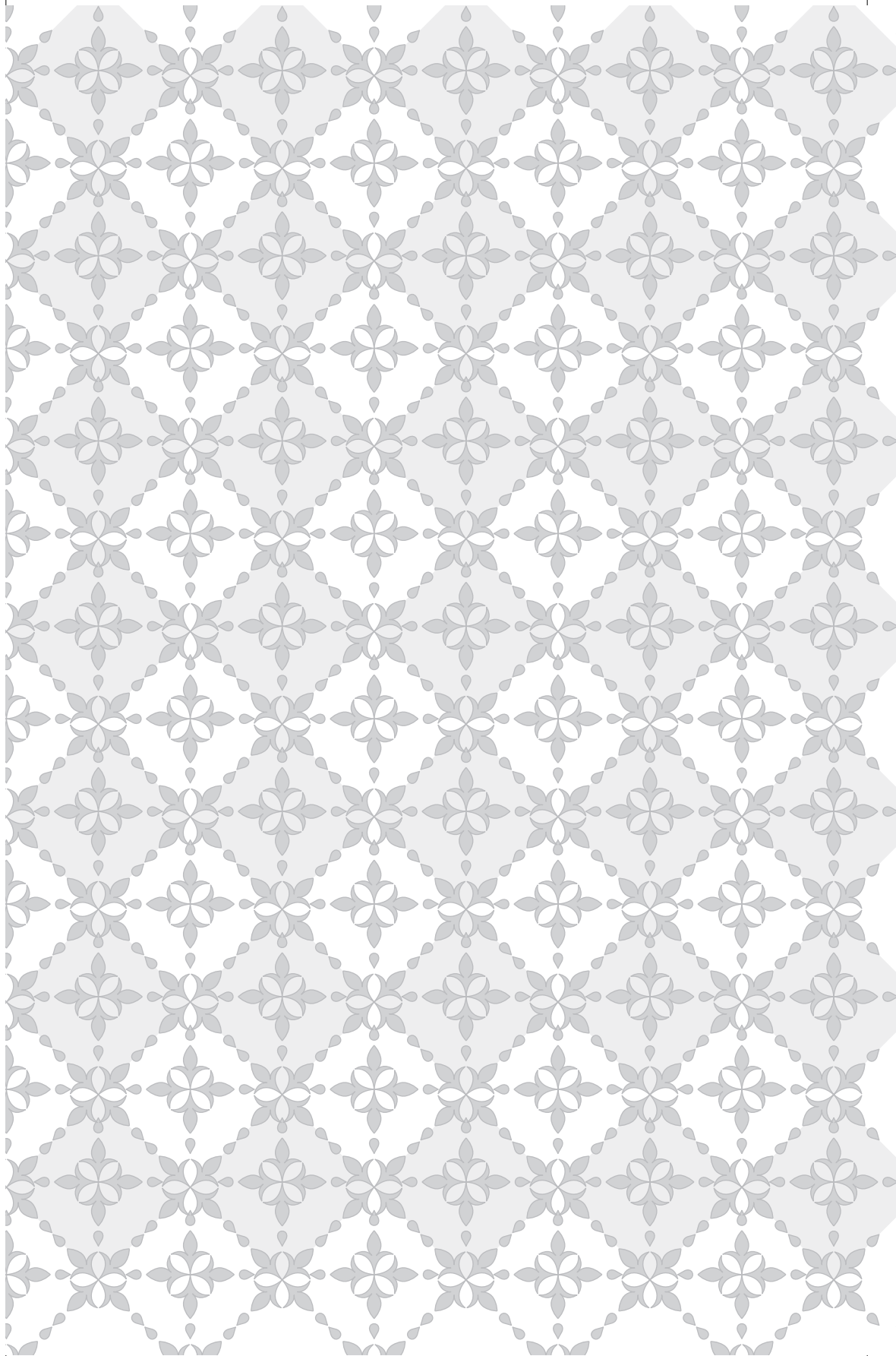

אהלי הלכה

הלכות שבת

אהלי הלכה

הלכות שבת מבוארות בטעמיהן
ליוצאי אשכנז וספרד
עם פסקי הלכות
מאת הגאון הרב יעקב אריאל שליט"א

שבט תשפ"ו

כתיבה:

הרב מאיר בראלי
הרב יהודה גולדברג
הרב אליעזר יצחקי
הרב אמוץ קורצטג
הרב איתי קמינצקי

מערכת:

הרב בן ציון משה אלגאזי
הרב דוד דודקביץ'
הרב יהודה הלוי עמיחי

עריכת לשון:

שפה ברורה' 054-4852279
כתיבה תמה 055-6674243

בהוצאת מכון התורה והארץ

ת.ד. 8 ניצן מיקוד 7928700
(כפר דרום טובב"א)
טל. 08-6847325 פקס. 08-6847055
אתר: www.toraland.org.il
דוא"ל: machon@toraland.org.il

© כל הזכויות שמורות

**רוכשי המהדורה הראשונה של מלאכות שבת ('מלאכות הפת')
זכאים לרכוש מהדורה זו במחיר מוזל.**

יוצא לאור בסיוע משרד התרבות והספורט - מנהל התרבות
המחלקה למכונות מחקר תורניים

תוכן העניינים

23	מכתב ברכה
24	הקדמה
27	מבוא "יום מנוחה וקדושה לעמך נתת"
35	פרק א מלאכות שבת ומלאכת המשכן

מלאכת מבשל

37	פרק ב יסודות מלאכת מבשל
51	פרק ג בישול אחר בישול
66	פרק ד הכנת שתייה חמה
72	פרק ה עשיית פעולה המסייעת לבישול והוצאת אוכל מכלי המונח על האש
79	פרק ו בישול במקור חום שאינו אש ושימוש בדוד שמש
86	פרק ז הנחת מאכלים על אש בערב שבת והשאתם שם בשבת (איסור שהייה)
92	פרק ח חימום תבשילים בשבת ודיני החזרה
97	פרק ט כיסוי תבשילים בשבת ובערב שבת (איסור הטמנה)
108	פרק י כבישת מאכלים ומליחתם
111	פרק יא רחצה בשבת

מלאכת בורר

פרק יב	יסודות מלאכת בורר	117
פרק יג	ברירה בדרך אכילה	122
פרק יד	קילוף פירות וירקות ושטיפתם	134
פרק טו	ברירת פריטים ממין אחד והגדרת תערובת	141

מלאכת חורש

פרק טז	דיני מלאכת חורש	153

מלאכת זורע

פרק יז	דיני מלאכת זורע	157

מלאכת קוצר

פרק יח	דיני מלאכת קוצר	162
פרק יט	טיפוס על עץ ושימוש בו	164

מלאכת מעמר

פרק כ	דיני מלאכת מעמר	172

מלאכת דש

פרק כא	דיני מלאכת דש	176
פרק כב	סחיטת פירות	179
פרק כג	סחיטת בגדים ושיער	183
פרק כד	חליבה ושאיבת חלב אִם בשבת	191
פרק כה	הפיכת מוצק לנוזל והקפאת מים ('מוליד')	194

מלאכת טוחן

פרק כו דיני מלאכת טוחן.....198

מלאכת לישה

פרק כז דיני מלאכת לישה.....204

פרק כח הכנת עיסה בשינוי.....210

מלאכת גוזז

פרק כט דיני מלאכת גוזז.....228

מלאכת מלבן

פרק ל הסרת לכלוכים מבגד.....232

פרק לא הרטבת בגדים, סחיטתם ותלייתם לייבוש.....239

מלאכת צובע

פרק לב דיני מלאכת צובע.....251

מלאכת קושר

פרק לג דיני מלאכת קושר.....260

מלאכת מתיר

פרק לד דיני מלאכת מתיר.....273

מלאכת תופר

פרק לה דיני מלאכת תופר.....277

מלאכת קורע

פרק לו דיני מלאכת קורע.....287

מלאכת צידה

פרק לז דיני מלאכת צידה.....293

מלאכת שוחט

פרק לח נטילת חיים והוצאת דם מבעל חיים.....301

מלאכת ממחק

פרקלט דיני מלאכת ממחק.....307

מלאכת מחתך

פרקמ דיני מלאכת מחתך.....317

מלאכת כותב

פרקמא דיני מלאכת כותב.....320

פרקמב דברים האסורים מחשש שיביאו לכתובה.....327

מלאכת מוחק

פרקמג דיני מלאכת מוחק.....332

מלאכת בונה

פרקמד בניין וסתירה בקרקע.....340

פרקמה בניין וסתירה בכלים.....350

פרקמו יישור קרקע.....357

- פרק מז קליעת צמה ופירוקה..... 362
- פרק מח בניית אוהל ופירוקו..... 364
- פרק מט העמדת מחיצה והסרתה..... 375

מלאכת סותר

- פרק נ דיני מלאכת סותר..... 379

מלאכת מבעיר

- פרק נא דיני מלאכת מבעיר..... 384

מלאכת מכבה

- פרק נב דיני מלאכת מכבה..... 386

מלאכת מכה בפטיש

- פרק נג דיני מלאכת מכה בפטיש..... 391
- פרק נד השמעת קול בשבת, ריקוד ומחיאת כפיים..... 398
- פרק נה דברים האסורים כיוון שהם דומים לתיקון כלי..... 407
- פרק נו פתיחת קופסאות ואריזות..... 410

שימוש במכשירים חשמליים בשבת

- פרק נז הפעלת מכשירים חשמליים בשבת..... 420
- פרק נח חיישנים..... 425
- פרק נט שימוש במקרר ובשעון שבת..... 430
- פרק ס מד מים, משאבת מים ומשאבה לסילוק שופכין..... 437
- פרק סא רכב אוטונומי..... 442

כללי מלאכת מחשבת

- פרק סב אינו מתכוון.....446
- פרק סג מלאכה שאינה צריכה לגופה.....451
- פרק סד מקלקל ושינוי.....454
- פרק סה מתעסק.....457
- פרק סו גרמא.....459
- הערות למעיין.....463

תוכן מפורט

- 23.....מכתב ברכה
- 24.....הקדמה
- 27.....מבוא "יום מנוחה וקדושה לעמך נתת"
- מתנת השבת לישראל - 27 • השבת - עדות על בריאת העולם - 28 • השבת - השלמת הבריאה - 30 • השבת - ברית בין ה' לעמו - 32
- 35.....פרק א מלאכות שבת ומלאכת המשכן

מלאכת מבשל

- 37.....פרק ב יסודות מלאכת מבשל
- הגדרת המלאכה - 37 • שיעור החום הראוי לבשל - 39 • כלי ראשון - 41 • כלי שני - 41 • עירוי (שפיכה) מכלי ראשון - 42 • מאכלים המתבשלים בקלות ('קלי הבישול') - 43 • אילו מאכלים הם קלי הבישול - 43 • מים, שמן ותבלינים - 44 • משקים - 45 • נתינת מאכלים שיש חשש שהם קלי בישול בכלי שלישי - 46 • נתינת עלי תה בכלי שני ובכלי שלישי - 46 • מצקת - 48 • דין תבשיל מוצק ('גוש') בכלי שני - 48
- 51.....פרק ג בישול אחר בישול
- חימום מאכל מבושל שהתקרר - 51 • חימום מאכל מבושל שנוספו לו רכיבים שאינם מבושלים - 52 • חימום תבשיל שלא התבשל כל צורכו - 53 • חימום תבשיל שהתבשל במיקרוגל או בכיריים אינדוקציה - 53 • בישול אחר בישול בנוזל - 54 • חימום תבשיל מוצק עם רוטב - 55 • חימום תבשיל נוזלי שהתקרר מעט - 56 • נתינת תבשיל נוזלי חם בכלי ראשון - 58 • תבשיל מוצק שחימומו הופך אותו לנוזלי - 61 • אפייה אחר אפייה - 62 • עשיית צנימים - 63 • בישול אחר אפייה - 63 • נתינת מאפה בכלי שני - 65 • נתינת מאפה בכלי שלישי - 65

פרק ד הכנת שתייה חמה 66

ייבוש הכוס - 66 • הכנת תה - 67 • נתינת סוכר במשקה חם - 68 • הכנת קפה נמס - 68 • נתינת ממתקים מלאכותיים במשקה חם - 69 • נתינת לימון, עלי נענע ודבש במשקה חם - 69 • הכנת קפה שחור ('קפה טורקי') - 70 • נתינת חלב במשקה חם - 70 • הכנת שוקו - 71

פרק ה עשיית פעולה המסייעת לבישול והוצאת אוכל מכלי המונח על האש 72

בישול מאכל שלא התבשל כל צורכו - 72 • עשיית פעולה המסייעת לבישול - 73 • הוספת בישול בתבשיל מבושל כל צורכו - 74 • ערבוב תבשיל שאינו מבושל כל צורכו ('מגיס') - 74 • ערבוב תבשיל מבושל כל צורכו - 75 • הוצאת אוכל מתבשיל מבושל כל צורכו המונח על האש - 76 • הוצאת אוכל מתבשיל מבושל כל צורכו המונח על פלטה - 77 • הוצאת מים חמים ממחם - 78

פרק ו בישול במקור חום שאינו אש ושימוש בדוד שמש 79

בישול ב'תולדות האש' - 79 • בישול בחמה (בשמש) - 79 • בישול ב'תולדות חמה' - 80 • שימוש במים שהתחממו בדוד חשמל ('בולר') - 81 • שימוש במים שהתחממו בדוד שמש - 82 • מערכת חימום מים בגז ('יונקרס') - 85

פרק ז הנחת מאכלים על אש בערב שבת והשארתם שם בשבת (איסור שהייה) 86

המנהג לאכול מאכלים חמים בשבת, והאיסורים המתלווים אליו - 86 • איסור שהייה - 87 • השהיית מאכלים על פלטה של שבת - 88 • מחם חשמלי ותנור אפייה - 89 • השהיית מאכל הראוי לאכילה על ידי הדחק - 90 • השהיה על אש מכוסה - 91

פרק ח חימום תבשילים בשבת ודיני החזרה 92

חימום תבשילים בשבת - 92 • חימום תבשיל על גבי כיריים בשבת - 93 • חימום תבשיל בשבת במקום שאין רגילים לבשל בו - 93 • חימום תבשיל על גבי פלטה בשבת - 94 • איסור החזרה - 95

פרק ט כיסוי תבשילים בשבת ובערב שבת (איסור הטמנה) 97

הטמנה מן התורה ומדברי חכמים - 97 • כיסוי חלק מכלי - 98 • כיסוי שאינו צמוד לכלי - 100 • כיסוי כלי שלא לשם שמירת חומו - 101 • כיסוי כלי שני - 101 • כיסוי תבשיל שהיה מכוסה מערב שבת - 101 • כיסוי מאכל שאינו חם בשיעור חום שהיד סולדת

- בו - 102 • נתינת בקבוק עם חלב בתוך כלי עם מים חמים - 103 •
- הטמנה בערב שבת - 104 • כיסוי כלי העומד על גבי הפלטה - 105 •
- סיכום - 107 •

פרק י כבישת מאכלים ומליחתם 108

- כבישת מאכלים - 108 • מליחת מאכלים - 108 • מליחת מאכלים
- שנותנים עליהם משקים שמחלישים את פעולת המלח - 109

פרק יא רחצה בשבת 111

- רחצה במים חמים - 111 • רחצה במים פושרים - 112 • רחצה
- במים חמים למניעת צער רב - 113 • טבילה במים חמים - 113 •
- טבילת נשים במים חמים - 114 • רחצה במים קרים - 115 • רחצה
- בבריכת שחייה - 116

מלאכת בורר

פרק יב יסודות מלאכת בורר 117

- הגדרת המלאכה - 117 • הוצאת פסולת עם מעט מן האוכל - 118 •
- פסולת שאינה מונעת את השימוש באוכל - 119 • סינון פסולת
- במסננת שבכיר - 120

פרק יג ברירה בדרך אכילה 122

- היתר 'דרך אכילה' - 122 • ברירת אוכל מפסולת בתערובת של
- שני מיני אוכל - 123 • ברירת אוכל מפסולת בתערובת נוזל ומוצק
- 124 • ברירה סמוך לשימוש - 124 • ברירה ביד - 126 • ברירה
- באמצעות כף או מזלג - 127 • הוצאת שקית תה מכוס תה - 129 •
- קנקן תה שיש בשפתו מסננת - 129 • הוצאת עצמות הדג - 130 •
- היתר 'דרך אכילה' בדברים שאינם מאכלים - 132 • מיון חפצים
- מתערובת - 132 • הזהירות הנדרשת באיסורי בורר - 133

פרק יד קילוף פירות וירקות ושטיפתם 134

- קילוף פירות וירקות - 134 • בגד שעליו בגד אחר המונע את
- לקיחתו - 135 • קילוף בסכין ובקולפן - 136 • קילוף קליפה שרוב
- בני האדם אוכלים אותה - 137 • הסרת גרעין מפרי - 137 • שטיפת
- פירות - 138

פרק טו ברירת פריטים ממין אחד והגדרת תערובת 141

- ברירת פריטים ממין אחד - 141 • ברירת פריטים השונים זה מזה
- בגודלם - 142 • ברירת מאכלים השונים זה מזה בטעמם או בשמם
- 142 • מהי תערובת - 143 • פיזור תערובת - 152

מלאכת חורש

- פרק טז דיני מלאכת חורש 153.....
 הגדרת המלאכה - 153 • חפירה בקרקע - 154 • חפירה בארגז חול
 - 155 • גרירת חפץ על קרקע - 155

מלאכת זורע

- פרק יז דיני מלאכת זורע 157.....
 הגדרת המלאכה - 157 • שפיכת מים על צמח בלא כוונה להשקותו
 - 158 • פתיחת ברז מים על צמחים - 158 • הזזת עציץ - 159 •
 נתינת פרחים באגרטל עם מים - 160

מלאכת קוצר

- פרק יח דיני מלאכת קוצר 162.....
 הגדרת המלאכה - 162 • הליכה על עשבים - 163
- פרק יט טיפוס על עץ ושימוש בו 164.....
 טיפוס על עץ - 164 • שימוש בעץ - 165 • שימוש בדברים המונחים
 על העץ או מחוברים אליו - 167 • שימוש בדברים שאינם
 מחוברים ישירות לעץ - 168 • הרחת פירות וצמחים המחוברים
 לקרקע - 170

מלאכת מעמר

- פרק כ דיני מלאכת מעמר 172.....
 הגדרת המלאכה - 172 • איסוף שלא במקום הגידול - 172 • חיבור
 פירות יחד - 173 • איסוף פירות משטח גדול - 174

מלאכת דש

- פרק כא דיני מלאכת דש 176.....
 הגדרת המלאכה - 176 • פירות הנמכרים בעודם מחוברים
 לפסולת - 178

- פרק כב סחיטת פירות**.....179
 סחיטת פירות - 179 • סחיטת לימון - 180 • סחיטת פרי ישירות לתוך אוכל - 181 • סחיטת מאכל שנוזל ספוג בו - 182
- פרק כג סחיטת בגדים ושיער**.....183
 סחיטת בגדים - 183 • סחיטת ספוג או מטלית ניקוי - 183 • שימוש במגבונים לחים בשבת - 185 • סחיטת שיער - 186 • ניגוב שיער - 187 • צחצוח שיניים בשבת - 188
- פרק כד חליבה ושאיבת חלב אִם בשבת**.....191
 חליבת בהמה בשבת - 191 • שאיבת חלב אִם בשבת - 192
- פרק כה הפיכת מוצק לנוזל והקפאת מים ('מוליד')**.....194
 הפיכת מוצק לנוזל - 194 • המסת מאכל שרגילים לאוכלו מוצק - 196 • הקפאת מים - 196

מלאכת טוחן

- פרק כו דיני מלאכת טוחן**.....198
 הגדרת המלאכה - 198 • טחינת דברי מאכל שאינם מן הצומח - 199 • טוחן אחר טוחן - 200 • טחינת אוכל סמוך לסעודה - 200 • טחינת אוכל סמוך לסעודה בכלי מיוחד לכך - 201 • ריסוק פרי או ירק - 202 • היתר טחינה בשינוי - 203

מלאכת לישא

- פרק כז דיני מלאכת לישא**.....204
 הגדרת המלאכה - 204 • הדבקת חלקים גדולים אלו לאלו - 205 • עירוב חומרים יבשים אלו באלו - 206 • עיסה סמיכה ועיסה דלילה - 206 • הוספת נוזלים לעיסה - 208 • עירוב שתי עיסות - 208 • לישת פלסטלינה - 209
- פרק כח הכנת עיסה בשינוי**.....210
 הכנת עיסה דלילה בשינוי - 210 • שינוי בסדר נתינת החומרים היוצרים את העיסה - 211 • הכנת עיסה סמיכה בשינוי - 212 • דין דברים המתגבשים לעיסה מאליהם - 214 • סיכום - 215 • ערבוב סלט בנוזל - 215 • סלט העשוי מחתיכות גדולות - 217 • סלט ביצים - 217 • הכנת טחינה - 218 • נתינת רוטב על מאכל מבושל - 219 • הכנת 'מנה חמה' - 221 • הכנת ג'לי - 221

מלאכת גוזז

פרק כט דיני מלאכת גוזז.....228

סירוק שיער - 230 • עשיית שביל בשיער - 231 • סירוק פאה נוכרית - 231

מלאכת מלבן

פרק ל הסרת לכלוכים מבגד.....232

הגדרת המלאכה - 232 • שטיפת חפצים העשויים מחומר קשה - 233 • ניקוי בגד מלכלוך שמונח עליו - 233 • הסרת לכלוך בעזרת מים או על ידי שפשוף הבגד ללא מים - 234 • הסרת לכלוך מבגד על ידי גירודו בציפורן - 234 • הסרת לכלוך נוזלי והסרת חתיכת בוץ שהתייבשה - 236 • בגד שהתלכלך באבק - 236 • הסרת אבק מנעלי עור - 238 • שמירה על ניקיון הבגדים בשבת - 238

פרק לא הרטבת בגדים, סחיטתם ותלייתם לייבוש.....239

הרטבת בגד במים - 239 • הרטבת בגד בדרך לכלוך - 240 • הרטבת עור - 241 • ניקוי מפת ניילון - 242 • סחיטת בגד - 243 • הרטבת בגד שעלולה להביא לסחיטתו - 244 • הרטבת בד שאדם אינו מקפיד על כך שהוא ספוג במים - 244 • טלטול בגד רטוב - 245 • טלטול בגד שאין מקפידים על כך שהוא רטוב - 246 • הרטבת בגד במשקים שאינם מים, וטלטול בגד שרטוב מהם - 246 • קינוח לכלוך שרגילים לשטוף מהסמרטוט מייד - 247 • תליית בגדים לייבוש - 248 • השארת בגדים רטובים על החבל - 249 • הנחת בגדים רטובים סמוך לאש - 249

מלאכת צובע

פרק לב דיני מלאכת צובע.....251

איפור - 251 • אבקת פודרה - 252 • ניגוב במפית בד פנים או ידיים שנצבעו מפירות - 254 • ניגוב במפית נייר פנים או ידיים שנצבעו מפירות - 254 • ניגוב דם של פצע במפית בד, במפית נייר ובתחבושת - 255 • ניגוב פנים או ידיים שהתלכלכו בלכלוך שאינו דומה לצבע - 255 • אכילת מאכלים שצובעים את הפנים ואת הידיים - 256 • צביעת מאכלים - 256 • הורדת מים באסלה שיש בה סבון שצובע את המים - 257 • צביעה ללא שימוש בצבע - 258

מלאכת קושר

פרק לג דיני מלאכת קושר 260

- הגדרת המלאכה - 260 • קשר אומן וקשר העשוי לזמן ארוך - 260
- קשר שעשוי לזמן של פחות משבעה ימים - 263 • קשר כפול - 264 • קשר של חוט עם עצמו - 266 • קשר שלאחר קשירתו אין בו צורך - 266 • חיבור דברים בחוט בלי לקושרו - 267 • קשר עניבה - 267 • קשר פשוט - 268 • קשר פשוט שמעליו קשר עניבה - 269 • עניבת נוי - 270 • סגירת אזיקון - 271 • עשיית חבלים - 271 • ליפוף חוט מתכת - 271 • ניפוח בלון - 272

מלאכת מתיר

פרק לד דיני מלאכת מתיר 273

- קשרים שאסור להתיר בשבת, וקשרים שמותר להתיר בשבת - 273 • התרת קשר שנקשר בטעות - 274 • הפרדת חוטי ציצית שהסתככו - 275 • חיתוך חוט שיש בו קשר - 276

מלאכת תופר

פרק לה דיני מלאכת תופר 277

- חיבור דברים שלא על ידי חוט ומחט - 277 • חיבור שאינו גורם לדברים להתאחד לדבר אחד - 278 • חיבור שמיועד לפתיחה ולסגירה - 279 • חיבור בסיכת ביטחון - 280 • הדבקה חלשה - 281 • שימוש בניילון נצמד - 282 • סגירת טיטול בלשונית הדבקה - 284 • הדבקות טיטול לאחר הסרתו - 284 • הדבקות תחבושת - 285 • תפירת חתך - 286

מלאכת קורע

פרק לו דיני מלאכת קורע 287

- מה נכלל במלאכת קורע - 287 • הדברים האסורים בקריעה - 288 • גודל הקרע - 288 • הפרדת חתיכה מצמר גפן - 289 • הפרדת חיבור שנעשה ללא כוונה - 289 • הפרדת חיבור זמני - 290 • הסרת רצועת פלסטיק המודבקת על גבי אגד מדבק (פלסטר) - 290 • קריעת נייר טואלט - 291

מלאכת צידה

פרק לז דיני מלאכת צידה 293

משמעותה הסמלית של מלאכת צידה - 293 • הגדרת המלאכה
 - 294 • הנחת מלכודת - 294 • מקום הכנסת בעל החיים - 294 •
 הכנסת בעל חיים למקום גדול - 295 • הכנסת בעל חיים למקום
 שקל לתופסו בו - 295 • סגירת דלת של כלוב - 296 • צידת בעלי
 חיים מבויתים - 296 • צידת בעלי חיים שאין הדרך לצודם לשם
 שימוש - 297 • צידת בעלי חיים איטיים - 297 • צידת בעלי חיים
 מזיקים - 298 • צידה למניעת צער נפשי - 299 • סגירת הפתחים
 בבית שיש בתוכו ציפור - 300

מלאכת שוחט

פרק לח נטילת חיים והוצאת דם מבעל חיים 301

הריגת בעלי חיים בדרך אחרת שאינה שחיטה - 301 • הליכה על
 נמלים - 302 • הורדת מים על חרקים - 303 • הריגת כינים - 303
 • הריגת בעלי חיים מזיקים - 304 • הוצאת דם - 305 • הוצאת
 קוץ - 306

מלאכת ממחק

פרק לט דיני מלאכת ממחק 307

איסור ממרח - 308 • מריחת משחה - 309 • מריחת משחה שנבלעת
 בעור - 309 • הנחת משחה על העור - 310 • הנחת משחה רפואית
 על הגוף - 310 • שימוש בסבון בשבת - 312 • צחצוח שיניים - 313
 • החלקת מאכלים - 316

מלאכת מחתך

פרק מ דיני מלאכת מחתך 317

הגדרת המלאכה - 317 • הפרדת גביעי יוגורט זה מזה, פתיחת
 פחית משקה והפרדת פקק הברגה מטבעת המקיפה אותו - 318 •
 מחתך באוכלים - 319

מלאכת כותב

פרק מא דיני מלאכת כותב 320

מה אסור לכתוב - 320 • כתיבה ללא כלי כתיבה - 320 • כתיבה שאינה מתקיימת - 322 • קירוב אותיות זו לזו - 322 • קירוב חלקי אותיות זה לזה - 323 • חיבור אותיות זו לזו - 324 • סגירת רוכסן של סוודר שיש בשני צדדיו חלקי אות - 325 • הליכה על חול בנעליים שאותיות חקוקות בסולייתן - 326

פרק מב דברים האסורים מחשש שיביאו לכתיבה 327

קנייה ומכירה - 327 • מכירת מצוות - 328 • נתינת מתנה - 329 • נתינת מתנה לצורך שבת - 330 • נתינת מתנה לצורך מצווה - 330 • עריכת הגרלה - 331 • משחק שנהוג לכתוב בו - 331

מלאכת מוחק

פרק מג דיני מלאכת מוחק 332

הגדרת המלאכה - 332 • הפעולות שנחשבות מחיקה - 333 • מחיקת כתב שאינו מתקיים - 334 • פתיחת אריזה שיש עליה אותיות - 334 • חיתוך עוגה שיש עליה אותיות - 335 • אכילת חתיכת עוגה שכתובה עליה אות - 336 • חיתוך מאכל שהאותיות עשויות ממנו - 337 • הסרת לכלוך הדבוק על גבי אותיות - 338 • פתיחת רוכסן של סוודר שיש בשני צדדיו חלקי אות - 338

מלאכת בונה

פרק מד בניין וסתירה בקרקע 340

הגדרת המלאכה - 340 • הוספת דבר למבנה בלי לחברו - 342 • סגירת דלת וגג נפתח - 344 • הוספת דבר שרגילים להסירו ולחברו בחזרה - 345 • החזרת ידית שנפלה - 346 • פתיחת כיסוי של בור, של ביוב או של חור ניקוז, וסגירתו - 347

פרק מה בניין וסתירה בכלים 350

חיבור חלש (רפוי) - 350 • חיבור רפוי של דבר שרגילים לחברו בחוזקה - 351 • חלקים העומדים לפירוק ולהרכבה לעיתים קרובות - 352 • שינוי גובהו של סטנדר - 353 • כלים מתקפלים - 354 • משחקי הרכבה - 354 • ארון גדול - 355

פרק מז יישור קרקע 357

יישור קרקע - 357 • טאטוא - 357 • שטיפת רצפה - 358 •
משחקים על גבי הקרקע - 359

פרק מז קליעת צמה ופירוקה 362

קליעת צמה ופירוקה - 362 • סלסול שערות - 363 • נתינת חומר
המקשה את השערות - 363

פרק מח בניית אוהל ופירוקו 364

בניית אוהל - 364 • בניית אוהל לצורך משחק - 365 • תוספת
לאוהל קיים - 366 • סככה מתקפלת וגגון של עגלת תינוק - 368 •
פתיחת מטרייה ושימוש בה בשבת - 369 • עשיית גג לשם שימוש
על גביו - 370 • הקמת אוהל בשינוי - 372 • פירוק אוהל - 373 •
פירוק אוהל בשינוי - 374

פרק מט העמדת מחיצה והסרתה 375

העמדת מחיצה - 375 • מחיצה ניידת ומחיצה שאינה מונעת את
המעבר דרכה - 376 • מחיצה המתפת - 377 • הסרת מחיצה - 378

מלאכת סותר

פרק נ דיני מלאכת סותר 379

משמעותה הרעיונית של מלאכת סותר - 379 • סתירה שאינה
לשם תיקון - 380 • דברים שאסורים משום מלאכת סותר - 380 •
סתירה בקרקע וסתירה בכלים - 381 • ארון המחובר למבנה וארון
גדול - 382 • שבירת כלי - 383 • שבירת כלי חד פעמי - 383

מלאכת מבעיר

פרק נא דיני מלאכת מבעיר 384

מלאכת מכבה

פרק נב דיני מלאכת מכבה 386

הקטנת אש - 387 • הטיית נר והזזתו - 387 • פתיחת דלת או חלון
סמוך לנר דולק - 388 • כיבוי שרפה - 388 • כיבוי שרפה שאינה
עלולה לסכן חיי אדם - 389 • כיבוי גחלת שעלולה לגרום נזק
לרבים - 389

מלאכת מכה בפטיש

פרק נג דיני מלאכת מכה בפטיש..... 391

הגדרת המלאכה - 391 • קיפולי נייר ומפיות שולחן - 393 • תיקון כלי שהתקלקל - 394 • ניפוח כדור שיצא ממנו אוויר - 395 • השחלת שרוך בנעל - 396 • השחלת שרוך בבגד - 397 • מתיחת קפיץ שמפעיל צעצוע - 397

פרק נד השמעת קול בשבת, ריקוד ומחיאית כפיים..... 398

השמעת קול בכלי נגינה - 398 • השמעת קול בכלים שנועדו להשמעת קול שאינו קול נעימה או שמחה - 399 • צעצועי תינוקות המשמיעים קול - 400 • השמעת קול באיברי הגוף או בחפצים שאינם מיועדים להשמעת קול - 401 • מחיאית כפיים בשינוי - 402 • השמעת קול בפה - 403 • ריקוד - 403 • ריקוד ומחיאית כפיים בשמחה של מצווה - 404 • ריקוד ומחיאית כפיים לכבוד שבת - 405

פרק נה דברים האסורים כיוון שהם דומים לתיקון כלי..... 407

הפרשת תרומות, מעשרות וחלה - 407 • טבילת כלים - 408 • שחייה - 409

פרק נו פתיחת קופסאות ואריזות..... 410

פתיחת הבקבוקים והקופסאות בערב שבת - 410 • פתיחת קופסאות שימורים - 410 • פתיחת פחית שתייה - 412 • פתיחת בקבוק - 413 • פתיחת מכסה פלסטיק המחובר לטבעת ברצועת פלסטיק דקה - 416 • פתיחת אריזות - 416 • הפרדת גביעי מעדן - 418 • קריעת מעטפה - 419

שימוש במכשירים חשמליים בשבת

פרק נז הפעלת מכשירים חשמליים בשבת..... 420

פרק נח חיישנים..... 425

הפעלת מכשיר חשמלי המופעל על ידי חיישן - 425 • הליכה מול חיישן תנועה המפעיל גוף תאורה - 426 • מצלמות אבטחה - 427 • הדלקת נורות חיווי של מערכות אזעקה - 428

פרק נט שימוש במקרר ובשעון שבת 430

- פתיחת מקרר בשבת - 430 • מערכות נוספות במקרר - 432 • מקררים בעלי פיקוד דיגיטלי - 432 • שימוש במתקן מים קרים (קולר) - 433 • מקרר ששכחו להעבירו למצב שבת - 433 • הפעלת מכשיר חשמלי בשבת באמצעות שעון שבת - 435 • הקדמת שעת ההדלקה והכיבוי או איחורה - 435

פרק ס מד מים, משאבת מים ומשאבה לסילוק שופכין 437

- פתיחת ברז מים במקום שמותקן בו מונה מים מכני - 437 • פתיחת ברז מים במקום שמותקן בו מונה מים דיגיטלי - 438 • משאבת לחץ מים בבניינים רבי קומות - 439 • משאבה לסילוק מי שופכין - 441

פרק סא רכב אוטונומי 442

כללי מלאכת מחשבת

פרק סב אינו מתכוון 446

- 'פסיק רישיה' - 447 • 'פסיק רישיה דלא נחא ליה' - 449

פרק סג מלאכה שאינה צריכה לגופה 451

פרק סד מקלקל ושינוי 454

- מקלקל - 454 • קלקול הנעשה לשם תיקון - 454 • עשיית מלאכה בשינוי - 455 • שינוי קל - 455

פרק סה מתעסק 457

- 'מתעסק' - פעולה הנעשית ללא כל כוונה - 457 • פעולה הנעשית מתוך מחשבה שהיא מותרת - 458

פרק סו גרמא 459

- עשיית מלאכה בגרמא - 459 • מלאכה שהדרך הרגילה לעשייתה היא בגרמא - 460 • מכשירי גרמא - 461 • מניעת הפסקת מצב קיים - 462

הערות למעיין 463

מכתב ברכה

לכב' הרב מאיר בראלי שליט"א וצוות העוסקים בבירור
ההלכות וכתובתן ב"אהלי הלכה",

שלו' רב לאוהבי תורתך וכו'.

יישר כוחכם על עבודתכם הגדולה בבירור ההלכות, פסיקתן
והסברתן בסגנון השווה לכל נפש.

התייחסתם גם לשאלות חדשות העולות על הפרק, יגעתם
וחיפשתם בספרי הפוסקים האחרונים, ומצאתם הכרעות
בשאלות אלו. ציינתם את המקורות לכל פסיקה, על מנת שכל מי
שמעוניין לדעת על מי אתם סומכים, יוכל לעיין במקור וללמוד
על מה הוא מסתמך. זו דרכה של תורה, שצעירים מסתמכים על
זקנים, וזקנים על זקנים מהם. כולם רואים את עצמם אחראים
להמשך רצוף של התורה, מסיני ועד לעתיד לבוא.

יישר חילכם לאורייתא, ואני מאחל לכם שתזכו להפיץ את עמל
תורתכם ברבים ולזכות את עם ישראל בלימוד הלכה למעשה,
לשמור ולעשות ולקיים.

וזכות הרבים תעמוד לכם להתברך בכל מילי דמיטב. ה' יסייע
בידכם לגדול בתורה, ללמוד וללמד, ולהגדיל תורה ולהאדיר.

כעתירת

הרב יעקב אריאל

רמת גן

הקדמה

משה קיבל תורה מסיני. לא רק תורה קיבל משה רבנו מסיני, אלא גם הדרכה איך ללמדה. "אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה עד שתהא סדורה בפייהם, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכך נאמר אשר תשים לפנייהם - כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם". לא די ללמד את ההלכה באופן שתהיה סדורה בפי הלומד, אלא יש ללמד גם את טעמה של כל הלכה.

בחיבור שלפניכם השתדלנו לכנס הלכות כך שתהיינה בהירות, סדורות ומובנות בטעמיהן. כדרכנו בכרכים הקודמים על הלכות המועדים, שהתקבלו בסייעתא דשמיא בשמחה וברצון, כך גם בכרך זה, השתדלנו שלא לערוך משל עצמנו מאומה. אין מגמתנו בחיבור זה לחדש קולות או חומרות, שיטות הלכתיות או דרכי הוראה. מגמתנו להביא את ההלכה המסורה והמקובלת בישראל, על פי גדולי הפוסקים שעם ישראל נשען עליהם - מרן השולחן ערוך, הרמ"א וגדולי האחרונים. במקום שבו נחלקו האחרונים בקביעת ההלכה סמכנו סמיכה של ממש על המשנה ברורה, "שקבע לו כבר נחלת עולמים בתור ספר פוסק, מבוסס, שהלכה כמותו בכל מקום" (מאמרי הראי"ה חלק א עמ' 132). זאת מלבד במקומות שבהם גדולי הדור הבאים אחריו נטו מפסקיו, או במקרים שבהם יוצאי ספרד אינם נוהגים כמותו.

בשאלות המתחדשות, המסורות לגדולי תלמידי החכמים שבדור, או במקומות שבהם הכרעת ההלכה אינה ברורה, נועצנו במורנו ורבנו הגאון הרב יעקב אריאל שליט"א, המלווה את המכון ומדריכו מראשית דרכו. יאריך ה' ימינו בטוב ושנותיו בנעימים, ויזכה להמשיך להרביץ תורה לעדרים הצמאים לדבר ה', זו הלכה.

אף שכתובתן של הלכות השבת עדיין לא הושלמה, כרך זה יוצא לאור לבקשת רבים וטובים שביקשונו לא למנוע טוב מבעליו, ולהוציא לאור את הלכות המלאכות, שכתובתן הושלמה.

תפילתנו שמפעל זה יהיה בבחינת מוסיף והולך להאיר את אורחות חיינו היהודיים בימות החול, במועד ובשבת.

מבוא

"יום מנוחה וקדושה לעמך נתת"

מתנת השבת לישראל

השבת מתנה טובה היא לישראל¹. כל איש ואישה בישראל אוהבים את השבת וקשורים אליה - גדולים וקטנים, מבוגרים וצעירים, תלמידי חכמים והמון עמך בית ישראל. מצפים הם לה, טורחים לקראת בואה, מכבדים אותה במלבושים נאים, מענגים אותה במאכלים משובחים, מזמרים לה ומהללים אותה.

רבות נכתב על השבת ונאמר עליה. פסוקי תורה, נביאים וכתובים מדברים בה, ודברי חז"ל הקדושים עוסקים רבות במהותה ובטעמיה, בברכתה ובקדושתה, וביותר בשמירתה, בדיניה ובהלכותיה. ראשונים ואחרונים דנים ומדקדקים במלאכות האסורות בה, בסייגיהן ובגזרות הנלוות להן.

מרכזיות השבת ניכרת לא רק בתורה ובליבם של ישראל, אלא גם בהיסטוריה הלאומית שלנו. כמה נרדף עם ישראל בגלל שמירת השבת, וכמה שנאה באה לנו מן האומות עקב קיומה. בכל הדורות מסרו יהודים את נפשם על שמירתה, לא עזבוה ולא שכחוה. והשבת כמו נצרה לישראל אמונים - ושמרה עליהם כפי ששמרו הם עליה.

1. שבת י ב: "אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, מתנה טובה יש לי בבית גנדי ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם".

ואכן, חז"ל מלמדים אותנו כי השבת אינה מצווה רגילה, אלא מצווה השקולה כנגד כל המצוות כולן.² חומרתה כה רבה, עד שהמחלל שבת ועושה מלאכה בפרהסיה כאילו כפר בכל התורה כולה,³ והוא נחשב כעובד עבודה זרה.⁴ חכמים אף גזרו להתרחק ממנו, ועל כן יינו הוא יין נסך.⁵

מדוע מצווה זו כה מרכזית בתורה, בלבבות ובהיסטוריה של עם ישראל? על שום מה שקולה היא כנגד כל המצוות וחומרתה כה רבה?

השבת - עדות על בריאת העולם

הסיבה למרכזיותה של מצוות השבת נעוצה במהותה. השבת איננה 'עוד מצווה', אלא מצווה שעניינה עדות על כך שה' ברא את העולם. ביום זה שבת ה' ממלאכת הבריאה, וזו הסיבה לקדושתה ולברכתה, כפי שמתואר בסוף מעשה הבריאה: "וַיְכַל אֱלֹקִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיְבָרֶךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשֵׁהוּ, כִּי בּו שְׁבֹת מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת".⁶

במעמד הר סיני ציווה אותנו ה' על איסור המלאכה בשבת, והטעם שהובא לכך הוא מנוחת ה' ממעשה הבריאה ביום השביעי: "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ, וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שְׁבֹת לַה' אֱלֹקֶיךָ... כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם, וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, עַל כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשְּׁבֹת וַיְקַדְּשֵׁהוּ".⁷

שביתת השבת נובעת אפוא מהיות היום השביעי לבריאה יום המנוחה של ה', ובאי עשיית המלאכה בשבת מעידים ישראל על בריאת העולם.

2. 'ירושלמי' ברכות פרק א הלכה ה, שמות רבה פרשה כה סימן יב.

3. מגיד משנה שבת ל טו, משנ"ב הקדמה להלכות שבת.

4. רמב"ם שבת ל טו.

5. שו"ת הרשב"א חלק ז סימן קעט, בית יוסף יורה דעה קיט יא.

6. בראשית ב א-ג.

7. שמות כ ט-יא.

בניגוד לטועים לחשוב שהעולם היה מאז ומעולם ולא נברא על ידי הקדוש ברוך הוא, עם ישראל מעיד כי העולם נברא ביד ה'. מי שסובר שהעולם קדמון ולא נברא, אינו מכיר בכך שיש מנהיג לבירה ושעל האדם לעבדו ולשמוע בקולו, וגם אינו מבין כי יש תכלית לקיומו ולקיום המציאות כולה. בעיניו הקיום הוא סתמי, חסר פשר ומשמעות, כיוון שאין ביסודו שום רצון אלוקי. לעומתו, מי שמעיד על בריאת העולם - מכיר שיש לו מנהיג, מבין שיש סיבה לקיום הנמצאים ושישנה תכלית אלוקית שאותה צריך להוציא אל הפועל. הידיעה שה' ברא את העולם היא הבסיס והשורש לכל עבודת ה'. ממנה נובעת הכרת הטוב העמוקה כלפי ה', והחובה לשמוע בקולו ולעשות את רצונו. כפי שמבאר המשנה ברורה בהקדמתו להלכות שבת: "עניין שבת הוא שורש האמונה לידע שהעולם הוא מחודש, וכיוון שברא הכול הוא אדון על הכול, ואנחנו עבדיו ומחויבים לעשות רצונו, ולעובדו בכל גופינו ונשמותינו וממוננו, כי הכול שלו. ולכן אמרו חז"ל שכל המשמר את השבת כאילו מקיים כל התורה, וכל המחלל השבת כאילו כפר בכל התורה כולה, כיוון שהשבת היא שורש האמונה".

זו הסיבה לכך שמצוות שמירת השבת כתובה בלוח הראשון של לוחות הברית, שבו כתובות המצוות המבססות את קבלת עול מלכות שמיים של האדם, כיוון שהיא מבססת את קבלת עול מלכות שמיים. וכך מבאר בעל ספר העקרים: "בלוח האחד היו חמישה דיברות שאדם מחויב בעשייתן מצד קבלת א-לוהותו יתברך. כי כמו מלך אחד שבנה מדינה והלך ולקח עבדים והוציאם לחירות והושיבם בתוכה, ואחר כך בא אליה לדבר עימהם כדי שיקבלו עליהם את עול מלכותו, ראוי שיודיעם תחילה שהוא האדון אשר השגיח עליהם והוציאם לחירות מבית עבדים... ואחר זה ראוי שיקבע להם זכר ליום שבנה המדינה, ומתוך כך ייזכרו שיש להם אדון שבנה המדינה, וייזכרו איך הייתה ישיבתם בתוכה, שהיו עבדים והוציאם לחירות. ובעבור זה ציווה עליהם לשמור את יום השבת - להורות על חידוש העולם ועל יציאת מצרים מעבדות לחירות"⁸.

8. ספר העקרים מאמר ג פרק כו ד"ה והיו אלה.

השבת - השלמת הבריאה

נשאלת השאלה מדוע השבת, שהיא היום שבו נח ה' ממלאכת הבריאה, נקבעה להיות יום העדות על בריאת העולם? לכאורה הימים שבהם ברא ה' את העולם היו צריכים להיקבע כזכר למעשה בראשית, ולא היום שבו הוא נח ממלאכתו?

כדי להשיב על שאלה זו יש להבין מהי המנוחה שנח ה' ביום השבת. מנוחה אנושית נובעת בדרך כלל ממגבלות האדם. אדם עובד ועמל, וכאשר כלים כוחותיו הוא מפסיק את פעילותו ונח. במנוחה הוא נמנע מעשייה, וכך מחדש את כוחותיו. כשלעצמה, אין במנוחה כל תוכן חיובי. אולם שונה היא מנוחת ה' ביום השביעי לבריאה. "הָלוֹא יָדַעְתָּ אֲם לֹא שָׁמַעְתָּ אֶלְקֵי עוֹלָם ה' בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יֵעָף וְלֹא יִיגַע" - ריבונו של עולם אינו מתעיף, ולכן מנוחתו אינה אמצעי לאגירת כוחות, אלא מבטאת הגעה אל התכלית. השבת היא התכלית שלשמה נבראה הבריאה כולה, וכשהיא מגיעה - נשלמת הבריאה. וכך מבאר רש"י: "ויכל אלוקים ביום השביעי..." מה היה העולם חסר? מנוחה, באת שבת באת מנוחה, כלתה ונגמרה המלאכה"⁹.

מדברי רש"י אנו למדים שמנוחת ה' ביום השבת היא עצמה 'גמר המלאכה' של בריאת העולם. תוכן מנוחת השבת אינו תוכן שלילי של הימנעות מיצירה בלבד, אלא הוא תוכן חיובי, מהות שהעולם חסר בלעדיו, ורק בבואה נשלמת הבריאה.

מהי אותה מהות של מנוחה שהיה העולם חסר? מה יש בה בשבת שמשלים את הבריאה כולה? על כך משלו חכמים: "משל למלך שעשה לו חופה, סיידה וכיירה (צייר בה ציורים נאים), מה היתה החופה חסרה? כלה שתיכנס לחופה. כך מה היה העולם חסר? שבת"¹⁰. השבת נמשלת לכלה. ביום נישואיה נקשרת הכלה לחתן, מתקדשת לו וכורתת עימו ברית. ששת ימי הבריאה נמשלו ליצירת חופה מתוקנת וערוכה, מסוידת,

9. ישעיה מ כח.

10. רש"י בראשית ב ב.

11. בראשית רבה פרשה י ס'מן ט.

מבוא - "יום מנוחה וקדושה לעמך נתת"

מצוירת ויפה, שמטרתה היא הברית והקידושין בין החתן לכלה. וכך מבאר המהר"ל: "השבת קראו חכמים בלשונם 'כלה', ומה עניין כלה לשבת? אלא שעל ידי השבת יש לעולם חיבור בו יתברך, ולכך נקראה השבת 'כלה', שהיא עומדת להתחבר בבעלה. וזוהי כוונת הפסוק 'וַיִּכַּל אֱלֹקִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה'¹², מלאכתו היא העולם, ויצירתו הסתיימה ביום השבת, כיוון שביום זה נוצר החיבור הקדוש והדיבוק העליון בין ה' יתברך לעולם, וזהו גמר מלאכת העולם"¹³.

מהותה של השבת היא אפוא הדבקות והחיבור בין הבריא לבורא. בשבת מתגלה תכלית הבריא כולה, לשם מה נוצרו שמיים וארץ וכל אשר בהם - כולם נבראו לשם הדבקות של הבריא בבורא. זהו היום שבו העולם מתחבר לבוראו, יום של קדושה ושל קרבת אלוקים. ביום השביעי 'נכנסה הכלה לחופה' - העולם כולו התקדש והתגלתה תכלית בריאתו - החיבור והדבקות בה' יתברך.

אם כן, כשם שביום השביעי תמה מלאכת עשיית החופה ונכנסה הכלה אליה, כך גם בכל שבת שובתים ישראל ממלאכה, והרי הם ככלה הנכנסת לחופה ומתקשרת לחתנה - בוראם. וכך כותב הרדב"ז: "וכדי שיהיו פנויים לשמוח בשמחת חתן וכלה ציווה שלא לעשות מלאכה, לכוון דעתו ומחשבותיו לייחד הייחוד כראוי"¹⁴. שביתת המלאכה בשבת היא שביתה של דבקות בבורא העולם, על ידה מפנה האדם את עצמו מכל ענייניו ופונה לייחד מחשבתו ודעתו לבוראו.

כשם שהקב"ה שבת ממלאכת בריאת העולם ביום השביעי וייחד יום לקשר הבריא בבורא, כך גם אנו שובתים ממלאכה ומפנים עצמנו לדבוק בו. בששת ימי המעשה טרוד האדם ועמל לפרנסתו ולבניין העולם החומרי. הוא שוקע בענייני הקיום היום-יומי, ומתוך התביעה הנמרצת שהם תובעים, עלול הוא להתרחק מחיי הרוח. עלולה להתפתח בו תפיסת עולם שלפיה השגשוג החומרי והנאות העולם הם עיקר החיים,

12. בראשית ב.ב.

13. תפארת ישראל פרק ס ד"ה אמנם.

14. מצודת דוד טעמי המצוות מצוה צא ד"ה וכנגד ג' קדושות.

ולא ערכי החסד, הדבקות בה' וקרבת האלוקים. בא יום השבת בתכונתו הקדושה ובאיסור המלאכה הנובע ממנה, ומסיר את המסווה מעל חיי האדם. הוא מטהר את מחשבות החולין, ומפנה את ליבו להידבק בה' ולהתרומם במעלות הקודש¹⁵.

השבת - ברית בין ה' לעמו

השבת מיוחדת היא לעם ישראל, כמו שנאמר: "וַשְׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם, בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעֵלָם"¹⁶. "משל למה הדבר דומה? למלך אחד שהיה לו כלי חמדה, ולא רצה להנחילו אלא לבנו, כך יום השבת שהוא יום מנוחה וקדושה, ולא רצה הקדוש ברוך הוא להנחילו אלא לישראל"¹⁷. ואכן, עם ישראל הוא בעל החושים המיוחדים לקליטת התוכן הפנימי של הבריאה המתגלה בשבת. הוא השובת בשבת ונח בה, ויודע כי כל מלאכתו בששת ימי המעשה היא מכוח קדושת השבת, ונועדה להוציא את תכלית הבריאה אל הפועל - את הקישור ואת הדבקות של העולם כולו באלוקיו.

בעדותו על בריאת העולם על ידי שמירת השבת, מצעיד עם ישראל את המציאות כולה אל שלמותה בעתיד, שכן בריאת העולם על ידי ה' מלמדת שכל מה שקיים במציאות ומתרחש בה נובע מרצון ה', וממילא גם מכוון להתגלות רצון זה במציאות - בעת הגאולה העתידה. על ידי שביתת השבת והדבקות בה' בה חיים ישראל מעין עתיד שלם זה בכל שבוע ושבע, ומכינים את העולם כולו למדרגת העתיד.

לאור כל מה שנאמר לעיל, אפשר להבין מדוע כה מרכזי הוא מקומה של השבת בתורה, בלבבות ישראל ובהיסטוריה הלאומית שלנו - השבת היא העדות על בריאת העולם והיא זכר ליציאת מצרים, היא השלמת הבריאה כולה, והיא הברית בין ה' ובין עמו. ישראל הוא בן זוגה של השבת, הוא היודע את סוד השביתה בה, והוא המקיימה באהבתו

15. עיין ספר הכוזרי מאמר ג אות ה.

16. שמות לא טז-יז.

17. פרקי דרבי אליעזר פרק יח, מדרש תהלים (שוחר טוב) מזמור צב.

מבוא - "יום מנוחה וקדושה לעמך נתת"

אותה ובמסירותו עליה. בשביתת השבת ממלאכה מְפִנִּים ישראל את דעתם ומכוונים ליבם לייחוד ה', ולשמחה בזיווג ובקשר המופלא בין ה' לעולמו, ומטהרים את הבריאה כולה מתפיסות החול המרחיקות אותה מיוצרה. וככל שאדם מישראל מכיר בערכה של השבת, כך הוא שמח בשמירתה, מדקדק במצוותיה ולומד בעניין את הלכותיה. וכך כותב מרן הרב קוק זצ"ל: "אין לנו שום מצווה שבתורה שהיא צריכה כל כך לימוד, כל כך הקשבה וכל כך שמירה, כמו קדושת השבת. כל חרד לדבר ה' יודע שבלא שימת לב חודרת, בלא לימוד ושינון של הלכות שבת ובלא העמקה עליונה ברוח קדושת השבת, אין אנו יוצאים בה ידי חובתנו"¹⁸.

יהי רצון שנזכר כולנו להיות "עם מקדשי שביעי", ויקוימו בנו דברי הנביא: "אִם תָּשִׁיב מִשְׁבֹּת רַגְלְךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי, וְקָרָאתָ לַשְּׁבֹת עֲנֵג לְקָדוֹשׁ ה' מְכַבֵּד, וְכִבְדָּתוֹ מַעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמִּצְוֹת חֲפָצֶיךָ וּדְבַר דָּבָר - אֲזַתְעַנֵּג עַל ה' וְהִרְפַּבְתִּיךָ עַל בְּמִיתִי אֶרֶץ, וְהֶאֱכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִי ה' דִּבֶּר"¹⁹.

18. מאמרי הראיה (תשמ"ד) חלק א מאמר מתנת השבת עמ' 142.

19. 'שעיה נח יג-יד'.

פרק א

מלאכות שבת ומלאכת המשכן

פעמים רבות נאמר בתורה שאסור לעשות מלאכה בשבת, אך אין מפורש בה מהן המלאכות שאסור לעשותן. חז"ל הורו לנו שהמלאכות האסורות הן המלאכות שנדרשו לבניית המשכן. הם למדו זאת מן הסמיכות בין הציווי לבנות את המשכן לבין הציווי על שמירת השבת, בפרשת ויקהל¹.

שלושים ותשע מלאכות נדרשו לבניית המשכן, והן שלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת². מלאכות אלו מכונות "אבות מלאכות", משום שלכל אחת מהן יש "תולדות" – פעולות הדומות לה, שגם הן אסורות, אף שהן לא נדרשו לבניית המשכן³.

המשכן הוא תכלית העולם ומרכזו. בו שורה השכינה, וממנה היא מתפשטת לעולם כולו. בבניית המשכן התעלו כל המלאכות לייעודן העליון – השראת השכינה בארץ. לכן בניין המשכן כלל את כל המלאכות החשובות הקיימות בעולם, כדי שכל אלו יתעלו לשורשן ויכוונו לתכליתן העליונה. גם המלאכות האסורות בשבת הן המלאכות החשובות הקיימות בעולם, ולכן הן נלמדות מבניית המשכן⁴.

1. עיין שבת מט ב, ורש"י שם ד"ה כנגד עבודות המשכן. ועיין אגלי טל פתיחה הערה א ס"ק ח.
2. עיין שבת מט ב, ורש"י שם ד"ה כנגד עבודות המשכן. ועיין מלבי"ם שמות לה א: "והם אבות לכל מיני מלאכות שבעולם שכולם הם תולדות מסתעפות מהם".
3. עיין רמב"ם שבת פרק ז.
4. עיין רש"י הירש שמות לה א. ועיין תורת העולה פרק ה ד"ה ולדעת: "ולדעת" הוא טעם נכון למה שלמדו מלאכות האסורות בשבת ממלאכת המשכן, כיוון שכל מלאכה שהיתה במשכן היתה רומזת על ענין מלאכה שהיתה בבריאת עולם ולכן ראוי לשבות מהן בשבת כי בו שבת מכל מלאכתו". ועיין שיחות הרב צבי יהודה במדבר (תשס"ב) עמ' 57: "כל המלאכות והפעולות

ל"ט מלאכות נדרשו למשכן, ו"לט" בארמית פירושו קללה, ולעומת זאת בהיפוך האותיות, "טל", הוא ברכה על פני האדמה. עניין זה מרמז לנו כי מלאכת המשכן היא הדרך שבה קללת "בְּזַעַת אֶפֶיָּה תֹאכַל לֶחֶם"⁵ יכולה להפוך לברכה. כאשר אדם מחפש את תכלית קיומו במציאותו החומרית, בעבודה לשם קיומו בלבד, לא יוכל הוא לעולם להגיע לאושר ולסיפוק אמיתיים. אך כאשר הוא מרים את עיניו לשמיים ומכיר במוצאו האמיתי ובמקור ברכתו, נעשית כל עבודתו עבודת ה', וכל מלאכתו מלאכת שמיים. מלאכת המשכן ועבודת המקדש רוממו את ערך המלאכה באומה כולה. על ידן התרומם כל אדם מישראל להכיר בתכלית האלוקית של החיים ולפעול את כל פעילותו לשמה, והן נתנו ערך ומשמעות לכל מלאכתו בשדה ובעיר. כפי שהמקדש רומם את ערך המלאכה באומה כולה, כך מרוממת השבת את מלאכתו של כל אדם בששת ימי המעשה ונותנת לה טעם וערך. השבת שמה במרכז את חיי הקודש. היא מורה שתכלית החיים אינה במציאותם החומרית ובעבודה לשם הקיום בלבד, אלא בדבקות בה' המתגלה בהם. מכוח קדושת השבת מתרוממים החיים כולם ונעשים מכוונים אל תכליתם. ואף המלאכה שנעשית בימי המעשה מקבלת ערך ומשמעות ונעשית לעבודת ה' ולמלאכת שמיים, שכן היא מקיימת ומפרנסת חיים קדושים וטהורים של קרבת אלוקים⁶.

לישובו של עולם נמשכות מעבודת הקודש. היא מפיצה אור עליהן. המלאכות שהיו במשכן הן חשובות, ואלה שלא היו במשכן הן פחות חשובות". ועיין נהורא דשבתא (ספרקה) עמ' יא.

5. בראשית ג' ט.

6. מאהלי תורה חלק א פרשת ויקהל עמ' 266.

פרק ב

יסודות מלאכת מבשל

הגדרת המלאכה

מלאכת מבשל היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. היא נעשתה במשכן בתהליך הפקת הצבע לצביעת יריעות המשכן ובגדי הכהונה. לשם כך צריך היה לבשל את חומרי הגלם שמהם הפיקו את הצבע².

איסורי המלאכה בשבת, ובייחוד איסור בישול, רומזים לנו על המציאות העתידית השלמה. שבת היא "מעין עולם הבא", והיא רומזת ל"יום שכולו שבת" - לעתיד הגדול שבו תהיה המציאות שלמה ומתוקנת, ולא תצטרך למלאכה שתתקן אותה. על עתיד זה אמרו חכמים: "עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות (לחמים קטנים) וכלי מילת (בגדים העשויים מצמר נקי)"³. איסור הבישול בשבת מרמז אפוא למציאות זו, שבה תוציא הארץ מאכל מתוקן ושלם, בלא שיצטרך האדם לטרוח למענו, לבשלו ולתקנו⁴.

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.

2. רש"י שבת עג א ד"ה האופה, שו"ע הרב שיח ז.

3. שבת ל ב.

4. עיין מי השילוח פרשת קדושים ד"ה את שבתותי, בית יעקב (ליינר) פרשת בראשית תורה ב, תפארת יוסף (ליינר) שבת חול המועד סוכות ד"ה ויעקב נסע. ועיין חתם סופר על התורה ליקוטים לספר ויקרא הפטרת מצורע ד"ה וע"ד רמז, וארץ חמדה למלבי"ם תחילת פרשת בהר.

מלאכת בישול היא עשיית שינוי משמעותי על ידי חום האש בדבר מאכל או בדבר אחר שמתבשל⁵. שינוי משמעותי הוא לא רק הפיכת דבר שאינו ראוי לאכילה לדבר ראוי לאכילה, כגון בישול בשר או תפוח אדמה, אלא גם שינוי טעמו ומרקמו של דבר הראוי לאכילה. לדוגמה המבשל גזר או תפוח עץ עובר על איסור מבשל, אף שעוד לפני הבישול היו תפוח העץ והגזר ראויים לאכילה, כיוון שבישולם חולל בהם שינוי משמעותי⁶.

5. עיין חזון איש אורח חיים סימן לז ס"ק יג ד"ה ס"ד ויש אומרים, עיין אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן פה ד"ה הנה. ועיין שבות יצחק (בדיני הבישול וגדריו) פרק א, ונעם שבת (אפלבויס) סימן א, ואנציקלופדיה תלמודית ערך מבשל פרק א. • עיין מאמר מרדכי פרק נב סעיף ד וסעיף ז, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף ד, שבישול במכשיר חשמלי שיש בו גוף חימום, כתנור חשמלי, כיריים חשמליות, קומקום חשמלי ופלטה של שבת - אסור מהתורה, כיוון שמתכת רותחת נחשבת אש (עיין רמב"ם הלכות שבת יב א, ושער הציון שיח א, ושו"ת בית יצחק יורה דעה חלק א סימן קכ אות ד), ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק לח הערה לג, ששיעור החום שמתכת צריכה להתחמם כדי להיחשב אש הוא שיעור כזה שהיא נהיית אדומה מרוב חום, ועיין שבות יצחק (דיני מיקרוגל) עמ' קעו. • עיין שולחן שלמה סימן שכח הערה נב, וחזון עובדיה חלק ד עמ' תד, ושמירת שבת כהלכתה פרק א הערה יב, ושו"ת להורות נתן חלק ז סימן סה אות יב, והגר"א וייס שליט"א בקובץ אוריתא גיליון יח (תשנ"ו) עמ' קנט, שבישול במיקרוגל בשבת אינו אסור מהתורה אלא רק מדברי חכמים, כיוון שאיסור מבשל נלמד ממלאכת המשכן, וכשם שבישולו במשכן באש, כך גם איסור מבשל מהתורה הוא דווקא באש, והבישול במיקרוגל נעשה על ידי קרינה, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן נב ד"ה וא"כ, ושבת הלוי חלק י סימן סב, ושבות יצחק (דיני מיקרוגל) עמ' טו, בשם הגר"ש אלישיב, על פי מחזיק ברכה יורה דעה סימן פז ס"ק יג ד"ה וק"ק, שחולקים וסוברים שבישול על ידי קרינה אסור מהתורה כיוון שרגילים לבשל בדרך זו, ומלאכת מבשל כוללת כל דרך של בישול שרגילים בה, בין שהיא על ידי אש ובין שאינה על ידי אש. ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג סימן שיח עמ' קנ הערה יט, שהאריך בזה. והגר"א אריאל שליט"א כתב לנו שמחלוקת זו אינה מוכרעת, ויש להחמיר בה, ולכן כאשר צריך לבשל לחולה שיש בו סכנה עדיף לבשל במיקרוגל, ומצד שני אין להניח על הפלטה תבשיל שבושל במיקרוגל אם הנחתו על הפלטה תוסיף בו בישול. ועיין שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן יב הערה 3, בשם החזון איש, שכל חום הנוצר מחשמל אף שלא על ידי גוף חימום נחשב תולדות אור. • עיין מאורי אש השלם (תש"ע) חלק ב עמ' תתנז, בדעת הגר"ש אוירבך, שבישול בכיריים אינדוקציה אינו אסור מהתורה אלא מדברי חכמים, ועיין חקרי טל עמ' ז, שלסוברים שבישול במיקרוגל אסור מהתורה, גם הבישול בכיריים אינדוקציה אסור מהתורה, כיוון שרגילים לבשל בהם, ועיין נעם שבת (אפלבויס) סימן יז הערה יג.

6. עיין שו"ע רנד ד, ושער הציון שיח קיד, ויביע אומר חלק ד אורח חיים סימן לד אות לו. ועיין יביע אומר שם, ושמירת שבת כהלכתה פרק א הערה יח, שיש חולקים וסוברים שהאיסור לבשל דבר שאפשר לאוכלו ללא בישול הוא איסור דרבנן. • עיין רמב"ם שבת ט א, ומשנ"ב שיח א, שבישול מים אסור מהתורה, כיוון שהמים משתבחים על ידי הבישול, ועיין אנציקלופדיה תלמודית ערך מבשל עמ' תעח.

מלאכת מבשל כוללת גם בישול דברים שאינם אוכל. לדוגמה אפיית כלי חמר כדי להקשותם ולהופכם לכלי חרס, התכת מתכת, המסת שעווה או זפת וחימום מים הספוגים בבגד - כל אלו אסורים משום מבשל⁷. לכן אין להניח מגבת לחה על רדיאטור (תנור חימום) או על מחם מים חמים⁸.

שיעור החום הראוי לבשל

פעולת הבישול נעשית על ידי מקור חום שמחמם את האוכל ומבשלו. כדי שתהליך הבישול יתרחש, מקור החום צריך להיות חם בשיעור חום שהיד סולדת בו לכל הפחות, אך אם מקור החום אינו חם בשיעור זה, אין בכוחו לבשל⁹. לדוגמה סיר מרק שהורד מהאש והמרק שבו התקרר עד שהיד אינה סולדת בו, מותר לשים בתוכו תבלינים ומאכלים שאינם מבושלים, ואין חוששים שהם יתבשלו, כיוון שאין בכוח חום שהיד אינה סולדת בו לבשל. לכן בכל המצבים שיתבארו בהמשך שבהם אסור לשים אוכל בכלי ראשון או בכלי שני, הכוונה היא לכלי שתכולתו חמה בשיעור חום שהיד סולדת בו, אך כאשר אין תכולת הכלי חמה בשיעור חום שהיד סולדת בו מותר לתת בכלי דברי מאכל ללא חשש, כיוון שאין בכוחו לבשל.

7. שו"ע שא מו, ומשנ"ב שיח א. ועיין שולחן שלמה סימן שיח עמ' ער הערה ו, ושבת הלוי חלק ח סימן נז, שמוותר לערות מים רותחים לכוס חד פעמית אף שהכוס מתרככת, כיוון שאין בכך שום תיקון, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין שבות יצחק (בדיני בישול וגדריו) פרק ב סעיף ב, בשם הגר"ש אלישיב, שחולק וסובר שאם ריכוך הכוס ניכר, הדבר אסור מדרבנן, ועיין חוט שני חלק ב עמ' קנז, שאוסר אם צורת הכלי משתנה.

8. שו"ע שא מו, ושמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף כג, וארחות שבת פרק א סעיפים ט-יא. • עיין משנ"ב שא קע, וארחות שבת שם, שאם חום המגבת לא יגיע לחום שהיד סולדת בו (ארבעים וחמש מעלות), מותר להניחה על רדיאטור או על מחם. • עיין פסקי תשובות שא סא, שאפילו הבגד רטוב במידה מועטה שידו של הנוגע בו נרטבת רק מעט, והיא אינה מרטיבה חפצים אחרים שהיא נוגעת בהם (טופח שלא על מנת להטפוח) אין להניחו מול התנור, ועיין ארחות שבת פרק א הערה יד, שהסתפק בזה, ועיין אוצר התשובות לשאלות המצויות חלק ב עמ' תקיט, שאם רטיבות הבגד מועטה במידה כזו שאדם אינו שם לב אליה ואין הוא מעוניין בייבושה, מותר להניח את הבגד במקום שיתחמם לחום שהיד סולדת בו.

9. עיין שו"ע סימן שיח סעיף ט וסעיף יד.

חום שהיד סולדת בו הוא שיעור חום כזה שכאשר היד נוגעת בו היא נרתעת לאחוריה¹⁰. קשה לשער במדויק מהו חום שהיד סולדת בו, כיוון שישנם אנשים הרגישים לחום וידם סולדת כבר בחום מועט, וישנם כאלו שאינם רגישים כל כך וידם אינה סולדת אף בחום רב¹¹. על אף הקושי לדעת מהו השיעור המדויק של חום שהיד סולדת בו, אפשר לקבוע שחום של פחות מארבעים וחמש מעלות צלזיוס הוא בוודאי חום שהיד אינה סולדת בו, ואין בכוחו לבשל¹².

מותר להניח דבר שאינו מבושל סמוך לאש או על גבי סיר או מחם אם אין אפשרות שהוא יתחמם לחום שהיד סולדת בו, אך אין לשים מאכל שאינו מבושל במקום שהוא יכול להגיע לחום שהיד סולדת בו על דעת לסלקו משם קודם שיגיע לכך, שמא ישכח האדם לסלקו והמאכל יתבשל¹³.

10. עיין רש"י שבת מ ב ד"ה סולדת, ואנציקלופדיה תלמודית ערך יד סולדת בו פרק א.

11. עיין משנ"ב שיח פט.

12. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן צא אות ח, עיין מנחת יצחק ליקוטי תשובות סימן כט אות ד, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף א, שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק ב סימן קצב, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בישול אות ג, ושבות יצחק (בישול) עמ' רח, בשם הגר"ש אלישיב, שחולקים וסוברים שיש לחשוש שחום של יותר מארבעים ושלוש מעלות הוא חום שהיד סולדת בו, ועיין ארחות רבינו (תשע"ד) חלק א עמ' רפא, בשם החזון איש והגר"י קנייבסקי, ומאמר מרדכי פרק נב סעיף לח, ואור לציון חלק ב פרק ל תשובה יב, וקובץ מבית לוי חלק ו עמ' לה, בשם הגר"ש וזנר, שיש להחמיר מארבעים מעלות. ועיין אנציקלופדיה תלמודית ערך יד סולדת. • עיין בן איש חי שנה שנייה פרשת בא אות ה, וקיצור שולחן ערוך (גאנצפריד) סימן פ סעיף ג, וחזון עובדיה שבת חלק ד עמ' שע, ומאמר מרדכי פרק נב סעיף לח, שחום שהיד סולדת בו הוא חום של דברי מאכל או משקים שאדם נמנע מאכילתם ושתייתם מחמת חומם, ועיין ברית עולם מלאכת האופה אות צג, ושבות יצחק (בישול) עמ' רב, בשם הגר"ש אלישיב, ופסקי תשובות רג הערה 5, שהכוונה לאכילה ושתייה רציפות, אך אכילה ושתייה שאינן רציפות אפשריות גם כשדברי המאכל והמשקים חמים יותר מחום שהיד סולדת בו, ועיין מאמר מרדכי פרק נב סעיף לח, שמשמע ששיעור זה, קרוב לארבעים מעלות, ועיין בירור הלכה (זילבר) אורח חיים חלק ג (סימנים רמב-תרצז) סימן שיח אות יז עמ' קעד, תיאור מפורט של אפשרויות שתייה בשיעורי חום שונים.

13. שו"ע שיח יד, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיפים יב-יג.

כלי ראשון

כלי שהתחמם על גבי האש נקרא כלי ראשון, כיוון שהוא ראשון ביחס לכלים שהתבשיל יעבור אליהם בהמשך, שלא התחממו ישירות מהאש. בכוחו של כלי ראשון לבשל גם לאחר שהוסר מהאש, לכן אסור לשים בתוכו מאכלים שלא התבשלו. לדוגמה אסור להוסיף תבלינים לסיר מרק או לתבנית תפוחי אדמה שהורדו מהפלטה, כיוון שהתבלינים יתבשלו בהם¹⁴.

כלי שני

כלי שני הוא כלי שהעבירו אליו תבשיל מכלי ראשון¹⁵. הוא נקרא כך כיוון שהוא אינו בא במגע ישיר עם האש, אלא הוא שני ביחס אליה. אין בכוח תבשיל חם הנתון בכלי שני לבשל מאכל שניתן לתוכו, כיוון שדפנות הכלי קרות והן מקררות את התבשיל. לדוגמה כוס ששמו בה מים חמים ממחם חשמלי היא כלי שני, ואין בכוח המים הנמצאים בה לבשל מאכל ששמים בהם. לכן אם יש צורך לקרר את המים שבכוס

14. שו"ע שיח ט. ועיין שו"ע שם, שמלח שונה מכל המאכלים והוא מתבשל רק בסיר המונח על גבי האש, אך לא בסיר שהוסר מהאש, כיוון שהוא זקוק לחום רב כדי להתבשל (ועיין מאירי שבת מב א ד"ה אמר המאירי: "ואף על פי שאנו רואים אותו נימוח אף בכלי שני, מיחויזו אינו בישול, שאף בצונן אתה רואה כן, אלא אינו בישול עד שישתנה טעמו מפני הבישול"), לכן אדם שהוריד את סיר המרק מהפלטה, ולאחר שטעם מן המרק נוכח שחסר בו מלח, רשאי לשים מלח בסיר אף שהסיר הוא כלי ראשון, ועיין רמ"א שיח ט, ומשנ"ב שם, ומאמר מרדכי פרק נב סעיף פג, וילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' רכו, שיש חולקים וסוברים שמלח אינו זקוק לחום רב כדי להתבשל, ואדרבה די לו בחום מועט לשם כך, ודינו ככלי הבישול, המתבשלים אף בכלי שני. והחושש לדעה זו נמנע מנתינת מלח בכלי שני, תבוא עליו ברכה, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו, שמלח שעבר קלייה (עיין פסקי תשובות שיח מה, שבזמננו רוב סוגי המלח עוברים קלייה) אין צריך להחמיר ולהימנע מלתתו בכלי שני, כיוון שלסברה שמלח אינו מתבשל בכלי שני יש לצרף את הסברה שאין בישול אחר אפייה, ועיין קובץ מבית לוי גיליון ג עמ' קסט, בשם הגר"ש וזנר, והלכות שבת בשבת חלק א עמ' תסד, שחולקים. • עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בישול אות יז, שאין להחמיר ולהימנע מנתינת מלח בכלי שלישי. • עיין משנ"ב שיח מה, ושמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קעח, שצלחת שנתנו בה מרק על ידי מצקת נחשבת לעניין זה ככלי שלישי, ואפשר לתת בה מלח. ועיין פסקי תשובות סימן שיח הערה 412, שמותר לתת מלח על דבר גוש הנתון בכלי שלישי.

15. משנ"ב שיח פז.

מותר להוסיף להם מעט מים קרים, ואין חוששים שהמים הקרים יתבשלו מהמים החמים, כיוון שכלי שני אינו מבשל¹⁶.

עירוי (שפיכה) מכלי ראשון

כאשר שופכים נוזל מכלי ראשון על מאכל שאינו מבושל, יש בכוח הנוזל לבשל את השכבה העליונה ('כדי קליפה') של המאכל¹⁷. לכן אסור לשפוך מים חמים מן המִּחֶם על מים קרים או על עלי תה. וכן אסור לשפוך מים חמים מן המִּחֶם על תמצית תה קרה, אף אם התמצית התבשלה לפני שבת, כיוון שיש בישול אחר בישול בלח - כלומר נוזל שהתבשל והתקרר אסור לחזור ולחממו¹⁸.

16. שו"ע שיח יג, ומשנ"ב שם, ושו"ע הרב שיח יט. ועיין תורת מלאכת המבשל סימן יח, ונעם שבת (אפלביום) סימן יח, שהאריכו בהסברת הדין שכלי שני אינו מבשל. • עיין משנ"ב שיח מח, ושמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קעה, שלדעת הח"י אדם, כלי שני חם בשיעור חום שהיד נכווית בו מבשל (ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בישול אות ד, ושבת הלוי חלק ז סימן מב, שלדעת הח"י אדם, כלי שלישי חם בשיעור חום שהיד נכווית בו אינו מבשל, ועיין חזון איש אורח חיים סוף סימן נב, שחולק וסובר שלדעת הח"י אדם, גם כלי שלישי מבשל, אך אין חוששים לחומרת הח"י אדם בכלי שלישי), ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בישול אות ד, שעבור יוצאי אשכנז אין לחומרה זו משמעות רבה, כיוון שכפי שיבואר להלן, יוצאי אשכנז אינם נותנים מאכלים שאינם מבושלים בכלי שני מחשש שהם מקלי הבישול, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' שכד, והליכות אבן ישראל פרק לז סעיף ט, שאין צורך לחשוש לדעת הח"י אדם, וכן משמע משמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נט והערה קעה. ועיין הליכות אבן ישראל שם הערה 10. ועיין הערה 24.

17. שו"ע שיח י, ומשנ"ב שם. ועיין בית יוסף סימן ד"ה וכתבו התוספות, שיש ראשונים שחולקים וסוברים שעירוי מכלי ראשון אינו מבשל.

18. משנ"ב שיח לח, באור הלכה שיח יב ד"ה והוא, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נב. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נו, וילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' קסה, שמותר לשפוך מים חמים מן המִּחֶם על בקבוק חלב כדי לחמם את החלב, כיוון שעירוי מכלי ראשון מבשל רק 'כדי קליפה'; וכדי קליפה' היא שכבתו החיצונית של הבקבוק. • עיין רמ"א שיח יב, ומשנ"ב שם פג, ובאור הלכה שם ד"ה והוא, שמותר לערות מים רותחים לתוך מים קרים מרובים, כיוון שהמים החמים מתערבבים במים הקרים ומתקררים על ידם, וזאת בתנאי שכמות המים הקרים מרובה ואין חשש שהם יגיעו לחום שהיד סולדת בו.

מאכלים המתבשלים בקלות ('קלי הבישול')

מאכלים רגילים אינם מתבשלים בכלי שני, אך ישנם מאכלים שמתבשלים בקלות, והם מתבשלים גם בכלי שני¹⁹. מאכלים אלו נקראים 'קלי הבישול' כיוון שבישולם קל. הדוגמה המובאת לכך במשנה היא דגים מלוחים מאוד, שמחמת מליחותם אי אפשר לאכול אותם ללא בישול, והם מתבשלים בכלי שני²⁰. דוגמה נוספת שמובאת בפוסקים לקלי הבישול היא ביצה חיה, שגם היא מתבשלת בכלי שני, ולכן אסור לשים אותה בו²¹.

מאכלים המתבשלים בקלות מתבשלים גם בכלי שלישי²², ולכן אין לשים ביצה חיה גם בכלי שלישי²³.

אילו מאכלים הם קלי הבישול

בגמרא הובאו דוגמאות בודדות למאכלים שמתבשלים בקלות, אך יש סוברים שאין לשים שום מאכל בכלי שני, כיוון שישנם מאכלים המתבשלים בקלות שלא הוזכרו בגמרא, ואיננו בקיאים לדעת אילו מאכלים מתבשלים בקלות ואילו מאכלים אינם מתבשלים בקלות. לכן בכל מאכל יש לחשוש שמא הוא מתבשל בקלות ואין לשים אותו בכלי

19. שו"ע שיח ד. ועיין שו"ע שם, ומשנ"ב שם ס"ק לה וס"ק לו, שמאכלים המתבשלים בקלות יכולים להתבשל גם כאשר שופכים עליהם מים חמים מכלי שני ('עירו מכלי שני'), ועיין להלן לעניין בישולם בכלי שלישי.

20. שבת קמ"ב, ורש"י שם.

21. חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק יט ד"ה ואמנם, הליכות עולם חלק ד פרשת בא סעיף יא, מאמר מרדכי פרק נב סעיף צח, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סג.

22. ערוך השולחן שיח כח, עיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק יח, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סג, והערה קסט, בשם הגרש"ז אירבך, מאמר מרדכי פרק נב סעיף צה, אשרי האיש פרק כג סעיף עב, חוט שני חלק ב עמ' קעז, פסקי תשובות שיח מד, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות טו, וילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' קפה, שמשמע שחולקים וסוברים שדברים המתבשלים בקלות אינם מתבשלים בכלי שלישי.

23. מאמר מרדכי פרק נב סעיף צח, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סג.

שני; וכן נוהגים יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד²⁴. לפי דעה זו אין לשים פלח לימון²⁵ או דבש²⁶ בכוס תה, כיוון שיש לחשוש שהלימון והדבש מתבשלים בקלות והם יתבשלו בכלי שני. ויש חולקים וסוברים שמותר לשים את כל המאכלים בכלי שני, מלבד מאכלים שנאמר עליהם בגמרא שהם מתבשלים בקלות או מאכלים שניכר שהם מתבשלים בקלות, ואין צורך לחשוש בכל מאכל שמא הוא מתבשל בקלות; וכן נוהגים רבים מיוצאי ספרד²⁷. לפי דעה זו מותר לשים לימון או דבש בכוס תה, ואין צורך לחשוש שהלימון או הדבש יתבשלו בכלי שני²⁸.

מים, שמן ותבלינים

ישנם מאכלים שמפורש בגמרא שאינם מתבשלים בקלות, ולדעת כולם מותר לשים אותם בכלי שני, והם: מים, שמן²⁹ ותבלינים³⁰.

24. משנ"ב שיח מב, בן איש חי שנה שנייה פרשת בא אות ו, מאמר מרדכי פרק נב סעיף קד, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נט. ביתר ביאור: עיין יראים סימן רעד, שאין לתת פת בכלי שני מחשש שהיא מקלי הבישול, ועיין רמ"א שיח ה, שנהגו לחשוש לשיטתו, ועיין משנ"ב שיח מב, בשם המגן אברהם, שלדעת היראים יש לחשוש בכל המאכלים שמא הם מקלי הבישול, ועיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק יח, שחולק וסובר שלדעת היראים אין צריך לחשוש בכל המאכלים שמא הם מקלי הבישול, אלא רק במאכלים רכים, ועיין טור סימן שיח, שחולק על היראים וסובר שאין צורך לחשוש שפת היא מקלי הבישול. • עיין משנ"ב שיח לד, ומאמר מרדכי פרק נב סעיף נא, ושמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קסח, שאין ליתן אוכל בכלי שני גם משום שנתנית אוכל בכלי שני נראית כבישול, ועיין חזון עובדיה עמ' שלג, שחולק.

25. אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בישול אות יח, מאמר מרדכי פרק נב סעיף קא, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נט, חוט שני חלק ב עמ' קפה. ועיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק יט, שמתיר לתת לימון בכלי שני, על פי שיטתו שהובאה בהערה הקודמת.

26. שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נט. ועיין שו"ת באהלה של תורה חלק ה סימן לב, שאם הדבש עבר תהליך פסטור, אין בו איסור בישול, ועיין שם, שדבש נזלי מותר לתת בכלי שני (עיין להלן שמשקים אינם מתבשלים בכלי שני).

27. חזון עובדיה חלק ד עמ' שעו, אור לציון חלק ב פרק ל הערה ה, מנוחת אהבה חלק ב פרק י סעיף יט.

28. חזון עובדיה חלק ד עמ' שלד.

29. שער הציון שיח סח.

30. משנ"ב שיח סה. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קעד, בשם הגרש"ז אויברך, שאין הכוונה לתבלינים המצויים בזמננו, שטוחנים אותם היטב והם דקים מאוד, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות יח, ושבות יצחק עמ' רסא, בשם הגר"ש אלישיב, ושבת כהלכה (פרקש) פרק א באורים ס"ק יד, וארחות שבת פרק א הערה צז, שחולקים, ועיין מכתב

משקים

שאר המשקים, כגון חלב, תמצית תה, דבש נוזלי וכדומה, יש סוברים שצריך לחשוש לבישולם בקלות³¹, ויש חולקים וסוברים שהם דומים לשמן ולמים ואינם מתבשלים בקלות³², וכן הלכה³³. לכן מותר לשים חלב, תמצית תה ודבש נוזלי בכוס מים חמים, ואין צריך לחשוש שהם מתבשלים בכלי שני³⁴.

לסיכום, למנהג יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד אין לשים בכלי שני שום מאכל מלבד משקים ותבלינים, ולמנהג רבים מיוצאי ספרד מותר לשים בכלי שני את כל המאכלים מלבד דגים מלוחים מאוד, ביצה ומאכלים שניכר שהם מתבשלים בכלי שני.

הגרש"ז אורבך בתוך תורת המלאכות חלק ב עמ' קלו. • עיין פסקי תשובות סימן שיח הערה 299, ושבת כהלכה (פרקש) פרק א סעיף כד, אלו מאכלים נחשבים תבלין. • עיין תפארת ישראל שבת פרק ג בועז אות ג, ומשנ"ב שיח לד, שגם לסוברים שנתנית מאכל לכלי שני אסורה כיוון שהיא נראית כבישול (עיין הערה 24), מותר לתת שמן ותבלין לכלי שני, כיוון שנתנית אינה נראית כבישול אלא כתיבול, ועיין פרי מגדים סימן שיח אשל אברהם ס"ק לב, שגם נתנית מים לכלי שני אינה נראית כבישול, כיוון שהמים מתערבבים בתבשיל ואינם עומדים בפני עצמם. 31. תפארת ישראל כלכלת שבת כללי הטמנה ובישולי שבת אות א, כף החיים שיח פב, עיין מנחת יצחק חלק ה סימן קכז אות ה, להורות נתן חלק ו סימן יב אות יא. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קעג, ופסקי תשובות שיח הערה 300, שהוכיחו שכן היא דעת המשנ"ב, ועיין שו"ת באהלה של תורה חלק ה סימן לב אות א, ומאור השבת חלק א סימן ה ברור הלכה יא עמ' קפז, שחולקים וסוברים שאין להוכיח כן מהמשנ"ב, ועיין ציץ אליעזר חלק יד סימן לב אות ב. 32. שו"ע הרב שיח יב, חזון עובדיה חלק ד עמ' שכד ואילך, מאמר מרדכי פרק נב סעיף קד, הליכות אבן ישראל פרק לז סעיף ב, מאור השבת חלק א סימן ה ברור הלכה יא עמ' קצב, בשם הגר"ש ווזנר.

33. שו"ת באהלה של תורה חלק ה סימן לב אות ב.

34. שו"ת באהלה של תורה חלק ה סימן לב. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קעג, שמותר לתת תמצית תה שהתבשלה והתקררה לכלי שני, גם לדעת הסוברים שיש לחשוש שתמצית תה מתבשלת בקלות, כיוון שיש לצרף להיתר את הסברה שאין בישול אחר בישול בלח.

נתינת מאכלים שיש חשש שהם קלי בישול בכלי שלישי

מאכלים שיוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד אינם שמים אותם בכלי שני מחשש שמא הם מתבשלים בקלות, כגון לימון ודבש, מותר לשים אותם בכלי שלישי³⁵, כיוון שייתכן שאינם מתבשלים בקלות, וגם אם הם מתבשלים בקלות ייתכן שכלי שלישי אינו מבשלם³⁶.

נתינת עלי תה בכלי שני ובכלי שלישי

עלי תה ניכר שהם מתבשלים בכלי שני, ולכן הן יוצאי אשכנז והן יוצאי ספרד נזהרים שלא לשים אותם בכלי שני³⁷. לגבי נתינתם בכלי

35. עיין משנ"ב שיח מז, קצות השלחן סימן קכד בדי השלחן ס"ק כא, אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות טו, הליכות אבן ישראל פרק לז סעיף ה, חזון עובדיה חלק ד עמ' שעט, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סג. • עיין משנ"ב שיח לה, וקצות השלחן שם, ושמירת שבת כהלכתה שם, והליכות אבן ישראל פרק לז סעיף ו, ופסקי תשובות שיח מד, שמותר לשפוך מים חמים מכלי שני (עירוי מכלי שני) על מאכלים שיש חשש שהם מתבשלים בקלות. 36. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סג.

37. עיין משנ"ב שיח לט, ערוך השלחן שיח כח, חזון עובדיה חלק ד עמ' שעח: "טוב להחמיר" (ועיין הליכות עולם חלק ד עמ' נ: "אף שיש לצדד בזה להיתר מכל מקום נכון להחמיר למעשה ולחוש לדעת כמה מהאחרונים שאסרו"), מאמר מרדכי פרק נג סעיף סח, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה ג, שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קצ, ירושלים במועדיה חלק ב עמ' רכא, אז נדברו חלק יג סימנים כג-כד. ועיין תבואות שמש חלק א סימן סו עמ' קפא, ושו"ת תפלה למשה (לוי) חלק א סימן לג, שחולקים וסוברים שעלי תה אינם מתבשלים בכלי שני. • עיין משנ"ב שיח לט, וערוך השלחן שיח כח, ומאמר מרדכי פרק נב סעיף צז, וחוט שני חלק ב עמ' קעז, והליכות אבן ישראל פרק לח סעיף ז, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סג, ואז נדברו חלק יג סימנים כג-כד, שאין לשפוך מים חמים מכלי שני (עירוי מכלי שני) על עלי תה, ועיין קצות השלחן סימן קכד בדי השלחן ס"ק כא, וחזון עובדיה חלק ד עמ' שעט, שחולקים ומתירים לשפוך מים חמים מכלי שני על עלי תה. • עיין אור לציון חלק ב פרק ל הערה ג, שמותר לערות מים חמים מכלי שני על שקית תה, כיוון שבכוח עירוי לבשל רק את השכבה החיצונית של המאכל (כדי קליפה), ובשקית תה השכבה החיצונית היא השקית עצמה, ועיין שבות יצחק (בישול) עמ' שה, בשם הגר"ש אלישיב, שחולק וסובר שעירוי יכול לבשל גם יותר מכדי קליפה, ועיין שבות יצחק שם, על פי שו"ת בני ציון חלק א סימן יח אות ג, שיש לחשוש שהמים יחדרו דרך החורים שבשקית ויבשלו את שכבתם החיצונית של עלי התה. • עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' של, ואור לציון חלק ב פרק ל שאלה ה, שעלי נענע אינם מתבשלים בקלות ומותר לתת אותם בכלי שני, ועיין מאמר מרדכי פרק נב סעיף ק, והליכות אבן ישראל פרק לח סעיף יא, שחולקים.

שלישי נחלקו הדעות. יש סוברים שאין לשים אותם בכלי שלישי³⁸, כיוון שניכר שהם מתבשלים אף בכלי שלישי³⁹. ויש חולקים וסוברים שהם אינם מתבשלים בכלי שלישי⁴⁰, ואף שהמים נצבעים ומקבלים טעם מעלי התה כאשר שמים אותם בכלי שלישי אין מכך ראייה שעלי התה מתבשלים, שכן המים נצבעים ומקבלים טעם מעלי התה גם כאשר שמים אותם במים צוננים⁴¹. למעשה מומלץ להימנע מהכנת תה בכלי שלישי. והמקילים יקפידו להשהות את המים החמים מעט זמן בכלי השני עד שדפנותיו יתחממו, וכן יהיו את המים בכלי השלישי עד שגם דפנותיו יתחממו, כדי שחום המים ירד משמעותית, ולאחר מכן ישימו את עלי התה בכלי השלישי⁴².

הדרך המובחרת להכנת תה בשבת היא להכין בערב שבת תמצית תה, ובשבת לשפוך את תמצית התה לתוך כוס עם מים חמים (כלי שני)⁴³.

38. ערוך השולחן שיח כח, מאמר מרדכי פרק נג סעיף סח, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סג והערה קסט, חוט שני חלק ב עמ' קעז, ירושלים במועדיה חלק ב עמ' רכא.

39. ערוך השולחן שיח כח.

40. קצות השולחן סימן קכד בדי השולחן ס"ק כא, אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות טו, חזון עובדיה חלק ד עמ' שעט, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה ג. ועיין תבואות שמש חלק א סימן סו עמ' קפא, ושו"ת תפלה למשה (לוי) חלק א סימן לג, שמתירים לתת עלי תה גם בכלי שני.

41. אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות טו.

42. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

43. משנ"ב שיח לט, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סא, מאמר מרדכי פרק נג סעיף סא, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה יא. • עיין שער הציון שיח סד, ושמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף לט, וחזון עובדיה חלק ב עמ' פד, ואור לציון חלק ב פרק מז שאלה כד, שאין לאסור את שפיכת התמצית לתוך המים משום מלאכת צובע, כיוון שאין צביעה במאכלים ובמשקים, ועיין בן איש חי שנה שנייה פרשת פקודי אות ג, וכף החיים שיח סה, ומאמר מרדכי פרק נג סעיף סא, שחולקים וסוברים שיש צביעה במשקים, ועיין מאמר מרדכי שם, שלכן יש לתת את תמצית התה בכלי ריק, ולשפוך עליה את המים החמים מכלי שני, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף לט, שטוב לנהוג כדעה זו (ועיין שער הציון שיח סה, וארחות שבת פרק א הערה קסה). • עיין שבות יצחק (בישול) עמ' שיד, בשם הגרי"ש אלישיב, שאם לא הכינו תמצית תה בערב שבת, אפשר להכין תמצית תה בשבת על ידי נתינת כמה שקיות תה לתוך כוס עם מים פושרים שאין היד סולדת בהם, ולאחר שהמים קיבלו טעם מעלי התה, מותר לשפוך אותם לכוס עם מים חמים, "דלא מסתבר לחוש לבישול בטעם התה המעורב במים, כיוון שאין בו ממשות אלא רק טעם בעלמא", ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סא, ואבני ישפיה חלק ד סימן נ ענף א, שחולקים, ועיין שמירת שבת כהלכתה שם הערה קעג.

מצקת

לעיתים נעזרים במצקת כדי להעביר תבשיל מן הסיר אל הצלחת, ונחלקו הפוסקים אם המצקת נחשבת כלי שני, כיוון שדפנות המצקת לא התחממו באש⁴⁴, או שהיא נחשבת כלי ראשון, כיוון שדפנות המצקת מתחממות בתוך הסיר⁴⁵. להלכה, יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד נוהגים להחמיר ולהחשיב את המצקת לכלי ראשון ואת הצלחת שבתוכה הונח האוכל לכלי שני⁴⁶. ורבים מיוצאי ספרד נוהגים להקל ולהחשיב את המצקת לכלי שני, ואת הצלחת שבתוכה הונח האוכל לכלי שלישי⁴⁷.

דין תבשיל מוצק ('גוש') בכלי שני

כמבואר לעיל, אין בכוח תבשיל חם הנתון בכלי שני לבשל מאכל רגיל שאינו מקלי הבישול, כיוון שדפנות הכלי קרות והן מקררות את התבשיל. ויש סוברים שדין זה נכון רק בתבשיל נוזלי הנתון בכלי שני, אך אין הוא נכון בתבשיל מוצק ('גוש') הנתון בו. ולכן דינו של תבשיל מוצק הנתון בכלי שני הוא כתבשיל הנתון בכלי ראשון, שבכוחו לבשל גם מאכלים שבוודאי אינם מקלי הבישול, כשמן, מים ותבלינים⁴⁸. החילוק בין תבשיל מוצק לתבשיל נוזלי נובע משוני בין תכונת הנוזל לתכונת

44. פרי חדש אורח חיים תנא ה.

45. ט"ז יורה דעה צב ל'.

46. עיין משנ"ב שיח פז, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נד, כף החיים שיח קלה, מאמר מרדכי פרק נב סעיף נז, קיצור שלחן ערוך (טולידאנו) רצו נב. • עיין משנ"ב סימן שיח מה, ושמירת שבת כהלכתה פרק א הערה ר', שגם לסוברים שיש בישול אחר אפייה ואסור לתת מאכל אפוי בכלי שני, מותר לתת מאכל אפוי בצלחת שנתנו בה מרק בעזרת מצקת, כיוון שאפשר לצרף את הדעה שאין בישול אחר אפייה לדעה שמצקת נחשבת כלי שני והצלחת נחשבת כלי שלישי. • עיין משנ"ב רג פד, ושמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קמט, שמוותר לשפוך מים חמים ממצקת על תבשיל נוזלי שהתבשל והתקרר, כיוון שאפשר לצרף את הדעה שאין בישול אחר בישול בלח לדעה שמצקת נחשבת כלי שני.

47. חזון עובדיה שבת חלק ד עמ' שסב, אור לציון חלק ג פרק ל שאלה יז. ועיין חזון איש אורח חיים סימן קכב ס"ק ד ד"ה סדר, ואור לציון שם, שאם המצקת הוכנסה לכלי בעודו על האש, דינה ככלי ראשון.

48. ים של שלמה חולין פרק ז סימן מד.

המוצק: הנוזל מתפשט בכלי שהוא נתון בו, מתקרר מדפנותיו וחוזר ומתערב ביתר התבשיל ומקררו. אך מאכל מוצק כתפוח אדמה או בשר חם אינו מתפשט בכלי, ודפנות הכלי מצננות רק את החלק הקטן הבא עימן במגע, והחלק שמתקרר אינו שב ומתערב ביתר התבשיל, ואינו מקררו. לכן תבשיל מוצק שניתן בכלי שני שומר על חומו זמן רב, ויש בכוחו לבשל⁴⁹. לדעת הסוברים שמאכל מוצק בכלי שני דינו כמאכל הנתון בכלי ראשון, אין לפזר תבלין על בשר, על חומוס, על שעועית או על אורז הנתונים בכלי שני, כל עוד הם חמים בשיעור שהיד סולדת בהם, כיוון שהתבלין יתבשל, וכן אין לשפוך שמן על תפוח אדמה חם הנתון בכלי שני, כיוון שהשמן יתבשל⁵⁰; וכן נוהגים יוצאי אשכנז⁵¹. ויש חולקים וסוברים שאין בכוח תבשיל חם הנתון בכלי שני לבשל מאכל

49. עיין ים של שלמה חולין פרק ז סימן מד, ושבות יצחק (בישול) עמ' קמה.
50. שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סד, וארחות שבת פרק א סעיף נט. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סד, שיחידה אחת של שעועית נחשבת גוש, ועיין חוט שני חלק ב עמ' קפג, שהסתפק בזה. • עיין פתחי תשובה יורה דעה סימן צד ס"ק ז, שדין תבשיל מוצק הנתון ברוטב כגון תפוח אדמה הנתון במרק, כתבשיל נוזל, ועיין שו"ת מגדנות אליהו חלק ב סימן פב, ומאור השבת חלק א עמ' רעב ד"ה ולמעשה, בשם הגר"ש אלישיב, שתבשיל מוצק הנתון ברוטב נחשב כתבשיל נוזל רק אם הרוטב מכסה את כל התבשיל המוצק. ועיין ארחות שבת פרק א הערה קמד.

51. משנ"ב סימן שיח ס"ק מה, ס"ק סה וס"ק קיח, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סד. • עיין שמירת שבת כהלכתה שם, וחוט שני חלק ב עמ' קפג, שיש בכוח דבר מוצק (גוש) לבשל גם כשהוא נתון בכלי שלישי. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף ס הערה קצט, בשם הגרש"ז אוירבך, שמותר לתת מלח שולחן על דבר גוש הנתון בכלי שני, כיוון שמלח שולחן עובר קלייה. • עיין משנ"ב שיח עח, ושמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קצו והערה ר, שאסור לתת על גוש, דבר לח שהתבשל והתקרר, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות ה, שחולק כיוון שיש סוברים שדבר גוש אינו נחשב ככלי ראשון ויש לצרף לכך את הסוברים שאין בישול אחר בישול בלח. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סה, ומאור השבת חלק א עמ' רנט, בשם הגר"ש אלישיב, הגר"ש ווזר והגר"י פישר, שכאשר מגישים קוגל חם עם מלפפון חמוץ, יש להיזהר שהמלפפון לא יגע בקוגל כדי שלא יתבשל על ידו, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה רא, בשם הגרש"ז אוירבך שחולק ומתיר, כיוון שהאדם אינו מתכוון לחמם את המלפפון החמוץ, וחימומו מקלקל אותו, ועיין שם, סברות נוספות להקל בזה, ועיין ארחות שבת פרק א הערה קמז, שלפי הגרש"ז אוירבך, מותר גם שסלט חי יגע בחתיכת בשר או בחמין המונחים בצלחת, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שניתן לסמוך על דעת הגרש"ז אוירבך כאשר האדם אינו מתכוון לחמם את המלפפון החמוץ או את הסלט.

שאינו מקלי הבישול, בין שהתבשיל מוצק ובין שהוא נוזלי⁵², ולשיטתם מותר לפזר תבלין על בשר, על חומוס, על שעועית ועל אורז הנתונים בכלי שני, וכן מותר לשפוך שמן על תפוח אדמה חם הנתון בכלי שני; וכן נוהגים יוצאי ספרד⁵³.

52. רמ"א יורה דעה קה ג.
53. עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' שסז, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה טז, מאמר מרדכי פרק נב סעיף נג.

פרק ג

בישול אחר בישול

חימום מאכל מבושל שהתקרר

כלל בידינו שאין בישול אחר בישול. כלומר מאכל שהתבשל והתקרר מותר לחממו בשבת, ואין בכך משום איסור בישול¹. לדוגמה מותר להכניס לסיר ובו מרק חם אטריות מבושלות, שקדי מרק וקניידלך (כופתאות) אף כאשר הם קרים². וכן מותר לחמם על פלטה של שבת (באופן המבואר בפרק ח³) אורז, תפוחי אדמה או עוף שהתבשלו והתקררו.

הטעם לכך שמותר לחמם תבשיל שהתקרר הוא שהשינוי שעשה הבישול באוכל נשאר בו גם לאחר שהוא מתקרר, ולכן גם בעודו קר הוא נחשב מבושל, וחימומו מחדש אינו נחשב בישול⁴.

1. שו"ע שיח ד, ומשנ"ב שם.
2. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה ריב, בשם הגרש"ז אוירבך, ואשרי האיש פרק כג סעיף נח, ששקדי מרק נחשבים מבושלים, כיוון שהם מטוגנים בשמן עמוק. ועיין שבט הלוי חלק י סימן סג, שמחמיר שלא לתת שקדי מרק בכלי ראשון ובכלי שני "היות והתעשייה משתנית מעת לעת, וקשה לבטל מה שכבר הותר".
3. בכל מקום בפרק זה שכתוב שמותר להניח אוכל על הפלטה, הכוונה כפי המבואר בפרק ח.
4. עיין משנ"ב שיח כט, וחזון איש אורח חיים סימן נז ד"ה ענין. ועיין אנציקלופדיה תלמודית ערך מבשל פרק ו.

חימום מאכל מבושל שנוספו לו רכיבים שאינם מבושלים

מאכל שהתבשל ולאחר בישולו הוסיפו לו רכיבים שלא התבשלו, אין לחממו בשבת, כיוון שחימומו יבשל את הרכיבים שלא התבשלו.⁵ לדוגמה תפוחי אדמה שהתבשלו ולאחר הבישול תיבלו אותם בשמן זית, אסור לחממם על גבי פלטה של שבת, משום שחימומם על גבי הפלטה יבשל את השמן שעדיין לא התבשל. וכן גרגרי חומס שהתבשלו ולאחר הבישול הוסיפו להם פלפל שחור, אסור לחממם על גבי פלטה של שבת, כיוון שחימומם יבשל את הפלפל השחור שעדיין לא התבשל. 'מנה חמה' מכילה בדרך כלל רכיבים שאינם מבושלים, ודינה כדבר שאינו מבושל.⁶

5. עיין שו"ע שיח יט, ארחות שבת פרק א סעיף יט. • עיין מנחת יצחק חלק ט סימן לא, ומאור השבת חלק ב עמ' תריב אות ג, בשם הגרש"ז אוירבך, ושמירת שבת כהלכתה פרק י סעיף י, וילקוט יוסף (תשע"ב) שבת כרך א חלק שלישי עמ' תתי, וארחות שבת פרק א סעיף יב, שאין להניח על הפלטה חלה או שניצל קפואים שיש עליהם פירורי קרח, כיוון שפירורי הקרח יתבשלו בחום הפלטה, ועיין אבן ישראל חלק ח סימן כט, ותורת המלאכות חלק ב מלאכת האופה עמ' נט, בשם הגר"ח קנייבסקי, והגר"א וי"ס שליט"א בתוך הלכה שלימה חלק א עמ' קצג, ושו"ת עטרת פז חלק ראשון כרך א סימן י עמ' רטז, שחולקים, כיוון שפירורי הקרח מתאדים ואין בהם שום צורך, ועיין אבן ישראל שם, והגר"א וי"ס שליט"א שם, טעמים נוספים, ועיין מאור השבת שם עמ' תריג, בשם הגר"ש אלישיב, שמקל אם יש מעט קרח על המאכל, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין תורת המלאכות שם עמ' ס, בשם הגר"י זילבר והגר"ן קרליץ, שכתבו כעין זה, ועיין אשרי האיש פרק כה אות מג, וארחות שבת שם, שהסרת הקרח מהחלה אסורה משום בורר, ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, ותורת המלאכות שם, בשם הגר"י זילבר, ועטרת פז שם עמ' ר, שחולקים.

6. הלכה ברורה (אפיה ובישול) פרק יא סעיף קעה עמ' תפה, מדריך הכשרות של בד"ץ העדה החרדית (תשע"ו) עמ' 60. ועיין מאמר מרדכי פרק נג סעיף כג, ושו"ת דבר חברון אורח חיים חלק א סימן שמט, ומנוחת אהבה חלק ב פרק י סעיף מו, והלכה ברורה שם, שגם אם כל רכיביה מבושלים, אם היא אינה ראויה לאכילה מבלי שיערו עליה מים רותחים, דינה כמאכל שאינו מבושל, ועיין מאמר מרדכי שם סוף ס"ק כח, ומנוחת אהבה שם, והלכה ברורה שם, שדין מנה חמה כדין קלי הבישול, ועיין הלכה ברורה שם, שמותר לתת את תכולת המנה החמה לכלי שלישי, ועיין מאמר מרדכי שם סוף ס"ק כח, שחולק, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שאם יש בה רכיבים שאינם מבושלים, אי אפשר להשתמש בה, אך אם כל רכיביה מבושלים אפשר להשתמש בה, כיוון שאין בישול אחר בישול. ועיין פרק כו, שישנם מצבים שהכנת מנה חמה אסורה גם משום מלאכת לישא.

חימום תבשיל שלא התבשל כל צורכו

ההיתר לחמם מאכל שהתבשל והתקרר הוא רק כאשר המאכל התבשל כל צורכו, אך אם המאכל לא התבשל כל צורכו אסור לחממו בשבת, כיוון שהחימום מוסיף בו בישול⁷. לכן אדם שהניח על הפלטה ביום שישי סיר חמין (צ'ולנט) שלא התבשל כל צורכו, והוריד את הסיר מהפלטה, אינו רשאי להחזיר אותו אליה, כיוון שחום הפלטה יוסיף בו בישול. ואפילו אם הוא רק פתח את מכסה הסיר, או רק הזיז את הסיר ממרכז הפלטה לקצותיה הרחוקים מגוף החימום, אין הוא רשאי להחזיר את המכסה על הסיר או להחזיר את הסיר למרכז הפלטה, כיוון שפעולות אלו יזרזו את בישול החמין⁸.

חימום תבשיל שהתבשל במיקרוגל או בכיריים אינדוקציה

תבשיל שהתבשל במיקרוגל, יש סוברים שאסור לחממו על פלטה בשבת, כיוון שהבישול במיקרוגל אינו נעשה על ידי חום אש אלא על ידי קרינה, וייתכן שחימום התבשיל בחום אש (גוף החימום של הפלטה) יוסיף באיכות בישולו⁹. ויש סוברים שמותר לחממו על הפלטה, כיוון שהוא מבושל כל צורכו¹⁰. למעשה מותר להניח על הפלטה תבשיל שהתבשל במיקרוגל, בתנאי שהנחתו על הפלטה רק תחמם אותו ולא תוסיף באיכות בישולו; והוא הדין לתבשיל שהתבשל בכיריים אינדוקציה¹¹.

7. שו"ע שיח ד', ומשנ"ב שם. ועיין פרק ה הערה 1. ועיין שבות יצחק (בישול) עמ' ערה, בשם הגר"ש אלישיב, שתבשיל המבושל כל צורכו הוא תבשיל שהגיע לרמת בישול כזו שאדם רגיל אוכל אותו כך, ועיין ציץ אליעזר חלק יח סימן לב, שכתב כעין זה.

8. שו"ע רנד ד', ארחות שבת פרק א סעיף יג.

9. שבט הלוי חלק י סימן סב. ועיין הליכות עולם חלק ד עמ' מב, שהסתפק בזה.

10. מאורי אש השלם חלק ב עמ' תתנו הערה 35, בדעת הגרש"ז אוירבך, שבות יצחק (בדיני מיקרוגל) עמ' לח, בשם הגר"ש אלישיב, שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק ב סימן קצז, הלכה ברורה (אפיה ובישול) פרק ג סעיף עו.

11. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

בישול אחר בישול בנוזל

נחלקו הראשונים אם הכלל שאין בישול אחר בישול נאמר רק במאכלים מוצקים ('יבשים' בלשון הפוסקים) או גם במאכלים נוזליים ('לחים' בלשון הפוסקים). לדעת הרמב"ם והרשב"א הכלל שאין בישול אחר בישול נאמר בין במאכלים מוצקים ובין במאכלים נוזליים¹², ולדעת רש"י והרא"ש הכלל שאין בישול אחר בישול נאמר רק במאכלים מוצקים, אך במאכלים נוזליים יש בישול אחר בישול¹³. לדוגמה מרק שהתבשל והתקרר, לדעת הרמב"ם והרשב"א מותר לחממו על פלטה בשבת, ולדעת רש"י והרא"ש אסור לחממו על פלטה בשבת.

טעמם של רש"י ושל הרא"ש, הסוברים שבמאכל נוזלי יש בישול אחר בישול, הוא שבמאכל נוזלי חום המאכל הוא מרכיב משמעותי מאוד, וכאשר המאכל מתקרר מתבטל הבישול הראשון, וחימום המאכל מחדש נחשב בישול¹⁴.

להלכה אסור לחמם תבשיל נוזלי שהתקרר¹⁵, ולכן אסור לחמם בשבת מים, מרק, רוטב פטריות וכיוצא בהם, שהתבשלו והתקררו.

12. רשב"א שבת מ ב, בית יוסף סימן שיח אות ד, בדעת הרמב"ם שבת ט ג.

13. רש"י שבת לד א ד"ה משחשכה, ורא"ש שבת פרק ג סימן יא.

14. עיין אנציקלופדיה תלמודית ערך מבשל פרק ו ד"ה דבר לח שנצטנן.

15. שו"ע שיח ד, רמ"א שיח טו. • עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בישול אות ה, שמאכל שכשמיניחים אותו על משטח הוא מתפשט לצדדים נחשב נוזל. ועיין שלחן שלמה סימן שיח סעיף ט עמ' של אות מ סעיף ד, שקטשופ נחשב דבר יבש, ועיין אגרות משה שם, שחולק. • עיין חזון עובדיה חלק א עמ' צ, והגר"ש עמאר בהסכמה לספר בארו של אברהם חלק ב, שמוותר להניח על פלטה כבויה שעתידיה לדלוק על ידי שעון שבת תבשיל נוזל שהתקרר, כיוון שיש לצרף לסברת האומרים שאין בישול אחר בישול בלח, את סברת האומרים שמלאכה הנעשית בגרמא מותרת גם שלא במקום הפסד, ועיין הר צבי חלק א סימן קלו, וישכיל עבדי חלק ה סימן לד אות ח, וציץ אליעזר חלק ב סימן ו, ותבואות שמש חלק א סימן סד, ואור לציון חלק ב פרק ל שאלה יח, והגר"מ מזוז באור תורה גיליון אלול תשמ"ג עמ' שכ, שחולקים.

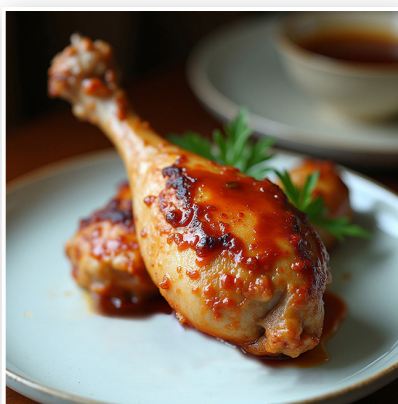
חימום תבשיל מוצק עם רוטב

מותר לחמם תבשיל מוצק קר שיש עליו מעט רוטב, כגון עוף שיש עליו מעט רוטב (תמונה 1)¹⁶, כיוון שהרוטב טפל לתבשיל המוצק¹⁷.

תבשיל קר שרובו מוצק ומיעוטו נוזל, והנוזל ניכר ועומד בפני עצמו (תמונה 2), אסור לחממו יחד עם הנוזל, כיוון שהנוזל אינו טפל לרוב התבשיל המוצק, וחימומו אסור מדין בישול¹⁸. לדוגמה חתיכות עוף

תמונה 2

תמונה 1

16. עיין שבט הלוי חלק יא סימן סז שאלה א, מאור השבת חלק ב סימן ז ס"ק לב עמ' נב, בשם הגרש"ז אוירבך והגר"ש אלישיב, תשובות והנהגות חלק א סימן רז אזהרות בבישול אות ה. ועיין קצות השלחן סימן ככד בדי השלחן ס"ק לז, שחולק וסובר שלחלוחית שידו של אדם הנוגעת בה נרטבת במידה כזו שהיא מרטיבה חפצים אחרים שהיא נוגעת בהם ('טופח על מנת להטפוח') - אינה בטלה לתבשיל ואסור לחממה, ועיין אור לציון חלק ב פרק ל הערה יג.

17. עיין תשובות והנהגות חלק א סימן רז אזהרות בבישול אות ה, ארחות שבת פרק א סעיף כב, שבות יצחק (בישול) עמ' שצט.

18. אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות ז, שבט הלוי חלק יא סימן סז אות א, מאמר מרדכי פרק נג סעיף א, מנוחת אהבה חלק ב פרק י סעיף מז. ועיין שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק ב סימן קצח: "אם המאכל יבש וכמות הנוזלים בו כה קטנה שרק יכולה למנוע את חריכת המאכל אך לא ניתן להשתמש בה או ליהנות ממנה אזי המאכל נקרא מוצק ומותר לתנו על הפלטה בשבת גם אם יתחמם לשיעור חום שהיד סולדת בו". • עיין אור לציון חלק ב פרק ל הערה יג, שבעת הצורך מותר לחמם תבשיל שהתבשל והתקרר ורובו מוצק ומיעוטו נוזל, על דעת להפסיק את חימומו לפני שהנוזל יגיע לחום שהיד סולדת בו. ואמנם בדרך כלל אסור לחמם מאכל שאינו מבושל על דעת להפסיק את חימומו לפני שגיע לחום שהיד סולדת בו, כיוון שיש לחשוש שהאדם ישכח להרחיק את המאכל ממקור החום, אבל בתבשיל שהתבשל והתקרר ויש בו מעט נוזל יש להקל, כיוון שלדעת הרמב"ם אין בישול אחר בישול בלח.

השקועות במעט רוטב, אין לחממן יחד עם הרוטב, כיוון שהרוטב ניכר בפני עצמו, אלא יש להפרידן מהרוטב ולחממן בלעדי¹⁹. ויש מי שחולק וסובר שמותר לחמם את התבשיל המוצק יחד עם התבשיל הנוזלי²⁰, כיוון שמיעוט התבשיל הנוזלי בטל לרוב התבשיל המוצק²¹, וכן נוהגים רבים²².

חימום תבשיל נוזלי שהתקרר מעט

השולחן ערוך והרמ"א נחלקו עד כמה תבשיל נוזלי צריך להתקרר כדי שהבישול הראשון יתבטל ממנו ויהיה אסור לחזור ולחממו. לדעת שניהם כל עוד התבשיל חם בשיעור שהיד סולדת בו הוא נחשב מבושל ומותר להגביר את חומו. לדוגמה סיר ובו מרק רותח שהיה על הפלטה, והורידו אותו מהפלטה עד שחומו ירד לשמונים וחמש מעלות, מותר להחזירו לפלטה לדעת כולם, אף שהפלטה תגביר את חומו. זאת כיוון שכל עוד המרק חם בשיעור שהיד סולדת בו הבישול אינו מתבטל ממנו, ותוספת החום שמוסיפים בו אינה משמעותית ואינה נחשבת בישול. כמו כן, שניהם מסכימים שאסור לחזור ולחמם תבשיל שהתקרר לגמרי, כיוון שהבישול הראשון התבטל ממנו.

המחלוקת בין השולחן ערוך לרמ"א היא רק במצב שבו התבשיל התקרר לשיעור חום שאין היד סולדת בו, אך הוא לא התקרר לגמרי. לדעת השולחן ערוך, משעה שהתבשיל התקרר לשיעור חום שאין היד סולדת

19. עיין ארחות שבת פרק ג הקדמה לסעיף כה.

20. כף החיים שיח סב, וחזון עובדיה חלק ד עמ' שלז, על פי פרי מגדים סימן רג משבצות זהב ס"ק יג, ובית יוסף רג ב: "כל שרובו רוטב וכו' הוי מבשל". ועיין אור לציון חלק ב פרק ל הערה יג, ומנחת אברהם חלק ב פרק י' הערה 148, שחולקים וסוברים שטעות סופר נפלה בדברי הבית יוסף, וצריך לומר: "כל שיש בו רוטב".

21. שו"ת הר צבי חלק א ט"ל הרים מבשל סימן א ד"ה הנה לפי, בביאור דעה זו. ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' שלח ואילך, שכתב טעם אחר, שתבשיל לח שמצטמק ורע לו אין בו בישול אחר בישול, "ועל פי רוב כאשר יש רוטב מעט ורוב יבש, הוי מצטמק ורע לו, כיוון שהלחלוּחית המועטת מתאדה ומתייבשת", ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות ז, שחולק וסובר שאין לסמוך על הדעה שאין בישול אחר בישול בתבשיל נוזלי שמצטמק ורע לו

22. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

בו, הבישול הראשון מתבטל ואסור לחזור ולחמם את התבשיל²³, וכן נוהגים יוצאי ספרד²⁴. ולדעת הרמ"א, כל עוד התבשיל לא התקרר לגמרי²⁵, דהיינו שהוא חם בשיעור כזה שאנשים הרוצים לאכול תבשיל חם יאכלוהו²⁶ (כשלושים וחמש מעלות²⁷), מותר לחזור ולחמם את התבשיל, וכן נוהגים יוצאי אשכנז²⁸.

למנהג יוצאי ספרד, מידת החום שבהגיע התבשיל אליה אסור לחזור ולחממו היא שבעים מעלות²⁹. ואף שלעניין איסור בישול כתבנו לעיל שחום שהיד סולדת בו הוא חום של ארבעים וחמש מעלות, זהו משום

23. שו"ע שיח ד, ומשנ"ב שם.

24. חזון עובדיה חלק ד עמ' שצז, מאמר מרדכי פרק ג סעיף ב, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה יג.

25. רמ"א שיח טו. ועיין פרי מגדים סימן שיח אשל אברהם ס"ק לט, וחזון איש אורח חיים סימן לז סעיף יג ד"ה וכתב, ואגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות ב, ושבת הלוי חלק ה סימן לא אות א, שהרמ"א פוסק כרשב"א, שאין בישול אחר בישול בלח, ועיין פרי מגדים שם, שהטעם לכך שהרמ"א החמיר שלא לחמם תבשיל נזלי שהתקרר לגמרי הוא משום שחימומו "נראה כתיקון קצת", ועיין חזון איש שם, שהטעם לכך הוא כדי שלא יבוא להקל ולהתיר חימום נזל שלא התבשל כלל, ועיין אגלי טל מלאכת האופה באורים אות יד, שחולק וסובר שהרמ"א מחמיר שלא לחמם תבשיל נזלי שהתקרר לגמרי, משום שיש לחשוש במצב זה לדעת רש"י והרא"ש, הסוברים שיש בישול אחר בישול בלח (וכן משמע מהמגן אברהם רג לז), ועיין שם טעם החילוק בין תבשיל שהתקרר לגמרי לבין תבשיל שלא התקרר לגמרי, ועיין אגרות רבי עקיבא איגר על מגן אברהם רג מא, שמשמע שכל עוד התבשיל לא התקרר לגמרי, אין הבישול הראשון מתבטל, וכאשר התבשיל מתקרר לגמרי, הבישול הראשון מתבטל.

26. עיין שו"ע הרב שיח ט, ואגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות ב, ושלחן שלמה סימן שיח עמ' שמז הערה נט.

27. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

28. שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף ז. ועיין ציץ אליעזר חלק יח סימן לב אות ד, ומאמר מרדכי פרק ג סעיף ד, שאסור ליוצא ספרד לומר ליוצא אשכנז שיחמם עבורו תבשיל שאסור ליוצאי ספרד לחממו ומותר ליוצאי אשכנז לחממו, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' שצז, שחולק וסובר שבשעת הצורך, יש ליוצא ספרד המקל בזה על מי לסמוך, ועיין מכתב הגרש"ז אוירבך בתוך מאור השבת חלק א עמ' תסג: "אם המחמיר סובר מכוח הכרעתו דאסור, מסתבר שגם צריך לחשוש לפני עיור, אבל אם רק מחמיר על עצמו מפני מנהג רבותיו או אבותיו, בכגון דא אין לחוש לפני עיור, כי גם זה שנוהג איסור יודע שחברו אין צריך להחמיר כמותו וכל אחד כמנהג אבותיו", ועיין חזון עובדיה שם.

29. עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות ג, ושבות יצחק (בישול) עמ' רז, בשם הגרש"ז אוירבך והגר"ש אלישיב, שחום של שבעים ואחת מעלות הוא חום שבזוידא היד סולדת בו, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין אגרות משה יורה דעה חלק ב סוף סימן נב, ואור לציון חלק ב פרק ל הערה ב, והלכה ברורה (אפיה ובישול) פרק ד סעיף פה: "שמונים מעלות".

שישנו ספק אם חום שהיד סולדת בו הוא חום של ארבעים וחמש מעלות או חום של שבעים מעלות, ובכל דבר הולכים לחומרה. לכן מרק שהורד מהפלטה והתקרר למידת חום של שישים וחמש מעלות, לדעת השולחן ערוך אסור להחזיר אותו לפלטה, כיוון שאנו חוששים שחום של שישים וחמש מעלות הוא חום שאין היד סולדת בו והבישול הראשון התבטל, ולדעת הרמ"א מותר להחזיר אותו לפלטה, כיוון שלשיטתו כל עוד הוא חם בשיעור כזה שאנשים הרוצים לאכול מרק חם יאכלוהו, הבישול הראשון אינו מתבטל.

נתינת תבשיל נוזלי חם בכלי ראשון

כאמור לעיל, מותר להגביר את חומו של תבשיל נוזלי שהיד סולדת בו. רבים מפוסקי ספרד סוברים שהיתר זה נאמר כאשר התבשיל נמצא בִּכְלִי שהוא התבשל בו (כלי ראשון), אך משעה שהתבשיל הוצא מהכלי שהוא התבשל בו, אסור להגביר את חומו או לשפוך אותו לכלי ראשון אף שהוא עדיין חם בשיעור שהיד סולדת בו, כיוון שנתינתו בכלי ראשון תגביר את עוצמת חומו³⁰.

לדוגמה סיר מרק שהורד מהפלטה והוא חם בשיעור שהיד סולדת בו, מותר להחזירו לפלטה אף שהפלטה תגביר את חומו. אך מרק חם ששמו בצלחת והוא חם בשיעור שהיד סולדת בו, אסור להחזירו לפלטה או לסיר המרק (כלי ראשון), כיוון שאלו יגבירו את עוצמת חומו.

הטעם לכך שאין חוששים להגברת חום תבשיל נוזלי כאשר הוא נתון בכלי ראשון, אך חוששים להגברת חום תבשיל נוזלי שהוצא מכלי ראשון – הוא שאין משמעות להגברת חום תבשיל הנתון בכלי ראשון, אך יש משמעות להגברת חום תבשיל שהוצא מכלי ראשון. כוח הרתיחה של תבשיל הנמצא בכלי ראשון הוא חזק עד שיש בכוחו לבשל מאכלים אחרים שניתנים בו. לעומת זאת, כוח הרתיחה של תבשיל שאינו נמצא בכלי ראשון חלש יותר, ואין בכוחו לבשל מאכלים אחרים שניתנים

30. חזון עובדיה חלק ד עמ' שפח, מאמר מרדכי פרק נג סעיף לו, אור לציון חלק ב פרק יז שאלה ח. ועיין הערה 36.

בו. נמצא שבהעברת התבשיל לכלי ראשון מגבירים את כוח רתיחתו משמעותית, ולכן העברתו לכלי ראשון אסורה³¹.

לדוגמה אדם ששם לב שחסרים נוזלים בסיר החמין (צ'ולנט) והוא חושש שהחמין יישרף, אסור לו לשפוך מים חמים מהמחם של שבת לתוך סיר החמין, כיוון שבשעה שהמים יוצאים מהמחם הם אינם בכלי ראשון ואין בכוחם לבשל מאכלים אחרים, אך בהגיעם לסיר החמין כוח רתיחתם מתגבר, ובכוחם לבשל מאכלים אחרים³². כיוצא בזה, אין להחזיר לסיר המרק מרק ששמו בצלחת גם אם הוא חם בשיעור חום שהיד סולדת בו, כיוון שבנתינת המרק בכלי שני כוח רתיחתו נחלש, ובהחזרתו לסיר, שהוא כלי ראשון, כוח רתיחתו מתגבר.

דין זה נכון לדעת השולחן ערוך אך אינו נכון לדעת הרמ"א. כאמור לעיל, לדעת הרמ"א מותר להגביר את חומו של תבשיל נוזלי לשיעור חום שהיד סולדת בו, גם אם הוא חם במידה מועטה. נמצא שלדעת הרמ"א מעבר של תבשיל מבושל כל צורכו מחום שאין היד סולדת בו לחום שהיד סולדת בו אינו נחשב בישול, וכל שכן שמעבר של תבשיל חם מכלי שני לכלי ראשון אינו נחשב בישול. לכן לדעת הרמ"א מותר לתת תבשיל נוזלי חם בכלי ראשון אף שנתניתו בכלי ראשון תגביר את כוח רתיחתו, ובתנאי שהתבשיל מבושל כל צורכו והוא חם בשיעור כזה שאנשים הרוצים לאכול תבשיל חם יאכלוהו (כשלושים וחמש מעלות); וכן נוהגים יוצאי אשכנז³³. לכן כאשר חסרים נוזלים בסיר החמין מותר ליוצאי אשכנז למלא כוס במים חמים מהמחם, ולשפוך אותם לתוך סיר החמין כדי שהחמין לא יישרף³⁴, וכן מותר ליוצאי אשכנז להחזיר מרק

31. ארחות שבת פרק א הערה מ, בשם הגר"ש אוירבך.

32. חזון עובדיה עמ' שפח, מאמר מרדכי פרק נג סעיף לו, אור לציון חלק ב פרק יז שאלה ח. ועיין ילקוט יוסף (תשע"א) שבת חלק א עמ' תקנב, שאדם שחושש שלא יהיו מספיק מים בחמין (צ'ולנט), יכול להניח בערב שבת בתוך סיר החמין שקית ניילון עמידה בחום ובתוכה מים, ובמידת הצורך יעשה בשבת חור בשקית, והמים שבשקית יצאו לתוך החמין, ועיין מאמר מרדכי פרק נג סעיף לח, שאוסר, מפני שסביר להניח שהמים שבשקית אינם חמים כמו שאר התבשיל, וכשייכנסו לתבשיל יתחממו מעט יותר.

33. משנ"ב רנ"ג פד.

34. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה מט, ארחות שבת פרק ב סעיף עג. ועיין שמירת

שניתן בצלחת לתוך סיר המרק, כל עוד המרק חם בשיעור כזה שאנשים הרוצים לאכול מרק חם יאכלוהו³⁵.

יש מיוצאי ספרד הסוברים שהשולחן ערוך מודה לרמ"א, ושגם הוא סובר שמותר לשים תבשיל חם בכלי ראשון, אף שבעקבות זאת כוח רתיחת התבשיל יתגבר. אך בשונה מהרמ"א, שמתיר לעשות כן גם כאשר התבשיל חם במידה מועטה, השולחן ערוך מתיר לעשות כן רק אם חום התבשיל הוא בשיעור חום שהיד סולדת בו. לפי דעה זו מותר להחזיר מרק שניתן בצלחת לסיר המרק אם חום המרק בצלחת הוא יותר משבעים מעלות, וכן מותר לשפוך מים חמים ממחם לתוך סיר חמין, כיוון שחום המים במחם הוא יותר משבעים מעלות; וכן נוהגים חלק מיוצאי ספרד³⁶.

שבת כהלכתה פרק א סעיף יז, והערה מו, בשם הגרש"ז אוירבך, שכאשר מוסיפים מים לסיר הנמצא על גבי אש יש לשפוך את המים בנחת, באופן שהשפיקה לא תגרום לערבוב התבשיל, כיוון שאסור לערבב ('להגיס') תבשיל הנמצא על גבי האש, ועיין שבות יצחק (שהייה) עמ' קצט, בשם הגרי"ש אלישיב, שכתב כעין זה.

35. עיין הערה 26, וארחות שבת פרק א סעיף כד.

36. שמש ומגן חלק א אורח חיים סימן ח, אור לציון חלק ב פרק יז שאלה ח: "המקל יש לו על מי לסמוך". ועיין שמש ומגן שם, שכן נהגו במרוקו. ועיין שו"ת פרחי כהונה (הכהן) סימן לג, ושו"ת מקוה המים חלק ג סימן מב, ומנוחת אהבה חלק א פרק ג סעיף טו. ועיין חזון עובדיה חלק ד, שיוצאי מרוקו שעלו לארץ צריכים לבטל מנהגם, ועיין שמש ומגן שם, שחולק. ביתר ביאור: מקור דין זה בדברי רבנו יונה, שכתב (עליות דרבינו יונה בבא בתרא יט א, והובאו דבריו בקצרה בב"י סימן רג): "ומכשלה גדולה תחת יד קצת העם שטומנין קומקום של מים חמין ליתן לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, [א] ופעמים שהאחד אין היד סולדת בו, והאחד סולדת בו ומתבשל זה בזה, ונמצאו מבשלים בשבת. [ב] ואפילו אם שניהם היד סולדת בהם איכא למאן דאמר בירושלמי עירוי אינו ככלי ראשון, וכשמערין המים לאלתר שיצאו מן הכלי אף על פי שהן רותחין פסק כח רתיחתן מלבשל כדין כלי שני שאינו מבשל, ומתבשלין בתוך כלי ראשון". לפי הטעם הראשון של רבנו יונה, שפיכת המים לכלי ראשון אסורה רק כאשר חום המים הוא פחות משיעור חום שהיד סולדת בו, ולפי הטעם השני, היא אסורה גם כאשר חום המים הוא יותר משיעור חום שהיד סולדת בו. השלחן ערוך בסימן רג סעיף ד פסק את דינו של רבנו יונה, אך לא כתב מאיזה טעם הדבר אסור. לדעת הגר"ע יוסף, השלחן ערוך אסר לעשות כן מחמת שני הטעמים, ולדעת הגר"ש משאש, השלחן ערוך אסר לעשות כן רק מחמת הטעם הראשון.

תבשיל מוצק שחימומו הופך אותו לנוזלי

תבשיל מוצק שחימומו יהפוך אותו לנוזלי נחשב דבר מוצק ומותר לחממו בשבת³⁷, כיוון שבזמן הנחתו על מקור החום הוא מוצק³⁸. לכן מותר לחמם שומן קרוש אף שהחימום יהפוך אותו לנוזלי, וכן מותר לחמם קרם שוקולד מבושל שהתקרר והתגבש, אף שהחימום יהפוך אותו לנוזלי³⁹.

דין זה נכון ליוצאי ספרד, אבל יוצאי אשכנז נמנעים מחימום תבשיל מוצק שחימומו יהפוך אותו לנוזלי, מחמת איסור 'נולד'. איסור נולד הוא האיסור לרסק דבר מוצק, כגון שלג או קרח, ולהפכו לנוזלי⁴⁰. הטעם לאיסור זה הוא שהפיכת דבר מוצק לנוזלי נחשבת יצירת ('הולדת') דבר חדש, והיא דומה למלאכה⁴¹. למנהג יוצאי ספרד רק ריסוק בידיים אסור אך המסה בחום מותרת, ולכן מותר ליוצאי ספרד להניח שומן קרוש מבושל על הפלטה, אף שחום הפלטה ימיס אותו ויהפוך אותו לנוזלי⁴². אך למנהג יוצאי אשכנז לא רק ריסוק בידיים אסור אלא גם המסה בחום, ולכן אסור ליוצאי אשכנז להניח שומן קרוש על הפלטה, כיוון שחום הפלטה ימיס אותו ויהפוך אותו לנוזלי⁴³. אמנם אם כמות השומן הקרוש מועטה מותר להפשירה⁴⁴, כיוון שאין לה חשיבות והפשרתה

37. שו"ע שיח טז, ומשנ"ב שם, חזון עובדיה חלק ד עמ' שעא. ועיין משיעורי מרן הראשון לציון שנה א שיעור כח עמ' רלב, וארחות שבת פרק א הערה נ, בשם הגר"ש אוירבך, שמרק קפוא נחשב נוזל, ועיין הלכה ברורה (אפיה ובישול) סימן שיח סעיף קעא עמ' תסז, שרוטב או משקה קפואים שנמסים בטמפרטורת החדר נחשבים נוזלים, ועיין שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק א סימן שנג, שחולק וסובר שמרק קפוא נחשב מוצק.

38. הגהות רבי עקיבא איגר על מג"א רנג מא, משנ"ב שיח ק, שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן י אות ג וחלק ב (תנינא) סימן כ אות ג.

39. שו"ת דבר חברון בד' חלקי שו"ע (תשע"ט) סימן פו.

40. שו"ע שכ ט.

41. משנ"ב שכ לג.

42. שו"ע שיח טז, ומשנ"ב שם.

43. רמ"א שיח טז.

44. משנ"ב שיח קה, ארחות שבת פרק ד סעיף מז.

אינה נחשבת ליצירת דבר חדש⁴⁵. לכן גם למנהג יוצאי אשכנז מותר להניח על הפלטה עוף שיש עליו מעט שומן קרוש.

כאשר יש צורך, כגון כאשר המסת התבשיל נצרכת עבור ילדים קטנים או אורחים⁴⁶, יוצאי אשכנז מקילים לחמם תבשיל מוצק ולהפוך אותו לנוזלי⁴⁷. וכן הם מקילים (אף שלא במקום צורך) להניח תבשיל מוצק על הפלטה בעודה כבויה, אף שהפלטה עתידה להידלק מאוחר יותר והתבשיל המונח עליה יהפוך לנוזלי⁴⁸.

האיסור ליוצאי אשכנז לחמם תבשיל מוצק ולהופכו לנוזלי נאמר רק בתבשיל שאין רגילים לאכול אותו בעודו מוצק, כגון שומן קרוש, אבל תבשיל מוצק שרגילים לאכול בעודו מוצק, כגון שוקולד שעבר בישול, מותר לחממו ולהופכו לנוזלי, כיוון שהפיכתו לנוזלי אינה משנה אותו משמעותית ואינה נחשבת יצירת דבר חדש⁴⁹.

אפייה אחר אפייה

כשם שאין בישול אחר בישול, כך אין אפייה אחר אפייה⁵⁰. כלומר דבר שנאפה והתקרר מותר לחממו בשבת, כיוון שהשינוי שהאפייה עשתה באוכל נשאר בו גם לאחר שהוא התקרר, ולכן גם בעודו קר הוא נחשב אפוי, וחימומו המיוחד אינו נחשב אפייה. לדוגמה מותר לחמם על פלטה של שבת חלות, עוגה ופשטידה, כיוון שהן נאפו בערב שבת.

45. שלחן ערוך הרב שיח כו.

46. מאמר מרדכי פרק צז סעיפים יד-טז. ועיין פסקי תשובות שיח נה, שחימום מאכל עיקרי בסעודה נחשב צורך, כיוון שבאכילתו חם יש עונג שבת.

47. רמ"א שיח טז.

48. עיין משנ"ב שיח קו, ושול"ת דבר חבון בד' חלקי שול"ע (תשע"ט) סימן פו, והלכה ברורה (בישול ואפייה) פרק יא סעיף קסט עמ' תסג.

49. שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף מג, והערה ככג, בשם הגרש"ז אוירבך, תשובות אביגדר הלוי עמ' שז, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין הלכות שבת בשבת חלק א פרק יא הערה 66 עמ' תרסה, בשם הגר"ש אלישיב, ושול"ת דבר חבון בד' חלקי השול"ע (תשע"ט) סימן פו, שחולקים, ועיין פסקי תשובות סימן שכ הערה 138.

50. משנ"ב שיח מא.

עשיית צנימים

יש סוברים שמותר להניח על פלטה של שבת פרוסות לחם כדי לעשותן צנימים ('טוסטים'), כיוון שפרוסות הלחם אפויות ואין אפייה אחר אפייה⁵¹. ויש חולקים וסוברים שאסור להניח פרוסות לחם על פלטה של שבת כדי לעשותן צנימים⁵², כיוון שטעם הצנים שונה משמעותית מטעם פרוסת לחם רגילה⁵³, וכן הלכה. אך מותר לחמם על הפלטה פרוסות לחם גם אם הן יתקשו קצת⁵⁴.

בישול אחר אפייה

כפי שהתבאר לעיל, אין בישול אחר בישול ואין אפייה אחר אפייה, אך מה דינם של בישול אחר אפייה ושל אפייה אחר בישול? בדבר זה נחלקו הראשונים: יש סוברים שאין בישול אחר אפייה ואין אפייה אחר בישול⁵⁵, כיוון שהאפייה או הבישול הכשירו את המאכל, והבישול או האפייה שלאחריהם אינם מתקנים את המאכל משמעותית⁵⁶. ויש חולקים וסוברים שיש בישול אחר אפייה ויש אפייה אחר בישול⁵⁷, כיוון שאפייה נעשית ללא נזלים, ובישול נעשה עם נזלים, ובישול שנעשה אחר אפייה או אפייה שנעשית אחר בישול משנים את מרקם המאכל ואת טעמו⁵⁸. לדוגמה נתינת קרוטונים אפויים לתוך סיר מרק חם מותרת לדעת הסוברים שאין בישול אחר אפייה, כיוון שהקרוטונים אפויים; אך

51. חזון עובדיה חלק ד עמ' רצ, חוט שני חלק ב עמ' קצא, שבות יצחק (בישול) עמ' רפט.

52. עיין שואל ומשיב מהדורה תליתאה חלק ב סימן כ, רב פעלים חלק ב אורח חיים סימן נב, כף החיים שיח עח, מאמר מרדכי פרק נג סעיף מט, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה ו, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף עא.

53. כף החיים שיח עח, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה ו. ועיין שואל ומשיב מהדורה תליתאה חלק ב סימן כ, שאוסר כיוון שההצנמה מקשה את הפרוסה, ועיין רב פעלים חלק ב אורח חיים סימן נב, שאוסר משום מכה בפטיש, ועיין באור הלכה שיח ד ד"ה והדחתן, שתקון אוכל אינו אסור משום מכה בפטיש.

54. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

55. ראבי"ה (מהדורת דבליצקי) סימן קצז אות לא והערה יד.

56. ארחות שבת פרק א הקדמה לסעיף כו.

57. יראים סימן רעד.

58. ארחות שבת פרק א הקדמה לסעיף כו.

היא אסורה לדעת הסוברים שיש בישול אחר אפייה, כיוון שנתניתם בנוזל המרק משנה אותם.

להלכה, יוצאי אשכנז נוהגים כדעה שיש בישול אחר אפייה ויש אפייה אחר בישול⁵⁹, ובקרב יוצאי ספרד נחלקו המנהגים – יש מהם שמחמירים כדעה שיש בישול אחרי אפייה ויש אפייה אחר בישול⁶⁰, ויש מהם שמקילים כדעה שאין בישול אחרי אפייה ואין אפייה אחר בישול⁶¹.

שקדי מרק נחשבים דבר מבושל כיוון שהם מטוגנים בשמן עמוק, ומותר לדעת כולם לשים אותם בתוך סיר מרק חם, כיוון שאין בישול אחר בישול⁶².

59. רמ"א שיח ה: "נהגו להיזהר לכתחילה", שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סח. • עיין שו"ע שיח ה, שדין צלייה כדן אפייה, ולסוברים שיש בישול אחר אפייה, יש בישול אחר צלייה. • עיין חזון איש אורח חיים סימן לז ס"ק יד ד"ה סט"ו דבר, והגרש"ז אורבך במאור השבת חלק ב עמ' תקכח, ומאמר מרדכי פרק נג סעיף מא, ושבות יצחק (בישול) עמ' רפז, בשם הגרי"ש אלישיב, שחימום מאכל על פלטה אינו נחשב צלייה (האסורה אחרי בישול). כיוון שחימום מאכל על פלטה אינו נותן בו טעם צלי, ועיין פסקי תשובות שיח לט, שכן הוא מנהג העולם, ועיין באור הלכה שיח טו ד"ה והוא יבש, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סט.

60. עיין בן איש חי שנה שנייה פרשת בא אות ו, עיין כף החיים שיח פה, מאמר מרדכי פרק נג סעיף לט, עיין שמש ומגן חלק ב סימן ח וחלק ג סימן יב, אור לציון חלק ב פרק ל הערה ד והערה ו, עיין קיצור שלחן ערוך (טולידאנו) סימן רצו סעיף לז: נהגו להיזהר.

61. חזון עובדיה חלק ד עמ' שו, מנוחת אהבה חלק ב פרק י סעיף כו. ועיין שם ושם, שהחמיר תבוא עליו ברכה. ביתר ביאור: עיין שו"ע שיח ה: "יש מי שאומר דדבר שנאפה או נצלה, אם בשלו אחר כך במשקה יש בו משום בישול, ואסור ליתן פת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו, ויש מתירין", ועיין חזון עובדיה עמ' שח ואילך, שהאחרונים נחלקו האם ה"יש מתירין" מתירים רק בכלי שני או גם בכלי ראשון, ועיין חזון עובדיה שם, שפסק כדעת הסוברים שה"יש מתירין" מתירים גם בכלי ראשון, ועיין שמש ומגן חלק ב סימן ח וחלק ג סימן יב, שחולק וסובר שיש לחשוש לדעה שה"יש מתירין" מתירים רק בכלי שני, ועיין אור לציון חלק ב פרק ל הערה ד והערה ו, שלכתחילה יש להחמיר משום שיש לחשוש לדעה הראשונה שהובאה בשלחן ערוך.

62. שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה ריב, בשם הגרש"ז אורבך, מאור השבת חלק ב סימן ח עמ' פד ס"ק ה, בשם הגרי"ש אלישיב. ועיין שבט הלוי חלק י סימן סג, שנוטה להחמיר בזה "היות והתעשיה משתנית מעת לעת, וקשה לבטל מה שכבר הותר".

נתינת מאפה בכלי שני

יוצאי אשכנז חוששים לכך שאפייה גורמת למאפה להיות קל לבישול, ושבִּעֲקֻבוֹתֶיהָ הוּא מִתְבַּשֵּׁל גַּם בְּכֵלִי שֵׁנִי⁶³, וכן חוששים לכך חלק מיוצאי ספרד⁶⁴. לכן אסור ליוצאי אשכנז וליוצאי ספרד הנוהגים כן לטבול בִּיִּסְקוּוֹיֵט בכוס תה, כיוון שהביסקוויט אפוי, ובהכנסתו לכוס תה הוא יתבשל. וכן אסור להם לשים בכלי שני אבקות נמסות כגון אבקת קקאו או אבקת סוכרזית, אם הן נאפו ולא התבשלו⁶⁵. ויש מיוצאי ספרד שאינם חוששים לכך שדבר שנאפה יתבשל בכלי שני, ולמנהגם מותר לטבול בִּיִּסְקוּוֹיֵט בכוס תה⁶⁶.

נתינת מאפה בכלי שלישי

לדעת כולם מותר לשים מאפה בכלי שלישי, ואין חוששים שהמאפה קל כל כך להתבשל עד שהוא יתבשל גם בכלי שלישי⁶⁷. לכן מותר לטבול חלה בצלחת מרק או לשים בה קרוטונים אפויים, כיוון שהמצקת היא כלי שני, והצלחת היא כלי שלישי⁶⁸.

63. רמ"א שיח ה, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סח.

64. בן איש חי שנה שנייה פרשת בא אות ו, מאמר מרדכי פרק נג סעיף מז: "לכתחילה ראוי להחמיר", קיצור שלחן ערוך (טולידאנו) סימן רצו סעיף לז: "נהגו להזהר".

65. ארחות שבת פרק א סעיף כח.

66. עיין כף החיים שיח פו, עיין שמש ומגן חלק ג סימן יב. ועיין כף החיים שם, שהמחמיר בזה תבוא עליו ברכה. ועיין הערה 60, שיש מיוצאי ספרד שסוברים שאין בישול אחר אפייה.

67. משנ"ב שיח מז.

68. עיין משנ"ב שיח מה, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סח. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם הערה רי, שבדין זה אין לחשוש לסוברים שמצקת היא כלי ראשון, כיוון שבדין זה יש לצרף להיתר את הסוברים שאין בישול אחרי אפייה, ועיין אשרי האיש פרק כג סעיף נה, שחולק ואוסר.

פרק ד

הכנת שתייה חמה

לאחר שהתבארו העקרונות היסודיים של דיני בישול, נבאר כיצד יש ליישם בהכנת שתייה חמה בשבת. חלק מן ההלכות הכתובות כאן כבר נכתבו בפרקים קודמים, אך הן מובאות כאן במרוכז.

ייבוש הכוס

לפני ששופכים מים חמים ממִּחַם לכוס יש לוודא שהכוס יבשה, כדי שהמים מהמִּחַם לא יבשלו את המים שבכוס. אם הכוס אינה יבשה יש לנער אותה כדי להוציא מתוכה את המים, אך אין צורך לייבשה לגמרי, כיוון שאין איסור לבשל כמות מזערית של מים כאשר האדם אינו מתכוון לכך ואין לו מכך תועלת¹. ויש מחמירים לייבש את הכוס לגמרי לפני שפיכת המים החמים לתוכה².

1. מאמר מרדכי פרק נב סעיף סו, שבט הלוי חלק ז סימן מב אות ב, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' שפב, שאם יש בכוס רק מעט טיפות, אין צורך לנער אותה, כיוון שאין כוונת האדם לבשל את טיפות המים שבכוס ואין בבישולן שום תועלת, ועיין שם, טעמים נוספים להקל בזה, ועיין ציץ אליעזר חלק יג סימן מ, ושו"ת משנה הלכות חלק ו סימן סז.
2. אגרות משה אורח חיים חלק א סוף סימן צג, מנחת יצחק חלק ט סימן ל ד"ה אמנם כפי, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נב, אור לציון חלק ב פרק י. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בישול אות יט, ואור לציון שם, שאם יש בכוס טיפות מועטות שהתבשלו והצטננו, מותר לערות לכוס מים חמים, כיוון שיש סוברים שאין בישול אחר בישול בלח.

הכנת תה

אין לערות מים רותחים מהמחם על שקית תה או על עלי תה, כיוון שהתה אינו מבושל והעירוי מבשלו³. ואף אין לשים את שקית התה או את עלי התה בכלי שני, כיוון שיש לחשוש שהם מקלי הבישול, שהרי די בחום מועט כדי לבשלים⁴.

לגבי נתינתם בכלי שלישי נחלקו הדעות. יש סוברים שאין לתת אותם בכלי שלישי⁵, כיוון שלשיטתם ניכר שהם מתבשלים בו⁶. ויש חולקים וסוברים שהם אינם מתבשלים בכלי שלישי⁷; ואף שכאשר נותנים עלי תה בכלי שלישי המים נצבעים ומקבלים טעם מעלי התה, אין מכך ראייה שעלי התה מתבשלים, שכן גם כאשר נותנים אותם במים צוננים המים נצבעים ומקבלים מהם טעם⁸. למעשה מומלץ להימנע מהכנת תה בכלי שלישי. והמקילים יקפידו להשהות את המים החמים מעט זמן בכלי השני עד שדפנותיו יתחממו, וכן יהיו את המים בכלי השלישי עד שגם דפנותיו יתחממו, כדי שחום המים ירד משמעותית, ולאחר מכן יתנו את עלי התה בכלי השלישי⁹.

3. שו"ע שיח י, משנ"ב שיח לט.
4. עיין משנ"ב שיח לט, ערוך השלחן שיח כח, חזון עובדיה חלק ד עמ' שעח: "טוב להחמיר" (ועיין הליכות עולם חלק ד עמ' נ: "אף שיש לצדד בזה להיתר מכל מקום נכון להחמיר למעשה ולחוש לדעת כמה מהאחרונים שאסרו"), מאמר מרדכי פרק נג סעיף סח, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה ג, שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קצ, ירושלים במועדיה חלק ב עמ' רכא, אז נדברו חלק יג סימנים כג-כד. ועיין תבואות שמש חלק א סימן סו עמ' קפא, ושו"ת תפלה למשה (לוי) חלק א סימן לג, שחולקים וסוברים שעלי תה אינם מתבשלים בכלי שני. ועיין פרק ב הערה 37.
5. ערוך השולחן שיח כח, מאמר מרדכי פרק נג סעיף סח, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סג והערה קסט, חוט שני חלק ב עמ' קעז, ירושלים במועדיה חלק ב עמ' רכא.
6. ערוך השולחן שיח כח.
7. קצות השולחן סימן קכד בדי השלחן ס"ק כא, אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות טו, חזון עובדיה חלק ד עמ' שעט, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה ג. ועיין תבואות שמש חלק א סימן סו עמ' קפא, ושו"ת תפלה למשה (לוי) חלק א סימן לג, שמתירים לתת עלי תה גם בכלי שני.
8. אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות טו.
9. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

הדרך המובחרת להכנת תה בשבת היא להכין תמצית תה בערב שבת, ובשבת לשפוך ממנה לתוך כוס עם מים חמים (כלי שני)¹⁰. אין לשפוך מתמצית התה לכלי ריק ולשפוך עליה מים חמים ישירות מהמחם, כיוון שעירוי מכלי ראשון מבשל¹¹.

נתינת סוכר במשקה חם

מותר לשים סוכר בכוס ולשפוך עליו מים חמים ישירות מהמחם, כיוון שבתהליך ייצור הסוכר מבשלים אותו, ואין בישול אחר בישול¹². ויש סוברים שאין לשפוך מים חמים ישירות מהמחם על הסוכר, כיוון שהסוכר נמס מייד בשפיכת המים עליו, ולכן יש להחשיבו כדבר נוזלי ('לח'), שיש בו בישול אחר בישול¹³. וטוב לחשוש לדעה זו ולשפוך את המים מהמחם לתוך כוס ריקה, ולאחר מכן לשים את הסוכר בכוס¹⁴.

הכנת קפה נמס

קפה נמס מתבשל בתהליך ייצורו, ודינו כדין סוכר. אך ישנם סוגי קפה בטעמים, כגון קפה בטעם וניל וקפה בטעם מוקה, שבתהליך ייצורם מוסיפים להם לאחר בישולם מרכיבים שאינם מבושלים¹⁵, ודינם כדין מאכלים שלא ידוע אם הם קלי הבישול. במאכלים כגון אלו, לדעת יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד חוששים שהם מקלי הבישול, ולכן אין לשים

10. משנ"ב שיח לט, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סא, מאמר מרדכי פרק נג סעיף סא, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה יא. ועיין פרק ב הערה 43.

11. משנ"ב שיח פב, ובאור הלכה שיח יב ד"ה והוא, הליכות עולם חלק ד עמ' נט: ונכון להחמיר, מאמר מרדכי פרק נג סעיף סה, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה יא.

12. משנ"ב שיח עא, חזון עובדיה חלק ד עמ' שיג, אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות טז.

13. שו"ע הרב פסקי הסיידור הלכתא רבנא לשבתא ד"ה אף על פי, ח"י אדם כלל כ סעיף ז: ויש אומרים.

14. עיין משנ"ב שיח עא, ושמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קנט, וחוט שני חלק ב עמ' קפח, וארחות שבת פרק א הערה נה, בן איש חי שנה שנייה פרשת בא אות ז, מאמר מרדכי פרק נב סעיף צא.

15. מדרך הכשרות של בד"צ העדה החרדית גיליון עד (תשפ"ג) עמ' 127-128.

אותם בכלי שני אלא רק בכלי שלישי; ולדעת חלק מיוצאי ספרד אין חוששים לכך, ומותר לשים אותם בכלי שני¹⁶.

נתינת ממתקים מלאכותיים במשקה חם

ממתקים מלאכותיים (כסוכרזית ודומיה) הם חומרים כימיים בעלי ערך תזונתי נמוך המשמשים תחליף לסוכר. ישנם ממתקים מלאכותיים שמתבשלים בתהליך ייצורם¹⁷, וישנם כאלו שאינם מתבשלים בתהליך ייצורם. ממתקים מלאכותיים שכל מרכיביהם בושלו - דינם כסוכר, שאין בו איסור בישול מעיקר הדין, כיוון שאין בישול אחר בישול¹⁸. אך בממתקים מלאכותיים שחלק ממרכיביהם לא בושלו יש איסור בישול, כיוון שהמרכיבים שלא בושלו יכולים להתבשל. לדעת יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד החוששים שכל מאכל הוא מקלי הבישול, אין לשים אותם בכלי שני אלא רק בכלי שלישי¹⁹; ולדעת יוצאי ספרד שאינם חוששים לכך מותר לשים אותם בכלי שני²⁰.

נתינת לימון, עלי נענע ודבש במשקה חם

דין לימון, עלי נענע ודבש כדין מאכלים שלא ידוע לנו שהם מקלי הבישול. למנהג חלק מיוצאי ספרד אין צורך לחשוש שהם מקלי הבישול ומותר לשים אותם בכלי שני²¹; ולמנהג יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד יש לחשוש שהם מקלי הבישול, ואין לשים אותם בכלי שני אלא רק בכלי שלישי²².

16. חזון עובדיה חלק ד עמ' שעו, אור לציון חלק ב פרק ל הערה ה, מנוחת אהבה חלק ב פרק י סעיף יט.

17. 'שנן חברות המצייעות על גבי אריזת הממתק שכל מרכיביו בושלו'.

18. שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סא.

19. שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קפב. ועיין מאמר מרדכי פרק נב סעיף צ, שחולק וסובר שדין ממתק מלאכותי כדין תבלין, שאינו מתבשל בכלי שני.

20. עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' של, עיין אור לציון חלק ב פרק ל הערה ה.

21. חזון עובדיה חלק ד עמ' של ועמ' שלו, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה ה.

22. עיין משנ"ב שיח מב, עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות יח, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נט והערה קעד, ארחות שבת פרק א סעיף מד וסעיף מח. ועיין מאמר

הכנת קפה שחור ('קפה טורקי')

קפה שחור עובר בתהליך ייצורו קלייה בחום גבוה. קלייה היא כמו אפייה, לכן למנהג יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד החוששים לכך שיש בישול אחר אפייה, אין לשים קפה שחור בכלי שני²³, אלא רק בכלי שלישי²⁴. אך למנהג חלק מיוצאי ספרד הסוברים שאין בישול אחר אפייה, נחלקו הדעות בדינו: יש סוברים שאף לדעה שאין בישול אחר אפייה אין לשים קפה שחור בכלי שני²⁵, כיוון שקליית הקפה אינה מכשירה אותו ליעודו, ורק הבישול שלאחר הקלייה מכשיר אותו להיות משקה ערב²⁶. ויש חולקים וסוברים שקליית הקפה היא כאפייה, וכיוון שלשיטתם אין בישול אחר אפייה, מותר לערות עליו מים רותחים מכלי ראשון²⁷.

נתינת חלב במשקה חם

מותר לשים חלב בכלי שני²⁸, כיוון שבזמננו החלב עובר פסטור בחום גבוה (השמדת חיידקים על ידי חימום החלב), ודבר נזולי שהתבשל והתקרר מותר לשים אותו בכלי שני²⁹.

- מרדכי פרק נג סעיף ק וסעיף קא, שחולק וסובר שאין ליתן עלי נענע ולימון אף בכלי שלישי. ועיין פרק ב, שדין דבש נזלי כדין משקה, ומותר לתנו בכלי שני.
23. עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות יח, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נט, מאמר מרדכי פרק נג סעיף נו, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה ד, אז נדברו חלק ט סוף סימן יב, ארחות שבת פרק א הערה קעז.
24. אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות יח, מאמר מרדכי פרק נג סעיף נו, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה ד. ועיין אז נדברו חלק ט סוף סימן יב, וארחות שבת פרק א סעיף פה, שאוסרים לתת קפה שחור בכלי שלישי.
25. מאמר מרדכי פרק נג סעיף נו, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה ד, אז נדברו חלק ט סוף סימן יב, ארחות שבת פרק א הערה קעז.
26. מאמר מרדכי פרק נג סעיף נו, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה ד, ארחות שבת פרק א הערה קעז.
27. חזון עובדיה חלק ד עמ' שיג. ועיין שמש ומגן חלק ב סימן ח וחלק ג סימן יב, שאסור לערות על קפה שחור מים חמים מכלי ראשון, ומותר לתנו בכלי שני.
28. עיין משנ"ב שיח לט, מנחת יצחק חלק ה סימן קכז אות ה, אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות נ, חזון עובדיה חלק ד עמ' שכב, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סא.
29. שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סא. ועיין שבות יצחק (בישול) עמ' ער. ועיין פרק ב שלדעת רבים מותר לתת את כל המשקים בכלי שני כיוון שמשקים אינם מקלי הבישול ואינם

הכנת שוקו

ישנן אבקות קקאו ואבקות להכנת שוקו שמתבשלות בתהליך ייצורן, וישנן כאלו שאינן מתבשלות בתהליך ייצורן³⁰. אבקות שמתבשלות בתהליך ייצורן, דינן כדין סוכר - מעיקר הדין מותר לערות עליהן מים רותחים מכלי ראשון³¹, והמחמירים נותנים אותן בכלי שני³². ואבקות שאינן מתבשלות בתהליך ייצורן, דינן כדין מאכלים שלא ידוע לנו אם הם מקלי הבישול - לדעת רבים מיוצאי ספרד מותר לשים אותן בכלי שני³³, ויוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד נמנעים מלשים אותן בכלי שני, שמא הן מקלי הבישול, אך מתירים לשים אותן בכלי שליש³⁴.

מתבשלים בכלי שני.

30. שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קפג*.

31. אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות טז, חזון עובדיה חלק ד עמ' שיג, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה ד.

32. עיין בן איש חי שנה שנייה פרשת בא אות ז, עיין משנ"ב שיח עא, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נה, מנחת יצחק חלק א סימן נה, חוט שני חלק ב עמ' קפח, ארחות שבת פרק א סעיף מז. ועיין מאמר מרדכי פרק נג סעיף נט, שחולק וסובר שיש לתת את אבקת הקקאו בכלי ריק, ולערות עליה מים מכלי שני.

33. חזון עובדיה חלק ד עמ' שעו, אור לציון חלק ב פרק ל הערה ה.

34. עיין משנ"ב שיח מב, אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות יח, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נט, עיין ארחות שבת פרק א סעיף כח.

פרק ה

עשיית פעולה המסייעת לבישול והוצאת אוכל מכלי המונח על האש

בישול מאכל שלא התבשל כל צורכו

אסור לבשל בשבת בין מאכל חי שלא התבשל בכלל, ובין מאכל שהתחיל להתבשל אך לא התבשל כל צורכו¹. מאכל שלא התבשל כל צורכו הוא מאכל שלא הגיע לרמת הבישול שרגילים לאוכלו בה². לדוגמה תפוחי אדמה או עוף שהתבשלו ברמה כזו שאדם שזמנו דחוק יאכלם אך אדם שזמנו אינו דחוק לא יאכלם אלא יוסיף לבשלם - נחשבים תבשיל שאינו מבושל כל צורכו. לכן אסור להניח בשבת על הפלטה תפוחי אדמה ועוף שלא הגיעו לרמת הבישול שרגילים לאוכלם בה, וכן אסור להניח בשבת על הפלטה חלה שנאפתה ולא הגיע לרמת האפייה שרגילים לאוכלה בה.

1. שו"ע שיח ד. ועיין באור הלכה שיח ד ד"ה אפילו בעודו רותח, שהראשונים נחלקו אם מותר לבשל דבר שמבושל בשיעור של מאכל בן דרוסאי (יש סוברים ששיעור מאכל בן דרוסאי הוא חצי בישול, ויש סוברים שהוא שליש בישול), והשלחן ערוך פסק כדעת הרמב"ם, שאסור לבשל דבר שמבושל בשיעור מאכל בן דרוסאי. • עיין קובץ אור השבת גיליון ל עמ' יא, בשם הגר"ש אלישיב, והגר"י יוסף שליט"א בקובץ בית יוסף גיליון ל עמ' יט, ושו"ת דבר חברון אורח חיים חלק ב סימן קצד, שעוגת 'סופלה' נחשבת אינה מבושלת כל צרכה, ואסור לחממה על הפלטה בשבת, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין קובץ מה טובו אהליך גיליון כא עמ' קסט, בשם הגר"א נבנצל שליט"א, שחולק, ועיין פסקי תשובות סימן שיח הערה 266.
2. עיין ציץ אליעזר חלק יח סימן לב, שבות יצחק (בישול) עמ' ערה, בשם הגר"ש אלישיב.

פרק ה - עשיית פעולה המסייעת לבישול והוצאת אוכל מכלי המונח על האש

ואפילו אם החלה בכללותה נאפתה כראוי אך חלקיה הפנימיים לא נאפו כראוי - אסור להניחה על הפלטה בשבת, כיוון שחום הפלטה יאפה את חלקיה הפנימיים. וכן אסור להניח על הפלטה סיר שרוב התבשיל שבו התבשל כל צורכו ומעט ממנו לא התבשל כל צורכו, כגון סיר חמין שרוב מרכיביו התבשלו כראוי אך השעועית שבו לא התבשלה כראוי³.

עשיית פעולה המסייעת לבישול

לא רק הנחת סיר על האש אסורה משום בישול, אלא גם כל פעולה המסייעת לבישול או מזרזת אותו⁴. לדוגמה הנחת מכסה על סיר שיש בו תבשיל חם שאינו מבושל כל צורכו אסורה, כיוון שהיא מזרזת את הבישול. לכן אדם שפתח סיר חם ונוכח שהתבשיל שבסיר אינו מבושל כל צורכו לא יסגור את הסיר, כיוון שסגירת הסיר תזרז את הבישול⁵. וכן סיר המונח בקצה הפלטה והתבשיל שבו אינו מבושל כל צורכו, אין לקרבו למרכז הפלטה, כיוון שמרכז הפלטה חם יותר מקצה הפלטה, וקירובו למרכז הפלטה יזרז את בישולו⁶. כמו כן סיר המונח על גבי הפלטה והתבשיל שבו אינו מבושל כל צורכו, אין להניח עליו כיסוי בד או שמיכה שישמרו על חום הסיר, כיוון שהנחתם תסייע לבישול⁷.

3. עיין מאמר מרדכי פרק ג' סעיף יב, ושמירת שבת כהלכתה פרק א' סעיף לא.

4. שו"ע סימן רנד סעיף ד וסימן רנז סעיף ד, שמירת שבת כהלכתה פרק א' סעיף מא.

5. מאמר מרדכי פרק ג' סעיף יב, אור לציון חלק ב' פרק יז סעיף ט, ושמירת שבת כהלכתה פרק א' סעיף כ, א' סעיף מא. • עיין שו"ת מנחת שלמה חלק א' סימן ו, ושמירת שבת כהלכתה פרק א' סעיף כ, ואור לציון חלק ב' פרק יז שאלה ט, וארחות שבת פרק א' סעיף לג, שעצמות שבישול רב ירכך אותן ויש אנשים שאוכלים אותן רכות, נחשבות תבשיל שלא התבשל כל צורכו כל עוד לא התרככו, ואסור לעשות פעולה שתזרז את בישולן, ולכן אסור לסגור סיר חמין (צ'ולנט) שיש בו עוף עם עצמות והעצמות שבו לא התרככו, או לעשות פעולה אחרת שתזרז את בישולן, ועיין שבט הלוי חלק ג' סימן צג, שחולק, ועיין חוט שני חלק ב' עמ' קז, וילקוט יוסף (תשנ"ג) חלק ג' עמ' רמו, שמחלקים בין אדם שאוכל את העצמות, שלגביו העצמות נחשבות אוכל ואסור לו לעשות פעולה שתזרז את בישולן, לאדם שאינו אוכל את העצמות, שלגביו העצמות אינן נחשבות אוכל ומותר לו לעשות פעולה שתזרז את בישולן, וכן כתב לנו הגר" אריאל שליט"א. ועיין מנחת יצחק חלק ח סימן כה, ואגרות משה אורח חיים חלק ד סימנים עז-עז.

6. שמירת שבת כהלכתה פרק א' סעיף לא, עיין ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג' עמ' רמו.

7. שו"ע רנד ד.

הוספת בישול בתבשיל מבושל כל צורכו

תבשיל מבושל כל צורכו, כלומר תבשיל שהגיע לרמת בישול כזו שאדם רגיל אוכל אותו כמו שהוא⁸, מותר להוסיף בבישולו גם אם תוספת הבישול תשביח אותו⁹. לדוגמה מותר להניח על הפלטה בשבת (באופן המבואר בפרק ח) סיר חמין (צ'ולנט) מבושל כל צורכו, אף שהשהיית הסיר על הפלטה תשביח את החמין. וכל שכן שמותר לסגור את סיר החמין או לקרבו למרכז הפלטה. לכן כדאי שכל התבשילים שמניחים בערב שבת על הפלטה יהיו מבושלים כל צורכם, כיוון שרגילים להזיז את הסירים המונחים על הפלטה ממקום למקום, לפתוח אותם ולסוגרם, ואם התבשילים לא יהיו מבושלים כל צורכם, עלולים להיכשל באיסור¹⁰

ערבוב תבשיל שאינו מבושל כל צורכו ('מגיס')

אסור לערבב תבשיל חם שאינו מבושל כל צורכו¹¹, כיוון שערבוב התבשיל מפזר את חום התבשיל בכולו, ומזרז את בישולו¹². איסור זה נקרא 'מגיס', שפירושו 'מערבב'¹³, והוא חל גם אם הסיר אינו על האש, כל עוד הוא חם בשיעור חום שהיד סולדת בו, כיוון שכל עוד התבשיל חם הוא מוסיף להתבשל מהחום שצבור בו¹⁴. לא רק ערבוב התבשיל

8. עיין צ"ץ אליעזר חלק יח סימן לב, שבות יצחק (בישול) עמ' ערה, בשם הגר"ש אלישיב.

9. משנ"ב שיח נ, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף לא, ארחות שבת פרק א סעיף יג והערה יח.

10. מאמר מרדכי פרק מט סעיף א, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף עב, ארחות שבת פרק א סעיף טו.

11. שו"ע שיח יח.

12. בנתיבות העיון שבת חלק ג עמ' תפה. ועיין שם, באורים נוספים. ועיין משנ"ב שיח קיד: "דבזה מסייע ומקרב להבישול וחשיב כמבשל".

13. ביצה לד א, ורש"י שם ד"ה מגיס.

14. שו"ע שיח יח.

פרק ה - עשיית פעולה המסייעת לבישול והוצאת אוכל מכלי המונח על האש

אסור, אלא גם הוצאת חלק ממנו בכף או בכלי אחר¹⁵, שמא התבשיל יתערבב מכך¹⁶.

ערבוב תבשיל מבושל כל צורכו

מן התורה מותר לערבב תבשיל חם מבושל כל צורכו הנמצא על האש, כיוון שאין בישול אחר בישול¹⁷, אך חכמים אסרו לעשות זאת¹⁸, כיוון שאדם הרואה את חברו מערבב תבשיל המונח על האש עלול לחשוב שמותר לבשל בשבת, כיוון שערבוב תבשיל הוא פעולה שרגילים לעשותה בתהליך הבישול¹⁹. כאשר התבשיל אינו מונח על האש והוא מבושל כל

15. שו"ע שיח יח, ושער הציון שיח קלז. ועיין משנ"ב שיח קיז, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף לז, שאדם הרוצה להוציא תבשיל מכלי שיש בו תבשיל חם שאינו מבושל כל צרכו, ישפוך את תכולת הכלי לכלי אחר לאט ובנחת, או שיחכה שהאוכל יתקרר לחום שהיד אינה סולדת בו, ויוציא את האוכל בעזרת כף.

16. עיין תפארת שמואל על הרא"ש שבת פרק ג סימן יא אות טז. ועיין שער הציון שיח קלז, ואנציקלופדיה תלמודית ערך מבשל הערות 455-456.

17. שו"ת מנחת שלמה (מכון אוצרות שלמה מהדורת תשנ"ט) חלק ב סימן יב אות ב, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף לח, הלכה ברורה (אפיה ובישול) פרק יב סעיף קעט. ביתר באור: עיין כלבו סימן לא ד"ה כל מה: "וצריכות להזהר שלא לתת אותן המים בעוד הקדירה על האש לפי שהן מערבות ומגיסות בקדירה כדי לערב יפה וקיימא לן דמגיס חייב משום מבשל אפילו בקדירה מבושלת כל זמן שהיא על האש", ועיין שער הציון שיח קמח, שתמה על דבריו, שהרי אין בישול אחר בישול, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות ט, שיישב שלפעמים ישנן בתבשיל חתיכות קטנות שאינן מתבשלות וההגסה גורמת לבישולן, ועיין מנחת שלמה (מכון אוצרות שלמה מהדורת תשנ"ט) חלק ב סימן יב אות ב, שוודאי נפלה טעות סופר בדברי הכלבו, ואין כוונתו שהדבר אסור מהתורה אלא מדרבנן, ועיין הלכה ברורה (אפיה ובישול) פרק יב בירור הלכה ס"ק רכב, שבכמה ראשונים מבאר שאין איסור תורה בהגסת תבשיל המבושל כל צרכו, ועיין שם ס"ק רכא, שהאריך בביאור דברי הכלבו.

18. עיין משנ"ב שיח קיח (ועיין הערה קודמת), שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף לח, מאמר מרכזי פרק נג סעיף לג, מנחת אהבה חלק ב פרק י סעיף כט, ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' קפז, הלכה ברורה (אפיה ובישול) פרק יב סעיף קעט עמ' תקא. ועיין שמש ומגן חלק א או"ח סימן יט ד"ה ומענתה, וחזון עובדיה חלק ד עמ' שנד.

19. ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' קפז, הלכה ברורה (אפיה ובישול) פרק יב סעיף קעט עמ' תקא, מנחת אהבה חלק ב פרק י הערה 106. ועיין שו"ת מנחת שלמה (מכון אוצרות שלמה מהדורת תשנ"ט) חלק ב סימן יב אות ב, שטעם האיסור הוא משום שאנשים עלולים לטעות ולסבור שמותר לערבב תבשיל גם כאשר התבשיל אינו מבושל כל צרכו, ועיין משנה ברורה המבאר סימן שיח סעיף יח ציונים והערות הערה מה.

צורכו מותר לערבב אותו²⁰, כיוון שערבובו במקום שאין רגילים לבשל בו אינו נראה פעולת בישול²¹.

הוצאת אוכל מתבשיל מבושל כל צורכו המונח על האש

יש סוברים שכשם שאסור לערבב תבשיל מבושל כל צורכו המונח על גבי האש, כך גם אסור להוציא ממנו אוכל²², כיוון שהוצאת אוכל מתבשיל מערבבת אותו מעט²³, וכן נוהגים יוצאי אשכנז²⁴ וחלק מיוצאי ספרד²⁵.

20. משנ"ב שיח קיז. • עיין רמ"א שיח יח, שיש להימנע מערבוב תבשיל חם ומבושל כל צורכו גם כאשר הוא אינו מונח על האש, ועיין ומשנ"ב שיח קיז, בשם האחרונים, שאין נוהגים להחמיר בזה "והרוצה להחמיר יחמיר". • עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' שנו, והלכה ברורה (אפיה ובישול) פרק יב סעיף קפא, ושו"ת תפלה למשה (לוי) חלק א סוף סימן לז, שמותר לערבב תבשיל מבושל כל צורכו המונח על גבי פלטה של שבת, כיוון שאין דרך לבשל על פלטה של שבת והמערבב תבשיל על גביה אינו נראה כמבשל, ועיין אור לציון חלק ב פרק ל סעיף טו, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף לח, וארחות שבת פרק א סעיף צה, ושבות יצחק (בישול) עמ' תלא, בשם הגר"ש אלישיב, שחולקים, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

21. מנחת אברהם חלק ב פרק י הערה 107, עיין הלכה ברורה (אפיה ובישול) פרק יב בירור הלכה אות רכג.

22. רמ"א שיח יח.

23. חוט שני חלק ב עמ' קצה. ועיין קצות השלחן סימן קכד בדי השלחן ס"ק י, שטעם האיסור הוא מחשש שתוך כדי הוצאת האוכל האדם יערבב את האוכל.

24. משנ"ב שיח קיז, אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות ט, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף לח. • עיין חוט שני חלק ב עמ' קצו, שהאיסור להוציא אוכל מתבשיל המונח על גבי האש הוא על ידי כף, כיוון שרגילים להגיס בה, אך מותר להוציא אוכל מתבשיל על ידי מזלג, כיוון שאין רגילים להגיס בו, אך יש להזהר שלא לערבב את התבשיל, ועיין שבת כהלכה פרק ה סעיף ז, שמתיר זאת רק אם חתיכת האוכל מונחת מעל התבשיל וניתן להוציאה מבלי לגעת בתבשיל שתחתיה, ועיין קצות השלחן סימן קכד בדי השלחן ס"ק י, שחולק ואוסר בכל מצב. • עיין שבות יצחק (בישול) עמ' תכו, בשם הגר"ש אלישיב, שמותר להוציא בעזרת כף חתיכת אוכל המונחת מעל התבשיל, אם הוצאתה לא תגרום לערבוב התבשיל. • עיין ציץ אליעזר חלק ז סימן טו, ושבת הלוי חלק י סימן יא אות ב, ואז נדברו חלק ה סימן יג, שכאשר הסיר כבד ולא ניתן להורידו מהאש, ניתן לסמוך על דעת המקילים ולהוציא אוכל מהסיר בעודו על האש. • עיין שבות יצחק (בישול) עמ' תכט, בשם הגר"מ פיינשטיין והגר"ש אלישיב, שהוצאת אוכל מתחתית הסיר נחשבת הגסה מבחינה הלכתית, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות ח.

25. רב פעלים חלק ג אורח חיים סימן מד (בחלק מהדפוסים: סימן מה), מאמר מרדכי פרק נג סעיף לד, אור לציון חלק ב פרק ל שאלה טו. ועיין רב פעלים שם, ומאמר מרדכי שם, ואור לציון שם,

פרק ה - עשיית פעולה המסייעת לבישול והוצאת אוכל מכלי המונח על האש

ויש חולקים וסוברים שמותר להוציא אוכל מתבשיל מבושל כל צורכו המונח על גבי האש²⁶, וכן נוהגים חלק מיוצאי ספרד²⁷.

למנהג יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד המחמירים שלא להוציא אוכל מתבשיל מבושל כל צורכו המונח על האש, אדם הרוצה להוציא אוכל מסיר שמונח על גבי האש יוריד את הסיר מהאש, יוציא ממנו את האוכל, ולאחר מכן יחזיר את הסיר לאש, וזאת בתנאי שהאש מכוסה. ויש לעשות זאת בדרך המבוארת בפרק ח²⁸.

מנהג יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד שלא להוציא אוכל מתבשיל מבושל כל צורכו המונח על גבי האש הוא רק כאשר הוצאת האוכל גורמת לערבוב התבשיל, כגון בתבשיל שיש בו רוטב והוצאת חלק מהתבשיל גורמת לתנועת הרוטב ולערבובו. אך כאשר הוצאת האוכל אינה גורמת לערבוב התבשיל מותר להוציא ממנו אוכל. לכן מותר להוציא חתיכת עוף מסיר המונח על גבי האש ובו חתיכות עוף ללא רוטב, כיוון שהוצאתה אינה גורמת לערבוב התבשיל²⁹.

הוצאת אוכל מתבשיל מבושל כל צורכו המונח על פלטה

נחלקו הפוסקים האם מנהג יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד להימנע מהוצאת אוכל מתבשיל המונח על גבי אש, כולל גם הוצאת אוכל מתבשיל המונח על גבי פלטה של שבת. יש סוברים שאין הבדל בין תבשיל המונח על גבי אש לתבשיל המונח על גבי פלטה, ולשיטתם כשם

שלצורך מצווה יש להקל, ועיין אור לציון שם, שהוצאת אוכל לצורך ילדים קטנים שלא אכלו נחשבת צורך מצווה.

26. משנ"ב שיח קיג, בשם הבית יוסף.

27. עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' שסב: "כשיש צורך להשאיר קדירת התבשיל על האש", ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' קפז, הלכה ברורה (בישול ואפיה) פרק יב סעיף קעט עמ' תקא, מנחת אהבה חלק ב פרק י סעיף כט.

28. שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף לח.

29. שבות יצחק (בישול) עמ' תל, בשם הגר"ש אלישיב, עיין חוט שני חלק ב עמ' קצה, וכן כתב לנו הגר" אריאל שליט"א. ועיין קצות השלחן סימן קכד בדי השלחן ס"ק י, שחולק.

שאסור להוציא אוכל מתבשיל המונח על גבי אש, כך גם אסור להוציא אוכל מתבשיל המונח על גבי פלטה³⁰. ויש חולקים וסוברים שמותר להוציא אוכל מתבשיל המונח על גבי פלטה, כיוון שאין חשש שהוצאת האוכל ממנו תיראה כבישול, שכן אין רגילים לבשל על פלטה³¹. להלכה מותר להוציא אוכל מתבשיל המונח על גבי פלטה, אך יש לעשות זאת בנחת, כך שהוצאת האוכל לא תגרום לערבוב התבשיל שבכלי³².

הוצאת מים חמים ממִּחַם

מותר להוציא מים חמים ממִּחַם או מסיר הנמצא על גבי האש³³, כיוון שגם ללא הוצאתם המים במִּחַם מתערבבים מעצמם, מחמת חום האש³⁴.

30. אור לציון חלק ב פרק ל שאלה טו, מאמר מרדכי שיעורי י"ג אלול עמ' לד, ארחות שבת פרק א סעיף צה.
31. עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' שנו, עיין שו"ת תפלה למשה (לוי) חלק א סוף סימן לז, הלכה ברורה (אפיה ובישול) פרק יב סעיף קפא עמ' תקיא.
32. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, וז"ל: "להוציא במצקת בנחת מתחתית הסיר כשאינו מתכוון להגיש יש לסמוך על החזון איש [אורח חיים סימן לז ס"ק טו] שמיקל".
33. אבני נזר אורח חיים סוף סימן נט, בשם הגר"י מקוטנא, חוט שני חלק ב עמ' קצו, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף לו. ועיין קצות השלחן סימן קכד בדי השלחן ס"ק י ד"ה ויש להסתפק, שחולק. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות יד. • עיין חוט שני חלק ב עמ' קצו, שהוא הדין לכל תבשיל לח, ולכן סיר המונח על הפלטה ובו מרק צלול מותר להוציא ממנו מרק, ועיין מאור השבת חלק ב עמ' תרטו, בשם הגרש"ז איירבך, שחולק, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' שנו: "וגם בתבשיל לח כגון מרק לא שייך הגסה כל כך".
34. חוט שני חלק ב עמ' קצו.

פרק ו

בישול במקור חום שאינו אש ושימוש בדוד שמש

בישול ב'תולדות האש'

בישול אסור בין שהוא נעשה באש ובין שהוא נעשה ב'תולדות האש'. תולדות האש הן דברים שהתחממו על ידי אש, והם נקראים כך כיוון שחומם נולד מהאש. לדוגמה מחבת שחוממה באש והוסרה ממנה, סיר מרק שעמד על האש והוסר ממנה ומגבת שהונחה על פלטה של שבת והוסרה ממנה - הם תולדות האש. לכן אדם ששם אטריות שאינן מבושלות בסיר מרק חם שהוסר מהאש, עובר על איסור מבשל. וכן העוטף ביצה חיה במגבת שהתחממה על פלטה של שבת, עובר על איסור מבשל¹.

בישול בחמה (בשמש)

מותר לבשל בחום השמש², כיוון שאין רגילים לבשל בו³. ואף שבדרך כלל חכמים אסרו לעשות מלאכה שלא כדרכה, הם לא אסרו לבשל בחום השמש. הסיבה לכך היא שבישול בחמה שונה מאוד מבישול באש, ואין חשש שאנשים יטעו וילמדו שמותר לבשל באש מכך שמותר לבשל

1. שו"ע שיח ג, ומשנ"ב שם.

2. שו"ע שיח ג.

3. רש"י שבת לט א ד"ה דשרי, שו"ע הרב שיח ז.

בחמה⁴. לכן מותר להניח מים או מאכל בשמש כדי שיתחממו, אף אם הם יתחממו מאוד⁵.

הבן איש חי כותב שההיתר לבשל בחמה בשבת רומז לשלמות שאליה יגיע העולם בעתיד. לעתיד לבוא האדם לא יתרפא על ידי מעשיו אלא על ידי הסתכלות בשמש, כמו שאמרו חכמים: "לעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה וכו' וצדיקים מתרפאים בה, שנאמר: 'וְזָרְחָה לָכֶם יְרֵאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צִדְקָה וּמִרְפָּא בִּכְנֻפֶיהָ'"⁶. השבת היא 'מעין עולם הבא', ועל כן נאסר בה הבישול באש, המסמל את מעשה האדם, אך הותר בה הבישול בחמה, המסמלת את הרפואה המוכנת לאדם בטבע הבריאה. היתר הבישול בחמה בשבת מרמז אפוא על הטובה הגדולה והמעולה שתהיה לאדם לעתיד לבוא, שבו תהיה רפואתו מזומנת לו, והוא לא יצטרך לשינוי ולתיקון סדרי הטבע עבודה⁷.

בישול ב'תולדות חמה'

אף שמוותר לבשל בחמה, אסרו חכמים לבשל ב'תולדות חמה'. תולדות חמה הן דברים שהתחממו בשמש, והם נקראים כך כיוון שחומם נולד מהחמה. הטעם לכך שחכמים אסרו לבשל בתולדות חמה הוא שדבר שהתחמם בשמש – לא ניכר שהחום הצבור בו הוא מהשמש ולא מאש, ומתוך כך עלולים לטעות ולחשוב שמוותר לבשל בתולדות אש. לדוגמה הרואה את חברו צולה ביצה על מחבת שהתחממה בשמש אינו יודע שהמחבת התחממה בשמש ולא באש, והוא עלול לטעות ולחשוב שהמחבת התחממה באש, ולהסיק מכך שבישול בתולדות אש מותר⁸.

4. עיין רמב"ם שבת כב ט, שבות יצחק (בדיני מיקרוגל) עמ' כז ואילך. ועיין שבות יצחק שם, שהאריך בזה. ועיין אגלי טל מלאכת האופה סעיף יט ס"ק מד אות ד, ואבני נזר סימן קנט ס"ק כב, ונעם שבת (אפלביום) סימן יז, שביארו זאת בדרכים אחרות.

5. שו"ע שי"ג, ומאמר מרדכי פרק נב סעיף יא.

6. מלאכי ג כ. עבודה זרה ג ב.

7. עיין בן איש חי שנה שנייה פרשת בא הקדמה.

8. שו"ע שי"ג.

לכן אסור לצלות ביצה על מחבת שהתחממה בשמש או להטמין ביצה בתוך חול שהתחמם בשמש, כיוון שהמחבת והחול הם תולדות חמה⁹.

שימוש במים שהתחממו בדוד חשמל ('בוילר')

ברז מים חמים שמגיעים אליו מים חמים שהתחממו בדוד חשמל ('בוילר') - מתקן לחימום מים על ידי גוף חימום חשמלי, אין לפותחו בשבת גם כאשר גוף החימום בדוד כבוי, כיוון שהוצאת מים חמים מהדוד גורמת לכניסת מים קרים לתוכו, והם מתערבים במים שהתחממו מהחשמל ומתבשלים בהם; ומים שהתחממו על ידי גוף חימום חשמלי נחשבים לתולדות האש, והבישול בהם אסור מן התורה¹⁰.

9. ועיין מעשה השבת פרק א סעיף ד, שנתנית ביצה למחבת והנחתה בשמש נחשבת בישול בחמה, אף שהמחבת מתחממת בשמש ומסייעת לבישול הביצה, כיוון שעיקר הבישול נעשה על ידי השמש.

10. מנחת יצחק חלק ה סימן כד, מאמר מרדכי פרק נב סעיף יט, אור לציון חלק ב פרק ל הערה ב, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף מה. ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' תה: "טוב להחמיר" (ועיין הליכות עולם חלק ד עמ' לז: אסור, ועיין הלכה ברורה לגר"ד יוסף שליט"א אפיה ובישול פרק שלישי שער הציון צב, שכן עיקר), וטעמו משום שהאדם אינו מכניס את המים הקרים לדוד ישירות, אלא כניסתם לדוד נגרמת בעקיפין על ידי הוצאת המים החמים, ולדעת פוסקים רבים פעולה הנעשית בדרך גרמא מותרת בשבת, ועיין רמ"א שלד כב, שפעולה הנעשית בדרך גרמא אסורה בשבת שלא במקום הפסד, ועיין אור לציון שם ד"ה ולענין מה, ושו"ת תפלה למשה (לוי) חלק ב סימן כג אות ו, שדין זה נכון גם ליוצאי ספרד, ועיין שבות יצחק (בדני מיקרוגל) עמ' צא, בשם הגרש"ז אוירבך והגר"ש אלישיב, שכניסת המים הקרים לדוד אינה נחשבת גרמא משום שכך דרך הבישול בדוד. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף מח, והלכה ברורה (אפ"ה ובישול) פרק שלישי סעיף עד, שאדם שטעה ופתח בשבת את ברז המים החמים כאשר גוף החימום דלק, לא יסגור את הברז כיוון שסגירת הברז תגרום לבישול המים הקרים שנכנסים לדוד, ועיין הלכה ברורה שם, שמותר לומר לגוי לסגור את ברז המים החמים. • עיין שמירת שבת כהלכתה שם, והלכה ברורה שם, שאדם שטעה ופתח בשבת את ברז המים החמים כאשר גוף החימום לא דלק, אך יש בדוד מים חמים רבים שיחממו את המים שייכנסו לדוד, לא יסגור את הברז עד שהמים שיוצאים מהדוד יהיו בחום שאין היד סולדת בהם, כיוון שסגירת הברז תגרום לבישול המים הקרים, ועיין הלכה ברורה שם, שמותר לומר לגוי לסגור את ברז המים החמים, ועיין קובץ מבית לוי גיליון ו עמ' מ, בשם הגר"ש וזנר, שחולק וסובר שמותר לסגור את ברז המים החמים, כיוון שהשארת הברז פתוח כרוכה בהפסד, וחימום המים נעשה בגרמא, וסוגר הברז אינו מתכוון לחמם את המים הקרים, ואין הוא מעוניין בכך (כיוון שחימום המים הקרים גורם לקירור המים החמים). • עיין שו"ת הראשון לציון חלק א אורח חיים סימן סג, שמותר לכוון בערב שבת את שעון השבת שיידלק לקראת צאת השבת, כדי שבמוצאי שבת יתן יהיה להתקלח

כאשר גוף החימום כבוי וחום המים שבדוד הוא פחות מחום שהיד סולדת בו (כארבעים וחמש מעלות), מותר לפתוח את ברז המים החמים, כיוון שהמים הקרים שייכנסו לדוד אינם עתידים להתבשל מן המים שבתוכו¹¹.

שימוש במים שהתחממו בדוד שמש

מותר לפתוח ברז מים חמים שמגיעים אליו מים חמים מדוד שמש. ואף שהוצאת מים חמים מהדוד גורמת לכניסת מים קרים לתוכו, והם מתערבים במים שהתחממו על ידי השמש ומתבשלים בהם, הדבר מותר משום שבפתיחת הברז אין בכוונת האדם להכניס מים קרים לדוד ולבשלם ('אינו מתכוון'). ואף שבוודאי ייכנסו מים לדוד ויתבשלו ('פסיק

במים חמים, וכן משמע משמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף מט ומעין אומר חלק ב פרק ג סימן צו, ועיין שלחן שלמה סימן שכו הערה יט, שחולק, ועיין שם הערה ב.

11. מאמר מרדכי פרק נב סעיף כב, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף מה, ש"ת דבר חבון אורח חיים סימן שנו. • עיין מאמר מרדכי שם סעיף כג, שראוי להימנע מפתיחת ברז המים החמים, גם כאשר חום המים בדוד פחות מחום שהיד סולדת בו, כיוון שקשה לאמוד את חום המים ועלולים לטעות. • עיין שו"ת שאילת שלמה (תשס"ו) חלק א סימן קסא, שחולק וסובר שכאשר גוף החימום כבוי, מותר לפתוח את ברז המים החמים גם אם חום המים בדוד הוא יותר מחום שהיד סולדת בו, וזאת בתנאי שהשתמשו ביום שיש לפחות בשליש מכמות המים הנמצאים בדוד. הטעם לכך הוא שהשימוש בשליש מכמות המים הנמצאת בדוד גורם להכנסת מים קרים רבים לתוך הדוד, וכיוון שמשקל המים החמים קל יותר ממשקל המים הקרים, המים החמים צפים למעלה וממלאים את החלק העליון של הדוד, והמים הקרים שוקעים מטה וממלאים את החלק התחתון של הדוד. מחמת זאת נוצרת שכבה של מים קרים המפרידה בין המים החמים למים הקרים הנכנסים לדוד בעקבות פתיחת הברז, והיא מונעת את חימום המים הקרים הנכנסים לדוד בשבת, ועיין שם שהגר" נויבירט הסכים עמו, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף מה, שלא כתב כן, ועיין ארחות שבת פרק א הערה קצח, שחולק ואוסר, כיוון שקשה לתת קצבה בדבר ואי אפשר להתיר את השימוש במכשיר שהשימוש בו כרוך לפעמים באיסור, ועיין שו"ת דבר חבון אורח חיים חלק ב סימן קצב, שכתב כעין זה. והגר" אריאל שליט"א כתב לנו שאם גוף החימום כבוי, מותר לפתוח את ברז המים החמים רק אם הוציאו ביום שיש אחר הצהריים כמות גדולה מאוד של מים חמים, עד שניתן לדעת בבטחה שהמים שייכנסו לדוד לא יתחממו. • עיין שאילת שלמה שם, שאין לאסור את פתיחת ברז המים החמים מן הסיבה שהמים החמים מחממים את המים הקרים כאשר הם מתערבים בברז, כיוון שיש סוברים שהברז הוא כלי שני, ומים אינם מתבשלים בכלי שני, ועיין שם סברות נוספות להקל בזה, ועיין אור לציון חלק ב פרק ל הערה ב, שציונות המים שתחת הדוד נחשבים כלי שני, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף מה, שחולק וחושש לבישול המים הקרים בצינור שמוביל את המים לברז.

רישיה'), הדבר מותר כיוון שהאיסור לבשל בתולדות חמה הוא איסור דרבנן, וישנם פוסקים המתירים לעשות איסור דרבנן כאשר האדם אינו מתכוון למלאכה האסורה. לכך יש לצרף את העובדה שבפתיחת ברז המים החמים האדם אינו מכניס את המים הקרים ישירות לדוד, אלא הוא עושה פעולה שגורמת להם בעקיפין להיכנס אליו, שכן בעקבות הוצאת המים החמים מתפנה מקום בדוד, ואז נכנסים אליו המים הקרים; ולדעת חלק מהפוסקים דבר זה נחשב ל'גרמא', ואיסור דרבנן הנעשה בדרך 'גרמא' מותר כאשר האדם אינו מתכוון למלאכה האסורה¹². ויש סוברים

12. שו"ת הר צבי אורח חיים חלק א סימן קפח, ציץ אליעזר חלק ז סימן יט וחלק כ סימן טז, חזון עובדיה חלק ד עמ' תה, אור לציון חלק ב פרק ל תשובה ב, שו"ת דבר חברון אורח חיים סימן שנו. ביתר ביאור: בהכנסת מים קרים לדוד גורמים לבישולם בשתי דרכים: דרך אחת היא על ידי עירובם במים החמים הנמצאים בדוד, ודרך שנייה היא על ידי הכנסתם לקולטים. ההיתר לגרום לבישול המים על ידי עירובם במים החמים הנמצאים בדוד מבוסס על כך שפסיק רישיה דלא נח לאדם, כיוון שעירובם גורם לקירור המים החמים. אך כדי להתיר את הכנסת המים לקולטים לא די בכך, כיוון שנוח לאדם בחימום המים בקולטים, וצריך לומר שגם פסיק רישיה דניחא ליה באיסור דרבנן הנעשה בגרמא - מותר (חימום המים הקרים על ידי המים החמים אינו נח לאדם, כיוון שעירובם גורם לקירור המים החמים). עיין שו"ת הר צבי שם, וחזון עובדיה שם, שביססו את היתר השימוש בדוד שמש על דין אינו מתכוון, ומשמע שפסיק רישיה דניחא ליה באיסור דרבנן הנעשה בגרמא - מותר, ועיין ציץ אליעזר חלק כ סימן טז, שחולק וסובר שפסיק רישיה דניחא ליה באיסור דרבנן הנעשה בגרמא - אסור, וההיתר לגרום לבישול המים על ידי הקולטים הוא משום שבישול המים על ידי קולטים הוא בישול בחמה (וכן דעת האור לציון שם, והגר"י קאפח בציץ אליעזר חלק ז סימן יט, שבישול מים על ידי קולטים הוא בישול בחמה), ועיין חוט שני חלק ב עמ' קסב, ושבות יצחק (בדיני מיקרוגל) פרק י', בשם הגר"ש אלישיב, ומאורי אש השלם חלק ב עמ' תצז, שחולקים וסוברים שבישול מים על ידי קולטים הוא בישול בתולדות חמה. • עיין שו"ת יביע אומר חלק ד אורח חיים סימן לד, שכתב יש אפשרות שישנם מים קרים בתחתית הדוד, והם יפרידו בין המים הקרים הנכנסים לדוד לבין המים החמים הנמצאים בחלק העליון של הדוד, הכנסת מים קרים לתוך הדוד מותרת גם משום שאין זה פסיק רישיה שהם יתבשלו על ידי המים החמים שבחלק העליון של הדוד, ועיין שם, שהאריך מאוד וצירף סברות נוספות להתיר את השימוש בדוד שמש בשבת (ועיין שו"ת אוצרות יוסף בתוך הלכה ברורה אפיה ובישול סימן ה, שסיים את דבריו בצורה בהירה). • בעיה נוספת שעלולה להיות בשימוש בדוד שמש היא בישול מים קרים בברז המים. פעמים רבות המים בדוד חמים מאוד, וכדי להשתמש בהם, פותחים יחד עם ברז המים החמים את ברז המים הקרים, כדי שהמים הקרים יקררו מעט את המים החמים. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נא, וחוט שני חלק ב עמ' קסב, שאין לעשות כן כיוון שעירוב מים קרים במים החמים גורם לבישולם, ועיין ציץ אליעזר חלק כ סימן טז, ושו"ת יביע אומר חלק ד אורח חיים סימן לד, ואור לציון חלק ב פרק ל תשובה ב, שחולקים ומתירים, ועיין אור לציון שם, שטעם ההיתר לכך הוא שהברז הוא כלי שני, ומים אינם מתבשלים בכלי שני, ועיין ציץ אליעזר חלק כ סימן טז, שטעם ההיתר לכך הוא

שאסור לפתוח ברז מים חמים שמגיעים אליו מים חמים מדוד שמש¹³, כיוון שהוצאת מים חמים מהדוד גורמת לכניסת מים קרים לתוכו, והם מתערבים במים שהתחממו מהשמש ומתבשלים בהם, ולשיטתם אין זה נחשב 'גרמא', כיוון שזו הדרך הרגילה שמכניסים בה מים לדוד¹⁴.

ברוב דודי השמש מותקן גוף חימום חשמלי המאפשר שימוש משולב בחום השמש ובחשמל, ובימות החורף המעוננים או כאשר כמות המים החמים שהתחממו מהשמש אינה מספקת, מדליקים את החימום החשמלי. לכן הנוהגים להקל ולפתוח ברז שמגיעים אליו מים חמים מדוד שמש, צריכים לוודא שגוף החימום החשמלי לא הודלק בערב שבת, כיוון שאם גוף החימום הודלק, הרי שהמים החמים הנמצאים בדוד בשבת הם תולדות האור (האש), והבישול בהם אסור מהתורה, ופתיחת הברז אסורה¹⁵.

שהאדם אינו מתכוון לבשל את המים הקרים בשיעור שהיד סולדת בו ולא נוח לו בכך (פסיק רישיה דלא נחא ליה). • עיין שלחן שלמה סימן שיח אות מד, ושבית יצחק (בדיני מיקרוגל) פרק י' עמ' צא, בשם הגר"ש אלישיב, שכניסת המים הקרים לדוד אינה נחשבת גרמא, ועיין שו"ת יביע אומר חלק ד סימן לה, שדן באריכות אם הכנסת המים לדוד נחשבת גרמא. • יש לציין שבזמננו ישנו סוג של דודי שמש שהמים המתחממים בקולטים אינם מתערבים במי הדוד, אלא נמצאים בצנורות סגורים בתוך הדוד, והם אלו שמחממים את המים הקרים שבדוד, ולפי הציץ אליעזר השימוש בדודים אלו אסור בדרך כלל, כיוון שהמים החמים שבצנורות הם תולדות חמה, ובדרך כלל נוח לאדם שהמים הקרים שנכנסים לדוד יתבשלו על ידם.

13. שבת הלוי חלק א סימן צד, שבות יצחק (דוד שמש) עמ' פט, בשם הגר"ש אלישיב, מנחת יצחק חלק ד סימן מד אות ג, חוט שני חלק ב עמ' קסב. • עיין חוט שני שם, ושבית יצחק שם, שאוסרים את פתיחת ברז המים החמים, גם משום שהפתיחה גורמת להכנסת מים לקולטי השמש, ובישול המים על ידי הקולטים הוא בישול בתולדות חמה, כיוון שהחמה מחממת את הצנורות שבקולטים והצנורות מחממים את המים, ועיין הערה קודמת. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נא והערה קמה, שטוב להימנע מהוצאת מים מדוד שמש, שמא יטעו ויוציאו מים מדוד גם כאשר המים חוממו על ידי גוף חימום.

14. שבות יצחק (דוד שמש) עמ' צא, בשם הגר"ש אוירבך והגר"ש אלישיב.

15. שו"ת דבר חבון אורח חיים סימן שנו. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נא והערה קמה, בשם הגר"ש אוירבך, שטוב להימנע משימוש במים שהתחממו בדוד השמש אף אם החימום החשמלי לא הופעל, כדי שלא יבואו להשתמש בהם כאשר הוא הופעל. ועיין שם, שבימות החורף, שרגילים להפעיל את גוף החימום החשמלי, אסור להשתמש במים שהתחממו בדוד השמש, אף אם לא הפעילו את גוף החימום החשמלי, כי בימים אלו ישנו חשש גדול שיטעו וישתמשו במים החמים גם כאשר גוף החימום החשמלי הופעל, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' תיג, ושו"ת דבר חבון אורח חיים סימן שנו, שחולקים.

מערכת חימום מים בגז ('יונקרס')

אסור לפתוח ברז מים חמים שמגיעים אליו מים ממערכת חימום בגז ('יונקרס'). במערכת זו פתיחת ברז המים החמים גורמת להבערת אש ולחימום המים. בבתים שמותקנת בהם מערכת זו יש לכבות את המערכת לפני שבת, כדי שלא יפתחו בטעות את ברז המים החמים ויעברו על איסור מבעיר ועל איסור מבשל¹⁶.

16. פסקי תשובות שיח הערה 203. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יג סעיף טו, והלכה ברורה (אפיה ובישול) פרק שלישי סעיף עד, שאדם שטעה ופתח בשבת את ברז המים החמים כאשר מערכת היונקרס פועלת, לא יסגור את הברז כיוון שסגירת הברז תגרום לכיבוי הלהבה, ועיין תורת חיים (טרביס) עמ' שפז, בשם הגר"ע אוירבך שליט"א, שחולק וסובר שמותר לסגור את הברז בשינוי, כיוון שהשארת הברז פתוח כל השבת כרוכה בהפסד, וכיבוי האש נעשה בגרמא, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שעדיף לסגור את הברז על ידי גוי, ואם אין גוי בסביבה הקרובה, מותר לסגור את הברז בשינוי.

פרק ז

הנחת מאכלים על אש בערב שבת והשאתם שם בשבת (איסור שהייה)

המנהג לאכול מאכלים חמים בשבת, והאיסורים המתלווים אליו

מנהג ישראל לאכול בשבת מאכלים חמים. הטעם העיקרי לכך הוא שמאכלים חמים הם טעימים וערבים, ויש בכך קיום של מצוות עונג שבת¹. אך יש לכך טעם נוסף, הקשור למנהג הקראים. לפי אמונתם המוטעית של הקראים אסור לעשות בשבת שום פעולה שתגרום לחימום אוכל או לשמירת חומו, ולכן הם אוכלים בשבת אוכל קר. כדי להוציא זאת מליבם ולהדגיש שמותר לעשות בשבת פעולות שיגרמו לחימום אוכל מבושל ולשמירת חומו, נהגו ישראל להקפיד לאכול תבשילים חמים בשבת². וכך כתב על כך רבנו זרחיה הלוי (אחד מגדולי הראשונים): "תקנת רבותינו היא לענג את השבת בחמין. וכל מי שאינו אוכל חמין צריך בדיקה אחריו אם הוא מין (קראי), ומצווה לבשל ולהטמין, ולענג את השבת ולהשמין, והעושה כן הוא המאמין, וזוכה לקץ הימין"³.

1. רמ"א רנז ח, ומשנ"ב שם.

2. שו"ת באר משה חלק א סימן א אות ב, ופסקי תשובות רנז יד.

3. בעל המאור שבת טז ב (בדפי הרי"ף), משנ"ב רנז מט.

חימום מאכלים לשבת עלול לגרום לתקלות שונות בשמירת ההלכה, כגון ליבוי האש וזירוז הבישול של תבשילים שאינם מבושלים כל צורכם, לכן תיקנו חכמים שלושה איסורים שמטרתם למנוע תקלות אלו: איסור שהייה, איסור החזרה ואיסור הטמנה. בפרק זה יבוארו דיני איסור שהייה, ובפרקים הבאים יבוארו דיני איסורי חזרה והטמנה.

איסור שהייה

בדרך כלל מותר לעשות בערב שבת מלאכה האסורה בשבת, אף שהמלאכה תימשך ותיעשה מאליה בשבת⁴. לדוגמה מותר להדליק נר בערב שבת, אף שהנר ימשיך לדלוך בשבת. וכן מותר להניח בגד מלוכלך בתוך גיגית עם חומר ניקוי בערב שבת, כדי שהוא יתכבס מאליו במשך השבת. וכן מותר מן התורה להניח אוכל שאינו מבושל על גבי אש בערב שבת, כדי שהוא יתבשל בשבת. אך אף שדבר זה מותר מן התורה, אסרו חכמים לעשות זאת מחשש שאדם ייווכח שהתבשיל לא יספיק להתבשל עד סעודת השבת, ויגביר את עוצמת האש בשבת כדי לזרז את הבישול⁵. איסור זה נקרא איסור שהייה, כיוון שהגדרת האיסור היא השהיית (השארות) תבשיל שאינו מבושל על גבי האש בשבת. לכן אין להניח בערב שבת אוכל שאינו מבושל על גבי גחלים, כיריים של גז

4. שו"ע רנב א.

5. שו"ע רנג א, ומשנ"ב רנג יב. ועיין שו"ע שם, ומשנ"ב שם, שאף שחכמים אסרו להשהות מאכל שאינו מבושל על גבי כירה, הם התירו לעשות זאת אם הכירה מוסקת בקש, כיוון שבערת קש אינה יוצרת גחלים, ואין חשש שאדם יחתה בהם כדי להגביר את עוצמת האש. כמו כן חכמים התירו להשהות תבשיל על גבי כירה גרופה או קטומה. כירה גרופה היא כירה שגרפו (הוציאו) ממנה את הגחלים, וגם בה אין חשש שאדם יחתה בגחלים. כירה קטומה היא כירה שפיזרו על הגחלים שבה אפר הממעט את חומם, וגם בה אין חשש שאדם יחתה בגחלים, כיוון שאין חוששים שאדם יחזור ויגביר את חום הכירה לאחר שמיעט את חומה. • עיין שו"ע רנג א, ומשנ"ב שם ט, שמותר להשהות תבשיל חי שדורש זמן בישול רב ואין אפשרות שיספיק להתבשל עד סעודת ליל שבת, כיוון שאין חשש שהאדם ינסה לזרז את בישולו, ועיין חוט שני חלק ב עמ' קט, וארחות שבת פרק ב סעיף כג, ופסקי תשובות רנג ד, שבזמננו, שמשתמשים בכירי גז ובכיריים חשמליות, היתר זה אינו מצוי, כיוון שרוב ככול התבשילים יכולים להיות מוכנים עד זמן סעודת ליל שבת.

או כיריים חשמליות, על דעת שהוא יתבשל בשבת. וכן אין לשים בתנור אפייה אוכל שאינו אפוי, על דעת שהוא ייאפה בשבת.⁶

השהיית מאכלים על פלטה של שבת

אף שאסור להניח בערב שבת מאכלים שאינם מבושלים על כיריים של גז וכיוצא בהם כדי שהמאכלים יתבשלו בשבת, מותר להניח אותם על פלטה של שבת⁷, כיוון שגם אם האדם יגלה שהמאכלים לא יספיקו להתבשל עד הסעודה, אין חשש שהוא יגביר את עוצמת החום, כיוון שאי אפשר להגביר את עוצמת החום של הפלטה.⁸

6. שו"ע רנ"א, ואגרות משה אורח חיים חלק א סימן צג, ומאמר מרדכי פרק מט סעיף יב, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף כט, ואור לציון חלק ב שאלות א-ב ושאלה ד. • עיין משנה תורה לרמב"ם מהדורת הגר"י קאפח שבת פרק ג הלכה ג עמ' עד הערה יב, שמותר להשהות תבשיל על כיריים של גז, כיוון שגזרת שהייה נגזרה באש שהולכת ודועכת ואין אדם יכול לעמוד מראש על מידת דעיכתה, אך בכיריים של גז האש יציבה ואינה דועכת, ועיין אגרות משה אורח חיים סימן צג ד"ה והנה יש, וחזון עובדיה חלק א עמ' נד, ואור לציון חלק ב פרק יז הערה א ד"ה וכן מוכח, שהזכירו סברה זו, אך לא סמכו עליה להיתיר שהייה על כיריים של גז, וכן דעת רוב הפוסקים (עיין הלכה ברורה סימן רנ"ג סעיף ג), וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, שאין לסמוך על סברה זו, ועיין חוט שני חלק ב עמ' קטו שער הציון ס"ק נא, שביאר מדוע גזרת שהייה שייכת בכיריים של גז. • עיין אור לציון חלק ב פרק יז שאלה ג, שמותר להשהות מאכל על להבת גז כאשר הלהבה דלוקה על חומה המירבי, כיוון שאין חשש שאדם יגביר את עוצמתה, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות כה, שחולק, כיוון שחכמים גזרו גזרה כללית שלא להשהות על אש גלויה, ועוד שיש לחשוש שינמיך את עוצמת הלהבה.

7. שו"ת הר צבי אורח חיים סימן קלו על פי באור הלכה שיו"ג ד"ה ואפילו, עיין ישכיל עבדי חלק ז אורח חיים סימן כח אות ה, עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות לה, ציץ אליעזר חלק ח סימן כו אות ה, שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה פג, בשם הגרש"ז אויברך, חזון עובדיה חלק ד עמ' שדמ, אור לציון חלק ב פרק יז שאלה א, תשובות והנהגות חלק א סימן רז אות ו. ועיין מאמר מרדכי פרק מט סעיף ח, ואשרי האיש חלק ב סעיף י, ושמש ומגן חלק ג סימן נד אות ג, וחוט שני חלק ב עמ' קיד, שחולקים וסוברים שדין פלטה של שבת כדין כיריים של גז.

8. שו"ת הר צבי אורח חיים סימן קלו, שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה פג, בשם הגרש"ז אויברך, אור לציון חלק ב פרק יז שאלה א, תשובות והנהגות חלק א סימן רז אות ו. ועיין ציץ אליעזר חלק ח סימן כו אות ה, וחזון עובדיה חלק ד עמ' שדמ, שכתבו טעמים נוספים להיתר.

מֶחֶם חֲשֵׁמְלִי וְתִנּוּר אֲפִיָּה

דוגמה מצויה לאיסור שהייה בימינו היא הפעלת מֶחֶם חֲשֵׁמְלִי שהמים שבו לא הספיקו להתחמם לפני שבת. בשימוש רגיל במֶחֶם חֲשֵׁמְלִי מרתיחים את המים בלחיצה על כפתור ההרתחה, ולאחר מכן מעבירים את המֶחֶם למצב שבת, כדי שהמים יישארו חמים במשך השבת. כאשר אין מספיק זמן להרתיח את המים בערב שבת, אין להשאיר את המֶחֶם על מצב שבת על דעת שהמים יתחממו לאיטם במשך השבת, כיוון שיש לחשוש שהאדם ירצה למהר את חימום המים ויפעיל את כפתור ההרתחה בשבת⁹. כמו כן, אדם שלא הספיק להכין אוכל לשבת והוא מעוניין להפעיל את התנור באמצעות שיעון עצר ('טיימר') ולאפות בו מאכלים לשבת, אינו רשאי לעשות כן, כיוון שיש לחשוש שבשבת הוא ייווכח שהאוכל לא יספיק להיאפות כראוי עד סעודת שבת, ויגביר את עוצמת החום של התנור¹⁰.

9. פסקי תשובות רנד ו, ארחות שבת פרק ב סעיף כח, הלכה ברורה חלק יד סימן רנד עמ' רמט סעיף מא. ועיין ארחות שבת שם הערה לט, והלכה ברורה שם עמ' רנא, שיש להקפיד שהמים ירתחו לפני שבת, ולא די בכך שיגיעו לחום שהיד סולדת בו, כיוון שאם המים לא ירתחו, יהיה אסור להוציא בשבת מים מן המֶחֶם, שכן הוצאתם תזרז את בישול המים שיישארו במֶחֶם (ועיין הלכה ברורה בישול ואפיה פרק ד סעיף פ), ועיין פסקי תשובות שם, ועיין מאור השבת חלק ב עמ' תרכב, בשם הגרש"ז אוירבך, שמים שהגיעו למידת חום שרגילים לשתות בה תה נחשבים כמבושלים כל צרכם, ולפי דבריו די בכך שהמים יגיעו בערב שבת למידת חום זו, ואין צריך שירתחו לגמרי.

10. אור לציון חלק ב פרק יז שאלה ד, ארחות שבת פרק ב סעיף טו. ועיין שם ושם, שדבר זה אסור גם בתנור שיש בו אפשרות הפעלה בחום קבוע שאינו משתנה ('מצב שבת'). • עיין שבט הלוי חלק ט סימן נג סוף אות א, וחזון עובדיה חלק א עמ' סה סוף הערה ה (ועיין יחיה דעת חלק ז סימנים מג-מד), ושמש ומגן חלק ב סימן סב, ומנוחת אהבה חלק א פרק ג סעיף א, וילקוט יוסף (תשע"א) שבת חלק א עמ' תפט, וארחות שבת פרק ב סעיף טו, שמותר להפעיל את התנור באמצעות שיעון עצר ('טיימר') ולהדביק את כפתור הגברת החום בסרט דביק ('סלוטייפ') באופן שמונע את השימוש בו, כיוון שבמצב זה אין חשש שאדם יגביר את עוצמת החום בשבת, ועיין אור לציון חלק ב פרק יז שאלה ב, ושבות יצחק (שהי"ה) עמ' קכב, בשם הגר"ש אלישיב, שחולקים. ועיין אור לציון חלק ב פרק יז שאלה ד, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף לה, שאין לפתוח את התנור כאשר פתיחתו עלולה לגרום להפעלת גוף החימום, ועיין אגרות משה חלק ד סימן עד מבשל אות כח, שחולק וסובר שמותר לפתוח את דלת התנור, כיוון שאין כוונת האדם להפעיל את גוף החימום ('אינו מתכוון'), ואפשר שפתיחת הדלת לא תגרום להדלקת גוף החימום ('אינו פסיק רישיה') והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: מומלץ להימנע משימוש בתנור

השהיית מאכל הראוי לאכילה על ידי הדחק

מוותר להשהות על כיריים של גז וכיוצא בהם תבשיל שהגיע לרמת בישול כזו שהוא ראוי לאכילה בשעת הדחק¹¹, כיוון שאין לחשוש שאדם יגביר את עוצמת האש כדי לזרז את בישולו¹². ויש סוברים שאין להשהות על כיריים של גז וכיוצא בהם תבשיל שראוי לאכילה רק בשעת הדחק, או תבשיל שמבושל כל צורכו אך תוספת הבישול משביחה אותו ('מצטמק ויפה לו')¹³, כיוון שיש לחשוש שהאדם יגביר את עוצמת האש כדי להשביח את התבשיל¹⁴; וטוב להחמיר כדעה זו¹⁵.

עם תרמוסטט (הפעלת תנור חמורה יותר מהפעלת מקרר כיוון שהפעלת גוף חימום נחשבת הבערה והיא אסורה מהתורה), ואם יש חשש שפתיחת התנור תפעיל מיד את גוף החימום, אסור לפתחו.

11. רמ"א רג א, וכף החיים רג כח. ביתר ביאור: עיין רמ"א שם, שפסק כתנא חנניה, שמוותר להשהות תבשיל שהגיע לשיעור בישול הנקרא 'מאכל בן דרוסאי'. בן דרוסאי היה לסטים שנהג לאכול את התבשילים בעודם מבושלים רק קצת. ועיין משנ"ב רג לח, שיש סוברים ששיעור מאכל בן דרוסאי הוא שליש בישול, ויש סוברים שהוא חצי בישול, ועיין כף החיים רג כח, ומאמר מרדכי פרק מט הערה ד, וארחות שבת פרק א הערה ז, בשם הגר"ש וזנר, ופסקי תשובות רג א, והלכה ברורה סימן רג ברור הלכה ס"ק צד, שקשה לשער זאת, ולכן יש לשער אם התבשיל ראוי לאכילה על ידי הדחק. ועיין שו"ע רג א, שהלכה כדעת חכמים החולקים על חנניה, ואוסרים להשהות על כיריים של גז וכיוצא בהם מאכל שהתבשל בשיעור בן דרוסאי, או מאכל שהתבשל כל צורכו אך תוספת הבישול משביחה אותו, ועיין כף החיים רג כג, וחזון עובדיה חלק א עמ' נ, ואור לציון חלק ב פרק יז הערה ה, ושמש ומגן חלק ג סימן נ ד"ה שם בסימן לא, שיוצאי ספרד נוהגים בעניין זה כדעת הרמ"א, ועיין חזון עובדיה חלק א סוף עמ' מט, שראוי לחשוש לדעת השלחן ערוך. ועיין מאמר מרדכי פרק מט סעיף ד, שחולק וסובר שיוצאי ספרד אינם רשאים להקל בדיון זה כדעת הרמ"א, ועליהם להחמיר ולנהוג כדעת השלחן ערוך. ועיין שו"ת מנחת שלמה תנינא סימן יב אות ד ד"ה מצד הסברא, וארחות שבת פרק ב סעיף ה, שלפי שיטת הרמ"א הזמן שבו המאכל צריך להיות ראוי לאכילה על ידי הדחק הוא שקיעת החמה.

12. משנ"ב רג לז.

13. שו"ע רג א.

14. עיין משנ"ב רג ז.

15. באור הלכה רג א ד"ה ונהגו להקל, חזון עובדיה חלק א סוף עמ' מט: ראוי לחוש ולהחמיר כסברת מרן.

השהיה על אש מכוסה

מותר להשהות על אש מאכל שאינו מבושל, בתנאי שמכסים את האש¹⁶. היתר זה נלמד מדין 'כירה קטומה'. כירה קטומה היא כירה שמיעטו את חומה על ידי פיזור אפר על הגחלים שבה, ומותר להשהות עליה מאכל שאינו מבושל כיוון שאין חוששים שאדם יחזור ויגביר את חום הכירה לאחר שהוא מיעט את חומה¹⁷. לכן אדם הרוצה להשהות מאכל שאינו מבושל על כירת גז ישים לוח מתכת על הכיריים, ועליו יניח את הסיר¹⁸.

16. עיין שו"ע רנ"ג א, ומשנ"ב שם פא.

17. שו"ע רנ"ג א, ומשנ"ב שם יד.

18. ציץ אליעזר חלק כב סימן כב, אור לציון חלק ב פרק יז שאלה א, אשרי האיש פרק ב סעיף כו, עיין חזון עובדיה חלק א עמ' עח, שו"ת אוצרות יוסף (בתוך הלכה ברורה בישול ואפיה) סימן י אות ט. • עיין ארחות שבת פרק ג סעיף ט והערה יד, בשם הגרש"ז אוירבך והגר"ש אלישיב, וחזון עובדיה חלק א עמ' נ, ואור לציון חלק ב פרק יז שאלה ב, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף עב, שדי בכיסוי להבת האש, ואין צורך בכיסוי הכפתורים שעל ידם מדליקים את הגז, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה סג, שכן הוא המנהג בירושלים, ועיין שבט הלוי חלק א סימן צא, ומאמר מרדכי פרק מט סעיף ז, שחולקים וסוברים שיש לכסות גם את הכפתורים, ועיין אגרות משה חלק א סימן צג ד"ה ולפ"ז: "יש להחמיר ולכסות גם את הכפתורים, ואין למחות בנוהגים לכסות רק את האש", והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שיש לסמוך על הפוסקים הסוברים שדי בכיסוי האש, אך לכתחילה רצוי לכסות גם את הכפתורים או להדביק עליהם משהו להיכר.

פרק ח

חימום תבשילים בשבת ודיני החזרה

חימום תבשילים בשבת

כאשר רוצים לחמם אוכל בשבת, יש לבדוק קודם לכן שהוא מבושל כל צורכו. אוכל שאינו מבושל כל צורכו - אסור לחממו, שכן חימומו יוסיף בו בישול¹. לכן בכל מקום בפרק זה שכתוב שמותר לחמם אוכל, הכוונה היא לאוכל שמבושל כל צורכו.

כמבואר לעיל, תבשיל מוצק שהתבשל והתקרר נחשב מבושל, כיוון שהשינוי שעשה הבישול באוכל נשאר בו גם לאחר שהוא מתקרר, ולכן גם בעודו קר הוא נחשב מבושל וחימומו מחדש אינו נחשב בישול ('אין בישול אחר בישול'). אך תבשיל נוזלי שהתבשל והתקרר אינו נחשב מבושל, כיוון שבמאכל נוזלי חום המאכל הוא מרכיב משמעותי, וכאשר המאכל מתקרר מתבטל הבישול הראשון, וחימום המאכל מחדש נחשב בישול. לכן מותר לחמם בשבת עוף, אורז ותפוחי אדמה מבושלים אף אם הם קרים, אך אסור לחמם מרק או רוטב קרים, גם אם הם התבשלו בערב שבת².

1. רמ"א רגב, ומשנ"ב שם סא.

2. עיין פרק ג, ועיין שם שלדעת השלחן ערוך, אסור לחמם תבשיל נוזלי שהתקרר לשיעור חום כזה שהיד אינה סולדת בו, ולדעת הרמ"א, מותר לחממו כל עוד הוא חם בשיעור כזה שאנשים הרוצים לאכול תבשיל חם יאכלוהו (כשלושים וחמש מעלות).

חימום תבשיל על גבי כיריים בשבת

מן התורה מותר לחמם בשבת מאכל מבושל על גבי אש, על גבי כיריים או בתנור, כיוון שהמאכל כבר התבשל ואין בישול אחר בישול. אך חכמים אסרו לעשות זאת, כיוון שבימות החול רגילים לבשל במקומות אלו, וחימום אוכל במקום שרגילים לבשל בו נראה כבישול³, ואנשים הרואים זאת עלולים לחשוב שמותר לבשל בשבת⁴.

חימום תבשיל בשבת במקום שאין רגילים לבשל בו

חימום מאכל מבושל במקום שאין רגילים לבשל בו מותר, כיוון שהחימום אינו נראה כפעולת בישול⁵. לכן מותר לחמם בשבת מאכל מבושל על ידי הנחתו על גבי סיר שיש בו תבשיל העומד על האש⁶ או על גבי מחם חשמלי, כיוון שאין רגילים לבשל כך⁷. וכן מותר לחמם מאכל מבושל על ידי הנחתו על גבי רדיאטור (תנור לחימום הבית), כיוון שאין רגילים לבשל עליו⁸.

3. שו"ע רג ב, ומשנ"ב רג נה, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף יט. ועיין שער הציון רג לז, שיש סוברים שהטעם לכך שאסור לחמם תבשיל על אש או על גבי הכיריים הוא משום שחכמים חששו שאדם יגביר את עוצמת האש. ועיין שו"ע רג ב, שאסור לחמם מאכל על כירה גם אם פינו מהכירה את הגחלים ('כירה גרופה') או שכיסו אותם באפר ('כירה קטומה'), כיוון שכירה היא מקום שרגילים לבשל בו בימות החול, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף כ, שלכן אסור לחמם מאכל על כירי גז או כיריים חשמליים גם אם הם מכוסים בלוח מתכת, ועיין הערה 17.

4. שבות יצחק (שהי"ה) עמ' רל ואילך.

5. שו"ע רג ה, ומשנ"ב רג פז.

6. שו"ע רג ה, ומשנ"ב שם פה, ובאור הלכה רג ג ד"ה ויזהר.

7. מאמר מרדכי פרק נא סעיף טו, ארחות שבת פרק ב סעיף סד.

8. אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות לז, קובץ מבית לוי חלק ו עמ' לא, ארחות שבת פרק ב סעיף סז. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף ל, שחולק.

חימום תבשיל על גבי פלטה בשבת

אסור לחמם בשבת תבשיל על ידי הנחתו על פלטה של שבת⁹, כיוון שהנחת תבשיל על פלטה של שבת עלולה להראות כבישול, שכן לפעמים מבשלים על הפלטה, כגון כאשר מניחים עליה בערב שבת תבשיל שאינו מבושל כל צורכו, והוא הולך ומתבשל בשבת¹⁰. אך מותר לחמם תבשיל

תמונה 3

על ידי נתינתו על הפלטה אם מניחים בינו לבין הפלטה כלי עם חלל שיחצוץ ביניהם¹¹, כגון תבנית הפוכה¹², או רשת מתכת עבה (תמונות

תמונה 4

9. שולחן שלמה סימן רג סוף ס"ק כז (ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה פג, בשם הגרש"ז אוירבך: "טוב להחמיר"), מאמר מרדכי פרק נא סעיף ב, עיין אור לציון חלק ב פרק ל הערה יג, אשרי האיש פרק ג סעיף יב, שמש ומגן חלק א סימן נג, חוט שני חלק ב עמ' קיד, קובץ מבית לוי חלק

ו עמ' לא, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף ל, הגר"ם מזוז בקובץ אור תורה (טבת תשמ"ג) סימן לה.

10. שבות יצחק (שהיה) עמ' קג, משנ"ב מהדורת איש מצליח על סימן רג סעיף ג הערה 7.
11. עיין מאמר מרדכי פרק נ סעיף ו, חוט שני חלק ב עמ' קכט, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין מאמר מרדכי שם, שעובי החלל צריך להיות לפחות סנטימטר, ועיין להלן שהגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שדי להניח רשת עבה. ועיין מקור נאמן חלק א סימן תכ, שחולק וסובר שדי בלוח מתכת, ועיין תוספת אהל הלכות שבת חלק א עמ' כט.
12. ארחות שבת פרק ב הערה קיג, בשם הגרש"ז אוירבך, מאמר מרדכי פרק נא סעיף טו, פסקי תשובות רג כה. ועיין ארחות שבת פרק ב הערה קיא, בשם הגר"ש אלישיב, שחולק ואוסר להניח אוכל על פלטה של שבת כאשר כלי ריק חוצץ בין הפלטה לסיר.

13-4). הטעם לכך הוא שעל ידי זה ניכר שנתנית התבשיל על הפלטה אינה לצורך בישול¹⁴, שכן אדם הרוצה לבשל מניח את הסיר ישירות על מקור החום, ואינו מניח כלי עם חלל שיחצוץ ביניהם. ויש סוברים שמותר לחמם תבשיל על פלטה של שבת, כיוון שאין רגילים לבשל על פלטה, ולכן חימום תבשיל עליה אינו נראה כבישול¹⁵.

איסור החזרה

כאשר סיר נמצא על הפלטה ואדם רוצה להורידו מהפלטה ולהחזירו אליה לאחר מכן, כגון כאשר אישה רוצה להוריד את הסיר מהפלטה כדי להאכיל את ילדיה הקטנים¹⁶ ולהחזיר אותו לפלטה לאחר מכן, כדי שהתבשיל יישאר חם לסעודה - הדין תלוי במחלוקת הפוסקים. לדעת הפוסקים הסוברים שמותר להניח בשבת סיר ישירות על הפלטה, אפשר להחזיר את הסיר לפלטה ללא כל חשש. אך לדעת הפוסקים הסוברים שאסור להניח סיר ישירות על הפלטה, אין להחזיר את הסיר ישירות לפלטה, אלא יש להניח עליה כלי עם חלל שיחצוץ בינה לבין הסיר, כגון תבנית הפוכה או רשת מתכת עבה, ולהניח את הסיר עליו, כמבואר לעיל. ואם האדם רוצה להניח את הסיר ישירות על הפלטה ללא כל חציצה, עליו להקפיד להניח את הסיר במקום שיהיה ניכר בו שהורדת הסיר מהפלטה היא זמנית, ושהחזרתו לפלטה אינה הנחה חדשה אלא המשך ההנחה שהחלה לפני שבת, כגון על כיסא, על שולחן או על מגבת הפרוסה על השיש; אך אין להניחו על הרצפה או ישירות על השיש¹⁷.

13. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, והטעים דבריו שהחללים שברשת נחשבים חלל.

14. עיין משנ"ב שיח מא.

15. חזון עובדיה חלק א עמ' עח, שו"ת תפלה למשה (לוי) חלק א סימן לב, שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק ב סימן קצה. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות לה, ועיין שבות יצחק (שהי"ה) עמ' קג, והלכות שבת בשבת חלק א עמ' רמב, שנחלקו בהבנת דבריו.

16. עיין פרק ה, שישנם פוסקים הסוברים שאסור להוציא אוכל מסיר הנמצא על גבי הפלטה.

17. עיין שו"ע רגב ב, ואור לציון חלק ב פרק יז שאלה ו, ודברי הגר"י אריאל שליט"א להלן. ביתר ביאור: עיין הערה 3 שאסור להניח בשבת סיר על אש מכוסה (כירה קטומה), ועיין שו"ע רגב ב, שאם הסיר הונח בערב שבת על אש מכוסה, מותר בשבת להורידו ולהחזירו אם לא הניחו אותו על גבי הקרקע, ועיין רמ"א שם, שחולק וסובר שנוסף על כך יש גם להתכוון בשעת הורדת הסיר להחזירו על גבי האש המכוסה, ולהימנע מהנחתו על חפץ כלשהו, ומכאן למדו הפוסקים

ולמנהג יוצאי אשכנז, נוסף על כך יש להתכוון בשעת הורדת הסיר מהפלטה להחזירו אליה¹⁸, ולהחזיק בסיר בכל משך הזמן שהוא איננו על הפלטה¹⁹. כל זאת כדי שיהיה ניכר שהורדת הסיר מהפלטה היא זמנית, ושהחזרת הסיר לפלטה אינה הנחה חדשה אלא המשך ההנחה שהחלה לפני שבת²⁰.

הסוברים שאסור להניח סיר על פלטה בשבת, באלו תנאים אפשר להחזיר לפלטה סיר שהונח עליה בערב שבת והורד ממנה במשך השבת. • עיין שבט הלוי חלק יא סימן סז אות ג, ומאמר מרדכי פרק נא סעיף ד, ואור לציון חלק ב פרק יז שאלה ו, שדין השיש שבמטבח כדן קרקע (ועיין אור לציון שם, שאם מניחים מגבת על השיש, השיש אינו כקרקע), ועיין משנ"ב מהדורת ביצחק יקרא על שו"ע רנג ב, ופסקי תשובות רנג טז, שדין שולחן כדן קרקע, ועיין שבות יצחק (שהייה) עמ' קנה, בשם הגרש"ז אוירבך והגר"ש אלישיב, וחוט שני חלק ב עמ' קכג, שחולקים וסוברים ששיש ושולחן אינם נחשבים כקרקע, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו ששיש הוא כקרקע ושולחן אינו כקרקע. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה פג, בשם הגרש"ז אוירבך, שאדם שהניח את הסיר על הקרקע, יכול להחזירו לפלטה, כיוון שבדיעבד אפשר לסמוך על הסוברים שמותר להניח סיר ישירות על הפלטה. • עיין משנ"ב רנג סח, שההיתר להחזיר בשבת סיר על גבי אש מכוסה מותר בכך שהתבשיל לא יצטנן לגמרי (אף אם הוא מוצק), ועיין באור הלכה רנג ה ד"ה ובלבד, שמפקפק בזה. • עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות לח, וציץ אליעזר חלק יב סימן צא אות ב, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף כז, שסיר שניתן על גבי פלטה והפלטה כבתה, מותר לתנו על גבי פלטה אחרת, ועיין חזון עובדיה חלק א עמ' פט, שכתב כעין זה, ועיין שבות יצחק (שהייה) עמ' קעח, בשם הגר"ש אלישיב, וחוט שני חלק ב עמ' קכז, שחולקים ואוסרים להניחו על פלטה אחרת אם בשעה שהסירו אותו מהפלטה היא הייתה קרה. • עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד אות כו, ואשרי האיש פרק ג סעיף יא, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף יט, שאסור להחזיר תבשיל לתנור חם, אף אם התנור במצב שבת, ועיין שבט הלוי חלק ג סימן מח, והלכות שבת (א"י דר) פרק יד הערה תתקסג, בשם הגר"א קוטלר, שחולקים.

18. עיין רמ"א רנג ב.

19. רמ"א רנג ב, ואגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות לג, ושמירת שבת כהלכתה פרק א הערה ס, בשם הגרש"ז אוירבך. ביתר ביאור: עיין רמ"א רנג ב, ומשנ"ב שם נה, שמעיקר הדין יש לאחוז את הסיר באוויר ולא להניחו על חפץ כלשהו, ועיין אגרות משה שם, ושמירת שבת כהלכתה שם, שאם מניחים את הסיר על שולחן או על השיש ומקפידים לאחוז בו כל משך הזמן שהוא מונח עליהם, הדבר נחשב כאילו הסיר נשאר באוויר. ועיין חוט שני חלק ב עמ' קכג, ושמירת שבת כהלכתה פרק א הערה סא, שאין להניח את הסיר על הקרקע אף אם אווזים אותו ביד, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד מבשל אות לג, שחולק.

20. משנ"ב רנג נה-נו.

פרק ט

כיסוי תבשילים בשבת ובערב שבת (איסור הטמנה)

הטמנה מן התורה ומדברי חכמים

בזמן חז"ל נהגו לשמור על חום התבשילים על ידי פיסוּם בעודם חמים בבד או בחומר אחר. כיסוי התבשיל היה מבודד את התבשיל החם מאוויר החדר, וכך חום התבשיל היה נשמר. מן התורה מותר לכסות בשבת תבשיל חם המבושל כל צורכו כדי לשמור על חומו, אך חכמים אסרו לעשות זאת בשבת, כיוון שבזמן חז"ל היו רגילים להרתיח את התבשילים לפני פיסוּם כדי שהם יישארו חמים למשך זמן רב, וחכמים חששו שכאשר אדם יבוא לכסות תבשיל בשבת, הוא ייווכח שהתבשיל אינו חם מספיק, וירתח אותו כפי שהוא רגיל לעשות בימות החול, ויעבור על איסור מבעיר¹. לכן אין לכסות בשמיכה או במגבת חלה או סיר הנמצאים על הפלטה (תמונות 5-6). וכן אין לכסות את האוכל בכיסוי שישמור על חומו כאשר יש הפסקת חשמל או כאשר שעון השבת כיבה את הפלטה מוקדם מהצפוי. איסור זה נקרא איסור הטמנה, שכן פירוש המילה הטמנה הוא כיסוי והסתרה².

1. עיין שו"ע רנ"א, ומשנ"ב שם.

2. עיין מצודת ציון איוב ג טז. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף פו, שנתנית אוכל באוכל אינה נחשבת הטמנה, ולכן מותר להניח שניצל קר בתוך חמין (ציזלנט) כדי שיתחמם, אף אם מכסים אותו בחמין מכל צדדיו.

תמונה 6

תמונה 5

תמונה 8

תמונה 7

כיסוי חלק מכלי

למנהג חלק מיוצאי ספרד כיסוי חלק מן הכלי או מהתבשיל ('הטמנה במקצת') נחשב הטמנה והוא אסור (תמונות 5-7)³. אך למנהג יוצאי אשכנז

3. עיין שו"ע רנ"א, וילקוט יוסף (תשע"א) שבת חלק א סימן רנ"ז סעיף ד עמ' תרלה, והלכה ברורה חלק יד סימן רנ"ז סעיף כז וסימן רנ"ח בירור הלכה ס"ק ב עמ' שעט, ומנוחת אהבה חלק א פרק ג סעיף יט. ביתר ביאור: עיין שו"ע שם, שהטמנת מקצת סיר בגחלים ('הטמנה במקצת') נחשבת הטמנה, ועיין משנ"ב מהדורת איש מצליח על משנ"ב רנ"ג סט הערה 6, שדברי השלחן ערוך אמורים גם בנוגע לאיסור הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל (-חום), ועיין פסקי תשובות רנ"ז הערה 85, והלכה ברורה חלק יד סימן רנ"ח בירור הלכה ס"ק ב עמ' שעט, שכן משמע מבאר היטב רנ"ז, וממחצית השקל רנ"ג כה, ומתוספת שבת רנ"ג לב, וממשנ"ב רנ"ג סט, ומחזון איש אורח חיים סימן ל"ז ס"ק יט ד"ה כתב במ"ב, ועיין אור לציון חלק ב פרק יז הערה יב ד"ה ומוכת, ומעשה השבת פרק ב הערה קד, בשם הגר"ע יוסף, שחולקים וסוברים שדברי השלחן ערוך אמורים רק בנוגע לאיסור הטמנה בדבר המוסיף הבל (עיין להלן בסוף פרק זה), אך בדבר שאינו מוסיף הבל, הטמנה במקצת אינה הטמנה, ועיין לקראת שבת (ברוך) חלק ג פרק ג סעיף ו. ועיין להלן: כיסוי כלי העומד על גבי הפלטה.

תמונה 10

תמונה 9

תמונה 11

וחלק מיוצאי ספרד רק כיסוי מלא של הכלי או של התבשיל נחשב הטמנה, אך כיסוי חלק מהכלי או חלק מהתבשיל מותר⁴. אמנם גם למנהגם לא די להשאיר חלק מזערי של הכלי או של התבשיל מגולה (תמונות 5-6), אלא יש להקפיד

שבשליש מהסיר או מהתבשיל יהיה מגולה (תמונות 9-10)⁵. לכן למנהג יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד, המקילים בדין הטמנה במקצת, מותר לכסות סיר הנתון על הפלטה בשמיכה או במגבת, כל עוד שליש מהסיר נשאר מגולה. ולמנהג חלק מיוצאי ספרד המחמירים בדין הטמנה במקצת, אסור לעשות כן.

4. רמ"א רג א, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף עז, וארחות שבת פרק ב סעיף עח, ואור לציון חלק ב פרק יז הערה יב ד"ה ומוכח, ומעשה השבת פרק ב הערה קד, בשם הגר"ע יוסף.
5. שבות יצחק (שהי"ה) עמ' רמז, בשם הגר"ש אלישיב, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין תורת שבת סימן רג ס"ק ח: "חלק גדול מן הכלי אינו מוטמן", ועיין פסקי תשובות רנז ב, על פי הגרש"ז אוירבך: "נשאר מקום מגולה ברוב הקיפה של הקדירה אשר ניכר לעיני כל אדם", ועיין ארחות שבת פרק ב סעיף עט: "צריך שחלק חשוב מהכלי יהיה מגולה כך שייגרם הפסד משמעותי לשמירת החום", ועיין חוט שני חלק ב עמ' קלט, שצריך שרוב הכלי יהיה מגולה, ועיין משנ"ב סימן רנז סוף ס"ק מג, ופסקי תשובות רנז הערה 5. • עיין הליכות אבן ישראל שבת חלק א פרק לב סעיפים יב-יג, וחוט שני חלק ב עמ' קלט, ושבות יצחק (שהי"ה) עמ' רמח, בשם הגרש"ז אוירבך, שהטמנת חלק מכלי מותרת גם אם חלק הכלי שכנגד האוכל מכוסה לגמרי, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד דיני הטמנה אות ד, שחולק.

כיסוי חלקו העליון של הסיר תוך הקפדה שהכיסוי לא ישתלשל לצדדי הסיר אינו נחשב הטמנה במקצת, והוא מותר למנהג כולם (תמונה 11)⁶.

יש להדגיש שההיתר לכסות חלק מתבשיל הוא רק כאשר התבשיל מבושל כל צורכו, אך אם התבשיל אינו מבושל כל צורכו אסור לכסות אפילו חלק ממנו, כיוון שכיסוי מסייע לבישול⁷. וכן בכל מקום שכתוב בפרק זה שמותר לכסות תבשיל, הכוונה לתבשיל מבושל כל צורכו.

תמונה 12

תמונה 13

כיסוי שאינו צמוד לכלי

ההטמנה האסורה היא עטיפת כלי בכיסוי הצמוד לו, אך עטיפת כלי בכיסוי שאינו צמוד לו אינה נחשבת הטמנה והיא מותרת. לכן מותר להניח על סיר לוח רחב שבולט החוצה מעבר לדפנות הסיר, ולפרוס על הלוח מגבת או שמיכה שישתלשלו לצדדים ויכסו את הסיר, כיוון שהן אינן צמודות אליו (תמונה 12)⁸.

6. מאמר מרדכי פרק נ סעיף יג, אשרי האיש פרק ד סעיף ז, וילקוט יוסף (תשע"א) שבת חלק א עמ' תרמד, בשם הגר"ע יוסף, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין הלכה ברורה חלק יד סימן רנז סעיף ל עמ' שנג, שחולק.

7. עיין שו"ע רנז ד, ובאור הלכה שם ד"ה גורם.

8. שו"ע רנז ח, ומשנ"ב שם מב. • עיין מאמר מרדכי פרק נ סעיף יג, שמותר ליוצאי אשכנז לעטוף סיר עם ידיעות, כיוון שבמקום הידיות הכיסוי אינו צמוד לסיר, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין שבת כהלכה חלק ב פרק יא סעיף ה, ופסקי תשובות רנז הערה 14, שחולקים, כיוון שזו דרך ההטמנה הרגילה בכלי זה. • עיין ארחות שבת פרק ב הערה קמד, בשם הגר"י קרליץ, ואדיני פז (אבידר) חלק ד סוף סימן כג, בשם הגר"ח קנייבסקי, שאסור לכסות בכיסוי אחד כמה סירים העומדים סמוכים זה לזה, אף שכל סיר בפני עצמו אינו עטוף מכל צדדיו, ועיין קצות השלחן סימן עא בדי השלחן ס"ק מח, שהסתפק בזה, ושמענו מהגר"י אריאל שליט"א שהדבר מותר, כיוון שכל סיר בפני עצמו אינו עטוף מכל צדדיו (תמונה 13).

כיסוי כלי שלא לשם שמירת חומו

מותר לכסות כלי בכיסוי לשם מטרה אחרת שאינה שמירת חומו, ואין כיסוי זה נחשב להטמנה, אף שהוא מסייע לתבשיל לשמור על חומו.⁹ לדוגמה מותר לכסות במגבת או בנייר כסף מאכל הנתון על גבי הפלטה כדי שלא יתלכלך או כדי שלא יגיעו אליו זבובים.¹⁰

כיסוי כלי שני

תבשיל שהעבירו אותו מהכלי שהוא התחמם בו לכלי אחר ('כלי שני'), מותר להטמינו בשבת כדי לשמור על חומו,¹¹ כיוון שחכמים אסרו רק הטמנה הנעשית בדרך מצויה ורגילה, והטמנת מאכל הנתון בכלי שני אינה הדרך הרגילה.¹² יתרה מכך, לאחר העברת התבשיל לכלי שני מותר להחזיר אותו לכלי שהוא התחמם בו אף שדפנותיו חמות, ולהטמין אותו.¹³ לכן כאשר יש צורך לשמור על חום התבשילים בשבת, כגון בזמן הפסקת חשמל או כאשר שעון השבת כיבה את הפלטה מוקדם מהמתוכנן, אפשר להעביר את התבשילים לכלי שני, להחזירם לכלי שהם התחממו בו, שדפנותיו חמות, ולכסותו.

כיסוי תבשיל שהיה מכוסה מערב שבת

תבשיל שהיה מכוסה מערב שבת, מותר בשבת להסיר ממנו את הכיסוי ולהחזירו אליו לאחר מכן, וכן מותר להחליף את הכיסוי בכיסוי אחר

9. שו"ע רנז ב.

10. אשרי האיש פרק ד סעיף ח, ארחות שבת פרק ב סעיף עז.

11. שו"ע רנז ה, ומשנ"ב שם. ועיין חזון איש אורח חיים סימן לז ס"ק לב ד"ה והר"ן, ואגרות משה אורח חיים חלק א סימן צה, וציץ אליעזר חלק יא סימן כט, וחזון עובדיה חלק א עמ' ע, ואור לציון חלק ב פרק יז שאלה יא, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף פג, שמותר בשבת למלא תרמוס במים חמים מן הקרח, ואין זה נחשב להטמנה, כיוון שהתרמוס הוא כלי שני, ועיין שבת הלוי חלק א סימן צג, שנוטה לאסור.

12. רמב"ן שבת נא ד"ה אמר רב, מרכבת המשנה (חעלמא) שבת פרק ד הלכות ד-ה. ועיין קובץ בחצרות החיים גיליון מז עמ' סט ואילך, טעמים נוספים.

13. משנ"ב רנז כח.

או לכסות את התבשיל בכיסויים נוספים¹⁴. זאת כיוון שכיסוי התבשיל בשבת הוא המשך ההטמנה שנועשתה בערב שבת¹⁵.

כיסוי מאכל שאינו חם בשיעור חום שהיד סולדת בו

האיסור לכסות מאכל בשבת הוא דווקא אם המאכל חם בשיעור חום שהיד סולדת בו, אך מאכל קר או מאכל שאינו חם בשיעור חום שהיד סולדת בו – מותר לכסותו במקום הצורך כדי לשמור על החום המועט שעדיין יש בו¹⁶, כיוון שחכמים אסרו רק הטמנה הנעשית בדרך הרגילה, והטמנת מאכל קר או מאכל שאינו חם בשיעור חום שהיד סולדת בו אינה הדרך הרגילה¹⁷. לכן אם שעון השבת כיבה את הפלטה מוקדם מהצפוי והאוכל שהיה על הפלטה לא הספיק להתחמם בשיעור חום שהיד סולדת בו, מותר לכסותו מכל צדדיו כדי לשמור על החום המועט שיש בו לצורך סעודת השבת.

ההיתר לכסות מאכל קר הוא רק בכיסוי בד או בכיסוי הדומה לו, שכן בכוחם לשמור על הטמפרטורה של המאכל אך אין בכוחם להוסיף בו חום. אך כיסוי שבכוחו להוסיף חום במאכל – אין לכסות בו אף לא מאכל קר (וכל שכן מאכל חם)¹⁸. לדוגמה בזמן חז"ל היו עוטפים תבשילים בשאריות הזיתים הנותרות אחר כתישתם ('גפת'). הגפת לא רק שמרה על חום התבשיל, אלא הוסיפה בו חום¹⁹, בתהליך שנקרא בעירה

14. שו"ע רנז ד.

15. רא"ש שבת פרק ד סימן יב, וקרבן נתנאל שם ס"ק ב.

16. שו"ע רנז ו, ומשנ"ב שם כח. ועיין משנ"ב שם, ושער הציון שם כט, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף פב, שבשונה מתבשיל קר, שמותר לטמון אותו בכל מצב, ההיתר לטמון דבר חם שאין היד סולדת בו הוא רק במקום צורך, ועיין חזון איש אורח חיים סימן לז ס"ק לא, ושבת הלוי חלק ח סימן קסו אות ד, שחולקים וסוברים שההיתר לטמון דבר חם שאין היד סולדת בו נאמר בכל מצב.

17. רמב"ן שבת נא א ד"ה אמר רב, מרכבת המשנה (חעלמא) שבת פרק ד הלכות ד-ה. ועיין קובץ בחצרות החיים גיליון מז עמ' סט ואילך, טעמים נוספים.

18. שו"ע רנז ו.

19. שו"ע רנז ג.

ביולוגית. בתהליך זה חיידקים ופטריות הנמצאים בגפת מחמצנים את הסוכרים ואת השומנים המצויים בה, ומתוך כך משתחרר חום המחמם את הסיר. לכן הטמנה בגפת אסורה אף במאכל קר.

נתינת בקבוק עם חלב בתוך כלי עם מים חמים

בימינו אין משתמשים בגפת ובחומרים הדומים לה כדי לחמם תבשילים, אך משתמשים במים חמים כדי לעשות זאת. דוגמה מצויה לכך היא חימום בקבוק חלב של תינוק על ידי נתינתו בתוך נטלה או קערה עם מים חמים. אף שהחלב שבבקבוק קר, אין לשים את הבקבוק בתוך נטלה או בתוך קערה כאשר הבקבוק שקוע כולו בתוך המים החמים, כיוון שהמים החמים מחממים את החלב, ואין לכסות אף לא מאכל קר (וכל שכן מאכל חם) מכל צדדיו בכיסוי שמוסיף בו חום²⁰. ויש מחכמי ספרד שחולקים וסוברים שמותר לכסות במים חמים בקבוק ובו חלב קר אף אם הבקבוק שקוע כולו בתוך המים, כיוון שהאיסור לחמם מאכל קר על ידי הטמנתו הוא רק בחומרים הדומים לגפת, שמתחממים מעצמם, אך מים וכיוצא בהם אינם מתחממים מעצמם, והם גם נתונים בכלי שני, שאין בכוחו לשמור על חומם זמן רב, ולכן לשיטתם מותר לכסות בהם מאכל קר²¹.

20. משנ"ב רנח ב, כף החיים רנח ב, מאמר מרדכי פרק נ סעיף ל, אור לציון חלק ב פרק יז שאלה יב, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף נו. ועיין ארחות שבת פרק ב הקדמה לסעיף פט. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, שאם חלק ניכר מהבקבוק נמצא מחוץ למים, הרי זו הטמנת מקצת כלי והיא מותרת, ועיין הערה הבאה.

21. חזון עובדיה חלק א עמ' סו, מנוחת אהבה חלק א פרק ג סעיף כה. ביתר ביאור: עיין להלן בסוף הפרק שאסור לטמון מאכל צונן בכיסוי המוסיף בו חום ('דבר המוסיף הבל') אפילו בערב שבת, וכל שכן בשבת. ועיין משנ"ב רנח ב, ושער הציון שם ו, וארחות שבת פרק ב הקדמה לסעיף פט, שמותר לטמון מאכל במים חמים בערב שבת, כיוון שהטמנה במים חמים נחשבת הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל, כיוון שמים חמים מתחממים על ידי דבר אחר ואינם דומים לגחלים, שהחום שלהם הוא מעצמם, אך בשבת אסור לטמון מאכל קר במים חמים, כיוון שבשבת אסור להוסיף חום במאכל על ידי הטמנתו אף אם החומר שמטמינים בו מוגדר מבחינה הלכתית דבר שאינו מוסיף הבל. ועיין חזון עובדיה חלק א עמ' סו, שחולק וסובר שמותר לטמון מאכל קר במים חמים הנתונים בכלי שני, כיוון שהם מוגדרים מבחינה הלכתית דבר שאינו מוסיף הבל, ומותר לטמון מאכל קר בדבר שאינו מוסיף הבל. ועיין מאמר מרדכי פרק נ סעיף ל, שפוסק כמשנ"ב, אך מתיר (גם ליוצאי ספרד) לתת בקבוק ובו חלב קר במים חמים אם חלק מהבקבוק נמצא מחוץ

הטמנה בערב שבת

בערב שבת מותר להטמין תבשילים בכיסוי השומר על חומם, כיוון שטעם איסור ההטמנה הוא שמא לפני הטמנת התבשיל יגלה האדם שהוא אינו חם מספיק, ויבעיר אש כדי לחממו עוד, ובערב שבת מותר להבעיר אש ולחמם תבשילים, ולכן גזרה זו אינה שייכת אז. אך חכמים אסרו להטמין בערב שבת (וכל שכן בשבת) תבשילים באפר המעורב בגחלים ('רמץ'), שמא אדם יחתה בגחלים בשבת כדי להגביר את חומם, ויעבור על מלאכת מבעיר. ואסרו להטמין אף בכל חומר הפולט חום (כגון גפת), משום שהוא דומה להטמנה באפר המעורב בגחלים²². הטמנה זו נקראת 'הטמנה בדבר המוסיף הבל' (חום).

למים ('הטמנה במקצת'), ועיין אור לציון חלק ב פרק יז שאלה יב. 22. שו"ע סימן רנז סעיף א סעיף ג וסעיף ו, ומשנ"ב רנז ה. ועיין שו"ע רג א, שבדבר המוסיף הבל אסור להטמין אף חלק מהסיר ('הטמנה במקצת'), ועיין רמ"א שם, שחולק. • עיין שו"ע שם, שהנחת סיר על גבי גחלים נחשבת הטמנה, כיוון שהחלק התחתון של הכלי מכוסה בגחלים, ועיין אור לציון חלק ב פרק יז הערה א, ושבות יצחק (שהייה) עמ' רמא, בשם הגרי"ש אלישיב, שהנחת סיר על פלטה אינה דומה להנחת סיר על גבי גחלים והיא אינה נחשבת הטמנה, כיוון שבהנחת סיר על גחלים הסיר שוקע מעט, והגחלים מקיפות אותו גם מצדדיו, אך בהנחת סיר על פלטה רק השוליים התחתונים של הסיר מכוסים, אך צדדיו אינם מכוסים, ועיין שו"ת מנחת שלמה תניינא סימן יב אות י, ומנחת אברהם פרק ג הערה 60, שכתבו טעם אחר, שקשטח הפלטה הוא דבר שלא ניתן לעטוף בו כלים, וכל דבר שלא ניתן לעטוף בו כלים לא גזרו בו את גזרת ההטמנה, ועיין חזון עובדיה חלק א עמ' ס, שכתב טעם אחר, שבפלטה, האוויר שבין גוף החימום ללוח המתכת של הפלטה חוצץ בין הסיר לגוף החימום של הפלטה, ועיין מאמר מרדכי פרק נ סעיפים ד-ה, שחולק וסובר שהנחת סיר על פלטה נחשבת הטמנה והיא אסורה, אלא אם כן מניחים חפץ שיפריד בין הפלטה לכלי, ועיין שם, שישנן פלטות המיוצרות בצורה מיוחדת ('פלטת ירושלמית') שיש בהן לוח מתכת מעל גוף החימום, ובין לוח המתכת למשטח הפלטה ישנו רווח אויר בגובה של כשני סנטימטר, והנחת סיר על פלטה זו אינה נחשבת הטמנה, ועיין פסקי תשובות רנז הערה 71. • עיין אור לציון חלק ב פרק יז שאלה יג, שנתנית מאכל הנמצא בתוך שקית עמידה בחום ('שקית קוקי') לתוך סיר העומד על גבי האש ובו מאכל אחר, אינה נחשבת הטמנה, כיוון שהטמנה באוכל מותרת, ועיין מאמר מרדכי פרק נ סעיף כג, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף פז, שכתבו כעין זה, ועיין מנחת יצחק חלק ח סימן יז, ושבת הלוי חלק ג סימן מז, שחולקים, ועיין פסקי תשובות רנח ג, שמנהג העולם להקל בזה. • עיין מנחת שלמה תניינא סימן יב אות ט, וארחות שבת פרק ב הערה קטט, בשם הגרי"ש אלישיב, ומאמר מרדכי פרק נ סעיף י, שאסור להשתמש בסיר לבישול איטי (תמונה 14) כיוון שהנחת

תמונה 14

כיסוי כלי העומד על גבי הפלטה

בזמננו אין רגילים לשמור על חום תבשילים על ידי כיסויים בחומרים הדומים לגפת, אך רגילים לכסות את הסירים הנתונים על הפלטה בכיסוי בד. לדעת חלק מהפוסקים הטמנה של תבשיל המונח על גבי פלטה נחשבת להטמנה המוסיפה חום, כפי שיתבאר להלן.

תבשיל העומד על גבי מקור חום, כאש או פלטה, נחלקו הראשונים אם כיסויו בחומר שאינו מוסיף חום נחשב הטמנה המוסיפה חום. לדעת הרשב"א כיסוי תבשיל העומד על מקור חום נחשב הטמנה המוסיפה חום, כיוון שהאש או הפלטה מוסיפים חום בתבשיל והכיסוי מסייע לכך²³. ולדעת הרמב"ן כיסוי תבשיל העומד על מקור חום נחשב הטמנה שאינה מוסיפה חום, כיוון שהכיסוי עצמו אינו מוסיף חום²⁴. אף שהשולחן ערוך פסק כדעה המחמירה, שכיסוי תבשיל העומד על מקור חום נחשב

סיר החרס בתוך מכשיר החימום העוטף אותו היא הטמנה המוסיפה חום, ועיין שבט הלוי חלק ט סימן נב, ותשובות והנהגות חלק ג סימן קו ד"ה ומה, שחולקים וסוברים שמותר ליוצאי אשכנז להשתמש בסיר לבישול איטי כיוון שהחלק העליון של סיר החרס אינו מכוסה, ועיין חזון עובדיה חלק א עמ' סד, שמתיר את השימוש בו גם ליוצאי ספרד, כיוון שיש לצרף בעניין זה שתי סברות היתר - סברה אחת שהטמנה של מקצת כלי מותרת, וסברה שנייה שהטמנה לצורך סעודת היום מותרת, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "אפשר לסמוך על המקילים. והמהדרים מניחים פקק של בקבוק בירה מתחת לכלי החרס", ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה רנה, בשם הגר"ש אלישיב, שהגביתה הסיר הפנימי בצורה שיכלוט החוצה מעל הסיר החיצוני תתיר את השימוש בכלי זה לדעת כולם (תמונה 15). ועיין ארחות שבת שם, שגם לדעת המתירים את השימוש בסיר זה, יש להקפיד שבזמן כניסת שבת יהיה התבשיל מבושל

תמונה 15

לפחות ברמה שאפשר לאוכלו בשעת הדחק (בן דרוסאי"). שאם לא כן השימוש בסיר אסור כיוון שיש לחשוש שאדם יגביר בשבת את עוצמת החום של הסיר כדי לזרז את בישול התבשיל (עיין פרק ז), ועיין שבט הלוי חלק ט סימן נג אות א, וחזון עובדיה חלק א עמ' סה סוף הערה ה, שניתן גם לכסות את הכפתור שמגבירים על ידו את עוצמת החום, ועיין פרק ז הערה 18.

²³ רשב"א שבת מז ב ד"ה גמ'.

²⁴ רמב"ן שבת מז ב ד"ה הא. ועיין רמב"ן שם, שהיתר זה מותנה בכך שהסיר אינו מונח ישירות על מקור החום, ועיין חזון עובדיה חלק א עמ' ס, שסיר המונח על גבי פלטה נחשב שאינו מונח ישירות על מקור חום, כיוון שמשטח הפלטה והאוויר שתחתיו חוצצים בין הסיר לבין גוף החימום.

הטמנה המוסיפה חום²⁵, יוצאי ספרד נוהגים להקל ולכסות בערב שבת תבשילים העומדים על גבי מקור חום²⁶, משום שהם נהגו כן לפני חיבור השולחן ערוך, וגם לאחר שהשולחן ערוך פסק לאסור זאת הם המשיכו במנהג שהיה מקובל בידם²⁷. לכן מותר ליוצאי ספרד לכסות בבד בערב שבת תבשילים המונחים על הפלטה²⁸. אך יוצאי אשכנז נוהגים כפי שנפסק בשולחן ערוך, שאסור לכסות בערב שבת תבשילים המונחים על מקור חום²⁹, ולמנהגם אין לכסות את הסירים המונחים על הפלטה מכל צדדיהם, וכן אין לעטוף יחם בבגד מיוחד המותאם למידתו³⁰. אך מותר ליוצאי אשכנז לכסות חלקית סיר הנתון על גבי פלטה של שבת, כיוון שהטמנת מקצת כלי מותרת למנהג יוצאי אשכנז³¹.

25. שו"ע רנז ח.

26. זכור ליצחק (הררי) סימן עד ד"ה והנה, ארץ חיים (סתהון) רנז ח, חזון עובדיה חלק א עמ' נו, שמש ומגן חלק ג סימן נ, קיצור שלחן ערוך (טולידאנו) סימן רמא סעיף ח, נתיבי עם סימן רנג סוף ס"ק א, ילקוט יוסף (תשע"א) שבת א סימן רנז סעיף ד עמ' תרלד. ועיין מאמר מרדכי פרק נ סעיף יב, שהמנהג להקל הוא רק בכיסוי חלקי של הכלי ('הטמנה במקצת'), ועיין אור לציון חלק ב פרק יז הערה י, שכתב כן בדרך אפשר, ועיין ילקוט יוסף (תשע"א) עמ' תרמה, שמסתימת הפוסקים שהובאו בתחילת הערה זו משמע שהמנהג להקל הוא גם בהטמנה מלאה.

27. זכור ליצחק (הררי) סימן עד ד"ה והנה, ארץ חיים (סתהון) רנז ח, חזון עובדיה חלק א עמ' נו, שמש ומגן חלק ג סימן נ, קיצור שלחן ערוך (טולידאנו) סימן רמא סעיף ח, נתיבי עם סימן רנג סוף ס"ק א, ילקוט יוסף (תשע"א) שבת א סימן רנז סעיף ד עמ' תרלד.

28. חזון עובדיה חלק א עמ' נו. ועיין אור לציון חלק ב פרק יז הערה י, שטוב להשאיר חלק מהסיר מגולה, כיוון שיש סוברים שכיסוי מקצת כלי אינו נחשב הטמנה. ועיין ילקוט יוסף שם עמ' תרלה, שהמחמיר שלא לכסות סיר הנמצא על הפלטה תבוא עליו ברכה.

29. שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף עה, ארחות שבת פרק ב סעיף עה.

30. ארחות שבת פרק ב סעיף עה. ועיין שו"ע רנז א, שאדם שהטמין תבשיל בדבר המוסיף הבל, התבשיל נאסר, ועיין הלכות שבת בשבת חלק א עמ' רסב הערה 126, ומגילת ספר (איזנטל) שבת סימן ד אות י, שיוצא אשכנז שכיסה סיר הנתון על גבי הפלטה, התבשיל אינו נאסר, כיוון שלדעת הרמב"ן הטמנה על גבי פלטה נחשבת הטמנה שאינה מוסיפה הבל, ובפרט אם התבשיל בושל כל צרכו, כיוון שיש סוברים שמותר לטמון תבשיל המבושל כל צרכו. ועיין ארחות שבת פרק ב הערה קפז.

31. קצות השולחן סימן עא סעיף יג, שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף עז.

סיכום

לסיכום, בערב שבת מותר להטמין תבשילים בכל חומר שהוא, מלבד בחומרים שמוסיפים חום. למנהג יוצאי ספרד כיסוי סיר המונח על פלטה של שבת נחשב הטמנה בדבר שאינו מוסיף חום והוא מותר; אך למנהג יוצאי אשכנז כיסוי סיר המונח על פלטה של שבת נחשב הטמנה בדבר המוסיף חום והוא אסור. עם זאת מותר ליוצאי אשכנז לכסות מקצת מהסיר, כיוון שלמנהגם כיסוי מקצת מהסיר אינו נחשב הטמנה.

בשבת אסור להטמין את התבשילים בכל חומר שהוא. למנהג חלק מיוצאי ספרד כיסוי מקצת מהסיר נחשב הטמנה והוא אסור, ולמנהג יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד רק כיסוי מלא של הסיר נחשב הטמנה, אך כיסוי מקצת ממנו אינו נחשב הטמנה והוא מותר.

פרק י כבישת מאכלים ומליחתם

כבישת מאכלים

אסור לכבוש מאכלים בחומץ או במי מלח, משום שכבישה נראית כבישול¹. כבישה היא השריית מאכלים במלח, בחומץ או בנוזלים אחרים לשם שימורם.

מליחת מאכלים

אסור למלוח מאכלים שרגילים לכבוש אותם², כגון מלפפונים

1. משנ"ב שכא טו, חזון עובדיה חלק ד עמ' תמז, שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף ג. ועיין משנ"ב שכא ט, ומשנ"ב למעשה סימן שכא אות ג, שכבישת מאכלים במי מלח אסורה גם משום מלאכת מעבד.
2. עיין שו"ע שכא ג, שו"ע הרב שכא ד, עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' תמז, ארחות שבת פרק ז סעיף ז, פסקי תשובות שכא ב. • עיין ארחות שבת פרק ז הערה כד, והלכות שבת בשבת חלק א עמ' תשכח, שאסור לתבל בחומץ ירקות שרגילים לכבושם בחומץ, כיוון שתיבולם נראה ככבישה, ועיין ערוך השלחן סימן שכא סעיף לד, שתיבול בחומץ בשעת האכילה אינו נראה ככבישה והוא מותר, ועיין פסקי תשובות סימן שכא אות ו, שתיבול במעט חומץ אינו נראה ככבישה, וגם הוא מותר. • עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' תנז, ואור לציון חלק ב סימן לג הערה א, ומחזה אברהם שבת עמ' שכג, בשם הגר"ש אלישיב, וחוט שני שבת חלק ב עמ' רא, שמותר לפזר סוכר על פירות שרגילים לכבוש אותם בסוכר, דהיינו שרגילים לעשות מהם ריבה או פירות מסוכרים, ועיין קצות השלחן סימן קכח בדי השלחן ס"ק ב, ונאות מרדכי על מלאכת מעבד עמ' קד, ופסקי תשובות סימן שכא אות ג והערה 39, שחולקים (ועיין פסקי תשובות שם, שנתינת מעט סוכר מותרת, ועיין נאות מרדכי שם, שחולק), ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יא הערה א, ותורת המלאכות חלק ז מלאכה כח ס"ק מג.

שלמים³, וכן אסור למלוח מאכלים שהמלח מפיג את חריפותם, מקשה אותם או מרכך אותם⁴, כגון צנוף⁵, בצל⁶ ושום⁷, כיוון שהמליחה נראית ככבישה⁸ והכבישה נראית כבישול⁹.

מליחת מאכלים שנותנים עליהם משקים שמחלישים את פעולת המלח

מותר למלוח מאכלים אלו אם לפני המליחה¹⁰ או מייד לאחריה שופכים

3. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף א והערה ו. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, בשם הגרש"ז אורבך, שמותר לתת מלח על מלפפונים חתוכים כיוון שאין דרך לכבוש אותם כך, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין הליכות עולם עמ' סה, שחולק, כיוון שהמליחה מפיגה את מרירות הקליפה (עיין להלן), ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, בשם הגרש"ז אורבך, והליכות עולם חלק ד עמ' סה, שמותר לתת מלח על מלפפונים קלופים כיוון שאין דרך לכבוש אותם כך, ועיין אז נדברו חלק ז סימן לז, ואוצרות השבת עמ' תפ, בשם הגר"ש דבליצקי, ותורת המלאכות חלק ז מלאכה כח ס"ק לט, בשם הגר"ן קרליץ, שחולקים ואוסרים לתת מלח על מלפפונים מקולפים וחתוכים.
4. שו"ע הרב שכא ד, הליכות עולם חלק ד עמ' סד, ארחות שבת פרק ז סעיף ז, פסקי תשובות סימן שכא אות ב והערה 18.
5. עיין שו"ע שכא ג, הליכות עולם חלק ד עמ' סד.
6. משנ"ב שכא יג, הליכות עולם שם.
7. משנ"ב שכא יג, הליכות עולם חלק ד עמ' סד. • עיין משנ"ב שכא יד, חזון עובדיה חלק ד עמ' תנו, ופסקי תשובות סימן שכא אות ב, שגם מליחת עלי חסה אסורה. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יא הערה ו, וארחות שבת פרק ז הערה יט, שמותר לשים מלח על עגבניות חתוכות, כיוון שאין דרך לכבושן, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' תנה, ואור לציון חלק ב סימן לג אות א, כעין זה, ועיין משנה ברורה למעשה עמ' תסט, בשם הגר"ש ווזנר, שחולק. • עיין קובץ תשובות חלק ה סימן עא, והלכות שבת בשבת חלק א עמ' תשכז, שאסור לשים מלח על חתיכות פלפל, כיוון שרגילים לכבוש אותן, ועיין ארחות שבת פרק ז הערה יט, שחולק, כיוון שאין רגילים לכבוש אותן במלח אלא בחומץ. • עיין מאמר מרדכי פרק קב סעיף יט, שאסור לשים מלח על גזר, משום שרגילים לכבושן, ועיין הלכות שבת בשבת עמ' תשכז, שחולק. • עיין מאמר מרדכי פרק קב סעיף כג, ואוצרות השבת עמ' תעט, בשם הגר"ש דבליצקי, ופסקי תשובות סימן שכא אות ב, שבזמננו על כל סוגי הירקות אסור לשים מלח, כיוון שרגילים לכבוש את כל סוגי הירקות. עיין שו"ע שכא ג, שו"ע הרב שכא ד.
8. שו"ע שכא ג, חזון עובדיה חלק ד עמ' תמז. ועיין שו"ע הרב סימן שכא ד, ומשנ"ב שכא טו, שלדעת רש"י מליחת מאכלים אלו אסורה מפני שהיא דומה לעיבוד. • עיין משנ"ב סימן שכא ס"ק יד וס"ק כ, ומשנ"ב המבואר שם, שמותר למלוח חתיכה אחת של מאכל כדי לאוכלה מייד, כיוון שמליחה כזו אינה נראית ככבישה.
10. ערוך השלחן סימן שכא סעיף לב. ועיין חוט שני חלק ב עמ' ר, ומונחת אהבה חלק ג פרק יט

עליהם שמן או משקים אחרים¹¹, כיוון שהמשקים מחלישים את פעולת המלח¹², ואז המליחה אינה דומה לכבישה¹³. לכן מותר למלוח סלט העשוי מירקות שהדרך לכובשם, אם מוסיפים לסלט שמן¹⁴.

- סעיף ח, שעדיף לתת את השמן לפני המלח.
11. משנ"ב שכא יד, הליכות עולם חלק ד עמ' סה.
12. משנ"ב שכא יד, הליכות עולם חלק ד עמ' סה.
13. קצות השלחן סימן קכח בדי השלחן ס"ק ג דף ו עמ' ב, ונאות מרדכי על מלאכת מעבד עמ' צה.
14. ארחות שבת פרק ז הערה כ, הליכות שבת בשבת חלק א עמ' תשכח.

פרק יא רחצה בשבת

רחצה במים חמים

אסור להתרחץ במים חמים בשבת¹, משום שבזמן חז"ל היו בעלי המרחצאות מחממים את מי המרחץ בשבת כדי להנעים את שהות המתרחצים, ועוברים בכך על איסורי בישול והבערה, והאיסור מנע זאת מהם². בלשון הפוסקים נקרא איסור זה 'גזרת הפלגנים' (פלגן - העובד בבית המרחץ)³.

1. שו"ע שכו א, חזון עובדיה חלק ו עמ' עד, שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף א. עיין משנ"ב שכו ה, שמים שהתחממו במהלך השבת (כגון על ידי גוי לצורך חולה - שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף ב), אסור לרחוץ בהם אפילו חלק מהגוף, כגון את הידיים, אך במים שהתחממו לפני שבת מותר לרחוץ חלק מהגוף, ורק את רוב הגוף אסור לרחוץ בהם, ועיין חזון עובדיה חלק ו עמ' ז ואילך, שחולק וסובר שמותר לרחוץ חלק מהגוף במים שהתחממו במהלך השבת. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה יב, בשם הגרש"ז אוירבך, שדין מים שהתחממו בשבת על ידי דוד שמש כדין מים שהתחממו מערב שבת, כיוון שהם התחממו מאיליהם ללא מעשה אדם, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין מנחת יצחק חלק ד סימן מד אותיות כה-כו, ואור לציון חלק ב פרק לה סעיף א, שחולקים, ועיין שבט הלוי חלק ד סימן לא אות א, שהמקל בזה יש לו על מי לסמוך, ועיין חזון עובדיה חלק ו עמ' פז. ועיין ארחות שבת פרק כא סעיף ז, שדין מים שהתחממו בשבת בדוד חשמל (בויילר) שהופעל על ידי שעון שבת כדין מים שהתחממו בערב שבת, כיוון שהם התחממו מאיליהם ללא מעשה אדם, ועיין אבני ישפה חלק ג סוף סימן נה, בשם הגר"ש אלישיב, ותשובות והנהגות חלק ב סימן רא, שחולקים וסוברים שדינם כמים שהתחממו בשבת, כיוון שהפעלת הדוד נעשתה בשבת. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף כז, וארחות שבת פרק כא סעיף ד, שאין לקרב ידיים רטובות לתנור, כיוון שהמים מתחממים מהתנור והדבר נחשב כרחיצה במים שהתחממו בשבת, ועיין חזון עובדיה חלק ו עמ' עו, שחולק, ועיין שם, שאף שהשו"ע הביא את דעת האוסרים, אין צורך לחשוש לדבריהם, כיוון שדעתם הובאה בשם יש אומרים, ודעת המקילים הובאה בסתם.

2. שבת ס א.

3. משנ"ב תקיא יז.

יש לציין שרחצה במים חמים שהתחממו בדוד חשמל (בוילר) אסורה לא רק משום גזרת הבלנים, אלא גם משום איסור בישול, כיוון שפתיחת ברז המים החמים גורמת ליציאתם מהדוד ולכניסת מים קרים במקומם, והמים הקרים מתערבים במים החמים שבדוד ומתבשלים בהם⁴. לכן עצם פתיחת ברז המים החמים אסורה משום בישול גם אם היא לא משמשת לרחצת הגוף, אלא רק לרחיצת הפנים או הידיים, לשטיפת כלים וכיוצא בזה.

לדעת הסוברים שדינו של דוד שמש כדין דוד חשמל ושהוצאת המים החמים ממנו אסורה – אסור לפתוח ברז שמגיעים אליו מים חמים מדוד שמש גם אם המים לא משמשים לרחצת הגוף, אלא רק לרחצת הפנים או הידיים וכיוצא בזה⁵. אבל גם לדעת הסוברים שדינו של דוד שמש שונה מדינו של דוד חשמל, ושהוצאת המים החמים ממנו מותרת (עיין פרק ו), אסור לרחוץ בהם את כל הגוף משום גזרת הבלנים⁶.

רחצה במים פושרים

גזרת חכמים שלא להתרחץ במים חמים אינה כוללת מים פושרים, ולכן מותר להתרחץ בהם בשבת⁷. אולם יש להיזהר שלא להיכשל באיסור בישול בפתיחת ברז המים החמים. כמבואר לעיל, פתיחת ברז שמגיעים אליו מים חמים מדוד חשמל (בוילר) אסורה לדעת כולם משום בישול, ופתיחת ברז שמגיעים אליו מים חמים מדוד שמש שנויה במחלוקת. נמצא שההיתר להתקלח במים פושרים מעשי רק למי שנוהג להקל ולהשתמש במים שחוממו בדוד שמש, או כאשר חום המים שבדוד נמוך מחום שהיד סולדת בו, משום שבישול אסור רק בחום שהיד סולדת בו⁸.

4. עיין פרק ו.

5. עיין פרק ו.

6. שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף ג.

7. ערוך השלחן שכו, ו, עיין אגרות משה חלק ד סימן עד רחיצה אות א, שמירת שבת כהלכתה פרק

יד סעיף יא, ארחות שבת פרק כא סעיף ג והערה ח. ועיין משנ"ב שכו ז, ושער הציון שם ה.

8. עיין פרק ו.

מים חמים הם מים שמידת החום שלהם גבוהה מכשלושים ושבע מעלות, ומים פושרים הם מים שמידת החום שלהם פחותה מכך⁹.

יש מי שסובר שהאיסור להתרחץ במים חמים בשבת כולל גם מים פושרים¹⁰, ולשיטתו כל מים שחומם עולה על שלושים ושלוש מעלות נחשבים לחמים, ואסור להתרחץ בהם בשבת¹¹.

רחצה במים חמים למניעת צער רב

מותר להתרחץ במים חמים כאשר ההימנעות מכך גורמת צער רב¹². לדוגמה תינוק שהתלכלך או שרגילים לרחוץ אותו בכל יום, ואם ירחצוהו במים פושרים ייגרם לו צער רב - מותר לרחצו במים חמים¹³. אולם יש להקפיד על כל מה שכתבנו לעיל בנוגע לשימוש במים חמים בשבת, וכן להיזהר לא לסחוט את השערות לאחר הרחצה.

טבילה במים חמים

נחלקו הפוסקים אם גם טבילה במקווה לשם טהרה נאסרה בגזרת הבלנים. יש סוברים שהיא לא נאסרה¹⁴, כיוון שהאחראים על המקוואות הם אנשים יראי שמיים, וחכמים לא חששו שהם יחממו את מי המקווה

9. עיין אור לציון חלק ב פרק לה הערה ג, עיין פסקי תשובות שכו ה, עיין ארחות שבת פרק כא הערה י, בדעת אגרות משה חלק ד סימן עד רחיצה אות א: "מותר לרחוץ גם בחום של שלושים ושמונה מעלות". ועיין ערוך השולחן שכו ג: "אין הדבר מבורר אצלנו כמה הוא השיעור, ולא מצאנו זה מבורר, ונראה לעניות דעתי שכל שנקרא חם בפי העולם אסור", ועיין אגרות משה שם: "אם הוא פחות ממידת החום שדרך סתם בני אדם לרחוץ בחול יש להתיר", ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף יא, שמים פושרים הם מים "שאין מרגישים עוד את חום המים".

10. חזון עובדיה חלק ו עמ' עח ועמ' פ.

11. עיין פסקי תשובות סימן שכו אות ה והערה 16. ועיין עמודי ההוראה על משנה ברורה סימן שכו סעיף א באור הוראה עמ' 554.

12. באור הלכה שכו ד"ה במים, חזון עובדיה חלק ו עמ' פח, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף א.

13. אור לציון חלק ב פרק לה סעיף ד, ושבת הלוי חלק ה סימן לא אות ד, ושמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף א.

14. עיין קרבן נתנאל על הרא"ש שבת פרק ב סימן כב ס"ק ק, שו"ת בני יהודה סימן לב, פתח הדביר סימן שכו ס"ק ח.

בשבת¹⁵. ויש חולקים, וסוברים שחכמים לא חילקו בין רחצה לשם ניקיון או תענוג לבין טבילה לשם טהרה, ואסרו את כל סוגי הרחצות¹⁶, וכן הלכה¹⁷. לכן יש לדאוג שבשבת מי המקווה לא יהיו חמים אלא פושרים¹⁸

טבילת נשים במים חמים

יוצאת מן הכלל היא טבילת נשים במים חמים, שנהגו להקל בה¹⁹ על סמך דעת כמה פוסקים הסוברים שחכמים לא אסרו אותה²⁰ כיוון שיש בה מצווה²¹. לכן נשים רשאיות לטבול בשבת במקווה אף כאשר מימיו חמים, אך טוב יותר שמימיו יהיו פושרים²². ויש סוברים שלכתחילה יש לחשוש לכך שגם טבילת נשים אסורה במים חמים, ולכן טוב שהנשים יטבלו בבין השמשות, כלומר בזמן שבין שקיעת החמה לצאת הכוכבים²³, כיוון שבזמן זה התירו חכמים לעבור על איסור דרבנן לצורך מצווה,

15. מנחת אהבה חלק ב פרק י הערה 173. ועיין פסקי תשובות סימן שכו הערה 51, ושלחן ערוך מתיבתא יורה דעה בירור הלכה סימן קצז סעיף ב אות יד, טעמים נוספים.

16. עיין חכם צבי סימן יא, ח"י אדם חלק ב כלל ע סעיף א.

17. משנ"ב שכו ז, אור לציון חלק ב פרק לה סעיף ג, ארחות שבת פרק כא סעיף טו, אגרות משה חלק ד סימן עד רחצה אות ב. ועיין

פסקי תשובות שכו ה: "הסכימו רבים מגדולי הדורות הלכה למעשה להסתמך על הקרבן נתנאל ולהתיר טבילה במים חמים בשבת, והנה להם לישראל", ועיין כף החיים שכו לג, ומנחת אהבה חלק ב פרק י סעיף נ.

18. משנ"ב שכו ז. ועיין לעיל הערה 10, ולוית חן עמ' קיח.

19. שו"ת דברי חיים אורח חיים חלק ב סימן כו: "נהגו גדולי דורנו היתר בזה, והנה להם לישראל", שו"ת בני ציון סימן עו: "אבל על כל פנים אין למחות ואין לערער בדבר שכבר נהגו היתר בדורות קודמים", יסוד הטהרה פרק ח סעיף ה: "מכל מקום כבר נהגו להקל בזה ואין להחמיר", ארחות שבת פרק כא הערה ל: "למעשה נהגו בזמננו ברוב המקומות לטבול בחמין". ועיין משנ"ב שכו ז ושער הציון שם ה, ושמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה ד.

20. קרבן נתנאל על הרא"ש שבת פרק ב סימן כב ס"ק ק, שו"ת בני יהודה סימן לב, ברכי יוסף יורה דעה סימן קצז שיעור ברכה ס"ק ב, ציץ אליעזר חלק ו סימן כ, אור לציון חלק ב פרק לה סעיף ג.

21. עיין סדרי טהרה סוף סימן קצז. ועיין פסקי תשובות סימן שכו הערה 51, ושלחן ערוך מתיבתא יורה דעה בירור הלכה סימן קצז סעיף ב אות יד, טעמים נוספים.

22. משמרת הטהרה (קארפ) חלק ב חידושים על סדר השלחן ערוך סימן קצז סעיף ב ס"ק יב.

23. חזון עובדיה חלק ו עמ' עח, אור לציון חלק ב פרק לה סעיף ג, דרכי טהרה פרק יד סעיף ג, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין מנחת יצחק חלק ג סימן פו, ופסקי תשובות שכו סוף הערה 54, שיוצאות אשכנז נוהגות לא לטבול לפני צאת הכוכבים.

ואיסור הטבילה במים חמים הוא איסור דרבנן²⁴. ואף לדעה זו, אם הדבר אינו אפשרי או שהאישה לא הספיקה לטבול בבין השמשות, מותר לה לטבול לאחר צאת הכוכבים אף במים חמים²⁵.

רחצה במים קרים

מעיקר הדין אין כל איסור להתרחץ במים קרים בשבת, אולם יוצאי אשכנז נוהגים לאסור זאת²⁶, מחשש שהאדם יסחט את השערות בשעת ניגובן²⁷, ויעבור בזה על מלאכת דש, כפי שמבואר בפרק כג.

אדם שמזיע וההימנעות מרחצה גורמת לו צער רשאי להתקלח במים קרים²⁸, כיוון שבמקום צער לא נהגו להימנע מכך²⁹, אך בסיום המקלחת עליו להיזהר, ולנגב את השערות בעדינות כדי לא לסוחטן³⁰.

24. אור לציון חלק ב פרק לה הערה ג, על פי שו"ע שמב א.

25. חזון עובדיה חלק ו עמ' עח, אור לציון חלק ב פרק לה סעיף ג.

26. משנ"ב שכו כא, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף יא. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם סעיף יב, שהמנהג שלא להתרחץ במים קרים כולל גם רחצה בים או בבריכה, ועיין פרק נה, ששחייה בים או בנהר אסורה מן הדין. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם סעיף יא, וארחות שבת פרק כא הערה כא, שמותר לרחוץ במים קרים את חלקי הגוף שאינם מכוסים בשערות. ועיין באור הלכה שכו ח ד"ה אדם, שמותר לטבול בשבת טבילת עזרא, אך יש להימנע מלטבול בשבת רק לשם תוספת קדושה משום חשש סחיטה, ועיין ערוך השלחן שכו י, וכף החיים שכו לב, ואגרות משה חלק ד סימן עד רחצה אות ב, וארחות רבינו (תשע"ד) חלק א רפז, ותשובות והנהגות חלק ב סימן ר, שחולקים, ועיין ערוך השלחן שם: "וכן המנהג הפשוט בכל תפוצות ישראל", ועיין ארחות שבת פרק כא סעיף יז: "יש מהפוסקים שהורו שלא יטבול, ויש הנוהגים לטבול, ונהרא נהרא ופשטיה".

27. משנ"ב שכו כא.

28. אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד רחצה אות ג וסימן עה אות א, מנחת יצחק חלק ו סימן לב אות ה, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף יא.

29. קצות השלחן סימן קלג בדי השלחן סוף ס"ק ח. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עה. 30. בן איש חי שנה שנייה פרשת פקודי אות ח, כף החיים שכ קיא, מאמר מרדכי פרק סא סעיף לג, אור לציון חלק ב פרק לה הערה ב, אשרי האיש פרק כח אות יז, שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק א סימן שסד. ועיין אשל אברהם (בוטשאטש) סימן שכ סעיף יז, ושמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף כב, ומנוחת אהבה חלק ב פרק יב סעיף כא, שחולקים וסוברים שאפשר לנגב את שערות הראש והזקן כרגיל, ועיין מנוחת אהבה שם הערה 69, שהטעם לכך הוא שאיסור סחיטת שיער הוא מדרבנן, וכאשר המים נספגים מייד במגבת והסחיטה אינה ניכרת - לא אסרו אותה חכמים, ועיין אשל אברהם שם, ושמירת שבת כהלכתה שם הערה סו, טעמים נוספים. ועיין אז נדברו חלק א סימן נה, ודור המלקטים (תשע"ו) סימן שכו סעיף ט אות יד עמ' 3152.

רחצה בבריכת שחייה

אין להתרחץ בבריכת שחייה³¹, כיוון שרחצה בבריכה אינה מתאימה לקדושת השבת³², ובנוסף לכך ישנו חשש שאדם יסחט את בגד הים ויעבור על איסור סחיטה³³.

דין שימוש בסבון בשבת מבואר בפרק לט, ודין ניגוב שערות הגוף בשבת מבואר בפרק כג.

ועיין שו"ת באר משה (שטרן) חלק ב סימן כט אות ד, ושמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה א, ופסקי תשובות שכו יב, וארחות שבת פרק יג סעיף ג, שהשערות האסורות בסחיטה הן שערות רבות המקובצות יחד, כגון שערות הראש והזקן, אך שערות מועטות שאינן מקובצות יחד, כגון שערות הידיים, מותרות בסחיטה, ועיין באר משה שם, שגם סחיטת שערות בית השחי מותרת כיוון ששערות בית השחי רחוקות זו מזו, ועיין פסקי תשובות שם, שחולק ואוסר סחיטת שערות בית השחי, אך מתיר סחיטת שיער הריסים והגבות, ועיין אז נדברו חלק יג סימן י, שאוסר סחיטת הריסים, ועיין קצות השלחן שם, ושמירת שבת כהלכתה שם.

31. משנ"ב שכו כא: "כתבו הפוסקים דנהגו שלא לרחוץ כלל בנהר או במקוה דמצוי לבוא לידי סחיטת שיער ועוד כמה טעמים", ערוך השולחן שכו ט: "קבלנו כאיסור חמור לבלי לרחוץ בנהרות ובאגמים ובמעיינות בשבת כלל וכלל, ומנהג זה נתקבל מאבותינו ואבות אבותינו מכמה מאות שנים והבא לפרוץ גדרן של ראשונים עליו נאמר פורץ גדר ישכנו נחש" (ועיין לויית חן עמ' ככג, וטהרת הבית מהדורת תשע"ט חלק ב עמ' תעד, ואור לציון חלק ב פרק לה שאלה ב, שיוצא ספרד לא קיבלו עליהם מנהג זה - ועיין מאמר מרדכי והלכה ברורה וילקוט יוסף להלן), אגרות משה אבן העזר חלק ב סימן יג ד"ה ולשחות, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף יב, מאמר מרדכי פרק קד סעיף יד והערה יז: "מעיקר הדין מותר לשחות בבריכה שבתוך הבית וכו' אמנם כיון שאין בכך צורך ויכול לבוא לידי איסור על כן יש להחמיר ולא לרחוץ שם וכו', וכאן גם הספרדים מחמירים", ילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב עמ' יד: "אף שצידדנו להקל לרחוץ בבריכה בשבת באיזה אופנים, מכל מקום למעשה יש להורות שלא לרחוץ בבריכה בשבת, ובפרט בבגד ים, וכן השיב לי מרן אאמו"ר זצוק"ל", הלכה ברורה סימן שב סעיף סג: "אין זה כבוד השבת לשחות בבריכה, ונראה הדבר כזלזול בכבוד שבת". ועיין אגרות משה אבן העזר חלק ב סימן יג, ואור לציון חלק ב פרק מז שאלה לב, והלכה ברורה שם, ששחייה בבגד ים אסורה מן הדין מחשש שאדם יסחוט את בגד הים.

32. שו"ת באר משה (שטרן) חלק ג סימן נ אות ב, הלכה ברורה סימן שב סעיף סג.

33. אגרות משה אבן העזר חלק ב סימן יג, אור לציון חלק ב פרק מז שאלה לב, הלכה ברורה סימן שב סעיף סג.

פרק יב

יסודות מלאכת בורר

הגדרת המלאכה

מלאכת בורר היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. ברירה היא הפרדת אוכל ופסולת המעורבים זה בזה², והיא נעשתה במשכן בתהליך הפקת הצבע לצביעת יריעות המשכן ובגדי הכהונה. לשם הפקת הצבע צריך היה לברור את הצמחים שמהם הפיקו את הצבע, מהעפר ומהאבנים הקטנות שהתערבו בהם תוך כדי קצירתם ואיסופם³.

מלאכת בורר עניינה ברירת הפסולת מן האוכל. בעולם הזה יש פסולת ואוכל – רע וטוב, ועל האדם מוטלת המלאכה להבין מהי הפסולת ומהו האוכל, ולסלק את הפסולת מתוך האוכל – לסלק את הרע ולהשאיר את הטוב. אך לעתיד לבוא יהיה העולם שלם ומתוקן, ולא יהיה בו רע אלא רק טוב. השבת היא מעין עולם הבא, ולכן איסור הברירה בה רומז לעתיד שלם זה, שבו לא יהיה צורך לעסוק בעבודת הבירור של הרע מן הטוב, אלא המציאות כולה תהיה טובה ושלמה⁴.

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.

2. שו"ע שיט א.

3. רש"י שבת עג א ד"ה האופה, שו"ע הרב שיט א.

4. עיין שם משמאל במדבר פרשת קרח שנה תרע"ג ד"ה ענין הריקוד, ופרשת עקב שנה תרע"ה ד"ה ולפי האמור יש (השלישי).

הפרדה בין אוכל לפסולת נחשבת מלאכה כיוון שבכוחה לתקן את המאכל ולהכינו לשימוש. כאשר הפסולת מעורבת באוכל הוא אינו ראוי לשימוש, והפרדת הפסולת ממנו מאפשרת להשתמש בו ולאכול⁵. לא רק הפרדת אוכל מפסולת נחשבת ברירה, אלא גם הפרדת שני מיני מאכלים זה מזה⁶, כיוון שהפרדתם מאפשרת להפיק בנוחות את התועלת הרצויה מכל מי⁷. לכן אסור למיין מיני פירות הנמצאים בתוך סלסלת פירות⁸, וכן אסור למיין מיני ירקות הנמצאים במגירת ירקות במקרר⁹. כמו כן, הפרדת חפצים שאינם אוכל אסורה גם היא, ולכן אסור להפריד כלים, בגדים וחלקי משחקים המעורבים אלו באלו¹⁰.

הוצאת פסולת עם מעט מן האוכל

כאמור, הגדרת מלאכת בורר היא הפרדת אוכל ופסולת זה מזה, אך הפרדת פסולת עם קצת אוכל משאר האוכל – אינה נחשבת ברירה והיא מותרת¹¹, משום שהפסולת אינה מופרדת לגמרי מהאוכל המקיף אותה,

5. עיין באור הלכה שיט ג ד"ה לאכול, ואיל משולש פרק א סעיף ד.
6. שו"ע שיט א.
7. עיין באור הלכה שיט ג ד"ה לאכול מיד, ואיל משולש פרק א סעיף ד.
8. שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף כד.
9. ארחות שבת פרק ג סעיף כא.
10. משנ"ב שיט טו, ערוך השולחן שיט ז, שמירת שבת כהלכתה פרק סעיף א, ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' שכז. ועיין אור שמח שבת פרק ח הלכה יא, שחולק וסובר שאין ברירה בכלים ובבגדים, ועיין פרק יג הערה 19.
11. עיין משנ"ב סימן שיט ס"ק סא, וסימן תקד ס"ק כ, ושער הציון שיט נט, ערוך השולחן שיט לג, עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' קפ סוף הערה ג, מאמר מרדכי פרק צה סעיף מד, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף יט, עם מקדשי שביעי (ינאי) חלק א עמ' ריד אות נח, בשם הגר"ח קנייבסקי. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ה הערה כד, בשם הגרש"ז אוירבך, שאפשר שהמשנ"ב בסימן שיט ס"ק סא התיר הוצאת פסולת עם מעט אוכל רק משום שעירוב הפסולת באוכל אינו עירוב גמור, ויש סברה לומר שאין זו תערובת, אך בתערובת גמורה, הוצאת פסולת עם מעט אוכל אסורה, ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, שהקשה על דבריו מדברי המשנ"ב בסימן תקד ס"ק כ, ועיין עם מקדשי שביעי (ינאי) חלק א עמ' ריד אות נח, בשם הגר"ח קנייבסקי, ואיל משולש פרק ו סעיף כג, וארחות שבת פרק ג הקדמה לסעיף סד, והלכות שבת בשבת חלק א פרק ט הערה 81 עמ' תקעט, ושבות יצחק (בורר) עמ' קעג, שפירשו את דברי המשנ"ב בכל תערובת. • עיין חזון איש אורח חיים סימן נג, ושמירת שבת כהלכתה פרק ה הערה כד, בשם הגרש"ז אוירבך, שחולקים וסוברים שאסור להפריד פסולת עם מעט אוכל מאוכל, ועיין

אלא עדיין מעורבת בו¹². לדוגמה לכלוך שהתערב באוכל, הוצאתו עם מעט אוכל איננה ברירה והיא מותרת, כיוון שהלכלוך נשאר מעורב במעט אוכל¹³. וכן מותר להוציא גרעין לימון שנפל לסלט עם מעט מהסלט¹⁴, ומותר להוציא חרק שנפל למשקה עם מעט מהמשקה¹⁵, ומותר להוציא עצם עם מעט בשר מן הדג או מן העוף¹⁶.

פסולת שאינה מונעת את השימוש באוכל

פסולת המעורבת באוכל שרוב האנשים אוכלים את האוכל בלי לטרוח להוציאה, מותר להוציאה מהאוכל¹⁷, כיוון שהוצאתה אינה מתקנת את

חזון איש שם, וארחות שבת פרק ג סעיף סד, שאם מוציאים הרבה אוכל עם הפסולת, הדבר מותר, ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, בשם הגרש"ז אוירבך, שמותר להוציא חרק שנפל למשקה עם מעט מהמשקה, כיוון שבעניין זה יש לצרף שתי סברות היתר - הסברה שחרק ומשקה אינם נחשבים תערובת, והסברה שמותר להוציא פסולת עם מעט אוכל מאוכל.
12. הלכות שבת בשבת חלק א פרק ט הערה 81 עמ' תקעט.

13. עיין משנ"ב סימן שיט ס"ק סא, וסימן תקד ס"ק כ ושער הציון שיט נט, ערוך השולחן שיט לג, מאמר מרדכי פרק צה סעיף מד, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף יט, עם מקדשי שביעי (ינאי) חלק א עמ' ריד אות נח, בשם הגר"ח קנייבסקי. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם הערה מא, בשם הגרש"ז אוירבך, וילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' רפט סוף הערה לד, שאם התערבו הרבה לכלוכים באוכל, אסור להוציאם עם מעט אוכל, כיוון שכל האוכל נחשב מעורב עם הפסולת, והוצאת הפסולת עם מעט אוכל מתקנת את כל האוכל.

14. מאמר מרדכי פרק צה סעיף מד, שמירת שבת כהלכתה פרק ה סעיף ה.
15. משנ"ב סימן שיט ס"ק סא, בן איש חי שנה שנייה פרשת בשלח אות יב, חזון עובדיה חלק ד עמ' רלב, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף יט. • עיין שמירת שבת כהלכתה שם, שאפשר גם לשפוך את החרק מהכוס עם מעט מהמשקה. • עיין חזון עובדיה שם, שאם החרק צף על המשקה, אינו נחשב למעורב ומותר להוציאו בלא משקה, אך טוב להחמיר ולהוציאו עם משקה, ועיין משנ"ב שיט סא, ומאמר מרדכי פרק צה סעיף סו, ושמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף יט, שחולקים.

16. עיין באור הלכה שיט ד סד"ה מתוך, וחזון איש אורח חיים סימן נד ס"ק ג ד"ה ובמשנ"ב, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף יג, שבות יצחק (בורר) עמ' צא, בשם הגר"ש אלישיב. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף כו, וארחות שבת פרק ג סעיף ע, שפרי הרקוב בחלקו, מותר להוציאו מבין פירות אחרים שאינם רקובים, לפי שיש בו גם חלקים טובים, והוצאתו נחשבת הוצאת אוכל ופסולת - מתוך אוכל, ועיין איל משולש פרק ו הערה קטו, שחולק, כיוון שפרי שחלקו רקוב נחשב מין גרוע ביחס לפירות טובים.

17. שו"ע שיט י, ומשנ"ב שם, ואור לציון חלק ב פרק לא הערה י ד"ה אבל. ועיין אור לציון שם, שעיקרון זה נאמר רק בתערובת של פסולת ואוכל, אבל בתערובת של שני מיני אוכל, כגון סלט, אסור לברור מין אחד גם אם רוב האנשים אוכלים את התערובת כפי שהיא. זאת כיוון שפסולת

האוכל¹⁸. לדוגמה מי שתייה המכילים חלקיקים זעירים של אבנית או של חלודה, מותר לסנן אותם במערכת לטיהור מים, כיוון שרוב האנשים אינם מקפידים לסנן את המים לפני שתייתם¹⁹. וכן מיצי פירות שיש בהם חתיכות קטנות של בשר פרי, מותר לסננם במסננת ולהוציא מהם את החתיכות הקטנות של בשר הפרי, כיוון שרוב בני האדם רגילים לשתות מיצים אלו כמות שהם, בלי לסננם²⁰.

סינון פסולת במסננת שבכור

פסולת שמעורבים בה נוזלים ומוצקים, מותר לשפוך אותה לכיור שמותקנת בו מסננת, או לכלי מחורר בצורת משולש העומד בפינת הכיור שמניחים בו פסולת (תמונה 16)²¹. ואף שהמסננת והמשולש מסייעים להפרדת הפסולת הנוזלית (הנשפכת למערכת הביוב) מהפסולת המוצקה (הנשארת

תמונה 16

- שאינן מקפידים להסיר אותה בטלה לאוכל, אך שני מיני אוכל אינם בטלים זה לזה, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה קסד, וארחות שבת פרק ג הערה לה, שכתבו כעין זה.
18. עיין רש"י שבת קלט ב ד"ה בין הגתות, ואיל משולש פרק טז הערה ט.
19. מאמר מרדכי פרק צה סעיף קא, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף ט, ארחות שבת פרק ג סעיף לח. ועיין הגר"ח רובין (מחבר הספר ארחות שבת) בתוך קובץ אור ישראל (מאנסי) גיליון סח עמ' סג ואילך, שאסור להשתמש במסנני מים ביתיים המצויים כיום ומבוססים על גרגרי פחם, כיוון שהמים מתערבים בגרגרי הפחם ושוהים בהם, ובאותו זמן הם אינם ראויים לשתיה, ועיין הגר"א וויס שליט"א בקובץ אור ישראל שם עמ' מח ואילך, שחולק וסובר שמותר להשתמש בהם, כיוון שבעת כניסת המים למסנן הם ראויים לשתיה (עיין שו"ע שיט ט), וכן כתב לנו הגר"א אריאל שליט"א.
20. אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בורר אות ג, חזון עובדיה חלק ד עמ' רכב, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף נג.
21. עיין צ"ץ אליעזר חלק ז סימן יב אות ח, אשרי האיש חלק ב פרק כה סעיף מט, חוט שני חלק ב עמ' צו, שמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף יז. ועיין מאמר מרדכי פרק צה סעיף קט, שחולק וסובר שאסור ליתן פסולת ל'משולש', כיוון שיש תועלת בהפרדת הפסולת הנוזלית מהפסולת המוצקה, שכן על ידה ניתן לזרוק את הפסולת המוצקה לפח האשפה.

פרק יב - יסודות מלאכת בורר

בכיוור או במשולש) - הדבר מותר, כיוון שכל חלקי התערובת הולכים לאיבוד, והברירה אינה מתקנת אותם²².

22. שמירת שבת כהלכתה פרק יב הערה מט, בשם הגרש"ז אורבך, חוט שני חלק ב עמ' צו.

פרק יג

ברירה בדרך אכילה

היתר 'דרך אכילה'

פעמים רבות כאשר אדם אוכל הוא נצרך להפריד בין האוכל שברצונו לאכול לבין פסולת המעורבת בו. לדוגמה בעוף ובדג ישנן עצמות, והאוכלם צריך להפריד את האוכל מהעצמות; ובערמת בוטנים ישנן קליפות, והאוכלם צריך להפריד בין הבוטנים לבין הקליפות, וכיוצא באלו. כיוון שהפרדת אוכל מפסולת היא פעולה שמתלווה לאכילה לעתים קרובות, היא מותרת בתנאים מסוימים, כיוון שהתורה לא אסרה על האדם לאכול כדרכו¹. היתר זה נקרא 'דרך אכילה'.

חכמים אפיינו את הברירה הנעשית תוך כדי אכילה, והגדירו שלושה תנאים שבהתקיימותם נחשבת הברירה לדרך אכילה והיא מותרת, ובהיעדרם היא נחשבת למלאכה והיא אסורה: ראשית, הברירה המותרת נעשית בידיים, ולא בכלים או במכשירים המסייעים לה, כגון נפה או מסננת. שנית, בברירה המותרת האדם נוטל את האוכל שהוא מעוניין בו מתוך הפסולת, ולא את הפסולת מתוך האוכל. ושלישית, ברירה זו נעשית בסמיכות לאכילה ('לאלתר'), ולא פרק זמן ניכר קודם לכך. רק כאשר מתקיימים שלושה תנאים אלו, נחשבת הברירה לדרך

1. עיין שו"ת הרשב"א חלק ד סימן עה, עיין שו"ע הרב שכא' !. ועיין חזון איש אורח חיים סימן סא אות א ד"ה ומש"כ הט"ז: "אכילה התמידית היא דרך ברירה וכו' ולא חייל עליה שם עובדא ועמל מלאכה והלכך אף במכין סמוך לסעודה וכו' לא בורר הוא אלא נטפל לאכילתו", ועיין בנתיבות העיין שבת חלק א עמ' שמז ואילך, שהאריכו בביאור היתר זה, ועיין ארחות שבת פרק ג הערה א.

אכילה והיא מותרת, אך אם אחד מן התנאים אינו מתקיים, היא נחשבת למלאכה והיא אסורה מהתורה.

לדוגמה הבורר באמצעות כלי עובר על איסור בורר, אף אם הוא עושה זאת בסמיכות לאכילה ונוטל את האוכל מהפסולת. וכן הבורר פסולת מן האוכל עובר על איסור בורר, אף אם הוא עושה זאת בידו ובסמיכות לאכילה. וכן מי שבורר לא בסמיכות לאכילה עובר על האיסור, אף אם הוא בורר את האוכל מהפסולת בידו. בכל אלו הברירה אסורה מהתורה, משום שהיתר הברירה בדרך אכילה מותנה בקיומם של כל שלושת התנאים המאפיינים אותה, ודי בחסרונו של אחד מהם כדי להחשיב את הברירה לברירה רגילה, האסורה מהתורה². יסודות אלו יתבארו ביתר הרחבה להלן.

ברירת אוכל מפסולת בתערובת של שני מיני אוכל

כפי שהתבאר, ההיתר לברור בדרך אכילה הוא רק כאשר נוטלים את האוכל מן הפסולת. בתערובת של אוכל ופסולת ברור מהו האוכל ומהי הפסולת, אך בתערובת של שני מיני מאכלים עולה השאלה מהו האוכל ומהי הפסולת, ואיזה מין יש ליטול מתוך המין האחר. התשובה לכך היא שהמין שהאדם מעוניין לאוכלו נחשב אוכל, ואילו המין האחר נחשב פסולת. לכן על האדם לקחת את האוכל שהוא מעוניין בו ולא את האוכל שהוא אינו מעוניין בו³. לדוגמה אדם שהגישו לפניו סלט עגבניות עם בצל והוא אינו מעוניין בחתיכות הבצל – העגבניות נחשבות אצלו אוכל והבצל נחשב פסולת, ועליו ליטול את העגבניות ולהשאיר את חתיכות הבצל, ואין הוא רשאי להוציא את חתיכות הבצל מהסלט. וכן אדם שהגישו לפניו צלחת פיצוחים שמעורבים בה גרעינים שחורים וגרעינים

2. שו"ע שיט א-ד, הקדמת המשנה ברורה לסימן שיט.

3. רמ"א שיט ג, ומשנ"ב שם, חזון עובדיה חלק ד עמ' קפ, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף כד.

לבנים, והוא מעוניין בגרעינים השחורים – עליו ליטול את הגרעינים השחורים, ואין הוא רשאי להוציא מהצלחת את הגרעינים הלבנים.⁴

ברירת אוכל מפסולת בתערובת נוזל ומוצק

כאשר מפרידים בין נוזל ומוצק שמוחזקים יחדיו בכלי על ידי שפיכת הנוזל החוצה, הנוזל הוא הדבר שמוציאים מהתערובת. לכן אם הנוזל רצוי והמוצק אינו רצוי, מותר לשפוך את הנוזל החוצה. אך אם הנוזל אינו רצוי והמוצק רצוי, אסור לשפוך את הנוזל החוצה, כיוון ששפיכתו היא ברירת פסולת מאוכל⁵. לדוגמה מותר לשפוך יין מבקבוק המכיל יין ושמרים, כיוון ששפיכת היין היא ברירת אוכל מפסולת. אך אסור לשפוך שמן מקופסת שימורי טונה, כיוון ששפיכתו היא ברירת פסולת מאוכל⁶.

ברירה סמוך לשימוש

כפי שהתבאר, אחד מתנאי ההיתר של ברירה בדרך אכילה הוא עשייתה סמוך לאכילה או לשימוש ('לאלתר')⁷. נחלקו הפוסקים עד כמה ניתן

4. ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' קפח, ומאמר מרדכי פרק צה סעיף מו, ושמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף כד, והערה יד, שאם אחד מהיושבים בסעודה מעוניין בחתיכות הבצל או בגרעינים הלבנים, מותר לאדם להוציאם כדי לתנם לחברו, כיוון שהם נחשבים לאוכל עבור חברו.
5. משנ"ב שיט נה, כף החיים שיט קיא, עיין ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' שיג הערה נו, פסקי תשובות שיט מ, ארחות שבת פרק ג הקדמה לסעיף סב, איל משולש פרק ז סעיף כז. ועיין סידור רבינו הזקן הלכתא רבתא לשבתא, שחולק. ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' רכט, ואור לציון חלק ב פרק לא הערה י.
6. שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף כ, ארחות שבת פרק ג סעיף מב. • עיין איל משולש פרק ו סעיף עט, שהשמן שנמצא בין נתחי הטונה נחשב מעורב בה ואסור לשפוך אותו, אך השמן שצף מעל נתחי הטונה אינו נחשב מעורב בה ומותר לשפוך אותו. • עיין ארחות שבת פרק ג סעיף מב, שאם כמות השמן מועטה עד שהשמן טפל למאכל ובני אדם רגילים לאוכלו כך, מותר לסחוט את חתיכות הטונה מהשמן המעורב בהן, כיוון שחתיכות הטונה והשמן נחשבים מין אחד, ועיין אשרי האיש פרק כה סעיף כז.
7. שו"ע שיט א. • עיין קובץ מבית לוי גיליון ו עמ' מב, בשם הגר"ש וזנר, שהיוצא לטייל עם בנו, רשאי לברור אוכל עבור בנו לפני צאתו, אף שהבן יאכל את האוכל לאחר זמן, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה ריט, בשם הגרש"ז אוירבך, וחוט שני חלק ב עמ' עח, שחולקים, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. • עיין שבות יצחק (בורר) עמ' קצה, בשם הגר"ש אלישיב, וחוט שני חלק ב עמ' עח, וירושלים במועדיה שבת חלק ב עמ' רכב, בשם הגרש"ז אוירבך, שאסור

להקדים את הברירה לאכילה או לשימוש ועדיין להחשיב אותה לברירה לאלתר, ונאמרו בכך שלוש דעות באחרונים: יש סוברים שניתן להקדים את הברירה עד שעה לפני האכילה או השימוש⁸, יש סוברים שניתן להקדימה עד חצי שעה לפני האכילה או השימוש⁹; ויש סוברים שאין שיעור קבוע של זמן שניתן להתחיל בו את הברירה כדי שהיא תיחשב ברירה לאלתר, אלא יש לעשותה בזמן שבו גילים לברור את הדבר לקראת השימוש בו, כל דבר לפי עניינו¹⁰. לדוגמה מיון קלפים כדי לשחק בהם נעשה בדרך כלל סמוך מאוד למשחק, לכן יש לעשותו סמוך מאוד

לברור אוכל כדי לחמם אותו ולאכול לאחר שיתחמם, כיוון שהברירה אינה סמוכה לאכילה (ובמשך הזמן שבין הברירה לאכילה, האדם אינו עסוק בהכנת האוכל - עיין פרדס יצחק בורר חלק ב עמ' 1144), ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף עט וסעיף פא, שחולק, וכן משמע משו"ת אבני ישעיה חלק ד סימן נד ענף א, ושו"ת מחזה אליהו חלק א סימן לז אות ח, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה רו, שמותר לברור כלי כדי להשאילו לחבר, אף שהחבר ישתמש בו לאחר זמן, כיוון שהשאלת כלי נחשבת שימוש בו, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין איל משולש פרק ח סעיף טז, בשם הגר"י קרליץ, שחולק. • עיין בן איש חי שנה שנייה פרשת בשלח אות ג, ומאמר מרדכי פרק צד סעיף לד, ושמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף מד, וחוט שני חלק ב עמ' עח, ושבות יצחק (בורר) עמ' רכט, בשם הגר"ש אלישיב, שמותר לברור פירות כדי לכבד אורח, אף שידוע שהאורח לא יאכל את כל הפירות, כיוון שהפירות שאינם נאכלים משמשים לכבד את האורח, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' קפה, שחולק. • עיין חוט שני חלק ב עמ' עט, והגרש"ק גרוס בתוך בצילוי חידתי עמ' קטז, שאישה שאינה יודעת מתי בעלה יגיע מבית הכנסת, והוא עשוי להגיע בכל רגע, רשאית לברור עבורו סמוך לזמן שהוא עשוי להגיע, ועיין חוט שני שם, שאם ישנה אפשרות שייקח זמן רב עד שהבעל יגיע, הדבר צריך עיון, ועיין איל משולש פרק ח סעיף לא, שמתיר גם כאשר ישנה אפשרות שייקח זמן רב עד שהבעל יגיע, ועיין שבות יצחק (בורר) עמ' ריב-ריג, בשם הגר"ש אלישיב, שחולק ואוסר לברור כאשר ישנו ספק אם הברירה היא לאלתר, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "האישה רשאית לברור לפני הזמן שהוא מגיע. היא יכולה לסמוך על רוב הפעמים שהוא מגיע".

8. אגלי טל מלאכת בורר ס"ק ט, בן איש חי שנה שנייה פרשת בשלח אותיות א-ב, הליכות עולם חלק ד פרשת בשלח אות ב, הליכות אבן ישראל שבת פרק עג סעיף יט, בדעת המשנ"ב שכא מה, ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג סימן שיט עמ' רסט סוף הערה יד.
9. אז נדברו חלק ו סימן עב אות ה, קובץ מבית לוי גיליון ו עמ' מא הערה ב, בשם הגר"ש וזנר, תשובות והנהגות חלק ב סימן קפה אות ג, בשם החזון איש (ועיין חוט שני חלק ב עמ' עז, שפירש דברי החזון איש באופן אחר).
10. עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בורר אות יג. ועיין חוט שני חלק ב עמ' עז: "גדר לאלתר אינו תלוי בזמן מסוים קודם הסעודה, אלא כל שיש הרגשה שהוא סמוך לסעודה מיקרי לאלתר".

למשחק כפי שרגילים, ולא קודם לכן. לעומת זאת, ברירת ירקות לצורך הכנת סלט לסעודה רבת משתתפים נעשית זמן רב לפני הארוחה, כיוון שהכנת סלט לאנשים רבים לוקחת זמן רב, וניתן לעשותה זמן רב לפני הסעודה כפי שרגילים¹¹. ויש לנהוג למעשה כדעה זו¹².

מותר לברור מאכלים סמוך לסעודה, גם אם עתידים לאכול אותם בסוף הסעודה והיא תימשך כמה שעות¹³, כיוון שרגילים להכין את כל צורכי הסעודה לפנייה, כדי שלא לטרוח בהכנתם באמצע הסעודה, ולכן ברירה בזמן הסמוך לסעודה כבר נחשבת ברירה בדרך אכילה¹⁴.

ברירה ביד

כפי שהתבאר, אחד מתנאי ההיתר של ברירה בדרך אכילה הוא עשייתה בידיים, ולא באמצעות כלי¹⁵. לכן אדם שהכין תה מעלי תה נגועים בתולעים, והוא חושש שישנן תולעים בכוס התה, לא יסנן את התה במסננת אף אם הוא עושה זאת סמוך לאכילה¹⁶. וכן אסור להפריד ירקות ממרק או קציצות מרוטב בעזרת כף מחוררת¹⁷.

11. עיין משנ"ב תריא ז, ושער הציון שם, ומאמר מרדכי פרק צד הערה יז, ושמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף סט, ואיל משולש פרק ח הערה מה, בשם הגר"ש אלישיב. ועיין חוט שני חלק ב עמ' עז, בשם החזון איש, שחולק וסובר שלעולם אין להקדים את הברירה יותר מחצי שעה לפני הסעודה, (ועיין תשובות והנהגות חלק ב סימן קפה אות ג, שפירש דברי החזון איש באופן אחר, ועיין שבות יצחק בורר עמ' ריט, בשם הגר"ח קנייבסקי). ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' קפ.

12. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

13. רמ"א שיט א, ומשנ"ב שם. ועיין הליכות עולם חלק ד פרשת בשלח אות ב, וילקוט יוסף (תשנ"ג) סימן שיט עמ' רסח-רסט, שאם עתידים לאכול את המאכלים שבררו יותר משעה לאחר ברירתם, יש להקפיד לברור אותם סמוך ממש לסעודה, ולא ניתן להקל ולברור אותם זמן מה לפני הסעודה.

14. פרדס יצחק בורר חלק א עמ' 802.

15. שו"ע שיט א.

16. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף נו.

17. עיין שבט הלוי חלק ח סימן נח ד"ה מכל, מאמר מרדכי פרק צה סעיף קו, אשרי האיש פרק כה אות לז, חוט שני חלק ב עמ' סט, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף נח, דור המלקטים (תשע"ו) חלק ד עמ' 2578, בשם הגר"מ פיינשטיין, מנחת אברהם חלק ב פרק ז סעיף לו, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין אור לציון חלק ב פרק לא שאלה י, וילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' שו, בשם הגר"ע יוסף, שחולקים ומתירים להפריד ירקות ממרק בעזרת כף

תמונה 18

תמונה 17

(תמונה 17), או להפריד את גרעיני
הזיתים מהזיתים במגלען זיתים
(תמונה 18).¹⁸

ברירה באמצעות כף או מזלג

אף שאין לברור באמצעות כלי, מותר להפריד את האוכל מהפסולת על ידי
כף או מזלג בזמן האכילה.¹⁹ כיוון שהם נחשבים כיד האדם, שכן הם אינם
מסייעים לברירה, ומשתמשים בהם רק כדי שהידיים לא תתלכלכנה.²⁰
אך אם הם מסייעים לברירה אסור להפריד בהם את האוכל מהפסולת,
כיוון שבמצב זה הם אינם נחשבים כיד האדם, והברירה בהם היא ברירה

מחוררת כדי לאוכלם לאלתר, כיוון שיש סוברים שחתיכות מוצקות הנתונות בתוך נוזל אינן
נחשבות מעורבות בנוזל, ועיין שם ושם, שהמחמיר תבוא עליו ברכה, ועיין באור הלכה שיש טז
ד"ה אלא, שחתיכות מוצקות הנתונות בתוך נוזל נחשבות מעורבות בנוזל. • עיין שמירת שבת
כהלכתה פרק ג סעיף נח, שמותר ליטול אוכל הנתון בנוזל בכף מחוררת, אם כוונת האדם היא
לנטילת האוכל ולא להפרדתו מן הנוזל, ובלבד שלא ישהה את האוכל באוויר אלא יטלנו מן
הקערה ויניחנו ישירות בצלחתו.

18. מאמר מרדכי פרק צה סעיף נ, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף נט, אור לציון חלק ב פרק
לא שאלה יא. ועיין אבני ישפה חלק ז סימן מד, ושו"ת דבר חברון בד' חלקי שו"ע (תשע"ט) סימן
צג, שמותר לסחוט לימון לתוך כף היד מעל קערת סלט, על דעת שמיץ הלימון יישפך לתוך
הסלט וגרעיני הלימון יישארו ביד, ועיין איל משולש פרק ז הערה קד, בשם הגרי"ש אלישיב,
שחולק וסובר שברירה בדרך זו נחשבת ברירה בכלי והיא אסורה.

19. עיין משנ"ב שיש סו, אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכד, מנחת יצחק חלק א סימן עו, חזון
עובדיה חלק ד עמ' קעג, מאמר מרדכי פרק צד סעיף יח, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף
מט.

20. אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכד, מנחת יצחק חלק א סימן עו, שמירת שבת כהלכתה
פרק ג סעיף מט.

בכלי²¹. לדוגמה אין להשתמש במזלג כדי לברור אטריות ממרק, כיוון שהמזלג מסייע לברירה²². וכן כאשר יש במרק ירקות רבים בכמות כזו שהנוזל אינו ניכר בפני עצמו, אין ללחוץ עם מצקת על הירקות ולדחוק אותם מטה כדי שייכנסו נוזלים למצקת, כיוון שהמצקת מסייעת לברירה²³. ויש חולקים וסוברים שמותר לברור בכף או במזלג גם כאשר הם מסייעים לברירה, כיוון שלפי דבריהם האיסור לברור בכלי הוא רק בכלי שעומד לברירה, וכף ומזלג אינם עומדים לברירה²⁴.

21. אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכד, עיין מנחת יצחק חלק א סימן עו, אור לציון חלק א סימן כז ד"ה וע"כ נלע"ד, שמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה קמא ושמע שלמה חלק א אורח חיים סימן ה אות ב, בדעת משנ"ב סימן שיט ס"ק נה וס"ק סו, דרך אכילה עמ' נז, בשם הגר"ח קנייבסקי, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
22. שלחן שלמה סימן שיט ס"ק כח: אפשר, עיין חוט שני חלק ב עמ' קצו.
23. מנחת אהבה חלק ב פרק ז סעיף לד, פסקי תשובות סימן שיט הערה 341. • עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בורר אות א, ושמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה קעו, בשם הגרש"ז אוירבך, וחוט שני חלק ב עמ' סח, שאסור להצמיד את מכסה הסייר לסייר, ולסנן בדרך זו את הנוזלים מן הסייר, ועיין הליכות אבן ישראל פרק עג סעיף מח, וארחות שבת פרק ג הערה פג, בשם הגר"ש אוירבך, שחולקים וסוברים שברירה על ידי מכסה הסייר נחשבת ברירה ביד, ועיין הערה הבאה. • עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' רטז, ומאמר מרדכי פרק צה סעיף קיב, ושבות יצחק (בורר) עמ' רנח, בשם הגר"ש אלישיב, וחוט שני חלק ב עמ' צז, ואז נדברו חלק ד סימן כג, שמותר להשתמש במלחיה ששמו בה מעט גרגרי אורז לספוג את הלחות שבמלח, ואין לחשוש לברירת המלח מהאורז, כיוון שהמלחיה אינה מיועדת לברירה, ועיין אז נדברו חלק ד סימן כג, ופרדס יצחק (בורר) חלק א עמ' 238, שאין זה דומה לברירה על ידי מזלג המסייע לברירה, כיוון שבברירה על ידי מזלג, מטרת הפעולה היא הפרדת האוכל מהפסולת, אך במלחיה מטרת הפעולה היא פיזור המלח, ועיין חזון עובדיה שם, טעמים נוספים להיתר, ועיין הלכות שבת (אידר) חלק א עמ' 196 הערה קג, בשם הגר"מ פיינשטיין והגר"א קוטלר, שחולקים ואוסרים להשתמש במלחיה שיש בה אורז, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף סו: "טוב לא להוציא מלח ממלחיה שיש בה אורז", והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שמותר להשתמש במלחיה שיש בה אורז ובלבד שיש במלחיה הרבה מלח וכוונת המשתמש במלחיה היא להוציא מלח ולא לברור את המלח מהאורז.
24. חזון עובדיה חלק ד עמ' קעו. ועיין שמע שלמה חלק א אורח חיים סוף סימן ה: "טוב ליהזר שלא לברור בכף ומזלג כאשר הם מסייעים לברירה, אך בשעת הדחק או בדבר שהוא מסופק אם הכף או המזלג מסייעים לברירה, יש להקל".

הוצאת שקית תה מכוס תה

שקית תה הנתונה בכוס תה, יש סוברים שאין למושכה החוצה מהכוס ביד אלא יש להוציאה בכף. הטעם לכך הוא שכאשר מושכים החוצה את שקית התה מטפטפות ממנה טיפות מים. טיפות אלו היו מעורבות בעלי התה שבשקית, והפרדתן מהם בעזרת שקית התה העשויה מבד מחורר היא ברירה על ידי כלי²⁵. ויש חולקים וסוברים שמותר להוציא את שקית התה מהכוס ביד²⁶, כיוון ששקית התה אינה כלי שמיועד לברירה, וכאשר ברור שאין כוונת האדם לברור ואין לו תועלת בכך, אין איסור לברור על ידה²⁷. למעשה מותר להוציא את שקית התה מהכוס ביד, כיוון שאין כוונת המוציא לברור את המים מתוך השקית. אך אסור לנענע את השקית כדי להוציא ממנה את המים, כיוון שנענוע השקית נעשה מתוך כוונה להוציא ממנה את המים²⁸.

קנקן תה שיש בשפתו מסננת

קנקן תה ובו תה מעורב בעלי תה, שיש בשפתו מסננת, אין לשפוך ממנו תה, כיוון שהפרדת התה מעלי התה נעשית על ידי המסננת, ואסור לברור על ידי כלי²⁹. ויש חולקים וסוברים שהדבר

25. מנחת יצחק חלק ד סימן צט אות ב ס"ק ה, שבט הלוי חלק ח סימן נח ד"ה והשתא, חוט שני חלק ב עמ' צו, עם מקדשי שביעי חלק א עמ' רכג, בשם הגר"ח קנייבסקי. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף סד: "נכון להוציא את השקית בעזרת כף ולא ביד, מפני שאם ישהה את השקית, אחרי שהוציאה, מעל גבי המים שבכוס, הרי תטפנה טיפות מן התמצית שנוצרה חזרה לתוך הכוס, ויש בזה חשש איסור ברירה". ועיין מאמר מרדכי פרק צה הערה צד.

26. חזון עובדיה חלק ד עמ' שפב, מנוחת אהבה חלק ב סימן ז אות מד, קובץ אליבא דהלכתא גיליון סב סוף עמ' לו, בשם בעל שו"ת משנה הלכות ובעל שו"ת רבבות אפרים, הגר"א וייס שליט"א בתוך הלכה שלימה (סודרי) מלאכות שבת חלק א עמ' מ. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה קמ, בשם הגרש"ז אוירבך, שאפשר שמותר לברור לאלתר בעזרת כלי שהשימוש בו הוא תמיד סמוך לאכילה, ולפי זה מותר להוציא את שקית התה מהכוס ואין לחשוש לברירת טיפות המים מעלי התה שבשקית.

27. הגר"א וייס שליט"א שם. ועיין חזון עובדיה שם, ומנוחת אהבה שם, שכתבו טעמים אחרים.

28. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

29. בן איש חי שנה שנייה פרשת בשלח אות יח, כף החיים שיט קיג, שבט הלוי חלק א סימן פד, מאמר מרדכי פרק צה סעיף עח, אור לציון חלק ב פרק לא שאלה יא, אשרי האיש חלק ב פרק

מותר³⁰, כיוון שרבים מהאנשים אינם מקפידים אם עלי התה ייכנסו לתוך הכוס, ולכן עלי התה אינם נחשבים פסולת ומותר לסגנם³¹.

הוצאת עצמות הדג

האוכל דג שיש בו עצמות לא ייטול את העצמות מהדג, כיוון שאסור לברור פסולת מאוכל גם כאשר הברירה היא לצורך אכילה מיידית, אלא ייטול את בשר הדג וישאיר את העצמות בצלחתו³². ויש חולקים וסוברים שהאוכל דג שיש בו עצמות רשאי להוציא את העצמות מהדג בשעת

כה סעיף מא. והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שאם מעורבים בתה רק מעט עלים, מותר לשפוך תה מהקנקן. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף סב, על פי שו"ע שיט יד, שמוותר לשפוך תה מהקנקן אם עלי התה נמצאים בתחתית הכלי והתה הנשפך אינו מעורב בהם. • עיין מאמר מרדכי פרק זה סעיף קז, שאין לשפוך מים מקנקן המכיל מים וקוביות קרח שיש במכסהו רשת המונעת מקוביות הקרח להישפך החוצה, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף סג, שאם הקוביות גדולות אין זו תערובת, ומותר, ועיין עזרת אליעזר (קריביץ) בורר עמ' 37, בשם הגר"ש אלישיב, והגר"ש דבליצקי, ומלאכת שבת (שטרן) עמ' מ, שגם אם הקוביות קטנות הדבר מותר, כיוון שקרח ומים נחשבים מין אחד ואין זו תערובת.

30. קצות השולחן סימן ככה בדי השולחן ס"ק כא, ציץ אליעזר חלק יד סימן מו, הליכות אבן ישראל פרק עג סעיף נא, חזון עובדיה חלק ד עמ' רכו, מנוחת אהבה חלק ב פרק ז סעיף מג.

31. קצות השולחן סימן ככה בדי השולחן ס"ק כא, ציץ אליעזר חלק יד סימן מו, חזון עובדיה חלק ד עמ' רכו, מנוחת אהבה חלק ב פרק ז סעיף מג. ועיין אשרי האיש פרק כה אות מא, שחולק על טעם זה כיוון שאף שאנשים אינם מקפידים שעלים מועטים ייכנסו לכוס, הם מקפידים שלא ייכנסו לכוס עלים רבים. • עיין חזון איש סימן נג ד"ה מן האמור, שמוותר להשתמש בקנקן תה שיש בפיו מסננת (ועיין טעמא דקרא עמ' תכו, שכן נהג החזון איש למעשה), ועיין מאמר מרדכי פרק זה הערה צא, שביאר כוונתו שהרשת היא חלק מהכלי, והכלי אינו מיועד לברירה, ועיין מחזה אליהו חלק א סימן נא אות ד ס"ק ח, שביאר כוונתו שמוותר לעשות פעולה רגילה לצורך אכילה אף שנעשית אגב כך פעולת ברירה, אם אין כוונת האדם לברירה, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה קפח, וארחות שבת פרק ג הערה עט.

32. באור הלכה שיט ד ד"ה מתוך, חזון איש אורח חיים סימן נד ס"ק ד, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף יב. ועיין חזון איש אורח חיים סימן נד ס"ק ג, ושמירת שבת כהלכתה שם, שמשכיכת בשר הדג ביד אחת מן העצם המוחזקת ביד השנייה - נחשבת ברירת אוכל מפסולת.

האכילה³³, וכן נוהגים יוצאי ספרד³⁴ וחלק מיוצאי אשכנז³⁵. ואף שאסור לברור פסולת מאוכל גם כאשר הברירה היא לצורך אכילה מיידית, ברירת העצמות מהדג מותרת לפי דעה זו, כיוון שיש בעניין זה כמה סברות היתר שאפשר לצרפן³⁶: ראשית, יש הסוברים שבשעת האכילה עצמה מותר לברור פסולת מאוכל³⁷. שנית, יש הסוברים שמותר ליטול פסולת מתוך אוכל כאשר הפסולת מחוברת לאוכל, כיוון שחיבורם זה לזה מחשיב אותם כדבר אחד³⁸. ושלישית, יש הסוברים שנטילת העצמות מהדג נחשבת דרך אכילה, כיוון שרגילים להוציא את העצמות מהדג תוך כדי אכילתו³⁹.

אדם שהכניס לתוך פיו חתיכת דג ובה עצם, רשאי לדעת כולם להוציא את העצם מפיו, כיוון שלדעת כולם הוצאת פסולת מהפה נחשבת ברירה בדרך אכילה⁴⁰.

יש הנוהגים לאכול בשבת דג טחון שאין בו עצמות ('געפילטע פיש'), לצאת מידי ספקות וחששות שישנם באכילת דגים עם עצמות, ותבוא עליהם ברכה⁴¹.

33. הליכות אבן ישראל פרק עג סעיף ד, חזון עובדיה חלק ד עמ' קצו, מאמר מרדכי פרק צה סעיפים כה-כו, אור לציון חלק ב פרק לא שאלה ה, מנוחת אהבה חלק ב פרק ז סעיף טו. ועין באור הלכה שיט ד ד"ה מתוך, ושמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף יג, שהנהוג כן יש לו על מי לסמוך.

34. מאמר מרדכי פרק צה סעיף כה, אור לציון חלק ב פרק לא הערה ה.

35. עיין באור הלכה שיט ד ד"ה מתוך: "אין העולם נזהרים לדקדק בזה", ושמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף יד: "יש הנוהגים להקל".

36. חזון עובדיה חלק ד עמ' קצו.

37. באור הלכה שיט ד ד"ה הבורר, בשם הרמב"ן.

38. באור הלכה שיט ד ד"ה מתוך, בשם הים של שלמה.

39. בן איש חי שנה שנייה פרשת בשלח אות י'.

40. עיין משנ"ב שכ"ב, עיין חזון איש אורח חיים סימן נד ס"ק א, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף יב, חוט שני חלק ב עמ' צג.

41. מאמר מרדכי פרק צה סעיף כט, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף טו.

היתר 'דרך אכילה' בדברים שאינם מאכלים

היתר הברירה בדרך אכילה נאמר בברירה לכל מטרה ולא רק בברירה לצורך אכילה. לכן מותר לברור בגד מתוך ערמת בגדים אם מוציאים את הבגד הרצוי, ועושים זאת ביד סמוך ללבישת הבגד. כמו כן, מותר לברור משחק מתוך ערמת משחקים אם מוציאים את המשחק הרצוי, ועושים זאת ביד סמוך לשימוש במשחק⁴². במקרים אלו, החפץ שרוצים להשתמש בו נחשב 'אוכל', והחפצים שאין רוצים להשתמש בהם נחשבים 'פסולת'⁴³. לדוגמה ילד המשחק בלגו, ובתוך אבני הלגו מעורבים חלקי משחק אחרים, חלקי הלגו נחשבים 'אוכל', ומותר להוציא אותם מהתערובת כדי לשחק בהם, וחלקי המשחק האחרים נחשבים 'פסולת', ואין להוציא אותם מתוך התערובת.

מיון חפצים מתערובת

אסור לאדם לקחת חפצים מתוך תערובת כדי למיין אותם, גם אם בשעת הלקיחה הוא אינו מדקדק לקחת ממנה חפצים מסוימים אלא לוקח חפצים ללא הבחנה, ולא משנה לו אילו חפצים יעלו בידו. אך מותר לקחת ללא הבחנה חפצים מתוך תערובת לשם מטרה אחרת שאינה מיונם, ולאחר השלמת המטרה להניחם במקומם⁴⁴. לדוגמה אדם שיש לפניו תערובת של סכינים ומזלגות אינו רשאי להוציא מהתערובת פריט כלשהו ללא הבחנה כדי להניחו במקומו, אך הוא רשאי להוציא מתוך התערובת פריט כלשהו ללא הבחנה כדי לשטוף אותו או לנגבו, ולאחר מכן להניחו במקומו⁴⁵. וכן כאשר יש בגדים הנתונים בערמה, אסור לאדם לקחת בגד כלשהו מהערמה ללא הבחנה כדי להניחו במקומו,

42. משנ"ב שיט טו.

43. שו"ע הרב שיט ח, בן איש חי שנה שנייה פרשת בשלח סעיף יג.

44. עיין מאמר מרדכי פרק צה סעיף קטו, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף פה, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

45. שמירת שבת כהלכתה פרק ג הערות רלב-רלג, בשם הגרש"ז אוירבך, עיין מאמר מרדכי פרק צה סעיף קטו, פסקי תשובות שיט כב, ארחות שבת פרק ג הערה קלז, בשם הגר"נ קרליץ, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

אך מותר לקחת בגד כלשהו ללא הבחנה כדי לקפלו, ולאחר מכן להניחו במקומו⁴⁶.

הזהירות הנדרשת באיסורי בורר

לאור כל מה שהתבאר בפרק זה, אנו למדים כי מיוחדת היא מלאכת בורר בכך שהמרחק בין ברירה האסורה מהתורה לברירה מותרת הוא קטן ולא ניכר, ובקלות אפשר להיכשל בה. יכולים, לדוגמה, להיות שני אנשים שבוררים בידם אוכל מתוך פסולת, ואחד עובר בכך על איסור תורה, כיוון שהוא בורר את האוכל כדי להשתמש בו לאחר זמן, והשני עושה פעולה מותרת, כיוון שהוא בורר את האוכל כדי להשתמש בו סמוך לברירתו. לכן מלאכה זו דורשת תשומת לב מיוחדת בלימוד הלכותיה ובקיומן במשך השבת⁴⁷.

46. שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף פט. ועיין ארחות שבת פרק ג הערה קמ, בשם הגר"ן קרליץ, שחולק.

47. עיין הקדמת המשנ"ב להלכות שבת ד"ה וכן באיסור בורר, בן איש חי שנה שנייה פרשת בשלח הקדמה: "ונודע כי הלכות בורר בשבת רבים המה, וצריך שמירה גדולה לאדם שלא ישגה בהם, מפני שהאדם רגיל בזה בימי החול", איל משולש פרק א סעיף יד. ועיין ספר הזכרונות (אבוהב) זכרון תשיעי פרק א ד"ה הבורר: "מלאכה זו היא מן הקשות שבשבת להזהר בכל דקדוקיה וחלקיה, שרובם יש בהם איסור גמור מן התורה וכו' וקשה לעם לעמוד עליהם כראוי, כי צריך זריזות גדולה וזכרון הפרטים על מתכונתם, ולא ניתנה שמירתן ביחוד אלא למעיין וחוזר עליהם תמיד ועדיין יהא לבו נוקפו". ועיין מאמר מרדכי הקדמה לפרק צד, שבזכות לימוד הלכות בורר אדם זוכה לשמירה רוחנית שלא יכשל במלאכה זו.

פרק יד

קילוף פירות וירקות ושטיפתם

קילוף פירות וירקות

קילוף פירות וירקות נחשב לברירה, כיוון שבקילוף מפרידים את הקליפה, שהיא פסולת, מגוף הפרי, שהוא אוכל¹. לכן אסור לקלף פירות וירקות בשבת, אלא אם כן עושים זאת בדרך אכילה, כלומר סמוך לאכילה וביד². ואף שאחד התנאים לברירה בדרך אכילה הוא נטילת האוכל מהפסולת, ובקילוף נוטלים את הפסולת מהאוכל - הקילוף מותר, כיוון שדרך אכילת פירות שיש להם קליפה היא בהסרת הפסולת (הקליפה) מהאוכל, ולא בנטילת האוכל מהפסולת³. לכן מותר לקלף פירות הדר, גרעיני חמנייה, בננות, ביצים וכיוצא באלו סמוך לאכילתם, אף שבקילופם נוטלים את הפסולת מן האוכל⁴. וכן מותר להסיר את העלים החיצוניים המעופשים

1. רמ"א שכא יט, ומשנ"ב שם, וחזון עובדיה חלק ד עמ' קצב. ועיין שמש ומגן חלק א סימן עמ' מח ד"ה בדין בורר, שחולק וסובר שקילוף פירות וירקות אינו נחשב ברירה, כיוון שהאוכל והפסולת אינם מעורבים זה בזה, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה צו, בשם הגרש"ז אוירבך, וארחות שבת פרק ג הערה קב, שכיוון שהקליפה דבוקה לפרי היא נחשבת מעורבת בו.
2. רמ"א שכא יט, מאמר מרדכי פרק צד סעיף כז, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף לה.
3. באור הלכה שכא יט ד"ה לקלוף, חזון איש אורח חיים סימן נד ס"ק ב.
4. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיפים לג-לד וסעיף לח. • עיין מאמר מרדכי פרק צה סעיף לד, שעור העוף נחשב כקליפה, ומותר להסירו סמוך לאכילה, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' קצד, שמתיר מטעם אחר, ועיין חוט שני חלק ב עמ' פא. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג אות לה, שתווית המאפייה המודבקת על החלה נחשבת כקליפה ומותר להסירה סמוך לאכילה, וטוב לעשות כן אחרי בציעת הפת, כדי לשמור על שלמות הפת, ועיין מאמר מרדכי פרק צה סעיף לט, וארחות שבת פרק ג סעיף סו, שחולקים וסוברים שמדבקה הדבוקה לחלה אינה נחשבת כקליפה כיוון שניתן להגיע לחלה מבלי להסיר אותה, ולכן יש להסירה עם מעט מהחלה.

מקלחי חסה או כרוב, משום שהם נחשבים כקליפה⁵.

יש סוברים שקילוף פרי נחשב ברירה רק כאשר הקילוף הוא של קליפה שאינה דבוקה לפרי, כקליפת שום ובצל, אך כאשר הקילוף הוא של קליפה הדבוקה לפרי, כקליפת פירות הדר, אין הוא נחשב ברירה אלא חיתוך הפרי לשניים⁶. אך דעת המשנה ברורה היא שקילוף פרי נחשב ברירה בין אם קליפת הפרי דבוקה לו ובין אם היא איננה דבוקה לו⁷, וכן דעת רוב הפוסקים⁸.

בגד שעליו בגד אחר המונע את לקיחתו

בגדים המונחים זה על זה או תלויים זה על זה, כגון כמה חולצות הנתונות על קולב אחד או מעילים התלויים על מתלה ומונחים זה על גבי זה, ולא ניתן להגיע לבגדים הפנימיים בלי לסלק את הבגדים החיצוניים – מותר לסלק את הבגדים החיצוניים כדי ליטול את הבגדים הפנימיים וללובשם. ואף שהבגדים החיצוניים נחשבים פסולת, מותר לסלקם כיוון שהם נחשבים כקליפה המכסה את הפרי⁹.

5. באור הלכה שיט א ד"ה מן העלין, בן איש חי שנה שנייה פרשת בשלח אות ו, חזון עובדיה חלק עמ' קפט, מאמר מרדכי פרק צה סעיף ה, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף מ.
6. חזון עובדיה חלק ד עמ' קצג, וילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' תפז.
7. עיין משנ"ב שכא פד.
8. בן איש חי שנה שנייה פרשת בשלח סעיף ה, עיין כף החיים שכא קמא, אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בורר אות ח, שמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה צו, בשם הגרש"ז איירבך, שו"ת מאמר מרדכי חלק ד סימן פ עמ' שיב ד"ה ומ"מ, אז נדברו חלק ט סימן י, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף לה, חוט שני חלק ב עמ' צ, תשובות והנהגות חלק א סימן רח, פסקי תשובות שכא לג.
9. כף החיים שיט כה, מאמר מרדכי פרק צה סעיף קכג, מנוחת אהבה חלק ב פרק ז סעיף כח, עיין ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' שכט. ועיין משנ"ב שיט טו, ובאור הלכה שיט ג ד"ה מתוך לאכל (עיין ארחות שבת חלק א בירורי הלכה סימן ד עמ' תקנג, שבארו דבריו באריכות), שטעם ההיתר הוא משום שאין בתערובת זו פסולת ממש, ואין זו תערובת גמורה, ומטרת סילוק הבגדים החיצוניים אינה בשביל להשתמש בהם או לתקן את התערובת אלא כדי שיהיה ניתן להגיע לבגדים הפנימיים, ועיין ארחות שבת פרק ג סעיף קכו. • עיין איל משולש פרק ו סעיף ל, בשם הגרי"ש אלישיב והגר"נ קרליץ, שמותר לברור מתערובת מכל הבא לידו עד מציאת הדבר שמחפש, לדוגמה: צרור מפתחות ובו מפתח אחד מתאים ואין ידוע איזהו, מותר ליטול מפתח מתוך הצרור ולנסות לפתוח בו את הדלת. ואף שיכול להיות שאין זה המפתח המתאים

קילוף בסכין ובקולפן

מותר לקלף פרי או ירק בעזרת סכין¹⁰. ואף שההיתר לברור בדרך אכילה הוא רק כאשר הברירה נעשית ביד, קילוף בעזרת סכין נחשב קילוף ביד, כיוון שהחיתוך הוא זה שנעשה בעזרת הסכין, אך הפרדת הקליפה מהפרי נעשית לאחר מכן ביד¹¹. קילוף בעזרת קולפן נחשב קילוף בכלי והוא אסור¹², כיוון שמבנה הקולפן מסייע לחיתוך הקליפה מהפרי במקום המתאים ולהפרדתה ממנו¹³. ויש סוברים שמותר לקלף פרי סמוך לאכילתו בעזרת קולפן¹⁴, כיוון שלדבריהם קילוף קליפה הדבוקה לפרי אינו נחשב ברירה, ולכן קולפן המסייע לכך אינו כלי המסייע לברירה¹⁵.

והוא נחשב 'פסולת', הדבר מותר כיוון שזו היא 'דרך אכילה' במצב זה. • עיין איל משולש פרק ד סעיף מא, וארחות שבת פרק ג סעיף מה, שהזנת פריטים בתוך תערובת והשאתם מעורבים זה בזה מותרת, ולכן מותר להזיז גרביים הנמצאים במגירת גרביים לכאן ולכאן כדי למצוא את הזוג שצריך לו, וכן מותר להזיז ירקות הנמצאים במגירת ירקות במקרר ומעורבים זה בזה כדי להגיע לירק הנצרך, כל עוד הירקות נשארים מעורבים זה בזה, ועיין ארחות שבת פרק ג סעיף מז*, שכרטיסים הנמצאים בתוך קופסת כרטיסים, כגון כרטיסים של גבאי בית כנסת, הזזתם מצד לצד בקופסה כדי למצוא את הכרטיס הנחוץ מותרת, כיוון שכל הכרטיסים נשארים בתוך הקופסה והזזתם נחשבת הזזת חפצים בתוך תערובת, ועיין פרדס יצחק (בורר) חלק ב עמ' 1749 הערה עד, שחולק.

10. עיין משנ"ב שיט פד, אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכד ד"ה וראיה, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף לה, ארחות שבת פרק ג הערה צט.
11. חוט שני חלק ב עמ' סח. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכד ד"ה וראיה: "לעצם הברירה אין הסכין מברר יותר מאם היה עושה זה ביד, ומה שעושה בסכין הוא מחמת שאי אפשר לו לעשות החתיכה ביד", (ועיין שו"ת מחזה אליהו חלק א סימן נא ענף ב, ואיל משולש פרק יב הערה ו, ומחשבת סופר ברוורמן עמ' קצז, שביארו דבריו בדרכים שונות), ועיין ארחות שבת פרק ג הערה צח, ומנוחת אהבה חלק ב פרק ז הערה 28, שכתבו טעמים אחרים.
12. אשרי האיש פרק כה סעיף כה, מאמר מרדכי פרק צד סעיף כז וסעיף כט, וכתוב מרדכי (אלמקיים) עמ' שעד, בשם הגר"ח קנייבסקי, חוט שני חלק ב עמ' סח, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף לה, תשובות והנהגות חלק א סימן רח, מחשבת סופר (ברוורמן) עמ' רמט, בשם הגר"ע אוירבך שליט"א, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
13. חוט שני חלק ב עמ' סח.
14. ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' שכב, בשם הגר"ע יוסף והגר"צ אבא שאול, רבבות אפרים חלק ג סימן רלה וחלק ד סימן צד וחלק ה סימן רעח. ועיין ירושלים במועדיה (שבועות) עמ' רכב, ותשובת אביגדר הלוי עמ' שג, ומנוחת אהבה חלק ב פרק ז סעיף יג.
15. ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' שכב תחילת הערה עב.

קילוף קליפה שרוב בני האדם אוכלים אותה

קליפת פרי שרוב בני האדם אוכלים אותה, כקליפת תפוח ואגס, נחשבת חלק מהפרי וקילופה אינו נחשב לברירה אלא לחציית פרי לשניים. לכן מותר להסירה אף שלא סמוך לאכילה¹⁶, ואף על ידי כלי כגון קולפן¹⁷.

הסרת גרעין מפרי

גרעין הנמצא בתוך פרי ורגילים להוציאו לפני אכילת הפרי, מותר להוציאו לפני אכילת הפרי¹⁸. ואף שאחד התנאים לברירה בדרך אכילה הוא נטילת האוכל מהפסולת, ובהוצאת הגרעין נוטלים את הפסולת מהאוכל, הוצאתו מותרת כיוון שזוהי דרך אכילת פרי זה¹⁹. לכן אדם האוכל תמר, שזיף, משמש וכיוצא בהם, רשאי להוציא את הגרעין מתוך

16. עיין שער הציון שכא צז, ושמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף לד והערה צ. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בורר אות ח, שחולק.

17. קצות השולחן סימן ככה סעיף טז, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף לד, וכן כתב לנו הגר"א אריאל שליט"א. ועיין הערה 14. ועיין אמת ליעקב (קמיעצקי) על ארבעת חלקי השולחן ערוך סימן תקי הערה 473, ומאמר מרדכי פרק צד סעיף כט, ואשרי האיש פרק כה סעיף כה, שאוסרים להשתמש בקולפן בשבת, כיוון שהשימוש בו הוא מעשה חול שאינו מתאים לקדושת השבת, שכן רגילים להשתמש בו להפרדת פסולת מאוכל.

18. עיין משנ"ב שכא פד ושער הציון שם צט, בן איש חי שנה שנייה פרשת בשלח סעיף ח, חזון עובדיה חלק ד עמ' קצג, אור לציון חלק ב פרק לא שאלה ה, הלכות שבת בשבת חלק א עמ' תקסב. ועיין חזון איש אורח חיים סימן נד ס"ק ה, שחולק וסובר שאין להסיר את הגרעין מהפרי, כיוון שזו ברירה של פסולת מאוכל, אלא יש לאחוז את הפרי ביד אחת ואת הגרעין ביד האחרת, ולמשוך את הפרי מן הגרעין, כדי לברור את האוכל מן הפסולת, או להכניס את הפרי עם הגרעין לפה, ולהוציא את הגרעין מהפה, ועיין שם, שבהוצאת גרעין מפרי לא הותרו לברור את הפסולת מהאוכל כפי שהתירו בקילוף, כיוון שבקילוף אי אפשר לאכול את הפרי מבלי להסיר את הקליפה קודם לכן, מה שאין כן בהוצאת גרעין, שאפשר לאכול את הפרי עד שמגיעים לגרעין ולהוציאו לאחר מכן.

19. שער הציון שכא צט, וארחות שבת פרק ג הערה קיא. ועיין שבות יצחק (בורר) עמ' פח.

הפרי סמוך לאכילתו²⁰. וכן מותר להסיר מהפרי לפני אכילתו את הגבעול הדק המחבר את הפרי לענף²¹.

שטיפת פירות

פירות שמעורבת בהם פסולת אסור לשוטפם כדי להסיר מהם את הפסולת²², כיוון שזרם המים מסיר את הפסולת מהאוכל, ואחד התנאים לברירה בדרך אכילה הוא נטילת האוכל מהפסולת²³. אך אם הפסולת דבוקה בפרי, כגון שיש על הפרי אבק או עפר, מותר לשוטפו תחת זרם מים סמוך לאכילתו²⁴, ואף שהשטיפה מסירה את הפסולת מהאוכל

20. חזון עובדיה חלק ד עמ' קצג. • עיין בן איש חי שנה שנייה פרשת בשלח אות ח, ומאמר מרדכי פרק צה סעיף מט, שפרי שיש בו כמה גרעינים (כגון אבטיח), אין להוציא את הגרעינים ממנו בידיים, אלא יש להוציאם על ידי ניעור הפרי, ורק גרעינים שאינם יוצאים בניעור מותר להוציאם בידיים, וטוב להוציאם בשינוי (ועיין ציץ אליעזר חלק יז סימן א אות ב ד"ה נוסף, שהוצאת הגרעינים על ידי ניעור הפרי נחשבת הוצאת אוכל מפסולת, או ברירה שלא כדרכה), ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בורר אות ז, וחזון עובדיה חלק ד עמ' קצה, ושמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף יז, שכתבו כעין זה, ועיין ארחות שבת פרק ג הערה קיד, שברירת גרעיני אבטיח חמורה מברירת גרעיני תמרים ומשמשם, כיוון שגרעיני האבטיח מעורבים יותר בגוף הפרי, ועיין שבות יצחק (בורר) עמ' צב, בשם הגר"ש אלישיב, שכתב טעם אחר, ועיין דינים והנהגות ממרן החזון איש פרק יד סעיף ה, שחולק ואוסר להסיר את גרעיני האבטיח מהאבטיח על ידי ניעורו. • עיין מאמר מרדכי פרק צה סעיף נה, אור לציון חלק ב פרק לא שאלה ה, ושמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף לז, שמותר להסיר את גרעיני הקלון מהקלון, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בורר אות ז, שחולק וסובר שלכתחילה אין להוציא את הגרעינים מהקלון בידיים, אלא יש להוציאם על ידי ניעור הקלון, ורק גרעינים שאינם יוצאים בניעור מותר להוציאם בידיים. • עיין כף החיים שיט טו, וחזון עובדיה חלק ד עמ' קעט, ושמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף כג, שפרי שחלקו רקוב, החלק הרקוב נחשב כקליפה ומותר להסירו סמוך לאכילה, ועיין חוט שני חלק ב עמ' פט, וארחות שבת פרק ג סעיף סט, שחולקים וסוברים שהחלק הרקוב אינו נחשב כקליפה ויש להסירו עם מעט מן הפרי.

21. אור לציון חלק ב פרק לא שאלה ו, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף לט (ועיין שם הערה קט, בשם הגר"ש אוירבך), ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' שיז סוף הערה סה, בשם הגר"ע יוסף, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין שמירת שבת שם הערה קט, וילקוט יוסף שם, שהמחמיר ומושך את הפרי מהעוקץ, תבוא עליו ברכה. ועיין מאמר מרדכי פרק צה סעיף נז, שחולק וסובר שצריך להסיר את העוקץ עם מקצת מהפרי.

22. שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף כב, בשם הגר"ש אוירבך, ארחות שבת פרק ג סעיף קיב.

23. עיין ארחות שבת פרק ג הערה קכט.

24. שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף כב, בשם הגר"ש אוירבך, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ביתר באור: עיין שו"ע שיט ח: "אין שורין את הכרשין, דהיינו שמציץ מים עליהם

הדבר מותר, כיוון שלא ניתן להפריד פסולת הדבוקה בפרי על ידי נטילת האוכל (הפרי) מהפסולת (האבק והעפר), ולכן דרך האכילה במצב זה היא בהסרת הפסולת מהאוכל²⁵. לכן מותר לשטוף סמוך לאכילה פרי שנפל על הרצפה והתלכלך, או עלי חסה שדבוקים בהם גרגרי עפר, וכן מותר להשרות עלי חסה במים סמוך לאכילתם כדי להסיר מהם תולעים שאולי דבוקות בהם²⁶. אך אסור לשטוף אשכול ענבים כדי להסיר ממנו

בכלי כדי להסיר הפסולת, דהוה ליה כבורר, ועיין משנ"ב שם כח: "הוא הדין אם יש פסולת ואוכל מעורבים אסור ליתנם במים כדי שתיפול הפסולת למטה, כגון עפר, או שתצוף למעלה, כגון תבן", ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה נב, בשם הגרש"ז אוירבך, שישנם מקורות שמוכח מהם שמותר לשטוף פירות מלכלוך שעליהם, וצריך לחלק בין פרי שהלכלוך דבוק בו, שמותר לרחצו, לבין פרי שהלכלוך אינו דבוק בו, שאסור לרחצו, ועיין קצות השלחן חלק ה סימן קכה בדי השלחן ס"ק טז וחלק ח בדי השלחן סימן קמו עמ' קה, ומאמר מרדכי פרק צה סעיף ט, שמחלקים בין שרייה לשטיפה תחת זרם מים, ששרייה אסורה ושטיפה תחת זרם מים מותרת, ומשמע ששטיפה תחת זרם מים מותרת גם כאשר הלכלוך אינו דבוק בפרי, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכה, וחזון עובדיה חלק ד עמ' ריז, שמותר לשטוף פירות מאבק שעליהם, וצריך ביאור אם נקטו דוגמה זו בכוונה, ושטיפת פירות מלכלוך שאינו דבוק בהם אסורה (כיוון שבמצב זה אפשר ליטול את האוכל מהפסולת), או שלא נקטו דוגמה זו בכוונה, ושטיפת פירות מלכלוך שאינו דבוק בהם מותרת, ועיין צ"ץ אליעזר חלק ו סימן לז אות ד, ומונחת אהבה חלק ב פרק ז סעיף כ, ועיין ארחות שבת פרק ג סעיף ק"ג, בשם החזון איש, ושבת הלוי חלק א סימן נב, וקובץ מבית לוי חלק ו עמ' מא, בשם הגר"ש וזנר, וחוט שני חלק ב עמ' פח, ומשנ"ב מהדורת ביצחק יקרא על משנ"ב שיט כח, שאוסרים לרחוץ פירות וירקות מלכלוך שעליהם. • עיין פרישה שיט ז, ופרי מגדים סימן שיט משבצות זהב ס"ק ה, ומאמר מרדכי פרק צה סעיף נח, ששריית כרשנים במים אסורה גם בסמיכות לאכילה, כיוון שבשרייה הפסולת מופרדת מהאוכל, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' רכ, שמפקפק בזה.

25. עיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכה ד"ה ובפירות.

26. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א על פי דברי הגרש"ז אוירבך שבהערה 24. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף מ, שחולק ואסור להסיר חרקים קטנים הדבוקים בחסה (אלא אם כן יסיר איתם חלק מעלה החסה), ועיין פרדס יצחק (בורר) חלק א עמ' 548, שהקשה במה שונים חרקים מפסולת הדבוקה בפרי, שמבואר בשמירת שבת כהלכתה שם סעיף כב שמותר להסירה. ועיין קובץ תשובות לגר"ש אלישיב חלק ה סימן סט, ומאמר מרדכי פרק צה סעיפים נח-סב, שאוסרים להשרות פירות במים כדי להסיר פסולת הדבוקה בהם, ועיין הערה 24. • עיין תשובות הרה"ג יהודה הלוי עמיחי שליט"א באתר מכון התורה והארץ, שהשריית חסה במים בשבת אסורה, כיוון שהחרקים המצויים בה ימותו, אך השריית חסה מגידול מפוקח ללא חרקים מותרת, כיוון שיש ספק אם יש בה חרקים, ואם יש בה חרקים יש ספק אם הם חיים או מתים, והריגתם היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ועיין פסקי שלמה חלק א עמ' 187, שכתב כעין זה.

ענבים פגומים או לכלוכים המעורבים בין ענביו, כיוון שהם אינם דבוקים לענבים הטובים אלא מעורבים בהם²⁷.

לכלוך הדבוק בפרי ואינו ניכר אינו נחשב פסולת, והפרדתו מהפרי אינה נחשבת ברירה. לכן מותר לשטוף פירות וירקות כדי להסיר מהם חיידקים או שאריות של חומרי הדברה שאינן ניכרות, אף שלא סמוך לאכילתם²⁸.

27. ארחות שבת פרק ג סעיף קיב. ועיין הלכות שבת בשבת חלק א פרק ט הערה 47 עמ' תקסו, שחולק.

28. עיין שבת הלוי חלק א סימן נב אות ב, חזון עובדיה חלק ד עמ' רכ, חוט שני חלק ב עמ' פט, ארחות שבת פרק ג סעיף קטו. ועיין מאמר מרדכי פרק צה סעיף סב, שחולק. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכה, שכתב טעם אחר, שפסולת המעורבת באוכל אך רוב בני אדם אינם נמנעים משימוש באוכל אף שהפסולת מעורבת בו, אינה נחשבת פסולת ומותר להסירה.

פרק טו

ברירת פריטים ממין אחד והגדרת תערובת

ברירת פריטים ממין אחד

מלאכת בורר היא הפרדה של מינים שונים המעורבים זה בזה, אך הפרדת פריטים ממין אחד אינה בכלל המלאכה והיא מותרת, גם אם הפריטים שונים מעט זה מזה. לדוגמה חתיכות דג גדולות וחתיכות דג קטנות הנתונות בתבנית אחת, מותר להפרידן אלו מאלו ולהניח את החתיכות הגדולות בצלחת אחת ואת החתיכות הקטנות בצלחת אחרת, כיוון שכל החתיכות הן מאותו מין¹. כמו כן, אם עוגיות שלמות ועוגיות שבורות נתונות בצלחת, מותר להוציא את העוגיות השבורות מן הצלחת, כיוון שכל העוגיות הן מאותו מין². וכן חלקים שונים של עוף המעורבים זה בזה והם בעלי טעם דומה כשוקיים וירכיים, מותר לברור אותם ולהפרידם אלו מאלו, כיוון שכולם מין אחד³.

1. רמ"א שיט ג, ומשנ"ב שם, חזון עובדיה חלק ד עמ' קפח, מאמר מרדכי פרק צה סעיף ל, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף כה. ועיין ט"ז שיט ב, שחולק וסובר שפריטים השונים קצת זה מזה והם מאותו המין, נחשבים כשני מינים וברירתם אסורה, ועיין בן איש חי שנה שנייה פרשת בשלח סעיף ב, ומאמר מרדכי פרק צד סעיף כ, שראוי להחמיר כדעת הט"ז. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף כט, שאם הברירה נעשית לצורך מטרה שלגביה ישנה משמעות לגודל החתיכות - תערובת החתיכות בעלות הגודל השונה נחשבת תערובת של כמה מינים וברירתן אסורה. לדוגמה, תערובת של ביצים שונות בגודלן העומדות למכירה לפי גודלן, נחשבת תערובת של כמה מינים ואסור למיין את הביצים שבה לפי גודלן.
2. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף ל, איל משולש פרק ג סעיף ד. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, שתערובת של מצות שבורות ומצות שלמות המיועדות ללחם משנה, נחשבת תערובת של שני מינים, ועיין איל משולש שם, בשם הגרי"ש אלישיב והגר"ן קרליץ, שחולקים.
3. אשרי האיש פרק כה סעיף לג, איל משולש פרק ג סעיף ז, בשם הגר"ן קרליץ. • עיין מכתב

ברירת פריטים השונים זה מזה בגודלם

פריטים מאותו מין בגדלים שונים נחשבים מין אחד רק אם השינוי בגודל הפריט אינו משנה את ייעודו, אך אם השינוי בגודל הפריט משנה את ייעודו, נחשבים הפריטים כמינים שונים. לכן חתיכות דג גדולות וחתיכות דג קטנות הן מין אחד כמבואר לעיל, כיוון שהשוני בגודל החתיכות אינו משנה את ייעודן. ולעומת זאת בגדים בגדלים שונים נחשבים למינים שונים, שכן הגודל משנה את ייעודם - בגד קטן מיועד לאנשים בעלי גוף קטן ואינו ראוי לאנשים בעלי גוף גדול, ובגד גדול מיועד לאנשים בעלי גוף גדול ואינו ראוי לאנשים בעלי גוף קטן. וכן כפות וכפיות הן שני מינים אף שהשוני ביניהן הוא רק בגודל, כיוון שהן משמשות למטרות שונות⁴.

ברירת מאכלים השונים זה מזה בטעמם או בשמם

מאכלים השונים זה מזה בטעמם או בשמם נחשבים שני מינים וברירתם אסורה, גם אם הם מאותו סוג⁵. לדוגמה חתיכות דג שחלקן התבשלו

הגרש"ז אוירבך בתוך מאור השבת חלק ג עמ' תסה, ותשובות והנהגות חלק ב סימן קפה אות יב, שחזה ושוקיים או ירכיים נחשבים שני מינים, ועיין אשרי האיש פרק כה סעיף לג, ואיל משולש פרק ג סעיף ז, בשם הגר"נ קרליץ, שחולקים, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' קפט: "המקל יש לו על מי לסמך". והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שכנפיים ושוקיים הם מין אחד. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה סב.

4. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף כח, ואיל משולש פרק ג הערה יב.
5. פרי מגדים סימן שיט אשל אברהם סוף ס"ק ה, תורת שבת (ווייל) שיט ס"ק ד, עיין מאמר מרדכי פרק צה סעיפים א-ב, איל משולש פרק ב סעיף ה. • עיין משנ"ב שיט טו, בשם הפרי מגדים, שיש להסתפק אם תפוחים חמוצים ותפוחים מתוקים נחשבים שני מינים, ועיין איל משולש פרק ב הערה עו, בשם הגר"נ קרליץ, שספק הפרי מגדים הוא בתפוחים חמוצים מעט, שאין הבדל גדול בינם לבין תפוחים מתוקים, אך תפוחים חמוצים מאוד ותפוחים מתוקים ודאי נחשבים שני מינים, ועיין ארחות שבת פרק ג הערה לא, בשם הגר"ש אוירבך, ופרדס יצחק (בורר) חלק ב עמ' 1565, ואיל משולש פרק ב סוף הערה עו, ואשרי האיש פרק כה סעיף כ. והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שרק זנים שונים הם שני מינים אך פירות מאותו זן הראויים לאכילה, חלקם בשלים מאוד וחלקם בשלים פחות - הם מין אחד.

וחלקן נצלו נחשבות שני מינים, כיוון שטעמן שונה⁶. וכל שכן שסוגים שונים של דגים, כגון דג קרפיון ודג סלמון, נחשבים למינים שונים וברירתם אסורה⁷.

תמונה 19

מהי תערובת

האיסור לברור נאמר רק כאשר ישנה תערובת של מינים שונים, אך אין איסור לברור מינים שונים שאינם מעורבים זה בזה אלא מונחים זה לצד זה וכל אחד מהם ניכר בפני עצמו⁸. לדוגמה כלי הגשה הנמצא על שולחן אוכל וסביבו כלי הגשה נוספים (תמונה 19), אינו נחשב מעורב

בשאר כלי ההגשה, ונטילתו אינה נחשבת ברירה⁹. וכן סיר המונח על מדף במקרר וסביבו סירים נוספים (תמונה 20)

תמונה 20

6. משנ"ב שיט טו, חזון עובדיה חלק ד עמ' קפט, מאמר מרדכי פרק צה סעיף לב, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף עא.
7. רמ"א שיט ג.
8. שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף ג, פסקי תשובות שיט טז, ארחות שבת פרק ג הקדמה לסעיף טז.
9. אשרי האיש חלק ב פרק כה סעיף א וסעיף נ, חוט שני חלק ב עמ' עג, ארחות שבת פרק ג סעיף יח. ועיין חוט שני שם, שדברים רבים המונחים באי סדר על השולחן, נחשבים תערובת. ועיין אור לציון חלק ב פרק לא אות א, שחושש שאוכל ופסולת זה בצד זה על שולחן אחד נחשבים תערובת.

תמונה 21

תמונה 22

תמונה 23

אינו נחשב מעורב בהם, והוצאתו אינה נחשבת ברירה¹⁰. לעומת זאת שקדים, בוטנים וגרעינים הנתונים בתוך שקית פיצוחים נחשבים מעורבים זה בזה (תמונה 21), ואסור להוציא מין אחד מהם מתוך השקית, אלא אם כן נוטלים את המין שרוצים, ועושים זאת ביד סמוך לאכילה¹¹.

הקביעה אם חפצים הסמוכים זה לזה נחשבים מעורבים זה בזה או מונחים זה לצד זה תלויה במרחק ביניהם, בגודלם, במספרם ובצורתם. ככל שהם קטנים יותר, רבים יותר, קרובים זה לזה ודומים זה לזה - הם נחשבים מעורבים זה בזה. וככל שהם מועטים, גדולים, שונים ורחוקים זה מזה - הם נחשבים פריטים נפרדים המונחים זה לצד זה¹². לדוגמה חמישה

אבטיחים צמודים זה לזה אינם נחשבים תערובת (תמונה 22), כיוון שכל פריט בקבוצה הוא גדול, אך חמישה גרגרי אורז צמודים זה לזה נחשבים תערובת (תמונה 23), כיוון שכל פריט בקבוצה הוא קטן¹³. אגס ותפוח צמודים זה

10. אשרי האיש פרק כה סעיף א, ארחות שבת פרק ג סעיף כא.

11. אשרי האיש פרק כה סעיף יט.

12. עיין ערוך השלחן שיט יז, ופסקי תשובות שיט טז, ואיל משולש פרק ד חלק ב ואילך, ופרדס יצחק (בורר) חלק ב עמ' 1637.

13. עיין אשרי האיש פרק כה סעיף כט, ושבות יצחק (בורר) עמ' נז, בשם הגר"ש אלישיב. מקור מרכזי בעניין זה הוא תשובת תרומת הדשן חלק א סימן נז, ומפני חשיבותה נצטט אותה: "שאלה: חתיכות דגים מונחות על לוח אחד, או בקערה מפורדות זו מזו, כמו שרגילין להניח כך.

פרק טו - ברירת פריטים ממין אחד והגדרת תערובת

תמונה 25

תמונה 24

לזה אינם נחשבים תערובות (תמונה 24), כיוון שהם מועטים, אך עשרה תפוחים המעורבים בעשרה אגסים נחשבים תערובת (תמונה 25), כיוון שהם רבים¹⁴. סכינים, מזלגות וכפות הנתונים בערמה אחת נחשבים

ובשבת כשבא לאכול מהן רוצה לאכול מקצתן, ולשייר מקצתן לסעודה אחרת היאך יברור אלו מאלו שלא יבא לידי חיוב בורר? תשובה: וכו' נראה דמאד היה כנגד סברת הלב, דשני מינים שניכרים בהפרדתם חתיכות גדולות שמונחים יחד, דיהא ברירה שייכא בהו, דלשון המרדכי פרק כלל גדול לא משמע הכי, דכתב הילכך יזהר אדם מיני פירות שנתערבו בו, משמע דווקא כשהם מעורבים ואינם ניכרים, אבל בכהאי גוונא אף על גב דאין כל מין ומין מסודר בפני עצמו, מכל מקום לא מיקרי מעורב. אפס הואיל וכתב בסמ"ג, דהבורר פסולת מתוך האוכל, ואפילו בורר לאלתר חייב חטאת, אין לחלק ולהקל בלא ראייה ברורה. ועיין ערוך השולחן שיט יז, שדברי תרומת הדשן אמורים כאשר חתיכות הדגים מרובות, אך חמש חתיכות דגים אינן נחשבות תערובת, ועיין אשרי האיש פרק כה סעיף נא, שדברי תרומת הדשן אמורים כאשר חתיכות הדגים דומות קצת זו לזו, וצריך לעיין מעט כדי להבחין ביניהן, ועיין פרדס יצחק (בורר) חלק ב עמ' 1655. ועיין שביתת השבת בורר ס"ק כה, שדברי תרומת הדשן אמורים כאשר חתיכות הדגים מעורבות ומונחות בלא סדר זו על זו, ולא ניתן לקחת חלק מהחתיכות מבלי לסלק חתיכות אחרות, "אבל כשהם מונחים כל אחד במקומו כמו ספרים המסודרים בארגז או פירות שטוחים על מגש ואין אחד מונח על חברו, לא שייך ברירה", ועיין איל משולש פרק ד הערה מא, בשם הגר"ן קרליץ, שחולק וסובר שדברי תרומת הדשן אמורים גם כאשר החתיכות אינן נוגעות זו בזו. ועיין שו"ת שערי יושר (אוחנה) חלק א סימן כג.

¹⁴. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף פד, ופסקי תשובות שיט טז. ועיין אשרי האיש פרק כה סעיף יח: "תפוזים ותפוחים אינם נחשבים מעורבים, מפני שניכר מצד עצם הפרי, שרואים שזה תפוז וזה תפוח", ועיין שם סעיף כט: "פירות גסים מכמה מינים הנמצאים זה לצד זה ללא סדר, כגון תפוחים ואגסים, אין זה בכלל תערובת".

תמונה 27

תמונה 26

מעורבים זה בזה (תמונה 26)¹⁵, אך סכינים, מזלגות וכפות המונחים זה לצד זה ורחוקים מעט זה מזה, אינם נחשבים תערובת (תמונה 27)¹⁶.

הקביעה אם חפצים הסמוכים זה לזה הם מעורבים זה בזה או מונחים זה לצד זה נעשית על פי המבט האנושי, המבוסס על טביעת העין ועל בינת הלב¹⁷, ולא על פי כללים קבועים ומוגדרים. זאת כיוון שהיא תלויה במרכיבים שונים ומשתנים, ואי אפשר לתת כללים קבועים למצבים משתנים. המבט האנושי משקלל בתת המודע את מאפייני הפריטים הניצבים לפניו, וכך בכוחו להכריע מהי תערובת. לכן חפצים הסמוכים זה לזה ונראים לרוב בני האדם כקבוצת פריטים אחת המורכבת מכמה

15. מאמר מרדכי פרק צה סעיף קיד, חוט שני חלק ב עמ' עג, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף פה, ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' שלא. ועיין להלן שיש חולקים.

16. עיין איל משולש פרק ד סעיף ח סעיף יד וסעיף לו.

17. עיין אוצרות השבת (קורין) עמ' קיח, בשם הגרש"ד אוירבך, עיין איל משולש פרק ד הערה מב, בשם הגר"ן קרליץ, קובץ מבית לוי חלק ו עמ' מא, בשם הגר"ש וזנר, פסקי תשובות ש"ט טז, ארחות שבת פרק ג הקדמה לסעיף טז, שו"ת שערי יושר (אוחנה) חלק א סימן כג אות ב, גביע הכסף (זילבר) שבת סימן ש"ט פרק ב ס"ק א. ועיין שבתותי תשמורו (שרים) חלק א עמ' ש, בשם הגר"צ אבא שאול: "אפשר שכל שאינו רחוק מהשני מרחק שהוא גודל הדבר המעורב עצמו, וכגון אם מעורב תפוזים עם תפוחים, הרי שכל שיש ביניהם פחות ממרחק של תפוז אחד בעצמו, הרי שאז נחשב למעורב, וכל שהמרחק יותר מהתפוז עצמו, לא נחשב בזה כלל שם תערובת ומותר לברור מהם איזה שירצה". ועיין מאמר מרדכי פרק צד סעיף ד: "עירוב של פריטים הנקרא תערובת לעין בורר הוא: פריטים ממינים שונים המעורבים אחד בשני, עד כדי כך שבעת שמזיז פריט ממין אחד ראוי שיזוז גם פריט מן המין השני מחמתו".

מינים המעורבים זה בזה - נחשבים תערובת וברירתם אסורה. וחפצים הסמוכים זה לזה ונראים לרוב בני האדם כפריטים בודדים המונחים זה לצד זה - אינם נחשבים תערובת וברירתם מותרת¹⁸.

להלן כמה דוגמאות לפריטים סמוכים זה לזה שנחשבים מעורבים זה בזה, ולפריטים סמוכים זה לזה שאינם נחשבים מעורבים זה בזה.

סכינים, מזלגות וכפות הנתונים בערמה אחת נחשבים מעורבים זה בזה (תמונה 26)¹⁹, וכן צלחות מסוגים שונים הנתונות בערמה

18. איל משולש פרק ד הערה מב, בשם הגר"נ קרליץ: "הדבר נקבע לפי מה שנראה ומתקבל בהרגשה, שאם נראה כקבוצה אחת [של ערוביאי ואי סדר] הרי זה תערובת, ואם נראים כיחידים, אין זו תערובת", ושו"ת שערי יושר (אוחנה) חלק א סימן כג אות ב: "דברים וכו' שמחמת ריבויים והדמיון והקשר שביניהם הם נחשבים בעיני העולם לקבוצה ותערובת אחת יש בזה איסור בורר, וכל שהם דברים וכו' שאין שום קשר ודמיון ביניהם ואינם נראים בעיני העולם למעורבים אלא לדברים נפרדים שרק נדמנו שנוגעים זה בזה או מונחים זה בתוך זה, אין בזה חשש איסור בורר", ופרדס יצחק (בורר) חלק ב עמ' 1636. ועיין מאור השבת חלק ד עמ' תקצה, בשם הגרי"י פישר: "כל היכא דמינכר כל דבר בפני עצמו אינו בגדר תערובת, וממילא אין בזה משום בורר, ולכן בארגז שיש בו תפוחים ותפוזים הרי כיוון שלמעלה ניכר ונראה כל פרי מהו, מותר לקחת משם מין אחד, ואין זה בכלל בורר, אך אין לקחת מלמטה מכיון דלמטה אינו ניכר הרי זה בכלל בורר". ועיין אשרי האיש פרק כה הערה ב: "כשניכר כל מין ואינו צריך להבחין ולעיין, אינו נחשב מעורב, ורק בדברים קטנים, או שצריך להזיז ולשלוף נקרא מעורב", ועיין שם סעיף ב: "בורר הוא דומיא דאוכל ופסולת שמעורבים, שצריך להתעסק בברירה, אבל בדברים גדולים שניכרים, אין איסור". ועיין גביע הכסף (זילבר) שבת סימן שיט פרק ב ס"ק א: "כל שלעני האדם ניכר כל אחד לעצמו, ואם ירצה ליקח מין מסוים אינו צריך לשום עין ולדקדק, אין זה חשוב תערובת. וטעם הדבר מפני שגדר בורר בדברים גדולים הוא ששילוק המין שאינו רוצה הוא תיקון האוכל, שכאשר יבוא לאכול המאכל יהיה לו יישוב הדעת ולא יצטרך לדקדק מה הוא לוקח, וזה דוקא אם חלקי התערובת קרובים לכל הפחות כשיעור שצריך לשים עין ולדקדק מה בא לידו, דבאופן זה יש לומר שהפסולת מפריע לאכילת האוכל, אבל כשניכרים כל אחד בפני עצמו בבירור, שהם משונים זה מזה כל כך שאין שום צד שיטעה לקחת המין שאינו רוצה בו גם בלי דקדוק ושימת לב, אין כאן ברירה". ועיין הגר"ח פ"פ שיינברג בתוך קובץ בשבילי הרפואה גיליון ג-ד עמ' עט: "נראה שהכל תלוי במציאות של התערובת, שאם באופן שהתערבות מפריע את ההשתמשות של הדבר הצריך לו, אז שפיר מקרי לה בורר, שזהו עיקר מהות של מלאכת בורר לתקן הדבר והשתמשותו וכו' אם הדבר מפריע אותו מלהשתמש בהדבר, אז נקרא זה מלאכה של בורר ואסור".

19. מאמר מרדכי פרק צה סעיף קיד, חוט שני חלק ב עמ' עג, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף פה, ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' שלא, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין ערוך השלחן שיט ח-ט, והלכות שבת בשבת פרק ט הערה 70, בשם הגרי"י קנייבסקי והחזון איש, שחולקים. • עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' רד, וילקוט יוסף שם, שמותר לברור בסוף הסעודה

תמונה 29

תמונה 28

תמונה 31

תמונה 30

(תמונה 28)²⁰, ירקות המונחים באי סדר בתוך מגירת ירקות (תמונה 29)²¹, מאכלים המונחים זה על זה באי סדר בתא ההקפאה (תמונה 30)²², בקבוקים רבים המונחים זה לצד זה (תמונה 31)²³ ובגדים הנמצאים בתוך ערמת

סכינים, מזלגות וכפות הנתונים בערמה לצורך הסעודה הבאה, וזאת על סמך הדעה שאין זו תערובת, ובצרוף סברות היתר נוספות המבוארות שם ושם, ועיין אשרי האיש חלק ב פרק כה סעיף ה, שכתב כעין זה. • עיין אור שמח שבת ח יא, שאין איסור ברירה בכלים ובבגדים, כיוון שהם אינם בלולים זה בזה (ועיין פרדס יצחק בורר חלק ב עמ' 1993, שביאר דבריו), ועיין מטה יהודה (עייאש) שיט ד, וערוך השלחן שיט ח-ט, וציץ אליעזר חלק יב סימן לה, שכתבו כעין זה, ועיין שו"ת באר משה (שטרן) חלק ו סימן סח, שהמקל בכלים שכל אחד ניכר בפני עצמו, כדעת האור שמח, יש לו על מי לסמוך.

20. ארחות שבת פרק ג סעיף יט, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
21. ארחות שבת פרק ג סעיף כא, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
22. ארחות שבת פרק ג סעיף כב, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
23. שבות יצחק (בורר) עמ' נט, בשם הגר"ש אלישיב, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף פא, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

פרק טו - ברירת פריטים ממין אחד והגדרת תערובת

תמונה 33

תמונה 32

תמונה 35

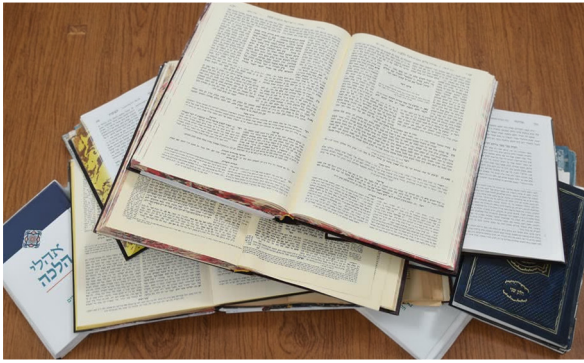
תמונה 34

בגדים (תמונה 32)²⁴ - כל אלו נחשבים מעורבים זה בזה וברירתם אסורה. לעומת זאת, בגדים מקופלים המונחים זה על זה (תמונה 33) או בגדים התלויים בארון על גבי קולבים (תמונה 34) - אינם נחשבים מעורבים זה בזה²⁵. וכן ספרים העומדים על גבי מדף וכל ספר ניכר לעצמו²⁶, מאכלים

24. מאמר מרדכי פרק צה סעיף קכ, אשרי האיש פרק כה סעיף ב, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף פט, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין חוט שני חלק ב עמ' ע, שערמה של פירות או בגדים המונחים זה על זה, מותר ליטול את הפריט המונח למעלה, כיוון שאינו מעורב עם האחרים שתחתיו, אך אסור לברור את כל הערמה על ידי נטילת הפריט העליון שוב ושוב, כיוון שעל ידי זה התערובת תתקן.

25. אשרי האיש פרק כה סעיף א, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין חוט שני חלק ב סוף עמ' ע, שמשמע מדבריו שבגדים מקופלים המונחים זה על זה נחשבים תערובת.

26. שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף עז, איל משולש פרק יח סעיף ו, ארחות שבת פרק ג סעיף כג, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, ואיל משולש שם סעיף ז, וארחות שבת שם, שאם הספרים אינם ניכרים, כגון שכריכתם קרועה, הם נחשבים מעורבים זה בזה, ועיין חוט שני חלק ב עמ' עה, שחולק, ועיין אשרי האיש פרק כה סעיף עא.

תמונה 36

שונים הנתונים
בצלחת במסודר
(תמונה 35)²⁷, מזלג
שמונחת עליו
פסולת והוא
בולט מתוכה²⁸
וכלי אוכל שונים
המונחים בצורה
מסודרת על
שולחן אוכל
(תמונה 19)²⁹ - כל

אלו אינם נחשבים מעורבים זה בזה³⁰.

ספרים המונחים בערמה באי סדר על שולחן (תמונה 36) נחשבים תערובת
וברירתם אסורה³¹. ויש סוברים שאינם תערובת ושברירתם מותרת³².

27. אשרי האיש פרק כה הערה ב, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין אור לציון חלק ב פרק לא שאלה א, וחוט שני חלק ב עמ' עד, שחולקים.

28. שבות יצחק (בורר) עמ' נח, בשם הגר"ש אלישיב, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

29. אשרי האיש פרק כה סעיף א, ארחות שבת פרק ג סעיף יח, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
30. ועיין אשרי האיש פרק כה סעיף נח, וחוט שני חלק ב עמ' עה, וארחות שבת פרק ג סעיף כ, שצלחת שנתנו בה שאריות אוכל לאחר הסעודה ומונח בה גם מזלג - המזלג אינו נחשב למעורב בשיירי האוכל. • עיין אשרי האיש חלק ב פרק כה סעיף סא, שפקק של בקבוק שנפל לתוך אוכל יבש והאוכל אינו מכסה אותו, אינו נחשב למעורב באוכל. • עיין ארחות שבת פרק ג הערה יד, שמזלג שנזרק בטעות לפח האשפה ואינו מכוסה בפסולת, אינו נחשב למעורב בפסולת.

31. ארחות שבת פרק ג סעיף כד. ועיין משנה אחרונה סימן שיט הערה פג, שלדעה זו, הרוצה לפנות ספרים המונחים בערמה על שולחן ייקח ספר מן הבא בידו ויניחנו בארון מבלי לסדרו, או שייקח ספר, ילמד בו מעט ויניחנו במקומו בארון. והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שאם יש צורך לפנות את השולחן מותר ליטול כל ספר בנפרד ולהניחו במקומו.

32. אשרי האיש פרק כה סעיף ב, שו"ת באר משה (שטרן) חלק ו סימן סח אות צד: המקל לא הפסיד.

פרק טו - ברירת פריטים ממין אחד והגדרת תערובת

צעצועים מונחים זה לצד זה וברירתם מותרת

צעצועים מעורבים זה בזה וברירתם אסורה

פירות מונחים זה לצד זה וברירתם מותרת

פירות מעורבים זה בזה וברירתם אסורה

מאכלים הנתונים במים או ברוטב

מלפפונים חמוצים הנתונים בקופסת שימורים עם מים או תפוחי אדמה מבושלים הנתונים במים - אינם נחשבים מעורבים עם הנוזלים, כיוון שהם גדולים וניכרים³³. וכן זיתים שלמים הנתונים בקופסת שימורים עם

³³ חזון עובדיה חלק ד עמ' רל, אשרי האיש פרק כה סעיף כו, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף ד וסעיף כ, ארחות שבת פרק ג סעיף כה.

מים אינם נחשבים מעורבים עם המים³⁴, כיוון שהם ניכרים בפני עצמם. אך שימורי אפונה וגזר, תירס או טונה, הנתונים בקופסת שימורים עם מים – נחשבים מעורבים במים שסביבם, כיוון שהם קטנים ואינם ניכרים בפני עצמם³⁵.

פיזור תערובת

אף שאסור לברור תערובת, מותר לפזרה בבת אחת לכל עבר ולגרום לכך שפריטי התערובת יתרחקו זה מזה בשיעור כזה שלא ייחשבו עוד תערובת, ולאחר מכן לקחת כל פריט ולשים אותו במקומו³⁶. הטעם לכך שפיזור התערובת מותר הוא שהגדרת מלאכת בורר היא הרחקת פסולת מאוכל או אוכל מפסולת, אך הרחקת כל חלקי התערובת אלו מאלו (אף חלקי אוכל מחלקי אוכל וחלקי פסולת מחלקי פסולת) – אינה ברירה³⁷. והטעם לכך שמותר לקחת כל פריט ולשים אותו במקומו הוא שלאחר פיזור הפריטים הם אינם מעורבים זה בזה, ואין איסור לברור פריטים שאינם מעורבים זה בזה. לכן משחקים שונים שהתערבו זה בזה בזמן שילדים שיחקו בהם, מותר לדחוף אותם במטאטא ולפזרם בכל החדר, ולאחר מכן לקחת כל משחק ולהניח אותו במקומו.

34. חזון עובדיה חלק ד עמ' רל, אשרי האיש פרק כה סעיף כו, הלכות שבת בשבת חלק א עמ' תקפג, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין איל משולש פרק ו סעיף עט, וארחות שבת פרק ג סעיף כו, שחולקים.

35. אשרי האיש פרק כה סעיף כו, ושמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף כ, וארחות שבת פרק ג סעיף כז.

36. אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בורר אות יא, מנחת אריאל (שצ"גל) שבת עד א אות טז, בשם הגר"י קנייבסקי, שמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה ו, בשם הגרש"ז אוירבך, קובץ מבית לוי גיליון ו עמ' מב, בשם הגר"ש ווזנר (ועיין שם): "במציאות קשה לפזר על ידי זריקה באופן שיתפזרו לגמרי, ועל כן קשה להשתמש בעצה זו למעשה", תשובות והנהגות חלק ב סימן קפה אות י, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין איל משולש פרק ט הערה פא, בשם הגר"ש אלישיב, שחולק. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, בשם הגרש"ז אוירבך, שהסתפק אם ההיתר להניח כל פריט במקומו הוא גם לאותו אדם שפיזר את התערובת, ושאר האחרונים שהובאו לעיל לא חילקו בין המפזר לאדם אחר.

37. איל משולש פרק ט הערה פד. ועיין שם, וארחות שבת פרק ג הערה קלג, ופרדס יצחק (בורר) חלק ב עמ' 1694, טעמים נוספים.

פרק טז דיני מלאכת חורש

הגדרת המלאכה

מלאכת חורש היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן לצורך הפקת הצבע לצביעת יריעות המשכן ובגדי הכהונה. כדי לזרוע את הצמחים שנצרכו להפקת הצבע, חרשו את הקרקע².

מלבד חרישה, מלאכת חורש כוללת גם כל פעולה המכשירה את הקרקע לזריעה³, לדוגמה סיקול אבנים, יישור הקרקע, חפירת בור לנטיעת עץ, דישון הקרקע⁴, ניכוש הקרקע מעשבים שוטים⁵, והרטבת הקרקע⁶.

פעולות המכשירות את הקרקע לזריעה אסורות משום מלאכת חורש רק כאשר הן נעשות בקרקע הראויה לזריעה, אך כאשר הן נעשות בקרקע שאינה ראויה לזריעה, אין בהן איסור חורש. אמנם אם הקרקע ראויה לדירה והן מכשירות אותה לכך, יש בהן איסור בונה. לדוגמה אדם

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.

2. שבת קג א, ערוך השולחן שלו ג. ועיין אנציקלופדיה תלמודית חורש פרק א.

3. עיין משנ"ב הקדמה לסימן שלז, ומנוחת אהבה חלק ב פרק ב מבוא למלאכת חורש, וארחות שבת פרק יח הקדמה לסעיף לב. ועיין חזון איש שביעית סימן יח אות א, וחוט שני חלק א עמ' צא, שגם פעולות הנעשות בקרקע זרועה והן משביחות אותה ומאפשרות לצמחים לגדול טוב יותר, כלולות במלאכת חורש.

4. רמב"ם שבת ח א, וערוך השולחן שלו ד.

5. ארחות שבת פרק יח סעיף לב, כללים בהלכות שבת (חורש) עמ' קלז.

6. משנ"ב שלו כו.

המיישר את הקרקע בסוכה או בחצר ביתו אינו עובר על איסור חורש, אך עובר על איסור בונה.⁷

חפירה בקרקע

אסור לחפור בקרקע בשבת⁸. אם החפירה נעשית במקום ראוי לזריעה היא אסורה משום מלאכת חורש⁹, כיוון שחפירה בקרקע מרככת אותה ומכשירה אותה לזריעה¹⁰; ואם היא נעשית במקום ראוי לדירה היא אסורה משום מלאכת בונה¹¹, שכן אפשר להסתיר בגומה שנוצרה חפצים קטנים ויקרים¹². כיוון שחפירה בקרקע אסורה, אסור גם לנעוץ חפץ בקרקע, כיוון שנעיצת החפץ יוצרת בה גומה¹³.

7. הקדמת המשנ"ב לסימן שלז, ארחות שבת פרק יח סעיפים לה-לו. ועיין אגלי טל חורש הערה טז, שכל מקום שאינו מיועד להליכה או לדירה ואפשר לזרוע בו הוא מקום המיועד לזריעה.
8. הקדמת המשנ"ב לסימן שלז, ארחות שבת פרק יח סעיף לד. ועיין משנ"ב תצח צא, שאסור לחפור באדמה הנתונה בכלי.
9. הקדמת המשנ"ב לסימן שלז, ארחות שבת פרק יח סעיף לד.
10. עיין רש"י שבת עג ב ד"ה מלאכה אחת.
11. הקדמת המשנ"ב לסימן שלז, וארחות שבת פרק יח סעיף לד.
12. עיין שבת קב ב, ומנוחת אהבה חלק ג פרק כג הערה 10.
13. משנ"ב תצח צא, ארחות שבת פרק יח סעיף מ. ועיין פסקי תשובות שלז הערה 37. • עיין ארחות שבת פרק יח סעיף מ, שאסור לשבת על כיסא שרגליו ננעצות בקרקע, ועיין שבט הלי חלק ד סימן קפא ד"ה ויש להסתפק, שנוטה להקל כיוון שכוונת האדם לשבת על הכיסא ולא לחפור בקרקע, והחפירה היא בשינוי, ויש לצרף להיתר את הדעה שמותר לנעוץ בקרקע דבר הממלא את חלל הגומה, ועיין שם שסיים: "מסתבר דאין להחמיר, וצריך עיון למעשה", ועיין פסקי תשובות סימן שלז אות ו, שמתיר לשבת על כיסא שרגליו ננעצות בקרקע. • עיין משנ"ב תצח צא, שמותר להוציא חפץ שהיה נעוץ בקרקע, גם אם לאחר מכן נותרת גומה במקום, ועיין משנ"ב שיא כח, ופסקי תשובות שלז ו, שאסור לעשות זאת בבית או בגינה מחשש שאדם ימלא את הגומה כדי ליישר את הקרקע. ועיין נשמת שבת חלק ו סוף סימן ערה, וכללים בהלכות שבת (חורש) עמ' קע הערה 34.

חפירה בארגז חול

מוותר לילדים לחפור בארגז חול שהחול בו דק ויבש במידה כזו שכאשר חופרים בו החול בכותלי הבור נופל חזרה לתוך הבור¹⁴, כיוון שחול כזה הוא רפוי, והחפירה אינה משביחה אותו¹⁵.

גרירת חפץ על קרקע

אסור להעביר חפץ ממקום למקום על ידי גרירתו, אם ברור שהגרירה תיצור חריץ בקרקע, כיוון שעשיית חריץ בקרקע אסורה משום מלאכת חורש. ואף שכוונת האדם היא להעביר את החפץ ממקום למקום ולא לעשות חריץ ('אינו מתכוון'), הדבר אסור כיוון שברור שייווצר חריץ ('פסיק רישיה'). אך אם ישנה אפשרות שגרירת החפץ לא תיצור חריץ מותר לגוררו, כיוון שאין כוונת האדם ליצור חריץ ('אינו מתכוון'), ואין ודאות שייווצר חריץ ('אינו פסיק רישיה')¹⁶.

מוותר להסיע עגלת ילדים על קרקע גם אם ברור שייווצרו בה חריצים בשל כך¹⁷, כיוון שעשיית חריץ אסורה רק כאשר היא מרפה את הקרקע

14. עיין משנ"ב שח קמג, ושמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף ד. והגר"א אריאל שליט"א כתב לנו שכשהחול נופל מיד מותר לחפור בו גם אם נשאר קצת רושם. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, שחול שלא הוכן מבעוד יום למשחק ילדים, כגון חול שעל שפת הים או חול העומד לבניין, הוא מוקצה ואין לשחק בו. ועיין מגילת ספר (איזנטל) על הלכות שבת סימן יג ס"ק ה, ושלמי יהונתן (חורש) סימן שלז סעיף א עמ' קפג. ועיין ארחות שבת פרק יח סעיף לח, שהחול שבעומק ארגז החול אינו דק ויבש ואסור לחפור בו. ועיין אשרי האיש פרק מא סעיף ג: "אסור לשחק בארגז חול משום אשוויי גומות".

15. עיין פני יהושע ביצה ח א ד"ה הנראה.

16. שו"ע שלז א, ומשנ"ב שם. ועיין פסקי תשובות שלז ג, על פי מקור חיים: "אין האיסור אמור אלא כשעושה חריץ באופן שנראה לעין שהעפר זז לצדדים, אבל רושם בעלמא שנעשה על הקרקע עקב הגרירה לית לן בה". • עיין מקור חיים (בכרך) סימן שלז ד"ה גורר, ופסקי תשובות שלז ג, שהגורר חפץ במקום שישנה אפשרות שגרירתו לא תיצור חריץ, ותוך כדי הגרירה הוא רואה שנוצר חריץ, צריך להפסיק לגרור את החפץ מיד. • עיין משנ"ב שלז ד, ושער הציון שם ב, ופסקי תשובות שלז אות ג ואות ז, שבעיר שרוב החצרות או רוב הרחובות אינם מרוצפים, אין ליוצאי אשכנז לגרור חפץ כבד בחצר או ברחוב גם אם הם מרוצפים, גזרה שמא יגררו חפץ כבד במקום שאינו מרוצף.

17. כף החיים שלז ד, חזון עובדיה חלק ד עמ' לו, מאמר מרדכי פרק קיד סעיף כד, חוט שני חלק א

ומאווררת אותה, אך עשיית חריץ על ידי גלגל העגלה מהדקת את הקרקע ודוחסת אותה, ואין בכך תועלת לקרקע¹⁸.

עמ' צה, מנחת יצחק חלק ב סימן קיד אות יב, שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף מח, מנחת
אהבה חלק ב פרק ב סעיף י.
18. עיין רש"י ביצה כג ב ד"ה מפני שכובשת, ותורת המלאכות חלק א מלאכת החורש עמ' ח ס"ק
יח. ועיין כללים בהלכות שבת (חורש) עמ' קעא הערה 34 והערה 39, וארחות שבת פרק יח
הערה סח. • עיין חוט שני חלק א עמ' צד הערה כד, וכללים בהלכות שבת (חורש) עמ' קעא
הערה 40, שמותר להסיע עגלה גם במקום העומד לדירה, וכן משמע מסתימת הפוסקים, ועיין
ארחות שבת פרק יח הערה סח, שחולקים. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף מח,
בשם הגרש"ז אורבך, שמותר להסיע את העגלה לא רק בקו ישר אלא גם לצדדים, ועיין חוט
שני חלק א עמ' צה.

פרק יז דיני מלאכת זורע

הגדרת המלאכה

מלאכת זורע היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן לצורך הפקת הצבע לצביעת יריעות המשכן ובגדי הכהונה. לשם כך זרעו את הצמחים שנצרכו להפקת הצבע².

מלאכת זורע כוללת לא רק הנחת זרעים באדמה ונטיעת עצים, אלא כל פעולה המסייעת לצמיחה, כגון השקיה, דישון, ניכוש עשבים שוטים המפריעים לצמח, וגיוזם ענפים לצורך עידוד הצמיחה³.

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. רש"י שבת מט ב ד"ה הם זרעו, ערוך השולחן שלו א. ועיין אנציקלופדיה תלמודית זורע פרק א.
3. מאמר מרדכי פרק קיא הקדמה למלאכת זורע, ושמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף א. • עיין שו"ע שלו ד, ושמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף ג, שאסור להשליך זרעים או גרעיני פירות על אדמה רטובה, או על אדמה יבשה העומדת להיות מושקית במים או בגשם. • עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' כז, ומאמר מרדכי פרק קיא סעיף מ, וחוט שני חלק א עמ' פח, ומנוחת אהבה חלק ב פרק ג סעיף יב, וארחות שבת פרק יח סעיף ל, שאסור לפתוח תריס או חלון כדי שאוויר צח ואור ייכנסו לחדר ויסייעו לצמיחת העציצים, אך מותר לפתוח חלון או תריס כדי לאוורר את הבית, אף שהדבר מועיל לעציצים, ועיין ארחות שבת שם הערה מח, שהטעם לכך הוא שפתיחת חלון או תריס ללא כוונה להועיל לצמחים אינה נחשבת למלאכה, כיוון שהיא פעולה שאינה נעשית בגוף הצמח והתועלת שבה אינה ניכרת בו, ועיין חזון עובדיה שם, ומנוחת אהבה שם, טעמים נוספים להיתר.

שפיכת מים על צמח בלא כוונה להשקותו

אסור לשפוך מים על צמחים בשבת גם אם אין כוונה להשקותם⁴. לדוגמה אסור ליטול ידיים במקום שיש בו צמחים או לגרוף מים אל אדמה שיש בה צמחים, גם אם אין כוונה להשקות אותם⁵. לכן טוב להימנע מאכילה בשבת על גבי דשא או על גבי צמחייה, כי עלולים להיכשל ולשפוך מים על הדשא או על הצמחים תוך כדי הסעודה⁶. לדוגמה כאשר נשארים מעט מים בכוס ושופכים אותם⁷, או כאשר שוטפים ידיים ועלולים להיכשל ולעשות זאת על הדשא או על הצמחים⁸.

פתיחת ברז מים על צמחים

אסור לפתוח ברז מים שממיו נשפכים ישירות על צמחים⁹. אך מותר לפתוח ברז מים שממיו אינם נשפכים ישירות על צמחים אלא זורמים בצינור ולבסוף נשפכים על צמחים, וזאת בתנאי שאין כוונה להשקותם¹⁰. הטעם לכך הוא שכאשר המים אינם נשפכים ישירות על

4. שו"ע שלו ג. ועיין משנ"ב סימן שלו ס"ק כו, ושער הציון ס"ק יח, ושמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף ה, ששפיכת מים על קרקע המיועדת לזריעה אסורה משום מלאכת חורש.
5. ארחות שבת פרק יח סעיף ז. ועיין שו"ע שלו ג. ומשנ"ב שם, וחזון עובדיה חלק ד עמ' יג, ושמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף ו, שמותר להטיל מי רגליים על צמחים כיוון שהם אינם מצמיחים.
6. רמ"א שלו ג. ועיין שלחן ערוך המבואר (עוז והדר) מדור בירור הלכה סימן שלו סעיף ג הערה קט.
7. כלכלת שבת מלאכת זורע.
8. ספר התרומה סימן רלה.
9. שמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף יט.
10. עיין הר צבי אורח חיים סימן רז, חזון עובדיה חלק ד עמ' י ומעין אומר חלק ב פרק ג סימן נט, שמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף יט ופרק כו סעיף ז, עיין מנוחת אהבה חלק ב פרק ג סעיף ח. ועיין שלחן שלמה סימן רנב הערה ד, שהדבר מותר גם כאשר נוח לאדם בהשקיה ('פסיק רישיה דניחא ליה'), כגון שהצמחים שייכים לו, וכן משמע מחזון עובדיה שם, ושמירת שבת כהלכתה שם, שכתבו את ההיתר להשקות צמחים בגרמא מבלי להבחין בין צמחים השייכים לאדם לבין צמחים שאינם שלו, ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה עמ' מא, ופסקי תשובות שלו י, שחולקים וסוברים שהדבר מותר רק אם הצמחים אינם שייכים לאדם הפותח את הברז ('פסיק רישיה דלא ניחא ליה'). • עיין ילקוט יוסף שם, שאם הצמחים כבר הושקו בערב שבת והם אינם זקוקים למים, מותר לפתוח את הברז גם אם הצמחים שייכים לאדם, כיוון שהשקיית צמחים שאינם זקוקים למים אסורה מדברי חכמים, וכאשר היא נעשית בגרמא וללא כוונה היא

הצמחים ההשקיה מוגדרת פעולה הנעשית ב'גרמא' (פעולה הנעשית על ידי אדם, אך לא ישירות על ידו), ומותר לעשות מלאכה ב'גרמא' בשבת אם האדם אינו מתכוון למלאכה האסורה¹¹.

הזזת עציץ

נכון להימנע בשבת מהזזת עציצים עם אדמה וצמחים, וזאת משני טעמים¹²: טעם אחד הוא שיש סוברים שעציץ הוא מוקצה בשבת¹³, וטעם שני הוא שהזזת עציץ ממקומו עלולה להשפיע על יכולת יניקתו מהקרקע. במקרים מסוימים הזזת העציץ עשויה לשפר את יכולת היניקה שלו, כגון כאשר העציץ תלוי באוויר ומניחים אותו על גבי הקרקע, ואז היא אסורה משום מלאכת זורע; ובמקרים אחרים הזזת העציץ עלולה לפגוע ביכולת היניקה שלו, כגון כאשר עציץ מונח על גבי הקרקע ותולים אותו באוויר, ואז היא אסורה משום מלאכת קוצר¹⁴.

מותרת (ועיין פסקי תשובות שם, ומנוחת אהבה חלק ב פרק ג סעיף ח), ועיין שם סוף הערה יב, שהגר"ע יוסף הסכים עמו, ועיין אז נדברו חלק ד סימן יז, שחולק ואוסר גם כאשר הצמחים אינם שייכים לפותח הברז, ועיין שם פרטים נוספים בעניין זה.

11. חזון עובדיה חלק ד עמ' י, שמירת שבת כהלכתה פרק יב הערה נג, מנוחת אהבה חלק ב פרק ג הערה 27. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף ז: "ברזיה הנמצאת בגינה ששאריות המים ישפכו לגינה היכולה להצמיח, ישירות ולא דרך צינור, אין לשתות ממנה בשבת", ועיין ארחות שבת פרק יח הערה יא, ומעין אומר חלק ב פרק ג הערה נט.

12. שו"ת מאמר מרדכי חלק ד סימן קב עמ' שפ"ד כ"ה כמו"כ, ומסורת משה חלק ד עמ' צט הערה קצז, ופסקי תשובות שלו טז. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף ב, שעציץ שנפל על צידו, אין להרימו, ואם נשפכה האדמה שבו אסור להחזירה לעציץ, כיוון שפעולות אלו מסייעות לגידול הצמח.

13. שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף ב, טלטול שבת פרק ד הערה לג, בשם הגר"מ פיינשטיין (ועיין מסורת משה חלק ד עמ' צט הערה קצז), שלמי יהודה פרק ג סוף הערה סד, בשם הגרש"ז אוירבך: "קשה להקל", ועיין אור לציון חלק ב פרק כו שאלה ט, וקובץ מבית לוי חלק ו עמ' מז, וחוט שני חלק א עמ' פח, שחולקים וסוברים שעציץ שאין איסור לטלטלו מצד איסור זורע ומצד איסור קוצר אינו נחשב מוקצה, ועיין שער הציון שלו לח, וחזון עובדיה חלק ד עמ' עב, ומסורת משה חלק ד עמ' צח, ופסקי תשובות שלו הערה 123.

14. עיין שו"ע שלו ח, ומשנ"ב ס"ק מב-מה, שהנחת עציץ נקוב על הקרקע אסורה משום מלאכת זורע, והרמתו ממנה אסורה משום מלאכת קוצר. • עיין באור הלכה שם ד"ה אפילו, ופסקי תשובות שלו טז, שאין איסור זורע בהנחת עציץ שאינו נקוב על האדמה, ואין איסור קוצר בהרמתו מן האדמה, ועיין באור הלכה שם ד"ה אפילו, שעציץ שעשוי מחרס או מעץ נחשב נקוב

נתינת פרחים באגרטל עם מים

מן התורה מותר להניח פרחים באגרטל עם מים בשבת¹⁵, כיוון שהמים אינם גורמים לצמיחתם אלא רק שומרים על רעננותם ומעכבים את התייבשותם¹⁶. אך חכמים אסרו לעשות זאת¹⁷, כיוון שפעולה זו עלולה להיראות כהשקיה¹⁸. ויש מי שחולק וסובר שמותר להניח פרחים באגרטל ולמלא אותו מים בשבת, בתנאי שהמים לא יגרמו לפרחים להשריש או להיפתח¹⁹.

פרחים הנתונים באגרטל עם מים, מותר להוציאם בשבת מן האגרטל ולהחזירם אליו²⁰, כיוון שפעולה זו אינה נראית כשהשקיה אלא כאמצעי

גם אם אין בו נקב, כיוון שהצמח יונק דרך העץ והחרס. ועיין פסקי תשובות שלו הערה 114, שקרמיקה נחשבת חרס, ועיין שם הערה 117, שהפוסקים נחלקו אם דין פלסטיק כדין עץ וחרס. • עיין כף החיים שלו נא, ומאמר מרדכי פרק קיא סעיף ל, שעציץ שאינו נקוב, שענפיו נוטים מעבר לדפנות העציץ, נחשב עציץ נקוב, כיוון שהוא יונק מהקרקע בעזרת הענפים הנמצאים באוויר. • עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' עא, ואור לציון חלק ב פרק כו שאלה ט, ומסורת משה חלק ד עמ' צט, שעציץ המונח על גבי משטח מרוצף אינו יונק מהקרקע, ומותר להעבירו ממקום למקום, ועיין שבט הלוי חלק ו סימן קסז, ומאמר מרדכי פרק קיא סעיף לא, שחולקים, ועיין מנחת שלמה חלק א סימן מא ס"ק ב, שמחלק בין קומת קרקע לקומות עליונות.

15. עיין שער הציון שלו מח. ועיין שו"ת הרמב"ם (בלאו) סימן תסד, וערוך השלחן שלו ל, שזריעה בעציץ שאינו נקוב אסורה מן התורה, ועיין אגלי טל זורע סעיף ט וס"ק כג, שחולק.

16. עיין ערך לחם למהריק"ש סימן שלו סעיף יא.

17. עיין שו"ע תרנד א, ומשנ"ב סימן שלו ס"ק נד וסימן תרנד ס"ק ג, ח"י אדם כלל יא סעיף ג, ערוך השולחן שלו ל, כף החיים שלו עה, מאמר מרדכי פרק קיא סעיף ג, קובץ מבית לוי חלק ו עמ' מז, ושמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף כו. ועיין משנ"ב שלו נד, ושער הציון שם מח, שהפרי מגדים ושו"ע הרב חולקים וסוברים שמותר ליתן פרחים לאגרטל עם מים בשבת, אם המים ניתנו באגרטל בערב שבת, ועיין שער הציון מח, שאפשר שיש לסמוך על דבריהם כאשר שכחו לשים את הפרחים באגרטל בערב שבת.

18. רבנו חננאל סוכה מב א ד"ה ר' יהודה אומר. ועיין רש"י סוכה מב א ד"ה בשבת, ומשנ"ב תרנד ג: "דטורח הוא לתקוני מנא", ועיין שו"ת פרי אליעזר (פולק) חלק ג עמ' תקפו, שהאחרונים נחלקו בביאור דבריהם.

19. 'יחזו דעת חלק ב סימן נג וחזון עובדיה חלק ד עמ' כא ואילך, ומנוחת אהבה חלק ב פרק ג סעיף א.

20. שו"ע תרנד א, ורמ"א שלו יא, ומשנ"ב שם, שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף כו. ועיין משנ"ב שלו נד, על פי תוספת שבת וח"י אדם, ומאמר מרדכי פרק קיא סעיף ג, ושמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף כו, שאסור להוסיף מים לאגרטל, וכן אסור להעביר את הפרחים לאגרטל אחר.

לשמירה על רעננות הפרחים²¹. אך אם הפרחים ישרישו באגרטל, או שישנם פרחים סגורים שהחזרתם לאגרטל תגרום לפתיחתם - אסור להחזירם לאגרטל²², כיוון שהחזרתם תגרום לצמיחתם²³.

21. עיין מלאכת מחשבת (אטינגר) שבת חלק ב סימן ד אות ד. ועיין אוצר מפרשי התלמוד סוכה מב א הערה 12.

22. רמ"א שלו יא, ומשנ"ב שם, חיי אדם כלל יא סעיף ג, ערוך השולחן שלו ל, חוט שני חלק א עמ' פח, מאמר מרדכי פרק קיא סעיף ח, מנוחת אהבה חלק ב פרק ג סעיף ו, שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף כו. ועיין יחזקאל דעת חלק ב סימן נג: "פרחים ושושנים שניצניהם סגורים ועלולים להפתח במים, אין ראוי ליתנם לכתחילה בשבת לאגרטל שיש בו מים". • עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' כ, וחוט שני חלק א עמ' פח, שאם הפרחים נפתחו מעט מותר להחזירם למים אף שהחזרתם למים תגרום לפתיחתם המלאה, ועיין מאמר מרדכי פרק קיא סעיף ח, שחולק, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כו הערה צח.

23. עיין מהרי"ל הלכות שבת אות יט.

פרק יח דיני מלאכת קוצר

הגדרת המלאכה

מלאכת קוצר היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן לצורך הפקת הצבע לצביעת יריעות המשכן ובגדי הכהונה. לשם כך קצרו את הצמחים שנצרכו להפקת הצבע².

מלאכת קוצר כוללת לא רק קצירת תבואה, אלא כל פעולה המנתקת דבר צומח ממקום גידולו³, לדוגמה עקירת עץ, קטיפת פרי, תלישת עלה מעץ⁴ או מעציץ⁵, הוצאת ענף שהשריש במים מהמים⁶, ושבירת ענף המחובר לעץ⁷.

גם הרמת עציץ נקוב המונח על גבי הקרקע כלולה במלאכת קוצר⁸, כיוון שהיא פוגעת ביכולתו של הצמח לינוק מן הקרקע⁹.

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. רש"י שבת מט ב ד"ה הם זרעו, ערוך השולחן שלו ו.
3. רמב"ם שבת ח ג.
4. רמב"ם שבת ז ד, ומשנ"ב שלו ה. ועיין שו"ע שלו יב, ומשנ"ב שם, ובאור הלכה שם ד"ה חייב, שאסור לתלוש צמחים מהקרקע גם אם הם יבשים. ועיין רמ"א שלו ח, שמותר לתלוש פירות מענף שאינו מחובר לעץ.
5. שו"ע שלו ז. ועיין משנ"ב שלו מב, שאם העציץ אינו נקוב, האיסור הוא מדרבנן.
6. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף ד.
7. עיין משנ"ב שלו ה.
8. שו"ע שלו ח.
9. רש"י שבת פא ב ד"ה חייב.

הליכה על עשבים

מוותר ללכת בשבת על עשבים, גם כאשר ההליכה יכולה לגרום לתלישתם מהאדמה. הטעם לכך הוא שאין בכוונת האדם לתלוש את העשבים ('אינו מתכוון'), ואין ודאות שההליכה תגרום לכך ('אינו פסיק רישיה')¹⁰. אך אסור ללכת מהר או לרוץ על עשבים גבוהים, כיוון שפעולות אלו גורמות לתלישת עשבים בוודאות ('פסיק רישיה')¹¹. וכן אסור ללכת בשבת על קוצים יבשים, כיוון שההליכה עליהם שוברת אותם ומנתקת אותם מהאדמה¹². ויש מי שסובר שמותר לרוץ על עשבים גבוהים, כיוון שאף במצב זה אין ודאות שהעשבים ייתלשו¹³, ועוד שאין כוונה לתולשם ('אינו מתכוון') ואין בכך שום תועלת ('פסיק רישיה דלא ניחא ליה'). ונוסף על כך תלישת עשבים תוך כדי ריצה אינה אסורה מהתורה אלא מדרבנן, כיוון שאין זו הדרך הרגילה לתלוש עשבים¹⁴.

10. שו"ע שלו ג, ומשנ"ב שם. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כו הערה סז והערה סט, בשם הגרש"ז אורבך, שמותר ללכת על עשבים בשבת גם אם ההליכה בכללותה תגרום לתלישת עשבים, כל עוד קיים ספק לגבי כל פגיעה אם היא תגרום לתלישת עשבים, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' עו, וחוט שני חלק א עמ' קפד, וקובץ אליבא דהלכתא גיליון סז עמ' נח אות כ, בשם הגר"ח קנייבסקי, ונשמת שבת חלק ו סימן רסו, ופסקי תשובות שלו ז והערה 52, ודור המלקטים (תשע"ו) חלק ו עמ' 3872.

11. משנ"ב שלו כה, מאמר מרדכי פרק קיב הערה יז, שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף יט.

12. שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף יט.

13. ערוך השלחן שלו כא, קצות השלחן סימן קמב בדי השלחן ס"ק יג עמ' קכט, חזון עובדיה חלק ד עמ' עד.

14. חזון עובדיה חלק ד עמ' עד. ועיין משנ"ב שלו כה, וערוך השלחן שלו כא, וקצות השלחן סימן קמב בדי השלחן ס"ק יג עמ' קכט, ומאמר מרדכי פרק קיב הערה יז, ושמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף יט, שחולקים וסוברים שאסור ללכת על עשבים כאשר ההליכה גורמת בוודאות לתלישתם. ועיין פסקי תשובות שלו ז, שבשעת הדחק אפשר לסמוך על הדעה המקלה.

פרק יט

טיפוס על עץ ושימוש בו

טיפוס על עץ

מן התורה מותר לטפס על עץ בשבת, אך חכמים אסרו זאת מחשש שבזמן שהאדם נמצא על העץ הוא יתלוש עלים, ענפים או פירות, ויעבור על מלאכת קוצר¹.

אדם שטיפס על עץ בשבת **במזיד**, קנסו אותו חכמים שלא ירד מהעץ עד צאת השבת, כדי שלא יחזור על מעשה זה בעתיד². אך אם הוא נצרך להתפנות הוא רשאי לרדת מהעץ לשם כך, כיוון שעשיית צרכים במקום גלוי פוגעת בכבוד האדם, וחכמים התירו את האיסור לרדת מהעץ במצב זה³.

ילד קטן שטיפס על עץ במזיד בשבת רשאי לרדת ממנו, כיוון שהוא אינו מבין את המשמעות המלאה של מעשיו, ועלייתו על העץ אינה נחשבת עלייה במזיד⁴. כמו כן הישארות הילד על העץ כרוכה בצער, ואין חובה לחנך ילד קטן בדבר שקיומו מסב לו צער⁵.

1. שו"ע שלו א, ומשנ"ב שם.

2. שו"ע שלו א, ומשנ"ב שם. • עיין פסקי תשובות שלו ב, שאדם שעלה על עץ בשבת במזיד אינו רשאי לעבור ממקום מושבו למקום אחר בעץ, אף אם המקום האחר נוח יותר, כמו כן, אסור להביא לו כרית כדי להקל עליו את הישיבה על העץ, כיוון שאסור להניח חפצים על עץ, כפי שיבואר בהמשך. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כו הערה מה, בשם הגרש"ז אוירבך, שאדם שעלה על עץ בשבת במזיד והוא יכול לרדת ממנו בקפיצה אחת רשאי לעשות כן, כיוון שלדעת רש"י האיסור לרדת מן העץ הוא משום שירידה מן העץ נחשבת שימוש בו, וקפיצה ישירה מן העץ לקרקע אינה נחשבת שימוש בעץ.

3. פסקי תשובות שלו ב.

4. חזון עובדיה חלק ד עמ' צד, נשמת שבת חלק ו סימן קמז.

5. נשמת שבת חלק ו סוף סימן קמז.

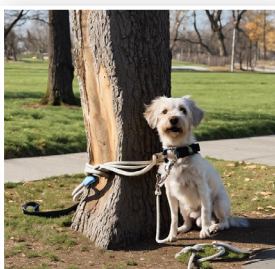
שימוש בעץ

תמונה 37

תמונה 38

תמונה 39

חכמים אסרו להשתמש בעץ בשבת, מתוך חשש שתוך כדי השימוש בו יעלה האדם על העץ ויתלוש ממנו עלים, ענפים או פירות.⁶ איסור השימוש בעץ כולל הנחת חפצים עליו,⁷ הישענות עליו, השענת חפצים עליו,⁸ קשירת דברים אליו⁹ וכל פעולה שבה אדם עושה שימוש בעץ¹⁰. לכן אסור להניח מגבת על עץ (תמונה 37), אסור להשעין עליו סולם¹¹

6. שו"ע שלו א. ועיין רמ"א שלו א, ומשנ"ב שם, וחזון עובדיה חלק ד עמ' צב, ומאמר מרדכי פרק קיב סעיף ב, ופסקי תשובות שלו א, שאיסור השימוש בעץ כולל כל צמח שענפיו אינם גמישים כנייר, אך עשבים רכים וגמישים כנייר אינם כלולים באיסור זה, ומותר להשתמש בהם, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף כ, שלכן מותר לשבת על דשא בשבת.

7. שו"ע שלו יג, שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף טו.
8. משנ"ב סימן שלו ס"ק ב ס"ק ס וס"ק סג, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף יב, ופסקי תשובות שלו א. • עיין באור הלכה שלו יג ד"ה ומותר, ומאמר מרדכי פרק קיב סעיף ד, ופסקי תשובות שלו א, שהאיסור להישען על עץ או להשעין עליו חפצים הוא כאשר האדם או החפץ נשענים על העץ במידה כזו שאם יזיזו את העץ הם יפלו, או כאשר העץ מתנועע מחמת ההישענות (עיין משנ"ב

שלו סג, ופרי הגן על פרי מגדים סימן שלו אשל אברהם ס"ק יח עמ' קלט). • עיין אגלי טל מלאכת קוצר סעיף כט, ונשמת שבת חלק ו סימן קמו, שעץ שכרתו את גזעו ושורשיו התייבשו לגמרי, בטל ממנו דין אילן ומותר להשתמש בו, ועיין פסקי תשובות שלו ה, שכתב כעין זה, ועיין ארחות שבת פרק יח הערה קיד, שהסתפקו בזה, ועיין ערוך השולחן שלו יח, ואור לציון חלק ב פרק מז הערה כט.

9. משנ"ב שלו ג, בן איש חי שנה שנייה פרשת פקודי אות יב, שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף טו.

10. ארחות שבת פרק יח סעיף סו.

11. שו"ע שלו יב.

תמונה 40

(תמונה 38), ואסור לקשור אליו כלב או חמור (תמונה 39)¹².

נגיעה בעץ אינה נחשבת שימוש בו והיא מותרת¹³, אך נגיעה המנענעת את העץ אסורה, כיוון שעץ הוא מוקצה¹⁴.

שלושת הטפחים התחתונים של הגזע נחשבים חלק מהקרקע, ומותר להשתמש בהם¹⁵. לכן מותר לשבת על גזע כרות

שגובהו פחות משלושה טפחים (כעשרים וארבעה סנטימטר)¹⁶ (תמונה 40), וכן מותר לקשור כלב לשלושת הטפחים התחתונים של גזע העץ.

הורדת חפץ מעץ

חכמים אסרו גם להוריד חפץ המונח על עץ¹⁷, מחשש שתוך כדי הורדת

12. בן איש חי שנה שנייה פרשת פקודי אות יב, חשוקי חמד שבת קנד ב.

13. רמ"א שלו יג, בן איש חי שנה שנייה פרשת פקודי אות יב, שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף יא.

14. משנ"ב שח פא, כף החיים שלו סב, מנחת שלמה חלק א סימן י הערה ב, מנחת יצחק חלק ג סימן קלח אות א, שבות יצחק מוקצה עמ' צז, בשם הגר"ש אלישיב, אור לציון חלק ב פרק כו הערה א, חוט שני חלק ג עמ' נה, פסקי תשובות שיב ה. ועיין חזון עובדיה חלק ג עמ' רב, ומנחת אברהם חלק א פרק יג הערה 17 עמ' שכה, שחולקים וסוברים שדבר המחובר לקרקע אינו מוקצה, ועיין חזון עובדיה שם עמ' קצ, שהתיר לטלטל דבר המחובר לקרקע רק בצירוף סברה נוספת.

15. משנ"ב שלו כא, פסקי תשובות שלו ו. ועיין משנ"ב שם יח, ופסקי תשובות שם, שגם ענפים הנמצאים במרחק של פחות משלושה טפחים מהקרקע נחשבים כקרקע ומותר להשתמש בהם.

16. מאמר מרדכי פרק קיב סעיף ג, עיין אור לציון חלק ב פרק מז הערה כט. ועיין ארחות שבת פרק יח הערה קיד.

17. רמ"א שלו א. • ועיין משנ"ב שלו יב, שחכמים אסרו להניח בערב שבת על עץ חפצים שאינם מוקצים, על דעת שיישארו שם בשבת, מחשש שיורידו אותם מהעץ בשבת, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף טו, על פי הגרש"ז אוירבך, שהאיסור חל רק על כלים שעלולים להשתמש בהם בשבת, כגון כלים שרגילים להשתמש בהם תמיד, ועיין תהלה לדוד (אורטנברג) סימן רעז אות ז, שחולק וסובר שהאיסור חל רק על כלים שרגילים להוריד אותם מהעץ בסיום השימוש בהם, כגון נר ביום טוב, שרגילים להורידו מהעץ לאחר שכבה. • עיין אז נדברו חלק ד סימן כה אות ב, שהאיסור אינו חל על חפצים שדרכם להיות על העץ, כגון נדנדה.

תמונה 41

תמונה 42

החפץ יישען האדם על העץ¹⁸. לכן אסור להוריד מעץ מגבת שתלויה עליו¹⁹, וכן אסור להוריד מעץ כיפה שעפה ונפלה עליו, או כדור שנבעט ונתקע בין ענפיו²⁰.

שימוש בדברים המונחים על העץ או מחוברים אליו

האיסור להשתמש בעץ ולהוריד ממנו חפצים כולל לא רק את העץ עצמו, אלא גם דברים המונחים עליו או מחוברים אליו ('צדדים')²¹. לדוגמה אסור להניח חפצים בתוך סלסלה המונחת על עץ (תמונה 41), וכן אסור להוציא ממנה חפצים²². אסור להשעין סולם על יתד מתכת המחוברת לעץ (תמונה 42)²³. אסור לעלות בסולם

18. משנ"ב שלו יב. ועיין שם טעם נוסף, שנטילת חפץ מעץ נחשבת שימוש בו, ועיין שבט הלוי חלק ז סימן מד ד"ה ועוד בר. ועיין משנ"ב המבואר (עוז והדר) סימן שלו ציונים והערות הערה כג.
19. שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף כה.
20. שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף טו, תשובות אביגדר הלוי עמ' שטו, שרגא המאיר חלק ח סוף סימן יב, פסקי תשובות שלו ג, חשוקי חמד שבת קנד ב, נטעי גבריאל יום טוב פרק מג סעיף ה, ארחות שבת פרק יח סעיף עג, נשמת שבת חלק ו סימן קנט. ועיין שבט הלוי חלק ז סימן מד וחלק יא סימן צח, שחולק וסובר שמותר להוריד מעץ חפץ שלא הונח עליו בכוונה, כגון טלית או כובע שנתפסו בעץ ונתלו עליו, ועיין שבט הקהתי חלק ד סימן צט, שכתב כעין זה, ועיין פסקי תשובות שלו הערה 28, שניתן להקל כדעה זו כאשר אי הורדת החפץ מהעץ תגרום לפגיעה בכבוד האדם. • עיין נשמת שבת חלק ו סימן קנט, בשם שו"ת באר משה (ללא ציון מקור), והלכות חג בחג (יום טוב) חלק ב פרק יב סעיף יא, שכדור שנבעט ונתקע בעץ, מותר להורידו על ידי זריקת חפץ עליו, ועיין גיליון הלכות מים חיים (לקט הלכות שבת) עמ' 64, בשם הגר"ח קנייבסקי, ונשמת שבת שם, שחולקים.
21. שו"ע שלו יג, ומשנ"ב שלו סג, ושמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף טז. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף יז, שאסור להוריד מגבת מחבל הקשור לעץ, כיוון שהורדת המגבת מהחבל נחשבת שימוש בחבל.
22. משנ"ב שלו סג, שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף טז.
23. שו"ע שלו יג.

תמונה 44

תמונה 43

הנשען על עץ (תמונה 43)²⁴. אסור להתנדנד בנדנדה הקשורה לעץ (תמונה 38)²⁵. אסור לתלות מגבת על חבל הקשור לעץ (תמונה 44), ואסור לנגב את הידיים במגבת התלויה על עץ (תמונה 37)²⁶.

שימוש בדברים שאינם מחוברים ישירות לעץ

מותר להשתמש בשבת בדברים שאינם מחוברים ישירות לעץ אלא לדברים אחרים המחוברים לו ('צדי צדדים'). לדוגמה מותר לעלות על

תמונה 45

סולם הנשען על יתד מתכת המחוברת לעץ (תמונה 42), כיוון שהשימוש הוא בסולם ולא ביתד ובעץ²⁷. ומותר לנגב את הידיים במגבת התלויה על חבל הקשור לעץ (תמונה 44), כיוון שהשימוש הוא במגבת ולא בחבל ובעץ²⁸. מותר להתנדנד בערסל המחובר לוו המחובר לעץ (תמונה 45), כיוון שהשימוש הוא

24. מאמר מרדכי פרק קיב סעיף טו, שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף טז.

25. שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף טז.

26. שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף כה ופרק כו סעיף יז.

27. שו"ע שלו יג, ומשנ"ב שלו סב. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף טז, שאסור ליטול את הסולם מהעץ, כיוון שכמבואר לעיל, אסור ליטול חפצים הנשענים על דברים המחוברים לעץ.

28. שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף כה.

תמונה 46

בערסל ולא בו ובעץ²⁹. וכן מותר להניח חפצים בסל התלוי בחבל לעץ (תמונה 46) וליטול ממנו חפצים, כיוון שהשימוש הוא בסל ולא בחבל ובעץ³⁰.

הטעם לכך שמותר לעלות על סולם הנשען על יתד המחוברת לעץ אך אסור להשעין את הסולם על היתד עצמה, הוא שהשענת הסולם על היתד היא שימוש ביתד, אך עלייה בסולם היא שימוש בסולם. כיוצא בזה, תליית מגבת על מתלה

המחובר לעץ היא שימוש במתלה והיא אסורה, אך ניגוב הידיים במגבת התלויה על המתלה הוא שימוש במגבת והוא מותר³¹.

ההיתר להשתמש בדבר שאינו מונח או מחובר ישירות לעץ ('צדי צדדים') מותנה בכך שהשימוש אינו גורם לעץ להתנועע, אך שימוש הגורם לעץ להתנועע נחשב שימוש בעץ עצמו והוא אסור³².

כלי המורכב מכמה חלקים המחוברים זה לזה ואחד מחלקיו מחובר לעץ - נחשב מחובר ישירות לעץ, כיוון שכל הכלי נחשב ליחידה אחת³³. לכן ערסל המורכב מבד ומחבלים, וחבלי הערסל קשורים לעץ (תמונה 47), נחשב מחובר ישירות לעץ ואסור להתנדנד בו בשבת. וכן כלי המחובר

29. שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף יז.

30. שו"ע שלו יג, שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף יז.

31. עיין משנ"ב שלו ס, ושמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף יז.

32. משנ"ב שלו סג, שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף יז, חזון עובדיה חלק ד עמ' צח.

33. עיין משנ"ב שה סז, ושער הציון שם ס, חזון עובדיה חלק ד עמ' צח, שמירת שבת כהלכתה פרק כו הערה נח, פסקי תשובות שלו כג. ועיין מכתב הגרש"ז אוירבך בתוך מאור השבת חלק ב עמ' תקצב, ואור לציון חלק ב פרק לח שאלה א.

תמונה 47

תמונה 48

תמונה 49

לעץ בעזרת מסמרים וברגים (תמונות 48-49) נחשב מחובר ישירות לעץ, כיוון שאין לברגים חשיבות עצמית, והם טפלים לכלי³⁴.

הרחת פירות וצמחים המחוברים לקרקע

אסור להריח פרי שמחובר לעץ שמא אדם יקטוף אותו כדי לאוכלו, אך מותר להריח צמחים ריחניים המחוברים לקרקע, כיוון שאין חשש שאדם יקטוף אותם כדי להריחם, שכן ניתן להריח אותם בעודם מחוברים לקרקע³⁵. ויש שנמנעים מהרחת צמחים ריחניים המחוברים לקרקע, מחשש שיקטפו אותם³⁶.

שימוש בבהמה

חכמים אסרו להשתמש בבהמה ולרכוב עליה³⁷, מחשש שאדם

34. פסקי תשובות שלו כג.

35. שו"ע שלו י' ומשנ"ב שם. ועיין משנ"ב שלו מח, ושמירת שבת כהלכתה פרק כו אות כב, שצמחים ריחניים אינם מוקצים, ואם גבעולם רך ואין דרכו להתקשות מותר להחזיקם ביד ולנענע אותם, ועיין פסקי תשובות שיב הערה 60.

36. כף החיים שלו סא: העולם נוהגים להחמיר, מאמר מרדכי פרק קיא סעיף לד: "טוב להחמיר".

37. שו"ע שה יח, ומשנ"ב שם, שמירת שבת

פרק יט - טיפוס על עץ ושימוש בו

יתלוש ענף כדי להשתמש בו כמקל לכוון את הבהמה או לדרבן אותה ללכת³⁸. לכן אסור לשבת על בהמה, להישען עליה³⁹ ולהניח עליה חפצים⁴⁰.

כהלכתה פרק כז סעיף יז. ועיין שו"ע ורמ"א שה יח, ומשנ"ב שם, ושמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיף יז, שאיסור השימוש בבהמה כולל גם שימוש בדברים שמונחים עליה או מחוברים לה, ולכן אסור לשבת בעגלה הקשורה לבהמה.

38. עיין משנ"ב שה סא, וערוך השלחן שה טז. ועיין משנ"ב שה סב, שגם שימושים שאינם עשויים להוביל לתלישת ענף אסורים, כיוון שחכמים לא רצו להבחין בין סוגים שונים של שימוש ואסרו את כולם.

39. שו"ע שה יח.

40. שמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיף יז. • עיין שו"ע שה א, ושמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיף יז, שמותר להניח על בהמה דבר שיש לה צורך בו, כגון קולר, ובזמן הנחתו יש להיזהר שלא להישען על הבהמה. • עיין שער הציון שלו ז, ושמירת שבת כהלכתה שם, שמותר להוריד מהבהמה חפצים כל עוד הורדתם אינה גורמת לנענוע הבהמה, ואם יש לבהמה צער מהם, כגון שהם כבדים ומכבידים עליה, מותר להורידם אפילו אם הורדתם תגרום לנענוע הבהמה.

פרק כ דיני מלאכת מעמר

הגדרת המלאכה

מלאכת מעמר היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. עימור הוא איסוף גידולי קרקע - תבואה, פירות או צמחים - לערמה אחת², ומלאכה זו נעשתה במשכן לצורך הפקת צבעים לצביעת יריעות המשכן ובגדי הכהונה. לאחר קצירת הצמחים שמהם הפיקו צבע, אספו אותם לערמה כדי להקל את הטיפול בהם³.

איסוף שלא במקום הגידול

איסוף צמחים לערמה אחת אסור רק כאשר הוא נעשה במקום גידול הצמחים⁴. לדוגמה אסור לאסוף פירות שנשרו מהעץ ונמצאים על

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.

2. שו"ע שם ט, ומשנ"ב שם, חיי אדם חלק ב כלל יג סעיף א, ערוך השולחן סימן שמ סעיף א. • עיין אגלי טל מעמר אות ג, וערוך השולחן שם ב, ושמירת שבת כהלכתה פרק כו הערה פז, שאיסוף שני פירות למקום אחד נחשב עימור, ועיין ארחות שבת פרק יח הערה קיט. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף כד, שאיסוף ענפים או עלים גם הוא אסור, ועיין פסקי תשובות שם לא, שמותר לטאטא עלים כדי להשליכם לאשפה, כיוון שאיסור מעמר הוא רק באיסוף לשם שימוש. • עיין שו"ע שם ט, ומשנ"ב שם, שמן התורה מלאכת מעמר נוהגת רק בגידולי קרקע, וחכמים אסרו לאסוף דברים שאינם גידולי קרקע אם האיסוף נעשה במקום יצירתם, כגון לאסוף מלח מבריכות ייבוש מי ים, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף לט, שלכן אסור לאסוף צדפים בשפת הים, וזאת מלבד איסור מוקצה.

3. רש"י שבת עג א ד"ה האופה, ערוך השולחן שם י.

4. שו"ע שם ט, ומשנ"ב שם. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כו הערה פז, שמסתפק אם כל

האדמה סביבו, אך מותר לאסוף פירות שהתפזרו במטבח. הטעם לכך הוא שמלאכת מעמר היא מלאכה שאינה גורמת לשינוי בגוף הצמח, ולכן היא נחשבת מלאכה רק כאשר היא נעשית בשדה, בתור חלק מהעבודות המכשירות את הצמח לשימוש, אך כאשר היא נעשית שלא במקום גידול הצמח, אין לה חשיבות עצמית והיא אינה נחשבת מלאכה⁵.

חיבור פירות יחד

מלאכת מעמר כוללת גם את האיסור לחבר פירות בחוט או לקבץ תאנים יבשות ולהדביק אותן זו לזו⁶. פעולות אלו אסורות גם אם הן נעשות שלא במקום גידול הצמחים, כגון בבית⁷, כיוון שהן משנות את גוף הפרי ולכן יש להן חשיבות עצמית⁸.

- השדה נחשב מקום גידול הפירות או רק המקום סביב העץ.
5. עיין קצות השלחן סימן קמו עמ' עז סעיף 1, ושבת הלוי חלק א סוף סימן עח. ועיין מעשה רקח שבת פרק ח הלכה ו, וחיי אדם חלק ב כלל יג סעיף ג נשמת אדם ס"ק א, ושבת השבת מעשה חושב סוף פרק ד, ודברות משה שבת סימן יז ענף א ד"ה והנה גם.
  6. שו"ע שם י. ועיין ערוך השלחן שם ג, שדין זה נאמר רק כאשר הפירות לא השתנו מבריותם, אך אם הם בושלו או נטחנו מותר לחברם על ידי חוט וכיוצא בזה (ועיין פסקי תשובות שם לב: "לאפוקי אם עברו בישול, אפייה, או חיתוך"). • עיין פסקי תשובות שם לב, שאסור לאגוד זר פרחים בחוט, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סוף סימן עג, שנוטה לומר שאין בכך משום מעמר כיוון שאין כוונת האדם לעשות מהפרחים ערימה אלא לצרפם זה לזה לנוי וקישוט, ועיין שם, שסיים: "וצריך עיון", ועיין איל משולש (מעמר) פרק ה סעיף לג, שכתב טעם נוסף להקל, שמלאכת מעמר היא מלאכה שמכינה את הגידול לאחסון או למכירה, אך איסוף שמתקן את הגידול לשימוש אינו כלול במלאכת מעמר, ועיין קצות השולחן סימן קמו עמ' צב ס"ק מט סעיף 17, ואיל משולש פרק ה הערה קטו, וחוט שני חלק ב עמ' נא הערה כא, ונשמת שבת חלק ז סימן שיט, ועיין אגרות משה שם, שמכל מקום הדבר אסור משום "מתקן מנא". • עיין פסקי תשובות שם לב והערה 285, שאסור לנעוץ פירות שלמים על שיפוד לנוי, ועיין איל משולש פרק ה סעיף כט, שחולק "לפי שאין דרך לחבר פירות אלו, ועוד שהוא מתיקוני האוכל לאכילה", והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "זהו צורך נוי ולא צורך אכילה". • עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' קה, שעשיית מחרוזת על ידי השחלת חרוזים על חוט אינה נחשבת עימור כיוון שהחרוזים אינם גידולי קרקע והחריזה אינה נעשית במקום יצירתם, אך היא אסורה משום "מתקן מנא", ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף כב, שאם המחרוזת נעשית לשם משחק והיא אינה עומדת להתקיים, מותר לעשותה, אך יש להיזהר שלא לקושרה, ועיין חוט שני חלק ב עמ' נא אות ד, ופסקי תשובות שם לב, ואיל משולש (מעמר) פרק ה סעיף לא.
  7. משנ"ב שם לח.
  8. עיין שבת הלוי חלק א סוף סימן עח, ואיל משולש (מעמר) פרק ה הערה ה. ועיין משנ"ב שם

איסוף פירות משטח גדול

פירות המפוזרים במקום שאינו מקום צמיחתם מותרים באיסוף, אך אם הם מפוזרים על פני שטח גדול ואיסופם כרוך בטרחה רבה, אסרו חכמים לאוספם, כיוון שאיסוף כזה דומה למלאכת מעמר⁹. עם זאת, מותר

לח: "אף כשעושה כן בבית חייב משום מעמר דבאופן כזה עשוי לעשות גם בבית כבשדה", ועיין ארחות שבת פרק יח הערה קכה.

9. עיין שו"ע שלה ה, וערוך השולחן שלה ט, ושביית השבת מלאכת מעמר סוף ס"ק ז. ביתר ביאור: עיין שו"ע שם: "נתפזרו לו פירות בחצר, אחד הנה ואחד הנה, מלקט מעט מעט ואוכל ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה", ועיין ערוך השולחן שם, שהכוונה שהפירות מפוזרים בשטח גדול מהחצר, ועיין שביית השבת שם: "אין איסור אלא בנתפזרו אחת הנה ואחת הנה שיש טורח גדול באסיפתם", וכן משמע מהלבוש שלה ה שכתב: "ואם נפלו למקום אחד, נותן אפילו לתוך הסל או לתוך הקופה דלית בהו טירחא כל כך", וכן משמע מהח"י אדם חלק ב כלל יג סעיף א שכתב: "אבל אם נתפזר אחד הנה ואחד הנה, אסור לקבצם לתוך הסל, דהוי עובדא דחול, דאיכא טרחא יתירה", וכן משמע מהקיצור שלחן ערוך (גאנצפריד) סימן פ סעיף י שכתב: "אבל אם נתפזרו אחד הנה ואחד הנה דאיכא טירחא לקבצם, אסור לקבצם לתוך הסל", ועיין ברית עולם מעמר אות ז, ואיל משולש (מעמר) פרק ח סעיף ב, ועיין אור החמה (קרויזר) על שו"ע אורח חיים סוף סימן שלה: "האיסור הוא רק בפירות קטנים או בפירות הרבה שנתמלא המקום מהם", ועיין משנ"ב שט יא. • עיין משנ"ב שלה יז, שהאיסור הוא משום עובדין דחול, ועיין חוט שני חלק ב עמ' נא, ושבות יצחק (י"ד מלאכות שבת) עמ' תמט, בשם הגר"ש אלישיב, שהכוונה ב'עובדין דחול' שהדבר נראה כמלאכת מעמר (ועיין אז נדברו חלק ט סימן ח). • עיין חוט שני חלק ב עמ' נא: "שיעור פיזור הפירות שנתפזרו בבית שיהיה אסור לאוספם למקום אחד, נראה שהוא שיעור שיש הרגשה שמתעסק לאוספם", ועיין מאמר מרדכי פרק קיג סעיף ד, ופסקי תשובות שלה ב, ששיעור הפיזור הוא שאדם העומד במקום אחד אינו יכול לאסוף את כל הפירות. • עיין ח"י אדם כלל יג סעיף א, וקיצור שולחן ערוך (גאנצפריד) פרק פ סעיף י, וחוט שני חלק ב עמ' נא, ושבות יצחק (י"ד מלאכות שבת) עמ' תמט, בשם הגר"ש אלישיב, ושמיירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף כד, וקובץ אליבא דהלכתא גיליון סח עמ' כח, בשם הגר"ש דבליצקי, וארחות שבת פרק יח סעיף פה והערה קכו, שדין זה נאמר גם אם הפירות התפזרו בתוך בית, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' קד, ואור לציון חלק ב פרק מג שאלה ז, וקובץ אליבא דהלכתא גיליון סח עמ' כח, בשם הגר"ע אוירבך שליט"א, שחולקים, ועיין נשמת שבת חלק ו סוף סימן קמה: "כמדומה שמנהג העולם להקל". • עיין מאמר מרדכי פרק קיג סעיף ו, ודור המלקטים (תשע"ו) חלק ו עמ' 3743, בשם הגר"א נבנצל שליט"א, והלכות שבת בשבת חלק ג עמ' נא, וארחות שבת פרק יח הערה קכו, ואיל משולש (מעמר) פרק ח סעיף יג, שדין זה נאמר רק בגידולי קרקע, ועיין פסקי תשובות שלה ב, וחוט שני חלק ב עמ' נא הערה כ, ושבות יצחק (י"ד מלאכות שבת) עמ' תנ ועמ' תמה. • עיין משנ"ב שלה יח, וארחות שבת פרק יח הערה פו, שהאיסור הוא גם אם אוספים את הפירות לתוך הבגד או לתוך החיק (החלל שבין החזה לזרוע הצמודה לו), ועיין הליכות אבן ישראל חלק ב פרק עו סעיף א, וילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה סימן שלה סוף הערה א, שחולקים, ועיין כף החיים שלה כח, בשם נזירות שמשון: "הסומך

לאסוף את הפירות למקום אחד בעזרת מטאטא¹⁰ או בעזרת הרגל¹¹ ולהרים אותם משם, כיוון שאיסוף כזה אינו דומה למלאכת מעמר.

להקל לא הפסיד", ועיין איל משולש (מעמר) פרק ח סעיף ט: "בשעת הצורך יש לסמוך על המקילים ולאוספם לחיקו וכסותו". • עיין שו"ע שלה ה, שמותר לאסוף "מעט מעט ולאכול", ועיין איל משולש (מעמר) פרק ח הערה יא*, שהסתפק מהו שיעור "מעט מעט". • עיין שו"ע שם, שאם הפירות נפלו והתערבו בעפר או באבנים קטנות מותר לאסוף פרי אחד בלבד ולאכול, ורק לאחר אכילתו מותר לאסוף עוד פרי ולאכול, וכן הלאה.

10. שבות יצחק יד מלאכות עמ' תנ, בשם הגר"ש אלישיב, שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף כד. ועיין ארחות שבת פרק יח סעיף פה.

11. אור לציון חלק ב פרק מג הערה ז.

פרק כא דיני מלאכת דש

הגדרת המלאכה

מלאכת דש היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. דישה היא הפרדת החלק הרצוי בצמח מהפסולת שמקיפה אותו או מחוברת אליו². דוגמה מצויה לכך היא דישת חיטה - גרעיני החיטה מחוברים לשיבולת, והם עטופים בקליפה דקה. הפעלת לחץ על השיבולת גורמת לגרגרי החיטה להתנתק מהשיבולת ומהקליפה המקיפה אותם, ומאפשרת את טחינתם ואת עשיית הקמח מהם בהמשך. מלאכת דישה נעשתה במשכן בתהליך הפקת החומרים לצביעת יריעות המשכן ובגדי הכהונה. כדי להפיק את החומרים הרצויים היה צריך להפריד את המרכיבים הנצרכים לצביעה שבצמח מן הפסולת שבו, ובכך לאפשר את השימוש בהם³.

לא כל הפרדה של חלק רצוי בצמח מחלקים שאינם רצויים בו נחשבת דישה. ההפרדה האסורה היא זו שנהוג לעשותה שלא בסמיכות לאכילה, אך הפרדה שנהוג לעשותה סמוך לאכילה מותרת⁴. לדוגמה מותר לפצח

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. עיין רבנו חננאל שבת עד א, ואנציקלופדיה תלמודית ערך דש פרק א, ולהלן הערה 7.
3. עיין תוספות שבת עג ב ד"ה מפרק, וערוך השולחן שכ א, וחי" אדם חלק ב כלל ט נשמת אדם אות ב.
4. אגלי טל ביאורים מלאכת דש אות ג, ושביית השבת באר רחובות מלאכת בורר אות מד, וארחות שבת פרק ד הערה ד.

תמונה 50

אגוזים בשבת⁵, וכן מותר לתלוש ענבים מאשכול ענבים בשבת⁶, כיוון שפעולות אלו נעשות בדרך כלל סמוך לאכילה. אך אסור להפריד תמרים מהענף שעליו הם גדלים ('מכבדת' - תמונה 50)⁷, כיוון שפעולה זו נעשית בדרך כלל בשדה או בבית האריזה. וכן אסור להוציא גרגרי אפונה מן השקיק הנושא אותם ('תרמיל'), אם התרמיל יבש ואינו ראוי לאכילה⁸.

הטעם לכך שהפרדה שנהוג לעשותה סמוך לאכילה אינה נחשבת דישה

נובע מהגדרת המלאכה: מלאכת דישה היא הפרדה המביאה את הפרי לשלב שבו הוא מוכן להכנסה לבית לצורך שימוש בו. לכן רק הפרדה

5. משנ"ב שיט כד, חזון עובדיה חלק ד עמ' קט, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף מב. ועיין פרק יב, שיש לפצח את האגוזים סמוך לאכילה משום איסור בורר.
6. שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף מו, ארחות שבת פרק ד סעיף ג. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, שיש להפריד את הענבים מהאשכול סמוך לאכילה משום איסור בורר.
7. מאמר מרדכי פרק קב סעיף עה, אשרי האיש חלק ב פרק כה סעיף א, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף מו: יש האוסרים, ארחות שבת פרק ד סעיף ב, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין מנחת אהבה חלק ב פרק ו סעיף ה, שחולק וסובר שאיסור דש הוא רק בפירוק אוכל מפסולת שמקיפה אותו ולא מפסולת שמחוברת לו, ועיין פסקי תשובות שיט ל.
8. עיין משנ"ב שיט כא, ושמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף לו, ואיל משולש פרק יב סעיף ט. • עיין משנ"ב שם, וארחות שבת פרק ד הערה ט, שאם התרמיל ראוי לאכילה, אין איסור בהוצאת גרגרי האפונה ממנו, כיוון שאיסור דישה הוא בהפרדת אוכל מפסולת ולא בהפרדת אוכל מאוכל. • עיין שו"ע שיט ו, ואיל משולש (בורר) פרק יב סעיף יא, שמותר להפריד את גרעיני החיטה מהשיבולים בשינוי, דהיינו להפריד אותם בראשי האצבעות ולא בכף היד כפי שרגילים ביום חול, ולהפריד רק כמות מועטה ולאכולה, ועיין איל משולש שם, ששינוי זה מתיר גם הפרדת קטניות מהתרמיל, וכמות מועטה היא תרמיל אחד, ועיין מנחת שלמה (פניני) חלק א עמ' צד, ששינוי זה מתיר גם הפרדת תמרים מן הענף, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שאין להקל ולהפריד תמרים מן הענף בראשי האצבעות, כיוון שלא ברור שזה נחשב שינוי (ועיין פסקי תשובות שיט הערה 250).

שרגילים לעשותה לפני הכנסת הפירות לבית נחשבת דישה, אך הפרדה שרגילים לעשותה לאחר הכנסת הפירות לבית - אינה נחשבת דישה⁹.

פירות הנמכרים בעודם מחוברים לפסולת

מותר לפצח שקדים ובוטנים בשבת¹⁰. ואף שבזמננו רוב הבוטנים והשקדים נמכרים קלופים, מכל מקום רגילים גם למוכרם בקליפתם ולהגישם כך לשולחן, וזה מוכיח שהקילוף אינו פעולה הכרחית המכשירה אותם להיות ראויים להגשה, אלא הוא נעשה לשם נוחות ופינוק¹¹. וכן מותר לתלוש עגבניות שרי מן הענף שהן מחוברות אליו, כיוון שרגילים למוכרן גם בעודן מחוברות לענף ולהגישן כך לשולחן¹².

9. אגלי טל ביאורים מלאכת דש אות ג, ושביתת השבת באר רחובות מלאכת בורר אות מד, וארחות שבת פרק ד הערה ד.

10. ציץ אליעזר חלק י סימן כד, חזון עובדיה חלק ד עמ' קי, מאמר מרדכי פרק צה סעיף יז, חוט שני חלק ב עמ' נג, שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף לה. ועיין שבט הלוי חלק א סימן פא, ומנוחת אהבה חלק ב פרק ו סעיף ג, שחולקים.

11. עיין חוט שני חלק ב עמ' נג, ואיל משולש בורר פרק יב סעיף טז הערה נד, בשם הגר"י קרליץ, ושמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה קד. ועיין הגר"ע אוירבך שליט"א בתוך קובץ אליבא דהלכתא גיליון סג עמ' ל: "כל שהקליפה משמשת כְּשֹׁמֵר לְפָרִי בתלוש אינו דש. והנה מלפנים לא היו רגילים כלל לקלף רק בעת אכילת הפרי, וזה מעיד על טבעה של קליפה זו הנצרכת לשמירת הפרי לצורך טריותה, ומה שרגילים רבים בזמנינו להסירה קודם האכילה הוא רק לשם נוחיות ופינוק בעלמא, ועל כן אין בזה משום דש".

12. שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף מו, מכתב הגר"ש אלישיב בתוך מאור השבת חלק ה עמ' תשסט, פסקי תשובות ש"ט ל, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין מאמר מרדכי פרק קב סעיף פא, שחולק. ועיין מאמר מרדכי שם, שאסור להפריד עגבייה רגילה מהענף המחובר לה, ועיין נאות מרדכי חלק כד עמ' 639, שחולק.

פרק כב

סחיטת פירות

סחיטת פירות

אסור לסחוט פירות בשבת, כיוון שהדבר דומה למלאכת דִּישָׁה - כשם שבדישה מפרידים את האוכל מן הפסולת המחוברת אליו, כך גם בסחיטה מפרידים את המשקה מהאוכל המחובר אליו.¹

מן התורה אסורות רק סחיטת זיתים וסחיטת ענבים, אך סחיטת שאר הפירות מותרת.² הטעם לכך הוא שבמלאכת דִּישָׁה נעשית הפרדה בין אוכל לפסולת, שהם דברים שונים זה מזה משמעותית, וכך גם בסחיטת ענבים וזיתים מתקבלים יין ושמן, שהם שונים משמעותית מהזיתים ומהענבים, ולכן סחיטתם אסורה מהתורה. לעומת זאת, בסחיטת שאר הפירות המיץ שמתקבל אינו שונה משמעותית מהפרי, ולכן סחיטתם אינה דומה למלאכת דִּישָׁה, והיא מותרת מן התורה.³ אבל חכמים גזרו שלא לסחוט שום פרי שנוהגים לסחוט אותו ביום חול, מחשש שהדבר יביא לסחיטת זיתים וענבים.⁴

1. עיין שו"ע שכ"א, ומשנ"ב שם.
2. שו"ע שכ"א, ומשנ"ב שם. ועיין משנ"ב שכ"ב, שנכון להחמיר שלא למצוץ ענב כאשר הענב אינו בתוך הפה, כיוון שמציצתו נחשבת סחיטה.
3. עיין שו"ע הרב שכ"א, עיין ארחות שבת פרק ד' הקדמה לסעיף מ.
4. שו"ע שכ"א, ומשנ"ב שם. ועיין שם ושם, שמותר לסחוט פירות שאין רגילים לסחוטם, כיוון שהמיץ היוצא מהם אינו מוגדר משקה מבחינה הלכתית, וסחיטת הפירות נחשבת כהפרדת אוכל מאוכל. ועיין רמ"א שכ"א, ומשנ"ב שם, שפרי שסוחטים אותו לרפואה או לתיבול מאכלים נחשב פרי שאין רגילים לסחוטו.

בזמננו נוהגים לסחוט את כל סוגי הפירות, לכן סחיטת כל הפירות אסורה בשבת.⁵

סחיטת לימון

אסור לסחוט לימון בשבת, כיוון שלימון הוא פרי שנוהגים לסחוט בימות החול.⁶ ויש מי שסובר שמותר לסחוט לימון בשבת,⁷ כיוון שמיץ הלימון שונה מהמיצים היוצאים מפירות אחרים - את המיצים היוצאים משאר הפירות שותים כמו שהם, אך את המיץ היוצא מהלימון אין שותים כמו שהוא, אלא משתמשים בו לתיבול מאכלים ומשקים אחרים. לכן לשיטתו הוא אינו נקרא משקה, ולא חלה עליו גזירת חכמים לאסור סחיטת משקאות בשבת.⁸

5. שמירת שבת כהלכתה פרק ה הערה ד. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ה סעיף יב, והערה מט, בשם הגרש"ז אוירבך, וחזון עובדיה חלק ד עמ' קמו, ומאמר מרדכי פרק צו סעיף יד, ואשרי האיש חלק ב פרק כח סעיף ה, שמותר לאכול אשכולית חצויה בעזרת כפית ובלבד שלא יתכוון לסחוט, ועיין חוט שני חלק ב עמ' נו, ואז נדברו חלק ב סימן יג, שאוסרים. • עיין שו"ע שכ"א, ומשנ"ב שם, שאסור לשתות מיץ שיצא מאליו מענבים או מפירות אחרים שמועדים לסחיטה, שמא אדם יסחט את הענבים או את הפירות כדי להפיק עוד מיץ, אך מותר לשתות מיץ שיצא מפירות שאינם מיועדים לסחיטה (מלבד מיץ ענבים). ועיין חוט שני חלק ב עמ' נו, שלכן מותר לשתות את המיץ שנשאר בתחתית קערת סלט פירות או בתחתית קערת פירות חתוכים, כיוון שפירות אלו יועדו לאכילה ולא לסחיטה. ועיין משנ"ב שכ"ו, שפירות שלא ייעדו אותם במפורש לאכילה נחשבים עומדים לסחיטה, ואסור לשתות את המיץ שיוצא מהם.
6. משנ"ב שכ"ב, בן איש חי שנה שנייה פרשת יתרו אות ה, עיין מנחת יצחק חלק ד סימן צט אות ב סעיף ד, מאמר מרדכי פרק צו סעיף כז, חוט שני חלק ב עמ' נח, שמירת שבת כהלכתה פרק ה סעיף ב, אז נדברו חלק א סימן טז, מנוחת אהבה חלק ב פרק ו סעיף יא. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ה סעיף יא, שמותר לתת פלח לימון לתוך כוס תה (עיין פרק ד) אף שהלימון נותן טעם בתה ואין זה נחשב סחיטת הלימון, אך אין ללחוץ על פלח הלימון כדי לסחוט אותו ולהוציא ממנו מיץ.
7. חזון עובדיה חלק ד עמ' קלד, אור לציון חלק ב פרק לב סעיף ב: "מעיקר הדין מותר לסחוט לימון בשבת ומכל מקום טוב להחמיר".
8. עיין שו"ת רדב"ז חלק א סימן י, וחזון עובדיה חלק ד עמ' קלד, ושלמי יהונתן סימן שכ עמ' שעג. ביתר ביאור: עיין בית יוסף סימן שכ ד"ה תותים שכתב: "יש לתמוה שבמצרים נוהגים לסחוט לימונים לתוך מים שנתנו בהם סוכר לשתות לתענוג, ואין נמנעים מפני כך לסחוט בשבת לתוך אותם מים, ולא ראינו מי שמיחה בידם ולא ראינו מי שפקפק בדבר. [א] ואפשר דלא מיתסר אלא כששותים מי סחיטת הפרי בלא תערובת משקה אחר. [ב] אי נמי דלא מיתסר אלא כשסוחטים מימיו לבד ואחר כך מערבין אותם אבל אם המנהג לסחוט מימיו לתוך משקה אחר

לדעת כולם מותר לסחוט לימון ישירות לתוך אוכל, כמבואר להלן.

סחיטת פרי ישירות לתוך אוכל

מותר לסחוט פרי ישירות לתוך אוכל¹⁰. לדוגמה מותר לסחוט לימון לתוך סלט ירקות כדי להשביח את טעמו¹¹, וכן מותר לסחוט תפוז לתוך סלט פירות כדי להעשיר את טעמו¹². הלכה זו מבוססת על שני יסודות: יסוד אחד הוא שרק הפרדה בין דברים שונים, כגון בין משקה לאוכל, אסורה משום דש, אך הפרדה בין דברים זהים, כגון בין אוכל לאוכל, מותרת; ויסוד נוסף הוא שמיץ הנסחט ישירות לתוך אוכל נחשב אוכל, כיוון שהוא עומד להתערבב באוכל ולהיות חלק ממנו. לכן סחיטת פרי ישירות לתוך אוכל מותרת, כיוון שבמקרה זה ההפרדה אינה בין דברים שונים, אלא בין אוכל לאוכל¹³.

מותר לסחוט פרי לתוך אוכל כדי להשביח את טעמו, גם אם המיץ אינו נספג באוכל אלא נוזל על גביו ונשפך לצדדים¹⁴, כיוון שהמיץ בטל לאוכל

שרי". ועיין משנ"ב שכ כו, שבימינו אסור לסחוט לימונים בשבת, כיוון שהטעם העיקרי להיות סחיטת לימונים הוא הטעם השני שהובא בבית יוסף (שסוחטים את הלימונים לתוך משקה אחר), וטעם זה כבר אינו שייך היום, כיוון שכיום נהוג לסחוט לימונים גם לחביית ריקות, ללא ערבוב מידי עם משקה אחר. ועיין חזון עובדיה שם, שחולק וסובר שהטעם העיקרי הוא דווקא הטעם הראשון (שאין שותים את מיץ הלימון בפני עצמו), ולכן גם בימינו מותר לסחוט לימונים בשבת, שכן גם בימינו אין שותים את מיץ הלימון בפני עצמו.

9. ועיין משנ"ב שכ כב, ובן איש חי שנה שנייה פרשת יתרו אות ה, וכף החיים שכ לו, ומאמר מרדכי פרק צו סעיף כט, ואור לציון חלק ב פרק לב שאלה א, ושמירת שבת כהלכתה פרק ה סעיף ו, שמותר לסחוט לימון לתוך סוכר, גם אם בדעת האדם ליתן את הסוכר עם המיץ הספוג בו למים, ועיין חזון איש אורח חיים סימן נו ס"ק ז, שחולק וסובר שאם המטרה הסופית של סחיטת הלימון היא לתת אותו במשקה, סחיטתו נחשבת סחיטה למשקה, אף שבשלב ראשון הוא נסחט לתוך אוכל.

10. שו"ע שכ ד. ועיין שו"ע שם, ומשנ"ב שם, ושמירת שבת כהלכתה פרק ה הערה יט.

11. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ה סעיף ה, ארחות שבת פרק ד סעיף יז.

12. עיין ארחות שבת פרק ד סעיף יז.

13. משנ"ב שכ יז, ארחות שבת פרק ד הקדמה לסעיף טז.

14. שמירת שבת כהלכתה פרק ה הערה טו. ועיין ארחות שבת פרק ד הערה כו. ועיין שו"ע תקה א, ומשנ"ב שם, ושמירת שבת כהלכתה פרק ה הערות יד-טו, וחזון עובדיה עמ' קלז.

ונחשב חלק ממנו¹⁵. לכן מותר לסחוט מיץ לימון על דג, אף שהמיץ נוזל על גבי הדג ונשפך לצדדים¹⁶.

סחיטת מאכל שנוזל ספוג בו

מותר לסחוט מאכל שנוזל ספוג בו, אם מטרת הסחיטה היא לסלק את הנוזל מתוך המאכל¹⁷. לדוגמה מותר לסחוט לביבה שיש בה שמן רב כדי להוציא מתוכה את השמן¹⁸. הטעם לכך הוא שנוזל הספוג באוכל בטל לאוכל ונחשב חלק ממנו, וסחיטתו נחשבת הפרדת אוכל מאוכל¹⁹. אמנם אם הנוזל נסחט כדי להשתמש בו הוא נחשב משקה, וסחיטתו אסורה²⁰.

15. עיין שולחן ערוך הרב תקה ב, וח"י משה (שקלארש) עמ' תא.

16. שמירת שבת כהלכתה פרק ה סעיף ג וסעיף ה.

17. שו"ע שכ ז.

18. עיין משנ"ב שכ כה, ארחות שבת פרק ד סעיף טו.

19. עיין משנ"ב שכ כד, וכללים בהלכות שבת (דש) עמ' קסד ואילך. ועיין משנ"ב שם, שאסור לסחוט זיתים וענבים גם אם אין מתכוונים להשתמש במשקה היוצא מהם, כיוון שהמיץ היוצא מהם נחשב משקה גם כאשר אין מתכוונים להשתמש בו.

20. שו"ע שכ ז, ומשנ"ב שם. ועיין שו"ע שכ ז, שאם הנוזל נסחט ישירות לתוך אוכל, סחיטתו מותרת כמבואר לעיל. ועיין משנ"ב שם כט, שסחיטת מאכל שנוזל ספוג בו אסורה גם אם זהו מאכל שאין רגילים לסוחטו.

פרק כג

סחיטת בגדים ושיער

סחיטת בגדים

אסור לסחוט בגד, מטלית או ספוג, כיוון שפעולה זו דומה למלאכת דישה. כשם שבמלאכת דישה מפרידים בין האוכל לפסולת המחוברת אליו, כך גם בסחיטה מפרידים את הנוזל מן הבגד¹. סחיטת בגד מסייעת גם להוצאת הלכלוך ממנו, ולכן היא אסורה גם משום מלאכת מלבן². דיני סחיטת בגדים האסורה משום מלאכת מלבן מבוארים בפרק לא.

סחיטת ספוג או מטלית ניקוי

אסור לשטוף כלים בעזרת ספוג או בעזרת מטלית המיועדת לניקוי כלים (סקוץ'), כיוון שבמשך השימוש בהם לוחצים עליהם והם נסחטים³. וכן

1. עיין שו"ע שכ טז, ומשנ"ב שם, ושמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף טו. • עיין שו"ע הרב שכ כא, ובאור הלכה שכ יח ד"ה יש, שהאיסור מן התורה הוא רק כאשר הסחיטה נעשית בשביל להשתמש בנוזל הספוג בבגד, אך חכמים אסרו סחיטת בגד גם כאשר הסחיטה אינה נעשית בשביל להשתמש בנוזל הספוג בבגד. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק לה סעיף יב וסעיף לא, ופסקי תשובות שב כה, שאין לנקות פצע בצמר גפן הספוג בנוזל חיטוי, כיוון שבשעת ניקוי הפצע, הנוזלים הספוגים בו ייסחטו, אלא יש לשפוך את נוזל החיטוי על הפצע ולנקות אותו בצמר גפן יבש, ועיין ציץ אליעזר חלק יג סימן פה. • עיין הר צבי אורח חיים חלק א סימן קצ, ושמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף לח, שמותר להרטיב נייר טואלט ולקנח בו את הגוף מבלי לסחוט את הנייר, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין מאמר מרדכי פרק סא סעיף לד, ושבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' תיח, בשם הגר"ש אלישיב, שחולקים.

2. שו"ע שב ט, ומשנ"ב שם, ועיין באור הלכה שכ יח ד"ה יש.

3. שו"ע שכ יז, ומשנ"ב שם, מאמר מרדכי פרק סג סעיף ד, שמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף יב, אור לציון חלק ב פרק לד שאלה ב.

תמונה 51

אין לנקות את השולחן או את הרצפה בעזרת מטלית רטובה, כיוון שהמטלית נסחטת⁴.

מותר לשטוף כלים בשבת בעזרת רשת מחומר פלסטי שחוטיה מופרדים זה מזה, כיוון שהמים אינם נספגים בה⁵.

תמונה 52

4. שו"ע שכ יז, ושמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף מג. ועיין מנחת אברהם חלק ב פרק יב סעיף ו, ומעשה השבת פרק ה סעיף מז, שמותר לנקות שולחן או רצפה בעזרת מטלית לחה, אם מעבירים את המטלית בנחת ואין מפעילים עליה לחץ, ועיין אוצר התשובות לשאלות המצוות חלק ב קח סעיף ג, וקובץ יען שמואל חלק ז סימן ל, שחולקים. ועיין דרכי עונג (דש) פרק עח סעיף ד.

5. עיין חוט שני חלק ב עמ' סב: "כל שהשערות קרובות זו לזו ומחזיקות את המים אסור, אבל אם השערות רחוקות זו מזו שאין המים נתפסים שם מותר", אור לציון חלק ב פרק לד שאלה ב: "אם אינו ארוג בצפיפות ולא נספג בו מים, מותר להשתמש בו בשבת", שמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף יא: "מותר להשתמש לניקוי הכלים במוצרים מחומר סינתטי המיוחדים לכך (לא מוצר ספוגי), אם זיפי המוצר מופרדים זה מזה ואינם צפופים הרבה", שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' תכד, בשם הגר"ש אלישיב: "אם חוטי הניילון צפופים במידה שהמים נעצרים ביניהם, ובסחיטה יוצא המים מביניהם, יש בו איסור", ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ד עמ' כד. ועיין ארחות שבת פרק יג הערה צח: "לדעת הגרש"ז אויברך זצ"ל כל דבר שאינו בולע ואין נפחו משתנה מחמת המים הנכנסים, והחללים ניכרים לעין, אין זה בגדר סחיטה, רק הוא כצניור דק שמריק ממנו מים, אמנם שמענו שלמעשה היה הגרש"ז אויברך זצ"ל נמנע מלהורות בזה היתר משום שאין בדבר קצבה ברורה ונתת תורת כל אחד ואחד בידו". ועיין מאמר מרדכי פרק סג הערה ו: "בכל סוגי הסקוצים, הליפות ורשתות הפלסטיק אסור להשתמש בשבת. הכלל הוא שכל רשת וספוג מכל סוג שהוא, אם נשאר בהם מים לאחר שמרטיבים אותם ובסחיטה זבים מים, אף על פי שזב מבין חוטי הפלסטיק, אסור להשתמש בהם בשבת". ועיין מנחת יצחק חלק ג סימן מט: "אסור לנקות את כלי האוכל בספוג של ניילון", ועיין שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק א סימן שסד, וקובץ היכלא גיליון ז עמ' קלז. • עיין דור המלקטים סימן שב סעיף י אות נג, בשם הראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א, הגר"ד ליאור שליט"א והגר"ש מחפוד שליט"א, שמותר להשתמש בספוג לניקוי כלים המכונה "שבתכלין", ועיין שם, בשם הגר"נ קרליץ, וקובץ היכלא הוראה גיליון ה עמ' מו, בשם הגר"מ ברנסדורפר שליט"א, שחולקים. • עיין הגרש"י גלבר והגר"מ רובין (מחברי ספר ארחות שבת) בקובץ היכלא גיליון ז עמ' קלח, שאין להשתמש בספוגים שיוצרו במיוחד לצורך שבת אף כאשר בגוף הספוג ישנם חללים ניכרים שאין בהם איסור סחיטה, אם הספוג עטוף בכיסוי העשוי מסיבים סינטטיים צפופים, ועיין באתר צומת שמיתרים את השימוש בספוג זה, וכן דעת הגר"ש מחפוד שליט"א.

ניקוי משטח שהתלכלך

כאמור לעיל, אין לנקות בעזרת מטלית לחה משטח שהתלכלך כגון שולחן או שיש. אך מותר לנקותו על ידי שפיכת מעט מים על הלכלוך, שפשוף הלכלוך ביד או בחומר שאינו סופג מים (כגון בעזרת רשת פלסטית שחוטיה מופרדים זה מזה), וניגוב המשטח בעזרת מטלית.⁶

שימוש במגבונים לחים בשבת

נחלקו הפוסקים האם מותר להשתמש במגבונים לחים בשבת. יש סוברים שאסור להשתמש בהם, כיוון שבמשך השימוש נסחט נוזל הספוג בהם.⁷ ויש חולקים וסוברים שמותר להשתמש בהם אם מנגבים את גוף התינוק בעדינות,⁸ כיוון שכאשר מנגבים אותו בעדינות, ניקיון

6. שמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף מא וסעיף מג. ועיין שם, שאין לשפוך מים רבים על המשטח המלוכלך ולנגבם במטלית, שמא יסחט את המטלית.

7. מנחת יצחק חלק י' סימן כה, הליכות אבן ישראל פרק מח סעיף ז, אשרי האיש פרק כח סעיף יב, ארחות שבת פרק יג סעיף מו ובירורי הלכה סימן ז, קובץ אליבא דהלכתא גיליון סג עמ' נה, בשם הגר"מ שטרנבוך שליט"א והגר"ע אוירבך שליט"א. ועיין שבט הלוי חלק ח סימן נט: "העצה להשתמש בנייר הנזכר באופן שלא ידחוק הרבה עד שיבא לידי סחיטה והוא לצורך תינוק אפשר לצדד בה להקל וכו', ושוב העירו אותי עוד פעם דלפי מה שנעשים מגבונים האלה היום רטובים הרבה, קרוב שאי אפשר לעמוד בעצה הנ"ל שלא לדחוק הרבה, ובפרט למסור דבר כזה להמונים, על כן עלינו להחמיר בכזאת עד שנדע שהמציאות נשתנה לגמרי". ועיין חוט שני חלק ב עמ' רי: "אם הם לחים בשיעור שנסחט מהם המשקה הספוג בהם בשעת השימוש, אסור להשתמש בהם דהוי סחיטה האסורה מן התורה, שהרי צריך למים היוצאים כדי לנקות בהם". ועיין מאמר מרדכי פרק סא סעיפים לה-מ, שמבחינן בין מגבונים שיש בהם נוזל בשיעור של 'טופח על מנת להטפח' (כלומר, כאשר ידו של האדם נוגעת במגבון היא נרטבת בשיעור כזה שהיא מרטיבה חפצים אחרים שהיא נוגעת בהם), שאסור להשתמש בהם בשבת, לבין מגבונים שאין בהם נוזל בשיעור של 'טופח על מנת להטפח', שמותר להשתמש בהם בשבת, ועיין הליכות אבן ישראל פרק מח סעיף ז, שכתב כעין זה. • עיין פסקי תשובות שב כה והערה 234, שאם מרטיבים את המקום שרוצים לנקות, מותר להשתמש במגבונים לדעת כולם, כיוון שבמצב זה אין כוונת האדם לסחוט את המגבון, ואין לו צורך בסחיטה זו, ועיין קובץ היכלא גיליון ז עמ' קלד, בשם הגרש"י גלבר והגר"מ רובין (מחברי ספר ארחות שבת), שחולקים, ועיין דור המלקטים (תשע"ו) סימן שכ סעיף יח אות מה עמ' 2793.

8. חזון עובדיה חלק ד עמ' קמח, מנחת אהבה חלק ב פרק יב סעיף ז, עיין שו"ת דברי חכמים (גינצברג) תשובה 381 ושו"ת מנחת אשר חלק א סימן יד אות ג, בשם הגר"מ פיינשטיין, עיין קובץ אליבא דהלכתא גיליון סג עמ' נה, בשם בעל שו"ת משנה הלכות וגיליון סו עמ' קמו,

התינוק נעשה בעזרת המים המצויים על פני המגבון ולא בעזרת המים הספוגים בתוכו. ואף שייתכן שמעט מהמים הספוגים במגבון ייסחטו, השימוש בו מותר כיוון שהאדם אינו מתכוון לכך ('אינו מתכוון'), ואין ודאות שהמים ייסחטו ('אינו פסיק רישיה')⁹. למעשה מותר להשתמש במגבונים בשבת, אך יש להקפיד לנגב את גוף התינוק בעדינות¹⁰.

סחיטת שיער

מן התורה מותר לסחוט שערות בשבת¹¹, כיוון שהמים אינם ספוגים בשערות אלא נמצאים על גביהן וביניהן¹². אך חכמים אסרו לעשות זאת¹³, כיוון שנראה כאילו המים ספוגים בשערות, ואנשים עלולים

בשם בעל שו"ת רבבות אפרים. ועיין דור המלקטים (תשע"ו) סימן שכ סעיף יח אות מב עמ' 2785, שהביאו מקורות סותרים מהי דעת הגרש"ז אוירבך בענין השימוש במגבונים בשבת. ועיין שו"ת מנחת אשר חלק א סימנים יד-יז, שחולק וסובר שמוותר להשתמש במגבונים בשבת כפי שרגילים ביום חול ואין צורך לנגב את התינוק בעדינות, כיוון שגם בשימוש בדרך זו אין ודאות שמים הספוגים במגבון ייסחטו, וכן משמע משו"ת דברי חכמים שם, בשם הגר"מ פיינשטיין, ומקובץ אליבא דהלכתא שם, בשם בעל שו"ת משנה הלכות. ועיין שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק ב סימן רד: "היתר השימוש במגבונים הוא רק במגבונים שאין באחיזתם משום פסיק רישיה, ושהאחיזה בהם אינה גורמת לסחיטה. כמובן שמגבונים הנמצאים בתחתית האריזה ושרויים בתוך הצטברות נוזלים אסורים לשימוש בשבת. השימוש מותר רק במגבונים לחים שאינם נסחטים בעת האחיזה בהם". ועיין קיצור שלחן ערוך ילקוט יוסף אורח חיים סימן שכ סעיף מ: "מותר לקנח בשבת בנחת תינוק שעשה צרכיו בממחטה לחה וכו' ויש לברר אם הממחטה עשויה מבר, שאם אכן עשויה מבר אין להקל בדבר". ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף לד, שכתב כעין זה (עיין שו"ת הר צבי אורח חיים סימן קצ, שסחיטת בגד חמורה מסחיטת נייר, כיוון שבגד עומד לסחיטה ונייר אינו עומד לסחיטה, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן ע, וחזון עובדיה חלק ד עמ' קנד, ושו"ת מנחת אשר חלק א סוף סימן טו), ועיין קובץ אליבא דהלכתא גיליון סו עמ' קמו.

9. עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' קמח, מנחת אהבה חלק ב פרק יב סעיף ז.
10. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין שו"ת באהלה של תורה חלק ה סימן ל.
11. משנ"ב סימן שכ ס"ק נה וסימן של ס"ק ז.
12. עיין רש"י שבת קכב ב ד"ה אין סחיטה, ושו"ת באר משה (שטרן) חלק א סימן מג אות ז, וארחות שבת פרק יג הערה צב.
13. משנ"ב סימן שכ ס"ק נה וסימן של ס"ק ז, חזון עובדיה חלק ו עמ' צ. • עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' קנב, שיש ראשונים שחולקים וסוברים שסחיטת שיער מותרת. • עיין אגרות משה חלק א סימן קלג, ושמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה א והערה סו, בשם הגרש"ז אוירבך, שמוותר לרחוץ את הזקן בשבת, אף אם השערות נסחטות תוך כדי הרחיצה, ועיין אגרות משה שם,

ללמוד מכך שמותר לסחוט בשבת¹⁴.

השערות האסורות בסחיטה הן שערות רבות המקובצות יחד, כגון שערות הראש והזקן, אך שערות מועטות שאינן מקובצות יחד, כגון שערות הידיים, מותרות בסחיטה¹⁵, כיוון שהמים אינם נראים כספוגים בהן¹⁶.

ניגוב שיער

אדם ששערות ראשו או זקנו נרטבו, כגון הטובל בשבת במקווה, רשאי לנגב¹⁷, אך יעשה זאת בעדינות כדי שהשערות לא ייסחטו¹⁸.

שהטעם לכך הוא שסחיטת שיער אסורה מדרבנן, ואין כוונת האדם לסחוט את השערות, ואין לו תועלת מכך, ועיין שבט הלוי חלק ה סימן מה ד"ה ואגב: "סוגיא דעלמא להחמיר דלא כבעל האגרות משה וליזהר ברחיצת הזקן במים". • עיין אבני ישפה חלק ח סימן צה ענף ג, ושו"ת ברכת יהודה חלק ה סימן ל, שמותר לחפוף את שערות הראש בשמפו אף שהשערות נסחטות תוך כדי החפיפה (וכן משמע מדברי הגרש"ז אוירבך בשמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה א), כיוון שהאיסור לסחוט שערות הוא איסור דרבנן, והסחיטה נעשית בשינוי, ואין כוונת החופף לסחוט את השערות ואין לו תועלת מהסחיטה, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קלג, וחזון עובדיה חלק ד עמ' קסח סוף ד"ה ואנכי.

14. עיין ר"ן שבת ככח ב ד"ה אין, וקצות השלחן סימן קלג ס"ק ח דף מח עמוד ב, ושו"ת באר משה (שטרן) חלק א סימן מג אות ז, וארחות שבת פרק יג סעיף נג. ועיין חוט שני חלק ב עמ' סב.

15. קצות השלחן סימן קלג ס"ק ח דף מח עמוד ב: אפשר, שו"ת באר משה (שטרן) חלק ב סימן כט אות ד, שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה א, פסקי תשובות שכו יב, ארחות שבת פרק יג סעיף נג. ועיין באר משה שם, שגם סחיטת שערות בית השחי מותרת כיוון ששערות בית השחי רחוקות זו מזו, ועיין פסקי תשובות שם, שחולק ואוסר סחיטת שערות בית השחי, אך מתיר סחיטת שיער הריסים והגבות, ועיין אז נדברו חלק יג סימן י, שאוסר סחיטת הריסים, ועיין קצות השלחן שם, ושמירת שבת כהלכתה שם.

16. ארחות שבת פרק יג סעיף נג.

17. בן איש חי שנה שנייה פרשת פקודי אות ח, מאמר מרדכי פרק סא סעיף לג, אור לציון חלק ב פרק לה הערה ב, חוט שני חלק ב עמ' סב, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף כב, מנוחת אהבה חלק ב פרק יב סעיף כא. ועיין בן איש חי שם, שטעם ההיתר הוא משום שסחיטת שיער אסורה מדרבנן, ובמקום צורך היא מותרת וזאת בתנאי שהסחיטה תעשה בשינוי, ולא ישתמשו במים הנסחטים, ועיין שם, שאף על פי כן יש לנגב את השערות בנחת.

18. בן איש חי שנה שנייה פרשת פקודי אות ח, כף החיים שכ קיא, מאמר מרדכי פרק סא סעיף לג, אור לציון חלק ב פרק לה הערה ב, אשרי האיש פרק כח אות יז, שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק א סימן שסד. ועיין אשל אברהם (בוטשאטש) סימן שכ סעיף יז, ושמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף כב, ומנוחת אהבה חלק ב פרק יב סעיף כא, שחולקים וסוברים שאפשר לנגב

צחצוח שיניים בשבת

נחלקו הפוסקים האם מותר לצחצוח שיניים בשבת, ומחלוקתם נסובה סביב שתי שאלות עיקריות: האחת היא אם מריחת המשחה על השיניים אסורה משום מלאכת ממרח (מחליק), והשנייה היא אם סחיטת המים משערות המברשת תוך כדי הצחצוח אסורה משום מלאכת דישה.

בעניין מריחת משחת השיניים, יש סוברים שהיא אסורה משום מלאכת ממרח¹⁹, כיוון שהיא גורמת להיווצרות שכבה חלקה של משחה על פני השיניים²⁰. ויש חולקים וסוברים שהיא אינה אסורה משום מלאכת ממרח²¹, כיוון שמטרת המריחה היא לפזר את המשחה בפה ולא להחליק אותה. ונוסף על כך אין בהחלקת המשחה שום תועלת והיא מתקיימת רק לזמן מועט, שכן עם תחילת הצחצוח מתערבת המשחה במים הספוגים במברשת ונעשית נוזלית²².

- את שערות הראש והזקן כרגיל, ועיין מנוחת אהבה שם הערה 69, שהטעם לכך הוא שאיסור סחיטת שיער הוא מדרבנן, וכאשר המים נספגים מידית במגבת והסחיטה אינה ניכרת - חכמים לא אסרו אותה, ועיין אשל אברהם שם, ושמירת שבת כהלכתה שם הערה 10, טעמים נוספים. ועיין אז נדברו חלק א סימן נה, ודור המלקטים (תשע"ו) סימן שכו סעיף ט אות יד עמ' 3152.
19. אגרות משה אורח חלק א סימן קיב, מנחת יצחק חלק ג סימן מח, ציץ אליעזר חלק ז סימן ל אותיות ו-יד, מאמר מרדכי פרק פז סעיף יד, שבט הלוי חלק ה סימן מה, אשרי האיש פרק כט סעיף ג, אור לציון חלק ב פרק לה שאלה ו, משנה הלכות חלק ה סימן נב.
20. ציץ אליעזר חלק ז סימן ל אות ח, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' תלו, בשם הגרי"ש אלישיב, עיין פסקי תשובות סימן שכז הערה 25. ועיין ציץ אליעזר שם, שהחלקת המשחה אסורה אף שהיא נעשית רק לזמן מועט. ועיין אשרי האיש פרק כט סעיף ג, שהוצאת המשחה מהשפופרת אינה אסורה משום ממרח "דלאסור ממרח צריך מעשה מריחה".
21. קצות השולחן סימן קלח אות לא עמ' צט, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה קב והערה מט, בשם הגר"ש ז' אוירבך (ועיין שם שמסיק: "הרי זה כדברים המותרים שנהגו בהם איסור"), כתבי הגר"א הנקין חלק ב תשובות איברא סימן כג אות א (ועיין שם אות ב: "כל המחמיר הרי זה משובח"), יביע אומר חלק ד אורח חיים סימן כז אות ב (ועיין שם סימן ל אות כ: "מי שיכול להמנע מזה בשבת ולא יגרום לו צער כלל טוב לו שיחמיר בדבר. ועליו תבוא ברכת טוב"), נפש הרב עמ' קסח, בשם הגר"ד סולוביצ'יק, מראש צורים סימן לג אות ה, בשם הגר"א ליכטנשטיין, מנוחת אהבה חלק ג פרק כ סעיף י. ועיין שו"ת דבר חברון חלק א סימן שעב.
22. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה קב והערה מט, בשם הגר"ש ז' אוירבך, ויביע אומר שם סימן כז אות ב, ונפש הרב שם, בשם הגר"ד סולוביצ'יק, ומנוחת אהבה חלק ג פרק כ הערה 34.

בעניין סחיטת שערות המברשת תוך כדי צחצוח השיניים, יש סוברים שהיא אסורה משום מלאכת דישה²³. ויש חולקים וסוברים שהיא מותרת²⁴. טעמם של המתירים הוא שהאיסור לסחוט את שערות מברשת השיניים הוא איסור דרבנן, שכן המים אינם ספוגים בשערות אלא נמצאים ביניהן, וסחיטת דבר שהמים אינם ספוגים בו אסורה רק מדברי חכמים²⁵; וכיוון שכך ניתן להתיר את צחצוח השיניים על ידי צירוף שתי סברות היתר: סברה אחת היא שאדם המצחצח את שיניו אינו מתכוון לסחוט את הנוזלים מתוך המברשת, ולדעת מיעוט מהפוסקים מותר לעשות איסור דרבנן כאשר האדם אינו מתכוון לפעולה האסורה; וסברה נוספת היא שלדעת מיעוט מהפוסקים סחיטת דבר שהמים אינם נספגים בו אלא נמצאים בין חלקיו אינה אסורה אפילו מדברי חכמים. ואף שאין סומכים על כל סברה בנפרד, סומכים עליהן כאשר הן מצטרפות יחד²⁶. למעשה

23. מנחת יצחק חלק ג סימן מח, ארחות שבת פרק יז סעיפים כט-ל. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף לט: "נוהגים שלא לצחצח שיניים בשבת ואפילו בלי משחה". ועיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קיב: "טוב שלא ללחלח במים את מברשת השיניים קודם הניקוי מחשש סחיטה". ועיין שבט הלוי חלק ה סימן מה: "לפי מה שכתבתי היה מקום להקל במברשת עם שערות או חוטי ניילון וכו', מכל מקום אין רצוני להתיר דבר התמוה לרבים".

24. שרידי אש חלק א סימן ל, עיין כתבי הגר"א הנקין חלק ב תשובות איברא סימן כג אות א (ועיין שם אות ב: "כל המחמיר הרי זה משובח"), שו"ת מנחת שלמה חלק ב סימן לה אות ג: "יש כמה פנים להיתר, ולענ"ד הוא מהדברים המותרים שנהגו בו איסור", יביע אומר חלק ד אורח חיים סימן ל אות יט, מאמר מרדכי פרק פט סעיף כח, אור לציון חלק ב פרק לה שאלה ו, שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק א סימן שסד, עיין מנחת אהבה חלק ג פרק כ סעיף י. ועיין שו"ת משנה הלכות חלק ה סימן נב.

25. עיין שו"ת באר משה חלק א סימן מג אות ז, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "ההבחנה מאוד דקה. גם בצמר הספיגה היא מן הנימים. ההבחנה היא בעיקר אם הנוזלים יוצאים רק על ידי סחיטה או גם ללא סחיטה".

26. יביע אומר חלק ד אורח חיים סימן ל אות יט. ועיין שרידי אש חלק א סימן ל, ואור לציון חלק ב פרק לה שאלה ו, טעמים נוספים. • עיין מנחת יצחק חלק ג סימן מח, שיש לייחד מברשת שיניים מיוחדת לשבת, כיוון ששימוש במברשת שיניים של יום חול נחשב מעשה חול שאינו מתאים לקדושת השבת, ועיין קצות השלחן סימן קלח בדי השלחן ס"ק לא עמ' צט, שכתב כעין זה, ועיין אור לציון חלק ב פרק לה הערה ו, והלכתא דמלכתא פרק כח הערה לב, בשם הגר"ד פיינשטיין, שחולקים, וכן משמע ממאמר מרדכי פרק פט סעיפים כב-כט, ועיין יביע אומר חלק ד אורח חיים סוף סימן ל: "ומיהו נכון להחמיר לייחד מברשת שיניים לשבת, כדי להנצל מענין עובדין דחול", ועיין שבט הלוי חלק ה סוף סימן מה, שכתב כעין זה, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "בשבת יש להקפיד יותר על מברשת ששערותיה קשות והספיגה מועטה אם בכלל". • עיין

תמונה 53

המנהג המקובל הוא להימנע מצחצוח שיניים בשבת ולהסתפק בשטיפתן בעזרת מי פה. עם זאת, לנוהגים לצחצח שיניים בשבת במי פה יש על מי לסמוך, ובפרט לבעלי שיניים וחניכיים רגישות הזקוקות לטיפול יום-יומי²⁷.

בשנים האחרונות פותחו מברשות שיניים מיוחדות לשבת, העשויות מסיבי סיליקון עבים שאין בהם חשש סחיטה (תמונה 53), והן מותרות לשימוש בשבת²⁸.

אדם שצחצוח השיניים גורם לו בוודאות ליציאת דם, אינו רשאי לצחצח שיניים בשבת לכל הדעות²⁹, כיוון שהוצאת דם אסורה בשבת משום מלאכת חובל³⁰.

אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קיב. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קיב, ויביע אומר חלק ד סימן ל אות כ, ואור לציון חלק ב פרק לה הערה ו, ומאמר מרדכי פרק פט סעיף כט, שבסיום הצחצוח אין לשטוף את המברשת אם אין עתידים להשתמש בה שוב בשבת, משום הכנה מקודש לחול, ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ד עמ' עה סוף הערה כז, ומכתב הראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א בתוך אשרי האיש (אזולאי) הלכות ערב פסח שחל בשבת עמ' כה, שחולק וסובר שמותר לשטוף את מברשת השיניים בסיום הצחצוח, כיוון שכל דבר שרגילים לעשותו בסוף פעולה מבלי לחשוב על התועלת שבעשייתו, אינו אסור משום הכנה, וכל שכן אם האדם נגעל מהשארת המברשת מלוכלכת, ועיין אשרי האיש שם, שדברי הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר שם, נאמרו כאזהרה לכתחילה ואינם מעיקר הדין, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שהשטיפה מותרת רק במקרה שאי שטיפת המברשת תגרום לפגיעה בכבוד האדם, ובמקרה זה יש להיזהר שלא לסחוט את המברשת, ועדיף להשרותה במים.

27. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

28. עיין דור המלקטים (תשפ"ב) סימן שב סעיף יב אות נח.

29. יביע אומר חלק ד אורח חיים סימן ל אות כ, מאמר מרדכי פרק פט סעיפים כב-כה, אור לציון חלק ב פרק לה שאלה ו, שבט הלוי חלק ה סוף סימן מה, משנה הלכות חלק ה סימן נב, מנוחת אהבה חלק ג פרק כ סעיף י והערה 35. ועיין יביע אומר שם, ומאמר מרדכי שם כה, ומנוחת אהבה שם, שצחצוח השיניים מותר כל עוד ישנו ספק אם פעולת הצחצוח תגרום להוצאת דם, גם אם ברוב המקרים הצחצוח גורם להוצאת דם.

30. עיין שו"ע שכת מח, ומשנ"ב שם.

פרק כד

חליבה ושאיבת חלב אם בשבת

חליבת בהמה בשבת

אסור לחלוב בהמה בשבת, כיוון שהדבר דומה למלאכת דישה¹. כשם שבדישה מפרידים את גרעיני התבואה מהמוץ שמקיף אותם, כך גם בחליבה מפרידים את החלב מהדד שמקיף אותו².

בהמה שאין חולבים אותה יום שלם מצטערת מאוד, לכן התירו חכמים לחלוב בהמה בשבת על ידי גוי³, וכך נוהגים היום כמעט בכל הרפתות. כאשר אי אפשר לחלוב את הבהמה על ידי גוי, מותר לחלוב אותה כך שהחלב יישפך למקום שהוא יאבד בו, כגון לקרקע או לכלי שיש בו חומר פגום⁴, משום שיש ראשונים הסוברים שחליבה בשבת אסורה רק כאשר החלב נחלב כדי להשתמש בו, שכן איסור חליבה נלמד ממלאכת דישה, וכשם שבמלאכת דישה מפרידים את גרגרי החיטה מהשיבולים כדי להשתמש בהם, כך גם בחליבה האיסור חל רק כאשר החלב נחלב כדי

1. רמב"ם שבת ח ז, משנ"ב שה עא, ושער הציון שם סה.
2. שבלי הלקט ענין שבת סימן קכג, ואנציקלופדיה תלמודית ערך דש פרק ח.
3. שו"ע שה כ. ועיין אורח משפט סימן סד ודעת כהן סימן רלה, וחזון איש אורח חיים סימן נו ס"ק ד ד"ה וס"מ, ושמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיף מח, שמבחינה הלכתית זוהי הדרך המובחרת לחלוב בהמה בשבת, ועיין הערה הבאה.
4. חזון איש אורח חיים סימן נו ס"ק ד, חזון עובדיה חלק ד עמ' קיג, מאמר מרדכי פרק סה סעיף מב, שמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיף מט. ועיין אורח משפט סימן סד ודעת כהן סימן רלה, שמסתייג מהיתר זה.

להשתמש בו.⁵ ואף שבדרך כלל אין סומכים על שיטה זו, במקרה שאין אפשרות לחלוב על ידי גוי סומכים עליה כדי למנוע צער מהבהמה.⁶

שאיבת חלב אִם בשבת

גם שאיבת חלב אִם אסורה בשבת.⁷ עם זאת מותר להניק תינוק בשבת, כיוון שזו צורת האכילה הטבעית שלו, ואכילה בדרך טבעית אינה נחשבת מלאכה.⁸

אישה הסובלת מעודף חלב רשאית לשאוב את החלב לאיבוד, כגון לתוך כלי שיש בו חומר פגום. אומנם חליבה לאיבוד אסורה מדברי חכמים, אך במקרה זה התירו חכמים את האיסור כדי למנוע צער מהאישה.⁹ אפשר לשאוב את החלב באמצעות משאבה ידנית או באמצעות משאבה חשמלית המופעלת על ידי שעון שבת, אך אין להפעיל בשבת משאבה חשמלית לשם כך.¹⁰

וכן אישה שתינוקה אינו מסוגל לינוק, והיא חוששת מירידה בייצור החלב העלולה להוביל בהמשך למחסור בחלב עבור התינוק, רשאית לשאוב חלב לאיבוד כדי לשמר את יכולת ההנקה.¹¹

תינוק הזקוק לחלב אִם ואינו מסוגל לינוק ישירות מאימו, מותר לשאוב עבורו חלב בשבת ולהאכילו בבקבוק.¹² אך אם אפשר לשאוב את החלב

5. רמב"ן שבת קיא א.
6. חזון איש אורח חיים סימן נ ס"ק ד ד"ה ולדינא, מאמר מרדכי פרק סה הערה מט.
7. שו"ע שכח לד, באור הלכה שם ד"ה ותניק.
8. שמירת שבת כהלכתה פרק לו הערה סז, בשם הגרש"ז אוירבך, מסורת משה חלק ג עמ' קג, חוט שני חלק ב עמ' סא. ועיין שו"ע שכח לה, שמותר לאישה לטפטף טיפת חלב מדדיה לתוך פי התינוק כדי לעודד אותו לינוק.
9. שו"ע של ח, ומשנ"ב שם, חזון עובדיה חלק ג עמ' שדמ, שמירת שבת כהלכתה פרק לו סעיף כא.
10. פסקי תשובות של יב.
11. שמירת שבת כהלכתה פרק לו סעיף כא, ארחות שבת פרק ד הערה סג.
12. מאמר מרדכי פרק קז סעיף מז, חוט שני חלק ד עמ' רנא, אז נדברו חלק יג סימן עט ד"ה ועוד, שו"ת דבר חבון חלק ב סימן רמ. • עיין מאמר מרדכי שם, וחוט שני שם, ואז נדברו שם, ופסקי תשובות סימן של הערה 83, שההיתר לשאיבת חלב אִם בשבת עבור תינוק מותר בכך שלא

לפני כניסת השבת או לאחר צאת השבת יש לעשות כן, כדי להימנע מחילול שבת שלא לצורך¹³.

נעשה ניסיון קודם להאכילו תחליף חלב, כיוון שבמצב זה יש חשש שתחליף החלב יסכן את בריאותו של התינוק, אך במקרה שתינוק קיבל בעבר תחליף חלב ולא הופיעו תופעות לוואי, אסור לשאוב עבורו חלב בשבת, ויש להאכילו בתחליף חלב, וכן משמע מחזון עובדיה חלק ג עמ' תא, וממאור השבת חלק ד עמ' ריז, בשם הגר"ש אלישיב, ומשמירת שבת כהלכתה פרק לו סעיף כב, ועיין שו"ת דבר חברון חלק ב סימן רמ, שחולק, כיוון שחלב אָם הוא מזון הטבעי של התינוק, ואין לו תחליף, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א (ועיין אהלי הלכה ימים נוראים פרק לא הערה 20), ועיין אור לציון חלק ב פרק לו שאלה ח, ומשמע מדבריו שיש להאכיל את התינוק בתחליפי חלב גם כאשר לא נעשה ניסיון קודם להאכילו בתחליף חלב. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק לו הערה סג, ושו"ת באהלה של תורה חלק ב סימן מא, וארחות שבת פרק כו סעיף נא, ופסקי תשובות סימן של הערות 85-86, שבמקום שמותר לשאוב חלב אָם, עדיף לעשות זאת באמצעות משאבה חשמלית המופעלת על ידי שעון שבת, ולא באמצעות משאבה ידנית, ועיין מאמר מרדכי פרק קז סעיף מז, שחולק. • עיין חזון עובדיה חלק ג עמ' תא, ומאמר מרדכי פרק קז סעיף מז, ותורת היולדת פרק מד סעיף ג, שאם ניתן לשאוב בשינוי, יש לעשות כן. • עיין פסקי תשובות סימן של הערה 82, שכל עוד התינוק מסוגל לנינוק, אסור לשאוב עבורו חלב כדי להאכילו בבקבוק, גם אם ההנקה כרוכה בקושי או באי נוחות עבור האָם. ועיין מאמר מרדכי פרק קז סעיף מז: "אשה שקשה לה להניק את תינוקה ישירות, והתינוק אוכל טוב יותר מבקבוק (והתינוק עדיין לא ניסה תחליפי מזון), מותר לה לשאוב חלב בשבת כדי להאכיל את התינוק".

13. פסקי תשובות של יא.

פרק כה

הפיכת מוצק לנוזל והקפאת מים ('מוליד')

הפיכת מוצק לנוזל

הפיכת מוצק לנוזל נחשבת ליצירת דבר חדש ('הולדה') והיא דומה למלאכה¹, לכן אסור לרסק בשבת קרח או שלג כדי להמיס אותם². לדעת השולחן ערוך רק ריסוק בידיים נאסר אך המסת מוצק על ידי חימום מותרת³, וכך נוהגים יוצאי ספרד⁴. לכן יוצאי ספרד רשאים לחמם על גבי

1. רש"י שבת נא ב ד"ה כדי, משנ"ב שכ לג.

2. שו"ע שכ ט. • עיין משנ"ב שכ לג, שלדעת הרמב"ם אסור לרסק קרח בשבת כיוון שפעולה זו דומה לסחיטת פירות, וסחיטת פירות אסורה משום מלאכת דש. ועיין כף החיים שכ נז, על פי עולת שבת, שהשולחן ערוך סובר כרמב"ם, ועיין ציץ אליעזר חלק ו סימן לד אות יב ד"ה אלא, שחולק וסובר שאפשר שהשלחן ערוך סובר כרש"י, וכן משמע ממשנ"ב שכ לג, ומבן איש חי שנה שנייה פרשת יתרו סעיף ט. ועיין ארחות שבת פרק ד הערה סד, שלדעת ספר התרומה, אדם שיח כה-כז, ומשנ"ב שיח קז, וארחות שבת פרק ד הערה סד, שלדעת ספר התרומה, אדם שריסק קרח שלא כדין והפכו למים, המים אסורים בשתייה, אך אין פוסקים כשיטתו. • עיין בן איש חי שנה שנייה פרשת יתרו אות ט, וחזון עובדיה חלק ד עמ' קנז, ומאמר מרדכי פרק צז סעיף ט, שאין לרסק או להמיס בידיים קרח הנתון במים, ועיין משנ"ב שכ לד, שיש מתירים כיוון שהקרח מתערב במים ואינו ניכר, ועיין שער הציון שיח קמו, שטוב להחמיר בכך לכתחילה, ועיין חזון עובדיה שם, שלכן אין לערבב קוביות קרח הנתונות במים, כיוון שערבוב נחשב המסה בידיים. • עיין חזון איש אורח חיים סימן נח אות ט, וחזון עובדיה חלק ד עמ' קנט, בשם הרבה פוסקים, וארחות שבת פרק ד הערה מט, שמותר לתת סוכר וקפה נמס לתוך מים חמים ולערבבם, כיוון שהסוכר והקפה אינם הופכים לנוזל אלא מתפרקים לחתיכות קטנות ומתפזרים במים עד שאינם ניכרים. • עיין שו"ע שם י, ומשנ"ב שם לב, שמותר לשבור קרח שלא כדי להמיס אותו, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' קנח, שלכן מותר לשבור קרטיב לחתיכות קטנות תוך כדי אכילה.

3. שו"ע שיח טז, ומשנ"ב שם.

4. חזון עובדיה חלק ד עמ' קנו, מאמר מרדכי פרק צז סעיף יג.

פלטה של שבת עוף עם רוטב קרוש אף שחום הפלטה ימיס את הרוטב, וזאת בתנאי שאין בכך איסור בישול, כגון שהרוטב כבר בושל בערב שבת. אך לדעת הרמ"א גם המסת מוצק על ידי חימום אסורה בשבת⁵, וכן נוהגים יוצאי אשכנז⁶. לכן יוצאי אשכנז אינם רשאים לחמם עוף עם רוטב קרוש על גבי הפלטה, כיוון שחום הפלטה ימיס אותו. אמנם אם כמות הרוטב מועטה מותר לחממו⁷, כיוון שאין לרוטב חשיבות, והפיכתו לנוזל אינה נחשבת ליצירת דבר חדש⁸. לכן גם למנהג יוצאי אשכנז מותר להניח על הפלטה עוף שיש עליו מעט רוטב קרוש.

כאשר יש צורך, כגון כאשר הפשרת התבשיל נצרכת עבור ילדים קטנים או אורחים⁹, יוצאי אשכנז מקילים לחמם תבשיל מוצק ולהפוך אותו לנוזל¹⁰. וכן הם מקילים (אף שלא במקום צורך) להניח תבשיל מוצק על הפלטה בעודה כבויה, אף שהיא עתידה להידלק מאוחר יותר, והתבשיל המונח עליה יהפוך לנוזל¹¹.

5. רמ"א שיח טז. ועיין שביתת השבת סימן שיח ט"ק נג, שגם לדעת הרמ"א, האיסור לרסק קרח הוא משום שהדבר דומה למלאכה, ועיין פסקי תשובות סימן שיח הערה 501, וארחות שבת פרק ד הקדמה לסעיף לט, ושלחן ערוך המבואר (עוז והדר) סימן שיח סעיף טז בירור הלכה אות פז, שיש שביארו את דברי הרמ"א בדרך אחרת. • עיין משנ"ב שיח קה, שהנחת הקרח בשמש כדי שיימס אסורה גם היא. • עיין משנ"ב שיח קה, שבקבוק משקה קפוא המופשר בחלקו מותר לתנו סמוך למקור חום, כיוון שהמיץ המופשר מתערבב מיד במיץ שכבר הופשר, ואין זה נראה כיצירת דבר חדש, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק י' סעיף ב, שמסיבה זו מותר גם לתת קרח בכוס משקה, כיוון שטיפות הקרח הנמסות מתערבבות מיד במים ואין ניכרות. • עיין ציץ אליעזר חלק ו סימן לד אות ל, ודברי יציב אורח חיים סימן קנט אות ד, ושבת הלוי חלק ז סימן מ, ואשרי האיש פרק יח סעיף לה, וחוט שני חלק ג עמ' קצא, ואז נדברו חלק ו סימן ג, שמוותר להוציא משקה קפוא מהמקפיא כדי שיפשיר, כיוון שההפשרה נעשית מאליה, ועיין מאמר מרדכי פרק צז סעיף יא, ושמירת שבת כהלכתה פרק י' סעיף ג, שחולקים.

6. שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף מג.

7. משנ"ב שיח קה, ארחות שבת פרק ד סעיף מז.

8. שלחן ערוך הרב שיח כו.

9. מאמר מרדכי פרק צז סעיפים יד-טז. ועיין פסקי תשובות סימן שיח אות נה וסימן שכה אות ג, שחימום אחד מצרכי הסעודה הבסיסיים נחשב צורך. ועיין אז נדברו חלק ג סימן ח: "כיוון שדין זה הוא חידוש, ומחמיר הרמ"א רק בגלל שנהגו כן, לכן בטעם כל שהוא מתירים לכתחילה".

10. רמ"א שיח טז.

11. עיין משנ"ב שיח קו, ושולחן ערוך דבר חבון בד' חלקי שו"ע (תשע"ט) סימן פו, והלכה ברורה (בישול ואפיה) פרק יא סעיף קסט עמ' תסג.

המסת מאכל שרגילים לאוכלו מוצק

האיסור ליוצאי אשכנז להפוך מוצק לנוזל על ידי חימום נאמר רק במאכל שאין רגילים לאכול אותו בעודו מוצק, כגון קרח ושומן קרוש. אבל מאכל שרגילים לאכול בעודו מוצק, כגון שוקולד שעבר בישול וחזר והתקשה, מותר להופכו לנוזלי על ידי חימום, כיוון שהפיכתו לנוזלי אינה משנה אותו משמעותית ואינה נחשבת יצירת דבר חדש¹². לכן מותר לחמם על הפלטה קרם שוקולד שעבר בישול, אף שחום הפלטה ימיס אותו¹³.

הקפאת מים

יש סוברים שאסור להקפיא מים בשבת. לשיטתם, כשם שהפיכת קרח למים נחשבת יצירת דבר חדש, כך גם הפיכת מים לקרח נחשבת יצירת דבר חדש¹⁴. ויש חולקים וסוברים שהקפאת מים מותרת¹⁵, כיוון שהיא אינה נעשית בידיים אלא מאליה¹⁶; ועוד שיצירת קרח אינה נחשבת יצירה חשובה, הן משום שקרח אינו מתקיים בטבעו, והן משום שהשימושים שעושים במים חשובים יותר מהשימושים שעושים בקרח¹⁷. למעשה

12. שלחן שלמה סימן שכ אות יח, ושמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף מג, והערה ככג, בשם הגרש"ז אורבך, תשובות אביגדר הלוי עמ' שז, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין הלכות שבת בשבת חלק א פרק יא הערה 66 עמ' תרסח, בשם הגר"ש אלישיב, ושו"ת דבר חברון בד' חלקי השו"ע (תשע"ט) סימן פו, שחולקים, ועיין פסקי תשובות סימן שכ הערה 138. ועיין מאור השבת חלק ג עמ' רכ, בדעת הגרש"ז אורבך, שהיתר זה לא נאמר כאשר הריסוק נעשה בידיים, ועיין פסקי תשובות סימן שיח הערה 490.

13. תשובות אביגדר הלוי עמ' שז.

14. שו"ת דובב מישרים חלק א סימן נה, כתבי קהלות יעקב החדשים שבת סימן נב, שמירת שבת כהלכתה פרק י סעיף ד: "טוב להימנע", להורות נתן חלק א סימן יט.

15. עיין אורח משפט סימן סט, ציץ אליעזר חלק ח סימן יב, מאמר מרדכי פרק צז סעיף א, אור לציון חלק ב פרק לב שאלה ג, חוט שני חלק ג עמ' קצא, בשם החזון איש, ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' תח.

16. ציץ אליעזר חלק ח סימן יב.

17. שמירת שבת כהלכתה פרק י הערה יד, בשם הגרש"ז אורבך.

פרק כה - הפיכת מוצק לנוזל והקפאת מים ('מוליד')

יוצאי ספרד יכולים להקל ולהקפיא מים בשבת¹⁸, ויוצאי אשכנז יכולים להקל כן רק במקום צורך גדול, כגון בשבת חמה מאוד¹⁹.

18. אור לציון חלק ב פרק לב שאלה ג, ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' תח. ועיין אור לציון שם הערה ג, וילקוט יוסף שם הערה ג, שלדעת השלחן ערוך מותר להמיס קרח בשבת אם ההמסה אינה נעשית בידיים, ולכן יוצאי ספרד יכולים להקל בדין זה, כיוון שההקפאה אינה נעשית בידיים. 19. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק י סעיף ד, ומנחת יצחק חלק ח סוף סימן כד.

פרק כו דיני מלאכת טוחן

הגדרת המלאכה

מלאכת טוחן היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן בתהליך הפקת הצבע לצביעת יריעות המשכן ובגדי הכהונה. כדי להפיק את הצבע מהצמחים שמהם הפיקו את הצבע, צריך היה לטחון אותם².

טחינה היא חילוק גוף אחד לחלקים קטנים³, והיא אסורה בין שמדובר באוכל, כחיתים או תבלינים, ובין שמדובר בחומרים אחרים, כעץ או

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. רש"י שבת מט ב ד"ה הם זרעו, ערוך השולחן שכא א.
3. רמב"ם שבת ז ה, ופירוש המשניות לרמב"ם שבת פרק ז משנה ב. ועיין ארחות שבת פרק ו סעיף ב: "לא נתבאר בפוסקים שיעור מדויק לגודל החתיכות שיחשב בהם טוחן, אמנם פשוט הוא שמותר לחתוך פירות או ירקות לחתיכות גדולות ואין בזה משום טוחן כלל", ועיין מאמר מרדכי פרק צט סעיף ג: "אם חותכים חתיכות גדולות מאוד באופן שניכר לעין כל בלא פקפוק, אין זו טחינה". • עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד טוחן אות ג, ושמירת שבת כהלכתה פרק ו הערה ו, בשם הגרש"ז אוירבך, וחוט שני חלק א עמ' קא, שבדברים שאינם אוכל, חילוק גוף אחד לחתיכות יכול להיחשב טוחן, גם אם החתיכות אינן קטנות. • עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד טוחן אות ג, וחוט שני חלק א עמ' צט, וארחות שבת פרק ה סעיף ג, שמותר לחתוך ירק, כגון מלפפון או גזר, לפרוסות דקות, כיוון שהפרוסות המתקבלות אינן קטנות. • עיין קצות השלחן סימן קכט בדי השלחן ס"ק ב, וארחות שבת פרק ה הערה יב, בשם הגרי"ש אלישיב, ועם מקדשי שביעי חלק א עמ' רכח, בשם הגר"ח קנייבסקי, שאסור לחתוך ירק לרצועות דקות וארוכות (כדוגמת רצועות המתקבלות כאשר מקלפים גזר בקולפן), ועיין פסקי תשובות סימן שכא הערה 165, בדעת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד טוחן אות ג, שחולק, וכן משמע משמירת שבת כהלכתה פרק ו הערה ו, בשם הגרש"ז אוירבך, וכן כתב לנו

אבן. לכן אסור בשבת לפורר רגבי עפר ואבני גיר⁴, וכן אסור לשייף או לנסר עץ כדי ליצור נסורת⁵.

טחינת דברי מאכל שאינם מן הצומח

מאכלים הראויים לאכילה שאינם מן הצומח, כגון בשר מבושל, אין בהם איסור טחינה⁶, כיוון שמלאכות שבת נלמדות ממלאכת המשכן, ובמלאכת המשכן לא טחנו מאכלים ראויים לאכילה שאינם מן הצומח⁷. לכן מותר לרסק ביצה או לחתוך גבינה קשה לחתיכות דקות⁸. אך אין לרסקן במגירת או בכלי המיוחד לטחינה, כיוון ששימוש בהם הוא מעשה חול, שאינו מתאים לקדושת השבת⁹.

הגר"י אריאל שליט"א.

4. עיין משנ"ב שכא מה. ועיין שו"ע שב ז': "ויש מפרשים", ומשנ"ב שם, ובן איש חי שנה שנייה פרשת משפטים סעיף ז, ואור לציון חלק ב פרק כד הערה ה, ומאמר מרדכי פרק צט סעיף כו, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף לא, שאסור להסיר בוך שהתייבש על נעל או על בגד, כיוון שהסרתו תגרום לפירורו, ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' שצז, שחולק, ועיין הליכות עולם חלק ד עמ' קכה, שמקל כן במקום הצורך, ועיין מנחת אהבה חלק ב פרק יב סעיף יח. ועיין שו"ע שב ז, שלפעמים הסרת בוך מבגד אסורה משום מלאכת מלבן.
5. רמב"ם ח טו, משנ"ב שכא מה, ושמירת שבת כהלכתה פרק ו סעיף א.
6. שו"ע שכא ט.
7. תרומת הדשן סימן נו, וח"י אדם חלק ב כלל יז נשמת אדם אות ב, ובנתיבות העיין שבת חלק א עמ' תנה ואילך.
8. שו"ע שכא ט, ומשנ"ב שם, חזון עובדיה חלק ד עמ' רסז, מאמר מרדכי פרק צט סעיף כא, שמירת שבת כהלכתה פרק ו סעיף יד.
9. שו"ע שכא י, ומשנ"ב שם. ועיין בן איש חי שנה שנייה פרשת משפטים אות ג, וחזון עובדיה חלק ד עמ' רסח. ועיין אגרות משה אורח חיים ד סימן עד טוחן אות ד, ושמירת שבת כהלכתה פרק ו סעיף ג, שכלי המיועד לפריסת פרוסות דקות, כמקצץ ביצים וכיוצא בזה, אינו כלי המיוחד לטחינה ומותר להשתמש בו, ועיין מאמר מרדכי פרק צט סעיף כג, שחולק.

טוחן אחר טוחן

איסור טוחן אינו חל על דברים שהיו מפוררים ואדם חיבר אותם יחד¹⁰, אלא רק על דברים שהחיבור ביניהם טבעי¹¹. דין זה נקרא בלשון הפוסקים "אין טוחן אחר טוחן"¹², ומובנו הוא שדבר שהיה טוחן וחובר שוב בידי אדם, מותר לחזור ולטחון אותו. לדוגמה מותר לפורר קוביית סוכר, כיוון שגרגרי הסוכר היו מפוררים והם חוברו בידי אדם. וכן מותר לפורר לחם, ביסקוויטים, עוגה וכיוצא בהם, כיוון שגרגרי הקמח היו מפוררים, והלישה חיברה אותם יחד¹³. אך אין לפוררם בכלי המיועד לטחינה, כגון במגרת (פומפיה), כיוון שזהו מעשה חול, שאינו מתאים לקדושת השבת¹⁴.

טחינת אוכל סמוך לסעודה

בשעת האכילה רגילים לרסק את האוכל בפה, וברור שמותר לעשות כן, כיוון שריסוק זה הוא חלק מדרך האכילה הטבעית¹⁵. נחלקו הפוסקים אם חיתוך מאכל לחתיכות קטנות סמוך לסעודה נחשב גם הוא דרך אכילה והוא מותר¹⁶, או שהוא אינו נחשב כן, והוא אסור¹⁷. להלכה, חיתוך

10. עיין רמ"א שכא יב, מאמר מרדכי פרק צט סעיף יח, שמירת שבת כהלכתה פרק ו סעיף יא. ועיין חיי אדם כלל יז סעיף ד, וכף החיים שכא עד, שלכתחילה נכון להחמיר ולא לסמוך על היתר זה, כיוון שיש ראשונים שחולקים עליו.

11. חזון איש אורח חיים סימן נז ד"ה ענין. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ו הערה כז, פירושים נוספים. ועיין הליכות עולם חלק ד עמ' קכו, בדעת רבנו פרץ, שהכלל 'אין טוחן אחר טוחן' נאמר רק בנוגע לדברים שנטחנו על ידי אדם, אבל דברים שהיו מפוררים בטבע ברייתם וחוברו על ידי אדם, אסורים בטחינה.

12. עיין רמ"א שכא יב.

13. שמירת שבת כהלכתה פרק ו סעיף יא. ועיין שם, שמותר לטחון שוקולד, כיוון שהוא עשוי מפולי קקאו טחונים, ועיין ארחות שבת פרק ה סעיף כא, שחולק, כיוון שהשוקולד התגבש היטב עד שלא נותר בו רושם לטחינה הראשונה. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, שמותר לפורר גלולה העשויה לרפואה, כיוון שהיא עשויה מאבקה.

14. באור הלכה שכא יב ד"ה לפרר, שמירת שבת כהלכתה פרק ו סעיף יא.

15. משנ"ב שכא מד.

16. שו"ת הרשב"א חלק ד סימן עה, ומשנ"ב שכא מד.

17. שלטי גיבורים שבת לב א (בדפי הרי"ף) אות א, חזון איש אורח חיים סימן נז ד"ה ובעיקר דינו.

מאכל לחתיכות קטנות סמוך לסעודה מותר¹⁸, אך כיוון שיש חולקים על היתר זה נכון להתרחק מן האיסור ולחתוך את המאכל לחתיכות גדולות יותר מכפי שרגילים לחתוך ביום חול¹⁹. הטעם לכך הוא שיש ספק אם חיתוך מאכל לחתיכות גדולות יותר מכפי שרגילים לחתוך ביום חול אסור משום מלאכת טוחן, וכיוון שיש סברה שאין בכך איסור, מצרפים אותה כדי להרחיב את בסיס ההיתר ולהתיר את החיתוך סמוך לסעודה ללא פקפוק²⁰.

הזמן הסמוך לסעודה הוא הזמן שרגילים לחתוך בו את האוכל לקראת אכילתו, כפי שמבואר בפרק יא²¹.

טחינת אוכל סמוך לסעודה בכלי מיוחד לכך

ההיתר לחתוך מאכל לחתיכות קטנות סמוך לסעודה נאמר רק כאשר החיתוך נעשה בסכין רגילה, אך אסור לחתוך אותו בכלי מיוחד

18. רמ"א שכא יב, עיין משנ"ב סימן שכא ס"ק מא וס"ק מה וסימן שכד ס"ק טו וס"ק כא, ערוך השולחן שכא ח, חזון עובדיה חלק ד עמ' רסה. ועיין בן איש חי שנה שנייה פרשת משפטים סעיף ב: "במקום שנהגו היתר אין למחות בידם". • עיין חזון איש אורח חיים סימן נז ד"ה ואמנם, שההיתר לחתוך מאכל לחתיכות קטנות סמוך לסעודה לא נאמר בנוגע לכתישה וריסוק, ופעולות אלו אסורות גם כשהן נעשות סמוך לסעודה, ועיין קצות השולחן סימן קל בדי השלחן סוף ס"ק יט, ואגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד טוחן אות ב, שחולקים, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ו הערה כא, בשם הגרש"ז אוירבך, שנוטה לדעתם, ועיין דור המלקטים (תשע"ו) חלק ה עמ' 2918, שדייק כן ממשנ"ב שכא כו, ושער הציון שם לא, ועיין פסקי תשובות שכא טו עיין בית יוסף שכא ד"ה אסור לחתוך, ומשנ"ב שכא מה: "גדולות קצת", ועיין חזון איש אורח חיים סימן נז ד"ה והנה הב"י, ומאמר מרדכי פרק צט סעיף ד וסעיף ט, ועם מקדשי שביעי חלק א פרק ו הערה ד, בשם הגרי"ש אלישיב, ומנוחת אהבה חלק ב פרק ח סעיף יא, שהכוונה לחתיכות הגדולות קצת יותר מכפי שרגילים לחתוך ביום חול. ועיין אור לציון חלק ב פרק מז אות כה: "חיתוך הירקות לסלט שרגילים לעשות היום אינו נחשב דק דק, ומותר לחתוך כרגיל בלא שום שינוי". ועיין תשובות והנהגות חלק ב סימן קפא אות ב.

20. עיין באור הלכה סימן שכא סעיף יב ד"ה המחתר, וחוט שני חלק א עמ' קג. ועיין הליכות עולם חלק ד עמ' קטז: "מותר לכתחילה לחתוך הירק דק דק על קרש החיתוך כדי לאכול לאלתר. ויש נוהגים ממידת חסידות לחתוך חתיכות גדולות קצת, ואף על פי שאין זה מן הדין, מכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה".

21. ועיין שם, שיש סוברים שעד שעה לפני הסעודה זהו זמן הסמוך לסעודה, ויש סוברים שעד חצי שעה לפני הסעודה זהו זמן הסמוך לסעודה.

לטחינה²², כגון במגירת (פומפייה) או בכותש שום²³. הטעם לכך הוא שההיתר לחתוך מאכל לחתיכות קטנות סמוך לסעודה מבוסס על כך שחיתוך סמוך לסעודה הוא חלק מדרך האכילה, אך חיתוך בכלי מיוחד לטחינה אינו חלק מדרך האכילה²⁴.

קוצץ ירקות ידני ('סלייסר'), יש סוברים שהוא כלי המיוחד לטחינה, ושאסור לחתוך בו ירקות לחתיכות קטנות סמוך לסעודה²⁵, ויש חולקים וסוברים שהוא אינו מיוחד לטחינה, ושמותר לחתוך בו ירקות לחתיכות קטנות סמוך לסעודה²⁶. למעשה מומלץ לנהוג כדעה הראשונה ולהימנע משימוש בקוצץ ירקות ידני בשבת²⁷.

ריסוק פרי או ירק

מלאכת טוחן כוללת גם ריסוק פרי או ירק, אף שאינם מתפרדים לחלקים נפרדים על ידי הריסוק²⁸, כיוון שהריסוק מפריד את המבנה הכללי

22. משנ"ב שכא מה, ובאור הלכה שכא יב ד"ה מיד.
23. מאמר מרדכי פרק צט סעיף ו, ושמירת שבת כהלכתה פרק ו סעיף ב. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ו סעיף י, וחזון עובדיה חלק ד עמ' רנה, שמזלג אינו נחשב כלי המיועד לטחינה, ומותר לרסק באמצעות אוכל סמוך לסעודה.
24. משנ"ב שכא מה, ובאור הלכה שכא יב ד"ה מיד.
25. מאמר מרדכי פרק צט סעיף ו, הליכות שבת חלק א פרק כח סעיף ה.
26. שו"ת דבר חבון בד' חלקי השו"ע (תשע"ט) אורח חיים סימן צז.
27. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
28. חזון איש אורח חיים סימן נז ד"ה לענין, עיין מאמר מרדכי פרק צט סעיף י וסעיף יד, שמירת שבת כהלכתה פרק ו סעיף א וסעיף ז, מנחת אהבה חלק ב פרק ח הערה 47. ועיין תהלה לדוד (אורטנברג) בהשטות שבסוף הספר לסימן רנב ס"ק יב, שחולק וסובר שריסוק פרי או ירק אינו כלול במלאכת טוחן, כיוון שהפרי אינו מתחלק לחלקים נפרדים, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד טוחן אות ב, וחזון עובדיה חלק ד עמ' רנה, שנוטים לדעה זו, אך למעשה מתירים ריסוק פרי רק סמוך לסעודה, ועיין חזון עובדיה שם עמ' רסה, ופסקי תשובות שכא טו. • עיין חוט שני חלק א עמ' קד, ושמירת שבת כהלכתה פרק ו סעיפים ט-י, וארחות שבת פרק ה סעיף ט, שמאכל שהתבשל היטב עד שנעשה רך מאוד, מותר לרסקו (אך אין לרסקו באמצעות כלי המיוחד לריסוק או לטחינה), כיוון שהריכוך שנעשה על ידי הבישול מחשיב את הפרי כאילו כבר נפרדו חלקיו זה מזה, וריסוקו אינו מלאכה חשובה. ועיין חוט שני שם, ששיעור הריכוך הנדרש הוא "שמתרסקים בכל לחץ קטן", ועיין סיכום הלכות שבת חלק ב עמ' 296, בשם הגר"א נבנצל שליט"א, והגר"ד ליאור שליט"א, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ו הערה כב, בשם הגרש"ז אוירבך, והלכות שבת בשבת חלק א עמ' תרצד, שחולקים וסוברים שההיתר

המחבר בין חלקי הפרי, ורק הלחות הטבעית של הפרי מחברת אותו יחד²⁹. לכן אסור לרסק בנגה בשבת, וכן אסור לרסק אבוקדו ולמרוח אותו על פרוסת לחם³⁰. אך אם ריסוקם נעשה סמוך לסעודה הוא מותר, כמבואר לעיל³¹.

היתר טחינה בשינוי

מן התורה מותר לעשות מלאכה בשבת בדרך שונה מהדרך שרגילים לעשותה בחול, אך חכמים אסרו את עשיית המלאכות גם שלא כדרך, שמא יבואו לעשותן בדרך הרגילה³². אך במקרים מסוימים, כאשר מדובר בשינוי גדול ואין חשש שיבואו מתוך כך לעשיית מלאכה בדרך הרגילה, התירו חכמים לעשות את המלאכות בשינוי³³. כך גם במלאכת טוחן, התירו חכמים לעשותה בשינוי גדול. לכן מותר לכתוש תבלינים או לרסק דברי מאכל בעזרת ידית של סכין או בעזרת תחתית הכוס על גבי שולחן או על גבי צלחת. ריסוק וכתישה בדרך זו נחשבים ריסוק וכתישה בשני שינויים: שינוי אחד הוא שהריסוק נעשה בעזרת ידית של סכין או תחתית של כוס ולא בעזרת עֲלִי (מוט כתישה), שבו רגילים לכתוש ביום חול; ושינוי שני הוא שהריסוק נעשה על גבי שולחן או צלחת ולא על גבי מכתשת, שעליה רגילים לכתוש ביום חול³⁴.

לרסק מאכל שהתבשל הוא רק אם הבישול הממושך גרם לו להימער, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד טוחן אות ה, ופסקי תשובות סימן שכא הערה 179, ושולחן ערוך המבואר (עוז והדר) סימן שכא מדור בירור הלכה אות נד.
29. חזון איש אורח חיים סימן נז ד"ה לענין, מנוחת אהבה חלק ב פרק ח הערה 47.
30. שמירת שבת כהלכתה פרק ו סעיף א וסעיף ז.
31. אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד טוחן אות ב, חזון עובדיה חלק ד עמ' רנה.
32. שו"ע הרב שא ב.
33. בית יוסף סימן שכא ד"ה וכתוב בשבלי הלקט, ושמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף י, ועיין אנציקלופדיה תלמודית ערך כלאחר יד עמ' רטו.
34. שו"ע שכא ז, ומשנ"ב שם. ועיין משנ"ב שכא כט, ופסקי תשובות שכא ט, שמותר לטחון ביד דבר שאין דרך לטחון אותו כך.

פרק כז דיני מלאכת לישה

הגדרת המלאכה

מלאכת לישה היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן בתהליך הפקת הצבע לצביעת יריעות המשכן ובגדי הכהונה. לשם הפקת הצבע צריך היה לטחון את הצמחים שהפיקו מהם את הצבע וללוש אותם².

עניינה של מלאכת לישה הוא הדבקת חלקים נפרדים והפיכתם לעיסה אחת³. הדוגמה המצויה למלאכה זו היא לישת קמח ומים, שגורמת להדבקת גרגרי הקמח אלו לאלו והופכת אותם לעיסה אחת, ועל כן היא אסורה. דוגמאות נוספות למלאכת לישה הן הכנת דייסות למיניהן, והכנת מחית תפוחי אדמה ('פירה') מאבקה. בכל אלו החלקים המוצקים נדבקים יחד על ידי הנוזל המעורב בהם והופכים לעיסה אחת, ועל כן הן אסורות⁴.

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.

2. רש"י שבת מט ב ד"ה הם זרעו, ערוך השולחן שכא יז.

3. משנ"ב שכא נ, ותהלה לדוד שכא כט, שביתת השבת הקדמה למלאכת לש אות ח, חוט שני חלק א עמ' קה. ועיין חזון איש סימן נח ס"ק ח ד"ה יש, ואגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד טוחן סוף אות ב, וחזון עובדיה חלק ד עמ' רפו, ושמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ג, שמעיית פרי ולישתו בלחות היוצאת ממנו אינה נחשבת לישה, ועיין פסקי תשובות שכא כד. ועיין חוט שני חלק א עמ' קט, שלישת כמה מיני פירות בלחות של עצמם נחשבת לישה, כיוון שלחות פרי אחד נחשבת משקה לגבי המין האחר, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' רפו, שחולק.

4. שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ל, פסקי תשובות שכא כח.

מלאכת לישה כוללת גם לישת דברים שאינם אוכל, כגון חול, גבס ומלט⁵.
לכן אסור להרטיב חול המשמש למשחק ילדים, כיוון שהמים מדביקים
את גרגרי החול אלו לאלו⁶.

איסור לישה אינו רק כאשר נוצרת עיסה בעלת מרקם אחיד, כגון בצק,
אלא גם כאשר נוצרת עיסה שמרקמה אינו אחיד⁷. לדוגמה אסור להוסיף
פתיתי גרנולה רבים ללֶפֶן ולערבם יחד כך שפתיתי הגרנולה יידבקו אלו
לאלו⁸. וכן אסור לשפוך דבש על פתיתי גרנולה, כיוון שהדבש גורם
להדבקתם אלו לאלו⁹.

במצבים מסוימים התירו חכמים לעשות עיסה בשבת בשינוי, כפי
שיבואר בפרק כח.

הדבקת חלקים גדולים אלו לאלו

האיסור להדביק חלקים נפרדים ולהופכם לעיסה אחת נאמר בחלקים
קטנים, אך מותר להדביק חלקים גדולים אלו לאלו¹⁰, כיוון שעירובם

5. משנ"ב שכא נ.
6. שלחן שלמה סימן שלז אות ג, שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף ד. ועיין משנ"ב שכא נז, ובן
איש חי שנה שנייה פרשת משפטים סעיף טז, ומאמר מרדכי פרק ק סעיף כו, שאין להטיל מי
רגליים על עפר רק או על חול, כיוון שמי הרגליים גורמים לגרגרי העפר ולגרגרי החול להידבק
זה לזה, ועיין מאמר מרדכי שם, שכאשר אין אפשרות אחרת, מותר להטיל מי רגליים על עפר
רק או על חול, כיוון שמדובר באיסור דרבנן, ואין כוונת האדם לדבק את גרגרי העפר ואת גרגרי
החול אלו לאלו, וההימנעות מהטלת מי רגליים כרוכה בצער, ועיין משנ"ב שם, ובן איש חי שם,
שכתבו כעין זה. ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' רפז, שחולק וסובר שמותר להטיל מי רגליים על
עפר רק או על חול. ועיין ארחות שבת פרק ו סעיף נט, ופסקי תשובות שכא כב והערה 251.
7. עיין שו"ע שכד ג, ומשנ"ב שכא נ.
8. דרך למלאכת הלש עמ' כג.
9. עיין באור הלכה שיט יז ד"ה שנותנין, ודרך למלאכת הלש עמ' כג.
10. משנ"ב שכא סח: חתיכות שאינן חתוכות דק דק, ובן איש חי שנה שנייה פרשת משפטים אות
יח, ושמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ד: חתיכות גדולות קצת, ופסקי תשובות שכא כז, ואיל
משולש פרק ה סעיף ג. ועיין חוט שני חלק א עמ' קי, שחתיכות גדולות שאינן בהן איסור לישה הן
חתיכות שאחר עירובן, כל חתיכה נראית בפני עצמה, ועיין כללים בהלכות שבת (טוחן ולש) עמ'
שלח, בשם הגר"ש אלישיב, במענה לשאלה אם מותר לערבב מיונז עם דג טונה: "כל זמן שיש
חתיכות גדולות שהתערובת עדיין לא נראה כדבר חדש אין איסור לישה". ועיין אשל אברהם
(בוטשאטש) סוף סימן שכא: "אולי מה שנהוג ליתן בבצלים החתוכים דק שמן או שומן הוא

והדבקתם אלו לאלו אינם הופכים אותם לעיסה אחת ואינם משנים אותם משמעותית¹¹. לכן מותר להכין בשבת סלט תפוחי אדמה המעורב במיונז אף שהמיונז מדביק את חתיכות תפוחי האדמה אלו לאלו, כיוון שחתיכות תפוחי האדמה הן חתיכות גדולות¹². וכן מותר לערב לֶפֶן או יוגורט עם חתיכות גדולות של פירות¹³.

עירוב חומרים יבשים אלו באלו

מותר לערב חומרים יבשים אלו באלו, כגון קפה וסוכר או פלפל שחור ומלח, כיוון שהם אינם נדבקים אלו לאלו ואינם נעשים עיסה אחת¹⁴.

עיסה סמיכה ועיסה דלילה

אסור להדביק חלקים נפרדים ולהופכם לעיסה אחת, בין אם העיסה שנוצרת היא עיסה סמיכה, ובין אם היא עיסה דלילה¹⁵. עיסה סמיכה היא עיסה שכאשר מניחים אותה על משטח ישר היא אינה מתפשטת לצדדים, כבצק (תמונה 54), ועיסה דלילה היא עיסה שכאשר שופכים אותה על משטח ישר היא מתפשטת לצדדים¹⁶, כבלילה של חביתיות

מטעם שמכל מקום אין דרך לישה וגיבול בחתיכות כמותן שאינן מעין קמח דק, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ד, שאין הלכה כדעת האשל אברהם. ועיין מאמר מרדכי פרק ק סעיף א, שחתיכות גדולות הן חתיכות שאינן נעשות עיסה אחת מחמת גודלן, ועיין ארחות שבת פרק ו הערה סד.

11. איל משולש פרק סעיף ג: "לפי שאינם נדבקים לגוף אחד, או לפי שאין שייך שם לישה אלא בדיבוק חלקים קטנים לגוף אחד וכו' דדוקא דיבוק חלקים קטנים חשיב שינוי צורה ומלאכה".

12. חוט שני חלק א עמ' קיד: "אם החתיכות של הסלט גדולות שכל אחת ניכרת לעצמה", עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ד, ארחות שבת פרק ו סעיף לו.

13. ארחות שבת פרק ו סעיף לז, מאורי ההלכה (טוחן ולש) עמ' רנט. ועיין ארחות שבת שם, שאם חתיכות הפרי קטנות, אסור לערבן בִּלְפֶּן רק אם כמות הִלְפֶּן היא קטנה והחתיכות נדבקות זו לזו, אך אם כמות הִלְפֶּן גדולה והחתיכות אינן נדבקות זו לזו אלא מתפזרות בתוך הִלְפֶּן, מותר לערבן בו.

14. חוט שני חלק א עמ' קה, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ד.

15. שו"ע שכא יד, משנ"ב שכא סו, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ט.

16. עיין חזון איש סימן נח ס"ק ט ד"ה קט, ופסקי תשובות שכא יח.

תמונה 55

תמונה 54

ובלילה של עוגה בחושה¹⁷ (תמונה 55). אלא שעשיית עיסה סמיכה אסורה מהתורה, ועשיית עיסה דלילה אסורה מדברי חכמים¹⁸. הטעם לכך שחכמים גזרו שלא לעשות עיסה דלילה הוא שעשיית עיסה דלילה דומה ללישה, ואילו היא הייתה מותרת, היו אנשים עלולים לטעות ולחשוב שגם לישת עיסה סמיכה מותרת¹⁹.

תערובת נוזלית הנשפכת כמים אינה דומה לעיסה, ומותר לעשותה בשבת. לכן מותר להכין בשבת קפה, שוקו ומטרנה²⁰.

17. עיין קובץ בנתיבות ההלכה גיליון ל"ז עמ' 294, ואיל משולש פרק ח הערה יט.
18. עיין משנ"ב שכא סו, חזון איש אורח חיים סימן נח ס"ק ב ד"ה ונראה, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ט.
19. איל משולש פרק א סעיף ו.
20. עיין משנ"ב שכג לח, חזון איש סימן נח ס"ק ט ד"ה קנו, אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד לש אות א, חזון עובדיה חלק ד עמ' רפ, מאמר מרדכי פרק ק סעיף ב, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף יג וסעיף כג. ועיין שלמי יהונתן סימן שכא עמ' קצ, בשם הגרש"ז אוירבך, הגר"ש וזנר והגר"י נויבירט, שמותר להכין בשבת קפה שחור ('קפה טורקי'), ואין לחשוש לכך שאבקת הקפה שוקעת בתחתית הכוס ונוצרת שם בלילה רכה, כיוון שהבלילה נעשית מאליה ואין לאדם צורך בה, ועיין ארחות שבת פרק ו סעיף מה, שמותר לשפוך חלב על פתיתי קורנפלקס ואין לחשוש לכך שפתיתי הקורנפלקס ישהו בחלב זמן רב וידבקו אליו לאלו, כיוון שהדבקתם אינה רצויה.

הוספת נוזלים לעיסה

עיסה שנילושה כראוי בערב שבת, מותר להוסיף לה נוזלים בשבת, כיוון שהוספת הנוזלים אינה מחזקת את החיבור בין חלקי העיסה אלא מחלישה אותו, וגורמת לעיסה להיות דלילה יותר²¹. לכן מותר להוסיף בשבת מים או מיץ לימון לטחינה שהוכנה בערב שבת²², וכן מותר להוסיף חלב לדייסה שהוכנה בערב שבת כדי לדללה²³, ולערבב חמאת בוטנים עם השומן שנפרד ממנה וצף על פניה²⁴. אך אין לערבב את העיסה שהוספו לה נוזלים בתנועות מהירות ('בכוח'), כיוון שערבוב מהיר נראה כלישה²⁵.

עירוב שתי עיסות

מותר לערבב עיסה דלילה בעיסה דלילה, כגון רסק תפוחי עץ בלֶבָן נוזלי²⁶, כיוון שכל אחת מהעיסות כבר נילושה, ועירובן זו בזו אינו משנה

21. באור הלכה סימן שכא סעיף טו ד"ה יכול, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ז, ארחות שבת פרק ו סעיף ו. ועיין ארחות שבת שם, שאם העיסה לא נילושה כראוי בערב שבת, והוספת המים גורמת לחלקיה להידבק אלו לאלו, אסור להוסיף לה מים בשבת.
22. חוט שני חלק א עמ' קיג, ארחות שבת פרק ו סעיף ו, איל משולש פרק ו סעיף טו.
23. איל משולש פרק ה סעיף י.
24. עיין חוט שני חלק א עמ' קיד אות ה, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ז, ארחות שבת פרק ו סעיף ז. ועיין ארחות שבת שם, שאם נפרד הרבה שמן מהעיסה עד שחלק מהמאכל נהיה פריך, אסור לערבב את השמן שנפרד מן העיסה, כיוון שעירובו יגרום לחלקי העיסה להתחבר טוב יותר אלו לאלו.
25. באור הלכה סימן שכא סעיף טו ד"ה יכול, עיין חוט שני חלק א עמ' קיג, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ז. ועיין מטל השבת (לש) עמ' רלה, שערבוב במהירות נחשב ערבוב בכוח. ועיין איל משולש פרק ה סעיף י, שהחזון איש חולק ומתיר לערבב בכוח.
26. עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד לש אות יג, עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' רעז, עיין ארחות שבת פרק ו הערה כא, בשם הגר"י קרליץ, הלכות שבת בשבת פרק יג סעיף יח עמ' תשט, בשם הגר"ש אלישיב, איל משולש פרק ו סעיף יא. ועיין הלכות שבת בשבת שם, ואיל משולש שם, שהדבר מותר גם אם עיסה אחת סמיכה יותר מהעיסה האחרת. ועיין חוט שני חלק א עמ' קה, שאם המטרה היא להשביח את מרקם העיסה הרכה, אסור לערבב בעיסה סמיכה יותר. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף יב וסעיפים יד-טז, שחולק ואוסר לערבב עיסה רכה בעיסה רכה, ועיין שם הערה כו והערה ס, בשם הגרש"ז אוירבך.

משמעותית את מרקמן²⁷. אך אסור לערב עיסה דלילה בעיסה סמיכה כך שהעיסה הדלילה תיהפך לעיסה סמיכה²⁸, כיוון שעירובן זו בזו מחזק את החיבור בין חלקי העיסה הדלילה ומשנה אותה שינוי משמעותי²⁹. לכן אין להוסיף ממרח חומוס לטחינה דלילה כך שמרקם הטחינה ישתנה וייהפך לסמך³⁰.

לישת פלסטלינה

אסור ללוש פלסטלינה בשבת, אך לא משום איסור לישה, שכן חלקי הפלסטלינה מחוברים אלו לאלו ולשתם אינה מחזקת את החיבור ביניהם³¹, אלא משום שהלישה מחליקה את פני הפלסטלינה ויש בכך איסור ממרח. כיוון שאסור ללוש פלסטלינה בשבת היא מוקצה, ואין לטלטלה בשבת³².

27. איל משולש פרק ו סעיף יא.
28. איל משולש פרק ו סעיף יא וסעיף טז. ועיין הלכות שבת בשבת פרק יג סעיף יח סוף הערה 25, בדעת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד לש אות יג, שמותר לערב עיסה סמיכה בעיסה דלילה. ועיין ארחות רבינו (תשע"ד) חלק א עמ' תמא, שהחזון איש אסר לערבב גבינה וחמאה יחד.
29. איל משולש פרק ו סעיף טז.
30. עיין מאמר מרדכי פרק ק סעיף יא. ועיין הליכות שבת חלק ב עמ' תקיב.
31. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף יג, עיין ארחות שבת פרק יז הערה לה, איל משולש פרק ד סעיף כז והערה צב.
32. שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף יג, ארחות שבת פרק יז סעיף כה, איל משולש פרק ד סעיף כז.

פרק כח

הכנת עיסה בשינוי

הכנת עיסה דלילה בשינוי

חכמים התירו במצבים מסוימים להכין עיסה בשבת אם עושים אותה בשינוי, ויש בעניין זה הבדל בין עיסה סמיכה לעיסה דלילה.

כאמור, עיסה דלילה היא עיסה שכאשר שופכים אותה על משטח ישר היא מתפשטת לצדדים¹, כגון בלילה של חביתיות ובלילה של עוגה בחושה². הכנת עיסה דלילה אסורה מדברי חכמים³, והם התירו לעשותה אם מערבבים אותה בדרך שונה מהדרך שרגילים לערבבה ביום חול, כגון ביד שמאל, בעזרת סכין או בעזרת ידית של כף, או בתוך כלי שאין רגילים לערבבה בו⁴.

1. עיין חזון איש סימן נח ס"ק ט ד"ה קנו, ופסקי תשובות שכא יח. ועיין שביתת השבת מלאכת לש ס"ק לו, שחולק וסובר שעיסה דלילה היא עיסה שאינה עשויה גוש אחד כבצק, ועיין קצות השלחן סימן קל בדי השלחן ס"ק ג עמ' טז, שחולק וסובר שעיסה דלילה היא עיסה דלילה יותר מהסמיכה המקובלת לאותו מאכל. ועיין מנחת אהבה חלק ב פרק ט סעיף יב.
2. עיין קובץ בנתיבות ההלכה גיליון לז עמ' 294 אות ד, ואיל משולש פרק ח הערה יט.
3. חזון איש אורח חיים סימן נח ס"ק ב ד"ה ונראה, שביתת השבת באר רחובות פתיחה למלאכת לש אות ז, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ט.
4. עיין שו"ע סימן שכא סעיף יד וסימן שכד סעיף ג, ואגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד לש אות יא, ואוצרות השבת (קוריץ) פסקי הלכה פרק ו סוף הערה סב, בשם הגר"ש אלישיב, ובר גיבול קיצור ההלכות ס"ק עב, בשם הגר"ש אלישיב, ומעשה השבת פרק ז הערה מז, ופסקי תשובות שכא כא. המשך הערה זו מובא בסוף הפרק.

שינוי בסדר נתינת החומרים היוצרים את העיסה

יוצאי אשכנז מחמירים מעט בדין זה, ולמנהגם לא די בערבוב העיסה בשינוי, אלא יש לשנות גם את סדר נתינת החומרים היוצרים את העיסה⁵: עיסה שרגילים להכינה על ידי נתינת מוצק בכלי ושפיכת נוזל עליו, יש להכינה על ידי נתינת הנוזל בכלי ונתינת המוצק עליו; ועיסה שרגילים להכינה על ידי נתינת נוזל בכלי ונתינת מוצק עליו, יש להכינה על ידי נתינת המוצק בכלי ושפיכת הנוזל עליו⁶. לדוגמה בדרך כלל כשמכינים מתפל של שמן זית וזעתר שמים זעתר בכלי ושופכים עליו שמן, ובשבת יש להפוך את הסדר ולשים תחילה את השמן ולאחר מכן את הזעתר⁷.

עיסה דלילה שאין דרך קבועה להכנתה, ופעמים שמקדימים את נתינת המוצק בכלי ועליו שופכים את הנוזל, ופעמים שמקדימים את נתינת הנוזל בכלי ועליו נותנים את המוצק - יש להכינה על ידי נתינת המוצק בכלי ושפיכת הנוזל עליו⁸. ואף שלכאורה עשיית העיסה בדרך זו אינה עשייה בשינוי, שכן גם בימות החול נהוג לעיתים להכין את העיסה על ידי נתינת המוצק בכלי ושפיכת הנוזל עליו, מכל מקום היא נחשבת בכל

5. עיין רמ"א שכא טז, ומשנ"ב ס"ק סו וס"ק סח, ומאמר מרדכי פרק ק סעיף יב, וחוט שני חלק א עמ' קיד, ושמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ט. ועיין משנ"ב שכא נז, ובר גיבול קיצור ההלכות סעיף טז ס"ק עג עמ' י, וגביע הכסף (זילבר) חלק ב סימן שכא אות ו ס"ק ה עמ' תתנד, וארחות שבת פרק ו סעיף כא. ועיין חזון איש אורח חיים סימן נח ס"ק ה ד"ה ומשמע (השני), שחולק וסובר שדי לעשות שינוי בסדר נתינת החומרים, ואין צריך לעשות שינוי גם בערבוב, ועיין הערה 4.

6. עיין רמ"א שכא טז, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ט. ועיין כף החיים שכא קיג, ושמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ט, שיש לתת את הנוזל בבת אחת, כדי שהבליה תהיה דלילה מתחילת עשייתה.

7. איל משולש פרק ז סעיף יב והערה כא. ועיין שם, שבדרך כלל נותנים את הזעתר תחילה, כדי לכוון את הכמות הראויה.

8. משנ"ב שכא נז, בשם האליה רבה, ערוך השלחן שכא כ, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ט, מנוחת אהבה חלק ב פרק ט סעיף י, פסקי תשובות שכא כא, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין משנ"ב שכא נז, בשם הט"ז, שחולק וסובר שאם אין דרך קבועה לעשות את העיסה, אין היתר לעשותה בשבת, כיוון שלא ניתן לעשותה בדרך שונה ממה שרגילים ביום חול, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד לש אות ג, שניתן לסמוך על דעת האליה רבה רק במקום צורך גדול, כגון לצורך תינוק.

זאת עשייה בשינוי, כיוון שבניגוד לימות החול, שבהם אפשר להכין את העיסה בשתי הדרכים, בשבת יש רק דרך אחת מותרת – נתינת המוצק בכלי ושפיכת הנוזל עליו.⁹

הכנת עיסה סמיכה בשינוי

כאמור, עיסה סמיכה היא עיסה שכאשר מניחים אותה על משטח ישר היא אינה מתפשטת לצדדים, אלא נשארת במקומה¹⁰. דין עיסה סמיכה חמור יותר מדין עיסה דלילה, כיוון שלפעמים עשייתה אסורה מן התורה ישנם שני סוגים של עיסות סמיכות, ויש הבדל בדינם. סוג אחד של עיסה סמיכה הוא עיסה בעלת מרקם אחיד, כגון בצק, טיט וגבס. בעיסה מסוג זה חלקי הבסיס המרכיבים את העיסה מתמזגים ומתאחדים עד שהם הופכים לעיסה אחידה, ולא ניתן להפרידם מהעיסה ולהחזירם למצב שהיו בו לפני שעירבו אותם בעיסה ('בר גיבול'). סוג אחר של עיסה סמיכה הוא עיסה שמרקמה אינו אחיד, כגון עיסה העשויה מפתיתי גרנולה וגבינה. בעיסה מסוג זה חלקי הבסיס המרכיבים את העיסה אינם מתמזגים ואינם הופכים לעיסה אחידה, אלא הם רק נדבקים זה לזה ואפשר להפרידם מהעיסה ולהחזירם למצב שהם היו בו לפני שעירבו אותם בעיסה ('אינו בר גיבול')¹¹. עשיית עיסה מחומר בר גיבול אסורה מן התורה¹², אך עשיית עיסה מחומר שאינו בר גיבול אינה

9. מנחת אהבה חלק ב פרק ט הערה 39, בנתיבות העיון שבת חלק א עמ' תצד הערה קנד. ועיין איל משולש קונטרס הברורים סימן ו הערה יב עמ' שמו, טעם אחר.

10. עיין חזון איש אורח חיים סימן נח ס"ק ט ד"ה קנו, ופסקי תשובות שכא יח. ועיין שביתת השבת לש ס"ק לו, שחולק וסובר שעיסה סמיכה היא עיסה שעשויה גוש אחד כבצק.

11. פסקי תשובות שכא יח. ועיין מנחת אהבה חלק ב פרק ט הערה 18. ועיין פסקי תשובות שם, שחלקי חומר המתגבשים לעיסה אחידה אך ניתן להפרידם על ידי ייבוש העיסה, אינם נחשבים ברי גיבול.

12. רמב"ם שבת ח טו, משנ"ב שכא נ. ועיין משנ"ב שם, שהרבה ראשונים חולקים על הרמב"ם וסוברים שלישת חומר שאינו בר גיבול אסורה מהתורה. ועיין בן איש חי שנה שנייה פרשת משפטים סעיף יד, וכף החיים שכד ט, והליכות שבת חלק ב עמ' תקט, ופסקי תשובות שכא יט, שאסור לעשות עיסה סמיכה מחומר בר גיבול גם אם מערבבים את העיסה בשינוי (ועיין הערה 18).

אסורה מהתורה אלא מדברי חכמים, והם התירו לעשותה אם מערבבים אותה בשינוי¹³, כגון בסכין או בידית של כף¹⁴.

לדוגמה אסור להכין בשבת דייסה מאבקת דייסה אם נוצרת ממנה עיסה סמיכה, כיוון שאבקת הדייסה מתמזגת עם המים ומתאחדת איתם, ולא ניתן להחזיר את גרגרי האבקה למצב שהיו בו לפני שעירבו אותם בעיסה ('בר גיבול')¹⁵. אך מותר להכין בשבת כדורי שוקולד העשויים משברי עוגיות ומעורבים בשוקולד נוזלי, כיוון שלאחר עשיית כדורי השוקולד ניתן להפריד את שברי העוגיות ולהחזירם למצב שהיו בו לפני שעירבו אותם בעיסה ('אינו בר גיבול'). אך יש לערבב את שברי העוגיות והשוקולד בשינוי¹⁶.

יוצאי אשכנז - וחלק מיוצאי ספרד¹⁷ - מחמירים בדין זה, ולמנהגם אסור להכין בשבת עיסה סמיכה גם אם היא נעשית מחומר שאינו בר גיבול, אלא יש לעשותה מערב שבת¹⁸. אך אם לא ניתן לעשותה בערב שבת כיוון שטעם המאכל ייפגם - או ששכחו לעשותה בערב שבת ויש צורך לעשותה בשבת¹⁹ - מותר לעשותה בשבת אם מערבבים את העיסה בשינוי, וטוב לשנות גם את סדר נתינת החומרים היוצרים את העיסה²⁰.

13. עיין שו"ע שדכ ג, ופסקי תשובות שכא כ, ונחל פז עמ' קיא, ולהלן הערה 18.

14. עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד לש אות יא.

15. פסקי תשובות שכא כח. ועיין שם ובהערה 293, שיש חולקים וסוברים שאבקת דייסה נחשבת דבר שאינו בר גיבול, ובשעת הדחק, כגון לצורך תינוק או חולה, אפשר לסמוך על דעתם.

16. עיין נחל פז (לש) עמ' רנא, עיין מעשה השבת פרק ז סעיף יא.

17. בן איש חי שנה שנייה פרשת משפטים אות יט, כף החיים שכד יד, אור לציון חלק ב פרק לג הערה ג. ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' רפד, ושו"ת איש מצליח חלק א אורח חיים סימן לח, ומנוחת אהבה חלק ב פרק ט סעיף א והערה 9, שחולקים וסוברים שיצאי ספרד יכולים לנהוג כדעת השלחן ערוך והם אינם צריכים לחשוש לדעת הרמ"א שמובאת בהערה הבאה.

18. עיין שו"ע שכא טז: "ויש אומרים", ורמ"א שם, ומשנ"ב שם סד. המשך הערה זו מובא בסוף הפרק.

19. שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף יא, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין פסקי תשובות סימן שכא הערה 230, שחולק וסובר שאין להכין עיסה סמיכה בשבת אם היה אפשר להכניע בערב שבת אף אם שכחו להכניע, וכן משמע מאגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד לש אות יד. ועיין חזון איש אורח חיים סימן נח ס"ק ח, ושמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף יא, שהאכלת תינוק היא צורך המתיר להכין עיסה סמיכה בשינוי.

20. עיין משנ"ב שכא סח, ושער הציון פד, ופסקי תשובות שכא יט-כ. המשך הערה זו מובא בסוף

לדוגמה מותר להכין בשבת סלט אבוקדו וביצה המעורבים בשמן אם מערבבים אותם בשינוי, כיוון שהאבוקדו משחיר ומשנה את טעמו עם הזמן ואי אפשר להכינו מערב שבת. ויש לשים תחילה את השמן, ולאחר מכן את האבוקדו ואת הביצה²¹.

דין דברים המתגבשים לעיסה מאליהם

דין מיוחד יש לדברים שכאשר הם באים במגע עם נוזל הם מתגבשים מעצמם לעיסה ללא צורך בערבוב. לחומרים אלו אסור להוסיף נוזל, כיוון שבחומרים אלו איסור הלישה מן התורה חל מייד בהוספת הנוזל, וערבוב העיסה בשינוי לאחר מכן אינו מתיר את האיסור שכבר נעשה²². לדוגמה אסור להכין פודינג בשבת, כיוון שהוספת מים לאבקת הפודינג גורמת לפירורי האבקה להתגבש ולהתחבר זה לזה ללא צורך בערבוב²³. וכן אסור להכין בשבת מחית תפוחי אדמה (פירה) משבבי תפוחי אדמה, כיוון ששבבי תפוחי האדמה הבאים במגע עם המים מתגבשים לעיסה ללא צורך בערבוב²⁴.

הפרק.

21. הליכות שבת חלק ב עמ' תקח.

22. עיין שו"ע שם יב, משנ"ב שלו נא, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ל, ארחות שבת מבוא לפרק ו עמ' רכו. ועיין כללים בהלכות שבת (לש) עמ' שלז, בשם הגר"ש אלישיב, ונשמת שבת חלק ד סימן שד אות ז, ושו"ת שערי יושר חלק ג סימן סח אות ח, ומטל השבת עמ' רלו, שאיסור זה נאמר רק כאשר נוצרת עיסה סמיכה, וכן משמע משו"ת שבט הלוי חלק סימן קה וחלק ט סימן עג, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ל, שחולק וסובר שאיסור זה נאמר גם כאשר נוצרת עיסה דלילה, ועיין פסקי תשובות שכא הערה 281.

23. שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ל, מנוחת אהבה חלק ב פרק ט סעיף טו. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד לישה אות יב.

24. אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד לישה אות יב, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ל, חוט שני חלק א עמ' קיד, מנוחת אהבה חלק ב פרק ט סעיף טו.

סיכום

לסיכום, יוצאי ספרד רשאים להכין בשבת את כל סוגי העיסות אם מערבבים אותן בשינוי, למעט עיסה סמיכה העשויה מחומר בר גיבול, שאסור לעשותה בשבת גם אם מערבבים אותה בשינוי.

יוצאי אשכנז רשאים להכין עיסה דלילה בתנאי שישינו את סדר נתינת החומרים שיוצרים את העיסה ויערבבו אותה בשינוי, אך הם אינם רשאים לעשות עיסה סמיכה מכל סוג שהוא. בשעת הצורך, יוצאי אשכנז רשאים לעשות עיסה סמיכה מחומר שאינו בר גיבול, וגם במקרה זה עליהם לשנות את סדר נתינת החומרים שיוצרים את העיסה ולערבבה בשינוי. ויש מיוצאי ספרד הנוהגים בעניין זה כמנהג יוצאי אשכנז.

דין מיוחד יש לדברים שכאשר הם באים במגע עם נוזל הם מתגבשים מעצמם לעיסה ללא צורך בערבוב. לדברים אלו אסור להוסיף נוזל, ואין בעניין זה הבדל בין יוצאי ספרד ליוצאי אשכנז.

לאור העקרונות שהתבארו בעניין לשה, נבאר כמה דוגמאות מצויות.

ערבוב סלט בנוזל

מותר לערבב סלט עם נוזל אם הערבוב אינו גורם לחתיכות הסלט להידבק זו לזו²⁵, אך אסור לערבב סלט עם נוזל אם הערבוב גורם לחתיכות הסלט להידבק זו לזו²⁶. לדוגמה מותר להוסיף שמן לסלט ירקות ולערבבם יחד, וכן מותר להוסיף מיץ תפוזים לסלט פירות ולערבבם יחד, כיוון שהשמן

25. פסקי תשובות שכא כז, איל משולש פרק ה סעיף ג.

26. עיין משנ"ב שכא סח, עיין ארחות שבת פרק ו הערה סה. ועיין קובץ בתיבות ההלכה גיליון לז עמ' 271: "יש להסתפק אם אסור לערבב מיץ תפוזים עם חתיכות גזר מגורדות, או שאין בזה חשש לשה כיוון שהמיץ אינו מדבק את הגזר. תשובת הגר"ח קנייבסקי: אני לא חושב שיש איסור כי זה לא מדבק, אבל צריך עיון". ועיין חוט שני חלק א עמ' קיד, שאוסר, ועיין ארחות שבת פרק ו הערה סח, שהסתפקו בזה. • עיין איל משולש עמ' קעא, ופסקי תשובות שכא כח, שהוספת תבלינים ועשבי תיבול לסלטים ולממרחים מותרת, כיוון שהוספתם לסלטים ולממרחים היא כדי לשפר את טעמם, ולא כדי לעבות או להדביק אותם, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף כה והערה פא.

ומיץ התפוזים אינם גורמים לחתיכות הסלט להידבק זו לזו²⁷. אך אסור להוסיף יין לתפוחים מרוסקים או לאגוזים ושקדים מרוסקים ולערבבם יחד כדי להכין חרוסת, כיוון שהוספת היין וערבובו גורמים לחתיכות הפרי המרוסקות להידבק זו לזו, ונוצרת עיסה סמיכה²⁸.

כאמור לעיל, רבים מיוצאי ספרד נוהגים להקל ולהכין עיסה סמיכה בשבת על ידי ערבוב העיסה בשינוי, ולמנהגם מותר לערבב סלט עם נזול, גם אם הוספת הנזול וערבובו גורמים לחתיכות הסלט להידבק זו לזו, אך יש לערבב את הסלט בשינוי²⁹. אך יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד אינם רשאים להוסיף לסלט נזול הגורם לחתיכות הסלט להידבק זו לזו ולערבבו בשינוי, כיוון שלמנהגם ההיתר להכין עיסה סמיכה בשינוי נאמר רק במקום צורך, ועשיית סלט בשבת אינה נחשבת צורך, כיוון שאפשר להכין את הסלטים הנצרכים לשבת בערב שבת. אמנם אם אדם תכנן להכין סלט בערב שבת ושכח לעשות זאת, או שהכנת הסלט בערב שבת תפגום את טעמו - אזי גם לשיטתם מותר להכין את הסלט בשבת ולהוסיף לו נזול שיגרום לחתיכות הסלט להידבק זו לזו, בתנאי שערבוב הסלט ייעשה בשינוי. וטוב לשנות גם את סדר נתינת החומרים, ולשים תחילה את הנזול ולאחר מכן את החתיכות המוצקות³⁰.

יש מי שסובר שמותר ליוצאי ספרד לערבב סלט עם נזול גם אם הוספת הנזול וערבובו גורמים לחתיכות הסלט להידבק זו לזו, בתנאי שהכנת הסלט תיעשה סמוך לסעודה ובכמות הנדרשת לסעודה בלבד³¹. טעמו הוא שיש לצרף בעניין זה שתי סברות היתר: סברה אחת היא שלישית

27. ארחות שבת פרק ו' סעיף לד.

28. משנ"ב שכא סח.

29. הליכות שבת חלק ב עמ' תקכד.

30. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף יא. ועיין פסקי תשובות סימן שכא הערה 230, שחולק וסובר שאין להכין עיסה סמיכה בשבת אם היה אפשר להכין בערב שבת אף אם שכחו להכין. ועיין אור לציון חלק ב פרק לג הערה ה, שיוצאי ספרד המחמירים בעשיית עיסה סמיכה כדעת הרמ"א וכמנהג יוצאי אשכנז, יכולים להכין עיסה סמיכה על ידי הפיכת סדר נתינת החומרים ושינוי בצורת ערבוב העיסה גם שלא במקום צורך.

31. חזון עובדיה חלק ד עמ' רפב-רפה.

כמות קטנה לצורך הסעודה הסמוכה נחשבת לישא בשינוי³²; וסברה נוספת היא שאיסור לישא נאמר רק כאשר מחברים חתיכות דקות מאוד ויוצרים עיסה הדומה לבצק, אך הוא לא נאמר כאשר מדביקים חתיכות שאינן יוצרות עיסה הדומה לבצק³³. ואף שאין סומכים על כל סברה בנפרד, סומכים עליהן כאשר הן מצטרפות יחד³⁴.

סלט העשוי מחתיכות גדולות

סלט העשוי מחתיכות גדולות מותר לערבב אותו עם נוזל, גם אם ערבוב הנוזל גורם לחתיכות הסלט להידבק זו לזו³⁵, כיוון שהדבקת חתיכות גדולות זו לזו אינה משנה אותן משמעותית³⁶. לדוגמה מותר להכין סלט מתפוחי אדמה החתוכים לחתיכות גדולות ולערבב אותו במיונז, אף שהמיונז גורם לחתיכות תפוחי האדמה להידבק זו לזו³⁷.

סלט ביצים

הדרך להכנת סלט ביצים היא ריסוק ביצים קשות, תיבולן בשמן או במיונז, וערבובם יחד. פעולת הערבוב גורמת לחתיכות הביצים להתגבש לעיסה סמיכה, ולכן יש סוברים שאסור להכין סלט ביצים בשבת בדרך הרגילה³⁸, אלא יש לשפוך תחילה את השמן או את המיונז, ולאחר מכן להוסיף את הביצים ולערבב את הסלט בשינוי³⁹. להלכה טוב לנהוג כדעה

32. עיין תהלה לדוד (אורטנברג) שכא כה. ועיין משנ"ב שכא סו, שחולק.

33. שביתת השבת פתיחה למלאכת לש אות כ, אשל אברהם (בוטשאטש) שכא יד. ועיין משנ"ב שכא סח, שחולק.

34. עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' רפב-רפה.

35. עיין משנ"ב שכא סח, ובן איש חי שנה שנייה פרשת משפטים סעיף יח, ופסקי תשובות שכא כז, ואיל משולש פרק ה סעיף ג. ועיין פרק כה הערה 10.

36. איל משולש פרק ה הערה יא: "דוקא דיבוק חלקים קטנים חשיב שינוי צורה ומלאכה".

37. שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ד, ופסקי תשובות שכא הערה 284, איל משולש פרק ה סעיף ד.

38. מנחת יצחק חלק ט סימן כח, עיין שבט הלוי חלק א סימן פו אות ט, חוט שני חלק א עמ' קיד, שבות יצחק לישא עמ' כב, בשם הגר"ש אלישיב.

39. חוט שני חלק א עמ' קיד, הלכות שבת בשבת חלק א עמ' תשכ. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח הערה צב, שטעמו של סלט ביצים נפגם כאשר מכינים אותו בערב שבת, ועיין שבות

זו⁴⁰, אך המנהג המקובל הוא להכין סלט ביצים בשבת ללא כל שינוי⁴¹, משום שיש לצרף בעניין זה כמה סברות היתר: סברה אחת היא שאין איסור לישה בדברים שאינם גדלים בקרקע, וביצים אינן גדלות בקרקע; סברה שנייה היא שלישית כמות קטנה לצורך הסעודה הסמוכה נחשבת לישה בשינוי, והיא מותרת בשבת; סברה שלישית היא שאיסור לישה נאמר רק כאשר מחברים חתיכות דקות מאוד ויוצרים עיסה הדומה לבצק, אך הוא לא נאמר כאשר מדביקים חתיכות שאינן יוצרות עיסה הדומה לבצק; וסברה רביעית היא שמטרת הוספת השמן אינה גיבוש התערובת, אלא שיפור טעמה. ואף שאין סומכים על כל סברה בנפרד, סומכים עליהן כאשר הן מצטרפות יחד⁴².

הכנת טחינה

הדרך להכנת ממרח טחינה היא הוספת מים לטחינה גולמית וערבוב הטחינה והמים יחד. כאשר מוסיפים מעט מים מתקבלת טחינה סמיכה, וכאשר מוסיפים מים רבים מתקבלת טחינה דלילה. לכן אסור להכין טחינה על ידי הוספת מעט מים לטחינה גולמית, כיוון שאסור להכין בשבת עיסה סמיכה⁴³. אך מותר להכין טחינה על ידי הוספת מים רבים לטחינה גולמית, כיוון שמותר להכין בשבת עיסה דלילה; וזאת בתנאי שמערבבים את הטחינה בשינוי⁴⁴, כגון בעזרת סכין או ידית של כף, או

⁴⁰ יצחק (לישה) עמ' כב, בשם הגר"ש אלישיב.

⁴¹ שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף כח.

⁴² שו"ת האלף לך שלמה חלק אורח חיים סימן קלט, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף כח והערה צב, בשם הגרש"ז אוירבך, ציץ אליעזר חלק יא סימן לו. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, וציץ אליעזר שם, שכך נהגו גם גדולי תורה ויראה.

⁴³ ציץ אליעזר חלק יא סימן לו, ושמירת שבת כהלכתה פרק ח הערה צב. ועיין בינת שבת עמ' 250, בשם הגר"י אריאל שליט"א: "טעם ההיתר בסלט ביצים הוא שאין בו לדיבוק ערך כלל, ואין התיבול ניתן בו אלא לטעם ולא לדבק, ועל כן אין בזה שם לישה כלל".

⁴⁴ שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף לא, עיין ארחות שבת פרק ו סעיף ו, שו"ת שערי יושר (חנניה) סימן סה. ועיין שערי יושר שם אות ג ואות ה, ושו"ת מנחת דניאל סימן סא סוף אות א, שטחינה היא דבר בר גיבול, ולכן אסור לעשות ממנה עיסה סמיכה בשינוי גם לדעת השלחן ערוך. ועיין ארחות שבת פרק ו הערה יט.

⁴⁵ עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף לא, עיין הליכות השבת חלק ב עמ' תקטו ואילך.

בתוך כלי שאין רגילים לערבב בו אותה⁴⁵. ולמנהג יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד גם יש להפוך את סדר נתינת החומרים, כלומר לשים תחילה את המים, ולאחר מכן את הטחינה. ולמנהג כולם יש להקפיד להוסיף כמות רבה של מים ולעשות זאת בבת אחת, כך שבכל שלבי הערבוב לא תיווצר עיסה סמיכה, שכן הוספת מים שלא במידה הראויה או הוספתם שלא בבת אחת גורמות להתגבשות חלק מהטחינה וליצירת עיסה סמיכה בשלב הראשון של הערבוב. ואף שבסיום הערבוב מתקבלת עיסה דלילה, יצירת עיסה סמיכה אסורה גם כאשר עתידים לדלל אותה מייד⁴⁶.

נתינת רוטב על מאכל מבושל

מן התורה מותר להוסיף רוטב למאכל שהתבשל והוא ראוי לאכילה, ולערבב את התבשיל והרוטב יחד עד שתיווצר עיסה סמיכה⁴⁷. זאת כיוון שהבישול כבר הכשיר את המאכל לאכילה, ועירוב הרוטב רק

45. עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד לש אות יא, ובר גיבול קיצור ההלכות ס"ק עב, בשם הגר"ש אלישיב.

46. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף לא, עיין הליכות השבת חלק ב עמ' תקטו ואילך. ועיין אור לציון חלק ב פרק לג שאלה ז, ושו"ת דבר חברון אורח חיים חלק א סימן ששח, שמתירים להכין טחינה בשבת, כיוון שהמים מדללים את הטחינה, ונראה מדבריהם שאין לחשוש לכך שבשלב הראשון של הערבוב חלק מהטחינה נעשה סמיך יותר, ועיין הלכות שבת בשבת חלק א עמ' תשח, שכתב כעין זה, אך מצריך לערבב את הטחינה בשינוי, ועיין שם שאין לחשוש לכך שבשלב הראשון של הערבוב חלק מהטחינה נעשה סמיך כיוון שאין כוונת האדם לכך ואין לו תועלת מכך, ובסיום הערבוב גם אותו חלק נעשה דליל, ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' תו, שהגר"ע יוסף הסתפק בזה. ועיין מנחת אברהם חלק ב פרק ט סעיף יז, ושו"ת שערי יושר (חנניה) סימן סה אותיות ד-ה, ואיל משולש קונטרס הבירורים סימן כב. • עיין הליכות שבת חלק ב עמ' תקטו, שאם מקפידים שבכל תהליך ערבוב הטחינה, רמת הסמיכות של הטחינה תהיה דלילה יותר מרמת הסמיכות של טחינה גולמית, מותר לעשות את הטחינה ללא כל שינוי, כיוון שהחלשת החיבור בין חלקי עיסה היא פעולה הפוכה למלאכת לישה ואין בה איסור.

47. עיין באור הלכה שכא יד ד"ה שמא, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף כד. ועיין חזון איש סימן נח ס"ק ז ד"ה כתב, שחולק וסובר שייצירת עיסה סמיכה ממאכל שהתבשל אסורה מהתורה (עיין איל משולש קונטרס הבירורים סימן ט אות ט), ועיין שבות יצחק (לישה) עמ' מ, בשם הגר"ש אלישיב, שכתב כעין זה, ועיין פסקי תשובות שכא כג, ושבת כהלכה פרק כב סעיף יב. ועיין אור לציון חלק ב פרק מז שאלה כו, וארחות שבת פרק ו הערה כח.

משפר מעט את טעמו⁴⁸. עם זאת, חכמים אסרו ליצור עיסה על ידי הוספת רוטב למאכל שהתבשל וערבובם יחד⁴⁹, כיוון שהדבר נראה כלישה ואנשים עלולים לטעות וללמוד מכך שמותר ללוש בשבת⁵⁰. אך הם התיירו זאת אם ערבוב הרוטב והתבשיל נעשה בשינוי⁵¹. לדוגמה מותר לשפוך מרק על קוסקוס מבושל ולערבבם יחד גם אם נוצרת עיסה סמיכה⁵², וכן מותר לשפוך רוטב על תפוחי אדמה מבושלים ולערבבם יחד גם אם נוצרת עיסה סמיכה – אך יש לערבב אותם בשינוי⁵³.

48. עיין באור הלכה שכא יד ד"ה שמא: "דבר שנאפה ונתבשל אף שעל ידי נתינת מים שנותנים בתוכו אחר כך הוא מתגבל אין זה חשיב כמו מלאכת לישה אלא כמו תיקון אוכל בעלמא, דדרך אכילתו בכך, והוא חשיב כמו רוטב שנותנים בתבשיל". ועיין איל משולש פרק ה סעיף יג וקונטרס הבירורים סימן ט אות ד, ושבות יצחק (לישה) עמ' לה.

49. שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף כד. ועיין אור לציון חלק ב פרק מז שאלה כו, שחולק וסובר שהדבר מותר גם מדברי חכמים, ועיין מטל השבת עמ' רח אות כט. ועיין איל משולש פרק ח סעיף טו והערה מד ופרק יא סעיפים כג-כד, שמבחין בין הוספת רוטב למאכל שהתבשל, כדי לשפר את טעמו (כגון הוספת רוטב עוף לאורז), לבין הוספת רוטב למאכל שהתבשל, כדי ליצור מאכל חדש (כגון הוספת רוטב לחצילים כדי לעשות סלט חצילים). הוספת רוטב למאכל מבושל כדי לשפר את טעמו מותרת לגמרי, ולכן אפשר לערבב את הרוטב והתבשיל ללא כל שינוי, אך הוספת רוטב למאכל שהתבשל כדי ליצור מאכל חדש אסורה מדרבנן, ולכן אין לערבב את הרוטב והתבשיל בדרך הרגילה, אלא יש לערבבם בשינוי, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף כד, שחולק וסובר שבשני המקרים יש לערבב את המאכל המבושל והרוטב בשינוי, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

50. איל משולש פרק ה סעיף ל וקונטרס הבירורים סימן ט אות ז.

51. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף כד, ואגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד לש אות ט, ונחל פז (לש) עמ' קא הערה מו, ובר גיבול קיצור ההלכות ס"ק עב, בשם הגר"ש אלישיב. ביתר ביאור: עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף כד: "ואולם בכל זה יקפיד לא לעשות כן בכמות גדולה אלא רק מעט מעט", ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד לש אות ט, ונחל פז (לש) עמ' קא הערה מו, שערבוב בצורת 'שתי וערב' הוא שינוי טוב יותר משינוי של מעט מעט, ועיין אגרות משה שם אות יא, שערבוב בסכין או בקת הכפית נחשב כערבוב בצורת 'שתי וערב', ועיין בר גיבול קיצור ההלכות ס"ק עב, בשם הגר"ש אלישיב, שערבוב בתוך כלי שאין רגילים לערבב בו נחשב ערבוב בשינוי. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח הערה עט, על פי משנ"ב שכא נד: "שיעורא דמעט מעט לא ביארו הפוסקים", ועיין סוף הערה 4. ועיין אור לציון חלק ב פרק מז שאלה כו והערה כו, והליכות שבת חלק ב עמ' תקיב, שלא כתבו שיש לערבב בשינוי, ועיין פסקי תשובות סימן שכא הערה 259.

52. מטל השבת עמ' קפג הערה טו. ועיין הליכות שבת חלק ב עמ' תקיב.

53. שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף כד.

הכנת 'מנה חמה'

סוגים רבים של מזון מהיר הכנה, כגון זה הקרוי 'מנה חמה', עשויים מדברים שכאשר הם באים במגע עם נוזל הם מתגבשים מעצמם לעיסה ללא צורך בערבוב. דוגמאות לכך הן מנה חמה של פירה ומנה חמה של קוסקוס⁵⁴. כמבואר לעיל, הן ליוצאי אשכנז והן ליוצאי ספרד אסור להוסיף מים לדברים אלו, כיוון שאיסור לישא חל מייד בשעת הוספת המים, וערבוב העיסה בשינוי לאחר מכן אינו מתיר את האיסור שכבר נעשה⁵⁵. לכן אסור להכין בשבת את כל סוגי המנות החמות העשויות מדברים אלו⁵⁶. לעומת זאת, מותר להכין בשבת סוגי מנות חמות שעשויים מדברים שצריך לערבבם כדי שיתגבשו לעיסה, וזאת על פי העקרונות שהתבארו לעיל. ועיין בפרק ג, שישנם מצבים שבהם הכנת מנה חמה אסורה משום מלאכת בישול.

הכנת ג'לי

אסור להכין בשבת ג'לי (מֶקְפָּא)⁵⁷, כיוון שאבקת ג'לי הבאה במגע עם מים מתגבשת לעיסה ללא צורך בערבוב, וכאמור לעיל, בדברים מסוג זה חל איסור לישא מן התורה מייד בשעת הוספת הנוזל, וערבוב העיסה

54. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קפה*, ופסקי תשובות שכא כו, ואיל משולש פרק יא סעיף כב, והליכות שבת חלק ב עמ' תקט.

55. עיין שו"ע שם יב, משנ"ב שלו נא, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ל, ארחות שבת מבוא לפרק ו עמ' רכו. ועיין כללים בהלכות שבת (לש) עמ' שלז, בשם הגר"ש אלישיב, ונשמת שבת חלק ד סימן שד אות ז, ושו"ת שערי יושר חלק ג סימן סח אות ח, ומטל השבת עמ' רלו, שאיסור זה נאמר רק כאשר נוצרת עיסה סמיכה, וכן משמע משו"ת שבט הלוי חלק סימן קה וחלק ט סימן עג, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ל, שחולק וסובר שאיסור זה נאמר גם כאשר נוצרת עיסה דלילה, ועיין פסקי תשובות סימן שכא הערה 281.

56. שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קפה*, פסקי תשובות שכא כו, איל משולש פרק יא סעיף כב ופרק יב סעיף נח, ושו"ת שערי יושר חלק ג סימן סח אות ח, עיין הליכות שבת חלק ב עמ' תקט.

57. עיין שבט הלוי חלק ז סימן מא אות ב, חוט שני חלק א עמ' קיד, שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ל, מנוחת אהבה חלק ב פרק ט סעיף טו. ועיין ארחות שבת פרק ו הערה פג, ושובת יצחק (לישה) עמ' לב.

בשינוי לאחר מכן אינו מתיר את האיסור שכבר נעשה⁵⁸. ויש מי שסובר שמותר ליוצאי ספרד להכין ג'לי, כיוון שבעת ערבוב אבקת הג'לי עם המים התערובת נותרת נוזלית ואין בה איסור לישה, ולאחר מכן התערובת נקרשת מעצמה⁵⁹; וכן הלכה ליוצאי ספרד⁶⁰.

58. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ל.
 59. חזון עובדיה חלק ד עמ' רפא. ועיין שם, שלדעת השלחן ערוך עשיית מלאכה בגרמא מותרת, ועיין רמ"א שלד כב, ושמירת שבת כהלכתה מבוא להלכות שבת פרק א סעיף כה, שעשיית מלאכה בגרמא אסורה מדברי חכמים, ועיין אור לציון שם ד"ה ולענין מה, ושו"ת תפלה למשה (לוי) חלק ב סימן כג אות ו, שעשיית מלאכה בגרמא אסורה מדברי חכמים גם ליוצאי ספרד. ועיין ארחות שבת פרק ו הערה פג, ומנוחת אהבה חלק ב פרק ט הערה 57. ועיין דור המלקטים (תשע"ו) חלק ה עמ' 2938, בשם הגר"ם פיינשטיין: "אין איסור לישה בעשיית ג'לי בשבת על ידי נתינת אבקה במים חמים, אף על פי שמתקשה לאחר זמן".
 60. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

המשך הערה 4:

ביתר ביאור: עיין שבת קנו א, שמותר לעשות עיסה משתית (להלן יבואר מהי שתית), אם הופכים את סדר נתינת החומרים שיוצרים את העיסה, אך אסור לעשות עיסה מקלי (להלן יבואר מהו קלי), גם אם הופכים את סדר נתינת החומרים שיוצרים את העיסה. הפיכת הסדר של נתינת החומרים שיוצרים את העיסה היא נתינתם בקערה בסדר הפוך מהסדר שרגילים לתת אותם ביום חול. עיסה שרגילים לעשותה על ידי נתינת מוצק בכלי ושפיכת נוזל עליו, יש לעשותה על ידי שפיכת הנוזל לכלי ונתינת המוצק עליו; ועיסה שרגילים לעשותה על ידי שפיכת נוזל לכלי ונתינת מוצק עליו, יש לעשותה על ידי נתינת המוצק בכלי, ושפיכת הנוזל עליו.

הראשונים נחלקו מהו קלי ומהי שתית. לדעת רוב הפוסקים, שתית היא עיסה דלילה וקלי הוא עיסה סמיכה, ולפי דבריהם הכנת עיסה דלילה מותרת אם משנים את סדר נתינת החומרים, והכנת עיסה סמיכה אסורה גם אם משנים את סדר נתינת החומרים (עיין רש"י שבת קנו א ד"ה בעבה, ובית יוסף שכא יד). הרמב"ם חולק על רוב הראשונים, וסובר שקלי ושתית הם סוגים שונים של קמח, שאינם מתערבים היטב במים ואינם יוצרים עיסה בעלת מרקם אחיד ('אינם ברי גיבול'). קלי הוא קמח העשוי מחיטים קליות, ושתית היא קמח העשוי מחיטים קליות שנטחנו טחונה גסה (עיין רמב"ם שבת כא לג, ונחל פז עמ' רפד). עשיית עיסה מקלי ומשתית מותרת מהתורה, כיוון שקמחים אלו אינם יוצרים עיסה בעלת מרקם אחיד, אך חכמים אסרו לעשות מהם עיסה, כיוון שעירובם נראה כלישה, ואנשים הרואים אדם המכין עיסה מקלי או משתית עלולים ללמוד בטעות שמותר ללוש בשבת. אף שעשיית עיסה מקמח קלי ומקמח שתית אסורות מדברי חכמים, לדעת הרמב"ם דינם שונה - קמח קלי דומה לקמח רגיל, ולכן חכמים אסרו לעשות ממנו עיסה גם אם הופכים את סדר נתינת החומרים היוצרים את העיסה, אך קמח שתית הוא קמח גס, שאינו דומה לקמח רגיל, ולכן חכמים הקלו בו יותר והתירו לעשות ממנו עיסה דלילה אם הופכים את סדר נתינת החומרים היוצרים את העיסה. נמצא שלפי רוב הראשונים, מותר לעשות עיסה דלילה מכל סוגי הקמח אם משנים את סדר נתינת החומרים שיוצרים את העיסה, ולפי הרמב"ם, אסור לעשות עיסה דלילה מקמח קלי, גם אם משנים את סדר נתינת החומרים שיוצרים את העיסה (עיין שער הציון שכא סג), וכל שכן שאסור לעשות עיסה דלילה מקמח רגיל, או מחומרים אחרים שמתערבים היטב במים ויוצרים עיסה בעלת מרקם אחיד ('בר גיבול'). גם אם משנים את סדר נתינת החומרים שיוצרים את העיסה (עיין מעשה השבת פרק ז הערה טו); אך מותר לעשות עיסה דלילה מקמח שתית או מחומרים הדומים לו, שטחינתם גסה, אם משנים את סדר נתינת החומרים היוצרים את העיסה.

השלחן ערוך (שכא יד) פסק כרמב"ם, ולכן למעשה אסור להכין עיסה דלילה מקמח קלי ומחומרים ברי גיבול גם אם משנים את סדר נתינת החומרים היוצרים את העיסה, אך מותר לעשות עיסה דלילה מחומרים הדומים לקמח שתית, אם משנים את סדר נתינת החומרים היוצרים את העיסה. ועיין מעשה השבת פרק ז הערה מז, שלדעת השלחן ערוך מותר לעשות עיסה דלילה מקמח קלי ומחומרים שהם ברי גיבול, אם מערבבים את העיסה בצורת 'שתי וערב', כלומר על ידי העברת הכף בתנועות ישירות מצד לצד לאורך הקערה ולרוחבה, כיוון ששינוי זה הוא שינוי גדול יותר מהשינוי של סדר נתינת החומרים (ועיין נחל פז עמ' קא סעיף יח). ועיין פסקי תשובות שכא כא, שערכוב העיסה על ידי האצבע נחשב כערכוב בצורת 'שתי וערב'.

[ועיין שבות יצחק (לישה) עמ' נז, ומשנ"ב המבואר מהדורת עוז והדר סימן שכא ציונים והערות הערה ריד, שדייקו מהמשנ"ב, שהוא פוסק כדעת רוב הראשונים הסוברים שמותר להכין בלילה דלילה מכל סוגי הקמח אם משנים את סדר נתינת החומרים שיוצרים את העיסה (וכן משמע מהארחות שבת פרק ו סעיפים ט-כא, ומהלכות שבת בשבת חלק א עמ' תשטז, שמתירים לעשות בלילה רכה על ידי שינוי סדר נתינת החומרים מבלי לחלק בין דברים הדומים לקלי לדברים הדומים לשתית, ועיין משנ"ב

שכא סז, ותהלה לדוד אורטנברג שכא כד, ובר גיבול קיצור ההלכות ס"ק עז, אך אין לכך משמעות הלכתית רבה, כיוון שלדעת המשנ"ב לא די בשינוי סדר נתינת החומרים אלא נדרש גם שינוי בצורת ערבוב העיסה כפי שיבואר להלן, ושינוי בצורת ערבוב העיסה מתיר לעשות עיסה דלילה מכל סוגי הקמחים].

לסיכום, לדעת השלחן ערוך, העושה עיסה דלילה מחומרים שטחיתם גסה, הדומים לשתית, רשאי לעשותה על ידי שינוי בסדר נתינת החומרים, והעושה עיסה דלילה מחומרים הדומים לקמח רגיל או לקמח קלי, אינו רשאי לעשותה על ידי שינוי בסדר נתינת החומרים, אלא רק על ידי ערבובה בשינוי. ועיין משנ"ב שכא נז, שקמח מצה נחשב דבר שטחון טחינה גסה והוא דומה לשתית. נמנענו מלהזכיר למעלה את ההיתר לעשות עיסה דלילה על ידי שינוי סדר נתינת החומרים, כדי שלא להרבות בפרטים המכבידים על הבנת דין זה וזכירתו, שכן היתר זה מצריך להבחין בין חומרים הדומים לקלי לחומרים הדומים לשתית. במקום זאת, העדפנו לכתוב את ההיתר לעשות עיסה דלילה על ידי ערבוב העיסה בשינוי, שכן היתר זה כולל את כל החומרים והוא אינו מצריך להבחין בין הסוגים השונים.

ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד לש אות יא, ומנחת יצחק חלק א סימן עד לש אות יא, שערבוב בכלי שאין רגילים לערבב בו, כגון בסכין או בידיה של כף, נחשב כמו ערבוב באצבע, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין חזון איש אורח חיים סימן סימן נח ס"ק ח ד"ה הא דמותר, שחולק (עיין משנ"ב מהדורת דרשו סימן שכא הערה 105).

ועיין משנ"ב שכא נז, ושמירת שבת סעיף ט אות ב, ופסקי תשובות שכא כא, שהיתר נוסף לעשיית בלילה דלילה הוא לערבב את העיסה על ידי נענוע הכלי, ועיין הליכות אבן ישראל פרק עה סעיף ו, ואבני ישפה חלק ד סימן נז, ופסקי תשובות שכא הערה 239, שהיתר זה נאמר בעיסה שאין זו הדרך הרגילה לערבב אותה, אך עיסה שהדרך הרגילה היא לערבב על ידי נענוע הכלי אין לעשותה על ידי נענוע הכלי, כיוון שאין זה שינוי, ולכן אסור להכין דייסה דלילה לתיוק על ידי ערבוב הדייסה בבקבוק, כיוון שהדרך הרגילה היא לערבב דייסת תיוק בבקבוק.

ועיין אוצרות השבת (קורין) פסקי הלכה פרק ו סוף הערה סב, בשם הגר"ש אלישיב, ומנחת איש (שפירא) פרק ד סוף הערה 105, שנענוע הבקבוק ביד שמאל נחשב שינוי, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין בר גיבול קיצור ההלכות ס"ק עב, בשם הגר"ש אלישיב, שערבוב העיסה בתוך כלי שאין רגילים לערבב אותה בו, נחשב שינוי, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

ועיין שו"ע שכא יד, ופסקי תשובות שכא כא, שהיתר נוסף לעשיית בלילה דלילה (ואפילו מקמח קלי) הוא עשיית כמות מועטה של בלילה, ועיין משנ"ב שכא נד, שהסתפק מהי כמות מועטה, ועיין חזון איש אורח חיים סימן נח ס"ק א ד"ה אח"כ וס"ק ח ד"ה מש"כ במ"ב (הראשון), וארחות שבת פרק ו סעיף יז, שכמות מועטה היא כמות פחותה מהכמות שרגילים לעשות, ועיין שם ושם, שהיתר זה נאמר רק בסוגי עיסות שרגילים להכין מהן כמות מרובה, ועיין תהלה לדוד שכא כה, שחולק וסובר שכמות מועטה היא הכמות הנדרשת לסעודה הסמוכה.

המשך הערה 18:

ביתר ביאור: עיין משנ"ב סימן שכא ס"ק נ וס"ק סד, שההיתר להכין עיסה סמיכה על סמך עשיית שינוי בתהליך ערבוב העיסה מבוסס על ההנחה שאיסור לישה חל מן התורה רק בשלב ערבוב החומרים זה בזה, שכן אם האיסור היה חל כבר בשלב שפיכת הנזול על המוצק, הרי ששינוי צורת הערבוב לא היה מתיר את הכנת העיסה, כיוון שהאיסור כבר נעשה בשלב מוקדם יותר. הנחה זו שנויה במחלוקת נתגמל. רבי יוסי ברבי יהודה מסכים לה, אולם רבי חולק עליה וסובר ששפיכת מים על קמח אסורה מהתורה, כיוון שהמים מתערבים קצת בקמח. לפיכך לדעת רבי, לא ניתן להתיר

הכנת עיסה סמיכה על סמך עשיית שינוי בערבוב העיסה, כיוון שהאיסור חל כבר בשלב שפיכת המים לעיסה (ועיין חזון איש אורח חיים סימן נח ס"ק ב ד"ה ונראה, שהפיכת סדר נתינת החומרים היוצרים את העיסה הוא שינוי קל, ולא די בו כדי להתיר את האיסור לשפוך מים לעיסה סמיכה, ורק בעיסה דלילה, שמן התורה אין היא נחשבת עיסה ואין בעשייתה איסור - הקלו לסמוך על שינוי זה). השלחן ערוך (סימן שכא סעיפים יד-טז וסימן שכד סעיף ג) פוסק כדעת רבי יוסי ברבי יהודה, וכן נוהגים רבים מיוצאי ספרד (עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' רפד, ושו"ת איש מצליח חלק א אורח חיים סימן לח, ומנוחת אהבה חלק ב פרק ט סעיף א והערה 9), אך הרמ"א (דרכי משה סימן שכד ס"ק א ושו"ע סימן שכא סעיף טז) פוסק כדעת רבי, ולכן לדעתו אסור להכין עיסה סמיכה על סמך עשיית שינוי בערבוב העיסה, וכן נוהגים יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד (עיין בן איש חי שנה שניה פרשת משפטים אות יט, וכף החיים שכד יד. ועיין אור לציון חלק ב פרק לג הערה ג. ועיין הלכות שבת בשבת חלק א עמ' תש, שגם למנהג זה, מעיקר הדין הלכה כדעת רוב הראשונים הפוסקים כרבי יוסי ברבי יהודה, אך נהגו להחמיר ולחשוש למיעוט הראשונים הפוסקים כרבי, וישנם מצבים שבהם העמידו את הדבר על עיקר הדין, כמבואר להלן).

ועיין באור הלכה שכד ג ד"ה אין, ומשנ"ב שם יא, שטעם נוסף לחומרת יוצאי אשכנז שלא לעשות עיסה סמיכה על סמך עשיית שינוי בתהליך ערבוב העיסה נובע משיטת התוספות והראב"ד. לשיטתם, מחלוקת רבי יוסי ברבי יהודה נאמרה בנוגע לנתינת מים לחומר בר גיבול, אך נתינת מים לחומר שאינו בר גיבול אסורה מהתורה גם לדעת רבי יוסי ברבי יהודה (עיין ארחות שבת פרק ו הערה ו, שביארו את הסברה של דעה זו). לשיטה זו, עשיית שינוי בצורת ערבוב העיסה אינה מתירה הכנת עיסה מחומר שאינו בר גיבול, כיוון שהאיסור קיים כבר בשלב מוקדם יותר - בשלב שפיכת המים לעיסה, ועיין באור הלכה שכד ג ד"ה אין, ומשנ"ב שם יא, שלכתחילה יש לחשוש לדעה זו.

ועיין משנ"ב שכא נ, שהרמב"ם חולק על התוספות והראב"ד וסובר שעשיית עיסה מחומר שאינו בר גיבול קלה יותר מבחינה הלכתית מעשיית עיסה מחומר בר גיבול, והיא אסורה רק מדברי חכמים, ולכן מותר לעשותה אם מערבבים אותה בשינוי, ועיין שו"ע שכא יד, שפסק כדעת הרמב"ם, וכן נוהגים רבים יוצאי ספרד.

ועיין משנ"ב שכד י-יא, שמותר ליוצאי אשכנז להכין עיסה סמיכה בשבת על ידי ערבובה בשינוי אם המים נתנו בעיסה בערב שבת, כיוון שחומרת יוצאי אשכנז שלא לעשות עיסה סמיכה בשבת נובעת מהחשש שאיסור לישא חל כבר בשלב של נתינת המים לקמח, וכאשר המים ניתנים בעיסה בערב שבת אין בנתינתם שום איסור, וערבוב העיסה הנעשה בשבת נעשה בשינוי.

ועיין ארחות שבת פרק ו הערה מו, בשם הגרש"ז אירבך, שמותר לתת בשבת מיונז (או חומר סמיך אחר), על חתיכות אוכל ולערבבם בשינוי, אף אם נוצרת עיסה סמיכה, כיוון שהאיסור לדעת רבי לשפוך מים על קמח הוא משום שהמים נספגים בקמח, אך מיונז אינו נספג בחתיכות האוכל ששופכים אותו עליהם, ועיין מאמר מרדכי פרק ק סעיף יג, ואיל משולש פרק ג סעיף יט, בשם הגר"י בוויאר, והלכות שבת בשבת חלק א עמ' תשב, שחולקים וסוברים שאסור לתת מיונז על חתיכות מאכל ולערבבם בשינוי, משום שבשעת נתינת המיונז הוא מתערב מעט בחתיכות האוכל, ועיין איל משולש שם, טעם נוסף לאיסור.

המשך הערה 20:

ביתר ביאור: עיין משנ"ב שכא סח, שמותר לעשות עיסה סמיכה מצנון ומלפפונים המעורבים בחומץ אם מערבבים אותם בשינוי, ועיין שער הציון שם פד, שאמנם לדעת הרמ"א איסור לישא מן התורה חל כבר בשלב של שפיכת המים לעיסה, ולדבריו אסור לעשות עיסה סמיכה על סמך עשיית שינוי

בערבוב העיסה (כמבואר לעיל), אך במקום הצורך ניתן לסמוך על דעת השלחן ערוך, שלפיה איסור לישה מן התורה חל רק בשלב של ערבוב העיסה, ולכן מותר לעשות עיסה סמיכה על סמך עשיית שינוי בערבוב העיסה. ועיין שם, שהכנת סלט רגיל בשבת אינה נחשבת צורך, כיוון שאפשר להכינו בערב שבת, אך הכנת סלט צנון בשבת נחשבת צורך, כיוון שלא ניתן להכינו בערב שבת, שכן טעמו נפגם. ועיין משנ"ב שם, שטוב לשנות גם את סדר נתינת החומרים היוצרים את העיסה ולתת אותם בסדר הפוך מהדרך שרגילים לתת אותם ביום חול (עיין ארחות שבת פרק ו' הערה ס).

ועיין תהלה לדוד (אורטנברג) סימן שכא אות כה, וקצות השלחן סימן קל בדי השלחן ס"ק יט, ותוספת אהל שבת חלק א עמ' שסב, וגביע הכסף (זילבר) חלק ב עמ' תתכט, שצנון ומלפפונים אינם ברי גיבול, ולפי דבריהם יש לדייק מהמשנ"ב שההיתר לעשות עיסה סמיכה במקום הצורך הוא בדבר שאינו בר גיבול. ואף שלכתחילה חוששים לדעת התוספות והראב"ד, שלפיה איסור לישה בדבר שאינו בר גיבול חל כבר בשלב שפיתת הנוזל לעיסה, ולדבריהם איסור לעשות עיסה סמיכה מדבר שאינו בר גיבול על סמך עשיית שינוי בערבוב העיסה (כמבואר לעיל), במקום הצורך ניתן לסמוך על דעת הרמב"ם והשלחן ערוך, שלפיה מותר לעשות עיסה סמיכה מדבר שאינו בר גיבול על סמך עשיית שינוי בערבוב העיסה, וכן כתב בספר פסקי תשובות שכא יט-כ (ועיין משנ"ב שכד יא, ומשנה ברורה המבואר מהדורת עוז והדר סימן שכא ציונים והערות הערה רנט).

ועיין ארחות שבת פרק ו' הערה סג, שחולק וסובר שאסור לעשות עיסה סמיכה מדבר שאינו בר גיבול גם במקום צורך, כיוון שיש לחשוש לדעת התוספות והראב"ד, שלפיה בדבר שאינו בר גיבול איסור לישה חל כבר בשלב שפיתת הנוזל על המוצק, ועיין שם, שדוחה את הדיקון מהמשנ"ב בטענה שמלפפונים וצנון אינם חומרים שאינם ברי גיבול, אלא הם חומרים שאין בהם איסור לישה מן התורה כלל, כיוון שאינם מתאחדים לעיסה אחת, ורק בחומרים כאלו המשנ"ב הקל.

ועיין פסקי תשובות סימן שכא אותיות יט-כ ואות כז, ותוספת אהל שבת חלק א עמ' שסב ואילך, שההיתר המובא במשנ"ב לעשות עיסה סמיכה על סמך עשיית שינוי בערבוב העיסה נאמר רק בחומרים שאינם ברי גיבול, אך אין לעשות עיסה סמיכה מחומר בר גיבול גם בשעת הצורך, כיוון שמפורש בשלחן ערוך שדבר זה אסור, וגם במקום צורך אין לנטות מפסק השלחן ערוך (ועיין בן איש חי שנה שניה פרשת משפטים סעיף יד, וכף החיים שכד ט, והליכות שבת חלק ב עמ' תקט).

ועיין ארחות שבת פרק ו' סעיף טז והערה ח, שחולק וסובר שיוצאי אשכנז יכולים במקום צורך לסמוך על הראשונים החולקים על הרמב"ם ומתירים לעשות עיסה סמיכה מחומר בר גיבול על סמך עשיית שינוי בערבוב העיסה, אף ששיטת אותם ראשונים מנוגדת לפסק השלחן ערוך. (ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף יא, שמתיר במקום הצורך לעשות עיסה סמיכה בשינוי, מבלי לחלק בין חומר בר גיבול לחומר שאינו בר גיבול, ועיין פסקי תשובות שכא הערה 293, שהטעם לכך הוא שלדעת השמירת שבת כהלכתה, הדיסיות המצויות אינן ברות גיבול, ועיין מגילת ספר איזנטל שבת סימן י אות ה, שלדעת הרמב"ם כמעט כל החומרים אינם ברי גיבול, ולדעת התוספות והראב"ד כמעט כל החומרים הם ברי גיבול, ולפי דבריו אין כמעט משמעות הלכתית לחומרת הרמב"ם והשלחן ערוך שלפיה אסור לעשות עיסה סמיכה בשינוי מחומר בר גיבול, ואין כמעט משמעות הלכתית לחומרת התוספות והראב"ד שלא לעשות עיסה סמיכה בשינוי מחומר בר גיבול, ועיין תוספת אהל שבת חלק א עמ' שסד הערה יב, שאפשר שזהו הטעם לכך שהשמירת שבת כהלכתה מתיר במקום הצורך לעשות עיסה סמיכה בשינוי מבלי לחלק בין חומר בר גיבול לחומר שאינו בר גיבול).

לסיכום: לדעת השלחן ערוך, אסור לעשות עיסה סמיכה מחומר בר גיבול, אך מותר לעשות עיסה סמיכה מחומר שאינו בר גיבול על ידי עשיית שינוי בערבוב העיסה, וכן נוהגים רבים מיוצאי ספרד. לדעת הרמ"א, אסור לעשות עיסה סמיכה גם מחומר שאינו בר גיבול, וכן נוהגים יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד. במקום צורך יוצאי אשכנז מתירים לעשות עיסה סמיכה על סמך עשיית שינוי בערבוב

פרק כח - הכנת עיסה בשינוי

העיסה. לדעת הפסקי תשובות, יוצאי אשכנז מקילים כן רק בחומר שאינו בר גיבול, ולדעת הארחות שבת, יוצאי אשכנז מקילים כן רק בחומר בר גיבול. ועיין אור לציון חלק ב פרק לג הערה ה, שיוצאי ספרד המחמירים בדין זה כרמ"א (עיין הערה 17), יכולים להכין עיסה מחומר שאינו בר גיבול על ידי הפיכת סדר נתינת החומרים ושינוי בצורת ערבוב העיסה גם שלא במקום צורך.

פרק כט

דיני מלאכת גוזז

מלאכת גוזז היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן בגזיזת הצמר מן הכבשים כדי לטוותו לחוטים לאריגת יריעות המשכן ובגדי הכהונה².

מלאכת גוזז כוללת לא רק גזיזת צמר, אלא גזיזת כל דבר שרגילים לתלוש או לנתק מגוף האדם או מגופם של בעלי חיים³, כגון שיער, ציפורניים, נוצות, ועור שנוטה להיתלש⁴. לכן יש להיזהר לא לתלוש בשבת שערות מהראש או מהזקן, לא לכסוס ציפורניים, לא לקלף עור

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. רש"י שבת עג א ד"ה הגוזז צמר, ערוך השולחן שם י. ועיין באור הלכה שם א ד"ה וחיוב.
3. עיין שו"ע שם א-ב, ומשנ"ב שם, ומנחת חינוך פרשת יתרו מצווה לב מוסך השבת מלאכת הגוזז אות יב ד"ה הנוטל.
4. שו"ע סימן שכח סעיף לא, וסימן שם א-ב, ומשנ"ב שם. • עיין שו"ע שכח כב, ושמירת שבת כהלכתה פרק לה סעיף לב, שמותר להסיר גלד של מכה (קרום יבש שנוצר על פני פצע פתוח) אם הסרתו אינה גורמת לציאת דם, כיוון שסופו ליפול מהגוף מאליה. • עיין משנ"ב שם ג, שאישה שליל טבילתה חל בשבת ושכחה לגזור את ציפורני ידיה, תבקש מגויה שתגזור אותן (ועדיף שתעשה זאת בשינוי), ואם הדבר אינו אפשרי תנקה היטב את החלל שבין הציפורניים לגוף, ועיין שם שער הציון ג, ועיין טהרת הבית (תשע"ט) חלק ג עמ' צ, ומאמר מרדכי פרק סד סעיפים נה-נו. • עיין מאמר מרדכי פרק סד סעיף כז, ואור לציון חלק ב פרק לו סעיף טו, שאסור להסיר פלסטר מהגוף כאשר הסרתו גורמת לתלישת שערות, ועיין חזון עובדיה חלק ג עמ' תד, שחולק, כיוון שתלישת שערות על ידי הסרת פלסטר אסורה מדרבנן, ובהסרת הפלסטר אין כוונה לתלוש את השערות, ואין בתלישתן תועלת (פסיק רישיה דלא ניחא ליה), ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק לה הערה לח, בשם הגרש"ז אוירבך, שמקל בכך במקום צער, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א שהדבר מותר רק במקום צער גדול, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק לה אות ל: "איספליית הדבוקה במקום שעיר בגוף, טוב שלא להסירה".

מהשפתיים, לא לתלוש רצועות עור קטנות מסביב לציפורן⁵, ולא להסיר מהראש קשקשים המחוברים אליו⁶.

אסור לתלוש שערות גם מעור שכבר הופשט מבעל חיים⁷, ולכן אסור לתלוש שערות ממעיל פרווה, משטיח העשוי מעור של בעל חיים, ומכובע שטריימל⁸.

ציפורן שנתלשה ברובה

ציפורן שנתלשה ברובה והיא גורמת לאדם צער - מותר לתלוש אותה בשינוי⁹,

5. שו"ע שמ א-ב, ומשנ"ב שם, ומאמר מרדכי פרק סד סעיף ט.
6. מאמר מרדכי פרק סד סעיף מז, חוט שני חלק ב עמ' רה, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף מט. ועיין חוט שני שם, שקשקשים שנופלים מעצמם הם בדרך כלל מנותקים מהגוף ומותר להסירם, ועיין שיעורי שבט הלוי נידה סימן קצח סעיף כב אות ד: "אפשר להסיר קשקשים היורדים באופן קל, דכשיורדים בקלות אין נחשבים למחוברים".
7. משנ"ב שם ה. ועיין כף החיים שם טו, ומאמר מרדכי פרק סד סעיף לט, ושמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף לד, שאסור לתלוש מעור של עוף את קצוות הנוצות שנשארו בו, גם כאשר העוף כבר מבושל, ועיין מאמר מרדכי שם, שמותר להוציאן יחד עם עור, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' רא, ואור לציון חלק ב פרק לא שאלה יג, וארחות שבת פרק יז הערה יב, בשם מהר"ל דיסקין, וקובץ אליבא דהלכתא גיליון ע עמ' קנ, בשם הגר"ח קנייבסקי, שחולקים וסוברים שאין איסור גוזז בעוף מבושל, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בורר אות ט.
8. משנ"ב שם ה, מאמר מרדכי פרק סד סעיף לה, וארחות שבת פרק יז סעיף ח.
9. עיין שו"ע שכח לא, ומשנ"ב שם, ומאמר מרדכי פרק סד סעיף מג, ושמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף ס. • עיין שו"ע שכח לא, שאסור לתלוש רצועות עור קטנות שנקלפו מסביב לציפורן, כיוון שהיתר תלישתן תלוי בכך שהן תלושות "כלפי מעלה", וישנה מחלוקת אם כלפי מעלה הוא כלפי הגוף או כלפי קצות האצבעות, ויש לחשוש לשתי הדעות. • עיין חיי אדם כלל כא סעיף ד, וקיצור שולחן ערוך (גאנצפריד) סימן פ סעיף נה, ובן איש חי פרשת כי תשא שנה שנייה אות טז, והליכות עולם חלק ד עמ' רא, ומאמר מרדכי פרק סד סעיף מג, ושמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה קסב, וארחות שבת פרק יז סעיף ה, שהתנאי שהעור יפרוש כלפי מעלה לא נאמר לגבי ציפורן, ועיין אשל אברהם (בוטשאטש) שכח לא, ושונה הלכות שכח פב, שחולקים, ועיין פסקי תשובות שכח נו והערה 450. • עיין משנ"ב שכח צה: "היינו רוב ציפורן", ועיין אז נדברו חלק ז סימן לב ד"ה ולמעשה, שהכוונה היא לרוב רוחב הציפורן, ועיין משנ"ב המבואר (עוז והדר) סימן שכח סעיף לא ציונים והערות אות תקעד. • עיין מאמר מרדכי פרק סד סעיף מג: "צער לעניין זה פירושו שאם היה בימות החול, היה קוצצה מייד מחמת שמפריעה לו". • עיין חוט שני חלק ב עמ' רה, ואבני ישפה חלק ה סימן עא ענף ב, וארחות שבת פרק ל סעיף מ, שאסור לקלף עור

כגון ביד או בשיניים¹⁰. הטעם לכך הוא שמהתורה מותר לתלוש ציפורן שנתלשה ברובה, כיוון שחיבורה לגוף הוא חיבור קלוש והיא עומדת להיתלש¹¹. אומנם חכמים אסרו לתלוש ציפורן כזו, אך במקום צער התירו לתלוש אותה בשינוי¹².

סירוק שיער

אסור להסתרק בשבת במסרק או במברשת, כיוון שהסירוק גורם לתלישת שערות¹³, אך מותר לסדר מעט את השערות במברשת רכה שאינה תולשת שערות¹⁴. וטוב לייחד את המברשת לשבת, כדי שהסירוק בה לא יראה כמעשה חול¹⁵.

- שפתיים הנוטה להיתלש, כיוון שהיתר התלישה של עור הנוטה להיתלש מותנה בכך שהתלישה תיעשה בשינוי, ותלישת עור שפתיים ביד או בשיניים אינה תלישה בשינוי.
10. שו"ע שכח לא: ביד, ושמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף ס: ביד או בשיניים.
11. עיין משנ"ב שכח צו. ועיין באור הלכה שכח כח ד"ה כדי להרחיב: "דתו לא יניק מהגוף", ועיין שלחן שלמה סימן שכח אות נד, שהחלק שנשאר מחובר לבסיס הציפורן מתנוון והולך. ועיין שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן קצז אות ז, ושלמי יהונתן סימן שם סעיף א עמ' כז.
12. עיין שו"ע שכח לא, ומשנ"ב שם. ועיין משנ"ב שם, שיש להיזהר שתלישת הציפורן לא תגרום להוצאת דם.
13. שו"ע שג כז. ועיין משנ"ב שם פו, שאדם שמסתרק מעוניין בדרך כלל להסיר מראשו את השערות שעומדות לנשור ('נימין מדולדלין', כנראה כדי למנוע את הסתבכותן בשיער - עיין נזיר מב א מהדורת שוטנשטיין הערה 18), ולכן אין להתיר את הסירוק מדין 'אינו מתכוון', וגם סירוק במברשת שאין ודאות שתגרום לתלישת שערות אסור, ועיין שם, שאדם שאינו מעוניין בתלישת השערות שעומדות לנשור רשאי להסתרק במברשת רכה כל עוד אין ודאות שהיא תתלוש שערות.
14. משנ"ב שג פז. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן עח, מאמר מרדכי פרק סד סעיף יז, הלכה ברורה סימן שג סעיף מט עמ' צא, הלכות שבת בשבת חלק ג עמ' פא, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף נ, ואור לציון חלק ב פרק מג שאלה ג.
15. משנ"ב שג פז: נהגו, ושמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף נ: טוב. ועיין אור לציון חלק ב פרק מג שאלה ג, שיוצאי ספרד לא נהגו לייחד מברשת לשבת, ועיין הלכה ברורה סימן שג בירור הלכה סוף הערה נח, שחולק.

עשיית שביל בשיער

מותר לסדר את שערות הראש לצדדים ולעשות בהן שביל (רצועה דקה ללא שערות שנוצרת בסירוק השיער לשני צדדים מנוגדים). למנהג יוצאי אשכנז מותר לעשות את השביל בידיים אך לא בעזרת כלי, כיוון שהכלי עלול לגרום לתלישת שערות, ולמנהג יוצאי ספרד מותר לעשות אותו גם בעזרת כלי (שאינו מסרק¹⁶), ואין הם חוששים שהכלי יתלוש שערות¹⁷.

סירוק פאה נוכרית

אסור לסרק בשבת פאה נוכרית ששערותיה פרועות וסבוכות עד כדי כך שנמנעים מלחבוש אותה, כיוון שהסירוק מאפשר את השימוש בה, והוא נחשב תיקון כלי, האסור משום מלאכת מכה בפטיש¹⁸. אך מותר לסרק את הפאה **בעדינות** כדי לשפר את מראה, כיוון שהמסרק אינו מתכוון לתלוש מהפאה שערות ('אינו מתכוון'), ואין ודאות שסירוק עדין יגרום לתלישת השערות ('אינו פסיק רישיה')¹⁹. וטוב לעשות זאת בעזרת מברשת מיוחדת לשבת, כדי שהסירוק לא ייראה כמעשה חול²⁰.

16. הלכה ברורה סימן שג סעיף מא עמ' עט.

17. שו"ע ורמ"א שג כו, ומשנ"ב שם, הלכה ברורה סימן שג סעיף מא עמ' עט. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה קמג, שיתכן שלדעת המשנ"ב מותר לעשות 'שביל' במברשת רכה, וטוב לייחד אותה לשבת.

18. מאמר מרדכי פרק סד סעיף כד, אור לציון חלק ב פרק כז שאלה י, מנוחת אהבה חלק ב פרק יא סעיף ה, מסורת משה חלק א עמ' ע, ארחות שבת פרק יא סעיף יט: סירוק קל.

19. עיין אפרקסטא דעניא חלק ב אורח חיים סימן נו ד"ה וכבר, עיין אור לציון חלק ב פרק כז הערה י, עיין דברי חכמים (גינצברג) סעיף 339, בשם הגר"מ פיינשטיין והגר"ח פשייברג, ארחות שבת פרק יא סעיף יט, עיין שלמי יהודה (מוקצה) פרק י הערה ח. ועיין דור המלקטים (תשע"ו) חלק ו עמ' 3838 ואילך, שהפוסקים נחלקו אם תלישת שערות מפאה נוכרית אסורה מדין גוזז, מדין קורע ומדין סותר, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף נב: "נכון להימנע מסריקת פאה נוכרית בשבת, אבל מותר להחליק את השערות של הפאה הנוכרית בעזרת מברשת בעלת שערות רכות".

20. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף נב, ארחות שבת פרק יא הערה כח.

פרק ל

הסרת לכלוכים מבגד

הגדרת המלאכה

מלאכת מלבן היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. ליבון הוא כיבוס צמר לאחר גזיזתו², והוא נקרא כך כיוון שלאחר הכיבוס נעשה הצמר לבן³. מלאכה זו נעשתה במשכן לצורך הכנת יריעות המשכן ובגדי הכהונה⁴.

אף שבמשכן כיבסו צמר, מלאכת מלבן כוללת כיבוס של כל סוגי הבדים, גם כאשר הם עשויים מחומרים אחרים⁵. לכן אסור לכבס בגדים, מפות שולחן, שטיחים, מזרונים, ריפוד בד של כיסא, בובות מבד וכיוצא באלו⁶.

לא רק בגד שלם אסור לכבס, אלא גם חלק ממנו⁷. לכן אם נפל על בגד אוכל שומני והכתים אותו – אסור לשטוף את הכתם במים או להתזי עליו חומר ניקוי, גם אם לא כל הכתם יתנקה⁸. ואסור לכבס את הכתם

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. עיין רש"י שבת עג א ד"ה המלבנו. ועיין רמב"ם שבת ט י-יא.
3. עיין תפארת ישראל שבת פרק ז משנה ב יכין אות טו.
4. רש"י שבת עג א ד"ה הגוזז צמר, וחיי אדם כלל ט סעיף א.
5. רמב"ם שבת ט י-יא, ומשנ"ב שב לט.
6. שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף ד, ופסקי תשובות שב ג, ודרכי עונג מלבן פרק ע סעיף ה.
7. עיין שו"ע שב ז, וארחות שבת פרק יג סעיף א.
8. שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף כז. ועיין שם, ואור לציון חלק ב פרק כד שאלה ב, שאסור לפזר על בגד אבקת טלק כדי לספוג את השומן שנשפך עליו.

אף אם השארתו עד מוצאי שבת תגרום לכך שלא יהיה אפשר להסיר אותו לעולם והבגד יצא מכלל שימוש⁹.

שטיפת חפצים העשויים מחומר קשה

שטיפת חפצים העשויים מחומר קשה, שהלכלוך אינו בלוע בהם אלא מונח עליהם, אינה כלולה במלאכת מלבן והיא מותרת. לכן מותר לשטוף כלים, שולחנות, כיסאות פלסטיק, משקפיים, עדשות מגע קשות וכיוצא באלו¹⁰.

ניקוי בגד מלכלוך שמונח עליו

ניקוי בגד מלכלוך חיצוני שמונח עליו ואינו דבוק בו אינו נחשב ל'בון, והוא מותר'¹¹. לכן אדם שחתך חלה ופירורים ממנה נפלו על חולצתו - רשאי לנער אותם מן החולצה, כיוון שהם אינם בלועים בה או דבוקים בה, אלא מונחים עליה¹². וכן מותר לנקות שטיח בד מפירורים ומגזרי נייר שנפלו עליו¹³.

9. עיין רמ"א שלד כו, ומשנ"ב שם.

10. עיין משנ"ב שב מא, ואבני נזר חלק אורח חיים סימן קנז אות ד, וארחות שבת פרק יג סעיפים ב, ח, י. ועיין פסקי תשובות שב כג. ועיין ארחות שבת פרק יג הערה ו, שאין לנקות במים דף של ספר שהתלכלך מתבשיל שנפל עליו, ועיין חוט שני חלק ב עמ' רט, שחולק וסובר שאין איסור כיבוס בנייר, כיוון שהוא מתפורר במים.

11. רמ"א שב א, ומשנ"ב שם, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף לג.

12. חוט שני חלק ב עמ' ריא. ועיין שם, שמותר להסיר פירורים גם מבגד שהפירורים נתפסים בו קצת, כגון סוודר. ועיין שער הציון שב ט, וחוט שני שם, שמותר להסיר מבגד קיסם או קוץ התקועים בו. ועיין חוט שני שם, שדבר לח שנפל על בגד אינו נחשב כדבר שמונח עליו, כיוון שהוא נכנס מעט בעובי הבגד.

13. ארחות שבת פרק יג סעיף כח.

הסרת לכלוך בעזרת מים או על ידי שפשוף הבגד ללא מים

אסור לנקות בגד על ידי הרטבתו במים, וכן על ידי שפשופו בחוזקה במברשת או במטלית אף בלא מים, או על ידי שפשוף חלקיו זה בזה. דין זה נכון לכל סוגי הבגדים ולכל סוגי הלכלוכים¹⁴.

הסרת לכלוך מבגד על ידי גירודו בציפורן

הסרת לכלוך מבגד על ידי גירודו בציפורן אסורה גם היא, אך כיוון שאין הדרך לכבס כך, התירוה חכמים בשני מקרים: א. כאשר הגירוד אינו מנקה את הבגד לגמרי, ונשאר רושם מהלכלוך על הבגד¹⁵. ב. כאשר הלכלוך הוא כזה שאין מקפידים עליו¹⁶, כלומר שאדם אינו נמנע מלצאת החוצה בבגד שיש בו לכלוך כזה¹⁷. במקרה כזה מותר לגרד את הלכלוך בציפורן גם אם הגירוד ינקה את הבגד לגמרי.

14. עיין שו"ע שב ז, ובאור הלכה שב א ד"ה יש אומרים, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף כז, הלכה ברורה סימן שב סעיף ז עמ' שמח, ארחות שבת פרק יג סעיף כב, פסקי תשובות שב ב אות ד. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף ל, שאסור לנקות בגד בעזרת מטלית רטובה, כיוון שהמים הבלועים בה נסחטים ממנה בשעת קינוח הלכלוך.

15. משנ"ב שב לו ובאור הלכה שב ז ד"ה דהוי ושער הציון שב מא, מאמר מרדכי פרק טא סעיף נו, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף ל, הליכות שבת (סימנים שב-שיב) סימן שב סעיף יד.

16. עיין באור הלכה שב א סוף ד"ה עליה, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף לב. • עיין באור הלכה שב א ד"ה והוא, שיש להסתפק אם הגדרת לכלוך כלכלוך שמקפידים עליו נקבעת על פי הקפדת בעל הבגד או על פי הקפדת האדם שמנקה אותו, ועיין שלחן שלמה סימן שב סעיף א אות ב, שיש להחמיר בשני המצבים. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה צד, בשם הגרש"ז אוירבך, שהקביעה האם אדם מקפיד על הלכלוך נעשית על פי השימוש בבגד ביום חול ולא בשבת, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין במכתבו של הגר"ש אלישיב בתוך מאור השבת חלק ה עמ' תשמח, שחולק, וכן משמע מחוט שני חלק ב עמ' ריא. • עיין עיונים בהלכה חלק א עמ' שסו, שאסור להסיר כתם ולהשאיר ממנו מעט רושם שאין מקפידים עליו, ולאחר מכן להסיר את הרושם, וכן משמע מפסקי תשובות סימן שב הערה 24, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

17. עיין ארחות שבת פרק יג סעיף כה, הלכות שבת בשבת חלק ג עמ' רס ועמ' רסג הערה 46, וארחותיך למדני חלק א סימן נג אות א.

לסיכום: גירוד לכלוך בציפורן אסור רק כאשר הוא מסיר את הלכלוך לגמרי, וכאשר הלכלוך מונע את השימוש בבגד, אך אם הגירוד אינו מסיר את הלכלוך לגמרי, או שהלכלוך אינו מונע את השימוש בבגד, הוא מותר.

לדוגמה, מותר לגרד בציפורן טחינה או קטשופ שנשפכו על בגד, כיוון שלאחר גירודם נשאר מהם רושם על הבגד¹⁸. אך גרגיר אורז מבושל שנדבק לבגד והתייבש, לפעמים אינו משאיר רושם על הבגד לאחר גירודו, ולכן היתר גירודו תלוי בשאלה אם מקפידים עליו. אם הגרגיר נמצא במקום בולט בבגד, ואדם נמנע מלצאת כך החוצה - אסור לגרדו בציפורן, אך אם הגרגיר נמצא במקום שאינו בולט, ואדם אינו נמנע מלצאת כך החוצה - מותר לגרדו בציפורן¹⁹.

יש מפוסקי ספרד הסוברים שמותר לגרד בציפורן לכלוך מבגד גם כאשר הלכלוך מונע את השימוש בבגד והגירוד מסיר את הלכלוך לגמרי²⁰.

במצבים שבהם מותר להסיר לכלוך מבגד על ידי גירודו בציפורן, מותר להסירו גם על ידי גירודו בסכין²¹, על ידי קינוחו **בנחת** במטלית יבשה²²,

18. עיין דרכי עונג מלבן פרק צב סעיף א.

19. ברית אש פרק טז הערה ט, והרחב דעת מלבן עמ' יט ד"ה ובמקום.

20. חזון עובדיה חלק ו עמ' צח, הלכה ברורה סימן שב סעיף לח עמ' תיב. ועיין מאמר מרדכי פרק סא סעיף נו, שחולק. ביתר ביאור: עיין ט"ז שב ו, וש"ע הרב שב יח, וח"י אדם כלל כב סעיף ח, שמותר להסיר כתם טיט על ידי גירודו בציפורן, ומסתימת דבריהם משמע שהדבר מותר גם אם הגירוד יסיר את הכתם לגמרי, ועיין באור הלכה שב ז ד"ה דהוי, שחולק עליהם ומחדש מכוח קושיה שאסור לגרד בציפורן כתם אם הגירוד מנקה את הכתם לגמרי. פוסקי אשכנז והגר"מ אליהו קיבלו את חידושו של הבאור הלכה (ועיין דרכי עונג מלבן פרק צב סוף הערה יב, שהנהיג כדעת הט"ז אין מוחים בידו), אך הגר"ע יוסף לא קיבל את חידושו ופסק כדעת הט"ז, ועיין כף החיים סימן שב ס"ק מח וס"ק נה.

21. עיין משנ"ב שב לד, וקצות השלחן קטז יח, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף ל, ופסקי תשובות שב ב.

22. עיין שו"ע שב ט, ופסקי תשובות שב ב אותיות ג-ד, ארחות שבת פרק יג סעיף כב, פסקי הלכות נשמת שבת הלכות שבת עמ' קנא סעיף ג. ועיין באור הלכה שב א ד"ה ועיין, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף כח, שנהיג להימנע מלנקות בגד במברשת, ועיין חוט שני חלק ב עמ' ריב, שהטעם לכך הוא שניקוי במברשת נראה כשפשוף, ועיין הלכה ברורה סימן שב סעיף עמ' 348, שיוצאי ספרד לא נהגו כן.

או על ידי שפשוף הבגד כאשר אוחזים בצידו הפנימי²³.

הסרת לכלוך נוזלי והסרת חתיכת בוך שהתייבשה

בעת ניקוי לכלוך נוזלי שנמצא על בגד יש לקנחו בעדינות כדי לא לסחוט את הכלוך מתוך הבגד, כיוון שסחיטת בגד אסורה כפי שיבואר להלן²⁴. חתיכת בוך שהתייבשה על גבי בגד והסרתה תפורר אותה - אין להסירה מהבגד, כיוון שפירורה אסור משום מלאכת טוּחַן²⁵.

בגד שהתלכלך באבק

בגד שהתלכלך באבק, נחלקו ראשונים בדינו. לדעת הרא"ש דינו קל יותר משום שהאבק אינו בלוע בבגד אלא מונח עליו, ומותר להסיר לכלוך המונח על בגד²⁶. ולכן לדעת הרא"ש מותר לנער את האבק, לקנחו בנחת במטלית יבשה, או לנקותו בשאר הדרכים שהתבארו לעיל, גם אם האבק מונע את השימוש בבגד, וגם אם ניקויו יסיר אותו מהבגד לגמרי²⁷, וכן פסק השולחן ערוך²⁸.

23. עיין שו"ע שב ט, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף ל, ופסקי תשובות שב ב.

24. שו"ע שב ט, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף ל.

25. שו"ע שב ז: ויש מפרשים, בן איש חי שנה שנייה פרשת משפטים סעיף ו, מאמר מרדכי פרק סא סעיף נה, אור לציון חלק ב פרק כד הערה ה, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף לא. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה קג, בשם הגרש"ז אוירבך, שאם יש ספק אם הבוך היבש יתפורר מותר להסירו, כיוון שאין כוונה לפוררו ואין זה פסיק רישיה. • עיין הליכות עולם חלק ד עמ' קכה, שמותר להסיר בוך יבש מבגד כאשר הבוך נראה לעין כל ואין לאדם בגד אחר, כיוון שבשעת הצורך אפשר לסמוך על הסוברים שאין טוּחַן אחר טוּחַן גם כאשר הטחינה הראשונה לא נעשתה בידי אדם, ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' שצז, ומנוחת אהבה חלק ב פרק יב סעיף יח. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף לא, שחתיכת אוכל שנטחנה והתייבשה על בגד - מותר להסירה (מצד הלכות טוּחַן), כיוון שאין טוּחַן אחר טוּחַן.

26. קצות השולחן סימן קטז, בדי השלחן ס"ק לו סוף דף נ עמוד א, חידושים ובאורים (גריינמן) שבת סימן טז ס"ק ט. ועיין שו"ת תפלה למשה חלק א סימן יג אות ג.

27. רא"ש שבת פרק כב סימן י.

28. שו"ע שב ו, וחזון עובדיה חלק ו עמ' צד, ילקוט יוסף (תשנ"ב) חלק ב עמ' עז הערה יא, והלכה ברורה סימן שב סעיף ז עמ' שדמ ועמ' שמח. ועיין באור הלכה שב א ד"ה יש אומרים, והלכה

רש"י חולק על כך, וסובר שאבק אינו לכלוך המונח על בגד אלא לכלוך הדבוק בו, ולכן לשיטתו מותר לנקותו רק בתנאים שפירטנו לעיל²⁹, דהיינו כאשר האבק אינו מונע את השימוש בבגד, או כאשר פעולת הניקוי אינה מסירה אותו לגמרי, אלא רק את שכבתו העליונה³⁰, וכן פסקו הרמ"א והמשנה ברורה³¹, וכך נוהגים יוצאי אשכנז³².

אף שיוצאי ספרד נוהגים בדרך כלל כשולחן ערוך, יש הסוברים שבדין זה עליהם להחמיר כרמ"א³³, כיוון שלדעת רש"י ניקוי אבק מבגד אסור מהתורה³⁴, ובנוסף לכך ספריהם של כמה מהראשונים הסוברים כרש"י לא היו לפני השולחן ערוך, ולסברתם אילו היה השולחן ערוך רואה את דבריהם הוא היה פוסק כדעת רש"י, שאוסר לנקות בגד מאבק³⁵. אומנם, כאשר השארת האבק על הבגד תגרום לפגיעה בכבוד הבריות, רשאים יוצאי ספרד לסמוך על דעת השולחן ערוך ולנקותו, אך יעשו זאת בשינוי³⁶, כגון בהכאה בנחת על מקום

ברורה סימן שב סעיף ז עמ' שמח, שגם לדעת השלחן ערוך אסור לנקות את האבק על ידי שפשופו בחוזקה במברשת או במטלית, או על ידי שפשוף חלקי הבגד החיצוניים זה בזה.

29. עיין רש"י שבת קמז א ד"ה המנער טליתו, וקצות השלחן שם, וחיידושים ובאורים שם.
30. עיין פסקי תשובות שב ב אות א, ודרכי עונג (מלבן) פרק צ סעיף א וסעיף ט. ועיין שו"ע שב א, ובאור הלכה שם ד"ה עליה, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף כט, שבגד כהה הנראה חדש הוא בגד שמסתמא מקפידים על ניקיונו.

31. רמ"א שב א: "טוב לחוש", ומשנ"ב שם: "מן הדין יש איסור בזה".
32. שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף כח, ארחות שבת פרק יג סעיף כה, פסקי תשובות שב ב. • עיין ילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב עמ' עז, ומנוחת אהבה חלק ב פרק יב סעיף יז, שמתיירים למחמירים כדעת רש"י לנקות בגד מאבק על ידי קינוח האבק בנחת ביד או במטלית יבשה, אף אם האבק מונע את השימוש בבגד ואף אם הבגד ינוקה לגמרי, ועיין באור הלכה שב א ד"ה לחוש, שאוסר. • עיין אור לציון חלק ב פרק כד הערה א, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף ט, שדין נעלי בד כדין בגד.

33. בן איש חי שנה שנייה פרשת ויחי אות ח, עיין כף החיים שב ח, מאמר מרדכי פרק סא סעיף ג, אור לציון חלק ב פרק כד שאלה א.

34. הליכות שבת (סימנים שב-שיב) סימן שב סעיף ו.
35. הלכה שלימה (סודרי) חלק א סימן נ עמ' רסד.

36. מאמר מרדכי פרק סא סעיף נב, אור לציון חלק ב פרק כד שאלה א. ועיין משנ"ב שב ג, שמוותר לבקש מגוי שינקה את האבק, ומשמע שליהודי אסור לנקותו גם בשינוי, ועיין באור הלכה שב א ד"ה לחוש, שמתיר לנקות אבק בשינוי כאשר ישנו ספק אם האדם נמנע מלצאת עם הבגד בעודו מלוכלך, ועיין קיצור שלחן ערוך עם פירוש מסגרת השלחן סימן פ ס"ק פ: "ואם מתבייש לילך כך בין הבריות יש להקל בזה [ולסמוך על דעת השלחן ערוך]", ועיין הלכות שבת בשבת

האבק³⁷. ויש חולקים וסוברים שיוצאי ספרד אינם חייבים להחמיר ולחשוש לשיטת רש"י, אלא יכולים לסמוך על דעת השולחן ערוך, שפסק כדעת הרא"ש. ואף לדבריהם טוב שיוצאי ספרד יחמירו ויחששו לדעת רש"י, והעושים כן תבוא עליהם ברכה³⁸.

הסרת אבק מנעלי עור

מותר להסיר אבק מנעלי עור על ידי ניגובו ביד או במטלית³⁹, כיוון שהאבק אינו בלוע בהן, אלא מונח על גביהן⁴⁰. אך אין לשפשף⁴¹, כיוון ששפשוף הוא פעולה מובהקת של כיבוס⁴².

שמירה על ניקיון הבגדים בשבת

טוב להיזהר שהבגדים לא יתלכלכו בשבת, כדי למנוע את הצורך בניקויים, שעלול לגרום למכשול. לכן רצוי להניח את הבגדים במקום שהם לא ייפלו ממנו לרצפה ויתלכלכו. בעת החזקת תינוק שעלול לפלוט או ללכלך את הבגד בדרך אחרת מומלץ להניח חיתול או מפית בין התינוק לבגד, כדי למנוע את לכלוכו⁴³.

חלק ג פרק סב הערה 42 עמ' רסא, בשם הגרי"ש אלישיב: "במקום כבוד הבריות יכול לנקות כתם קטן של אבק כלאחר יד באצבע צרידה (לחיצת האמה על הבוהן ושמיטת האמה בחזקה לתוך כף היד)".

37. מאמר מרדכי פרק סא סעיף נב. ועיין אור לציון חלק ב פרק כד שאלה א, וילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב עמ' עז, שניקוי אבק מבגד בעזרת השרוול נחשב ניקוי בשינוי, ועיין אז נדברו חלק ב סימן כד ד"ה ומה, שחולק.

38. חזון עובדיה חלק ג עמ' צה והליכות עולם חלק ג עמ' רכד, עיין ילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב עמ' עו, הלכה ברורה סימן שב סעיף ו עמ' שלח.

39. ערוך השולחן שכז ד, אור לציון חלק ב פרק כד שאלה א, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף מ. ועיין שבט הלוי חלק ה סימן לז ד"ה והשתא.

40. שבט הלוי חלק ה סימן לז ד"ה והשתא, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' שסא, אוצר תשובות לשאלות המצויות חלק ב עמ' תקמ.

41. זכרו תורת משה סימן לז אות ב, שו"ת יד יצחק (גליק) חלק ג סימן רלא: "כל ירא שמיים יתרחק מזה, אך העושה כן אין לגעור בו", עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף מ, אוצר תשובות לשאלות המצויות חלק ב עמ' תקמ.

42. עיין אוצר תשובות לשאלות המצויות חלק ב עמ' תקמ.

43. עיין משנ"ב סימן שב ס"ק ו וס"ק נה, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף לה.

פרק לא

הרטבת בגדים, סחיטתם ותלייתם לייבוש

הרטבת בגד במים

אסור להרטיב בגד במים¹, כיוון שהמים הנספגים בבגד מנקים אותו מעט ('שרייתו זהו כיבוסו')². לכן אסור להניח בכלי עם מים בגד של תינוק שהתלכלך מצואה³, גם אם המטרה אינה לנקות אותו אלא למנוע ריח רע⁴. וכן אין לשפוך מים על בגד או על נעל בד שהתלכלכו, גם אם אין משפשפים אותם⁵.

1. שו"ע שב ט, ומשנ"ב שם.
2. עיין חידושי רבנו קרשקש כתובות ו א ד"ה ומה, ציץ אליעזר חלק ה סימן י אות ג, שבט הלוי חלק ה סימן לז אות א. • עיין רמ"א שב ט, ומשנ"ב שם מו, שיש סוברים שהאיסור להרטיב בגד ('שרייתו זהו כיבוסו') לא נאמר בבגד שאין בו לכלוך (אף שמראהו הכללי של הבגד הושחר מחמת הלבשה - עיין משנ"ב שב לט), ועיין משנ"ב שם מח, ובן איש חי שנה שנייה פרשת ויחי אות יז, ומאמר מרדכי פרק סא סעיף ו, והלכה ברורה סימן שב סעיף ס עמ' תס, שאין לסמוך על דעה זו, ועיין חזון עובדיה חלק ו עמ' קמג ואילך, שבשעת הצורך אפשר להקל כדעה זו, ועיין אור לציון חלק ב פרק לו הערה יד, שבמקום חולי אפשר להקל כדעה זו, ולכן מותר להרטיב במים בגד שאין עליו לכלוך כדי לשים אותו על מצחו של אדם שיש לו חום, ועיין באור הלכה שכ יח סוף ד"ה טוב, ומשנ"ב מהדורת דרשו שם הערה 58, שמקל כדעה זו במקום צורך כאשר אין כוונה להרטיב את הבגד ואין תועלת מכך ('פסיק רישיה דלא ניחא ליה'). • עיין קובץ תשובות לגרי"ש אלישיב חלק א סימן כו, ומעשה השבת פרק ה סעיף ד והערה ח, והליכות שבת סימן שב סעיף מז, שגם לסוברים שאסור להרטיב בגד שאין עליו לכלוך, הכוונה היא לבגד שאין עליו לכלוך ניכר אך אין הוא נקי לגמרי (כגון שמראהו הכללי הושחר מחמת לבישתו), אך בגד נקי לגמרי שלא הושחר מחמת לבישתו ואין בו שום לכלוך, זיעה או טינוף אחר, אין אומרים בו 'שרייתו זהו כיבוסו', ועיין הלכה ברורה סימן שב סעיף ס עמ' תנט.
3. משנ"ב שב נה, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף ד.
4. קובץ מבית לוי גיליון ז עמ' מב.
5. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף ד וסעיף מא.

הרטבת בגד בדרך לכלוך

מותר להרטיב בגד כאשר הרטבתו נעשית בצורה שאינה דומה לניקוי בגד ושעלולה לגרום לכללוכו ('דרך לכלוך')⁶. לדוגמה מותר לנגב ידיים במגבת אף שהמגבת נרטבת מהמים שעל הידיים⁷, כיוון שהרטבתה מלכלכת אותה, ואין דרך לנקות מגבות בצורה כזו. כמו כן, מותר לנגב במגבת מים שנשפכו על הרצפה אף שהמגבת נרטבת⁸, כיוון שהרטבת המגבת מלכלכת אותה, ואין דרך לנקות מגבות בצורה כזו.

אף שמותר להרטיב בגד בדרך לכלוך טוב להימנע מכך⁹, כיוון שיש ראשונים שסוברים שאף הרטבה כזאת אסורה¹⁰. אך אף לדעה זו הרטבת בגד **במעט** מים מותרת כאשר היא נעשית בדרך לכלוך¹¹, כיוון שהרטבת בגד במעט מים אינה מנקה אותו¹². לכן טוב לנער את הידיים לפני ניוגובן

6. עיין שו"ע ורמ"א שב י' וארחות שבת פרק יג סעיף לא והערה נ', ומשנת המלבן סימן כ אות ז. ועיין רא"ש יומא פרק ח סימן ד: "אין זה דרך ניקיון וליבון, אלא רוב פעמים מתלכלכין במים", ותוספות ישנים יומא עד ב: "ואין שרייה זו דרך ניקיון וליבון וכו', ופעמים שמתלכלך עוד בכך".

• עיין ארחות שבת פרק יג הערה נ, שגם אם ידוע במקרה מסוים שהרטבת הבגד לא תגרום לכללוכו, מותר להרטיבו אם מצוי שהרטבה זו גורמת לכללוך, לדוגמה מותר לפתוח את ברז הכיור במטבח כאשר ישנה בכיור מטלית גם אם הכיור נקי, כיוון שבדרך כלל בכיורים נמצאים שיירי מזון. ועיין משנ"ב שב נג, וארחות שבת שם סעיף לא, שאסור להרטיב בגד בדרך לכלוך במטרה לנקותו.

7. רמ"א שב י'. ועיין באור הלכה שב י ד"ה דלא, שהיתר זה נאמר אף אם יש על הבגד לכלוך.

8. ארחות שבת פרק יג הערה נ, מנוחת אהבה חלק ב פרק יב סעיף ה, דרכי עונג (מלבן) פרק עה הערה כה. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יב הערה קז, ודרכי עונג שם, שניגוב מים שנשפכו על שולחן אינו נחשב דרך לכלוך, והוא מותר רק בבגד נקי, ועיין מנוחת אהבה שם, שחולק, ועיין משנ"ב שב ס, והליכות שבת (סימנים שב-שיב) סימן שב הערה רכא. ועיין להלן שאסור להרטיב במים רבים בגד שיש חשש שיסחטו אותו, כיוון שסחיטת בגד אסורה בשבת. • עיין נשמת אברהם סימן קסא ס"ק ב-2, בשם הגר"ש אלישיב, שמותר ליטול ידיים על יד חבושה בתחבושת, ואין לחשוש שהתחבושת תירטב מעט (ועיין קובץ אליבא דהלכתא גיליון נד עמ' כ, בשם הגר"ש אלישיב, להפך), ועיין שם, בשם הגרש"ד אוירבך, וקובץ אליבא דהלכתא גיליון נד עמ' כ, בשם הגר"ש דבליצקי, שחולקים. • עיין דרכי עונג (מלבן) פרק עה סעיף יא, שמותר להניח כלים רטובים על מגבת לאחר הדחתם, ועיין מאמר מרדכי פרק סג סעיף יב, והליכות שבת חלק א עמ' צ, שחולקים.

9. שו"ע שב י'.

10. 'ראים סימן רעד, ומובא במשנ"ב שב נ'.

11. 'ראים סימן רעד, ומובא במשנ"ב שב נ'.

12. שו"ע הרב סימן שב קונטרס אחרון ס"ק א ד"ה והנה: "ליבון זה מחמת עצמו אינו חשוב לכלום,

פרק לא - הרטבת בגדים, סחיטתם ותלייתם לייבוש

במגבת¹³. ויוצאי אשכנז אינם חוששים לדעה זו, והם אינם מקפידים לנער את ידיהם לפני ניובון¹⁴.

הרטבת עור

דין מיוחד ישנו לעור, שמותר לשטוף אותו במים ואף להשרותו בהם¹⁵, כיוון שעור הוא חומר קשה, והמים אינם חודרים לתוכו ואינם מנקים את הלכלוך הבלוע בו, אלא רק את הלכלוך הנתון על גביו¹⁶. אך אסור לשפשף את העור במים¹⁷, כיוון ששפשוף זה מוציא את הלכלוך הבלוע בו¹⁸. לכן מותר לשפוך מים על נעל עור שהתלכלכה בבזבז כדי להסיר ממנה את הבזבז, אך אין לשפשפה ביד או במברשת¹⁹.

ההיתר לשפוך מים על נעל עור כדי לנקותה מותנה בכך שהנעל כולה עשויה מעור, אך אם חלקים ממנה עשויים מברז או שיש לה שרוכי בד - אין לשפוך עליה מים, כיוון שחלקי הברז יתכבסו במים²⁰.

- כיוון שהוא דבר מועט ואין דרך כלל להחשיב ליבון משהו בבגד גדול". ועיין סימן שב סוף אות ו: "אין שם רק מעט מים, ואין זה שרייה", ועיין אבני נזר אורח חיים סימן קסט אות ד.
13. שו"ע שב י, מאמר מרדכי פרק סא סעיף כא, מנוחת אהבה חלק ב פרק יב סעיף ד, הלכה ברורה סימן שב סעיף סא. ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב עמ' פט: "אין זה חיוב מעיקר ההלכה, ולכן רבים נהגו להקל בזה".
14. רמ"א שב י, ארחות שבת פרק יג סעיף לג.
15. שו"ע שב ט, ומשנ"ב שם. ועיין ארחות שבת פרק יג הערה ס, בשם הגר"נ קרליץ, ושו"ת משנה הלכות חלק טו סימן קב ד"ה אלא, שאסור להשרות עור במים עם חומרי ניקוי, כיוון שבכוחם לנקות את העור.
16. ציץ אליעזר חלק ה סימן י אות ג, שבט הלוי חלק ה סימן לז אות א. ועיין שבט הלוי שם: "אף על גב דוודאי יש בעור נקבים שיכולים המים לחדור בהם אם העור מונח בהם הרבה זמן, מכל מקום זה אינו בגדר מלאכה כיוון שאין המים פועלים רק לאחר זמן רב".
17. שו"ע שב ט, ומשנ"ב שם.
18. עיין ציץ אליעזר חלק ה סימן י אות ג, פסקי תשובות שב כג.
19. שו"ע שב ט, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף מג.
20. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף ט וסעיף מג, ארחות שבת פרק יג סעיף טו. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם ושם, וארחות שבת שם, שאם הנעל תפורה בחוט שאינו סינטטי אין להרטיבה במים, כיוון שהמים יכבסו את החוט, ועיין מאמר מרדכי פרק סא סעיף טו, שחולק, כיוון שאין כוונת האדם לכבס את החוט.

ניקוי מפת ניילון

אסור לנקות מפת ניילון על ידי הרטבתה ושפשופה²¹. וזאת אף שהלכלוך אינו חודר לתוכה אלא מונח על גביה, כיוון שניילון הוא חומר רך שאפשר לנקותו על ידי שפשוף צדדיו זה בזה כדרך המכבסים, וכל דבר

21. אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן יח הערות לסימן שב סעיף ט (ועיין שם יורה דעה חלק ב סימן עו ד"ה ובדבר המפות), עיין ציץ אליעזר חלק ה סימן י, שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה כה, בשם הגרש"ז אוירבך, מאמר מרדכי פרק סג סעיף כג, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' שסג, בשם הגר"ש אלישיב, מעשה השבת פרק ה הערה יח, בשם הגרע"י, חוט שני חלק ב עמ' רח. ועיין אור לציון חלק ב פרק כד שאלה ו, שחולק, ועיין שבט הלוי חלק ה סימן לד אות ב: "צריך לי עיון להלכה אם להקל בזה". • עיין שולחן שלמה סימן שב הערה יט, ומאמר מרדכי פרק סא סעיף יד, ואור לציון חלק פ פרק כד הערה ו, וחוט שני חלק ב עמ' רח, שאסור להשרות במים בגד העשוי מסיבים סינטטיים, כיוון שהמים נבלעים בין הסיבים, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף ז, ואז נדברו חלק ז סימן לג, שחולקים, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין פסקי תשובות שב הערה 190, שמצוי שבגדים שכתוב עליהם שהם עשויים מחומר סינטטי תפורים בחוטים העשויים מחומר טבעי, או שמעורבים בהם חוטים כאלו. • עיין ארחות שבת פרק יג סעיף ז והערה ט, בשם הגרש"ז אוירבך והגר"נ קרליץ, שמותר לרחוץ פטמת גומי של בקבוק תינוק או של מוצץ ולשפשף אותה, ועיין שם, בשם הגר"ש אלישיב, שאוסר לשפשף. • עיין אור לציון חלק ב פרק כד הערה ו, וארחות שבת פרק יג סעיף ח, שמותר לרחוץ כלים חד פעמיים העשויים מפלסטיק ולשפשף אותם, ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' שסה, בשם הגר"ש אלישיב, שאוסר לשפשף כוסות חד פעמיות רכות, שאלמלי השפה הקשיחה שלהן היה אפשר לשפשף את צדדיהן זה על זה. • עיין חזון עובדיה חלק ה עמ' שגב, ומאמר מרדכי פרק סא סעיף יז, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רסד, בשם הגרש"ז אוירבך, וקובץ קול התורה גיליון נז עמ' רצד, בשם הגר"ח פ' שיינברג, שמותר להשרות עדשות מגע רכות בתמיסה שלהן, ועיין קובץ תשובות לגר"ש אלישיב חלק א סימן כו, ושבט הלוי חלק י סימן נה, וחוט שני חלק ב עמ' רח, וארחות שבת חלק א בירור הלכה ה, שחולקים, ועיין קובץ תשובות שם, ושבט הלוי שם, שמתירים להשרות בחומר שאינו מנקה אותן אלא שומר על רכותן, אם ניקו את העדשות בערב שבת. ועיין הגר"י רובין שליט"א (מחבר הספר ארחות שבת) בתוך קובץ היכלא חלק ג עמ' קנג: "כל דבריו היו על סמך המידע שהיה בידינו אז, שכל שרייה ושרייה חשובה ומועילה לניקוי העדשה וממילא יש בכל שרייה אחשביה של מלבן. אך לאחר כמה שנים נתברר לנו ששרייה של פעם בשבועיים מספיקה לצורך ניקוי העדשה, ואילו השרייה היום יומית אינה משמעותית לגבי ניקוי העדשה... וכל עיקרה הוא כדי לשמור על רכות העדשה... והנה כיוון שסוף סוף יש בתמיסה הרגילה חומר ניקוי והוא גם מועיל משהו, דק על דק אין נבדק, משנה לא זזה ממקומה, ויש על אדם להכין לעצמו מראש נזל לשבת שאין בו חומר ניקוי, אומנם אם אירע שנמצא במקום שאין מזומן לפינוי נזל בלי חומר ניקוי, יכול הוא בשעת הצורך להשתמש גם בנזל שיש בו חומר ניקוי, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שמותר להשרות עדשות מגע רכות בתמיסה שלהן. • עיין ארחות שבת פרק יג סעיף יא, שדין עדשות מגע קשות כדין כלי פלסטיק, ומותר להשרות בנזל ניקוי ולשפשף.

שאפשר לנקותו כדרך המכבסים שייד בן איסור כיבוס גם אם הלכלוך אינו בלוע בו²². אך מותר להשרות מפת ניילון במים או לשפוך עליה מים בלי לשפשפה, כיוון שבוודאי דינו של ניילון אינו חמור יותר מדין עור²³.

סחיטת בגד

סחיטת בגד אסורה משום מלאכת מלבן²⁴, כיוון שהיא מוציאה את הלכלוך הבלוע בבגד²⁵. לכן אסור לסחוט סמרטוט רטוב²⁶ או בגדים שנרטבו בגשם²⁷, וגם אין לנער אותם, כיוון שניעור בגד גורם להוצאת המים ממנו, ומשום כך הוא נחשב כסחיטה²⁸.

22. שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' שסג, בשם הגר"ש אלישיב, מעשה השבת פרק ה הערה יח.

23. אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן יח הערות לסימן שב סעיף ט, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף ו, ציצ אליעזר חלק ה סימן י, חוט שני חלק ב עמ' רח, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' שסד.

24. רמב"ם שבת ט יא, משנ"ב שב לט. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה מז, בשם הגרש"ז אוירבך, ושבת הלוי חלק ה סימן לד אות ג, והלכה ברורה סימן שב סעיף ג, שאסור לסחוט אף בגד שעשוי מחוטים סינטטיים.

25. אבני נזר אורח חיים סימן קנט אות יט. ועיין אבני נזר שם אות כג, ואנציקלופדיה תלמודית חלק מח ערך מלבן פרק ג עמ' תשלח.

26. שמירת שבת כהלכתה פרק לג סעיף יט.

27. שו"ע שא מה, ומשנ"ב שם. עיין הגרש"ז אוירבך בתוך מאור השבת חלק ב עמ' תרכט, ומאמר מרדכי פרק טב סעיף לא, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף צב, וארחות שבת פרק יג סעיף טב, שגרביים שנרטבו, כגון בעת הליכה בגשם, מותר להמשיך ללכת בהן, אף על פי שהן נסחטות תוך כדי הליכה, כיוון שאין כוונה לסחוטן, וגם אין זו דרך כיבוס, כיוון שהמים חוזרים ונבלעים בהן, ועיין ארחות שבת שם, שבהגיע האדם לביתו ראוי לו להחמיר ולהורידן, ועיין מאמר מרדכי שם, שכתב כעין זה. • עיין אשרי האיש פרק כח סעיף י, וחוט שני חלק ב עמ' רי, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף צב, שמותר ללכת בשבת על שטיח רטוב, כגון על שטיח שמונה לפני הבית שנרטב בגשם. • עיין אשרי האיש פרק כח סעיף ח, שמותר לקשור שרוך נעל שנרטב אף שהוא עלול להיסחט תוך כדי הקשירה, אך יש להשתדל שהוא לא ייסחט, ועיין מאור השבת חלק ד עמ' תקפו, בשם הגר"י פישר, כעין זה.

28. עיין משנ"ב שב ד: "צריך להיזהר מלנער מן המים בחוזק", ועיין שו"ע ורמ"א שם, שגם ניעור שלא בחוזק אסור במצבים מסוימים, ולא הארכנו בביאור המצבים שבהם ניעור שלא בחוזק מותר כיוון שהדבר אינו מצוי, שכן בדרך כלל אסור לטלטל בגד רטוב, כפי שיבואר להלן, ועוד שלא נתבאר די הצורך החילוק בין ניעור בחוזק לניעור שאינו בחוזק, ועיין פסקי תשובות שב א ד"ה ובכל, ושם הערה 12: "מאן מפייס [מי יודע להבחין] דלמא ינער בחזקה ולא אדעתיה".

סחיטת בגד אסורה גם משום מלאכת דש, כמבואר בפרק כג²⁹.

הרטבת בגד שעלולה להביא לסחיטתו

ביארנו לעיל שמותר להרטיב בגד בדרך לכלוך. לאחר שלמדנו שאסור לסחוט בגד, יש להוסיף שההיתר להרטיב בגד בדרך לכלוך קיים רק כאשר מרטיבים אותו במעט מים³⁰, משום שכאשר מרטיבים אותו במים מרובים יש חשש שאדם יסחט אותו כדי לנקותו³¹. לכן אם נשפכו על השולחן או על הרצפה הרבה מים, אין לספוג אותם בבגד³².

לא רק להרטיב בגד במים מרובים אסור, אלא גם להניחו במקום שבו הוא עלול להירטב במים מרובים אסור, שמא הבגד יירטב ויסחטוהו. לכן אסור לכסות בבגד כלי עם מים³³.

מים מרובים הם מים שמרטיבים את הבגד עד כדי כך שידו של אדם הנוגעת בו נרטבת במידה כזו שהיא מרטיבה חפצים אחרים ('טופח על מנת להטפוח')³⁴.

הרטבת בד שאדם אינו מקפיד על כך שהוא ספוג במים

בד שאדם אינו מקפיד על כך שהוא ספוג במים והוא עשוי להשאיר אותו זמן מסוים עם מימיו בלי לסוחטו, כגון סמרטוט רצפה, מותר להרטיבו במים מרובים כאשר הרטבתו נעשית בדרך לכלוך³⁵. לכן אם נשפכו הרבה

29. עיין באור הלכה שכ"ח ד"ה יש.

30. משנ"ב שב נא, שמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף מא, ארחות שבת פרק יג סעיף סו. ועיין מאמר מרדכי פרק סג סעיף כ, שחולק.

31. רמ"א שב ט, משנ"ב סימן שב ס"ק נא וסימן שיט ס"ק לט, שמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף מא, ארחות שבת פרק יג סעיף סד וסעיף סו.

32. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף מא, עיין ארחות שבת פרק יג סעיף סה.

33. שו"ע שכ טו, וארחות שבת פרק יג סעיף סד.

34. פסקי תשובות שב כד, מגילת ספר (איזנטל) שבת סימן ח אות י, דרכי עונג (מלבן) פרק עג סעיף ב. ועיין משנ"ב שח סג.

35. עיין שו"ע שא מח, ומשנ"ב שם, ומשנ"ב סימן שב ס"ק נא וס"ק ס, ושמירת שבת כהלכתה פרק

מים על השולחן או על הרצפה, מותר לספוג אותם במטלית המיועדת לניקוי השולחן או בסמרטוט רצפה, וכן בנייר סופג או בניירות טישו³⁶, כיוון שאין מקפידים עליהם שלא יהיו ספוגים במים³⁷, אך יש להיזהר שלא לסוחטם³⁸.

טלטול בגד רטוב

אסור לטלטל בגד הרטוב במים בשיעור שידו של אדם הנוגעת בו נרטבת עד כדי כך שהיא מרטיבה חפצים אחרים ('טופח על מנת להטפוח'), שמא ייכשל אדם ויסחט אותו תוך כדי טלטולו³⁹.

יב סעיף מא, וארחות שבת פרק יג סעיף סה.

36. אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן ע, מאמר מרדכי פרק סג סעיף כב, ושמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף ז. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף מא, שזו הדרך המומלצת לספיגת משקים.

37. אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן ע.

38. ארחות שבת פרק יג סעיף סה. ועיין חוט שני חלק ב עמ' רי, ומונחת אהבה חלק ב פרק יב סעיף ה, שחולקים וסוברים שאסור לספוג מים מרובים בסמרטוט רצפה, כיוון שרגילים לסוחטו, וכן משמע משו"ת מאמר מרדכי חלק ד סימן מז עמ' קפב, ומאשרי האיש פרק יז סעיף קפב, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שמותר לספוג מים מרובים בסמרטוט רצפה. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף יז, שמגבת היא בד שאין דרך לסוחטו, ועיין חוט שני חלק ב עמ' רי, שחולק, ועיין אשרי האיש פרק טו סעיף ג, שמחלק בין מגבת גדולה, שאין דרך לסוחטה, למגבת קטנה, שדרך לסוחטה. • עיין אשרי האיש פרק כח סעיף יא: "סמרטוט שכולו ספוג במים ונמצא בכיור מותר להרימו, אבל יראה שלא ללחוץ עליו, אלא ירים אותו באחיזה רכה שאין בה משום סחיטה, ובתנאי שאינו פסיק רישיה שבגוף התפיסה כבר תהיה סחיטה", ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף ז, שמתיר להרים מטלית הספוגה במים רק בעזרת מקל, ועיין ארחות שבת פרק יג סעיף מח והערה פג, והלכה ברורה סימן שב סעיף עב עמ' תצב, ועיין מאמר מרדכי פרק סג סעיף כב, שמותר להרים מפית נייר הספוגה במים בזהירות שלא תיסחט, "ואף אם נסחטו המשקים אין בדבר כלום", ועיין שם סעיף כח.

39. רמ"א שא מו, ומשנ"ב שח סג, מאמר מרדכי פרק סב סעיף א, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף יז. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה נה והערה סג, בשם הגרש"ז אוירבך, וחזון עובדיה חלק ג עמ' פח, ומונחת אהבה חלק ב פרק יב סעיף יא, וארחות שבת פרק יג סעיף סח, שמותר לשני אנשים לטלטל את הבגד ביחד, כיוון שאם אחד מהם יבוא לסחוט את הבגד, יזכיר לו חברו שאסור לסחוט בשבת, ועיין בן איש חי שנה שנייה פרשת ויחי סעיף ד, ומאמר מרדכי פרק סב סעיף ט, שחולקים. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה נ, שגם אם חלק מהבגד נרטב אסור לטלטלו, ובלבד שחלק זה ניכר וחשוב, ועיין מאמר מרדכי פרק סב סעיף א וסעיף ט, שחולק ומתיר לטלטל בגד שחלקו רטוב אם אווזים בחלקו היבש. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה מז, בשם הגרש"ז אוירבך, וארחות שבת פרק יג סעיף עא, שמותר

אדם שבגדו נרטב ואין לו בגד אחר אינו צריך לפשוט אותו⁴⁰, כיוון שאין דרך לסחוט בגד שנמצא על אדם⁴¹, ועוד שהורדת הבגד עלולה לגרום לפגיעה בכבוד הלושש אותו⁴². לכן אדם שהולך בגשם ובגדיו נרטבו אינו צריך לפשוט אף לא בגד אחד מבגדיו, וכשיגיע לביתו טוב שיחליף לבגדים יבשים, ויזהר שלא לסחוט את הבגדים הרטובים תוך כדי הורדתם⁴³.

טלטול בגד שאין מקפידים על כך שהוא רטוב

בד שאדם אינו מקפיד על כך שהוא רטוב - כגון סמרטוט רצפה⁴⁴ - מותר לטלטלו אף אם הוא רטוב, כיוון שאין חשש שישחטו אותו⁴⁵. אך יש לטלטלו בזהירות כדי שהוא לא ייסחט⁴⁶.

הרטבת בגד במשקים שאינם מים, וטלטול בגד שרטוב מהם

האיסור להרטיב בגד והאיסור לטלטל בגד רטוב נאמרו במים, אך מותר להרטיב בגד במשקים אחרים, כגון ביון או במיץ, ומותר גם לטלטל בגד

לטלטל בגד רטוב העשוי מחומר סינטטי, כיוון שסחיטתו אסורה מדרבנן. • עיין משנ"ב שח סג, שבגד רטוב נחשב מוקצה, ועיין שם, ואשרי האיש חלק ב פרק יז סעיף מא, ומאמר מרדכי פרק סב סעיף ב, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף יט, שבגד שהיה רטוב בזמן כניסת שבת נחשב מוקצה כל השבת, גם אם הוא עתיד להתייבש במשך השבת, ועיין גנזי שערי ציון עמ' כח, בשם החזון איש, ואגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כב אות כו, ושבת הלוי חלק א סימן סב, וחזון עובדיה חלק ג עמ' פז, שחולקים, ועיין משנ"ב שח סג, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה סג, בשם הגרש"ז אוירבך, וארחות שבת פרק יג הערה קכד, בשם הגרש"ז אוירבך, ומנחת יצחק חלק א סימן פא אות ג.

40. שו"ע שא מה, ומשנ"ב שם, ושער הציון שם.

41. לבוש שא מה. ועיין שו"ע הרב שא נו, ופסקי תשובות שא נו.

42. תוספות יום טוב שבת פרק כב משנה ד.

43. פסקי תשובות שא נו.

44. עיין הערה 38.

45. עיין רמ"א שא מה, ומשנ"ב שם, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף יז. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף ז, שאם הוא ספוג כולו יש להזיזו על ידי מקל כדי שלא יסחטנו, ועיין

ארחות שבת פרק יג סעיף מח ובהערה פג, שחולקים.

46. ארחות שבת פרק יג סעיף סה.

שרטוב מהם⁴⁷, כיוון שהחשש שפעולות אלו יגרמו לסחיטת הבגד הוא חשש רחוק. הטעם לכך הוא שסחיטת הבגד ממים משפרת את ניקויו שיפור ניכר, אך סחיטת בגד הרטוב ממשקים אחרים אינה משפרת את ניקויו שיפור ניכר, שכן מראה המשקה וריחו נשארים בבגד גם לאחר הסחיטה⁴⁸. לכן מותר לספוג בבגד יין או מיץ שנשפכו על השולחן, ואף מותר לטלטל את הבגד ולהניחו במקום אחר, כיוון שאין חשש שהדבר יביא לסחיטתו⁴⁹.

קינוח לכלוך שרגילים לשטוף מהסמרטוט מייד

אסור לקנח בבגד או בסמרטוט לכלוך מטונף שרגילים לשטוף מהבגד או מהסמרטוט מייד, כיוון שיש חשש שלאחר קינוח הלכלוך ישכח האדם שאסור לכבס בשבת, וישטוף את הבגד או את הסמרטוט⁵⁰. לדוגמה אסור לנקות קיא בסמרטוט, כיוון שבדרך כלל אין משהים סמרטוט עם קיא אלא שוטפים אותו מייד. אך מותר לנקות את הקיא בנייר טישו או לגרור אותו במגב פלסטיק לכף אשפה, וכן מותר לנקות אותו בסמרטוט ומייד לאחר מכן

47. עיין שו"ע שיט ט, ומשנ"ב שם, ובן איש חי שנה שנייה פרשת ויחי אות ו, וכף החיים שכ פז, ומאמר מרדכי פרק סב סעיף י, ושמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף מא, וארחות שבת פרק יג סעיף ע. ועיין משנ"ב שכ נה, ושמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף מ, שאם המשקים צבועים והם יצבעו את הבגד, יש להימנע מלספוג אותם בבגד משום איסור צובע, ועיין משנ"ב שכ נט, שיש חולקים וסוברים שצביעה בדרך לכלוך לא נאסרה, וכשיש צורך אפשר לסמוך על דבריהם, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף מא, ופסקי תשובות שכ כו, וארחות שבת פרק טו סעיף סב.

48. עיין משנ"ב שיט לט.

49. כף החיים שכ פז.

50. עיין שו"ע שב יא: "מי שנתלכלכה ידו בטיט לא יקנחה במפה שמקנחים בה ידיים, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבוא לכבס המפה", ועיין שאלת רב (רוטשילד) חלק ב פרק כח אות ז, בשם הגר"ח קנייבסקי: "דווקא טיט, שהוא קשה ומתועב ביותר, חיישין שיבוא לכבס, אבל בנתלכלכה סתם לא", ועיין חידושים וביאורים (גריינמן) שבת סימן טז ס"ק יב: "נראה דאין דין זה אלא בטיט ולשלשת וכיצא בזה, שאין שום בגד המיוחד להם ורק במאורע הם נפגשים בבגד, וגם מקפידים עליהם הרבה וממהרים לכבס הבגד", ועיין ארחות שבת פרק יג סעיף כא, והלכה ברורה סימן שב סעיף ע עמ' תפב, ופסקי תשובות שב כט. ועיין קובץ שימוש חכמים גיליון ה עמ' קסט (בסדרת העמודים השנייה), בשם הגר"ש אלישיב: "יש חשש כיבוס בניגוב לכלוך בבגד רק באופן שמייד לאחר הקינוח מידו מסלקו להלכלוך גם מהמפה, אבל לכלוך שמסירים אותו מהיד ומניחים אותו בבגד, בזה אין טעם לחשוש לכיבוס", ועיין שם, בשם הגר"ע אוירבך שליט"א.

לזרוק את הסמרטוט לאשפה, כיוון שזריקתו לאשפה מבטלת את החשש שהאדם יסחט אותו⁵¹.

תליית בגדים לייבוש

אסור לתלות בשבת בגדים רטובים במקום שרגילים לתלות בגדים לייבוש, כיוון שהדבר עלול לעורר חשד שהבגדים כובסו בשבת, ואסור לאדם להביא את עצמו לידי חשד, שנאמר: "וְהִיָּיתֶם נֶקִים מֵה' וּמִשְׁפָּאֵל"⁵², משום שאנשים עלולים לטעות ולחשוב שהוא עשה את המעשה האסור, ולהסיק מכך שהוא מותר⁵³. לדוגמה אנשים הרואים אדם תולה כביסה בשבת עלולים לחשוב שהוא כיבס בשבת, ולהסיק מכך שמותר לכבס בשבת. ואף אם אנשים לא יסיקו שהדבר מותר, הם יחשדו בו שעבר על מצוות ה', ויש בכך חילול השם ומיעוט כבוד שמיים⁵⁴.

51. עיין פסקי תשובות סימן שב אות כט והערה 261.

52. במדבר לב כב. שקלים פרק ג משנה ב. שו"ע שא מה. ועיין אנציקלופדיה תלמודית ערך חשד (מראית העין) פרק א. ועיין משנ"ב שא קסג, והליכות עולם חלק ג עמ' ריט, ואור לציון חלק ב פרק כט שאלה ט, וחוט שני חלק ב עמ' ריב, שמותר לתלות בגדים יבשים במקום שרגילים לתלות בו בגדים לייבוש, ועיין בן איש חי פרשת ויחי שנה שנייה אות א, ומאמר מרדכי פרק סב סעיף לז, שחולקים. • עיין אור לציון חלק ב פרק כד הערה ט, שבגד רטוב בשיעור של טופח שלא על מנת להטפח נחשב בגד יבש, ועיין נשמת שבת חלק ג כרך א סוף סימן רסד, שנוטה לדעה זו, ועיין פסקי תשובות שא נז, שחולק, ועיין שבט הקהתי חלק ב סימן קכט אות א ד"ה ויל"ע, שמסתפק בזה. • עיין שו"ע שא מז, שגם בגד הרטוב מדיעה אין לתלות במקום שרגילים לתלות בגדים לייבוש. • עיין אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן יח הערות לסימן שא סעיף מה, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה קכז, בשם הגרש"ז אוירבך, שמותר לתלות מעיל גשם שניכר שנרטב מהגשם ואין רגילים לכבסו, ועיין מנוחת אהבה חלק ב פרק יב סעיף כג, והלכה ברורה סימן שא סעיף קכח עמ' שב.

53. עיין רש"י כריתות כא ב ד"ה שכנסו בכלי, קונטרס אבן שלמה בתוך בנין שלמה לגר"ש הכהן מו"צ דווילנא סוף סימן יא. ועיין אנציקלופדיה תלמודית ערך חשד (מראית העין) פרק א.

54. עיין רש"י יומא פז ב ד"ה בחטא שאינו, ולנתיבות ישראל חלק ב מאמר כ ד"ה והנה בהסברת, וקונטרס אבן שלמה שם, ואנציקלופדיה תלמודית ערך חשד (מראית העין) פרק א. ועיין ספר היראה לרבנו יונה ד"ה ואל: "ואל תביא עצמך לידי חשד פן יכשלו בני אדם על ידך, שיחשדוך הבריות", ועיין עין איה ברכות פרק ה פסקה כד.

מותר לתלות בגדים רטובים במקום שרגילים לתלות בו בגדים יבשים, כגון על משענת כיסא⁵⁵ או על קולב בארון⁵⁶, כיוון שהדבר אינו מעורר חשד שהבגדים כובסו בשבת.

תליית בגדים רטובים במקום שרגילים לתלות בו כביסה אסורה גם בחדר סגור שאין בו אדם ('חדרי חדרים')⁵⁷, כיוון שחכמים חששו שאם יתירו לתלות בגדים בחדר סגור, אנשים יתלו בגדים גם במקום פתוח כשיחשבו שאין מי שרואה אותם⁵⁸.

השארת בגדים רטובים על החבל

מותר להשאיר על חבל כביסה בגדים רטובים שהיו תלויים עליו לפני שבת, כיוון שפעולת התלייה היא המעוררת חשד שהם כובסו בשבת, משום שבדרך כלל תולים את הבגדים זמן קצר לאחר כיבוסם, אך הימצאותם של בגדים תלויים על חבל כביסה בשבת אינה מעוררת חשד זה, כיוון שייתכן שהם כובסו לפני שבת והושארו על חבל הכביסה לייבוש⁵⁹.

הנחת בגדים רטובים סמוך לאש

אסור להניח בגדים רטובים סמוך לאש או סמוך לתנור חימום במקום שהם יכולים להתחמם בו לחום שהיד סולדת בו (ארבעים וחמש

55. אז נדברו חלק ג סוף סימן כ, מנוחת אהבה חלק ב פרק יב סעיף כב, הלכות שבת בשבת חלק ג עמ' רפב, הלכה ברורה סימן שא סעיף קכח עמ' שא. ועיין אור לציון חלק ב פרק כד הערה ט, ופסקי תשובות שא נז, שחולקים.

56. שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה קכד, בשם הגרש"ז אוירבך, מאמר מרדכי פרק סב סעיף לח, חוט שני חלק ב עמ' ריב, הלכה ברורה סימן שא סעיף קכח עמ' שא. ועיין אור לציון חלק ב פרק כד הערה ט.

57. שו"ע שא מה. ועיין משנ"ב שא קסה, שדבר האסור משום חשד של איסור דרבנן, לא אסורו בחדרי חדרים.

58. ר"ן ביצה ה א (בדפי ה"ף) סוף ד"ה ומיהו.

59. שו"ע שא מה, ומשנ"ב שם, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף טז.

מעלות⁶⁰), כיוון שהנחתם שם תגרום לבישול המים הספוגים בהם, והדבר אסור משום מלאכת מבשל⁶¹.

60. עיין פרק ב.

61. שו"ע שא חו, ומשנ"ב שם.

פרק לב דיני מלאכת צובע

מלאכת צובע היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן בצביעת חוטי הצמר ליריעות המשכן ולבגדי הכהונה².

במלאכת צובע נכללים לא רק יצירת גוון חדש, אלא גם תוספת ברק לצבע קיים, או חיזוק צבע קיים באמצעות מריחת שכבה נוספת של צבע, כיוון שהם משנים את מראהו של הדבר הנצבע³. לכן אסור לצחצח נעליים בשבת, בין במשחה שצבעה שונה מצבע הנעל, בין במשחה שצבעה דומה לצבע הנעל⁴, ובין בחומר שמבריק את הנעל⁵.

איפור

אסור לאישה להתאפר בשבת⁶, כיוון שהנחת תכשירי איפור על עור הפנים צובעת אותו⁷. נוסף על כך, תכשירי איפור רבים הם משחות או קרמים,

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. ערוך השולחן שכ א.
3. שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערות קלב-קלג.
4. חזון עובדיה חלק ה עמ' ב ועמ' ד, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף מ והערה קלב, ארחות שבת פרק טו סעיף נה.
5. שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה קלג, ארחות שבת פרק טו סעיף נה.
6. שו"ע שג כה, חזון עובדיה חלק ה עמ' ה ועמ' י, ארחות שבת פרק טו סעיף נז.
7. שו"ע שג כה, חזון עובדיה חלק ה עמ' ה.

ומריחתם על עור הפנים אסורה גם משום מלאכת ממרח (מחליק)⁸. לכן אין למרוח בשבת מייקאפ⁹ או שפתון¹⁰, לשרטט קו עם תוחם עיניים (Eyeliner), לצבוע גבות בעיפרון¹¹, וכיוצא באלו. גם השימוש בתכשירי איפור שקופים, כגון לקה שקופה או שפתון שקוף אסור, משום שהם מעניקים ברק ומשנים את מראה הציפורניים או השפתיים¹².

אבקת פודרה

בשנים האחרונות החלו כמה חברות לייצר אבקות פודרה מיוחדת לשבת, והפוסקים נחלקו האם מותר להשתמש בהן בשבת. ייחודן של אבקות אלו הוא שהן יבשות לחלוטין ואין בהן חומרים שומניים הגורמים להן להידבק לעור¹³. יש סוברים שהשימוש בהן מותר בשבת¹⁴, משום שכדי שפעולה תיחשב לצביעה הצבע צריך להידבק לדבר הנצבע או להיספג בו¹⁵, והעובדה שהאבקות יבשות לחלוטין גורמת להן לא להידבק לעור. ויש סוברים שהשימוש בהן אסור בשבת¹⁶, כיוון שאף על

8. חזון עובדיה חלק ה עמ' ה, שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה קע, ארחות שבת פרק יז סעיפים כא-כב.
9. קובץ היכלא גיליון ה עמ' קצג.
10. חזון עובדיה חלק ה עמ' י, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף סד, ארחות שבת פרק טו סעיף נ.
11. שו"ת מאמר מרדכי חלק א סימן נא.
12. חזון עובדיה חלק ה עמ' יא, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיפים סג-סד והערה קסז, ארחות שבת פרק טו סעיף נו וסעיף נח.
13. עיין שו"ת פועה (פתרונות יישומיים בטהרת המשפחה) עמ' 323 הערה 7, שבאבקות פודרה רגילות מכניסים חומרים משחתיים כדי שהן יישמרו על העור זמן רב.
14. עיין קצות השולחן סימן קמו בדי השולחן ס"ק כ, עיין משפטי עוזיאל חלק ח סימן לה, עיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קיד וחלק ה סימן כז וחלק ו סימן כה, חזון עובדיה חלק ה עמ' ה, חידושי בתרא על משנ"ב חלק ג סימן שג ס"ק עט, קובץ אליבא דהלכתא גיליון נה עמ' יז, בשם הגר"ש דבליצקי.
15. קצות השולחן סימן קמו בדי השולחן ס"ק כ, עיין חזון עובדיה חלק ה עמ' ט, חידושי בתרא על משנ"ב חלק ג סימן שג ס"ק עט. ועיין אור יצחק (עבאדי) חלק א עמ' קמד, בשם הגר"מ פיינשטיין: "למה הדבר דומה? לאם תשים אבקה על השולחן, הא ודאי דלא הווי צובע, דעל ידי רוח מעט הכול יורד, ולא שייך צובע בכהאי גוונא". ועיין חזון עובדיה שם עמ' ו, טעם נוסף: "נתינת פודרה על הפנים לא חשיב דבר המתקיים, שהזיעה מעברתו בזמן קצר".
16. שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה קעג, בשם הגר"ש אוירבך, שו"ת מאמר מרדכי חלק א

פי שאין באבקות הללו חומר מדביק הן נצמדות לעור הפנים ומשנות את מראהו.¹⁷ למעשה, אישה שהעובדה שאינה מאופרת מציקה לה מאוד יכולה לסמוך על דעת המתירים¹⁸, אך עליה להקפיד שעור הפנים יהיה יבש לחלוטין וגקי מכל חומר בסיס המצמיד את אבקת האיפור לעור¹⁹.

מותר לאישה לרחוץ את פניה כדי להסיר מהם איפור, כיוון שהסרת צבע אינה כלולה במלאכת צובע²⁰.

סימן נא, מחזה אליהו חלק ב סימן יז, ארחות שבת פרק טו סעיף נז, שלחן הלוי (בעלסקי) פרק ט שאלה א. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף סה: "וכן שלא לתת פודרת איפור על הפנים, גם אם אינה מתדבקת היטב אל עור הפנים". • עיין שו"ת מהר"ם בריסק חלק א סוף סימן כג, ושבת הלוי חלק ו סימן לג, ושו"ת באר משה חלק ו סימן קכג וחלק ח סימן כה אות כה, והלכות שבת בשבת חלק ג פרק נט סעיף ט, שמותר להשתמש באבקת פודרה לבנה, ועיין בנין משה חלק ד סימן סג סעיף ח והערה יד, שהכוונה לאבקת פודרה שצבעה כצבע עור הפנים, ועיין מהר"ם בריסק שם, שטעם ההיתר הוא משום שחכמים לא אסרו צביעה כאשר ישנן שלוש סיבות לכך שהיא מותרת מן התורה, ובמקרה זה ישנן שלוש סיבות לכך שצביעת הפנים בפודרה אינה אסורה מהתורה: סיבה אחת היא שצביעת עור אדם אינה אסורה מהתורה. סיבה שנייה היא שצביעה שאינה מתקיימת לאורך זמן אינה אסורה מהתורה. וסיבה שלישית היא שצביעה שאינה משנה את הגוון של הדבר הנצבע אלא רק מחזקת אותו אינה אסורה מהתורה, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שאישה שמאוד מציק לה שהיא אינה מאופרת יכולה לסמוך על דעה זו, ועיין פסקי תשובות סימן שג אות יד והערה 72, שההיתר לשים פודרה שצבעה כצבע עור הפנים הוא רק אם נתינתה היא לא כדי לשנות את צבע העור אלא רק כדי לעדנו ולהוסיף לו חיות, ועיין בפוסקים שהוזכרו לעיל שלא הזכירו תנאי זה. ועיין מאמר מרדכי שם: "אבקה ללא צבע שהאישה מפזרת אותה על הפנים בכדי לכסות את הקמטים שלה - מהדין מותר כל עוד היא אבקה ולא משחה".

17. עיין שלחן הלוי פרק ט שאלה א, עיין אור יצחק (עבאדי) חלק א סימן קלה אות ד. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה קעג, בשם הגרש"ז אוירבך: "כל שמכין לצביעה, אפילו לזמן מועט, מנלן להתיר".

18. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

19. הנחיות בד"ץ בית יוסף (נותני הכשרות לפודרה המיוחדת לשבת) בתוך אבלות וטעמיה עמ' 222. ועיין שם, שעדיף לפזר את אבקת האיפור על הפנים במברשת ולא בצמר גפן או בספוגית (מחשש צביעת צמר הגפן או הספוגית), ולייחד מברשת נפרדת לשבת מטעם עובדין דחול.

20. ארחות שבת פרק טו סעיף נט. ועיין שלחן שלמה סימן שג סעיף כה אות טז, וחזון עובדיה חלק ה סוף עמ' יא, שאסור להסיר לק כדי לצבוע את הציפורן בלק אחר, ועיין ארחות שבת פרק טו הערה פה, בשם הגר"י קרליץ, שחולק.

ניגוב במפית בד פנים או ידיים שנצבעו מפירות

אדם שאכל פירות כגון רימונים או תותים, ופיו או ידיו נצבעו מהפירות, יש סוברים שאסור לו לנגב את פיו ואת ידיו **במגבת** או **במפית בד**, כיוון שהן ייצבעו מהפירות²¹. ויש חולקים וסוברים שהדבר מותר אף שהבד ייצבע, כיוון שהצביעה נעשית ב'דרך לכלוך', כלומר לצורך ניקוי הפה והידיים ולא לשם צביעת המגבת²². לדעתם, מאחר שצבע של חפץ אינו דבר ממשי אלא רק הופעה חזותית – צביעה נחשבת מלאכה רק כאשר היא נעשית בכוונה או כאשר היא משפרת את מראה החפץ, אך כאשר היא נעשית בדרך לכלוך והיא אינה משפרת את מראה החפץ אין בה תיקון והיא אינה נחשבת מלאכה²³. למעשה יש להשתדל לנקות את הפה ואת הידיים במים לפני ניגובם במגבת או במפית הבד, אך אם הדבר אינו אפשרי מותר לנגבם אף שהבד ייצבע²⁴.

ניגוב במפית נייר פנים או ידיים שנצבעו מפירות

אדם שאכל פירות כגון רימונים או תותים, ופיו או ידיו נצבעו מהפירות, רשאי לכל הדעות לנגבם **במפית נייר**, מפני שגם לשיטה האוסרת צביעה שונעשית בדרך לכלוך, האיסור כולל רק צביעת דברים שרגילים לצבוע אותם לפעמים, כגון מגבת או מפית בד, אך הוא אינו כולל צביעת דברים

21. שו"ע שכ כ: "צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה משום צובע", ומשנ"ב שם. ועיין הערה 24.

22. משנ"ב שכ נט ושער הציון שם סה, בשם הרדב"ז והחכם צבי.

23. שלחן ערוך הרב סימן שב קונטרס אחרון ס"ק א, ושלחן ערוך המבואר (מתיבתא) סימן שכ סעיף יט מדור בירור הלכה אות סא עמ' שפז.

24. עיין משנ"ב שכ נט, ושמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף כא ופרק לה סעיף יט, וארחות שבת פרק טו סעיפים סא-סב. ועיין פסקי תשובות סימן שכ אות כו, שחולק וסובר שמותר לנגב את הידיים ואת הפה במגבת או במפית בד, כיוון שבזמננו אין רגילים לצבוע בדים לאחר ייצורם, ודינם כדן מפית נייר, שמותר לנגב בה את הידיים, כפי שיבואר להלן. • עיין חזון עובדיה חלק ה עמ' טז, שמבאר שכונת השלחן ערוך שכתב: "צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו משום צובע" היא שמן הראוי להיזהר בכך, אך אין זה אסור מן הדין, ועיין משנ"ב סימן שכ ס"ק נז וס"ק נט, ומשמע קצת שחולק וסובר שזה אסור מן הדין.

שאיין רגילים לצבוע אותם, כגון מפית נייר, שרגילים לזורקה מייד לאחר השימוש²⁵.

ניגוב דם של פצע במפית בד, במפית נייר ובתחבושת

ניגוב דם של פצע נחשב גם הוא לצביעה בדרך לכלוך²⁶, לכן לכתחילה אין לנגבו במפית בד או במגבת, שכן רגילים לצבוע אותם לעיתים. אך מותר לנגבו במפית נייר, בתחבושת או בגזה, כיוון שאיין רגילים לצבוע אותם²⁷.

ניגוב פנים או ידיים שהתלכלכו בלכלוך שאינו דומה לצבע

הצורך להימנע מלנגב את הידיים במגבת נאמר רק כאשר הן נצבעו בדבר שדומה לצבע, כגון במי פירות או בדם. אבל כאשר הן התלכלכו בדבר שאינו דומה לצבע, כגון בתפוח אדמה או בחתיכת אבוקדו - מותר לנגבן בלי לשוטפן קודם לכן במים, כיוון שבמצב זה ניגוב הידיים במגבת אינו דומה לצביעה²⁸.

25. עיין חזון עובדיה חלק ה עמ' כב, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף כא ופרק לה הערה מו, ארחות שבת פרק טו הערה פח.

26. שו"ע שכח מח, ומשנ"ב שם. ועיין משנ"ב שכ נה, וארחות שבת פרק טו סעיף סב, שמפת שולחן שנשפך עליה יין אדום או מיץ, לכתחילה אין להעביר את היין או את המיץ ממקום למקום בשביל לנקות את המפה, משום שהיא נצבעת בכך, אך אם הדבר נצרך אפשר להקל בכך, כיוון שזו צביעה בדרך לכלוך.

27. חזון עובדיה חלק ה עמ' כא-כב, שמירת שבת כהלכתה פרק לה סעיף יט, ארחות שבת פרק טו הערה צא.

28. עיין חוט שני חלק א עמ' קמט, ויסודות בהלכות שבת (כהן) חלק השו"ת סימן ב עמ' קיט. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף כא: "מותר לנגב את הפה מן הלכלוך הדבוק בו במפית יבשה המיוחדת לכך. ואם נתלכלך פיו באוכל הצובע, כגון בקקאו או בתות עץ, ישתדל לשוטפו במים לפני שישתמש במגבת או במפית". ועיין עולת שמואל (אביטן) שבת חלק ב סימן שכ סעיף כ אות ה.

אכילת מאכלים שצובעים את הפנים ואת הידיים

מותר לאכול מאכלים שצובעים את הפנים ואת הידיים, כגון תותים ורימונים, אף שאכילתם גורמת לצביעת העור²⁹, כיוון שצביעה זו אינה מתקיימת, ולכן היא אסורה רק מדרבנן³⁰, וחכמים לא אסרו אותה כאשר היא נעשית בדרך לכלוך³¹.

צביעת מאכלים

מותר לצבוע מאכלים³², כיוון שהעיקר באוכל הוא לא מראהו, אלא טעמו והרכבו התזונתי, ולכן שינוי מראהו אינו נחשב שינוי משמעותי³³. לדוגמה מותר לשפוך תרכיז צבעוני לתוך מים³⁴ או לשים בהם תיון³⁵, אף שהמים נצבעים מכך.

יש סוברים שההיתר לצבוע מאכלים נאמר רק כאשר מטרת הצביעה היא לשפר את טעם המאכל, אך אם המטרה היא לצבוע את המאכל - הדבר אסור³⁶, שכן כוונת הצביעה הופכת אותה לפעולה חשובה³⁷. לפי דעה זו אסור להוסיף יין אדום ליין לבן כדי לצבוע אותו ולקיים בו בהידור את מצוות ארבע כוסות, שמצווה לקיימה ביין אדום³⁸. ויש

29. משנ"ב שג עט ושער הציון שם סה, חזון עובדיה חלק ה עמ' י.

30. חיי אדם חלק ב כלל כד נשמת אדם ס"ק א.

31. קצות השלחן סימן קמו כדי השלחן ס"ק יט עמ' ל, מנחת אהבה חלק ג פרק יג סעיף ד. ועיין קצות השלחן שם, טעמים נוספים.

32. שו"ע שכ יט-כ, חזון עובדיה חלק ה עמ' לב.

33. שו"ת שואל ומשיב מהדורה תניינא חלק ב סימן ז סוף הדיבור הראשון, ונאות מרדכי חלק ח עמ' פא. ועיין שאילת יעבץ חלק א סימן מב ד"ה ומ"ש א"מ, ונאות מרדכי שם עמ' עט, טעמים נוספים.

34. חזון עובדיה חלק ה עמ' לו, שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף לט. ועיין שער הציון שיח סה, ושמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף לט, ופסקי תשובות סימן שכ אות כד סעיף א, שעדיף לעשות זאת בשינוי, כלומר לשפוך תחילה את התרכיז לתוך הכוס ועליו לשפוך את המים, כיוון שיש סוברים שיש צביעה באוכלים.

35. שער הציון שיח סד, חזון עובדיה חלק ה עמ' לו, שמירת שבת כהלכתה פרק יא סימן לט.

36. חיי אדם חלק ב כלל כד נשמת אדם ס"ק ג, ומשנ"ב שכ נו.

37. קובץ אור השבת גיליון טז עמ' לו.

38. שבט הלוי חלק י סימן נו, אבני ישפה חלק ז סימן עב אות ג. ועיין נאות מרדכי חלק ח עמ' צז,

אומרים שמותר לצבוע מאכלים גם כאשר המטרה היא הצביעה³⁹. להלכה מותר לצבוע מאכל גם כאשר המטרה היא הצביעה, אך נכון לחשוש לדעה המחמירה⁴⁰ ולעשות זאת בשינוי, כלומר לתת תחילה את החומר הצובע ורק לאחר מכן את המאכל, כגון לשפוך תחילה את היין האדום, ואליו לשפוך את היין הלבן⁴¹.

הורדת מים באסלה שיש בה סבון שצובע את המים

תמונה 56

יש סוברים שמותר להוריד את המים באסלת שירותים שיש בה סבון צבעוני שצובע את המים (תמונה 56), כיוון שכוונת האדם אינה לצבוע את המים אלא לסלק את הפסולת מהאסלה ('אינו מתכוון'), ועוד שצביעת המים נעשית בגרמא, שכן הלחיצה על ידית הניאגרה אינה דוחפת את

המים לאסלה, אלא רק מסלקת את השסתום שמונע מהם לרדת⁴². ויש חולקים וסוברים שהדבר אסור⁴³, כיוון שלדבריהם צביעת המים

שלדעה זו יש להימנע גם מלהוסיף יין אדום ליין לבן כדי לקיים בו בהידור את מצוות קידוש, שמצווה לקיימה בין אדום, ועיין דור המלקטים חלק ה עמ' 2825, בשם הגר"א נבנצל שליט"א, שחולק.

39. חזון עובדיה שבת חלק ה עמ' מא.

40. משנ"ב שכ נ: "ואפילו אם מכין לכתחילה לעשות מראה בהמאכל או בהמשקה מסתברא דאין להחמיר, כן נראה מהפרי מגדים, ולפי מה שכתב בנשמת אדם נכון להימנע מזה", הליכות שלמה מועדים חלק ב פרק ט סעיף ה, שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף לט. ועיין נאות מרדכי חלק ח עמ' צד, שיש להימנע מלצבוע עוגה לשם קישוט, ועיין שו"ת משנת יוסף חלק ז סימן עז, וארחות שבת פרק ז הערה ז, שאסור לצבוע מאכל בצבע מאכל, ועיין חוט שני חלק א עמ' קנא, ומעשה השבת פרק יג הערה פא, שחולקים.

41. שבט הלוי חלק י סימן נו, פסקי תשובות סימן שכ הערה 276.

42. ציץ אליעזר חלק יד סימן מז, חזון עובדיה חלק ה הלכות צובע עמ' כח, אור לציון חלק א סימן כט.

43. שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף טו והערה מז, ארחות שבת פרק טו סעיף סד והערה צב

אינה נחשבת פעולה הנעשית בגרמא⁴⁴, והיא גם נעשית בכוונה, כיוון שהעדפת השימוש בסבון צבעוני על פני סבון שקוף מוכיחה שצביעת המים רצויה⁴⁵. להלכה אין להניח סבון צבעוני באסלת שירותים בשבת, אך אדם שמתארח במקום שבו באסלת השירותים ישנו סבון צבעוני - יכול לסמוך על דעת המקילים ולהוריד את המים⁴⁶.

צביעה ללא שימוש בצבע

בקבוק שצבעו משתנה כאשר שמים בתוכו משקה חם, יש סוברים שאסור לשים בתוכו משקה חם בשבת, כיוון שנתנית המשקה גורמת לצביעתו⁴⁷. ויש סוברים שהדבר מותר⁴⁸, כיוון שצביעת הבקבוק לא נעשית בצבע, אלא רק על ידי שינוי פיזיקלי של חומר המצוי בציפוי הבקבוק, שמשנה את צבעו כאשר הוא מתחמם⁴⁹. ועוד, שצביעה זו אינה מתקיימת, כיוון

44. ארחות שבת פרק טו הערה צב, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

45. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה מז, בשם הגרש"ד אוירבך, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

46. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

47. מאמר מרדכי פרק צח סעיף כו, פסקי תשובות שכ כה, שו"ת הליכות שבת חלק א פרק לט שאלה ב.

48. שו"ת מעשה חושב חלק ח עמ' קיב-קיג ועמ' קכב, מכתב הגר"י יוסף שליט"א בתוך ידי כהן אורח חיים שבת עמ' רלא.

49. שו"ת מעשה חושב חלק ח עמ' קיג. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רעה, שמותר לחתל תינוק בטיטול שיש במרכזו פס ייעודי שמשנה את צבעו כאשר הטיטול נרטב, כיוון שהתינוק הוא זה שגורם לשינוי הצבע וזה לצורכו כדי שיחליפו לו, ועיין שם טעם נוסף, ועיין אור לציון חלק ב פרק מ שאלה ג, וקובץ מבית לוי גיליון יט עמ' נ, בשם הגר"ש ווזנר, וחוט שני חלק ד עמ' רפז, שכתבו כעין זה. • עיין ציץ אליעזר חלק יד סימן לא, שמותר להשתמש במדחום שמצמידים למצח וצבעו משתנה בהתאם לחום הגוף, כיוון שצביעת המדחום נעשית ללא שימוש בצבע אלא רק על ידי שינוי פיזיקלי של חומר המצוי במדחום שמשנה את צבעו כאשר הוא מתחמם, ועיין שם טעמים נוספים, ועיין חוט שני שבת חלק א עמ' קמז, ופסקי תשובות סימן שכ אות כה, שחולקים, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק מ סעיף ב. • עיין שו"ת באר משה חלק ח סימן כד אות טז, ושערים המצוינים בהלכה סימן צא ס"ק ז, שמותר לעשות בשבת בדיקה רפואית באמצעות קיסם שיש בו חומר שמשנה את צבעו כאשר טובלים אותו בנוזל, כיוון שצביעת הקיסם נעשית ללא שימוש בצבע, אלא על ידי תגובה כימית של חומר הקיים בקיסם, ובנוסף לכך צביעת הקיסם לא נעשית כדי לייפות אותו, אלא רק כדי לדעת את מצבו הרפואי של הנבדק, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק לג הערה צב, בשם הגרש"ד אוירבך, שהסתפק בזה.

שכאשר הבקבוק מצטנן הוא חוזר לצבעו הראשון⁵⁰. להלכה מותר לשים משקה חם בבקבוק כזה, אך עדיף לא לעשות זאת, כיוון שבעיני הבריות הדבר נראה כצביעה⁵¹.

מותר לצאת בשבת עם משקפיים שעדשותיהם נעשות כהות כאשר הן נחשפות לשמש⁵². דין זה קל יותר ממזיגת משקה חם לבקבוק שצבעו משתנה, כיוון שלא רק שהתכהות העדשות נעשית ללא שימוש בצבע⁵³ ושהיא אינה מתקיימת, היא גם נעשית ללא כל פעולה מיוחדת, אלא האדם הולך כדרכו והעדשות נצבעות מאליהן⁵⁴.

50. 'ידי כהן אורח חיים שבת עמ' רל, דור המלקטים שבת חלק ה (תשע"ו) עמ' 2813, בשם הר"י פלדברגר, ועיין ציץ אליעזר חלק יד סימן לא, כעין זה ביחס למדחום שמשנה את צבעו בהתאם לחום הגוף.

51. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

52. אגרות משה חלק ג סימן מה, שלחן שלמה סימן שכ סעיף יט הערה כט, חזון עובדיה שבת חלק ה עמ' כג, חוט שני חלק א עמ' קנז, שמירת שבת כהלכתה פרק יח סעיף יח, ארחות שבת פרק טו סעיף סו, פסקי תשובות סימן שכ אות כח. ועיין אשרי האיש אורח חיים חלק ב פרק כז סעיף א, ואבני ישפה חלק ב סימן לט, שחולקים.

53. חזון עובדיה חלק ה עמ' כד.

54. עיין שלחן שלמה סימן שכ סעיף יט הערה כט, ושמירת שבת כהלכתה פרק יח הערה ע.

פרק לג דיני מלאכת קושר

הגדרת המלאכה

מלאכת קושר היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן בקשירת רשתות הציד לשם צידת החילזון שממנו הפיקו את צבע התכלת לצביעת בגדי הכהונה².

קשר אומן וקשר העשוי לזמן ארוך

ישנם שני סוגי קשרים שאסור לקשור בשבת - קשר אומן³, וקשר העשוי לזמן ארוך⁴.

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. שבת עד ב, שו"ע הרב שי"א.
3. שו"ע שי"א א, ומשנ"ב הקדמה לסימן שי"ז.
4. משנ"ב הקדמה לסימן שי"ז. ביתר ביאור: עיין הקדמת המשנ"ב לסימן שי"ז, שמבואר בגמרא שישנם שלושה סוגי קשרים: קשר שאסור לקושרו מהתורה, קשר שאסור לקושרו מדרבנן, וקשר שמותר לקושרו; ונחלקו בדבר הראשונים. לפי הרי"ף והרמב"ם קשר שאסור לקושרו מהתורה הוא קשר שמתקיימים בו שני תנאים: [א] הוא קשר של אומן (קשר חזק) [ב] הוא עשוי לעולם. וקשר שאסור מדרבנן הוא קשר שמתקיים בו אחד משני התנאים - או שהוא קשר של אומן שעשוי לזמן מסוים, או שהוא קשר שעשוי לעולם אך הוא קשר של הדיוט (קשר חלש). וקשר שמותר לקושרו הוא קשר שאף לא אחד משני התנאים מתקיים בו, דהיינו קשר של הדיוט העשוי לזמן מסוים. לפי רש"י והרא"ש אמת המידה היחידה שקובעת אם הקשר אסור או מותר היא השאלה לכמה זמן הקשר עומד. לשיטתם קשר שאסור לקושרו מהתורה הוא קשר שעומד לעולם, קשר שאסור לקושרו מדרבנן הוא קשר שעשוי ליותר מיממה (ויש סוברים שלשבעה ימים לפחות), וקשר שמותר לקושרו הוא קשר שעשוי לפחות מיממה (ויש סוברים שהוא עשוי

קשר אומן הוא קשר חזק שאינו נפתח מעצמו⁵, גם כאשר הוא עובר טלטלות ומופעל עליו לחץ⁶; וקשר שעשוי לזמן ארוך הוא קשר שאין עומדים להתיר אותו תוך עשרים וארבע שעות מקשירתו⁷. קשרים אלו הם קשרים 'חשובים' וקשירתם אסורה בשבת, אך קשר חלש שנפתח מעצמו עם הזמן ('קשר הדיוט'), ועתידיים להתיר אותו תוך עשרים וארבע שעות מקשירתו - הוא קשר קל, ומותר לקשור אותו בשבת⁸.

- לפחות משבעה ימים). ועיין שו"ע שיז א, שפוסק כרמב"ם, ועיין רמ"א שם, ומשנ"ב סימן שיז ס"ק ה ס"ק יד, ובן איש חי שנה שנייה פרשת כי תשא סעיפים א-ב, ומאמר מרדכי הקדמה לפרק צא עמ' תכה, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף נב וסעיף נה, ופסקי תשובות סימן שיז הערה 2 ("ולמעשה נוהגים בין הספרדים ובין האשכנזים להחמיר כחומרות שני הצדדים"), שיש לחשוש לשתי השיטות. לכן אסור לקשור קשר של אומן לפחות מעשרים וארבע שעות, כיוון שלדעת הר"ף והרמב"ם הדבר אסור, וכן אסור לקשור קשר של הדיוט ליותר מעשרים וארבע שעות, כיוון שלדעת רש"י והרא"ש הדבר אסור. ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' מה הערה ד, שפוסק כשלחן ערוך, ועיין שם עמ' מח, שחושש לדעה שגם לפי השלחן ערוך אסור לקשור קשר של הדיוט לשבעה ימים. • עיין ט"ז שיז א, שמותר לקשור קשר שדרך העולם לעשותו לזמן ארוך אם בדעת הקושר להתירו תוך עשרים וארבע שעות, ועיין באור הלכה שיז א ד"ה הקושר, שחולק, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף נה, וילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב סימן שיז הערה יב עמ' תקנז, ופסקי תשובות שיז ד, וארחות שבת פרק י סעיף כ, שהכריעו כביאור הלכה ביאור הלכה שיז א ד"ה הקושר. ועיין הערה 19. ועיין משנ"ב שיז א, שקשר שאינו נפתח מאליו הוא קשר אומן גם אם אפשר להתירו ביד אחת.
6. עיין פסקי תשובות שיז הערה 22, עיין זהב ולבוהה חלק ה (קושר ומתיר) עמ' 6, ונתיבות השבת (גולדמינץ) עמ' 33.
7. דעה א ברמ"א שיז א, ומשנ"ב סימן שיז ס"ק ו וס"ק כט, ובן איש חי שנה שנייה פרשת כי תשא סעיף א, וכף החיים שיז יד, ומאמר מרדכי הקדמה לפרק צא עמ' תכט-תל, ואור לציון חלק ב פרק כט סוף הערה א, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף נה, ופסקי תשובות סימן שיז סוף אות ד, ואיל משולש (קושר) פרק ו סעיף ט. • עיין ביאור הלכה שיז א ד"ה הקושר, שאסור לקשור לזמן קצר קשר שרגילים לקושרו לעולם. ועיין ערוך השלחן שיז ח, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף נה, וארחות שבת פרק י סעיף כ, ואיל משולש (קושר) פרק ד סעיף ד, על פי הביאור הלכה שם, שאסור לקשור לזמן קצר קשר שרגילים לקשור ליותר מעשרים וארבע שעות, וכן משמע מחוט שני חלק ב עמ' רכה, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין פסקי תשובות שיז ד, וילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב עמ' תקנז, שחולקים וסוברים שמותר לקשור לזמן קצר קשר שרגילים לקשור ליותר מעשרים וארבע שעות, אם אין רגילים לקושרו לעולם. • עיין מאמר מרדכי הקדמה לפרק צא עמ' תכט-תל, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף נה, ופסקי תשובות סימן שיז סוף אות ד, ואיל משולש (קושר) פרק ו סעיף ט, שאסור לקשור לזמן של יותר מעשרים וארבע שעות כל קשר, גם קשר שבדרך כלל מתירים תוך עשרים וארבע שעות.
8. שו"ע שיז א, ובאור הלכה שם ד"ה שאינו.

תמונה 58

תמונה 57

לדוגמה אסור לקשור בשבת קשרי סנפלינג, כגון קשר שמינית כפול (תמונה 57) וקשר פרפר אלפיני (תמונה 58), גם אם מתכוונים להתיר אותם בשבת, כיוון שקשרים אלו הם קשרים חזקים⁹. כמו כן אסור להטיל בשבת ציציות בבגד, אף אם מתכוונים להתיר את הציציות מהבגד מייד לאחר הטלתן, כיוון שקשר של ציצית הוא קשר חזק¹⁰. וכן אסור לקשור חגורה של שמלה אם החגורה עומדת להיות קשורה סביב השמלה יותר

תמונה 59
קשר נעליים

מעשרים וארבע שעות, כגון חגורה העשויה לנוי ונשארת קשורה גם לאחר שפושטים את השמלה, כיוון שקשירת החגורה נעשית לזמן ארוך¹¹. אך מותר לקשור נעליים אם מתכוונים לחלוץ אותן תוך עשרים וארבע שעות, כיוון שקשר נעליים (תמונה 59) הוא קשר הדיוט, והקשירה

9. עיין אך טוב וחסד (כהן) אורח חיים עמ' 188, עיין נתיבות השבת (גולדמינץ) עמ' 33.

10. חוט שני חלק ב עמ' רכא שער הציון מב, איל משולש (קושר) מבוא סעיף ה.

11. איל משולש (קושר) פרק א סעיף יב ופרק ו סעיף יא.

נעשית לזמן קצר¹². וכן מותר לקשור סינר סביב הגוף בקשר פשוט ועניבה על גביו, כיוון שזהו קשר הדיוט, והקשירה נעשית לזמן קצר¹³.

קשר שעשוי לזמן של פחות משבעה ימים

יש מי שסובר שקשר שעשוי לזמן ארוך הוא קשר שנועד להחזיק לפחות שבעה ימים, וקשר שנועד להחזיק פחות מכך הוא קשר שעשוי לזמן קצר, ומותר לקושרו (אם הוא קשר של הדיוט)¹⁴.

אף שאין הלכה כדעה זו, במקום הצורך אפשר לסמוך עליה¹⁵. לכן כאשר יש צורך בכך, מותר לקשור תחבושת על פצע בקשר פשוט ועניבה על גביו אף שאין עתידים להתירו תוך עשרים וארבע שעות, ובלבד שעתידים להתירו תוך שבוע¹⁶.

12. מאמר מרדכי פרק צא סעיף מז, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף נו, ארחות שבת פרק י סעיף יד, פסקי תשובות שיז יב.

13. איל משולש (קושר) פרק יב סעיף יא. ועיין ט"ז שיז ב, ושו"ע הרב שיז א, ואשרי האיש פרק כב אות ד, והגר"ח קנייבסקי בתוך עם מקדשי שביעי חלק ב עמוד קפא תשובה כה, שקשר הדיוט, כגון קשר פשוט ועניבה על גביו, שישנו ספק אם עתידים להתיר אותו תוך עשרים וארבע שעות או לאחר יותר משבוע, מותר לקושרו. לדוגמה מותר לקשור בקשר הדיוט שקית ממתקים שישנו ספק אם יאכלו ממנה במשך השבת או שהיא תישאר קשורה עד השבת הבאה, ועיין תורת שבת שיז א, ועם מקדשי שביעי חלק ב פרק ה הערה 10, בשם הגר"נ קרליץ, ואיל משולש סימן שיז סעיף א אות ו, שחולקים. • עיין משנ"ב שיז לד, שאין לקשור קשר לזמן קצר, אם יש חשש שלבסוף לא יתירו אותו והוא יישאר קשור לעולם, ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' נ, שמתיר ליוצאי ספרד לקושרו, כיוון שישנו ספק אם הקשר יישאר לעולם, ולדעת השלחן ערוך האיסור לקשור קשר הדיוט לעולם הוא איסור דרבנן.

14. דעה ב ברמ"א שיז א. ועיין שו"ע הרב שיז א, וארחות שבת פרק י הערה ח, וכללים בהלכות שבת (קושר) עמ' נז הערה 90, שקשר העשוי לשבעה ימים נחשב קשר לזמן ארוך, אף אם שבעת הימים אינם מעת לעת.

15. באור הלכה שיז ד"ה שאינם קבועים, אור לציון חלק ב פרק כט סוף הערה א: "בשעת הדחק" שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף נה. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה קפח, בשם

16. הגרש"ז אוירבך, וציץ אליעזר חלק ז סימן כט, ואשרי האיש פרק כב סעיף ח, שכאשר גוללים ספר תורה במנחה של שבת מותר לקשור את סרט הגלילה סביב ספר התורה בקשר ועניבה על גביו, אף שקשר זה עומד לזמן של יותר מעשרים וארבע שעות (עד קריאת התורה ביום שני), כיוון שיש בכך צורך, ועיין חוט שני חלק ב עמ' רכז, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף נו, שאוסרים, ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, שיש לכרוך את סרט הגלילה סביב ספר התורה ולתחוב את קצהו בין הסרט הכרוך לבין ספר התורה. ועיין פסקי תשובות שיז יג, שהטוב ביותר הוא לקשור את ספר התורה באבזם פלסטיק או בסקוטש.

ויש מחכמי ספרד הסוברים שאפשר להקל כדעה זו גם שלא במקום צורך.¹⁷

קשר כפול

תמונה 60
קשר כפול לפני הצמדת הקשרים זה לזה

כמבואר לעיל, קשר אומן הוא קשר חזק, זוהי דעת הרמ"א ורוב הפוסקים¹⁸. אך יש סוברים שקשר אומן הוא קשר מקצועי שאנשים רגילים אינם יודעים לקשור¹⁹, כגון קשר של תפילין²⁰. שאלה מצויה הנובעת ממחלוקת זו היא האם קשר המורכב משני קשרים פשוטים זה על גבי זה ('קשר כפול') הוא קשר אומן. לדעת הרמ"א ורוב הפוסקים קשר זה הוא קשר אומן²¹ כיוון שהוא חזק²², וכן נוהגים יוצאי

17. חזון עובדיה חלק ה עמוד מח, מנוחת אהבה חלק ג פרק יד סעיף ד. ועיין בן איש חי שנה שנייה פרשת כי תשא סעיף א, וכף החיים שיז יד, ומאמר מרדכי הקדמה לפרק צא עמ' תכט, ואור לציון חלק ב פרק כט סוף הערה א, שחולקים.

18. רמ"א שיז א: "יש ליזהר שלא להתיר שום קשר שהוא שני קשרים זה על זה, דאין אנו בקיאים איזה מקרי קשר של אומן", חיי אדם כלל כו סעיף ב, שו"ע הרב שיז ב, משנ"ב שיז יד, בן איש חי שנה שנייה פרשת כי תשא סעיף ב, כף החיים שיז כב. ועיין רב פעלים חלק ב אורח חיים סימן מד: "כן נראה מסתימת דברי האחרונים".

19. עיין באור הגר"א סימן שיז ס"ק ב, ודמשק אליעזר (לנדא) שם, עיין ערוך השולחן סימן שיז סעיף ג וסעיף י. ועיין אור לציון חלק ב פרק כט הערה א: "יש מפרשים שקשר אומן הינו קשר שהאומן משתמש בו".

20. עיין עירובין צז א, ורש"י שם ד"ה והשתא.

21. רמ"א שיז א, משנ"ב שיז יד, בן איש חי שנה שנייה פרשת כי תשא סעיף ב. ועיין ערוך השולחן שיז ו, ואיל משולש פרק ז סעיף יח, שכאשר יש צורך בכך, מותר לקשור קשר כפול לזמן קצר כדי למנוע צער, ועיין איל משולש שם, שכאשר יש צורך בכך, מותר לקשור קשר כפול לזמן קצר לצורך מצוה, ועיין שו"ע שיז א, ומשנ"ב שם.

22. שו"ע הרב שיז ב, משנה ברורה שיז יד, מנוחת אהבה חלק ג פרק יד סעיף ה.

אשכנז²³ וחלק מיוצאי ספרד²⁴. אך לדעת מיעוט הפוסקים קשר זה אינו קשר אומן²⁵, כיוון שכל אדם יודע לעשותו²⁶, וכן נוהגים חלק מיוצאי ספרד²⁷. לכן למנהג יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד אסור לקשור ידיה של שקית בקשר כפול אף לא לזמן קצר, וכן אסור לקשור סינר או שרוכי נעליים בקשר כפול אף לא לזמן קצר. ולמנהג חלק מיוצאי ספרד הדבר מותר, ובלבד שהקשר ייעשה לזמן קצר.

קשר כפול שאינו מהודק אינו נחשב קשר של אומן גם לדעת הרמ"א²⁸, לכן מותר לקשור מטפחת בקשר כפול, כיוון שקשר זה אינו מהודק והוא נקשר לזמן קצר²⁹. ויש מי שמחמיר אף בקשר כפול שאינו מהודק³⁰.

23. רמ"א שיז א, משנ"ב שיז יד, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף נב, ארחות שבת פרק י סעיף ה. ועיין ערוך השלחן שיז י, שחולק וסובר שמותר לקשור קשר כפול לזמן של פחות מעשרים וארבע שעות. ועיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק יז: "הא דנהגו שלא לקשור שני קשרים זה על גבי זה חומרא בעלמא הוא". ועיין שבט הלוי חלק ח סימן קעג הלכה ד, וחזון עובדיה חלק ה עמ' סה, וחוט שני חלק ב עמ' רכ, שאסור להוסיף קשר על קשר פשוט שהיה קשור מבעוד יום, ועיין שלחן שלמה סימן שיז ס"ק א אות ה, שאסור להדק כשר כפול שהתרופף.
24. בן איש חי שנה שנייה פרשת כי תשא סעיף ב, כף החיים שיז כד, מאמר מרדכי פרק צא סעיף ה, מנוחת אהבה חלק ג פרק יד סעיף ה: "נכון להחמיר".
25. עיין ברכי יוסף סימן שיז אות א, וחזון עובדיה חלק ה עמ' נח (ועיין רב פעלים חלק ב אורח חיים סימן מד ד"ה וראיתי, וכף החיים שיז כג), יוקח נא אורח חיים סימן שיז ס"ק ג.
26. אור לציון חלק ב פרק כט הערה א.
27. חזון עובדיה חלק ה עמ' סב: "המנהג להתיר, והמחמיר תבוא עליו ברכה, ובמקום צורך אין להחמיר", עיין אור לציון חלק ב פרק כט שאלה א.
28. כף החיים שיז ס"ק כב-כג, ציץ אליעזר חלק טז סימן י, שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה קעו, בשם הגרש"ז אויברך, דברי יציב חלק אורח חיים סימן קנב אות ב, חזון עובדיה שבת חלק ה עמ' ע: "אף להרמ"א וסיעתו יש להקל בזה", אשרי האיש פרק כב סעיף ז, מנוחת אהבה חלק ג פרק יד סעיף ה, מחזה אליהו חלק א סימן מח. ועיין משנ"ב שיז יד.
29. ציץ אליעזר חלק טז סימן י, שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה קעו, בשם הגרש"ז אויברך, אשרי האיש פרק כב סעיף ז, חזון עובדיה שבת חלק ה עמ' ע, מנוחת אהבה חלק ג פרק יד סעיף ה. ועיין שבט הלוי חלק ח סימן ס.
30. רב פעלים אורח חיים סוף סימן מד: "מהודקים מעט ואינם רפויים לגמרי", מאמר מרדכי שבת פרק צא סעיף לג, חוט שני חלק ב עמ' רכה, עם מקדשי שביעי חלק ב פרק ה הערה 19, בשם הגר"ח קנייבסקי. ועיין מאמר מרדכי שם סעיף לד, שבמקום הצורך, כגון לצורך צניעות, יש להקל, אך יש להימנע מהידוק הקשר, ויש להתירו בו ביום.

קשר של ציצית שהתרופף אסור להדקו לדעת כולם, כיוון שזהו קשר שנעשה לזמן ארוך³¹.

קשר של חוט עם עצמו

קשר של חוט עם עצמו ('קשר בקצה חוט'), כלומר קשר הנעשה על ידי יצירת לולאה, הכנסת קצה החוט לתוך הלולאה ומתיחתה (תמונה 61), דינו כדין קשר כפול. לדעת הרמ"א ורוב הפוסקים קשר זה הוא קשר אומן, ואסור לקושרו אף לא לזמן קצר³² כיוון שהוא חזק³³; וכן נוהגים יוצאי אשכנז³⁴ וחלק מיוצאי ספרד³⁵. ולדעת מיעוט הפוסקים קשר זה אינו קשר אומן, ומותר לקושרו לזמן קצר כיוון שכל אדם יודע לעשותו³⁶; וכן נוהגים חלק מיוצאי ספרד³⁷.

תמונה 61

קשר שלאחר קשירתו אין בו צורך

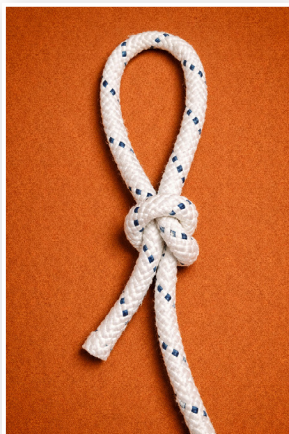
מותר לקשור קשר הדיוט שאין כוונה להתיר אותו אך לאחר זמן מועט זורקים אותו לאשפה ואין בו צורך, כגון לקשור שקית אשפה לפני

31. חזון עובדיה חלק ה עמ' סה, מאמר מרדכי פרק צא סעיף עד. ועיין חוט שני חלק ב עמוד רכא שער הציון מב: "הכא גרע טפי מקשר על גבי קשר, שלדעת החזון איש מעיקר הדין אינו נחשב קשר של אומן, הואיל דכולו הוי קשר מעשה אומן", ועיין חסד לאברהם (יצחקי) שבת חלק ג סימן ח אות ט, שבאר דבריו בכמה אופנים.
32. רמ"א ש"ז א, משנ"ב ש"ז טו, בן איש חי שנה שנייה פרשת כי תשא סעיף ד, מנוחת אהבה חלק ג פרק יד סעיף ו, ארחות שבת פרק י סעיף ח.
33. משנ"ב ש"ז טו, בן איש חי שנה שנייה פרשת כי תשא סעיף ד.
34. רמ"א ש"ז א, משנ"ב ש"ז יד, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף נב, ארחות שבת פרק י סעיף ח.
35. בן איש חי שנה שנייה פרשת כי תשא סעיף ב, עיין כף החיים ש"ז ל, מאמר מרדכי פרק צא סעיף ו, מנוחת אהבה חלק ג פרק יד סעיפים ה-ו: "לכון להחמיר".
36. עיין אור לציון חלק ב פרק כט הערות א-ב.
37. עיין הליכות עולם חלק ד עמ' רכח וחזון עובדיה חלק ה עמ' סב: "המנהג להתיר, והמחמיר תבוא עליו ברכה, ובמקום צורך אין להחמיר", עיין אור לציון חלק ב פרק כט שאלה ב.

זריקתה לפח. זאת כיוון שזריקת הקשר לאשפה נחשבת כהתרתו, שכן אין בו צורך³⁸.

חיבור דברים בחוט בלי לקושרו

חיבור דברים בחוט בלי ליצור קשר אינו בכלל המלאכה והוא מותר³⁹. לדוגמה בשעה שגוללים ספר תורה מותר לכוך סביבו חגורת בד ולתחוב את קצה החגורה בין הכריכות אף אם הכריכה תעמוד זמן רב, כיוון שכריכה אינה קשר⁴⁰. וכן מותר לכוך ביום טוב ראשון של סוכות עלה של לולב סביב הלולב ומיניו ולתחוב את קצה העלה בין הכריכות כדי לאוגדם יחד⁴¹.

תמונה 62

קשר עניבה

קשר עניבה, כלומר קשר שעשוי בצורת לולאה וכאשר מושכים את אחד החוטים הקשר מתפרק (תמונה 62)⁴² אינו נחשב קשר מבחינה הלכתית⁴³, ומותר לעשותו אף כאשר מתכוונים להשאירו לעולם⁴⁴, כיוון

38. שמירת שבת כהלכתה פרק לה סוף הערה סז, בשם הגרש"ז אורבך (עיין ארחות שבת פרק י הערה מב, ומשנה אחרונה סימן שיז הערה לג), עיין שו"ת מנחת אשר חלק ב סימן לט סוף עמ' קלב, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין אשרי האיש פרק כב אות יב, וחוט שני חלק ב עמ' רכא, וארחות שבת פרק י סעיף כב, שחולקים. ועיין הליכות אבן ישראל פרק ע סעיף יז, וציץ אליעזר חלק טו סימן יז אות ג וחלק טז סימן טו ד"ה ומצינו, וילקוט יוסף (תשע"ט) יום טוב וחול המועד עמ' תקי.
39. ארחות שבת פרק י הקדמה לסעיף א, איל משולש (קושר) פרק ח סעיף א והערה ה.
40. איל משולש (קושר) פרק ח סעיפים ח-ט.
41. עיין רמ"א תרנא א, ומשנ"ב שם, איל משולש (קושר) פרק ח סעיף ט.
42. חוט שני חלק ב עמ' רכו, ארחות שבת פרק י סעיף יב.
43. שו"ע שיז ה, ומשנ"ב שם. ועיין משנ"ב שיז כט, שגם שתי עניבות זו על גבי זו אינן נחשבות קשר
44. באור הלכה שיז ה ד"ה עניבה, כף החיים שיז נח, חזון עובדיה חלק ה עמ' סו. ועיין באור הלכה שם, שמותר לעשות קשר עניבה גם כאשר הקשר מהודק.

שאפשר להתירו בקלות⁴⁵. לכן כאשר יש צורך לקשור שקית לזמן של יותר מעשרים וארבע שעות אפשר לקושרה בקשר עניבה⁴⁶. וכן כאשר יש צורך לאגוד את הלולב ומינוי ביום טוב ראשון של סוכות, מותר לאגודם בקשר עניבה⁴⁷.

תמונה 63

קשר פשוט

קשר פשוט ('קשר אחד'), כלומר קשר שנעשה על ידי העמדת שני חבלים זה מול זה והעברת כל אחד מהם תחת השני (תמונה 63) – אינו נחשב קשר⁴⁸, כיוון שהוא חלש מאוד ואפשר להתירו בקלות⁴⁹, ומותר לעשותו אף כאשר מתכוונים להשאירו לעולם⁵⁰. לכן כאשר

יש צורך לסגור שקית עם ידידות מותר לקשור את הידידות בקשר פשוט (תמונה 64), אף שהקשר

תמונה 64

45. ארחות שבת פרק י' סעיף יב. ועיין איל משולש (קושר) פרק ח הערה ה.

46. שאילת שלמה חלק א סימן קסג.

47. שו"ע תרנא א, איל משולש (קושר) פרק ח סעיף ג.

48. שו"ע הרב ש"ז ג, חזון עובדיה חלק ה עמ' סו, ארחות שבת פרק י' סעיף י. ועיין ארחות שבת פרק י' סעיף יא, שקשר אחד שקצותיו תחובים בתוך היקף החבל נחשב קשר אחד, כיוון שסופו להיות נותר, ועיין נמוקי אורח חיים סימן ש"ק א, ופסקי תשובות ש"ז יב, ואיל משולש פרק ח סעיף ט. • ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' סז, וציץ אליעזר חלק ז סימן כט אות ז, שהקפת חבל סביב חפץ (כגון סביב ספר תורה), קשירת קצותיו בקשר אחד, וכריכת החבל סביב ותחיבת קצותיו בתוך הכריכה נחשבות כקשירת קשר אחד, ועיין איל משולש פרק ח סעיף יא ועמ' קעז סעיף ד והערה נד, שחולק וסובר שנחשבות כקשירת קשר ועניבה על גביו, וכן משמע משמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה קפה, בדעת המשנ"ב תרנא יא, ועיין תורת המלאכות חלק ד עמ' עט ד"ה ונראה (הראשון), בדעת המשנ"ב שם, שחולק וסובר שנחשבות כקשירת שני קשרים זה על גבי זה, ועיין נמוקי אורח חיים סימן ש"ק א, וארחות שבת פרק י' הערה כא.

49. ארחות שבת פרק י' סעיף י, איל משולש (קושר) פרק ז סעיף ג.

50. שו"ע הרב ש"ז ג, חזון עובדיה חלק ה עמ' סו, איל משולש (קושר) פרק ז סעיף ג.

תמונה 65

יעמוד זמן רב. וכן מותר לקשור חגורה של שמלה בקשר פשוט, אף אם הקשר יעמוד זמן רב⁵¹. וכן מותר לקשור קופסה בהקפתה בחבל ובקשירת שני קצות החבל בקשר פשוט⁵². אך אסור לקשור שני קצוות של חבל בקשר פשוט ולמתוח את החבל כאשר החבל אינו מקיף שום חפץ (תמונה 65), כיוון שהקשר שנוצר הוא קשר חזק שאי אפשר להתירו בקלות⁵³.

קשר פשוט שמעליו קשר עניבה

תמונה 66

קשר פשוט שמעליו קשר עניבה (תמונה 66) נחשב קשר⁵⁴, כיוון

שהעניבה שומרת על הקשר הפשוט שלא ייפתח⁵⁵, ואסור לקושרו לזמן של יותר מעשרים וארבע שעות⁵⁶. לכן אדם שעתיד לטוס במוצאי שבת

51. איל משולש (קושר) פרק ז סעיף ג. ועיין פסקי תשובות סימן שיז הערה 23.

52. ארחות שבת פרק י סעיף י.

53. עיין ארחות שבת פרק י סעיף י. ועיין לעיל: קשר של חוט עם עצמו.

54. משנ"ב שיז כט, רב פעלים חלק ד אורח חיים סימן כז, כף החיים שיז נט, מאמר מרדכי פרק צא

סעיף י, אור לציון חלק ב פרק מז הערה כא (ועיין חלק ד פרק לז הערה א, וצ"ע), שמירת שבת

כהלכתה פרק טו סעיף נו.

55. ישועות יעקב (אורנשטיין) סימן שיז ס"ק ד, ארחות שבת פרק

י סעיף יד.

56. משנ"ב שיז כט, כף החיים שיז נט, מאמר מרדכי פרק צא סעיף

י, אור לציון חלק ב פרק מז הערה כא, שמירת שבת כהלכתה

פרק טו סעיף נו. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף

נו, וארחות שבת פרק י סעיף טו, שבנעליים הקשורות כדרך

בעניבה על גבי קשר, מותר לקשור את שתי לולאות העניבה

בקשר פשוט לזמן קצר (תמונה 67), כיוון שזהו קשר חלש

שעתיד להיפתח, ומשיכת קצה אחד של השרוכים מתירה את

תמונה 67

טיסה ארוכה, ומשום כך הוא עתיד להישאר עם הנעליים שעליו זמן ארוך - יתכוון בשעת קשירת הנעליים בשבת להתיר את הקשר במוצאי שבת, כדי שהקשר לא יעמוד יותר מעשרים וארבע שעות⁵⁷. ויש מי שסובר שקשר פשוט שמעליו עניבה אינו נחשב קשר⁵⁸.

עניבת נוי

תמונה 68

מותר לקשור בשבת עניבת נוי (תמונה 68) רק אם קשר העניבה הוא כזה שבמשיכת קצה אחד של העניבה הקשר מתפרק, ונוסף על כך האדם רגיל להתיר את קשר העניבה כל יום⁵⁹. הטעם לכך הוא שקשר עניבה מסוג זה נחשב מבחינה הלכתית קשר פשוט שעניבה על גביו, ומותר לקשור קשר פשוט שעניבה על גביו אם הוא נעשה לזמן של פחות מעשרים וארבע שעות⁶⁰. ויש מחכמי ספרד החולקים ומתירים לקושרה אף אם הקשר נעשה לזמן של פחות משבעה ימים⁶¹.

העניבה עם הקשר שמעליו.

57. שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' רסה. ועיין מאמר מרדכי פרק צא סעיף מז.
58. חזון עובדיה חלק ה עמ' סו: "מותר לקשור קשר ועניבה על גביו, ואפילו על מנת להתקיים. וטוב להחמיר שלא לקשור באופן זה אלא כשעומד להתירו בתוך שבעה ימים", עיין שו"ת שואל ונשאל חלק ב אורח חיים סימן סג. ועיין מנוחת אהבה חלק ג פרק יד סעיף יב: "נכון להחמיר שלא לעשות קשר ועניבה על גביו כשבדעתו לקיים יותר משבעה ימים, אבל אם בדעתו לקיים עד שבעה ימים אין צריך להחמיר בזה". ועיין ציץ אליעזר חלק ז סימן כט. ועיין לעיל, שיש סוברים שמותר לקשור קשר הדיוט לפחות משבעה ימים.
59. שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רח, בשם הגרש"ז אוירבך. ועיין ארחות שבת פרק י הערה מג, בשם הגר"י קרליץ, שחולק וסובר שמן הדין קשר עניבה שמתפרק במשיכת קצה אחד של העניבה אינו נחשב קשר, ומותר לעשותו לזמן מרובה, אך נכון להחמיר ולהחשיבו כקשר, ועיין איל משולש (קושר) פרק ח סעיף יד והערה נא. ועיין ארחות שבת פרק י סעיף כג, ואור לציון חלק ב פרק מז אות כא.
60. שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רח, וארחות שבת פרק י הערה מג.
61. 'לקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב עמ' תקסג.

סגירת אזיקון

יש סוברים שמותר לסגור אזיקון בשבת⁶², כיוון שחיבור קצות האזיקון אינו נעשה על ידי קשר, אלא על ידי שן פלסטיק שנתקעת בבליטות הזעירות שעל גבי האזיקון ואינה מאפשרת את פתיחתו⁶³. ויש חולקים וסוברים שסגירתו נחשבת קשירה והיא אסורה בשבת, כיוון שבסגירת האזיקון מחברים את שני קצותיו זה לזה⁶⁴ ונוהגים לכנות חיבור זה בשם קשירה⁶⁵, וכן הלכה⁶⁶.

עשיית חבלים

שזירת חוטים יחד ליצירת חבל היא תולדה של מלאכת קושר⁶⁷, כיוון שחיבור חוטים על ידי שזירתם יחד דומה לחיבור חוטים על ידי קשירתם⁶⁸.

ליפוף חוט מתכת

יש סוברים שמותר ללפף חוט מתכת סביב שקית כדי לסווגה לזמן של יותר מעשרים וארבע שעות⁶⁹ (תמונה 69), כיוון שמטרת הליפוף אינה

תמונה 69

62. חזון עובדיה חלק ה עמ' עה, חוט שני חלק ב עמ' רלא, שמירת שבת כהלכתה פרק מ סעיף לב.
63. עיין אשרי האיש פרק כב סעיף א, עיין חוט שני חלק ב עמ' רלא.
64. שו"ת משנת יוסף חלק י סימן עב, שו"ת שערי יושר חלק ה סימן נח אות א.
65. פסקי תשובות סימן שיז הערה 134, שערי יושר שם ד"ה הרמב"ם.
66. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
67. רמב"ם שבת י ח, משנ"ב שיז לד.
68. עיין אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן פד ד"ה והנה משמע לע"ד, איל משולש (קושר) פרק א סעיף יח ופרק ט סעיף א.
69. שבט הלוי חלק ח סימן נה וחלק י סימן סא, חזון עובדיה חלק ה עמ' עז, עיין אור לציון חלק ב פרק כט תשובה ב, חוט שני חלק ב עמוד רכה, דברי חכמים (גינזברג) עמ' קכד, בשם הגר"מ פיינשטיין והגר"פ שיינברג. ועיין הליכות אבן ישראל פרק ע סעיף טז.

ליצור חבל אלא לסגור את השקית⁷⁰. ויש חולקים וסוברים שלפוף חוט מתכת דומה לשזירת חבל, ולכן אסור ללפפו סביב שקית כדי לסוגרה לזמן של יותר מעשרים וארבע שעות⁷¹, וכן הלכה⁷².

ניפוח בלון

אסור לעשות בשבת פעולות שרגילים לסיימן בקשירת קשר, מחשש שאדם יטעה ויקשור קשר בסוף הפעולה⁷³. לדוגמה אסור לנפח בלון אף בלא לקשור אותו, כיוון שרגילים לקשור אותו לאחר הניפוח⁷⁴.

70. שבט הלוי חלק ח סימן נה וחלק י סימן סא, חזון עובדיה שם. ועיין שבט הלוי חלק ח שם, וחוט שני שם, טעמים נוספים.
71. שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה קעד, בשם הגרש"ז אוירבך, ארחות שבת פרק י הערה נא, בשם הגר"ש אלישיב. ועיין משנה הלכות חלק ה סימן נ.
72. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
73. עיין משנ"ב שיז כ, וחוט שני חלק ב עמ' רלב, והליכות עולם חלק ד עמ' רכח, ומאמר מרדכי פרק צג סעיף יב, ושמירת שבת כהלכתה פרק טז סוף הערה סב, וארחות שבת פרק י סוף ההקדמה לסעיף א ופרק ח סעיף ט וסעיף עא, ופיה פתחה בחכמה (תשע"ח) חלק א פרק כג הערה ו. ועיין כף החיים שיז לד.
74. עיין שלחן שלמה סימן שיג סעיף ו אות ז (ג), שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף ז, ארחות שבת פרק ח סעיף ט, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' עח, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) חלק א פרק כג הערה ו, קובץ אליבא דהלכתא גיליון ע עמ' נב, בשם הגר"ש דבליצקי, והגר"ע אוירבך שליט"א. ועיין מאמר מרדכי פרק פב סעיף כ, שחולק, ועיין דור המלקטים (תשע"ו) חלק ד עמ' 2343, שהתקשו בטעמו, ועיין הלכה שלימה על הלכות מלאכות שבת חלק ב עמ' קנו, ודור המלקטים שם עמ' 2341, ומנחת יצחק חלק ו סימן ל, ושבט הלוי חלק ט סימן עח ד"ה בלון. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טז הערה סג, בשם הגרש"ז אוירבך, וחוט שני חלק ב עמ' רלב, שהאיסור לעשות פעולה שרגילים לסיימה על ידי קשירת קשר הוא רק אם קשירת הקשר אסורה מהתורה, אך אם קשירת הקשר אסורה מדרבנן, מותר לעשות את הפעולה בלי לקשור קשר, ועיין שמירת שבת כהלכה שם, שמסיבה זו מותר לחרוז חרוזים של ילדים כאשר המחרוזת העשויה מהן אינה עומדת להתקיים, ועיין חוט שני שם.

פרק לד דיני מלאכת מתיר

מלאכת מתיר היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. עניינה של מלאכה זו הוא התרת קשרים, והיא נעשתה במשכן כאשר היה צורך לקצר את הרשתות שבהן צדו את חילזון התכלת לצביעת יריעות המשכן, ולשם כך התירו את קשרי הרשתות וקיצרו אותן².

קשרים שאסור להתיר בשבת, וקשרים שמותר להתיר בשבת

כל קשר שאסור לקושרו בשבת אסור להתירו בה, וכל קשר שמותר לקושרו בשבת מותר להתירו בה³. לכן אסור להתיר בשבת קשר אומן או קשר שעשוי לזמן ארוך, כיוון שאסור לקשור קשרים אלו בשבת, כמבואר לעיל, אך מותר להתיר קשר הדיוט שעשוי לזמן קצר, כיוון שמותר לקשור קשר כזה, כמבואר לעיל⁴. לדוגמה קשר כפול נחשב לפי

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.

2. שבת עד ב, ורש"י שם קיא ב ד"ה כך הוא.

3. רמ"א שיז א, משנ"ב שם ס"ק ז, חזון עובדיה חלק ה עמ' מז, מאמר מרדכי פרק צא סעיף א, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף נח. עיין משנ"ב סימן שיז ס"ק ז וס"ק כג, וכף החיים שיז מה, שקשר שאסור להתירו אסור גם לחותכו, ועיין תהלה לדוד (אורטנברג) שיז יג, וארחות שבת פרק י סעיף ח, שלא רק חיתוך הקשר אסור, אלא גם חיתוך החוט שלא במקום הקשר, ועיין מחזה אליהו חלק ג סימן נה, ומנחת איש (שפירא) חלק א פרק טו הערה 109, ונאות מרדכי חלק טז עמ' 510, שחולקים, וכן שמענו מהגר"י אריאל שליט"א.

4. עיין פרק לג.

רוב הפוסקים לקשר אומן⁵ ואסור להתירו⁶, אך קשר של שרוכי נעליים הוא קשר של הדיוט⁷, ומותר להתירו אם הוא נקשר לזמן קצר⁸.

התרת קשר שנקשר בטעות

אדם שניסה לקשור קשר שמותר לקשור בשבת, ובטעות נוצר לו קשר שאסור לקשור בשבת – רשאי להתיר את הקשר שנוצר בטעות⁹. לדוגמה

5. עיין פרק לג.
6. ארחות שבת פרק י' סעיף ה. ועיין רמ"א שיז א, שכדי למנוע צער מותר להתיר קשר כפול שקשור לזמן קצר, ועיין תהלה לדוד (אורטנברג) שיז ד, ומחזה אליהו חלק א סימן מז אות א ס"ק ב, וילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב עמ' תקנט-תקס הערה יד, שההיתר להתיר קשר כדי למנוע צער נאמר רק ביחס לקשר כפול, שיש סוברים שהוא קשר של הדיוט ושמותר להתירו אף שלא במקום צער, אך אין להתיר קשר אחר כדי למנוע צער, ועיין דברי יציב כרך ליקוטים תשובה לד ס"ק ו, ואיל משולש קושר פרק ז סעיף ז והערה מה, שיש חולקים וסוברים שלדעת הרמ"א מותר להתיר כל קשר שהתרתו אסורה מדרבנן (ולא רק קשר כפול) כדי למנוע צער, ועיין פרק לג.
7. עיין פרק לג.
8. משנ"ב שיז כט. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה ס, בשם הגרש"ז אוירבך, בדעת הלבוש שיז ג, שקשר חד פעמי שלאחר התרתו אין חוזרים וקושרים אותו, והוא מונע את השימוש בדבר (כגון מתנה שקשורה בחוט והקשר מיועד להתקיים רק עד פתיחתה, או כובס שקושר שני חלקי בגד זה לזה כדי שלא יאבדו עד שיבוא בעל הבית וייקחם), מותר להתירו אף אם בשעת קשירתו היה ידוע שיתירו אותו לאחר יותר משבעה ימים, כיוון שקשר זה הוא קשר זמני במהותו (ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק לה הערה ע, בשם הגרש"ז אוירבך, שאם קשירת הקשר הייתה לזמן מרובה אסור להתירו), ועיין משנ"ב שיז כא, שהט"ז חולק על הלבוש, ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, בשם הגרש"ז אוירבך, וחזון עובדיה חלק ה עמ' עא, שהלכה כלבוש, ועיין חוט שני חלק ב עמ' רכד, ואז נדברו חלק ז סימן לד, שחוששים לדעת הט"ז, (ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, בשם הגרש"ז אוירבך, שחיתוך החוט בדרך השחתה מותר גם לדעת הט"ז).
9. עיין משנ"ב שיז כג, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף ס, וארחות שבת פרק י' סעיף ז, ופסקי תשובות שיז ט. ועיין ארחות שבת פרק ח הערה יז, ותורת המלאכות חלק ד מלאכה כב ס"ק ט עמ' קח ד"ה ובחזון, שהחזון איש חולק וסובר שההיתר להתיר קשר שנקשר בטעות הוא רק אם נוצר קשר כפול (שלדעתו מעיקר הדין אינו נחשב קשר של אומן), אך אם נוצר קשר של אומן אסור להתירו אף שנקשר בטעות. ועיין קצות השולחן סימן ככג בדי השלחן ס"ק יא, ומאמר מרדכי פרק צא סעיף טו, שחולקים על עיקר דין זה, וסוברים שמותר להתיר קשר שנקשר בטעות רק אם אי התרתו גורם צער. • עיין שבט הקהתי חלק ה סימן סו, שילד קטן שקשר קשר שרגילים להתיר בו ביום, וכוונתו הייתה שהקשר יישאר לזמן רב, מותר להתירו, כיוון שאין בכוח מחשבת הקטן לשנות את ייעוד הקשר ולהפוך אותו לקשר הקשור לזמן ארוך.

אדם שניסה לקשור את שרוכי הנעליים ובטעות נקשרו השרוכים בקשר כפול, רשאי להתירו¹⁰. הטעם לכך הוא שקשר שנקשר בטעות נחשב קשר הדיוט שנקשר לזמן קצר, וקשר מסוג זה מותר להתירו¹¹. הוא נחשב קשר הדיוט כיוון שהוא נקשר מאליו, וקשר של אומן הוא קשר שנקשר בכוונה¹², והוא נחשב קשר לזמן קצר, כיוון שבדרך כלל אדם מתיר קשר שנוצר בטעות, וחוזר וקושר את הקשר כרצונו¹³.

הפרדת חוטי ציצית שהסתבכו

חוטי ציצית שהסתבכו אלו באלו, יש סוברים שאסור להפרידם¹⁴, משום שהפרדתם נחשבת התרת קשר¹⁵ או משום שהיא נחשבת תיקון כלי, שכן לכתחילה יש להפריד את חוטי הציצית אלו מאלו לפני לבישת הציצית¹⁶. ויש חולקים וסוברים שהפרדתם מותרת¹⁷, מפני שחוטי הציצית לא נקשרו בכוונה אלא הסתבכו מאליהם¹⁸, ולכן לדבריהם הפרדתם אינה אסורה משום מלאכת מתיר. וכן כיוון שציצית שחוטיה

10. פסקי תשובות סימן שיז הערה 84.

11. עיין נזר ישראל (אורבך) שבת חלק א סימן סז ליקוטי רימ"א ס"ק י, וחידושים ובאורים שבת קיג א ד"ה במ"ב.

12. נזר ישראל (אורבך) שבת חלק א סימן סז ליקוטי רימ"א ס"ק י, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סוף הערה רה, בשם הגרש"ז אורבך, עיין משנה הלכות חלק ג סוף סימן לח. ועיין מחזה אליהו חלק א תשובה מח אות ט.

13. חידושים ובאורים שבת קיג א ד"ה במ"ב. ועיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק יז, ושולחן שלמה שבת חלק ב סימן שיז סעיף ד אות י (ג) עמ' רנט.

14. שערי תשובה סימן ח ס"ק ח, כף החיים סימן ח ס"ק ל, מאמר מרדכי פרק צא סעיף עב, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף צד. ועיין שערי תשובה שם, וכף החיים שם, ומאמר מרדכי שם, שאפילו אם חוטי הציצית הסתבכו רק מעט אסור להפרידם, וכן משמע מהשמירת שבת כהלכתה שם, שאינו מחלק בין הסתבכו מעט להסתבכו הרבה.

15. מאמר מרדכי פרק צא סעיף עב.

16. עיין גן המלך סימן סה, שלמי ציבור (אלגאזי) דיני ציצית אות ו. ועיין כף החיים ח ל.

17. חזון עובדיה חלק ה עמ' של, באר משה חלק ח סימן מג, דעת נוטה חלק ב תשובה קי. ועיין באר משה שם, שאפילו אם חוטי הציצית הסתבכו הרבה מותר להפרידם, וכן משמע מחזון עובדיה שם וביע אומר חלק ה אורח חיים סימן ג.

18. 'ירושלים במועדיה שבת ב עמ' מה הערה 19. ועיין הליכות שלמה הלכות תפילה פרק ג דבר הלכה ט, טעם אחר, שסבך חוטי הציצית אינו נחשב קשר.

מסובכים היא ציצית כשרה¹⁹ הפרדתם אינה אסורה משום תיקון כלי. למעשה, אם חוטי הציצית הסתבכו מעט מותר להפרידם, ואם הסתבכו הרבה אסור להפרידם²⁰.

חיתוך חוט שיש בו קשר

חוט שיש בו קשר שאסור להתירו - אסור גם לחתוך אותו²¹, כיוון שחיתוך החוט נחשב כהתרת הקשר, שכן על ידי החיתוך מאבד הקשר את משמעותו²². אך אם החוט קשור סביב חבילה או קופסה מותר לחתוך אותו בצורה שמקלקלת אותו²³, כיוון שהוא עומד לפתיחה²⁴, וחיתוכו נעשה כדרך אגב כדי להגיע אל תכולת החבילה, ולא בשביל להכשירו לשימוש²⁵.

19. משא המלך (אברג'ל) שבת חלק ב סימן שיד אות כה. ועיין שיח יהודה (רפפורט) אורח חיים סוף סימן יא.

20. הליכות שלמה הלכות תפילה פרק ג סעיף ה, חוט שני חלק ב עמ' רל, אור לציון חלק ב פרק כט סעיף ז: "הסתבכו הרבה עד שנעשו כעין פקעת", פסקי תשובות יג ג, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

21. עיין משנ"ב סימן שיד ס"ק ז וס"ק כג, כף החיים שיד מה, שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה ט, ארחות שבת פרק י סעיף לב. ועיין תהלה לדוד (אורטנברג) שיד יג, וארחות שבת שם, שחיתוך החוט אסור גם שלא במקום הקשר, וכן משמע מסתימת המשנ"ב, ועיין איל משולש (קושר) פרק ב הערה כ, שמסתפק בזה, ועיין מנחת איש (שפירא) חלק א פרק טו הערה 109, ומחזה אליהו חלק ג סימן נה ד"ה והנה הרבה. • עיין משנ"ב שיד ז, ופסקי תשובות סימן שיד הערה 26, שחוט שיש בו קשר שמותר להתירו אך התרתו כרוכה בטרחה רבה מותר לחתוך אותו, אך אין לעשות זאת בפני אנשים שאינם בקיאים בהלכה, כי הם עלולים לחשוב שמותר לחתוך כל חוט, גם אם יש בו קשר שאסור להתירו.

22. עיין תהלה לדוד (אורטנברג) סימן שיד סוף ס"ק ז, תורת המלאכות חלק ד מלאכה כב ס"ק ז ד"ה אמנם, עיין בנין אב שבת עמ' רלב. ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' רנ, וארחות שבת פרק י הערה נד. ועיין מחזה אליהו חלק ג סימן נה, שחולק וסובר שחיתוך חוט אינו נחשב התרת קשר.

23. חזון איש אורח חיים סימן נא ס"ק יג וסימן נב ס"ק יז, שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה ט, בשם הגרש"ז אוירבך, חזון עובדיה שבת חלק ה עמ' עד, פסקי תשובות שיד ג.

24. שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה סא, בשם הגרש"ז אוירבך. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם סעיף טו, שמותר לחתוך את החוט דווקא אם אי אפשר להסירו בלי לחותכו.

25. עיין חזון איש אורח חיים סימן נא ס"ק יג.

פרק לה דיני מלאכת תופר

מלאכת תופר היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן בתפירת יריעות המשכן זו לזו².

לא רק יצירת תפר חדש נחשבת לתפירה, אלא גם מתיחת חוט של תפר שהתרופף³, ולכן אסור למתוח חוט של כפתור או של מכפלת שהתרופפו⁴.

חיבור דברים שלא על ידי חוט ומחט

עיקר מלאכת תופר הוא החיבור הנעשה על ידי התפירה, ולא פעולת התפירה עצמה, לכן לא רק תפירה אסורה, אלא כל פעולה היוצרת חיבור הדומה לתפירה⁵. לדוגמה אסור להדביק דפים, כיוון שההדבקה

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. רש"י שמות כו ג, ערוך השולחן שיז יז.
3. שו"ע שם ו, ושער הציון שם ס.
4. חוט שני חלק א עמ' קלא ד"ה והדבר מצוי, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף עא, אור לציון חלק ב פרק מז סעיף לג.
5. באור הלכה שם יד ד"ה הרי זה תולדת תופר. ועיין תורת המלאכות חלק ד מלאכת תופר ס"ק ט, בשם הגר"ן קרליץ, שרקמה נחשבת לתפירה, וגם היא אסורה. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה פה, בשם הגרש"ד אוירבך, וחוט שני חלק א עמ' קלט ועמ' קמא, ופיה פתחה בחכמה חלק א פרק ו סעיף א והערה א, שחיבור שני דברים קשים זה לזה, או חיבור דבר רך לדבר קשה, כגון הדבקת מדבקה על בקבוק, אינו נחשב תפירה (ועיין שלחן שלמה חלק ג סימן שם אות כד עמ' שלא, ותורת המלאכות חלק ד מלאכה כג ס"ק כג ד"ה ונלע"ד, וחשוקי חמד שבת עג א ד"ה הדבקת מודעות), ועיין הגר"פ פולק בתוך קול התורה גיליון צב עמ' מט,

מחברת אותם זה לזה⁶. וכן אסור להדק דפים במהדק, כיוון שסיכת המהדק מחברת את הדפים זה לזה⁷.

חיבור שאינו גורם לדברים להתאחד לדבר אחד

חיבור דברים זה לזה אסור רק כאשר הוא גורם לדברים להתאחד לדבר אחד, אך חיבור שאינו כזה – אינו נחשב תפירה והוא מותר⁸. לדוגמה מותר להדביק פלסטר על פצע אף שהפלסטר נדבק לעור⁹, כיוון שהפלסטר אינו מתאחד עם גוף האדם ואינו הופך להיות חלק ממנו¹⁰. וכן

- שמטעם זה מותר להדביק סרט הדבקה (סלוטייפ) על מתג חשמלי, ועיין מנחת יצחק חלק ח סימן לא ד"ה והנה בביאור הלכה, ואור לציון חלק א תשובה כו, שחולקים וסוברים שהדבקה דברים קשים אסורה משום מלאכת תופר, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מו, שאסור להצמיד מודעה ללוח מודעות באמצעות נעץ, משום מלאכת תופר, ועיין ארחות שבת פרק יא הערה י, שלדעת כולם אסור לתפור כפתור לבגד, כיוון שהכפתור בטל אל הבגד ובבגד שייכת תפירה, ועיין באור הלכה שם יד ד"ה הרי זה תולדת תופר, וקובץ עטרת שלמה גיליון י עמ' מו, בשם הגר"ש אלישיב, ופיה פתחה בחכמה חלק א פרק ב הערה כג.
6. שולחן ערוך שם יד. ועיין מאמר מרדכי פרק פב סעיף יט, וחוט שני חלק א עמוד קלה ד"ה ואמנם, ועם מקדשי שביעי חלק ב תשובות הגר"ח קנייבסקי פרק א שאלה ב, וארחות שבת פרק ח סעיף יג, שהצמדת מגנט למתכת אינה נחשבת הדבקה והיא מותרת.
7. שמירת שבת כהלכתה פרק כח הערה כ, בשם הגר"ש אוירבך, אליבא דהלכתא גיליון ע עמוד לא, בשם הגר"ש אלישיב, חוט שני שבת חלק א עמ' קלו, תורת המלאכות חלק ד מלאכת תופר ס"ק יג, בשם הגר"ש וזנר.
8. אגרות משה חלק ב אורח חיים סימן פד, שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה פה, בשם הגר"ש אוירבך, אז נדברו חלק ז סימן פז ד"ה מה שכתבנו, פיה פתחה בחכמה חלק א פרק ו סעיף ב, עיין ארחות שבת פרק יא סעיף ז, כללים בהלכות שבת מלאכת תופר עמ' רנ-רנא.
9. אשרי האיש פרק מג סעיף ו, חוט שני חלק א עמ' קלט, אור לציון חלק ב פרק לו שאלה טו, חזון עובדיה חלק ג עמ' תג. ועיין זכרון שבת לישראל עמ' תפג, בשם הגר"ח קנייבסקי, שחולק. ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) פרק לא סעיף ח, וחוט שני חלק א עמ' קלט-קמ, ובאר משה חלק שני סימן כט אות ב, וארחות שבת פרק יא סעיף לה, שיש להיזהר שלא להדביק צד אחד של הפלסטר על צידו השני (כפי שנוהגים לעשות כאשר מדביקים פלסטר על אצבע) ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק לה הערה סז, בשם הגר"ש אוירבך, ולפי דבריו נראה שמותר להדביק צד אחד של פלסטר על צידו השני.
10. כללים בהלכות שבת תופר עמ' רנא, שו"ת יבקש תורה שבת סימן מא ענף ה אות י. ועיין חוט שני חלק א עמ' קלט, ואור לציון חלק ב פרק לו שאלה טו, וחזון עובדיה חלק ג עמ' תג, טעמים נוספים. ועיין מנחת איש (שפירא) שבת חלק א פרק טז סעיף כא הערה 42, בשם הגר"ש שפירא, שמותר להדביק תחבושת היגיינית לבגד, כיוון שהתחבושת והבגד אינם הופכים לדבר אחד, ועיין פרק לו, שלכתחילה יש להסיר בערב שבת את רצועות הפלסטיק הדקיקות המודבקות על גבי

תמונה 70

מותר להכניס דפים לאוגדן (תמונה 70)¹¹, כיוון שמטרת האוגדן אינה להפוך את הדפים לדבר אחד, אלא לשמור עליהם מסודרים, שלא יתערבבו או יאבדו¹². וכן מותר להצמיד דפים בסיכת משרד¹³ (תמונה 71), כיוון שהסיכה אינה מחברת את הדפים בחיבור קבוע, והם אינם הופכים לדבר אחד¹⁴.

חיבור שמיועד לפתיחה ולסגירה

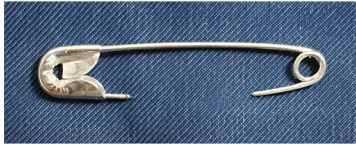
תמונה 71

בדרך כלל מטרת התפירה היא ליצור חיבור קבוע, ולכן חיבור שמיועד לפתיחה ולסגירה אינו נחשב לתפירה והוא מותר¹⁵. לדוגמה מותר לסגור כפתורים של בגד¹⁶, כיוון שהם מיועדים לפתיחה ולסגירה.

- מדבקות הפלסטר והתחבושת ולהחזירן למקומן, כדי שהדבקתן תהיה הדבקה זמנית.
11. שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף יא, תורת המלאכות חלק ד תופר ס"ק כא ד"ה ושמעתי, בשם הגר"ש ווזנר והגר"ן קרליץ.
12. שמירת שבת כהלכתה פרק כח הערה כו. ועיין תורת המלאכות שם, טעמים נוספים.
13. תורת המלאכות חלק ד מלאכת תופר ס"ק כ עמ' קנה, בשם הגר"ש ווזנר, קונטרס תופר וקורע פרק ג סעיף ב.
14. קונטרס תופר וקורע פרק ג סעיף ב. ועיין תורת המלאכות שם, טעמים נוספים.
15. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רמו, בשם הגר"ש אוירבך, בצל החכמה חלק ג סימן צב אות ח.
16. אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן פד ד"ה הנה בדבר, שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רמו, בשם הגר"ש אוירבך, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' רכא, בשם הגר"ש אלישיב. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, בשם הגר"ש אוירבך, ושבות יצחק שם, בשם הגר"ש אלישיב, שמותר לסגור כפתור גם כאשר הוא נועד להישאר סגור למשך זמן רב.

וכן מותר לסגור רוכסן¹⁷, סקוץ¹⁸, וסרט הדבקה המיועד לסגירה חוזרת של אריזת מזון¹⁹.

חיבור בסיכת ביטחון

תמונה 72

יש סוברים שאסור להצמיד חלקי בגד זה לזה בסיכת ביטחון (תמונה 72), כגון כאשר מכפלת או תפר נפרמו, משום שפעולה זו דומה לתפירה²⁰. ויש חולקים וסוברים שמותר להצמיד את

17. שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף עח, והערה רמו, בשם הגרש"ז אוירבך. ועיין שם, ובצל החכמה חלק ג סימן צב אות ח, שמותר לסגור רוכסן גם כאשר הוא עומד להישאר סגור זמן רב, ועיין שבת הלוי חלק ג סימן נא וחלק ח סימן סא, וחוט שני חלק א עמ' קלד, ופיה פתחה בחכמה חלק א פרק ו סעיף ד אות ג והערה כג, שחולקים, ועיין פיה פתחה בחכמה שם, שסגירת רוכסן חמורה מסגירת כפתור (שמותר לסגור אף כאשר הכפתור נועד להישאר סגור זמן רב - עיין הערה קודמת), משום ששליבות הרוכסן מחברות את חלקי הבגד זה לזה, בשונה מכפתור שאינו מחבר אותם, אלא רק מקרבם זה לזה.

18. שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' רכט, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף פד והערה רסו, מאמר מרדכי שבת פרק צב סעיף כז. ועיין הליכות משה שבת חלק א פרק ח סעיף ט הערה יד, שמותר לחבר חלקי בגד בסקוץ גם כאשר הם עומדים להיות מחוברים זמן רב, ועיין חוט שני חלק א עמ' קלה, ופיה פתחה בחכמה חלק א פרק ו סעיף ה אות ג אופן ב, שחולקים. 19. מאמר מרדכי שבת פרק צב סעיף ל, שמירת שבת כהלכתה פרק ט סוף הערה כא, עיין פסקי תשובות שם סוף אות מ. ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' רכז, שחולק, ועיין פיה פתחה בחכמה חלק א פרק ט סעיף כב ידון ב. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם: "יש לעיין האם בפתיחתה הראשונה של המדבקה יש משום מכה בפטיש", ועיין פסקי תשובות שם, שאוסר.

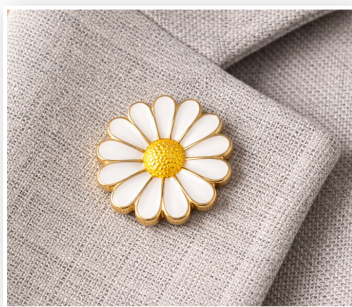
20. עיין משנ"ב שם כז: "אותן האנשים שתוחבים הקרייז (מין בגד או תכשיט) עם הבגד במחט בשתי תכיפות לאו שפיר עבדי" (ועיין ציץ אליעזר חלק יג סימן מג אות א, וחזון עובדיה חלק ה עמ' פא: "מעיקרא דדינא סבירא ליה למשנ"ב דאין לאסור וכו', ומה שכתב הוא רק לחומרא בעלמא", ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רלז, ופסקי תשובות סימן שם הערה 222, שחולקים), מנחת יצחק חלק י סימן לב ד"ה תשובה, שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רלז, בשם הגרש"ז אוירבך: "למעשה אין להקל מסברא", אז נדברו חלק ז סימן לו. ועיין פסקי תשובות שם כה, שגם לדעה זו מותר להצמיד חלקי בגד זה לזה בסיכת ביטחון כאשר ברור שהצמדתם נעשית באופן זמני (כגון להצר פתח צוואר של חולצה באופן שאינו מאפשר לפשוט אותה ללא הסרת הסיכה לפני כן), כיוון שחיבור שניכר שהוא זמני אינו דומה לתפירה. ועיין בן איש חי שנה שנייה פרשת כי תשא אות ט, וכף החיים שם נח, ושו"ת באר משה חלק ב סימן כט.

חלקי הבגד זה לזה באופן זמני בסיכת ביטחון²¹, כיוון שהיא עומדת לפתיחה ולסגירה²², וכן הלכה²³.

הדבקה חלשה

הדבקה חלשה אינה נחשבת תפירה²⁴, כיוון שדברים המחוברים בחיבור חלש אינם נחשבים דבר אחד²⁵. לכן מותר להדביק בספרים סימניות

21. חזון איש אורח חיים סימן קנו השמטות לסימן שמ עמ' רנז (ועיין ארחות רבנו חלק א עמ' שז), אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן פד ד"ה עכ"פ, ציץ אליעזר חלק יג סימן מג, אור לציון חלק ב פרק כט תשובה ה, חזון עובדיה חלק ה עמ' פג, אשרי האיש אורח חיים חלק ב פרק יט סעיף עד, חוט שני חלק א עמ' קלח, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף עד. ועיין אור לציון שם, וחוט שני שם, שההיתר הוא רק בחיבור זמני, ועיין אגרות משה שם, וציץ אליעזר שם, שחולקים. ועיין בן איש חי שנה שנייה פרשת כי תשא סעיף ט, וכף החיים שם נח.
22. חזון איש אורח חיים סימן קנו השמטות לסימן שמ עמ' רנז, ציץ אליעזר חלק יג סימן מג. ועיין אשל אברהם (בוטשטאש) מהדורא תניינא סימן תקכו סעיף א, טעם אחר.

תמונה 73

23. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין אור לציון חלק ב פרק כט תשובה ה, ומנחת איש (שפירא) פרק טז סעיף יג והערה 23, בשם הגר"י שפירא, וארחות שבת פרק יא הערה יד, שמותר לחבר סיכת נוי לבגד בלי לחבר את שני צדדי הבגד זה לזה (תמונה 73), כיוון שהסיכה אינה מחברת את חלקי הבגד זה לזה, ועיין שולחן שלמה סימן שיז סעיף ד אות י (ב), וחוט שני חלק א עמ' קלו.
24. מאמר מרדכי שבת פרק צב סעיף כח, חוט שני שבת חלק א עמ' קמ, פסקי תשובות סימן שמ הערה 336, בדעת האגרות משה אורח חיים חלק ב סימן פד ד"ה והנה משמע לע"ד, בין שבת חלק שני פרק י סוף אות ה, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א: "הדבקה חלשה מותרת, בתנאי שההסרה קלה מאוד ואינה קורעת שום דבר מהמשטח שאליו המדבקה הייתה מחוברת". ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' רכז, בשם הגר"ש אלישיב, ואריה שאג (כהן) עמ' תקסח-תקסט, בשם הגר"ח קנייבסקי, ותורת המלאכות חלק ד מלאכת תופר ס"ק ו*, בשם הגר"נ קרליץ, שחולקים וסוברים שהדבקה חלשה נחשבת תפירה. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף ח.
25. בין שבת שם.

תמונה 75

תמונה 74

דביקות (תמונה 74)²⁶, וכן מותר להדביק פתק שיש בראשו פס דבק (תמונה 75), כיוון שחיבורם חלש²⁷.

שימוש בניילון נצמד

מותר לפרוס ניילון נצמד על כלי או על מאכל אף שהוא נדבק לעצמו בעת השימוש²⁸, כיוון שהחיבור בין שכבות הניילון חלש, ואפשר להפרידו בקלות²⁹. בנוסף, החיבור בין שכבות הניילון אינו נעשה על ידי חומר מדבק, אלא על ידי כוחות חשמליים עדינים שמושכים את השכבות זו

26. מאמר מרדכי שבת פרק צב סעיף כח, חוט שני שבת חלק א עמ' קמ, פסקי תשובות סימן שמ הערה 336, בדעת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן פד ד"ה והנה משמע לע"ד, בנין שבת חלק שני פרק י סוף אות ה. ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' רכז, בשם הגרי"ש אלישיב, ואריה שאג (כהן) עמ' תקסח-תקסט, בשם הגר"ח קנייבסקי, שחולקים, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף ח, ופיה פתחה בחכמה חלק א פרק ו הערה כב, שמחלקים בין הדבקה לזמן קצר, המותרת, להדבקה לזמן ארוך, האסורה.

27. פסקי תשובות שמ לח.

28. חוט שני חלק א עמ' קלח, פסקי תשובות סימן שמ אות לח, פיה פתחה בחכמה חלק א פרק ו סעיף ה אות ד, מנחת איש (שפירא) חלק ב פרק טז סעיף לח.

29. הליכות שבת (לינדר) עמ' רכה הערה לא. ועיין חוט שני חלק א עמ' קלח: "אין לחוש בו משום תופר, דאין זה חיבור כל כך". ועיין פיה פתחה בחכמה שם הערה לג: "מה שמצינו ששתי שכבות של ניילון נצמד נצמדות זו לזו - אין החיבור הזה תפירה, שהרי בעצם אין כאן חיבור, וכמו שרואים שאחרי שמתחילים להפרידן זו מזו כבר הולך ונפרד ממילא".

לזו³⁰. עם זאת, יש להקפיד שהניילון יהיה חתוך מערב שבת, שכן חיתוך הניילון בשבת אסור משום מלאכת קורע³¹.

הדבקה זמנית

הדבקה זמנית - שמיועדת להסרה לאחר פחות מעשרים וארבע שעות³² - יש סוברים שהיא אסורה³³, ויש סוברים שהיא מותרת³⁴ כיוון שחיבור

30. עיין פסקי תשובות סימן שם אות לח, עיין שלמי יהונתן סימן שם סעיף יד עמ' רסד. ועיין תורת המלאכות חלק ד מלאכת תופר סוף ס"ק יז: "ושמעתי מהגר"ן קרליץ זצ"ל, דהא דאין זה חשיב חיבור, כיוון דלא הוי דיבוק כלל, רק נצמדו שני הגופים יחד".

31. פסקי תשובות סימן שם לד.

32. עיין שו"ת משנת יוסף חלק י סימן עז אות ג, ומחזה אליהו חלק א סימן ע סעיף ה ס"ק יג, ופסקי תשובות סימן שכן הערה 379, ותורת המלאכות חלק ד עמ' קלח, שהדבקה שאילו הייתה קשר הייתה נחשבת לקשר שאינו קשר של קיימא, נחשבת להדבקה זמנית, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין פרק לג, שלדעת רוב הפוסקים קשר שעשוי לפחות מעשרים וארבע שעות נחשב קשר שאינו של קיימא, ועיין שם, שיש חולקים וסוברים שקשר שעשוי לפחות משבעה ימים נחשב קשר שאינו של קיימא.

33. שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' רכז, בשם הגר"ש אלישיב, מנחת יצחק חלק ח סימן לא. ביתר באור: עיין שו"ע שם ז, ורמ"א שיש ג דעה א, שתפירה שאינה של קיימא אסורה, ועיין מנחת יצחק חלק ח סימן לא ד"ה דאתאן וד"ה ובזה, ויחזה דעת חלק ו סימן כד, ושבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' רכז, בשם הגר"ש אלישיב, ושבת הלוי חלק ח סימן נ, וחו"ט שני חלק א עמ' קלב-קלג, שפסקו כדעה זו, ועיין מנחת יצחק חלק ח סימן לא, ושבות יצחק שם, בשם הגר"ש אלישיב, שדין הדבקה זמנית כדין תפירה זמנית, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה כא, בשם הגרש"ז אוירבך, שחולק וסובר שהדבקה זמנית מותרת אף לדעת הסוברים שתפירה זמנית אסורה, מפני שהסיבה שהדבקה היא תולדה של תופר היא שהיא עושה את הניירות לגוף אחד, אך הדבקה זמנית אינה עושה את הדפים לאחד, ועיין ציץ אליעזר חלק טז סימן ו אות ד ד"ה ואגב מעניין, ועיין הערה הבאה.

34. עיין רמ"א שיש ג דעה ב, כף החיים שיש ג: "במקום צורך", שולחן שלמה סימן שיש אות י, ציץ אליעזר חלק טז סימן ו אותיות ג-ד, אור לציון חלק ב פרק כט הערה ו, שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רלז, מחזה אליהו חלק א סימן ע אות ב. ביתר ביאור: עיין רמ"א שם, ששמע שהרמ"א פסק כדעה זו, ועיין תהלה לדוד שם ו, שהקשה מדוע הרמ"א לא השיג על השלחן ערוך שפסק בסימן שם סעיף ז שתפירה לזמן מועט אסורה, ועיין ציץ אליעזר חלק טז סימן ו אות ג ד"ה ויש עוד לציין, ואז נדברו חלק ז סימן לה, שהרמ"א סמך על מה שכתב בסימן שיש, ועיין תהלה לדוד שם, שחולק וסובר שהרמ"א בסימן שיש הקל רק בקריעת חיבור זמני, אך תפירה זמנית אסורה. • עיין רמ"א שיש ג: "ואין להתיר בפני עם הארץ", ועיין אור לציון חלק ב פרק לו הערה טו, שהטעם לכך הוא שיש חשש שעם הארץ ילמד להקל יותר, ועיין אור לציון חלק ב פרק כט הערה ו, ומחזה אליהו חלק א סימן ע אות א ס"ק א, שאף שתפירה זמנית

זמני אינו גורם לדברים המחוברים להתאחד לדבר אחד³⁵, וכן הלכה³⁶.

סגירת טיטול בלשונית הדבקה

בעת החלפת טיטול לתינוק, מותר להצמיד את חלקי הטיטול אלו לאלו באמצעות לשונית ההדבקה³⁷, משום שהיא מיועדת לפתיחה ולסגירה³⁸.

הדבקת טיטול לאחר הסרתו

לאחר הסרת טיטול מלוכל מתינוק, רבים נוהגים לקפל אותו ולהדק אותו באמצעות סרטי ההדבקה שבצדדיו, כדי למנוע את פתיחתו ואת פיזור תכולתו. יש סוברים שהדבקה זו אסורה כיוון שהיא אינה זמנית³⁹, ויש סוברים שהיא מותרת, כיוון שהיא נצרכת לזמן קצר בלבד, שכן

אסורה בפני עם הארץ, הדבקה זמנית מותרת, מפני שאינה נראית כתפירה, ועם הארץ שרואה שמקלים בהדבקה זמנית לא יבוא להקל בתפירה מתקיימת, ועיין שלחן שלמה סימן שיד סעיף ט הערה ל, וציץ אליעזר חלק טז סימן ו אות ד, ומחזה אליהו חלק א סימן ע אות א ס"ק א. 35. שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה כא, בשם הגרש"ז אוירבך, פיה פתחה בחכמה חלק א פרק ו סעיף ג.

36. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

37. ציץ אליעזר חלק טז סימן ו אות ד, יחזה דעת חלק ו סימן כד ד"ה הן אמת, אור לציון חלק ב פרק כט תשובה ו, ארחות שבת פרק יא הערה מח, בשם הגרש"ז אוירבך, חוט שני חלק א עמ' קלז, קובץ מבית לוי גיליון יט עמ' מט הערה ב, בשם הגר"ש ווזנר, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף פז, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין פרק לו, שיש סוברים שהסרת הכיסוי מעל סרט ההדבקה אסורה משום מלאכת קורע. ועיין מנחת יצחק חלק ח סימן לא ד"ה ועתה נבוא וד"ה ובזה נאמר, ושבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' רכז, בשם הגר"ש אלישיב, שחולקים ואוסרים להצמיד את חלקי הטיטול זה לזה בלשונית ההדבקה. ועיין שבות יצחק שם עמ' רכט, בשם הגר"ש אלישיב, שהצמדת חלקי הטיטול זה לזה בסקוץ מותרת. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף פז, שעדיף להשתמש בטיטולים שנסגרים בסקוץ.

38. חוט שני חלק א עמ' קלז, קובץ מבית לוי גיליון יט עמ' מט הערה ב, בשם הגר"ש ווזנר. ועיין ציץ אליעזר חלק טז סימן ו אות ד, ואור לציון חלק ב פרק כט תשובה ו, וארחות שבת פרק יא הערה מח, בשם הגרש"ז אוירבך, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף פז, שהצמדת חלקי טיטול זה לזה בלשונית ההדבקה מותרת גם משום שזו הדבקה זמנית.

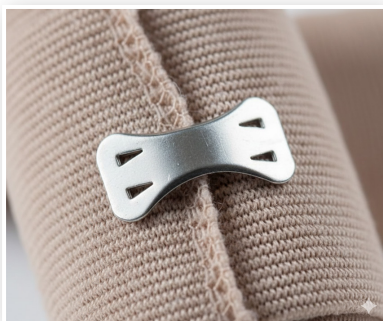
39. הליכות עולם חלק ד פרשת כי תשא סוף הלכה ה, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' רכז ואילך, בשם הגר"ש אלישיב, אור לציון חלק ב פרק כט סעיף ו, חוט שני חלק א עמ' קלז ד"ה וכל זה, ארחות שבת פרק יא סעיף לו.

לאחר זריקת הטיטול לפח אין צורך בסגירתו, ולכן היא נחשבת הדבקה זמנית⁴⁰, וכן הלכה⁴¹.

הדבקת טיטול בסקוץ' לאחר הסרתו מגוף התינוק מותרת לכל הדעות, כיוון שסקוץ' הוא סוג חיבור שמיועד לפתיחה ולסגירה חוזרות⁴².

הדבקת תחבושת

תמונה 76

כאשר חובשים פצע נהוג להדביק לקצה התחבושת סרט הדבקה (פלסטר) כדי להדק בעזרתו את התחבושת לגוף האדם. הדבקה זו אסורה בשבת⁴³, כיוון שהיא אינה הדבקה זמנית, שכן גם כאשר מסירים את התחבושת, לרוב אין מסירים ממנה את סרט ההדבקה⁴⁴, לכן יש להדק את התחבושת

בקשירתה בקשר עניבה, או בסיכת ביטחון או במהדקי תחבושת ייעודיים (תמונה 76)⁴⁵.

40. שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רעג ופרק לה הערה סז, בשם הגרש"ז אוירבך, שו"ת מנחת אשר חלק ב סימן לט ד"ה ולפ"ז כתבתי.

41. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

42. שבות יצחק (בדיני יד מלאכות שבת) עמ' רל, הליכות משה שבת חלק א פרק ח סעיף ט הערה יד. ועיין עם מקדשי שביעי חלק שני פרק שישי הערה 45, בשם הגר"י קרליץ, ופיה פתחה בחכמה חלק ראשון פרק יב סעיף ז נידון ד, שחולקים.

43. אשרי האיש חלק שני פרק מג סעיף ו, שמירת שבת כהלכתה פרק לה סעיף כו. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק לה הערה סז, בשם הגרש"ז אוירבך, ובנין שבת חלק ב פרק ט סעיף ח, שחולקים וסוברים שמותר להדביק את הפלסטר לתחבושת כיוון שהדבקה זו מיועדת לזמן קצר בלבד, שכן לאחר הסרת התחבושת מהגוף זורקים את התחבושת לפח ואין יותר צורך בהדבקה, ולכן היא נחשבת הדבקה זמנית, ועיין ציץ אליעזר חלק יב סימן מא שמתיר מטעם אחר, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "הדבקת תחבושת היא הדבקה חזקה, וכשמפרידים אותה היא תולשת מהתחבושת ולכן היא אסורה", ועיין פסקי תשובות סימן שכח אות מו והערה 379.

44. שמירת שבת כהלכתה פרק לה הערה סח.

45. מדרך הלכתי לאחיות בבתי חולים (נויבירט) פרק ג סעיף יז.

תפירת חתך

אסור לתפור שני צדדים של חתך או של פצע, אלא אם כן הדבר נדרש למניעת סכנה, כיוון שגם תפירת עור אסורה בשבת⁴⁶. עם זאת, מותר להדביק את קצוות הפצע באמצעות 'פרפר' או פלסטר, משום שהדבקה זו אינה מחברת את חלקי העור ישירות, אלא רק מצמידה אותם זה לזה, ומאפשרת לגוף לאחות את החתך איחוי טבעי⁴⁷.

46. מנחת שלמה תניינא סימן לה אות א, נשמת אברהם (תשע"ד) אורח חיים סימן שמ סעיף ז עמ' תרטו-תרטז, בשם הגר"ש אלישיב, עיין שבט הלוי חלק ט סימן עד אות ה, אור לציון חלק ב פרק לו הערה טו, שמירת שבת כהלכתה פרק לה סעיף כה. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם הערה סו, שתפירת שולי פצע אסורה גם משום בונה ומכה בפטיש. • עיין מנחת שלמה תניינא סימן לה סוף אות א, שתפירת שולי פצע אסורה מהתורה, ולכן היא מותרת רק כאשר היא נצרכת להצלת חיי החולה, ועיין נשמת אברהם שם, בשם הגר"ש אלישיב, שכתב כעין זה, ועיין ציץ אליעזר חלק כ סימן יח, שחולק וסובר שתפירת שולי פצע אסורה רק מדברי חכמים, ולכן היא מותרת גם כאשר היא נצרכת למניעת חולי, כגון זיהום שאינו מסכן את חיי החולה, ועיין תורת היולדת פרק לה הערה לט אות ד, בשם הגר"י אברמסקי. • עיין מנחת שלמה תניינא סימן לה, שאסור לתפור חתך בשבת אף אם התפירה נצרכת למניעת צלקת (ועיין שם, שכאשר התפירה נצרכת להצלת חיי החולה, מותר להוסיף תפרים כדי שלא תישאר צלקת מכוערת, כיוון שתוספת זו טפלה להצלה ונחשבת חלק ממנה, ועיין חוט שני חלק ד עמ' קפ, שחולק, ועיין תשובות והנהגות שם), ועיין תשובות והנהגות שם, שחולק וסובר שתפירת עור אדם אינה אסורה מהתורה, ולכן היא מותרת גם כדי למנוע פגיעה בכבוד הבריות. • עיין שו"ת דבר חברון חלק אורח חיים סימן שפא, שפגיעה אסתטית בפנים של נערה נחשבת סכנת איבר, ומותר לעבור על איסור דרבנן כדי למנועה.

47. שמירת שבת כהלכתה פרק לה סעיף כה, נשמת אברהם (תשע"ד) אורח חיים סימן שמ סעיף ז עמ' תרטו, בשם הגר"ש זאויברך. ועיין שם ושם, שמותר להדביק את קצוות הפצע בדבק.

פרק לו דיני מלאכת קורע

מלאכת קורע היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. במשכן נעשתה מלאכה זו כאשר נוצר צורך לתקן נקב שנוצר ביריעה, ואז היו חותכים ממנה את החלק הנקוב, ותופרים אותה מחדש כראוי².

מה נכלל במלאכת קורע

מלאכת קורע היא המלאכה ההפוכה ממלאכת תופר, ולכן כל חיבור שנחשב תפירה - הפרדתו נחשבת קריעה והיא אסורה, וכל חיבור שאינו נחשב תפירה - הפרדתו אינה נחשבת קריעה והיא מותרת³. לדוגמה הדבקת בדים או דפים אלו לאלו נחשבת תפירה, כמבואר בהלכות תופר, ולכן הפרדתם נחשבת קריעה והיא אסורה⁴. אך סגירת סקוץ, רוכסן, כפתור או סרט הדבקה המיועד לסגירה חוזרת של אריזת מזון אינן נחשבות תפירה, כמבואר בהלכות תופר⁵, ולכן פתיחתם אינה נחשבת קריעה והיא מותרת⁶.

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.

2. שבת עה א, ותוספות שם ד"ה שכן. ועיין רש"י שם ד"ה דרנא.

3. שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רסז, ופיה פתחה בחכמה חלק א פרק ו סעיף א.

4. שו"ע שם יד, ומשנ"ב שם.

5. עיין פרק לה.

6. שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רסז, פיה פתחה בחכמה חלק א פרק ו סעיף א. ועיין אור לציון חלק א סימן כו, והגרי"י פ"ש בתוך מאור השבת חלק ד עמ' תקמב, ושמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה קמד, וחישובי חמד שבת שבת עג א עמ' שמג, שהפרדת דבר רק

הדברים האסורים בקריעה

יריעות המשכן היו עשויות מבד, אך באיסור קורע נכלל גם כל דבר רך הדומה לבד, כגון נייר⁷, מפת ניילון⁸, קרטון⁹, נייר כסף¹⁰, עור¹¹ וכיוצא בהם. לכן אם רוצים להשתמש בשבת במפה חד פעמית או בנייר כסף, יש לחתוך אותם לפני שבת.

גודל הקרע

האיסור לקרוע אינו תלוי בגודל הקרע – גם יצירת קרע קטן מאוד נחשבת קריעה והיא אסורה¹², ולכן אסור לנעוץ סיכה או נעץ בדף, כיוון

מדבר קשה נחשבת קריעה, ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, וקובץ אליבא דהלכתא גיליון ע' עמ' פו סעיף מח אות ב. שלכן אסור להסיר מודעה שהוצמדה ללוח מודעות בנייר דבק או בנעץ, וכן אסור להסיר מדבקה או סרט דבק (סלטייפ) המודבקים לשולחן או לארון, ועיין שו"ת משנת יוסף חלק י' סימן עז אות ג, ופיה פתחה בחכמה חלק א פרק ב סעיף י, ופסקי תשובות סימן שמ אות כד ואות מג, על פי מנחת חינוך מצוה לב מוסך השבת סוף מלאכת קורע, שחולקים וסוברים שהפרדת דבר רך מדבר קשה אינה נחשבת קריעה, וכן משמע מחוט שני חלק א עמ' קמא, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה פה, בשם הגרש"ז אוירבך, שמתיר להפריד דבר רך מדבר קשה בצירוף סברות היתר נוספות, ועיין באור הלכה שם יד ד"ה הרי זה, ושמירת שבת כהלכתה שם, והגר"ע אוירבך שליט"א, בתוך קובץ עטרת שלמה גיליון י' עמ' מו, בשם הגר"ש אלישיב, ופיה פתחה בחכמה חלק א פרק ב הערה כג.

7. משנ"ב שם מא.

8. מנחת יצחק חלק ו' סימן כז, מכתב הגרש"ז אוירבך בתוך מאור השבת חלק ד פניני המאור מכתב מד אות א, אז נדברו חלק ז סימן פז ד"ה ואגב נתעורר, מאמר מרדכי פרק קיז סעיף י. ועיין תשובות הרב יוסף קאפח תשובה 354, שחולק (עיין הערה 11), ועיין שם, ובהערת המהדיר, שלפעמים קריעת ניילון אסורה משום מחתך ומשום מכה בפטיש, ועיין שביתת השבת מעשה חושב סוף פרק ג ד"ה דהנה השבלי לקט.

9. הלכות שבת בשבת חלק ג עמ' צו.

10. ארחות שבת פרק יט הערה קסט, בשם הגר"ש אלישיב, הלכות שבת בשבת חלק ג עמ' צו.
11. באור הלכה שם יג ד"ה אין שוברין, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה נג, בשם הגרש"ז אוירבך, ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ד עמ' קמו הערה ו, ארחות שבת פרק יא סעיף טו. ועיין שו"ע הרב שם יז, ואור לציון חלק א סימן כו, שחולקים וסוברים שאין איסור לקרוע עור, כיוון שאיסור קורע נאמר רק על קריעת חומרים שהורכבו מחלקים שונים, ולא על חומרים שנוצרו מתחילתם כיחידה אחת.

12. פרי מגדים סימן שכג אשל אברהם ס"ק ה, פסקי תשובות שם לו. ועיין פסקי תשובות שם לז, שאסור להפריד דפים שנדבקו והפרדתם תביא לקריעת מעט מעובי הנייר, כגון דפי ברכון שנדבקו זה לזה, או ניירות טישו שהשתמשו בהם פעם אחת ורוצים להפרידם כדי להשתמש

שנעיצתם יוצרת בו קרע זעיר¹³.

הפרדת חתיכה מצמר גפן

אין להפריד חתיכה מצמר גפן¹⁴, כיוון שההפרדה גורמת לקריעת הסיבים הדקים שמחברים בין חלקי צמר הגפן¹⁵. ויש מי שחולק וסובר שהדבר מותר¹⁶, כיוון שהחיבור בין סיבי צמר הגפן הוא חיבור חלש, ולשיטתו הפרדת דברים המחברים זה לזה בחיבור חלש אינה נחשבת קריעה¹⁷, ויש לסמוך על דעה זו כאשר צמר הגפן נצרך למטרה רפואית¹⁸.

הפרדת חיבור שנעשה ללא כוונה

מותר להפריד דברים שהודבקו זה לזה ללא כוונה, כגון קצוות טיטולים הדבוקים אלו לאלו מחמת לחץ החיתוך והאריזה¹⁹, או דפים של ספר שנדבקו זה לזה בטעות²⁰, משום שרק כאשר דברים מחוברים באופן

בהם שוב, ועיין שו"ת תורת חיים (טרביס) שבת סימן לא ענף ה, בשם הגר"ע אוירבך שליט"א, שמתיר במקום צורך, על סמך צירוף כמה סברות היתר, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כח הערה ה, בשם הגרש"ז אוירבך, שמסתפק בזה.

13. פסקי תשובות סימן שיג הערה 157 וסימן שמ הערה 369.

14. מנחת יצחק חלק ד סימן מה אות ב, שמירת שבת כהלכתה פרק לה הערה נ, בשם הגרש"ז אוירבך: "יש לצדד להקל בזה וכו' אך אעפ"כ בטלה דעתי הואיל ויש שחוששים בזה לאיסור תורה", אור לציון חלק ב פרק לו הערה כב, אז נדברו חלק ב סימן לא, עם מקדשי שביעי חלק ב פרק ו הערה 36, בשם הגר"ח קנייבסקי, שמירת שבת כהלכתה פרק לה סעיף כ: "רצוי להימנע", וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין אור לציון חלק ב פרק לו הערה כב, שמותר להפריד חתיכת צמר גפן הנפרדת במשיכה קלה, כיוון שהעובדה שהיא נפרדת בקלות מוכיחה שסיבי החתיכה שהופרדה אינם מחוברים לסיבי החתיכה שממנה הופרדה.

15. אור לציון חלק ב פרק לו הערה כב.

16. ציץ אליעזר חלק ח סימן טו פרק יד אות יא עמ' קלז ופרק יד אות כד עמ' קסט, חזון עובדיה חלק ג עמ' שעז.

17. שמירת שבת כהלכתה פרק לה הערה נ, בשם הגרש"ז אוירבך.

18. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

19. פיה פתחה בחכמה חלק א פרק יב סעיף ז נדון א, ארחות שבת פרק יא סעיף כח והערה מא, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' רלב סעיף ט.

20. משנ"ב שם מה. ועיין קיצור הלכות שבת (פוזן) סימן כז אות ג והערה 11 (עמ' קמה), בשם הגר"מ פיינשטיין, שבספר חדש אסור להפריד דפים שנדבקו זה לזה בטעות משום מלאכת מכה בפטיש, כיוון שהפרדת הדפים מכשירה את הספר לשימוש, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק

שמאחד אותם לדבר אחד הפרדתם נחשבת קריעה, אך כאשר החיבור נעשה ללא כוונה – הם אינם נחשבים כדבר אחד, והפרדתם אינה נחשבת קריעה²¹. ואם דפי הספר לא הופרדו כראוי מעולם יש בהפרדתם איסור 'מכה בפטיש'²².

הפרדת חיבור זמני

מותר להפריד הדבקה זמנית²³ הנעשית על דעת שתפתח בתוך עשרים וארבע שעות²⁴, כיוון שחיבור זמני אינו חיבור משמעותי, והפרדתו אינה נחשבת פעולה חשובה²⁵.

הסרת רצועת פלסטיק המודבקת על גבי אגד מדבק (פלסטר)

נחלקו הפוסקים האם מותר להסיר בשבת את רצועת הפלסטיק הדקיקה המודבקת על גבי אגד מדבק (פלסטר). יש סוברים שאסור להסירה²⁶, משום שהיא נועדה להישאר מודבקת למקומה זמן ממושך – עד לרכישת המוצר ולשימוש בו – ולכן הדבקתה בתהליך הייצור נחשבת הדבקה

כח הערה ד, בשם הגרש"ז אוירבך, שחולק, כיוון "שהדבקת הדפים נעשתה שלא לרצונו והרי היא דבר צדדי, ולא שייך כלל לדין של מכה בפטיש".

21. עיין משנ"ב שם מה, וכללים בהלכות שבת הלכות קורע פרק ב סעיף ט עמ' שנד.

22. עיין משנ"ב שם מה. ועיין קצות השולחן סימן קמו בדי השולחן כה שמותר לקרוא בספר בלי לקרוע את דפיו.

23. רמ"א שיז ג דעה ב, כפ החיים שיז ג, מנחת יצחק חלק ח סימן לא, ד"ה ודאתאן וד"ה ובזה, שולחן שלמה סימן שיז אות י, ציץ אליעזר חלק טז סימן ו אות ג, יחזה דעת חלק ו סימן כד, אור לציון חלק ב פרק כט הערה ו, שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רסח: "לצורך גדול". ועיין רמ"א שיז דעה א, וחזון איש אורח חיים סימן קנו השמטות לסימן שמ, ומאמר מרדכי פרק צב סעיף ו, שחולקים.

24. עיין פרק לה.

25. עיין כללים בהלכות שבת מלאכת קורע פרק ב סעיף ח עמ' שמג.

26. מנחת יצחק חלק ה סימן לט אות ב וחלק ט סימן מא ד"ה ועוד בודאי, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף פז ופרק לה סעיף כז, עיין מחזה אליהו חלק א סימן ע סעיף ב סוף ס"ק ו, בשם הגר"י אברמסקי והגר"ש אלישיב. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף פז, ופיה פתחה בחכמה חלק א פרק יב סעיף ט נידון ב, שאסור להסיר גם יריעת פלסטיק דקיקה המודבקת על גבי מדבקה של תחבושת הגיינית.

קבועה²⁷. לדעתם, הרוצה להשתמש בפלסטר בשבת יסיר את הרצועה בערב שבת ויחזיר אותה למקומה, כך שההדבקה תיחשב הדבקה זמנית ומותר יהיה להסירה בשבת²⁸. ויש חולקים וסוברים שמותר להסיר את הרצועה בשבת²⁹, כיוון שההדבקה בתהליך הייצור לא נועדה לחבר את הרצועה למדבקה, אלא רק לשמור על המדבקה ולאפשר את השימוש בה בשעת הצורך. ואף שלעיתים הרצועה נותרת מחוברת זמן רב, מכל מקום היא זמנית במהותה, שהרי השימוש במוצר נעשה דווקא על ידי הסרתה³⁰. להלכה יש להסיר את הרצועה ולהחזירה למקומה בערב שבת, ואם אדם שכח לעשות זאת, והשימוש בפלסטר נחוץ, מותר להסירה בשבת³¹.

קריעת נייר טואלט

אסור לקרוע נייר טואלט בשבת³², ולכן יש להכין נייר טואלט חתוך מערב שבת³³. אדם שנמצא בשבת בשירותים ואין ברשותו נייר חתוך - רשאי

27. מנחת יצחק חלק ה סימן לט אות ב וחלק ט סימן מא ד"ה ועוד בודאי, שמירת שבת כהלכתה פרק לה הערה ע, בביאור דעה זו, מחזה אליהו חלק א סימן ע סעיף ב אות ד.

28. שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף פז ופרק לה סעיף כז.

29. עיין קיצור הלכות שבת (פוזן) עמ' קנה (השלישי) הערה 117, בשם הגר"מ פיינשטיין, עיין חזון עובדיה חלק ה עמ' פה, עיין שבט הלוי חלק ה סימן לא אות ב, עיין אור לציון חלק ב פרק לו תשובה טו, עיין הגר"פ שיינברג בתוך ספר הזכרון לגר"א"ז גורביץ סוף עמ' רי, עיין ילקוט יוסף (תשנ"ד) חלק ד עמ' קעח סוף הערה צג. ועיין חזון עובדיה שם, שטוב להסיר בערב שבת את יריעת הפלסטיק הדקייה ולהחזירה למקומה לפני שבת.

30. שמירת שבת כהלכתה פרק לה הערה סז, בביאור דעה זו, והגר"פ שיינברג בתוך ספר הזכרון לגר"א"ז גורביץ סוף עמ' רי, וארחות שבת פרק יא הערה מו, בשם הגר"י קרליץ. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה כא, בשם הגר"ש"ז אוירבך, ויחזה דעת חלק ו סימן כד ד"ה וכן בקודש, שמטעם זה מותר לפתוח לשונית של מעטפה, ועיין בנין שבת חלק ב פרק ט סעיף ה, בדעת הגר"ש"ז אוירבך, ופסקי תשובות שי"ח, שמסיבה זו מותר להסיר תווית שהיצרן חיבר לבגד חדש. ועיין פסקי תשובות שם, שמותר להסיר תווית עם שם הלקוח שמדקים במכבסה לבגד, ועיין ארחות שבת פרק יא סעיף יג, על פי רמ"א שי"ג, שאין לעשות זאת בפני עם הארץ, ועיין שם, שאם התווית מהודקת במקום מוסתר אסור להסירה, שכן חיבורה לבגד אינו זמני.

31. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רעד ופרק לה הערה עא, על פי הגר"ש"ז אוירבך, ואז נדברו חלק ז סימן לה ד"ה זאת אומרת, כעין זה.

32. משנ"ב שם מא, ציץ אליעזר חלק יא סימן ל אות ט, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף יט.

33. ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה סימן שמד סעיף ו.

לחתוך מן הגליל בשינוי, כגון באמצעות המרפק או הרגל. ואף שקריעה בשינוי אסורה מדרבנן, התירו אותה חכמים משום כבוד הבריות³⁴.

34. חלקת יעקב חלק ג סימן קכג אות ז, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף יט, ציץ אליעזר חלק יא סימן ל אות ט, חוט שני חלק א עמ' קמב ד"ה ולקרוע.

פרק לז דיני מלאכת צידה

מלאכת צידה היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. במשכן נעשתה מלאכה זו כאשר לצורך הכנת יריעות המשכן ובגדי הכהונה צדו תחשים כדי להשתמש בעורותיהם, וחלזונות כדי להפיק מדמם את צבע התכלת².

משמעותה הסמלית של מלאכת צידה

עניינה של מלאכת צידה הוא שלילת חירותו של בעל החיים והכנסתו לרשות האדם³. הבן איש חי מסביר שבמלאכה זו יש גם משמעות סמלית – ששת ימי המעשה רומזים לגלות, שבה נחשב עם ישראל כ"ניצוד" – הוא אינו עומד ברשות עצמו, אלא משועבד לאומות העולם, ואינו יכול להביא לידי ביטוי את עצמיותו ואת זהותו. לעומת זאת השבת, שהיא מעין עולם הבא, רומזת לגאולה, שבה יעמוד עם ישראל ברשות עצמו, ללא שעבוד לשום אומה ולשון, ויביא לידי ביטוי את עצמיותו ואת זהותו. ולכן בשבת, שרומזת לגאולה, אין מקום למעשה של צידה, שרומזת לגלות⁴.

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. רש"י שבת עג א ד"ה הצד את הצבי, וערוך השולחן שטז א.
3. עיין אבני נזר אורח חיים סימן קפט ס"ק ז, וחזון איש אורח חיים סימן נ ס"ק ג ד"ה קז ב, ותורת המלאכות חלק ה ס"ק ב ד"ה וכעין, בשם הגר"נ קרליץ, ומנוחת אהבה חלק ג פרק יז מבוא למלאכת צד, ושלמי יהונתן סימן שטז עמ' ד ד"ה אולם.
4. עיין בן איש חי שנה שנייה פרשת וארא סוף הפתיחה.

הגדרת המלאכה

אסור לצוד בעל חיים בין אם תופסים אותו בידיים, ובין אם גורמים לו להיכנס למקום סגור שאין ביכולתו להימלט ממנו. וגם אם בעל החיים נכנס מאליו למקום סגור אין לסגור אחריו את הפתח ולמנוע ממנו את האפשרות לצאת, משום שגם זה נחשב צידה⁵.

הנחת מלכודת

אסור להניח בשבת מלכודת לצורך לכידת בעל חיים⁶. הנחת המלכודת אסורה אף אם בעל החיים ייתפס בה מאליו לאחר זמן ונראה כאילו ניצוד מעצמו, כיוון שמקובל לצוד בעזרת מלכודת⁷.

מקום הכנסת בעל החיים

הכנסת בעל חיים למקום סגור שאפשר לתפוס אותו בו בקלות - כלומר שאפשר לתפוס אותו בו ללא שימוש בכלי עזר כגון רשת, וכן שאפשר לתפוס אותו בריצה אחת, בלי לעצור באמצע כדי לנוח או כדי לחשוב על תחבולה שתסייע בתפיסתו⁸ - אסורה מהתורה, אך הכנסת בעל

5. שו"ע שטז ה.

6. משנ"ב שטז יח. ועיין משנ"ב שם, שאם החיה נלכדת מייד בהנחת המלכודת - הנחתה אסורה מהתורה, ואם היא נלכדת לאחר זמן - הנחתה אסורה מדרבנן. ועיין משנ"ב שטז יח, ובן איש חי שנה שנייה פרשת וארא אות ז, ומאמר מרדכי פרק צ סעיף יד, ושמירת שבת כהלכתה פרק כה סעיף ז, שאסור להניח בשבת מלכודת עכברים, ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' קיח, שחולק (וסותר לדבריו ביביע אומר חלק ג אורח חיים סימן כ אות ג, ועיין מעשה השבת פרק טו הערה לא).

7. אבני נזר אורח חיים סימן שפט אות ט, עיין חזון איש אורח חיים סימן לח ס"ק א ד"ה ונראה. ועיין הר צבי ט"ל הרים מלאכת צד סימן א, שחולק וסובר שהנחת מלכודת כדי שבעל חיים ייתפס בה אסורה משום שזו צידה בגרמא, ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' קיח ואילך, ובירור הלכה (כימיגרופ) עמ' קסט ואילך, שהאריך בזה.

8. משנ"ב שטז ד, ובאור הלכה שטז א ד"ה שהם נצודים, ופסקי תשובות שטז ב הערה 10. ועיין שו"ע שטז א, ובאור הלכה שם ד"ה הצד, שמידת המקום שבו בעל חיים נחשב כניצוד משתנה לפי גודלו, מהירותו ותכונותיו של בעל החיים. לדוגמה: הכנסת ציפור דרור לכלוב נחשבת צידה האסורה מן התורה, אך הכנסתה לבית סגור אינה נחשבת צידה מן התורה אלא מדרבנן, כיוון שהיא עפה ממקום למקום וקשה לתופסה. לעומת זאת הכנסת צבי לבית נחשבת צידה

חיים למקום סגור שקשה לתופסו בו אינה אסורה מהתורה, כיוון שבעל החיים אינו נתון בו תחת יד האדם, אך חכמים אסרו אותה⁹ כיוון שהיא דומה לצידה¹⁰. לדוגמה הכנסת ציפור דרור לכלוב אסורה מהתורה כיוון שקל לתפוס אותה בתוך הכלוב, אך הכנסתה לבית אסורה רק מדברי חכמים, כיוון שקשה לתפוס אותה בו.

הכנסת בעל חיים למקום גדול

הכנסת בעל חיים למקום גדול שהוא נע בו בחופשיות אינה נחשבת צידה. לדוגמה מותר לסגור דלת של בית שיש בתוכו זבובים או יתושים, כיוון שהם נעים בבית בחופשיות¹¹.

הכנסת בעל חיים למקום שקל לתופסו בו

אסור להכניס בעל חיים שנמצא במקום סגור **שקשה לתופסו בו**, למקום סגור **שקל לתופסו בו**¹². לדוגמה אוגר או ציפור שברחו מן הכלוב לבית וקשה לתופסם, אסור להחזירם לכלוב, כיוון שבעודם בבית קשה לתופסם ובכלוב קל לתופסם, ולכן הכנסתם לכלוב נחשבת צידה¹³.

האסורה מן התורה, כיוון שקל לתפוס צבי שנמצא בבית.

9. שו"ע שטז א, ושמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיף לד: "מקום שבו אפשר לתפוס אותו בנקל" 10. שלמי יהונתן על סימן שטז עמ' יח.

11. עיין חוט שני חלק א עמ' קכ: "צריך עיון מהו הגבול בזה וכו', ונראה שהשיעור הוא כשמכניס את בעל החיים למקום שיש הרגשה שבעל החיים נמצא בשליטתו אסור מדרבנן, ופסקי תשובות שטז ב: "מקום המוקף מחיצות אך שטח גדול מאוד, כאשר לפי ערכו של הבעל חי אינו נראה כצידה כלל, וכגון זבוב בחדר גדול, או שאר בעלי חיים בגני חיות ענקיים, כשיש להם שם כל צרכיהם, כאילו נמצאים משוחררים בחיק הטבע", שלמי יהונתן על סימן שטז עמ' יט ד"ה ושמחתי: "אם ניכר במראה העין כבעל חיים לכוד במקום, אך זבוב שמסתובב בחדר גדול אין ניכר עליו צורת ניצוד". ועיין ארחות שבת פרק יד הערה יב. ועיין הליכות שבת (מלכא) סימן שטז עמ' רעז, שמטעם זה מותר לסגור חלונות ודלתות של בית כנסת גדול וגבוה שנכנסה לתוכו ציפור.

12. משנ"ב שטז נח.

13. עיין משנ"ב שטז נח. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה קכב, בשם הגרש"ז אויברך, וארחות שבת פרק יד סעיף י, שמותר להעביר בעל חיים ממקום שקשה לתופסו בו למקום קטן יותר, כל עוד גם במקום השני עדיין קשה לתופסו, ועיין קצות השולחן סימן קכא ס"ק ב, וחוט שני חלק א עמ' קכא.

סגירת דלת של כלוב

אסור לפתוח ולסגור דלת של כלוב כפי שרגילים בחול, כיוון שבשעה שהדלת פתוחה בעל החיים הנמצא בכלוב יכול לצאת ממנו, וסגירת הדלת מונעת ממנו לצאת והיא נחשבת צידה¹⁴. לכן כאשר יש צורך לפתוח דלת של כלוב כדי להאכיל את בעל החיים יש לחסום את חלל הפתח באמצעות הגוף באופן שלא מאפשר לבעל החיים לצאת, או לפתוח פתח צר שבעל החיים אינו יכול לצאת דרכו¹⁵.

צידת בעלי חיים מבויתים

בעלי חיים מבויתים שאינם בורחים מאנשים, כגון פרה, סוס, חמור, כבש ועז, נחשבים כניצודים (כאילו כבר ניצודו) גם כשהם במקום פתוח, ומותר להכניסם לבית או לדיר¹⁶. וכן כלב או חתול הרגילים לבעליהם ואינם בורחים מהם¹⁷, או תוכי מאולף המכיר את בעליו ומציית לקולו, נחשבים כניצודים ומותר להכניסם לבית או לכלוב¹⁸.

14. עיין משנ"ב שטז כה, ובאור הלכה שם ד"ה והלך לו, שמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיף לו.
15. באור הלכה שטז יב ד"ה דאסור, חזון עובדיה חלק ה עמ' קד, מאמר מרדכי פרק צ סעיף מג, שמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיף לח. ועיין באור הלכה שטז ו ד"ה והלך לו, שכאשר סגירת דלת הכלוב אינה אסורה מן התורה אלא רק מדרבנן - כגון כשהכלוב גדול וקשה לתפוס את בעל החיים הנמצא בו, או כשבעל החיים הנמצא בכלוב רגיל לחזור למקומו בערב - מותר לפתוח ולסגור את דלת הכלוב כרגיל, בלי לחסום את חלל הפתח באופן שמונע את יציאת בעל החיים, כיוון שבמקרים שבהם איסור הצידה הוא מדרבנן, לא גזרו חכמים לא לסגור את דלת הכלוב שנפתחה לשעה קלה. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם הערה קלו, בשם הגרש"ז אוירבך, שבשעה שבעל החיים ישן מסתבר שמותר לפתוח ולסגור את דלת הכלוב כרגיל.
16. משנ"ב שטז נט, חזון עובדיה חלק ה עמ' קו, מאמר מרדכי פרק צ סעיף לא, שמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיף לה.

17. מאמר מרדכי פרק צ סעיף לח, פסקי תשובות שטז כב אות א, תורת המלאכות חלק ה מלאכת צד סוף ס"ק קיח, בשם הגר"י קרליץ. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כז הערה קכד, בשם הגרש"ז אוירבך, שבעל חיים שנשמע לבעליו ואינו נשמט ממנו, מותר גם לאדם אחר לצודו, ועיין פסקי תשובות שטז כב אות ב, שחולק.

18. עיין הליכות שבת (מלכא) סימן שטז עמ' שעה הערה שלו. ועיין שו"ע שטז יב, שמותר לצוד בעלי חיים שמסתובבים ביום בחופשיות ורגילים לחזור לבד למקומם בערב, כגון אווזים ותרנגולים שהתרגלו למקומם, משום שכיוון שהם עתידים לחזור למקומם בערב הם נחשבים כאילו כבר ניצודו, ועיין רמ"א שטז יב, שחולק וסובר שאסור לצודם מדברי חכמים, כיוון שבשעות היום הם

בעלי חיים מבויתים ששינו את טבעם והחלו לברוח מבני אדם, וכן בעלי חיים שהיו רגילים לציית לבעליהם וחדלו מלהישמע להם, אינם נחשבים כניצודים ואסור לצוד אותם¹⁹.

צידת בעלי חיים שאין הדרך לצודם לשם שימוש

איסור צידה כולל את כל מיני בעלי החיים, אף כאלו שאין דרך בני אדם לצודם לשם שימוש כלשהו, כגון זבובים ויתושים²⁰.

צידת בעלי חיים איטיים

יש סוברים שבבעלי חיים איטיים שאין בכוחם לברוח, כגון צב או נמלה, אין איסור צידה, כיוון שהם נחשבים כעומדים ברשות האדם, וכאילו

מסתובבים בחופשיות ותפיסתם נראית כצידה (עיין שלמי יהונתן על סימן שטז עמ' קצז), ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' קא, שפסק כדעת השו"ע, ועיין משנ"ב שטז נז, ובן איש חי שנה שנייה פרשת וארא אות ח, וכף החיים שטז קיז, שפסקו כדעת הרמ"א, ועיין משנ"ב שם, ומאמר מרדכי פרק צ סעיף מא, שכאשר יש חשש להפסד כספי - כגון כשקיים חשש שיגנבו את בעלי החיים אם לא יכניסום למקום סגור - מותר לנהוג כרמ"א להכניסם למקום שקשה לתופסם בו, ועיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק טז, ושמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיף לו, שבמקרה כזה מותר להכניסם גם למקום שקל לתופסם בו.

19. רמ"א שטז יב, מאמר מרדכי פרק צ סעיף לב. ועיין משנ"ב סימן שטז ס"ק נו וס"ק נט, שבעלי חיים שמורדים בבעליהם אך יחזרו בערב למקומם אסור לצודם מדרבנן, ואם לא יחזרו בערב למקומם אסור לצודם מן התורה, ועיין שם, שגם השו"ע מודה לזה.

20. שו"ע שטז ג. ועיין שו"ע שם, וערוך השולחן שטז ל, שצידת בעלי חיים שאין דרך בני אדם לצוד כדי להשתמש בהם ('אין במינו ניצוד') מותרת מהתורה, וחכמים אסרוה מחשש שאדם יצוד בעלי חיים שדרך בני אדם לצוד כדי להשתמש בהם ('יש במינו ניצוד'). • עיין משנ"ב שטז טו, ושער הציון שם יח, ופסקי תשובות שטז ז, שמותר לסגור פח אשפה גדול כדי למנוע ריח רע, אף שיש בתוכו זבובים, כיוון שאין כוונה לצוד אותם ('אינו מתכוון'). וצידת זבובים בפח גדול אסורה רק מדברי חכמים משתי סיבות ('תרי דרבנן'): הסיבה הראשונה היא שזבוב הוא מין בעל חיים שאין דרך לצודו ('אין במינו ניצוד'), והסיבה השנייה היא שזבוב הסגור בתוך פח גדול אינו נחשב ניצוד מהתורה, כיוון שקשה לתופסו כשהוא בתוכו. ועיין תורת הצד פרק טו סעיף ה. • עיין משנ"ב שטז טז, ובאור הלכה שם ד"ה יש מקילין, וחזון עובדיה חלק ה עמ' קי, ושמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף טז, שמותר לסגור קופסה קטנה שיש ספק אם יש בה זבובים, אם מטרת הסגירה אינה לשם צידת הזבובים ('אינו מתכוון'), ואם אין זה ברור שהסגירה תגרום לאיסור צידה ('אינו פסיק רישיה').

ניצודו²¹. ויש חולקים וסוברים שיש בהם איסור צידה²², כיוון שצידתם שוללת מהם את חירותם, וגם שלילת החירות נחשבת צידה²³. להלכה אין איסור צידה בבעלי חיים איטיים²⁴, אך אסור לתופסם ביד, כיוון שהם מוקצים²⁵.

אדם שמטאטא את רצפת הבית רשאי לכל הדעות לטאטא את הנמלים יחד עם הלכלוך ולהשליכם לפח האשפה, כיוון שהנמלים יכולות לצאת מהפח²⁶.

צידת בעלי חיים מזיקים

מותר לצוד בעלי חיים מזיקים שעלולים לגרום לכאב רב, כגון נחש או עקרב, אף אם אינם ארסיים²⁷, כיוון שצידה שנעשית לשם מניעת נזק אינה אסורה מהתורה אלא רק מדברי חכמים, והם התירו אותה כדי למנוע כאב רב. הטעם לכך שצידה לשם מניעת נזק אינה אסורה מהתורה הוא שאיסור צידה מהתורה חל רק כאשר הצידה נעשית כדי להשתמש בבעל החיים, אך כאשר הצידה נעשית לשם מטרה אחרת היא

21. שמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיף מה והערה קנד, בשם הגרש"ז אוירבך, חוט שני חלק א עמ' קכא. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, שאף שאסור לצוד בעל חיים פצוע מותר לצוד בעל חיים איטי, כיוון שבעל חיים פצוע הוא מסוג בעלי החיים שאסור לצודם, וחכמים חששו שאם יתירו לצודו כשהוא פצוע יבואו לצודו גם כשהוא בריא, אך בעל חיים איטי הוא מסוג בעלי החיים שמותר לצודם אף כשהם בריאים, לכן לא גזרו שלא לצודו.

22. אשרי האיש פרק כא סעיף ז, קובץ מבית לוי גיליון ו עמ' נ, מאמר מרדכי פרק צ סעיף סז. ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' קל.

23. אשרי האיש פרק כא סעיף ז.

24. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

25. שמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיף מה.

26. הליכות שבת (מלכא) סימן שטז עמ' רפט. ועיין יבא ידיד חלק א סימן לא.

27. עיין שו"ע שטז ז, ומשנ"ב שם, ובאור הלכה שטז ח ד"ה או סתם, חזון עובדיה חלק ה עמ' קכג, מאמר מרדכי פרק צ סעיף סו, שמירת שבת כהלכתה פרק כה סעיף ב. ועיין שער הציון שטז לט, ושמירת שבת כהלכתה פרק כה הערה י, שאין נכון לצוד בעלי חיים מזיקים על ידי הכנסתם לכלי וסגירתו, כדי לא לגרום לרואים לחשוד שמטרת הצידה היא להשתמש במזיקים, אלא יש לצודם על ידי הנחת כלי הפוך עליהם.

נחשבת 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' והיא מותרת מהתורה ואסורה מדברי חכמים.²⁸

ההיתר לצוד בעלי חיים מזיקים הוא רק כאשר הם עלולים לגרום כאב רב, אך אם הם עלולים לגרום כאב קל אסור לצודם. לכן אסור לצוד יתוש או דבורה כדי למנוע את עקיצתם, כיוון שהם גורמים לכאב קל בלבד.²⁹

צידה למניעת צער נפשי

יש סוברים שמותר לצוד ולסלק מן הבית גם בעלי חיים הגורמים צער נפשי רב, כגון תיקן (ג'וק) הגורם לבהלה, או צרצר שמפריע לישון.³⁰ ויש סוברים שאסור לצודם, כיוון שלשיטתם צידת בעל חיים שגורם צער רב הותרה רק כאשר בעל החיים גורם לצער גופני, ולא כאשר הוא גורם לצער נפשי.³¹

28. משנ"ב שטז כז.

29. עיין באור הלכה שטז ח ד"ה או סתם, שמירת שבת כהלכתה פרק כה סעיף ג. ועיין מאמר מרדכי פרק צ סעיף נה, שמותר לצוד דבורה הנמצאת בקרבת אדם שרגיש לארס שלה, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כה סעיף א, שבמקרה כזה מותר גם להורגה.

30. אשרי האיש פרק כא סעיף י: "מותר לצוד מקק המפחיד את הילדים" (ועיין שם, שההיתר הוא גם משום שמקק הוא בעל חיים שאין במינו ניצוד, ואף שמקק נחשב מוקצה מותר לטלטלו כדין גרף של רעי), תורת המלאכות חלק ה מלאכת צד עמ' קסג סוף ס"ק קד, בשם הגר"נ קרליץ: "מותר לתפוס צרצר שמפריע לו לישון ויש לו צער מזה, דלא שנא צער הנפש מצער הגוף" (ועיין הערה הבאה, בשם הגר"נ קרליץ, וצ"ב). ועיין פסקי תשובות שטז יב.

31. שולחן שלמה סימן שטז סעיף ט ס"ק יט, ושמירת שבת כהלכתה פרק כה הערה כא: "לא התירו איסור צידה אלא במקום שיש צער הגוף, אבל במקום שמצטער צער הנפש - כגון זבוב המעופף בחדר או צרצר שנמצא בבית וקול רעש צרצורו מפריע את מנוחתו - אסור לתפוסו ולזורקו החוצה", עם מקדשי שביעי חלק ב פרק ד הערה 40, בשם הגר"ח קנייבסקי והגר"נ קרליץ: "כשיש מקקים בית והילדים מפחדים מהם אסור לצודם" (ועיין הערה קודמת, בשם הגר"נ קרליץ, וצ"ב). והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שאם רעש הצרצר אינו מאפשר לישון בלילה הדבר נחשב צער גופני.

סגירת הפתחים בבית שיש בתוכו ציפור

אסור לסגור את הדלתות ואת החלונות בבית שנכנסה לתוכו ציפור, כיוון שסגירת ציפור בבית נחשבת צידה³². אולם הדבר מותר אם משאירים חלון אחד פתוח שדרכו יכולה הציפור לצאת, כיוון שסגירת בעל חיים במקום שהוא יכול להימלט ממנו אינה נחשבת צידה³³. ואם השארית החלון פתוח גורמת צער, כגון שנכנס דרכו קור, מותר לסגרו אף שעל ידי הסגירה תילכד הציפור בבית. הטעם לכך הוא שצידת ציפור בבית אסורה רק מדרבנן, משום שקשה לתפוס אותה בו, וחכמים התירו איסור זה כאשר סגירת החלון אינה נעשית לשם צידה, ואין לאדם תועלת מכך שהציפור כלואה בביתו ('פסיק רישיה דלא ניחא ליה')³⁴.

32. משנ"ב שטז ה.

33. עיין שו"ע שטז ד, ובאור הלכה שטז א ד"ה שהם ניצודים.

34. משנ"ב שטז ה.

פרק לח

נטילת חיים והוצאת דם מבעל חיים

מלאכת שוחט היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן לצורך הכנת יריעות מעורות של אילים ושל תחשים, ששימשו לכיסוי המשכן².

הריגת בעלי חיים בדרך אחרת שאינה שחיטה

מלאכת שוחט כוללת לא רק שחיטת בעלי חיים, אלא כל פעולה שגורמת למיתתם, כגון חניקה, הרעלה והטבעה במים³. לכן אין לשפוך מים על נמלים או על חרקים הנמצאים בכיור באופן שיביא להריגתם⁴,

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. סמ"ג לאוין סימן סה אות כו, שו"ע הרב שטז יג.
3. עיין רמב"ם שבת יא א, ומשנ"ב שטז מב, ופסקי תשובות שטז טו.
4. שמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף כא, עיין שו"ת דבר חברון בד' חלקי השו"ע (תשע"ט) סימן נו, עיין ילקוט יוסף (תשע"א) שבת כרך א חלק א עמ' תרג, ארחות שבת פרק יד סעיף כה. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, ודבר חברון שם, וילקוט יוסף שם, שהדבר אסור גם כשאין כוונה להרוג את הנמלים, ועיין הלכות שבת בשבת חלק ג עמ' קמד, ומעשה השבת פרק טו סעיף כג, שחולקים וסוברים שאם אין כוונה להרוג את הנמלים אלא לשטוף כלים וכיוצא בזה הדבר מותר, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שאסור לשפוך מים על נמלים או על חרקים הנמצאים בכיור באופן שיביא להריגתם גם אם אין כוונה להורגם, אך אם לא ברור שיש בכיור נמלים מותר לשפוך בו מים. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כה הערה כט, בשם הגרש"ז אוירבך, שאסור לפזר רעל כדי להרוג בעלי חיים כיוון שהריגה בגרמא אסורה, ועיין שם, שאם בעלי החיים מטרידים מאוד מותר להורגם על ידי פיזור רעל, כיוון שמותר לעשות מלאכה שאינה צריכה

וכן אין להתיז ישירות על חרקים תרסיס שקוטל אותם. אך מותר להתיז את התרסיס סמוך לחרקים, כך שהתרסיס לא יגרום למיתתם, אלא רק להרחקתם מן המקום⁵, וכן מותר להתיז תרסיס קוטל יתושים בחדר אם משאירים את החלון פתוח, כך שהיתושים יכולים להימלט מהחדר⁶.

הליכה על נמלים

ההולך בדרך ורואה לפניו נמלים או חרקים ייזהר שלא לדרוך עליהם כדי לא להורגם⁷. ואם יש שם נמלים רבות ואין אפשרות ללכת בלי לדרוך עליהם - מותר לדרוך עליהם, כיוון שהריגתם היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, האסורה מדרבנן, ומאחר שהדורך לא מתכוון להמית את הנמלים ואין לו תועלת מכך, ויש לו צורך בהליכה - היא מותרת⁸. ורצוי ללכת על בהונות הרגליים או על העקבים, כדי שהריגת הנמלים תיעשה בשינוי⁹.

5. לגופה בגרמא כדי למנוע צער, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
הליכות עולם חלק ד עמ' טו, עיין אור לציון חלק ב פרק לא שאלה טו, שמירת שבת כהלכתה פרק כה סעיף ו.
6. הליכות עולם חלק ד עמ' טו, עיין אור לציון חלק ב פרק לא שאלה טו, עיין חוט שני חלק א עמ' קכה, שמירת שבת כהלכתה פרק כה סעיף ו, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין ציץ אליעזר חלק ט סימן כב, ומאמר מרדכי פרק צ סעיף כז, שחולקים, או משום שגם כשהחלון פתוח התרסיס הורג את היתושים, או משום שיש לחשוש שירססו ישירות על היתושים ויגרמו להריגתם, ועיין דור המלקטים (תשע"ו) חלק ד עמ' 2288, שהאריך בהבאת דעות הפוסקים בעניין זה. • עיין חוט שני חלק א עמ' קכה, ושמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף לה, שמוותר להתיז על הגוף תרסיס להרחקת יתושים, כיוון שהתרסיס אינו הורג את היתושים אלא מסלק אותם.
7. שו"ע הרב שטז כב, משנ"ב שטז מח, חזון עובדיה חלק ה עמ' קכד: "טוב לדקדק בזה", שמירת שבת כהלכתה פרק כה סעיף ד. ועיין חוט שני חלק א עמ' קפח, שמוותר ללכת במקום שנמלים מצויות בו כאשר ישנו ספק אם כל פסיעה תגרום להריגתם ('אינו פסיק רישיה'), ואין צורך להתבונן לפני כל פסיעה אם יש נמלים במקום הנחת הרגל.
8. חזון עובדיה חלק ה עמ' קכד.
9. עיין מאור השבת חלק ד עמ' רס, בשם הגר"ש אלישיב. ועיין ארחות שבת פרק יד הערה מג. ועיין מאור השבת שם טעם נוסף להליכה על בהונות הרגליים או על העקבים, שהליכה כזו הורגת פחות נמלים מהליכה רגילה. והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שאם הדרך ארוכה וקשה ללכת על בהונות הרגליים יש להשתדל ללכת בזהירות ובצעדים גדולים כדי להימנע מהריגת נמלים, ואם בכל זאת נהרגו קצת נמלים אין זה איסור, משום שאין כוונת האדם להורגם.

הורדת מים על חרקים

מותר להוריד את המים באסלה שנמצאים בה חרקים אף שהדבר יגרום למיתתם, כיוון שהמוריד את המים אינו מתכוון להרוג את החרקים, והורדת המים נצרכת למניעת פגיעה בכבוד הבריות¹⁰.

הריגת כינים

מבואר בגמרא ובפוסקים שמותר להרוג כינים בשבת¹¹, כיוון שלעניין איסור הריגה בשבת הן אינן נחשבות בעל חיים¹², שכן הן אינן נוצרות ככל בעלי החיים מזכר ומנקבה, אלא מזיעת הגוף¹³. כינים שבימינו, יש סוברים שאין להורגן, כיוון שהן נוצרות מזכר ומנקבה ולא מזיעת הגוף¹⁴. ויש סוברים שמותר להורגן¹⁵, כיוון שהלכות שבת אינן נקבעות על פי האמת המדעית אלא על פי מראה עיני האדם, ולמראה עיני האדם הכינים אינן נוצרות מזכר ומנקבה¹⁶. למעשה ראוי להימנע מלהרוג כינים

10. מנחת יצחק חלק י' סימן כז, שבט הלוי חלק ו' סימן צד, חזון עובדיה חלק ה' עמ' קכה, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף יז. ועיין מנחת יצחק שם, ושבת הלוי שם, וחזון עובדיה שם, טעמים נוספים להיתר. • עיין ארחות שבת פרק יד סעיף לא, ופסקי תשובות שטז יח, שתולעים הנמצאות בפי הטבעת ומצערות את האדם - מותר להוציאן ולהשליכן, כיוון שאין כוונה להורגן והן גורמות צער, ועיין שם ושם, טעמים נוספים להיתר.

11. שבת קז ב, שו"ע שטז ט.

12. חיי אדם חלק ב כלל לא סעיף ג, ערוך השולחן שטז ל. ועיין פסקי ריא"ז שבת פרק יד הלכה א: "לפי שאינה פרה ורבה, ואינה גדלה אלא מן הזיעה, ואין חיותה חיות".

13. שבת קז ב, ותוספות שבת יב א ד"ה שמא, ורמב"ן שם ד"ה הא, ורשב"א שם ד"ה מדאמרין.

14. משנה תורה (קאפח) הלכות שבת פרק יא הערה ד, אשרי האיש פרק כא אות יג: "הדעת נוטה להחמיר", מאמר מרדכי פרק צ סעיף ס, הליכות אבן ישראל פרק עב סעיף ח, עיין חוט שני חלק א עמ' קכה, שבט הקהתי חלק ג סימן קכו. ועיין אשרי האיש שם, ומאמר מרדכי שם, והליכות אבן ישראל שם, שאפשר שהכינים המצויות היום אינן הכינים שנזכרו בגמרא.

15. שלמי ניסן (קפלין) פרק האורג קונטרס צידה עמ' רסב, בשם החזון איש, היכל יצחק (הרצוג) אורח חיים סימן כט, מכתב מאליהו חלק ד עמ' 335, ירושלים במועדיה שבת חלק ב עמ' רכט, בשם הגרש"ז אוירבך, השתנות הטבעים בהלכה עמ' קפה סוף הערה 444, בשם הגר"א שפירא, דרשות בית ישי (פישר) סימן מז הערה ד, חזון עובדיה חלק ה' עמ' קכח, דרך שיחה חלק א עמ' יח, מנוחת אהבה חלק ג פרק יח סעיף ו.

16. מכתב מאליהו חלק ד עמ' 335, ירושלים במועדיה שבת חלק ב עמ' רכט, בשם הגרש"ז אוירבך, השתנות הטבעים בהלכה עמ' קפה סוף הערה 444, בשם הגר"א שפירא, דרשות בית ישי (פישר) סימן מז הערה ד, דרך שיחה חלק א עמ' יח. ועיין מכתב מאליהו חלק ד עמ' 355

בשבת, כיוון שבזמננו ידוע לכול שכינים נוצרות מזכר ומנקבה ולא מזיעת הגוף¹⁷.

הריגת בעלי חיים מזיקים

מותר להרוג בשבת בעלי חיים שעלולים לסכן חיי אדם, כגון נחשים ועקרבים ארסיים, כלב נגוע בכלבת, וצורעה ודבורה הנמצאות בקרבת אנשים שרגישים לעקיצתן¹⁸.

בעלי חיים שאינם מסכנים חיי אדם אך פגיעתם גורמת לכאבים מרובים, כגון עקרב שחור או כלב נושך שאינו ממית, והם רודפים אחרי האדם - מותר להורגם, מפני שהריגתם אסורה מדרבנן כיוון שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, וחכמים התירו לעבור עליה במקום צער גדול¹⁹.

הערה 4: "באלו ובכיוצא באלו לעולם אין הדין משתנה אף שלכאורה הטעם אינו מובן לנו, אלא יש לאחוז בדין בשתי ידיים בין לחומרה בין לקולא. והטעם לכך כי את ההלכה ידעו חז"ל בקבלה מדורי דורות וכו', ולא ההסבר מחייב את הדין אלא להיפך, הדין מחייב הסבר. והטעם המוזכר בגמרא אינו הטעם היחידי האפשרי בעניין. ואם לפעמים נתנו הסברים שהם לפי ידיעת הטבע שבימיהם - חובה עלינו לחפש הסברים אחרים שבהם יתקיים הדין על מכונו לפי ידיעות הטבע שבימינו", ועיין מנחת אהבה חלק ג מילואים עמ' תנה, שכתב כן, ועיין שם, שהגר"מ מזוז הסכים עימו. ועיין פסקי תשובות שט"ז: "אין נקרא 'בא מזכר ונקבה' אלא כשכל הווייתו ויצירתו מתחילה ועד סוף יכול להיעשות על ידם, כעובר הנוצר ברחם אימו, וביצה המתחממת על ידם ויוצא ממנו ולד, אבל ביצי כינים אין שייך שיתפתח ויצא מהם הזחל אלא אם כן יתחממו בתוך שערותיו וחום גופו של בעל חי אחר, ולולא יהיו שם לא יהיה בכוח הכינה, הזכר והנקבה, להוציא מהביצה שנוצר על ידם שום כוח חיוני, וכיוון שכן, אין הגדרת 'זכר ונקבה' חל עליהם, ואינם אלא כעין פרחים שונים שגם בהם יש כאלו שאין מכים שורש ומוציאים פירותיהם אלא אם כן הרוח מסייעת להעביר האבקנים מפרח אחד למשנהו, כעין זכר ונקבה", ועיין מנחת אהבה חלק ג פרק יח הערה 13, שכתב כעין זה.

17. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

18. שו"ע שט"ז י, ושער הציון שם עא, ושמירת שבת כהלכתה פרק כה סעיף א, וארחות שבת פרק יד סעיף לב, ואנציקלופדיה הלכתית רפואית חלק ד ערך מחלות עמ' 424. ועיין שו"ע הרב שט"ז כב, ופסקי תשובות שט"ז יב, שאם יש ספק אם בעל החיים עלול לסכן חיי אדם וכעת הוא לא רודף אחרי אדם, ואם הוא יעשה זאת תהיה אפשרות להורגו, אסור להורגו כל עוד הוא אינו רודף אחרי אדם.

19. שו"ע שט"ז י, ומשנ"ב שם (ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כה סעיף ב, שהכוונה לבעלי חיים שנשיכתם גורמת לכאבים מרובים), ארחות שבת פרק יד סעיף לג. ועיין שו"ע הרב שט"ז יח, ושלחן שלמה סימן שט"ז אות יח-א, שצורעה אינה נחשבת בעל חיים שעקיצתו קשה, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כה הערה ז, שממשנ"ב שט"ז מו לא משמע כן, ועיין ביני משה

ואם בעלי החיים עומדים במקומם ואינם רודפים אחרי האדם, אסור להרוג אותם באופן שניכר שכוונת האדם להורגם, כדי שאנשים לא יטעו לחשוב שמותר להרוג בעלי חיים גם כאשר אין חשש שהם יזיקו. אבל מותר להרוג אותם באופן שלא ניכר שכוונת האדם להורגם, כגון לדרוך עליהם תוך כדי הליכה²⁰.

הוצאת דם

הוצאת דם מאדם או מבעל חיים אסורה משום מלאכת שוחט²¹, כיוון שהדם מחיה את הגוף, והוצאתו נוטלת מכוח החיות של האדם או של בעל החיים²². לכן אסור לגרד פצע כך שהגירוד יגרום לפתיחתו ולהוצאת דם²³, אסור להוציא דם לצורך בדיקת דם²⁴, אסור לצחצח שיניים כאשר

(רצאבי) חלק ד פרק עז סעיף כה, שחולק, וכן משמע מהלכות שבת בשבת חלק ג עמ' קלז, ומקובץ הלכות למעונות הקיץ (הרפנס) פרק ז הערה צ, ועיין דור המלקטים (תשע"ו) חלק ד עמ' 2285 ואילך.

20. שו"ע שטז י, ומשנ"ב שם.

21. שו"ע שטז ח, ומשנ"ב שם, על פי תוספות כתובות ה ב ד"ה דם: "הוצאת דם חשיבה נטילת נשמה, כי הדם הוא הנפש, וכשנוטל מקצתו נוטל מקצת נשמה". ועיין רמב"ם שבת ח ז, שהוצאת דם דומה לפירוק תבואה משיבוליה, והיא אסורה משום מלאכת דש.

22. ממגד גרש ירחים כתובות ה ב אות קלז עמ' פה, בדעת תוספות כתובות שם. ועיין חידושים המיוחסים לר"ן שבת קז א: "שהוא מחליש אותו איבר, או אותו מקום שנוטל ממנו דם", ועיין חידושי רבינו משה קזיס שבת פרק יד עמ' 199 ד"ה והר"ן פירש: "אם באנו לומר שחייב החובל הוא משום נטילת נשמה, ראוי יותר לומר דהיינו שנוטל נשמה מהדם שמוציא מן הבהמה ופוסק חיותו". ועיין מלאכת מחשבת (גרינשפן) פרק יט, ומי טל שוחט סימן א אות כד וסימן טו אות יז.

23. משנ"ב שטז ל.

24. שמירת שבת כהלכתה פרק מ סעיף לה. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק לב סעיף נח, שאסור להזריק לחולה שאין בו סכנה זריקה לתוך הווריד, כיוון שלאחר נעיצת המחט מוציאים דם מן הווריד לתוך המזרק כדי לוודא שהמחט נמצאת בתוך הווריד. • עיין שו"ע שכח כח, ומשנ"ב שם, וארחות שבת פרק יד סעיף מ, שמורסה המצערת את האדם מותר לנקבה ולהוציא את המוגלה ואת הדם שבה, כיוון שדם זה אינו בלוע בבשר אלא כנוס בתוך המורסה, אבל אין ללחוץ בצידי המורסה, משום שכך יוצא דם שבלוע בבשר.

הצחצוח גורם בוודאות ליציאת דם²⁵, ואסור לחבול בבעל חיים חבלה המוציאה דם²⁶.

הוצאת קוץ

קוץ שחדר לגופו של אדם והוא גורם לו צער, יש להשתדל להוציאו בלי להוציא דם, ואם הדבר אינו אפשרי, מותר להוציאו אף שהדבר יגרום להוצאת דם. הטעם לכך הוא שהוצאת דם שלא כדי להשתמש בו היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולכן היא אינה אסורה מהתורה אלא מדברי חכמים, וחכמים לא אסרוה כאשר היא נדרשת למניעת צער מאדם²⁷.

25. 'ביע אומר חלק ד אורח חיים סימן ל אות כ, מאמר מרדכי פרק פט סעיפים כב-כה, אור לציון חלק ב פרק לה שאלה ו, שבט הלוי חלק ה סוף סימן מה, משנה הלכות חלק ה סימן נב, מעונות אהבה חלק ג פרק כ סעיף י והערה 35.

26. שו"ע שטז ח. ועיין שו"ע רפ ב, שמותר לבעול בתולה בשבת, ואין בזה איסור חובל.

27. משנ"ב שכח פח, ושער הציון שם סג, ושמירת שבת כהלכתה פרק לה סעיף יח, ופסקי תשובות שכח נא.

פרק לט

דיני מלאכת ממחק

מלאכת ממחק היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מחיקה היא החלקת משטח או חפץ², והיא נעשתה במשכן בהחלקת עורות האילים והתחשים³.

אף שבמשכן מלאכת ממחק נעשתה בעור, היא כוללת החלקת כל חומר שהוא⁴. לכן אסור להחליק ציפורניים בעזרת פצירה⁵ (כלי מחורץ

1. רמב"ם שבת ז א, משנ"ב שכו ל.

2. עיין ארחות שבת פרק יז סעיף יז.

3. שו"ע הרב סימן שב סעיף טו.

4. ארחות שבת פרק יז סעיף יז. • עיין חזון עובדיה חלק ו עמ' קד, ואור לציון חלק ב פרק לד סעיף ב, ושמירת שבת כהלכתה פרק יב הערה לה, בשם הגרש"ז אוירבך, ופסקי תשובות שגכ יב, שאסור לשטוף כלי מתכת בצמר פלדה, כיוון שהוא מקלף מעט מהכלי ומחליקו (ועיין חזון עובדיה חלק ו עמ' קד, ושלמי יהודה פרק ט הערה ז, בשם הגר"ש אלישיב, ששפשופם בעדינות מותר), ועיין שלמי יהודה פרק ט הערה ז, בשם הגר"ב זילבר, ונשמת שבת חלק ד סימן רעג, שחולקים, כיוון שבזמננו הכלים כבר חלקים, ועוד שהסירים וכלי הבישול עשויים ממתכת קשה שצמר פלדה אינו מחליק אותה, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "נתת דברך לשיעורים. וכמו כן יש בצמר פלדה סוחט (אלא אם כן הוא יבש, אך קשה לסמוך על כך) ויש בכך גם תיקון כלי". • עיין משנ"ב שגכ מ, ומשנה ברורה למעשה סימן שגכ תשובה נה, שאסור להשחיד סכין בשבת, כיוון שהשחזת הסכין מחליקה את חודו.

5. עיין נאות מרדכי הלכות טהרה פרק ט הערה סו, ל"ט מלאכות שבת לתלמידים עמ' רלה, קובץ אליבא דהלכתא גיליון ע עמ' עד הערה 29. ועיין שלחן שלמה שיח ו אות לב, וחזון עובדיה שבת חלק ג עמ' שפה, שאין איסור ממחק בהחלקת גוף אדם, ועיין מחצית השקל על מגן אברהם סימן קסא ס"ק ה, שיש איסור ממחק בהחלקת ציפורניים, ועיין שלחן שלמה סימן שכו סעיף י אות יב, שהביא את דברי המגן אברהם הללו, ואפשר שכוונת השלחן שלמה והחזון עובדיה לעור אדם, ולא לציפורניים, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שגם אם אין ממחק בשיוף ציפורניים,

תמונה 77

המשמש לשיוף) (תמונה 77), או לשיוף עץ בנייר זכוכית.⁶

איסור ממרח

הדוגמאות שהבאנו בפסקה הקודמת הן של החלקת חומר בהסרת שכבה ממנו, אך לא רק החלקה שנועשית על ידי הסרת שכבה מהחומר אסורה, אלא גם החלקה שאינה כרוכה בהסרה של שום חלק מהחומר אלא רק בשיטוחו ובהחלקת פניו.⁷ לכן

אסור למרוח זפת, שעווה או חומר סמיך אחר באופן שמחליק אותם,⁸ וכן אסור ללחוץ על פלסטלינה ולשטח אותה.⁹ איסור זה נקרא ממרח,¹⁰ שפירושו מחליק.¹¹

השיוף אסור משום עובדין דחול.

6. ארחות שבת פרק יז סעיף יז. עיין שלחן שלמה סימן שכו סעיף י' אות יב: "לענין ניקוי כלי נשק, אם נדבק פיח באופן שצריך לשפשף בנייר זכוכית יש לאסור משום ממחק", ועיין פסקי תשובות סימן שכג אות יב, כעין זה, ועיין קצות השלחן סימן קמו בדי השלחן ס"ק לב: "גדר ממחק הוא כשעושה פעולה בגוף העור שמחליקו או שמסיר הצמר המחובר מטבעו לעור והוא כעור עצמו, אבל המסיר מהעור גוף אחר שנדבק לעור, אף על פי שעל ידי זה מחליק העור, מכל מקום כיוון שהחיסרון לא היה בגוף העור רק מחמת הדבר הנדבק עליו, לא הווי תיקון בגוף העור ואינו ממחק, וזה דווקא במסיר הטיט הדבוק עליו לבד, אבל אם על ידי גרירת הטיט הוא גורר גם קצת מן העור הווי ממחק, כיון שהעור לא היה חלק מקודם מפני הטיט שעליו, ועל ידי גרירת הטיט, שהוא פסיק רישיה לגרור קצת מן העור, נעשה חלק הווי ממחק".

7. עיין שו"ע שיד יא, משנ"ב שכא פ.

8. שו"ע שיד יא, ומשנ"ב שם.

9. עיין שבט הלוי חלק ט סימן עח, שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף יג, ארחות שבת פרק יז סעיף כד. עיין קובץ מבית לוי גיליון ו' עמ' נב, בשם הגר"ש ווזנר, ושו"ת משנת יוסף חלק ה סימן עז, וארחות שבת פרק ח סעיף לד, שאסור להשתמש באטמי אוזניים העשויים משעווה או מסיליקון, כיוון שרגילים להחליק אותם לפני הכנסתם לאוזן כדי שיאטמו אותה כראוי (עיין בנין משה פרק פד סעיף ה), ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה קכא, בשם הגרש"ז איירבך, שחולק, ועיין בנין משה פרק פד הערה ז, ופסקי תשובות שיד יא.

10. עיין משנ"ב סימן שג ס"ק פא, עיין שער הציון שכז יז.

11. עיין רש"י שבת עה ב ד"ה ממרח, עיין פרוש רבי נתן אב הישיבה פאה פרק א משנה ו.

מריחת משחה

אסור למרוח משחה על הגוף¹², כיוון שבעת המריחה נוצרת שכבה חלקה של המשחה על פני העור¹³. לכן אין למרוח על הגוף משחה רפואית¹⁴, קרם הגנה¹⁵, תכשירי איפור משחתיים כגון מייקאפ או סומק משחתי¹⁶, וכיוצא באלו. וכן אין להשתמש בשפתון בשבת, כיוון שבעת מריחתו נוצרת שכבה חלקה שלו על השפתיים¹⁷. מריחת תכשירי איפור אסורה גם משום מלאכת צובע, כפי שמבואר בפרק לב.

מריחת משחה שנבלעת בעור

משחה שמבליעים אותה בעור, כגון משחה לעידון העור¹⁸ או משחה לטיפול בכאב שרירים¹⁹ - יש סוברים שאסור למורחה על העור בשבת, כיוון שבשעת המריחה נוצרת שכבה חלקה של המשחה על פני העור²⁰. ויש סוברים שמותר למורחה על העור בשבת²¹, כיוון שהיא נבלעת בעור

12. חזון עובדיה חלק ה' עמ' ה, אור לציון חלק ב פרק לו סעיף ו, שמירת שבת כהלכתה פרק לג סעיף ג, ארחות שבת פרק יז סעיף יט, פסקי תשובות שיד יא.
13. עיין מאמר מרדכי פרק פז הקדמה וסעיף ז.
14. שבט הלוי חלק ה סימן לא אות ג, אור לציון חלק ב פרק לו שאלה ו, שמירת שבת כהלכתה פרק לג סעיף יג. ועיין להלן מריחת משחה שנבלעת בעור.
15. שמירת שבת כהלכתה פרק יז סעיף מד והערה קיח.
16. עיין בנין משה חלק ד פרק פד סעיף יג.
17. שמירת שבת כהלכתה פרק יז סעיף סד והערה קע, ארחות שבת פרק יז סעיף כב, מעשה השבת פרק יז סעיף כד.
18. עיין שלמי יהונתן (סימנים שטז-שיז) עמ' רסט, מעשה השבת פרק יז סעיף כג. ועיין השבת והלכותיה סימן נג סעיף ח, שמחה לטיפול בתפרחת חיתולים אינה מיועדת להיספג כולה בעור, שכן חלק ממטרתה הוא להותיר על פני העור שכבה חיצונית, המגינה עליו ומפחיתה את המגע הישיר עם החומציות של השתן, וכן שמענו מרופא עור, ועיין חזון עובדיה חלק ג עמ' שפד מחשבת השבת (כה) עמ' צח. ועיין להלן שהיתר להשתמש במשחה רפואית בשבת הוא רק לצורך חולה.
19. ציץ אליעזר חלק ז סימן ל אות י, אשרי האיש אורח חיים חלק ב פרק לו סעיף לד, קובץ אליבא דהלכתא גיליון ס עמ' לב, בשם הגר"ש דבליצקי והגר"ע אוירבך שליט"א. ועיין חוט שני חלק א עמ' קטז: "אם מחליק כדי שתגיע המשחה לכל מקום חשיב ממחוק, שהרי הוא צריך להחלקה כדי שתגיע לכל מקום, והכול דבר אחד הוא", ועיין חוט שני שם שער הציון ס"ק יד.
20. דעת תורה סימן שכח סעיף כו: "לצורך חולה", יביע אומר חלק ד סימן כז אות ב וחזון עובדיה חלק ג עמ' שפד ואילך, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק לג הערה סד, בשם הגר"ש אוירבך,
- 21.

ואינה מוחלקת על פניו. ואף שבשלב הראשון של המריחה נוצרת שכבה חלקה של המשחה על פני העור, שלב זה הוא זמני, ואין לאדם צורך בו²². למעשה יש להימנע מלמרוח משחה שמבליעים בעור, אך בשעת הדחק, כגון כאשר המשחה נדרשת למניעת כאב חזק, מותר למורחה²³.

הנחת משחה על העור

לא רק למרוח משחה על הגוף אסור, אלא גם להניח אותה בלי למרוח²⁴, כיוון שחכמים חששו שמא לאחר הנחת המשחה ימרח אותה האדם²⁵.

הנחת משחה רפואית על הגוף

בהנחת משחה רפואית על הגוף יש איסור נוסף, והוא האיסור להשתמש בתרופות בשבת²⁶, כפי שיבואר בהלכות חולה בשבת. על אף זאת מותר להניח את המשחה בשבת על גוף החולה, ובלבד שיעשו זאת בשינוי,

קובץ זכרון שבתי ואריה גיליון ג עמ' כז, בשם הגר"א וייס שליט"א. ועיין שלמי יהונתן (סימנים שטז-שיז) עמ' רעא: "כמדומה שגם הגרש"ז אוירבך היקל כן רק לצורך חולה", ועיין ארחות שבת פרק יז הערה כח, ודור המלקטים (תשע"ו) חלק ה עמ' 2972. ועיין מנחת יצחק חלק ז סימן כ: "במקום חולי יש לסמוך להקל וכו' וכל זה במשחה שיש קפידה על פי דרכי הרפואה שלא להשאיר כלל בעין רק להבליע כולה בתוך הגוף, שאם לא כן בוודאי משאירים גם כן בעין, והרבה פעמים יש גם כן תועלת לרפואה מהנשאר בעין ובאים לידי חשש מלאכה דאוריתא". ועיין רשומי אהרן חלק ב אורח חיים סימן שכח אות ג, בשם הגר"מ פיינשטיין: "בשעת הדחק יכולים לסמוך על שיטת המגן אברהם, המתיר למרוח קרם בשבת משום שנבלע בבשר ואין בו משום איסור ממרח" (ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן עט ד"ה ועתה).

22. עיין יביע אומר חלק ד סימן כז אות ב, שלמי יהונתן (סימנים שטז-שיז) עמ' רסט ואילך. ועיין משנ"ב שטז מט: "ומשום מירוח גופא ליכא למיסר, דלא שייך מירוח אלא כשממרח איזה דבר על גבי חברו וכונתו שיתמרח, אבל כאן רוצה שיהיה נבלע".

23. כן כתב לנו הגר"א אריאל שליט"א.

24. עיין שו"ע רנב ה, ומשנ"ב שם לח, עיין משנ"ב סימן שיד ס"ק מה-מו, שבט הלוי חלק ד סוף סימן לג וחלק ה סימן לא אות ג, חוט שני חלק א עמ' קיז שער הציון ס"ק טז, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק לג הערה סט, שו"ת דבר חבון אורח חיים חלק ב סימן קפ, פסקי תשובות סימן שיד אות יא. ועיין ארחות שבת פרק כ הערה רסא.

25. משנ"ב רנב לח, משנ"ב שיד מה, פסקי תשובות סימן שיד אות יא.

26. שמירת שבת כהלכתה פרק לה סעיף כא והערה נב.

כגון בהוצאת המשחה ישירות מהשפופרת על גבי הגוף²⁷, או בהנחתה על הגוף בעזרת מקל²⁸. הטעם לכך הוא ששני האיסורים שהוזכרו לעיל אינם שייכים במצב זה - האיסור להשתמש בתרופה בשבת אינו שייך במצב זה כיוון שהוא נאמר ביחס לאדם **בריא** הסובל מכאבים קלים, ולא ביחס לאדם **חולה**²⁹. והאיסור להניח משחה על הגוף אינו שייך במצב זה, כיוון שהנחת המשחה נעשית בשינוי, ומותר לעבור על איסור דרבנן בשינוי לצורך חולה³⁰. לכן, לדוגמה, חולה שיש לו פצעי לחץ רשאי להניח בשינוי משחה על גבי הפצעים כדי לסייע בריפויים³¹. וכן מותר להניח בשינוי משחת החתלה על גופו של תינוק הסובל מאדמימות בעור³², כיוון שדין תינוק כדין חולה³³.

אדם שסובל מכאב ברמה כזו שהוא נחלש מחמתו, נחשב לחולה³⁴, וכן אדם בריא שיש לו בעיה רפואית שעלולה להתפתח לחולי, נחשב גם

27. שמירת שבת כהלכתה פרק לג סעיף יד והערה סט. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יא הערה מד, בשם הגרש"ז אוירבך, שהוצאת המשחה מהשפופרת אינה אסורה משום ממרח "דאין כוונתו לצורה היוצאת מן השפופרת", ועיין חוט שני חלק א עמ' קיז, כעין זה, ועיין אשרי האיש חלק ב פרק כט סעיף ג, טעם אחר: "דלאסור ממרח צריך מעשה מריחה".

28. שמירת שבת כהלכתה פרק לג סעיף יד והערה סט.

29. רמ"א שכח לד, ומשנ"ב שם ככא, חזון עובדיה חלק ג עמ' שסח, שמירת שבת כהלכתה פרק לג סעיף ד והערה ל.

30. שו"ע שכח יז, ומשנ"ב שם נז, חזון עובדיה חלק ג עמ' תטז, שמירת שבת כהלכתה פרק לג סעיף ב.

31. עיין מאמר מרדכי פרק קה סעיפים סה-סו, ושמירת שבת כהלכתה פרק לג הערה סט.

32. שבט הלוי חלק ה סימן לא אות ג, מאמר מרדכי פרק קה סעיף סו, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף לא. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה ע, שאף שהצמדת הטיטול לגוף התינוק לאחר הנחת המשחה עלולה לגרום להחלקת המשחה, הדבר מותר, כיוון שהחלקת המשחה נעשית בשינוי ואין לאדם תועלת בה. ועיין ציץ אליעזר חלק ח סימן טו פרק יד אות ג, ובסיכומי ההלכות שם פרק יד אות ג, והליכות עולם חלק ד עמ' רג, ושמירת שבת כהלכתה פרק לג סעיף יד, ואשרי האיש חלק ב פרק לו סעיף לד, שמותר להניח בערב שבת משחה על תחבושת, ובשבת להניח את התחבושת על פצע.

33. עיין חזון עובדיה חלק ג עמ' שסא ועמ' שפד, מאמר מרדכי פרק קה הערה סו, שבט הלוי חלק ה סימן לא אות ג.

34. עיין רמ"א שכח יז, מאמר מרדכי פרק קה סעיפים סו והערה סד, שמירת שבת כהלכתה פרק לג סעיף א, ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ד סימן שכח סעיף יג עמ' צט.

הוא לחולה³⁵. לכן אם יש להם צורך להניח משחה על גופם כדי למנוע את הכאב או את החולי, מותר להם להניחה בשינוי בלי למורחה³⁶.

שימוש בסבון בשבת

אסור להשתמש בסבון מוצק בשבת³⁷, כיוון שבעת השימוש בו מחליקים את פני הסבון³⁸, וגם כיוון שכאשר מורחים את הסבון על הגוף נוצרת שכבה חלקה שלו על פני העור³⁹. אך מותר להשתמש בסבון נוזלי⁴⁰, כיוון

35. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק לג סעיף א ופרק לד סעיף יז.

36. שמירת שבת כהלכתה פרק לג סעיף יד והערה טו.

37. משנ"ב שכו ל: "מנהג כל ישראל להחמיר בזה", בן איש חי שנה שנייה פרשת יתרו סעיף טו, אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קיג, מאמר מרדכי פרק פז סעיף י, אור לציון פרק לה סעיף ה, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף יח. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם הערה מט, בשם הגרש"ז אוירבך: "הרי זה כדברים המותרים שנהגו בהם איסור, שאי אתה רשאי להתירם". ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' קסב: "מן הדין מותר לרחוץ ידיו בשבת בסבון ואין בזה לא משום ממחך ולא משום מוליד, והמחמיר תבוא עליו ברכה. ובעל נפש ימנע מלרחוץ ידיו בסבון, ואחינו האשכנזים נוהגים איסור בסבון", ועיין חזון עובדיה שם, ושו"ת תפלה למשה חלק א סימן נד אות ב, שאין לאסור את השימוש בסבון מחמת החלקת פני הסבון, כיוון שאין כוונת המשתמש בסבון להחליקו וגם אין בהחלקה שום תיקון, ואין לאוסרו מחמת יצירת השכבה החלקה של הסבון על פני העור, כיוון שהיא נשטפת מייד במים ואינה נשארת על הגוף. • עיין אשרי האיש פרק לב סעיף א, והליכות אבן ישראל פרק מט סעיף כ, שאסור להשתמש בסבון אסלה, ועיין אבני ישפה חלק ד סימן נו, בשם הגרש"ז אוירבך, וילקוט יוסף (תשנ"ג) שבת חלק ג עמ' שעז הערה יז, וארחות שבת פרק טו הערה צב, שחולקים, ועיין ארחות שבת שם: "אין שום חשיבות בהחלקה זו ואינה מלאכה כלל", ועיין פסקי תשובות שכ כה: "פוק חזי מאי עמא דבר להקל בזה לכתחילה".

38. אור לציון פרק לה הערה ה.

39. שלמי יהודה פרק ט הערה ט, בשם הגר"ש אלישיב, שו"ת הליכות שבת חלק א פרק כו סעיף ז, שו"ת תפילה למשה חלק א סימן נד אות א, בדעת משנ"ב שכו ל. • עיין רמ"א שכו י, וערוך השלחן שכו יא, ואור לציון חלק פרק לה הערה ה: "אפשר", ושמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף יח, וארחות שבת פרק יז הערה לח, שהשימוש בסבון אסור גם משום מוליד, כיוון ששפשף הסבון בידיים רטובות הופך אותו ממוצק לנוזל, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' קסג ואילך, שמדברי השלחן ערוך עולה שהשימוש בסבון אינו אסור משום מוליד, וזו גם דעתם של הרבה פוסקים.

40. תשובות הגר"ח קנייבסקי בתוך עם מקדשי שביעי חלק ב עמ' קצה, בשם החזון איש: "אף בסבון נוזלי סמך", קובץ תשובות לגר"ש אלישיב חלק א סימן לח, אור לציון פרק לה סעיף ה, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף יח, ארחות שבת פרק יז סעיף כז. • עיין הלכות שבת בשבת חלק ג עמ' קע, בשם הגר"ש אלישיב, ושו"ת דבר חברון אורח חיים חלק ב סימן קפ, ופסקי תשובות

שבעת השימוש בו אין מחליקים את פני הסבון⁴¹, וגם הטעם הנוסף שנאמר לגבי סבון מוצק - שנוצרת שכבה חלקה שלו על פני העור - אינו שייך בסבון נוזלי, כיוון שאיסור ממרח אינו חל על חומרים נוזליים⁴².

צחצוח שיניים

נחלקו הפוסקים האם מותר לצחצוח שיניים בשבת, ומחלוקתם נסובה סביב שתי שאלות עיקריות - האם מריחת המשחה על השיניים אסורה משום מלאכת ממרח (מחליק), והאם סחיטת המים משערות המברשת תוך כדי הצחצוח אסורה משום מלאכת דש.

בעניין מריחת משחת השיניים יש סוברים שהיא אכן אסורה משום מלאכת ממרח⁴³, כיוון שהיא גורמת להיווצרות שכבה חלקה של משחה על פני השיניים⁴⁴. ויש חולקים וסוברים שהיא אינה אסורה משום מלאכת ממרח⁴⁵, כיוון שמטרת המריחה היא לפזר את המשחה בפה,

סימן שיד הערה 115, שסבון שכאשר שופכים אותו על משטח ישר הוא מתפשט לצדדים נחשב סבון נוזלי, ומותר להשתמש בו בשבת, ועיין ארחות שבת פרק יז הערה מ: "הראנו לגרי"ש אלישיב סבון נוזלי סמך, ואמר שמותר להשתמש בו", ועיין חוט שני חלק א עמ' קיז: "נהגו להחמיר ולהימנע מלהשתמש בשבת בסבון נוזלי שהוא עב קצת", ועיין אגרות משה חלק א סימן קיג: "בורית [סבון] שהוא לח כמים - אף שהרבה נוהגין להתיר אין ברור לי כל כך ההיתר וכו', וראוי להחמיר".

41. אור לציון חלק ב פרק לה הערה ה.

42. מאמר מרדכי פרק פז סעיף ז, שו"ת הליכות שבת חלק א פרק כו סעיף ה.

43. אגרות משה אורח חלק א סימן קיב, מנחת יצחק חלק ג סימן מח, ציץ אליעזר חלק ז סימן ל אותיות ו-יד, מאמר מרדכי פרק פז סעיף יד, שבט הלי חלק ה סימן מה, אשרי האיש חלק ב פרק כט סעיף ג, אור לציון חלק ב פרק לה שאלה ו, משנה הלכות חלק ה סימן נב.

44. ציץ אליעזר חלק ז סימן ל אות ח, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' תלו, בשם הגרי"ש אלישיב, עיין פסקי תשובות סימן שכז הערה 25. ועיין ציץ אליעזר שם, שהחלקת המשחה אסורה אף שהיא נעשית רק לזמן מועט.

45. קצות השולחן סימן קלח אות לא עמ' צט, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה קב והערה מט, בשם הגרי"ש אוירבך (ועיין שם שמסיק: "הרי זה כדברים המותרים שנהגו בהם איסור"), כתבי הגרי"א הנקין חלק ב תשובות איברא סימן כג אות א (ועיין שם אות ב: "כל המחמיר הרי זה משובח"), יביע אומר חלק ד אורח חיים סימן כז אות ב (ועיין שם סימן ל אות כ: "מי שיכול להימנע מזה בשבת ולא יגרם לו צער כלל טוב לו שיחמיר בדבר, ועליו תבוא ברכת טוב"), נפש הרב עמ' קסח, בשם הגרי"ד סולוביצ'יק, מראש צורים סימן לג אות ה, בשם הגרי"א ליכטנשטיין, מנחת אהבה חלק ג פרק כ סעיף י. ועיין שו"ת דבר חברון חלק א סימן שעב.

ולא להחליק אותה. ובנוסף אין בהחלקת המשחה שום תועלת, והיא מתקיימת רק לזמן מועט, שכן עם תחילת הצחצוח מתערבת המשחה במים הספוגים במברשת ונעשית נוזלית⁴⁶.

בעניין סחיטת שערות המברשת תוך כדי צחצוח השיניים, יש סוברים שהיא אסורה משום מלאכת דש⁴⁷, ויש חולקים וסוברים שהיא מותרת⁴⁸, מפני שהאיסור לסחוט את שערות מברשת השיניים הוא איסור דרבנן, שכן המים אינם ספוגים בשערות אלא נמצאים ביניהן⁴⁹; וכיוון שכך אפשר להתיר את צחצוח השיניים בצירוף שתי סברות היתר: סברה אחת היא שאדם המצחצח את שיניו אינו מתכוון לסחוט את הנוזלים מתוך המברשת, ולדעת מעט מן הפוסקים מותר לעבור על איסור דרבנן כאשר האדם אינו מתכוון לפעולה האסורה; וסברה נוספת היא שלדעת מעט מן הפוסקים סחיטת דבר שהמים אינם נספגים בו אלא נמצאים בין חלקיו אינה אסורה אפילו מדברי חכמים. ואף שאין סומכים על כל סברה בנפרד, סומכים עליהן כאשר הן מצטרפות יחד⁵⁰. למעשה המנהג

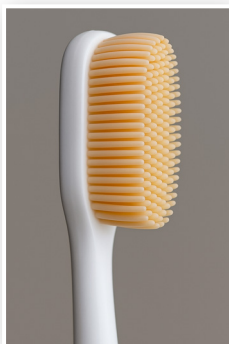
46. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה קב והערה מט, בשם הגרש"ז אוירבך, ויביע אומר שם סימן כז אות ב, ונפש הרב שם, בשם הגר"ד סולוביצ'יק, ומנוחת אהבה חלק ג פרק כ הערה 34. 47. מנחת יצחק חלק ג סימן מח, ארחות שבת פרק יז סעיפים כט-ל. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף לט: "נוהגים שלא לצחצח שיניים בשבת ואפילו בלי משחה". ועיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קיב: "טוב שלא ללחלח במים את מברשת השיניים קודם הניקוי מחשש סחיטה". ועיין שבט הלוי חלק ה סימן מה: "לפי מה שכתבתי היה מקום להקל במברשת עם שערות או חוטי ניילון וכו', מכל מקום אין רצוני להתיר דבר התמוה לרבים".

48. שרידי אש חלק א סימן ל, עיין כתבי הגר"א הנקין חלק ב תשובות איברא סימן כג אות א (ועיין שם אות ב: "כל המחמיר הרי זה משובח"), שו"ת מנחת שלמה חלק ב סימן לה אות ג: "יש כמה פנים להתיר, ולענ"ד הוא מהדברים המותרים שנהגו בו איסור", יביע אומר חלק ד אורח חיים סימן ל אות יט, מאמר מרדכי פרק פט סעיף כח, אור לציון חלק ב פרק לה שאלה ו, שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק א סימן שסד, עיין מנוחת אהבה חלק ג פרק כ סעיף י. ועיין שו"ת משנה הלכות חלק ה סימן נב.

49. עיין שו"ת באר משה חלק א סימן מג אות ז, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "ההבחנה מאוד דקה. גם בצמר הספיגה היא מן הנימים. ההבחנה היא בעיקר אם הנוזלים יוצאים רק על ידי סחיטה או גם ללא סחיטה".

50. יביע אומר חלק ד אורח חיים סימן ל אות יט. ועיין שרידי אש חלק א סימן ל, ואור לציון חלק ב פרק לה שאלה ו, טעמים נוספים. • עיין מנחת יצחק חלק ג סימן מח, שיש לייחד מברשת שיניים מיוחדת לשבת, כיוון ששימוש במברשת שיניים של יום חול נחשב מעשה חול שאינו מתאים לקדושת השבת, ועיין קצות השלחן סימן קלח בדי השלחן ס"ק לא עמ' צט, שכתב כעין

המקובל הוא להימנע מצחצוח שיניים בשבת ולהסתפק בשיטפתן במי פה. עם זאת, לנוהגים לצחצח שיניים בשבת במי פה יש על מי לסמוך, ובפרט לאנשים ששיניהם וחניכיהם רגישות וזקוקות לטיפול יום-יומי⁵¹.

תמונה 78

בשנים האחרונות פותחו מברשות שיניים מיוחדות לשבת, העשויות מסיבי סיליקון עבים שאין בהם חשש סחיטה (תמונה 78), והן מותרות לשימוש בשבת⁵².

אדם שצחצוח השיניים גורם לו בוודאות ליציאת דם - לכל הדעות אינו רשאי לצחצח את שיניו בשבת⁵³, כיוון שהוצאת דם אסורה בשבת משום מלאכת חובל⁵⁴.

זה, ועיין אור לציון חלק ב פרק לה הערה ו, והלכתא דמלכתא פרק כח הערה לב, בשם הגר"ד פיינשטיין, שחולקים, וכן משמע ממאמר מרדכי פרק פט סעיפים כב-כט, ועיין יביע אומר חלק ד אורח חיים סוף סימן ל: "ומיהו נכון להחמיר לייחד מברשת שיניים לשבת כדי להינצל מעניין עובדין דחול", ועיין שבט הלוי חלק ה סוף סימן מה, שכתב כעין זה, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "בשבת יש להקפיד יותר על מברשת ששערותיה קשות והספיגה בהן מועטה אם בכלל". ועיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קיב. • עיין אגרות משה שם, ויביע אומר חלק ד סימן ל אות כ, ואור לציון חלק ב פרק לה הערה ו, ומאמר מרדכי פרק פט סעיף כט, שבסיום הצחצוח אין לשטוף את המברשת אם אין עתידים להשתמש בה שוב בשבת, משום הכנה מקודש לחול, ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ד עמ' עה סוף הערה כז, ומכתב הראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א בתוך אשרי האיש (אזולאי) הלכות ערב פסח שחל בשבת עמ' כה, שחולק וסובר שמותר לשטוף את מברשת השיניים בסיום הצחצוח, כיוון שכל דבר שרגילים לעשותו בסוף פעולה בלי לחשוב על התועלת שבעשייתו אינו אסור משום הכנה, וכל שכן אם האדם נגעל מהשארית המברשת מלכלכת, ועיין אשרי האיש שם, שדברי הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר שם, נאמרו כאזהרה לכתחילה ואינם מעיקר הדין, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שהשטיפה מותרת רק במקרה שאי שטיפת המברשת תגרום לפגיעה בכבוד האדם, ובמקרה זה יש להיזהר שלא לסחוט את המברשת, ועדיף להשרותה במים.

51. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

52. עיין דור המלקטים (תשפ"ב) סימן שב סעיף יב אות נח.

53. יביע אומר חלק ד אורח חיים סימן ל אות כ, מאמר מרדכי פרק פט סעיפים כב-כה, אור לציון חלק ב פרק לה שאלה ו, שבט הלוי חלק ה סוף סימן מה, משנה הלכות חלק ה סימן נב, מנוחת אהבה חלק ג פרק כ סעיף י והערה 35. ועיין יביע אומר שם, ומאמר מרדכי שם כה, ומנוחת אהבה שם, שצחצוח השיניים מותר כל עוד ישנו ספק אם הצחצוח יגרום להוצאת דם, גם אם ברוב המקרים הוא אכן גורם להוצאת דם.

54. עיין שו"ע שכח מח, ומשנ"ב שם.

החלקת מאכלים

מותר להחליק מאכלים⁵⁵, כיוון שבהחלקתם אין כל תיקון⁵⁶. לכן מותר למרוח גבינה או שוקולד על פרוסת לחם, אף שבעת המריחה נוצרת שכבה חלקה של הממרח על גבי הפרוסה⁵⁷. וכן מותר להחליק סלט, חומוס לאחר שהונח בצלחת הגשה כדי לייפות את מראהו⁵⁸. עם זאת, תבוא ברכה על אדם שנמנע מלהחליק מאכל כדי לייפות את מראהו⁵⁹, כיוון שבהחלקה זו יש תיקון מועט, והיא דומה להחלקה האסורה⁶⁰.

יש להדגיש שמידת החסידות להימנע מהחלקת מאכל נאמרה רק כאשר החלקת המאכל נעשית כדי לייפות את מראהו, אך לא כאשר היא נעשית אגב פיזור⁶¹. לכן אין צורך להימנע מלמרוח גבינה או שוקולד על פרוסת לחם, כיוון שהחלקתם נעשית אגב פיזור על פני הפרוסה, ולא כדי לשפר את מראהו⁶².

55. רמ"א שכא יט, חזון עובדיה חלק ד עמ' רסד, אור לציון חלק ב פרק מז הערה כו, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף לד. ועיין משנ"ב שכא פא, שמאכלים שאי אפשר לאוכלם בלי למרוח אותם אסור למורחם.

56. רמ"א שכא יט, חזון עובדיה חלק ד עמ' רסד-רסה.

57. חזון עובדיה חלק ד עמ' רסב, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף לד, ארחות שבת פרק ז סעיף ו.

58. ארחות שבת פרק ז סעיף ה.

59. רמ"א שכא יט, ובאור הלכה שם ד"ה תבוא עליו ברכה, אור לציון חלק ב פרק מז הערה כו, שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף לד, ארחות שבת פרק ז סעיפים ה-ו, מנוחת אהבה חלק ג פרק כ סעיפים יא-יב. ועיין קצות השלחן סימן קמו בדי השלחן ס"ק יא, וחוט שני חלק א עמ' קיט, שהאיסור הוא רק במאכל שהדרך להחליקו כדי לייפותו, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף לד, שלא חילק בין מאכל שהדרך להחליקו למאכל שאין דרך להחליקו.

60. קצות השלחן סימן קמו בדי השלחן ס"ק יא. ועיין באור הלכה שכא יט ד"ה במאכל: "מחזי כממרח".

61. עיין באור הלכה שכא יט ד"ה תבוא עליו ברכה, אור לציון חלק ב פרק מז הערה כו, מאמר מרדכי פרק פז הערה כב, שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף לד.

62. עיין מאמר מרדכי פרק פז סעיף כ והערה כב, שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף לד, ארחות שבת פרק ז סעיף ו.

פרק מ דיני מלאכת מחתך

מלאכת מחתך היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן בחיתוך יריעות המשכן למידה הרצויה².

הגדרת המלאכה

במלאכת מחתך נכלל רק חיתוך שנעשה במדויק³. לכן, לדוגמה, חיתוך דפים של ספר שנשארו מחוברים זה לזה ולא נחתכו בכריכיה אסור משום מלאכת מחתך, כיוון שהחיתוך נעשה במדויק כדי שהדפים יהיו מיושרים בקו אחיד⁴, אך קריעת עטיפה של מאכל אינה אסורה משום מלאכת מחתך, כיוון שקריעה זו אינה נעשית במדויק⁵.

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. מאירי שבת עג א.
3. רמב"ם שבת יא ז, באור הלכה שכב סעיף ה ד"ה אחד. ועיין חוט שני שבת חלק א עמ' קכז: "אין חילוק אם חותך דווקא לפי מידה מדויקת ביותר או שחותך בתוך איזה מידה ומקפיד שלא לחתוך מחוץ למידה זו, אף שאין זה מדויק".
4. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כח הערה ב, נשמת שבת חלק ז סימן רצז. ועיין שלחן שלמה סימן שיד סעיף ט ס"ק יג, ויסודי ישורון מלאכות שבת חלק ב עמ' 20, שחידוד עיפרון אסור משום מלאכת מחתך כיוון שקצה העיפרון נעשה חד ודק.
5. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה סב. • עיין תשובות אביגדר הלוי עמ' שכ, ומשנה ברורה למעשה סימן שכב סעיף ה עמ' קד, בשם הגרש"ד גרוס שליט"א, שחיתוך מפת ניילון לפי מידת השולחן אסור משום מלאכת מחתך, ועיין הגרי"מ רובין שליט"א (מחבר הספר ארחות שבת) בתוך קובץ היכלא ז עמ' קסח, שחולק, כיוון שהחיתוך אינו מדויק. • עיין אור לציון חלק ב פרק מ הערה ו, ומשנה הלכות חלק יא סימן רעא, ומשנ"ב מהדורת ביצחק יקרא על סימן שכב ס"ק יח, שקריעת נייר טואלט כדי לנקות את הגוף אסורה משום מחתך אף שלא במקום

הפרדת גביעי יוגורט זה מזה, פתיחת פחית משקה והפרדת פקק הברגה מטבעת המקיפה אותו

נחלקו הפוסקים האם חיתוך דבר במקום מסוים רק משום שהחיתוך באותו מקום נוח יותר כלול באיסור מחתך. לדוגמה הפרדת גביעי יוגורט המחוברים זה לזה נעשית על ידי כיפופם הלך ושוב, עד שהפלסטיק בחריץ שבין הגביעים נחתך. כיפוף הגביעים כדי שההפרדה תיעשה דווקא בחריץ שבין הגביעים לא נעשה משום שחשוב שיתקבל גביע בגודל מסוים, אלא משום שההפרדה באותו מקום נוחה יותר. יש סוברים שהדבר אסור משום מלאכת מחתך, כיוון שכוונת האדם היא שהחיתוך ייעשה דווקא בחריץ שבין הגביעים⁶. ויש סוברים שהדבר מותר⁷, כיוון שהכוונה שהחיתוך ייעשה דווקא בחריץ אינה כדי ליצור גביע בגודל מסוים, אלא משום שהחיתוך בחריץ נוח יותר⁸. למעשה מותר להפריד גביעי יוגורט אלו מאלו, אך מומלץ לעשות זאת לפני שבת, כיוון שיש סוברים שהדבר אסור⁹.

מחלוקת זו נוגעת גם לשאלה האם פתיחת פחית משקה והפרדת פקק הברגה של בקבוק מהטבעת המקיפה אותו אסורות משום מלאכת מחתך. גם במקרים אלו ישנה כוונה שהחיתוך ייעשה במקום המיועד לכך, אך לא כדי ליצור פתח או טבעת בגודל מסוים, אלא כדי שהחיתוך

הניקוב, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה סב, בשם הגרש"ז אוירבך, ויביע אומר חלק ט סימן קח אות קפה, שחולקים, ועיין הערה 7.

6. ארחות שבת פרק אחד עשר הערה ט, בשם הגר"ש אלישיב, חוט שני חלק א עמ' קכח, קובץ מבית לוי גיליון יט עמ' מ, בשם הגר"ש וזנר.

7. שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה מ, בשם הגרש"ז אוירבך, הליכות עולם חלק ד עמ' רנד, ואור לציון חלק ב פרק כז הערה ז. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה סב, בשם הגרש"ז אוירבך, ויביע אומר חלק ט סימן קח אות קפה, שחיתוך נייר טואלט במקום המסומן לכך אינה אסורה משום מחתך (אלא משום קורע), כיוון שהיא נעשית באותו מקום רק לשם הנוחות, ועיין ארחות שבת פרק אחד עשר הערה נז, בשם הגר"ש אלישיב, ושו"ת מאמר מרדכי חלק ד סימן קט עמ' תי, שחולקים.

8. שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה מ ופרק כג הערה סב, בשם הגרש"ז אוירבך.

9. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

יהיה נוח. כאמור לעיל, יש סוברים שהדבר אסור משום מלאכת מחתך¹⁰, ויש חולקים¹¹.

חשוב לציין שמלבד איסור מחתך ישנם איסורים נוספים שעלולים לעבור עליהם בפתיחת פחיות משקה ובקבוקים, והם יבוארו בפרק נו.

מחתך באוכלים

אין איסור מחתך באוכלים¹², כיוון שבאוכל אין חשיבות רבה לגודלה המדויק של חתיכת האוכל, (לדוגמה שתי חתיכות קטנות של מאכל

תמונה 79

שוות לחתיכה אחת גדולה שלו)¹³. לכן מותר לחתוך פירות וירקות לפי מידה או בצורה יפה¹⁴, וכן מותר לפרוס לחם לפרוסות שוות ומדויקות¹⁵. אך אסור לחתוך קליפת אבטיח בצורת סלסלה (תמונה 79), כיוון שמשתמשים בה ככלי ולא כאוכל¹⁶.

10. ארחות שבת פרק יא הערה סא והלכות שבת בשבת חלק א עמ' תשנ הערה 68, בשם הגרי"ש אלישיב, עיין קובץ מבית לוי גיליון יט עמ' מא הערה טו: "אפשר", עיין חוט שני חלק א עמ' קכט: "אפשר דהוי מחתך מן התורה, וצ"ע", עיין תשובות אביגדר הלוי עמ' רצג: "ראוי להימנע".

11. שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה יא והערה עג, עיין הליכות אבן ישראל פרק סה סעיף ח, חזון עובדיה חלק ה עמ' שפד ויחזה דעת חלק ב סימן מב, עיין להורות נתן חלק ח סימן כ אות ד.

12. משנ"ב שכב יב.

13. שו"ת מחזה אליהו חלק ב סימן יט אותיות א-ב וסימן כא סוף אות י.

14. חוט שני חלק א עמ' קכט. ועיין שו"ת מחזה אליהו סימן כא אות י, שאף שחיתוך אוכל בצורה מיוחדת מייפה אותו, ייפוי אוכל אינו נחשב תיקון משמעותי. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק לג הערה לו, בשם הגרש"ז אורבך, שמותר לחתוך במדויק גלולה המיועדת לבליעה או פתילה המיועדת להכנסה לגוף, כיוון שדין כאוכל, ועיין שם טעמים נוספים, ועיין אשרי האיש פרק לא אות יג, וחוט שני חלק א עמ' קכט, שכתבו כעין זה.

15. מנוחת אהבה חלק ג פרק כא סעיף ו. ועיין משנ"ב מהדורת איש מצליח סימן שכב הערה 1 שמותר לעשות זאת במכונה ידנית המיועדת לכך. • עיין שלחן שלמה סימן שיד ס"ק יג עמ' רה אות ד, שנוטה לומר שאין לחתוך לחתיכות שוות ומדויקות אוכל שיש לו עטיפה, כיוון שהעטיפה אינה אוכל, ויש בה איסור מחתך.

16. שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף טו.

פרק מא דיני מלאכת כותב

מלאכת כותב היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן כאשר סימנו כל קרש באות כדי שיידעו היכן להניחו בעת הקמת המשכן מחדש².

מה אסור לכתוב

אף שבמשכן כתבו אותיות בלבד, בשבת אסור גם לסמן סימנים או לצייר ציורים³. לכן אסור לכתוב מִסְפָּר או סימן שאלה⁴, לצייר עיגול או קו⁵, לצלם תמונה⁶, ואף לקשקש קשקוש חסר משמעות⁷.

כתיבה ללא כלי כתיבה

האיסור לכתוב הוא לא רק בכלי כתיבה, אלא בכל אמצעי שהוא. לדוגמה, אסור לכתוב על עוגה באמצעות סוכריות קטנות או סירופ שוקולד⁸,

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. שבת קג א, רש"י שבת עג א ד"ה כותב ומוחק.
3. ארחות שבת פרק טו סעיף ה וסעיף ז.
4. ארחות שבת פרק טו סעיף ז.
5. ביאור הלכה שם ה ד"ה ומותר.
6. שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף כז, חזון עובדיה חלק ה עמ' קעב, ארחות שבת פרק טו סעיף לח.
7. עיין מגילת ספר (אייזנטל) שבת סוף סימן יח, אדני שלמה חלק ז עמ' רמב.
8. שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיפים יג-יד.

תמונה 80

אסור לצייר בעט מתכתי של לוח ציור מגנטי (תמונה 80)⁹, וכן אסור לחרוץ אות או ציור על גבי נייר בעזרת ציפורן¹⁰.

גם יצירת צורת אות נחשבת כתיבה, ולכן אסור לחתוך ירקות בצורת אות או פרח וכיוצא באלו¹¹.

9. שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף כג.

10. משנ"ב שם כד. עיין חוט שני חלק א עמ' קנח, וארחות שבת פרק טו הערה נב, בשם הגר"ש וזנר, שמותר לעשות באצבעות צורה של אותיות או של סימנים מוסכמים (כגון שפת חרשים), ועיין שבט הקהתי חלק א סימן קכט, שחולק. • עיין חוט שני חלק א עמ' קנח, וארחות שבת פרק טו סעיף לד, שמותר להניח את אצבעות הידיים מול תאורה באופן שיווצרו צללים בצורת אותיות, ועיין ארחות שבת שם, שהטעם לכך הוא שכתביה על ידי צל אינה נחשבת כתיבה, ועיין חוט שני שם, שחולק וסובר שכתביה על ידי צל נחשבת כתיבה, ולשיטתו טעם ההיתר הוא משום שכתביה זו אינה מתקיימת כיוון שאין דרך להשאיר את היד במקום אחד, ועיין שם, שאסור להניח חפץ כנגד השמש כך שהצל שלו ייראה כאותיות, כיוון שכתביה זו מתקיימת זמן מה. • עיין ארחות שבת פרק טו הערה נב, בשם הגר"ש וזנר, שאסור להחזיק ביד מקלות ולקרבה זה אל זה בצורת אות (ועיין שם: "כשעושה כן באצבעותיו נראה פשוט שלא גזרו בזה כלל"). • עיין מחזה אליהו חלק א סימן סט אות ה ס"ק טז, ופסקי תשובות סימן שמ אות יב והערה 135, שאסור לעשות צורה של אותיות באמצעות נסרים קטנים של עץ ('קפלות'), ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' רחצ-רצט, בשם הגרי"ש אלישיב: "מותר לתת לקטן לשחק בחתיכות עץ לסדרן בצורת אותיות אם אין שום חיבור ביניהן". • עיין חוט שני חלק א עמ' קנח, שהנחת שקפים כנגד מטול שקפים נחשבת כתיבה, ועיין שבט הלוי חלק י סימן ס אות ב, בשם הגרש"ז אוירבך, שחולק, ועיין שבט הלוי שם: "יש בזה איסור זלזול באיסורי שבת, וטעמי כמוס להחמיר". • עיין שלחן שלמה סימן שמ סעיף ד אות יב עמ' שטז, ואשרי האיש פרק מב סעיף ב, שאסור לכתוב בדיו מיוחד שכאשר כותבים בו הכתב אינו נראה לעין, והוא מתגלה לאחר ששופכים עליו חומר מיוחד.

11. מאמר מרדכי פרק קטז סעיף יא, שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף יב, ארחות שבת פרק טו סעיף כג. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק י סעיף ח ופרק יא סעיף יב, שאסור לחתוך אבטיח או גלידה בצורת עיגול אם כוונת האדם היא ליצור צורה זו לקישוט או לנוי, ועיין מגדנת אליהו אורח חיים חלק ג סימן סז אות נט בשם הגר"י וייס, וארחות שבת פרק טו סעיף כג, ופסקי תשובות שכא לב, שחולקים.

כתיבה שאינה מתקיימת

אסור לכתוב אותיות או ציורים גם אם הם נמחקים מאליהם תוך זמן קצר¹². לדוגמה אסור להרטיב את האצבע במיץ ולכתוב עם האצבע על שולחן, אף שתוך זמן קצר המיץ יתאדה והכתיבה תימחק¹³, וכן אסור לכתוב באצבע על חלון שמכוסה באדים, אף שהכתב יימחק מעצמו תוך זמן קצר¹⁴. אך מותר לקשקש בדרכים אלו קשקוש חסר משמעות, כיוון שהאיסור לקשקש קשקוש חסר משמעות קל יותר, וחכמים לא אסרו אותו כאשר הוא אינו מתקיים¹⁵.

תמונה 81

קירוב אותיות זו לזו

מותר להניח אותיות זו לצד זו וליצור מהן מילה¹⁶ - כמו לדוגמה

במשחק רמיקוב אותיות¹⁷ (תמונה 81) - כיוון שהאותיות כבר כתובות, והעמדתן יחד אינה נחשבת כתיבה¹⁸.

12. שו"ע שם ד, ומשנ"ב שם ס"ק יח וס"ק יט. ועיין שו"ע שם ה, ובאור הלכה שם ד"ה מותר, שמוותר לשרוט שריטה קלה חסרת משמעות (עיין תפארת ישראל שבת פרק יב משנה ג יכין אות כו) בספר לסמן שיש בו טעות, כיוון שאיסור עשיית סימן חסר משמעות ('רושם') הוא איסור מדברי חכמים, וחכמים לא אסרו זאת בכתב שאינו מתקיים, ועיין משנ"ב שם כג, ובאור הלכה שם, שיש חולקים.

13. שו"ע שם ד.

14. משנ"ב שם כ.

15. עיין מגילת ספר (איזנטל) סוף סימן יח.

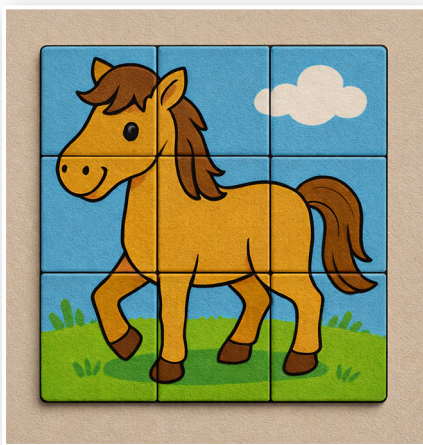
16. אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קלה, היכל יצחק אורח חיים סימן מו אות ה, שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף כד, עיין ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה עמ' קכז הערה ג, בשם הגר"ע יוסף. ועיין ציץ אליעזר חלק יג תשובה מד, ואשרי האיש חלק ב פרק מב סעיף ה, וחוט שני חלק א עמ' קנז, ושמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף סג, שמוותר לסובב אותיות של מנעול וליצור מילה אף שהאותיות מחוברות זו לזו, ועיין חוט שני שם, שהטעם לכך הוא שצירוף האותיות לא נועד ליצירת משמעות של מילה אלא לפתיחת המנעול.

17. דיני משחקים בשבת עמ' שעח, אבני דרך חלק יג סימן פד. ועיין שבט הלוי חלק ט סימן עח.

18. ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה עמ' קכז הערה ג. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קלה: "דמסתבר שגרוע מלכתוב במשקין שאין מתקיימין, שעל כל פנים לרגע שהן מתקיימין

קירוב חלקי אותיות זה לזה

מותר לקרב חלקי אותיות או חלקי ציור אלו לאלו וליצור מהם אות שלמה או ציור שלם¹⁹, כיוון שהם כבר קיימים, וקירובם זה לזה אינו

תמונה 82

נחשב כתיבה²⁰. לדוגמה מותר לשחק במשחק המורכב ממספר ריבועים שעל כל אחד מהם מצויר חלק מתמונה, ויש לסדר את הריבועים זה לצד זה בסדר הנכון כך שתתקבל תמונה שלמה (תמונה 82)²¹. וכן מותר להצמיד זה לזה חלקי דף קרוע של ספר, אף שכך מתחברים חלקי האותיות ונוצרות אותיות שלמות²². אומנם אם יש לאדם ספר אחר כזה עדיף שישתמש

בו, כיוון שיש סוברים שקירוב חלקי אותיות או חלקי ציור זה לזה כן נחשב כתיבה, שכן על ידי הקירוב נוצרת אות שלמה או ציור שלם²³.

הוא בחיבור, אבל הכא, שלא מחובר כלל, אינו עניין כתיבה כלל".

19. שמירת שבת כהלכתה פרק טז הערה סז, בשם הגרש"ז אוירבך, ופרק כח סעיף ג, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' כד, באר משה חלק ו סימן כו, משנה הלכות חלק ו סימן פט, ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה עמ' קכז הערה ג, בשם הגר"ע יוסף. ועיין אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן עה ד"ה ובדבר דף קרוע, וברית עולם עמ' צא סעיף ח, וחוט שני חלק א עמ' קסג, שחולקים.

20. ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה עמ' קכז הערה ג.

21. שמירת שבת כהלכתה פרק טז הערה סז, בשם הגרש"ז אוירבך.

22. ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה עמ' קכז הערה ג, בשם הגר"ע יוסף, שו"ת באר משה (שטרן) חלק ו סימן כו אות לה, משנה הלכות חלק ו סימן פט, שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף ג. 23. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף ג, משנה הלכות חלק ו סוף סימן פט, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף כד: "מותר לשחק במשחקי אותיות וציורים שבהם מניחים חלקי אותיות או חלקי תמונה זה ליד זה ומצרפים אותם למילה שלמה או לתמונה", ולא כתב שאם יש משחק אחר עדיף לשחק בו, ואפשר שלילדים הקל יותר.

חיבור אותיות זו לזו

למדנו שמותר להניח אותיות או חלקי אותיות זה לצד זה וליצור מהן מילה או אות. דין זה נכון כאשר האותיות או חלקי האותיות אינם מחוברים זה לזה, אך כאשר הם מחוברים זה לזה החיבור ביניהם נחשב כתיבה והוא אסור²⁴. לדוגמה אסור לשחק בפאזל בשבת, כיוון שחתיכות הפאזל מתחברות זו לזו²⁵, וכן אסור להדביק לדלת של מקרר אותיות מגנט סמוכות זו לזו, כיוון שהכוח המגנטי מחבר כל אות אל הדלת, והדלת עצמה יוצרת חיבור ביניהן, ונמצא שהאותיות מחוברות זו לזו²⁶. ויש חולקים וסוברים שמותר לשחק בפאזל בשבת²⁷, כיוון שהחיבור בין החלקים הוא חיבור חלש²⁸, וכן שמותר להדביק לדלת של מקרר אותיות מגנט, כיוון שחיבור האותיות לדלת הוא חיבור חלש²⁹. למעשה יש להחמיר כדעה הראשונה, ולהימנע מלשחק בפאזל בשבת

24. אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קלה וחלק ה סימן כב אות יד, שמירת שבת כהלכתה פרק טז הערה סז, בשם הגרש"ז אוירבך, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' כג ועמ' רצו, רבבות אפרים חלק ו סימן ר. ועיין ארחות שבת פרק טו הערה כז.

25. טלטולי שבת עמוד 25 הערה 24, בשם הגר"מ פיינשטיין, שמירת שבת כהלכתה פרק טז הערה סז, בשם הגרש"ז אוירבך, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' כג, רבבות אפרים חלק ו סימן ר.

26. עיין מסורת משה חלק א עמ' סט, עיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' כג. ביתר ביאור: עיין משנ"ב שם י אות ח, בשם המגן אברהם, שאסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת מפני שהדבר דומה לתיבה, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה נא, בשם הגרש"ז אוירבך, שהטעם לכך אינו מפני שחיבור אותיות זו לזו הוא כתיבה, אלא משום שחיבור אותיות לרקע הוא כתיבה, בדומה לכתובת אותיות על נייר, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טז הערה סח, שלפי דבריו מותר לחבר זו לזו אותיות שכתובות על רקע. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קלה, ובצל החכמה חלק א סימן ס אות ה, ושבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' רצו, בשם הגר"ש אלישיב, שחולקים וסוברים שהטעם לכך שאסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת הוא מפני שחיבור אותיות זו לזו הוא כתיבה, ולכן אסור לחבר אותיות זו לזו אף אם הן כתובות על רקע, וכך משמע מדברי הציץ אליעזר חלק יג סימן מג, חוט שני חלק א עמ' קנז, שבט הקהתי חלק ב סימן קנג, וילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה עמ' קלג.

27. שו"ת באר משה חלק ו תחילת סימן כו, אור לציון חלק ב פרק מב סעיף ו, דור המלקטים חלק ו (תשע"ו) עמ' 3673, בשם הגר"ח פ"פ שיינברג: "לילדים אפילו הגיעו לגיל חינוך", הלכה שלימה חלק א סימן סא עמ' שיג. ועיין ילקוט יוסף סימן שיד הערה א.

28. שו"ת באר משה חלק ו סימן כו.

29. מנחת איש פרק כב הערה 45, הלכה שלימה חלק א סוף סימן סא.

ומלהצמיד אותיות מגנט סמוכות זו לזו. אך ילדים רשאים לסמוך על הדעה המקילה, ולשחק בפאזל או להצמיד אותיות מגנט לדלת המקרה, ובלבד שיפרקו את הפאזל או יסירו את האותיות באותו יום³⁰.

סגירת רוכסן של סוודר שיש בשני צדדיו חלקי אות

מותר לסגור רוכסן של סוודר שיש בשני צדדיו חלקי אות או חלקי ציור,

תמונה 83

וסגירתו מחברת את החלקים לאות שלמה או לציור שלם (תמונה 83)³¹. הטעם לכך הוא שאות נחשבת לאות רק כאשר חלקיה מחוברים זה לזה, ולא כאשר הם עומדים זה לצד זה. חלקי האות שעל הסוודר לא נחשבים מחוברים גם כאשר הרוכסן סגור, כיוון שסגירת הרוכסן היא לזמן קצוב וצורת השימוש בו היא בפתיחתו ובסגירתו תדיר, ולכן סגירתו אינה

נחשבת לכתיבה, ופתיחתו אינה נחשבת למחיקה³². על אף זאת, אם יש לאדם סוודר אחר נכון ללבוש אותו ולהימנע מסגירת רוכסן שיש בשני צדדיו חלקי אות, כיוון שיש סוברים שסגירת הרוכסן כן נחשבת כתיבה, ופתיחתו כן נחשבת מחיקה. ואף שאין הלכה כדבריהם, נכון לחשוש לדעתם³³.

30. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

31. משנ"ב שם יז, ושבוב יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' שלח, בשם הגר"ש אלישיב, שמעתא עמיקתא גיליון קסא אות ד, בשם הגר"ע אוירבך שליט"א. ועיין חזון איש אורח חיים סימן סא אות א ד"ה ובאותיות.

32. עיין ארחות שבת חלק א בירורי הלכה סימן ו סוף אות ה.

33. עיין משנ"ב שם יז. ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' קנט, שמן הדין אין צריך להחמיר בזה. עיין שמעתא עמיקתא גיליון קסא אות ד, בשם הגר"ע אוירבך שליט"א, שאדם שרוצה ללבוש סוודר שיש בשני צדדיו חלקי אות, ויש לו סוודר אחר שאין בצדדיו חלקי אות אך הוא אינו רוצה בו, רשאי ללבוש את הסוודר שיש בצדדיו חלקי אות.

דוגמה נוספת לדין זה היא סגירת ספר שאותיות כתובות על עובי דפיו (תמונה 84). גם במקרה זה מותר לסגור את הספר, כיוון שהספר עומד לפתיחה ולסגירה. אך אם יש לאדם ספר זהה שעל עובי דפיו לא כתוב דבר - נכון להשתמש בו, כיוון שיש סוברים שסגירת ספר שאותיות כתובות על עובי דפיו כן נחשבת כתיבה³⁴.

תמונה 84

הליכה על חול בנעליים שאותיות חקוקות בסולייתן

מותר ללכת על חול בנעליים שאותיות חקוקות בסולייתן³⁵ (תמונה 85) אף שההליכה גורמת לכתיבת אותיות בחול, כיוון שההולך אינו מתכוון לכתוב ואין לו כל תועלת מכך. בנוסף יש שתי סיבות לכך שכתיבה זו אסורה מדרבנן ולא מהתורה - גם משום שהיא אינה מתקיימת וגם משום שאין דרך לכתוב כך, וכלל בידינו שמלאכה שמשתי סיבות אסורה רק מדרבנן ואין כוונה לעשותה ואין בה תועלת - מותרת ('פסיק רישיה דלא ניחא ליה בתרי דרבנן')³⁶.

תמונה 85

³⁴ משנ"ב שם יז.

³⁵ חזון עובדיה חלק ה עמ' קנב, חוט שני חלק א עמ' קנח, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף ז, ארחות שבת פרק טו סעיף לג.

³⁶ חוט שני חלק א עמ' קנח.

פרק מב

דברים האסורים מחשש שיביאו לכתיבה

קנייה ומכירה

חכמים אסרו לקנות או למכור בשבת¹, מחשש שהקונה או המוכר ירשמו את פרטי העסקה, כפי שנוהגים לעשות בקנייה ובמכירה ביום חול².

1. רמב"ם שבת כג יב, משנ"ב שו"ל. • ועיין שו"ע שז יא, ומשנ"ב שם, שאסור ללוות בשבת מאכל או חפץ כאשר ההלוואה ניתנת לזמן ממושך, כיוון שכאשר אדם מלווה דבר לזמן ממושך הוא חושש שההלוואה תישכח ממנו וכותב את פרטיה, ויש חשש שהוא יעשה זאת בשבת ויעבור על מלאכת כותב. אבל מותר ללוות בשבת מאכל או חפץ לזמן קצר, כיוון שבמצב כזה האדם אינו חושש שההלוואה תישכח ממנו, ואין חשש שהוא יכתוב את פרטיה (ועיין הלכה ברורה סימן שז סעיף סד, שזמן ממושך הוא שלושים יום ומעלה). ועיין משנ"ב שז מג, שהיתר ללוות לזמן קצר מותר בכך שאדם לא יאמר 'הלווני', אלא 'השאל לי' או 'תן לי'. ועיין רמ"א שז יא, ומשנ"ב שם, שכשם שאסור ללוות לזמן ממושך, כך גם אסור לפרוע הלוואה שניתנה לזמן ממושך, כיוון שיש לחשוש שהמלווה ימחק את הרישום שרשם בשעת ההלוואה, ועיין ערוך השולחן שז כז, ופסקי תשובות שז טז: "ועכשיו אין נזהרים בזה משום דאצלינו אין הרגילות לכתוב בפנקס רק הלוואות מעות ולא הלוואות כלים ואוכלים ומשקים, וגם אצלנו נוהגים לתבוע לאלתר גם הלוואה", וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, וכן משמע מהשמירת שבת כהלכתה שהשמיט דין זה, ועיין חזון עובדיה חלק ו עמ' ס, וארחות שבת פרק כב סעיפים מב-מג, שחולקים וסוברים שדין זה נוהג גם בזמן הזה. ועיין פסקי תשובות שם, שגם לדעת ערוך השולחן דין זה קיים בזמנו בשאילת חפצים מגמ"ח או ספרים מספרייה, ובמקרים אלו יש לומר "תן לי", שמשמעותו היא לזמן קצר. • עיין כף החיים רמז מז, ודרור יקרא עמ' שמה, בשם הגר"ש אלישיב, ושמירת שבת כהלכתה פרק כט סעיף לב, וארחות שבת פרק כב סעיף נא, שאסור להפקיר חפץ בשבת, כיוון שהפקרת חפץ דומה למקח וממכר, ועיין חזון עובדיה שבת חלק ו עמ' יט, שחולק. • עיין שמירת שבת כהלכתה שם, וארחות שבת שם הערה סט, שמותר לזרוק חפץ לאשפה אף שזריקתו היא הפקרתו, כיוון שזריקת חפץ לאשפה אינה דומה למקח וממכר. • עיין שמירת שבת כהלכתה שם, שמותר לזכות מן ההפקר בשבת, ועיין שם הערה פט, בשם הגר"ש אוירבך: "מסתבר דאסור להגביה לקניין באופן שניכר לכל שהוא מעשה קניין".

2. משנ"ב שו"ל. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כט סעיף יח, וילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק

מותר לשחק במשחקי קופסה שנועשות בהם עסקאות מדומות של קנייה, מכירה והשקעה בנכסים, כגון מונופול, מפני שהקנייה והמכירה בהם אינן ממשיות, אלא רק דימוי סמלי של פעולות אלו.³ אך אף שמעיקר הדין מותר לשחק בהם בשבת – טוב להימנע מכך,⁴ כיוון שהמשחק בהם דומה לקנייה ולמכירה.⁵

מכירת מצוות

נחלקו הפוסקים האם מותר למכור בשבת את הזכות לעשות מצווה, כגון לעלות לתורה או לפתוח את ארון הקודש. יש סוברים שהדבר אסור מפני שאסור למכור דברים בשבת.⁶ ויש סוברים שהדבר מותר⁷ כיוון שהמכירה נעשית לצורך מצווה,⁸ ועוד שמצווה אינה חפץ ממשי שאפשר

- ד סימן שכג סעיף א עמ' ז, וארחות שבת פרק כב סעיפים לז-לח, שאדם שנצרך למצרכי מזון בשבת רשאי לבקש מבעל חנות שיפתח לו את החנות והוא יקח את המצרכים הדרושים לו וישלם עבורם לאחר השבת, אך לא יזכיר בשבת את מחיר המוצרים, וכן לא יאמר ביטויים של קנייה ומכירה כגון "מכור לי" או "ברצוני לקנות", אלא יאמר: "תן לי, ונסתדר אחרי השבת".
3. שמירת שבת כהלכתה פרק טז הערה צא, בשם הגרש"ז אוירבך, אור לציון חלק ב פרק מב הערה ה. ועיין חוט שני חלק ג עמ' קמו, ושבועת יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' כד.
4. שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף לג.
5. עיין רמ"א שלח ה, ושמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף לג, שאסור לשחק בשבת במשחקים שבהם אחד המשתתפים יכול לזכות בחפצי חברו, כיוון שמשחקים אלו דומים לקנייה ומכירה, ועיין אבני ישפה חלק ג סימן לב ד"ה והחלפה, שהחלפת חפצים נחשבת כקנייה ומכירה, ועיין שם ד"ה ולכן, בשם הגר"נ קרליץ, וקובץ הערות וביאורים גיליון תתשמה עמ' 77, בשם הגר"א נבנצל שליט"א, שלכן אסור לילדים להחליף קלפים של תמונות רבנים או של תמונות טבע שילדים נוהגים לאסוף, ועיין מגדנות אליהו חלק ב סימן מח, שחולק וסובר שמותר לילדים קטנים להחליף קלפים, כיוון שהקלפים אינם שייכים לילדים אלא להוריהם, ולכן הילדים אינם יכולים להקנות אותם לחבריהם. ואף אם הקלפים היו קנויים לילדים הם אינם יכולים להקנותם לאחרים, כיוון שילד קטן אינו יכול להקנות את חפציו לאדם אחר. נמצא שנתינת הקלפים אינה קניין ממשי אלא נתינת רשות שימוש, ונתינת רשות שימוש מותרת בשבת, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שהילד סבור שהוא מקנה, ואם כן יש לאסור זאת מדין חינוך, אך כבר נהגו להקל בזה, ומומלץ לומר בתחילת המשחק שההקניה אינה הקניה גמורה אלא רק לצורך המשחק, ועיין קובץ הערות וביאורים גיליון תתשמה עמ' 77, בשם הגר"ע אוירבך שליט"א.
6. מגן אברהם שו"ט, משנ"ב שו"ט לג: דעה א.
7. משנ"ב שו"ט לג: דעה ב, כף החיים שו"ט מב, חזון עובדיה חלק ב עמ' ריח, מאמר מרדכי פרק כח סעיף א, פסקי תשובות שו"ט יח.
8. מהר"ל הלכות סוכה אות י, אליהו רבה שו"ט יט.

לקנותו בדמים, וסכום הכסף שאדם מוכן לשלם בעבורה אינו תשלום עבור שווי המצווה אלא התחייבות לתת כסף לצדקה או לבית הכנסת⁹, וכן נהגו בקהילות ישראל¹⁰, כיוון שהתרומות המתקבלות ממכירת המצוות מסייעות להחזקת בית הכנסת, ואין ספק שזו מצווה גדולה¹¹.

נתינת מתנה

חכמים אסרו לתת מתנה בשבת, מפני שנתנת מתנה דומה למכירה¹². אדם שרוצה לתת מתנה בשבת יכול לפני שבת להקנות את המתנה למקבל, ולמסור לו אותה בפועל בשבת, כיוון שהמתנה מועברת לרשות המקבל כבר בערב שבת, ובשבת לא נעשית שום פעולת קניין. הקניית המתנה בערב שבת נעשית על ידי הגבהת המתנה על ידי אדם אחר שאינו נותן המתנה, שמתכוון לקנותה עבור מקבל המתנה¹³. דרך נוספת לתת מתנה בשבת היא למסור אותה בשבת ולומר למקבל שלא יזכה בה בשבת, אלא שהיא תהיה אצלו בשבת בהשאלה, ורק לאחר צאת השבת הוא יזכה בה¹⁴.

9. עיין משנ"ב שו"ל, וערוך השלחן שו"ט, ושו"ת מהרש"ג חלק ב סימן עז אות ב.
10. ערוך השלחן שו"ט: "ומנהג ישראל תורה, ואין לפקפק בה כלל", פסקי תשובות שו"י, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין משנ"ב שו"ל, ושמירת שבת כהלכתה פרק כט סעיף נח: "במקום שנהגו היתר אין למחות בידם".
11. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
12. משנ"ב שו"ל. ועיין הלכה ברורה סימן שו סעיף מב: "ראוי להחמיר ולא לתת מתנה בשבת, מכל מקום הרוצה להקל בזה יש לו על מה שיסמוך".
13. חזון עובדיה חלק ו עמ' יט ד"ה בסיכום, שמירת שבת כהלכתה פרק כט סעיף לא. ועיין מאמר מרדכי פרק עב סעיף כב, וירושלים במועדיה שבת חלק ב עמ' רנז, וארחות שבת פרק כב הערה סג, שאדם אינו יכול להקנות מתנה על ידי אשתו או על ידי ילדיו שהוא מפרנסם.
14. כף החיים שו"מ, חזון עובדיה חלק ו עמ' יט ד"ה ומיהו נראה, שמירת שבת כהלכתה פרק כט סעיף לא.

נתינת מתנה לצורך שבת

מותר לתת מתנה בשבת לצורך השבת¹⁵. לדוגמה אדם שסועד אצל חברו רשאי להביא לו במתנה בקבוק יין או עוגה¹⁶. וכן מותר לתת לאישה בגד או תכשיט שהיא תשתמש בהם בשבת, כיוון שלבישת הבגד וענידת התכשיט נעשות לכבוד השבת¹⁷.

נתינת מתנה לצורך מצווה

מותר לתת מתנה בשבת לצורך מצווה¹⁸. לכן מותר לאדם לתת לחברו ארבעה מינים ביום טוב ראשון של סוכות, כדי שיוכל לקיים בהם את מצוות נטילת ארבעת המינים¹⁹. וכן מותר לתת לילדים פרס עבור לימוד בשבת²⁰.

נתינת מתנה לחתן בשבת חתן או לנער בר מצווה בשבת בר המצווה אינה נחשבת נתינת של מצווה, והיא אסורה²¹. ויש מי שחולק וסובר שהיא מותרת²², כיוון שמתנות אלו ניתנות כדי להגדיל את השמחה, ושמחת החתן ושמחת הנער בר המצווה הן שמחות של מצווה²³.

15. שו"ע שכג ז, ומשנ"ב שם ס"ק לד וסימן שו ס"ק לג, שמירת שבת כהלכתה פרק כט סעיף לא.
16. ארחות שבת פרק כב סעיף מו. ועיין שם הערה סד, שמותר לתת צרכי סעודה, כגון יין, גם אם המקבל אינו זקוק להם בשבת.
17. פסקי תשובות שו כב. ועיין שם, שגם נתינת ספר קודש שהמקבל יעיין בו בשבת מותרת.
18. משנ"ב שו לג, שמירת שבת כהלכתה פרק כט סעיף לא.
19. שמירת שבת כהלכתה פרק כט סעיף לא, פסקי תשובות שו כב.
20. נשמת שבת חלק ו סימן תצא, ארחות שבת פרק כב סעיף נ והערה סח.
21. עיין משנ"ב שו לג, שמירת שבת כהלכתה פרק כט סעיף לא, ארחות שבת פרק כב סעיף מה.
22. משפטי עוזיאל חלק א השמטות שבסוף הספר 'הפקד ומתנה בשבת' עמ' רלב, חזון עובדיה חלק ו עמ' יט: "המנהג שנהגו להעניק מתנה לחתן הבר מצווה בשבת יש לו על מה שיסמוך, והנהגה להם לישראל". ועיין חזון עובדיה שם, שנכון יותר לזכות את המתנה לחתן בר המצווה מבעוד יום.
23. משפטי עוזיאל שם.

עריכת הגרלה

אסור לערוך הגרלה בשבת, כיוון שעריכת הגרלה דומה לקנייה ולמכירה²⁴. הגרלה להענקת פרסים לילדים שלמדו ב'אבות ובנים' וכדומה מותרת, כיוון שהיא הגרלה לצורך מצווה²⁵. אך אין לעשותה בעזרת פתקים, שמא אדם יטעה ויכתוב פתק הגרלה בשבת²⁶.

משחק שנהוג לכתוב בו

אסור לשחק בשבת במשחק שנהוג לכתוב במהלכו²⁷. לדוגמה אסור לפתור תשבץ אפילו בעל פה, כיוון שבדרך כלל רגילים לכתוב בו את הפתרונות, ויש לחשוש שאדם ישכח, ויכתוב בטעות בשבת²⁸.

24. שו"ע ורמ"א שכב ו, שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף מח. ועיין ארחות שבת פרק כב הערה קסט, שכאשר בהגרלה אחד המשתתפים זוכה בממונו של אחר, או כאשר מחלקים בה דבר מה בין המשתתפים והחלקים אינם שווים, ההגרלה אסורה משום שהיא דומה למכירה. אך כאשר ההגרלה נועדה לחלק דבר מה בשווה בין משתתפים, היא אסורה מחשש שתגרום למדידה או לשקילה, שאסורות בשבת. • עיין שו"ע שם, שמותר לאדם לערוך הגרלה שנועדה לחלק דבר מה בשווה בין בני ביתו. • עיין משנ"ב שכב כד, שמותר לערוך הגרלה כדי לקבוע מי יזכה לקיים מצווה, כגון לעלות לתורה, אך אין לעשות זאת על ידי פתקים כתובים, שמא אדם יטעה ויכתוב, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף מח, ופסקי תשובות סימן שכב אות י והערה 104.

25. שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף מח, קובץ ווי העמודים וחשוקיהם גיליון לו סימן י, מכון לשבתך סימן שכב סעיף ו הילכתא גבירתא עמ' רפ, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין ארחות שבת פרק כב סעיף קיב, ופסקי תשובות סימן שכב אות י, הלכות שבת בשבת חלק ד עמ' ככו, שחולקים. ועיין שבט הלוי חלק ט סימן עח, וקובץ מכון הוראה ומשפט גיליון ח עמ' שח. ועיין קובץ שערי הוראה גיליון ו עמ' מט, שגם לדעת האוסרים אפשר לקבוע שישאלו שאלה את הילד שיצא בגורל, ואם יענה כראוי יקבל פרס על תשובתו הנכונה.

26. עיין משנ"ב שכב כד. ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ב עמ' קצה.

27. חיי אדם כלל לח סעיף יא, שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף לב.

28. סידור השולחן סימן שלח סעיף ה אות ו עמ' קיא, בשם הגר"י קרליץ.

פרק מג דיני מלאכת מוחק

מלאכת מוחק היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. במשכן נעשתה מלאכה זו כאשר לצורך העמדת הקרשים במקומם המתאים היו מסמנים אותם באותיות, וכאשר טעו בסימון מחקו את האותיות השגויות, וכתבו אותיות אחרות במקומן².

אף שבמשכן מחקו אותיות בלבד, מחיקת ציורים אסורה אף היא³.

הגדרת המלאכה

מחיקת אותיות או ציורים גורמת לשתי תוצאות: התוצאה הראשונה היא שהאותיות או הציורים אינם קיימים יותר, והתוצאה השנייה היא שהדף מוכשר לכתיבה חדשה. בדרך כלל שתי התוצאות מופיעות יחד, אך לעיתים כל אחת מהן מופיעה בפני עצמה, והמחיקה אסורה גם במצב

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. רש"י שבת עג א ד"ה כותב ומוחק, באור הלכה שם ג ד"ה המוחק. ועיין באור הלכה שם, שמחיקת אותיות או ציורים אסורה מהתורה רק כאשר היא נעשית לשם תיקון, כגון על מנת לכתוב.
3. משנ"ב שם כב אות ח, שמירת שבת כהלכתה פרק ט סעיף יג אות ב, ארחות שבת פרק טו סעיף מה. ועיין ארחות שבת פרק טו הערה עג, בשם הגרש"ז אוירבך והגרי"ש אלישיב, ואור לציון חלק ב פרק מ תשובה ג, שמותר לחתל תינוק בטיטול שיש במרכזו ציורים שנמחקים כאשר הטיטול נרטב כדי לדעת שהתינוק עשה את צרכיו, כיוון שהתינוק הוא זה שגורם לשינוי הצבע.

כזה⁴. לדוגמה אדם שמסיר לכלוך שדבוק לדף המיועד לכתיבה אינו מוחק שום אות, אך הסרת הלכלוך אסורה כיוון שהיא מכשירה את הדף לכתיבה⁵. וכן אדם שמוחק קשקוש בעזרת מחק אינו מוחק שום אות, אך מחיקת הקשקוש אסורה כיוון שהיא מכשירה את הדף לכתיבה⁶. לעומת זאת אדם שקורע דף שכתובות עליו אותיות או מצוירים עליו ציורים אינו מכשיר את הדף לכתיבה, אך קריעת הדף אסורה כיוון שהיא משחיתה את הציורים ואת האותיות⁷. וכן אדם שמקשקש על אותיות או על ציורים עד שהם אינם ניכרים אינו מכשיר את הדף לכתיבה, אך הקשקוש אסור כיוון שהוא מעלים את האותיות ואת הציורים⁸.

מחיקה שבה שתי התוצאות אינן מתקיימות, כלומר שהיא גם אינה מעלימה אותיות או ציורים, וגם אינה מכשירה מקום לכתיבה - מותרת. לכן מותר להסיר מהידיים כתמי דיו⁹, כיוון שכתם דיו אינו אות או ציור, והסרתו אינה מכשירה מקום לכתיבה, שהרי הידיים אינן מקום המיועד לכתיבה¹⁰.

תמונה 85

הפעולות שנחשבות מחיקה

כל פעולה האסורה משום מלאכת כותב, הפעולה ההפוכה לה אסורה משום מלאכת מוחק¹¹. לדוגמה ציור בעט מתכתי של לוח ציור מגנטי (תמונה 85) אסור משום מלאכת

4. מנחת שלמה תניינא סימן לד', שלמי ניסן (הבונה) עמ' רי'.
5. שו"ע שם ג, ומשנ"ב שם ס"ק י' וס"ק יג.
6. באור הלכה שם ג ד"ה המוחק. ועיין הערה 9.
7. עיין רמ"א שם ג, משנ"ב תקיט יא, כף החיים שם לד'. ועיין משנ"ב תקיט יא, ושמירת שבת כהלכתה פרק ט סעיף יג אות ב, וארחות שבת פרק טו סעיף מה, שדין ציורים כדן אותיות.
8. עיין משנ"ב שם כב אות ג, ארחות שבת פרק טו סעיף מו.
9. שמירת שבת כהלכתה פרק יד הערה פג, בשם הגרש"ז אוירבך, עם מקדשי שביעי חלק ב פרק כא הערה 21, בשם הגר"נ קרליץ והגר"ח קנייבסקי. ועיין ח"י אדם כלל ס סעיף ח, וכף החיים (פלאגי), ובן איש חי שנה שנייה פרשת פקודי אות א, וברית עולם מוחק סעיף י, שחולקים ואוסרים לנקות כתם של דיו או של פיח מהגוף, מפני שמחיקה זו מאפשרת לכתוב על הגוף.
10. קצות השולחן סימן קמד בדי השלחן ס"ק י, חוט שני חלק א עמ' קס.
11. שלחן עצי שיטים סימן ג מלאכת מוחק אות א סעיף ב.

כותב, ולכן מחיקת הציור בפס מתכת רחב המעלים אותו אסורה משום מלאכת מוחק. וכן לדעת הסוברים שחיבור חלקי פאזל זה לזה אסור משום מלאכת כותב, הפרדתם זה מזה אסורה משום מלאכת מוחק¹².

מחיקת כתב שאינו מתקיים

אסור למחוק אותיות או ציורים גם אם הם עומדים להימחק מאליהם תוך זמן קצר¹³. לדוגמה אסור למחוק אותיות או ציורים שנכתבו על חלון שמכוסה באדים, אף שהם יימחקו מעצמם תוך זמן קצר¹⁴.

פתיחת אריזה שיש עליה אותיות

הפותח אריזה צריך להיזהר שלא לקרוע את האותיות או את הציורים שעליה, כיוון שהקריעה משחיתה אותם¹⁵, אך מותר לקרוע את האריזה בין אותיות שכתובות עליה, כיוון שהאותיות נשארות שלמות, וניתוקן זו מזו אינו נחשב מחיקה¹⁶. ויש מפוסקי ספרד שסוברים שמותר לקרוע אריזה גם אם ברור שבמהלך הפתיחה ייקרעו אותיות, כיוון שקריעת אותיות אסורה רק מדרבנן, והפותח אינו מתכוון למחיקת האותיות ואין

12. עיין פרק מא.

13. משנ"ב שם כב אות א.

14. שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מב.

15. שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה נא, בשם הגרש"ז אוירבך: "טוב להימנע", מאמר מרדכי פרק קטז סעיף יח, שמירת שבת כהלכתה פרק ט סעיף יג, ארחות שבת סוף ההקדמה לפרק יב. • עיין מאמר מרדכי פרק פו סעיף טז, שאדם שהשתדל לא לקרוע אותיות, ובסופו של דבר הן נקרעו - אין בידו עוון. • עיין שלחן שלמה סימן שם הערה ח, וארחות שבת פרק טו הערה כח, שמותר לפתוח אריזה אף אם ייקרעו צורות, עיגולים או קווים המשמשים לרקע על האריזה, ועיין שלחן שלמה שם, שהטעם לכך הוא ש"אחר שנעשו הרי הן חלק מהשקית עצמה ואין הן צורות בפני עצמן, הלכך כיוון שצורות אלו הן חלק מהשקית לא אמרין בכהאי גוונא דהקורע יש בידו עוון מחיקה". ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' שכב, שמותר לפתוח אריזה שיש עליה ציור אף אם תוך כדי הפתיחה נקרע חלק ממנו, כל עוד הצורה הכללית שלו ניכרת למרות זאת.

16. שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה נא, בשם הגרש"ז אוירבך, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין פסקי תשובות שם הערה 113, בדעת אגרות משה חלק א סימן קלה, ודור המלקטים חלק ו עמ' 3661, בשם הגר"ח קנייבסקי, שחולקים.

לו תועלת מכך, ולשיטתם מותר לעבור על איסור דרבנן כאשר האדם אינו מתכוון לעשייתו ואין לו תועלת ממנו ('פסיק רישיה דלא ניחא ליה')¹⁷.

חיתוך עוגה שיש עליה אותיות

תמונה 86

אסור לחתוך אותיות שנכתבו על עוגה באמצעות ממרח, קצפת או סוכריות קטנות¹⁸ (תמונה 86), מפני שהחיתוך מפריד בין חלקי האותיות, ואות שחלקיה מופרדים זה מזה אינה נחשבת אות¹⁹. ויש מפוסקי ספרד שסוברים שמותר לחתוך אותיות שנכתבו על עוגה²⁰, מפני שמחיקת אותיות במקרה זה

17. אור לציון חלק ב פרק כז שאלה ז, ילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב עמ' תקיט, מנוחת אהבה חלק ג פרק כב סעיף לו: "צריך לזהר שלא לקרוע ולחתוך במקום שכתובים אותיות, ואם אי אפשר להיזהר וכו' יש להקל לפותחן אף על פי שהאותיות נקרעות". ועיין משנ"ב שם יז, שחולק וסובר שאסור לעבור על איסור דרבנן גם כאשר האדם אינו מתכוון לעבור על האיסור ולא נוח לו בתוצאה האסורה.

18. רמ"א שם ג, כף החיים שם לא, מאמר מרדכי פרק קטז סעיף יד, שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף ז. ועיין משנ"ב שם ט ז: "ויש מחמירים אפילו בצירים", ועיין פסקי תשובות סימן שם אות ו: "אסור לחתוך צירים שיש להם משמעות, כגון פרח, כוכב או מגן דוד, לאפוקי כמין מרובע, עיגול, משולש, חצי ציור או חצי אות שאין לה משמעות, שאין איסור לחותכם". • עיין שלחן שלמה חלק ג עמ' שח, ופסקי תשובות סימן שם הערה 52, שמותר לחתוך צירים שאין להם משמעות. • עיין משנ"ב שם יד, שמותר לתת לילד קטן עוגה שכתובות עליה אותיות, אף שיתכן שהוא יחתוך את האותיות, ועיין כף החיים שם עט, ומאמר מרדכי פרק קטז סעיף טז, שחולקים. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יא הערה ל, בשם הגרש"ז אירבך, שמותר להוציא חתיכה מעוגה שכתובות עליה אותיות וחתכו אותה מערב שבת, אף שלא הפרידו את החתיכות זו מזו, ועיין ארחות שבת פרק טו סעיף כ.

19. עיין ארחות שבת בירורי הלכה סימן ו סוף אות ה.

20. יביע אומר חלק ד סימן לח אות יד, אור לציון חלק ב פרק מ תשובה א. ועיין יביע אומר שם, שהמחמיר תבוא עליו ברכה. ועיין ערוך השלחן שם כג, שלכתחילה טוב להחמיר בזה "כיוון שיצא מפי רבנו הרמ"א, אך מעיקר הדין אין בזה איסור".

אסורה מדרבנן בלבד כיוון שאין בה תועלת, והחותך אינו מתכוון למחוק את האותיות אלא רק לחתוך את העוגה, ולשיטתם מותר לעבור על איסור דרבנן כאשר האדם אינו מתכוון לעשיית האיסור ואין לו תועלת ממנו ('פסיק רישיה דלא ניחא ליה')²¹.

עוגה שכתובות עליה אותיות מותר לחותכה בין האותיות²² ולהפריד אותן זו מזו²³, כיוון שהפרדת אות שלמה מאות שסמוכה לה אינה נחשבת מחיקה²⁴.

אכילת חתיכת עוגה שכתובה עליה אות

מותר לאכול חתיכת עוגה שכתובה עליה אות²⁵ (תמונה 87), מפני שאדם רשאי לאכול כדרכו אף אם תוך כדי האכילה נעשית מלאכה. לדוגמה אף שאסור לטחון בשבת - מותר לאכול דברים קשים שהאדם לועס ושובר בשיניו, מפני שהטחינה נעשית בדרך אכילה. כך גם מחיקה הנעשית בדרך אכילה מותרת²⁶.

תמונה 87

21. 'ביע אומר חלק ד סימן לח אות יג.
22. שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' שכב.
23. שמירת שבת כהלכתה פרק יא הערה ל, בשם הגרש"ז אוירבך.
24. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה נא, בשם הגרש"ז אוירבך.
25. משנ"ב שם יז, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' שכב, בשם הגר"ש אלישיב.
26. עיין ט"ז שם ב, קצות השלחן סימן קמד בדי השלחן ס"ק ג ד"ה ומ"מ, מנחת שלמה חלק ב (תשנ"ט) סימן י סוף ד"ה וכמו כן. ועיין חזון איש אורח חיים סימן סא ס"ק א, וארחות שבת פרק טו הערה לד, טעם אחר: "דבתי דרבנן מותר פסיק רישיה דלא אכפת ליה".

חיתוך מאכל שהאותיות עשויות ממנו

מותר לחתוך עוגה שעשויה בצורת אות²⁷ (תמונה 88), וכן מותר לשבור בסקוויט שחקוקות בו אותיות²⁸ (תמונה 89). ואף שחיתוך העוגה ושבירת הביסקוויט גורמים להפרדת חלקי אותיות זה מזה ופעולה זו נחשבת מחיקה, הם מותרים כיוון שמחיקה שאינה עשויה לשם תיקון אסורה רק מדברי חכמים, והם לא אסרו אותה כאשר האותיות שנמחקות נכתבו בדרך שאינה מצויה, ומחיקתן נצרכת לקיום מצוות עונג שבת. במקרה זה האותיות שנמחקות נכתבו בדרך שאינה מצויה, כיוון שהדרך המצויה לכתוב אותיות היא במריחת חומר אחד על גבי חומר אחר, כגון דיו על גבי נייר, ולא ביצירת דבר בצורת אות²⁹.

תמונה 89

תמונה 88

27. שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף ח, שבט הלוי חלק ט סימן כה אות ב.
28. משנ"ב שם טו (ועיין משנ"ב תעה מז, וצ"ע), הר צבי אורח חיים חלק א סימן ריד, שמירת שבת כהלכתה פרק יא הערה לא, בשם הגרש"ז איירבך, אור לציון חלק ב פרק מ תשובה א. ועיין חזון איש אורח חיים סימן סא אות א, וברית עולם עמ' צ סעיף ד, שחולקים, ועיין הערה 20.
29. עיין קצות השלחן סימן קמד בדי השלחן ס"ק ג סוף ד"ה ומה. ועיין ח"י אדם חלק ב כלל לח סעיף ד, ושמירת שבת כהלכתה פרק יא הערה לא, בשם הגרש"ז איירבך, ושלמי יהונתן סימן שם סעיף ג עמ' קו, טעמים אחרים. ועיין דברי יחזקאל (ברשטיין) מהדורת תשע"ג סימן ד ענף ד עמ' פא, ובנתיבות העיין שבת חלק ב עמ' תטו.

הסרת לכלוך הדבוק על גבי אותיות

כמבואר לעיל, איסור מחיקה כולל לא רק את הסרת האותיות עצמן, אלא גם את הכשרת המקום לכתיבה. על פי זה חידשו הפוסקים דין מקל וחומר: אם תיקון הדף לצורך כתיבה אסור, קל וחומר שתיקון הכתיבה עצמה אסור³⁰, ולכן אין להסיר לכלוך לא רק אם הוא נמצא במקום העומד לכתיבה, אלא אף אם הוא דבוק בחוזק רב על גבי אותיות ומסתיר אותן³¹. לכן אסור להסיר לכלוך שנדבק בחוזק רב לברכון ומסתיר את האותיות³². ויש מי שחולק וסובר שמותר להסיר לכלוך שנדבק על גבי אותיות ומסתיר אותן³³, כיוון שלשיטתו רק הכשרת מקום לכתיבה כלולה במלאכת מוחק, ולא חשיפת אותיות שכבר כתובות³⁴.

תמונה 90

פתיחת רוכסן של סוודר שיש בשני צדדיו חלקי אות

מותר לפתוח רוכסן של סוודר שיש בשני צדדיו חלקי אות או חלקי ציור, ופתיחתו מפרידה את חלקי האות או את חלקי הציור זה מזה (תמונה 90)³⁵. הטעם לכך הוא שאות נחשבת לאות

30. שלחן ערוך הרב שם ד.

31. עיין משנ"ב שם י, ואשל אברהם (בוטשאש) סימן שם ד"ה ט"ז ס"ק א ולכן צריך, ופסקי תשובות שם אות ז.

32. משנ"ב סימן שם ס"ק י, חוט שני חלק א עמ' קנט.

ועיין תשובות אביגדר הלוי עמ' שיט, ופסקי תשובות שם ז, שאסור לגרד כרטיס גירוד ולחשוף את הכתב שמסתתר תחת שכבת הציפוי, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין פסקי תשובות שם הערה 90, שמסתבר שדין זה נכון גם לדעה שמובאת בהערה הבאה, כיוון שהכרטיס עומד לכך.

33. חזון עובדיה חלק ה עמ' קעט.

34. חזון עובדיה חלק ה עמ' קפא.

35. משנ"ב שם יז, ושבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' שלח, בשם הגר"ש אלישיב, שמעתא עמיקתא גיליון קסא אות ד, בשם הגר"ע אוירבך שליט"א. ועיין חזון איש אורח חיים סימן סא אות א ד"ה ובאותיות.

רק כאשר חלקיה מחוברים זה לזה, ולא כאשר הם עומדים זה לצד זה. חלקי האות שעל הסוודר לא נחשבים מחוברים גם כאשר הרוכסן סגור, כיוון שסגירת הרוכסן היא לזמן קצוב וצורת השימוש בו היא בפתיחתו ובסגירתו תדיר, ולכן פתיחתו אינה נחשבת למחיקה³⁶. על אף זאת, אם יש לאדם סוודר אחר, נכון ללבוש אותו ולהימנע מפתיחת רוכסן שיש בשני צדדיו חלקי אות, כיוון שיש סוברים שסגירת הרוכסן כן נחשבת כתיבה, ופתיחתו כן נחשבת מחיקה. ואף שאין הלכה בדבריהם, נכון לחשוש לדעתם³⁷.

דוגמה נוספת לדין זה היא פתיחת ספר שאותיות כתובות על עובי

תמונה 91

דפיו (תמונה 91). גם במקרה זה מותר לפתוח את הספר, כיוון שהוא עומד לפתיחה ולסגירה. אך אם יש לאדם ספר זהה שעל עובי דפיו לא כתוב דבר - נכון להשתמש בו, כיוון שיש סוברים שפתיחת ספר שאותיות כתובות על עובי דפיו כן נחשבת למחיקה³⁸.

36. ארחות שבת חלק א בירורי הלכה סימן ו סוף אות ה.

37. עיין משנ"ב שם יז.

38. משנ"ב שם יז.

פרק מד בניין וסתירה בקרקע

מלאכת בונה היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן בהעמדת קרשי המשכן בתוך אדני הכסף ששימשו להם בסיס².

הגדרת המלאכה

מלאכת בונה כוללת לא רק בניית מבנה או חלק ממנו, אלא גם הוספת דבר למבנה קיים או תיקון מבנה קיים³. לדוגמה חיבור ברז לקיר⁴, חיבור

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. ירושלמי שבת פרק ז הלכה ב, ערוך השלחן שיג א.
3. פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יג סעיף א, בנין שבת (כהן) חלק א עמ' ב-ג. • עיין חזון עובדיה חלק ה עמ' רעז, ושמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף נב, שאסור לשפוך מים על בטון לאחר יצירתו, כיוון שפעולה זו גורמת לחיזוק הבטון. • עיין שבת קב ב, וחזון עובדיה חלק ה עמ' רעז, וארחות שבת פרק ח סעיף ז, שחפירת גומא כדי להצניע בה חפץ אסורה משום מלאכת בונה. • עיין רמב"ם שבת ז ו, ומשנ"ב שיט סג, שחיבור חלקים שונים והפיכתם לגוף אחד אסור משום מלאכת בונה, ולכן אסור לגבן גבינה בשבת, כיוון שהגיבון מחבר את החלבונים אלו לאלו והופך אותם לגוף אחד, ועיין דעת תורה למהרש"ם סוף סימן שכא.
4. ארחות שבת פרק ח סעיף ה.

מתלה לקיר (אף בוואקום)⁵, הברגת נורה לבית מנורה⁶, חיזוק בורג שהתרופף⁷, הידוק מסגרת של ברז שהתרופפה⁸, נעיצת מסמר בקיר⁹, סתימת חור בקיר¹⁰, עשיית חור בקיר לצורך כניסת אוויר¹¹ - כל אלו אסורים משום מלאכת בונה.

5. אור לציון חלק ב פרק כז שאלה ד, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מד, אשרי האיש פרק יח סעיף יג, ארחות שבת פרק ח סעיף יב. ועיין ארחות שבת שם, שהאיסור הוא אפילו אם החיבור מחזיק רק כמה שעות, ועיין מנחת איש חלק ב פרק לד סעיף סד: "מתלה גומי הנצמד אל הקיר על ידי ואקום אסור להצמידו אם הוא עתיד להישאר צמוד זמן רב, אבל מותר להצמידו אם הוא נצמד אל הקיר זמן קצר בלבד, ורגיל ליפול באופן תדיר".
6. שמירת שבת כהלכתה פרק יג סעיף לד, ארחות שבת פרק י סעיף ה.
7. ארחות שבת פרק ח סעיף ו.
8. מאמר מרדכי פרק פג סעיף יט, עיין ארחות שבת פרק ח סעיף ה. • עיין ארחות שבת פרק ח סעיף עו, שאסור לחבר בחזרה כיסוי של תעלת חשמל (תעלה המגנה על כבלים חשמליים הנמצאים על קירות ועל תקרות) שנפרד מהתעלה, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף לח, שאסור לחבר בחזרה מכסה של קופסת תריס שהתפרק ממנה.
9. שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מד, ארחות שבת פרק ח סעיף ד.
10. ארחות שבת פרק ח סעיף א.
11. רמב"ם שבת י יד, וארחות שבת פרק ח סעיף ב. • עיין מנחת שלמה תניא סימן יט אות ד, ושמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף יח, ומנחת יצחק חלק ה סימן עה, שבמקום צורך גדול מותר לפתוח סתימה בכיור או בשירותים על ידי משאבת גומי ('פומפה', אך לא על ידי כלי אומן כגון קפיץ מתכת - שמירת שבת כהלכתה שם), וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין מנחת אהבה חלק ג פרק כד סעיף כט, שכתב כעין זה, ועיין מנחת שלמה שם, שהטעם לכך שפתיחת הסתימה אינה נחשבת תיקון הוא שגם בשימוש הרגיל הלכלוך נדחף על ידי זרם המים, ואין הבדל בין דחיפת הלכלוך על ידי זרם מים לדחיפתו על ידי משאבה ידנית, ועיין אור לציון חלק ב פרק כז שאלה יב, ושו"ת משנה הלכות חלק ו סימנים פא-פג, ואז נדברו חלק ה סימן כ, וחוט שני חלק ב עמ' רמג, שחולקים, ועיין אבן ישראל חלק ח סימן לד, וקובץ מבית לוי גיליון ו עמ' מה, בשם הגר"ש ווזנר, שפתיחת הסתימה אסורה מדברי חכמים, אך במקום שאי פתיחתה תגרום לפגיעה בכבוד הבריות, כגון כשאין שירותים אחרים, מותר לפותחה, כיוון שחכמים התירו לעבור על איסור דרבנן כדי למנוע פגיעה בכבוד הבריות, ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' שלא, שמחלק בין סתימה גמורה, שאסור לפותחה, לסתימה שאינה גמורה, שמותר לפותחה, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן מ אות ט, ואשרי האיש פרק יח סעיפים ט-י. • עיין ארחות שבת פרק ח הערה לח, שלדעת האוסרים לפתוח סתימה על ידי משאבת גומי אסור לפותחה גם על ידי נזל מיוחד לפתיחת סתימות, ועיין חזון עובדיה שם, שפתיחת סתימה על ידי מים חמים [נראה שהוא הדין על ידי נזל לפתיחת סתימות] קלה יותר, והיא מותרת לדעת כולם.

גם הכשרת קרקע לדירה או לשימוש אחר כלולה במלאכת בונה. לדוגמה אסור ליישר קרקע לצורך בנייה או כדי שיהיה נוח להשתמש בה¹². לכן אדם שבנה את סוכתו על גבי אדמה ייזהר לא ליישר את האדמה בשבת¹³. וכן חיילים השוהים בשטח, או נערים השוהים במחנה קיץ ביער, ייזהרו לא ליישר את הקרקע בשבת.

הוספת דבר למבנה בלי לחברו

גם הוספת דבר למבנה בלי לחברו אסורה¹⁴. לדוגמה אסור להכניס חלון הזהה לתוך מסילתו, אף שהחלון אינו מחובר למסילה¹⁵. וכן אסור להניח אריח תקרה אקוסטית על גבי המסגרת המקיפה אותו, אף שהאריח אינו מחובר לה אלא מונח על גביה¹⁶. וכן אסור לחבר דלת למבנה על ידי הכנסת ציריה לתוך צירי המזוזה, אף שצירי הדלת אינם מחוברים לצירי המזוזה אלא מונחים בתוכם¹⁷. וכן אסור להניח מדף בארון המחובר לקיר גם אם המדף אינו מחובר לארון, אלא מונח על גבי ווים¹⁸.

הוספת דבר למבנה בלי לחברו אסורה גם כאשר הדבר מונח בצורה לא יציבה והוא עתיד לזוז ממקומו. לדוגמה מרצפת שזזה ממקומה, אסור להחזירה אליו גם אם היא מונחת בצורה לא יציבה ועשויה לזוז ממנו

12. רמב"ם שבת י"ב, משנ"ב הקדמה לסימן שלז.

13. ילקוט יוסף (תשע"ו) סוכה עמ' ערה.

14. עיין ארחות שבת פרק ח מבוא למלאכת בונה וסותר, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יג סעיף ב, פסקי תשובות שיג ד חלוקה א.

15. חזון עובדיה חלק ה עמ' רפג, מאמר מרדכי פרק פג סעיף ה, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף לח, ארחות שבת פרק ח סעיף ג. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, שאסור להחזיר למקומו תריס שיעא מהמסילה.

16. פסקי תשובות שיג ד, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יז סעיף ג. ועיין פסקי תשובות שם הערה 26, שאף אם הלוח נשמט ממקומו רק מעט, אסור לסדרו ולהחזירו למקומו.

17. מאמר מרדכי פרק פג סעיף ד, ארחות שבת פרק ח סעיף ג. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מג, שנתנית שמן בצירי דלת חורקת אסורה משום מלאכת מכה בפטיש.

18. ארחות שבת פרק ח סעיף י, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יח סעיף ח. ועיין הלכות שבת בשבת חלק ב פרק טו סעיף כה עמ' לא: "נראה דאין בזה משום בונה, וצ"ע". ועיין ציץ אליעזר חלק יח סימן לה.

שוב. וכן אסור להחזיר למקומה מרצפת קיר קטנה ('פאנל') שנפלה, אף שהיא עשויה ליפול שוב¹⁹.

הוספת דבר למבנה בלי לחברו אסורה רק כאשר התוספת הופכת להיות חלק מהמבנה, אך כאשר היא אינה הופכת להיות חלק מהמבנה, מותר להניחה עליו או לתלותה עליו²⁰. לדוגמה מותר לתלות תמונה, לוח שנה או שעון קיר על מסמר המחובר לקיר, כיוון שכל אלו אינם חלק מהמבנה²¹.

19. בנין שבת (כהן) חלק א פתיחה אות ב, הרחב דעת (בונה) עמ' טז אות י, וכן כתב לנו הגר"א אריאל שליט"א. ועיין בנין שבת שם והרחב דעת שם, שדבר זה אסור מדברי חכמים. ועיין פרי מגדים סימן שיג אשל אברהם ס"ק יא: "במחובר לקרקע אף רפוי אסור להחזיר, דהוה בונה". ועיין חזון איש אורח חיים סימן נ ס"ק י ד"ה ר"מ וד"ה מדף, ומנחת אהבה חלק ג פרק כג הערה 68, ושלחן ערוך הלכות מלאכות שבת (כהן) עמ' נד סעיפים ג-ד.

20. ארחות שבת הקדמה לפרק ח עמ' רסג-רסד, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יג סעיף ג, מנחת איש (שפירא) פרק לד סעיף ג.

21. עיין משנ"ב שטו ז, ושמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מד, וחוט שני חלק ב עמ' רמב, וארחות שבת פרק ח סעיף יד, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יג סעיף ג והערה יד. ועיין מנחת שלמה תניינא סימן יז אות ב ד"ה והיה נראה, ואשרי האיש פרק יז סעיף סד, ומאמר מרדכי פרק עו סעיף עא, ואור לציון חלק ב פרק כו שאלה ב, ושמירת שבת כהלכתה פרק כ סעיף כב, שתמונה או שעון קיר שאדם קובע להם מקום מחמת ערכם הרב ומקפיד שלא לטלטלם מחשש שיתקלקלו, הרי הם מוקצים, ועיין הליכות עולם חלק ג פרשת מקץ אות ה וחזון עובדיה חלק ג עמ' צא ד"ה והדברים, שחולק. ועיין חוט שני שם, שהחזון איש חולק וסובר שתליית תמונה על בורג בקיר באופן קבוע אסורה, ועיין אשרי האיש חלק ב פרק יז סעיף קל, שחולק וסובר שגם לדעת החזון איש הדבר מותר, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיפים מד-מה והערה קמא. • עיין רמ"א שטו א, ומשנ"ב שם, ופסקי תשובות שטו ג, שתליית וילון על מוט באמצעות לולאות מותרת, ועיין פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יג הערה יב, שהטעם לכך הוא שהווילון אינו נחשב חלק מהמבנה, כיוון שמבנה הוא דבר יציב, ווילון התלוי על מוט אינו יציב אלא נע ונד, ועיין חזון איש סימן נב ס"ק יג, שחולק ואוסר לתלות וילון על מוט באופן קבוע, ועיין פסקי תשובות שם: "כל נושא כלי השלחן ערוך ושאר האחרונים סתמו דבריהם כרמ"א". • עיין ארחות שבת פרק ח הערה טו, שווילון התלוי על מסילה באמצעות מתלי פלסטיק בעלי גלגלים הנעים על המסילה נחשב חלק מהמבנה, ואסור לתלותו גם לדעת הרמ"א והמשנ"ב כיוון שצורת תלייתו אינה עראית, ועיין משנת יוסף חלק ט סימן קב עמ' קנ, ופיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יג סוף הערה יב, ומנחת איש חלק ב פרק לד סוף הערה 58, שחולקים, ועיין פסקי תשובות סימן שטו הערה 25. • עיין מנחת אהבה חלק ג פרק כג הערה 51, והלכות שבת בשבת חלק ב פרק טו עמ' לה הערה 56, שאין איסור בונה בחיבור תקע חשמלי לשקע ואין איסור סותר בהוצאתו, אף בסוג מכשירים שאין רגילים לנתקם בימות החול, ועיין אור לציון חלק ב פרק מב הערה ח, שחולק, ועיין חוט שני חלק ב עמ' רמג: "שקע של מכשיר חשמלי שקובע לקיר לקביעות, כמו שמצוי במקרר או במזגנים, המוציאו אפשר שעובר משום סותר", ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק י סעיף יד ופרק יג סעיף לג, וארחות שבת פרק ח הערה כב, בשם הגרש"ז

וכן מותר להניח מתלה בגדים על חלקה העליון של הדלת, כיוון שהוא אינו נחשב חלק ממנה²². וכן מותר להכניס למסילה המחוברת לקיר בית הכנסת שלט המזכיר לציבור לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" וכדומה, כיוון שהשלט אינו חלק מהמבנה²³. וכן מותר להניח שמיכה בחלל חלון שבור על מנת למנוע כניסת רוח וקור, כיוון שהשמיכה מונחת בחלון באופן זמני, ולכן היא אינה נחשבת חלק ממנו²⁴.

סגירת דלת וגג נפתח

מותר לסגור דלת בשבת²⁵, ואף שסתימת פתח נחשבת בנייה, סגירת דלת אינה נחשבת בנייה מפני שהדלת מחוברת לבית בצירים ומיועדת להיפתח ולהיסגר, ולכן היא נחשבת חלק מהבית בין כשהיא פתוחה ובין כשהיא סגורה, ופתיחתה וסגירתה אינן סתירה ובניין, אלא צורת השימוש בבית²⁶. וכן מותר לפתוח ולסגור גג מרפסת הנע על גבי מסילה

אויברך, דודר המלקטים (תשע"ו) חלק ד סימן שיג סעיף ד עמ' 2040.
22. ארחות שבת פרק ח סעיף כא, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יט סעיף ו, פסקי תשובות שיג ד חלוקה ב. ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' קד, בשם הגרי"ש אלישיב, שחולק. • עיין ארחות שבת פרק ח הערה כ, בשם הגר"נ קרליץ, ופסקי תשובות שיג ד חלוקה ב, שמותר לחבר נדנדה ביתית למתלי ברזל המחוברים למשקוף, כיוון שהנדנדה מונחת באופן ארעי ואינה נחשבת חלק מהמבנה, ועיין הלכות שבת בשבת חלק ב עמ' לב: "אסור לתלות נדנדה על גבי הפתח באופן שמחוברת בהידוק לקיר", ועיין פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יט סעיף יב.

23. שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מה.

24. משנ"ב שיג ג, מאמר מרדכי פרק פג סעיף ז, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מא. • עיין פסקי תשובות סימן שיג הערה 10: "מותר לאטום פרצה בחלון של בית מגורים בקרטון או דיקט שאינו מוקצה, כיון שבזמנו אין דרך להשאיר את החלון אטום בדבר שאינו שקוף, ורגילים בהקדם האפשרי לתקן הזכוכית", ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מא, שחולק. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מ, שאסור להוציא שברי זכוכית מחלון שנשבר משום מלאכת סותר, ואם קיים חשש שרבים יינזקו משברי הזכוכית, או שיש במקום ילדים קטנים שאינם יודעים להיזהר, מותר לומר לגוי להוציא את השברים, ואם אין גוי מותר להוציאם בשני. • עיין רמ"א תרכו ג, מאמר מרדכי פרק פג סעיף מ, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יג סעיף ה.

26. עיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק ו ד"ה דברי, ופיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יג הערה כא, שלחן ערוך הלכות מלאכות שבת (כהן) סימן שיג סעיף א עמ' כב. ועיין משנ"ב שטו כז, ושבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' צז. ועיין בנין שבת (כהן) פרק ה אות א: "עיקר צורת

תמונה 92

(תמונה 92), כיוון שהוא עשוי לפתיחה ולסגירה.²⁷

הוספת דבר שרגילים להסירו ולחברו בחזרה

דבר שנהוג להסיר מהמבנה ולחברו אליו בחזרה באופן שגרתי

וניכר שהוא עשוי לכך, מותר להסירו ולחברו בשבת.²⁸ לדוגמה מותר לשחרר מוט קפיצי המחובר למתקן להחזקת נייר טואלט ולחבר אותו בחזרה, כיוון שרגילים לעשות כן בכל פעם שמחליפים גליל נייר טואלט.²⁹

מלאכת בונה היא באופן שמרכיב חלק על מנת לבטלו שם לתמיד, אולם כשמרכיב חלק על מנת להוציא אחר כך בדרך שימוש אין כאן שום בניין.

27. רמ"א תרכ"ג, ומשנ"ב שם, ארחות שבת פרק ט סעיף ג. • עיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכה שבת) עמ' קט ואילך, בשם הגר"ש אלישיב, שאסור להעמיד מחיצה אקוסטית (קיר נייד המורכב מפנלים התלויים על מסילה ומאפשר חלוקה של חלל גדול לכמה חללים תוך שמירה על בידוד אקוסטי), ואף שמותר לפתוח דלת ולסגורה אין זה דומה, כיוון שדלת נועדה לפתיחה ולסגירה, ואם היא תישאר סגורה לעולם היא תבטל את שימוש הפתח, אך מחיצה אקוסטית יכולה להישאר סגורה לעולם ואין היא מבטלת את השימוש בחלל, ועיין פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כ סעיף ב, והגר"מ רובין (מחבר הספר ארחות שבת) בתוך קובץ היכלא גיליון ז עמ' קעח ואילך, וקובץ אור השבת גיליון לא עמ' קנ, בשם הגר"ש קליין והגר"ע אוירבך, שחולקים, והגר"א אריאל שליט"א כתב לנו: "אם המחיצה נעה על מסילה קבועה והיא עשויה לפתיחה ולסגירה היא כמו דלת וחלון".

28. עיין שו"ע שיג א, ומשנ"ב שם ב, ופיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יג סעיף ג אות א, ובנין שבת (כהן) חלק א פתיחה עמ' יג, בשם הגרש"ז אוירבך, ופרק ב, ופרק ה אות א. ועיין בית האוצר (קופמן) בונה עמ' 9. ועיין בנין שבת פרק ב, ופיה פתחה בחכמה שם הערה ז, כמה פרטי דינים בעניין הצורך שיהיה ניכר שהדבר עומד לפירוק ולהרכבה. • עיין באור הלכה שיג ג ד"ה שאין, וציץ אליעזר חלק ז סימן יב אות א, וארחות שבת פרק ט הערה ג, שדבר העומד לחיבור ולהסרה הוא דבר שרגילים לחבר ולהסיר לפחות פעם בשלושים יום, ועיין חוט שני חלק ב עמ' רמח, שחולק וסובר שדבר העומד לחיבור ולהסרה הוא דבר שרגילים לחבר ולהסיר לפחות פעם בשבוע, ועיין פסקי תשובות שיג א. ועיין בנין שבת חלק א עמ' כז אות ג.

29. ארחות שבת פרק ח הערה כז, בשם הגרש"ז אוירבך, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף יט, חוט שני חלק ב עמ' רנא, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יט סעיף ח, וכן כתב לנו הגר"א אריאל שליט"א. ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' קד, בשם הגר"ש אלישיב,

וכן מותר לפרק ולהרכיב בחזרה מוט של מתקן מגבות כדי לתלות מגבת חדשה, כיוון שרגילים לעשות כן כאשר מחליפים מגבת³⁰. וכן מותר להוציא מסגרת המונחת בכיור ולהחזירה³¹, כיוון שרגילים לעשות כן³². אך אסור לפרק ולחבר בחזרה מוט תלייה הקבוע בארון בגדים, כיוון שהוא מחובר לארון בקביעות, ואינו מיועד לפירוק ולהרכבה באופן שגורתי³³.

החזרת ידית שנפלה

ידית של דלת שנפלה, אסור להחזירה למקומה אף אם אין מחברים אותה בברגים³⁴, כיוון שאסור לחבר דבר למבנה גם אם החיבור חלש

- שחולק. ועיין פסקי תשובות שיג ד חלוקה ב.
30. שו"ת קנה בשם חלק א סימן כט אות ב, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יט סעיף ט. ועיין ארחות שבת פרק ח הערה כח, בשם הגר"ש אלישיב, שאם המוט מחובר בהכרה אסור להסירו ולחברו בחזרה, וכעין זה בחוט שני חלק ב עמ' רמו, ועיין קנה בושם שם, ופיה פתחה בחכמה שם, שחולקים.
31. ציץ אליעזר חלק ז סימן יב אות ב ד"ה א"כ, ארחות שבת פרק ח סעיף לב והערה מ, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יח סעיף ג.
32. פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יח סעיף ג.
33. פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יח סעיף י, שולחן ערוך הלכות מלאכות שבת (כהן) עמ' כז. ועיין לקמן שדין ארון גדול כדין קרקע, וארון בגדים הוא בדרך כלל ארון גדול.
34. עיין מאמר מרדכי פרק פג סעיף יא, אשרי האיש פרק יז אות קמה, עיין חוט שני חלק ב עמ' רמו, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף לז, מנוחת אהבה חלק ג פרק כג סעיף כט, פסקי תשובות שיג ג, ארחות שבת פרק ח סעיף טז. • עיין מאמר מרדכי פרק פג סעיף יב, שאדם שנגעל בחדר ואין באפשרותו לפתוח את הדלת בעזרת סכין וכיוצא בזה, רשאי להחזיר את הידית למקומה ברפיון כדי לצאת מהחדר ולמנוע מעצמו צער, ועיין פסקי תשובות סימן שיג הערה 14: "אם מכניס רק את קצה הידית באופן כזה שכשעוזב את הידית היא נשמטת ונופלת, אין בכך איסור בונה, אך אסור לפתוח כך את הדלת כיוון שהידית היא מוקצה, אלא אם כן נתקע בחדר מבלי יכולת לצאת ויש צער גדול וכבוד הבריות", ועיין חוט שני חלק ב עמ' רמו, שבשעת הדחק מותר להחזיר את הידית בצורה שאין דרך להשאירה כך, כגון בצורה מאונכת כך שהיא תהיה מכוונת לרצפה או לתקרה, ועיין הערה 36 שהידית מוקצה ואסור לטלטלה, ואפשר שדברי הגר"ן קרליץ אמורים כאשר פתיחת הדלת נצרכת למנוע צער ופגיעה בכבוד הבריות. • עיין מנוחת אהבה חלק ג פרק כג הערה 71, ומעשה השבת פרק כא סעיף עט, שאם הידית נפלה לפני שבת והחזירו אותה באופן רפוי והשתמשו בה כך, מותר להחזירה בשבת באופן רפוי (ועיין מנוחת אהבה שם, שהיתר זה מותנה בכך שבשבת יחזירו רק ידית אחת, ולא את שתי הידיות שבשני צידי הדלת), ועיין ארחות שבת פרק יט הערה רלו, שמשמע שאסור לחבר באופן

ורופף³⁵. ואסור גם לטלטל את הידית, מחשש שהאדם יחבר אותה לדלת³⁶. לכן אם יש צורך להזיז את הידית כדי שלא תאבד אסור לקחתה ביד, אך מותר לדחוף אותה הצידה ברגל³⁷.

דלת שהידית שלה נפלה ויש צורך לפתוח אותה, מותר לפותחה בעזרת סכין, בעזרת ידית של כף או בעזרת מברג. ואף שמברג הוא מוקצה, מותר להשתמש בו כדי לעשות פעולה מותרת, כפי שיבואר בהלכות מוקצה³⁸.

פתיחת כיסוי של בור, של ביוב או של חור ניקוז, וסגירתו

בור שיש לו כיסוי ורגילים לפתוח ולסגור אותו בימות החול, מותר מן התורה לפתוח ולסגור אותו בשבת³⁹, כיוון שכיסוי דומה לדלת של בית, שפתיחתה וסגירתה מותרות⁴⁰. אומנם חכמים גזרו לא לפתוח ולא לסגור

רפוי ידית שנפלה, גם כאשר השתמשו בה כך לפני שבת, ועיין שלמי יהודה (מוקצה) פרק ג הערה לב, ושבות יצחק (מוקצה) עמ' צב, והגר"א אריאל שליט"א כתב לנו: "אם השתמשו בידית לפחות שלוש פעמים בהוצאה ובהחזרה מותר להחזירה באופן רפוי, דהיינו שרק קצה הידית יוכנס למקום על מנת לאפשר פתיחה ונעילה". ועיין פסקי תשובות שיג ג: "וגם אם רגיל לישמט וליפול ומחזירים אותו וחוזר חלילה, מכל מקום מהנכון להחמיר ולא להחזירו בשבת, ועל ידי קטן יש להקל".

35. מנוחת אהבה חלק ג פרק כג הערות 68-71, עיין ארחות שבת פרק ח סעיף טז, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' עא. ועיין מאמר מרדכי פרק פג הערה י, וילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב עמ' שע, ופסקי תשובות שח כד, וארחות שבת פרק יט הערה רלז, שאסור להחזיר את הידית למקומה גם משום גזרת חכמים שלא לחבר בחיבור רפוי חלקי כלי שרגילים לחברם בחוזקה, שמא אדם ייכשל ויחברם בחוזקה.

36. אשרי האיש פרק יז אות קמה, פסקי תשובות שיג ג. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף לז, וארחות שבת פרק יט סעיף קעו, ושבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' עא, ופסקי תשובות שח סוף אות כד, שהידית נחשבת מוקצה גם משום שדבר המחובר לבית שהתפרק מחיבורו נחשב מוקצה, כפי שיבואר בהלכות מוקצה.

37. משנ"ב שח יג.

38. שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף לז.

39. עיין שו"ע שח י, ומשנ"ב שם, ושער הציון שם מו, ושבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' צז-צח, ופיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יז סעיף ו.

40. עיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' צז-צח, ופיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יז סעיף ו.

אותו אם אין לכיסויו ידית⁴¹, כיוון שכיסוי ללא ידית נראה חלק מהקרקע, ובשל כך פתיחת הבור נראית כסתירה, וסגירתו נראית כבניין⁴². לכן אין לפתוח כיסוי של פתח ניקוז הנמצא בחדר מקלחת אם אין לו ידית, גם אם רגילים לפתוח אותו בימות החול⁴³, כיוון שפתיחתו וסגירתו נראות כסתירה וכבניין. אך אם יש לו ידית, או שיש בו בליטה או שקע שנועדו לסייע בפתיחתו⁴⁴ - מותר לפתוח ולסגור אותו בשבת⁴⁵, כיוון שהידית מורה על כך שהכיסוי נועד לפתיחה ולסגירה, ולכן פתיחתו וסגירתו אינן נראות כבניין וכסתירה⁴⁶, ובלבד שרגילים לפתוח אותו בימות החול⁴⁷.

בור שיש לו כיסוי עם ידית אך אין רגילים לפתוח אותו בימות החול, כגון בור של ביוב שפותחים אותו רק כאשר ישנה תקלה בביוב, אסור לפתוח אותו בשבת⁴⁸. הטעם לכך הוא שכיסוי שאין רגילים לפתוח אותו נחשב סתימה גמורה, ופתיחתו וסגירתו אסורות משום בניין וסתירה, והעובדה שיש לכיסוי ידית אינה מתירה איסורים אלו⁴⁹. ויש מי שחולק

41. שו"ע שח"י, ומשנ"ב שם, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף ח. ועיין שו"ע שם, שמותר לפתוח כיסוי של כלי המחובר לקרקע וגבוה ממנה, גם אם אין לכיסוי ידית.

42. עיין חוט שני חלק ב עמ' רב ד"ה והא, פיה פתחה בחכמה פרק יג הערה ז אות ב.

43. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף ח, עיין ארחות שבת פרק ח סעיף עה. ועיין בנין שבת (כהן) חלק א עמ' כה.

44. ארחות שבת פרק ח סעיף עה והערה קח, על פי שמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה קמו, בשם הגרש"ז אוירבך, פיה פתחה בחכמה פרק יז סעיף ו.

45. ארחות שבת פרק ח סעיף עה, מאמר מרדכי פרק פג סעיף כ, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף ח.

46. משנ"ב שח"י מב.

47. שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' צח, בשם הגר"ש אלישיב, חוט שני חלק ב עמ' רנב, מגילת ספר סימן טז ס"ק ז ד"ה ולפי זה, פסקי תשובות שח"י כז, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יז סעיף ו. ועיין הערה 28, שכיסוי שרגילים לפתוח בימות החול הוא כיסוי שרגילים לפתוח לפחות פעם בשלושים יום.

48. שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' צח, בשם הגר"ש אלישיב, עיין חוט שני חלק ב עמ' רנב, עיין מנוחת אהבה חלק ג פרק כג סעיף כו, פסקי תשובות שח"י כז, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יז סעיף ו, מגילת ספר שבת סימן טז ס"ק ז ד"ה ולפי זה, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א לגבי בור של ביוב. • עיין חשוקי חמד שבת קכו ב, ופסקי תשובות סימן שיב הערה 31, שאסור לפתוח את מכסה מיכל המים שבשירותים (ניאגרה), ועיין ארחות שבת פרק ח סעיף עה, ועיין הערה 50, שיש חולקים.

49. שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' צח.

וסובר שמותר לפתוח ולסגור אותו בשבת⁵⁰, כיוון שהעובדה שיש לכיסוי ידית מחשיבה אותו ככיסוי העומד לפתיחה ולסגירה אף שבפועל לא רגילים לפותחו ולסגורו⁵¹.

מלאכת בונה שייכת גם בכלים, אך הדינים בה שונים מדיני בונה בקרקע, והם יבוארו בפרק הבא.

50. עיין מאמר מרדכי פרק פג סעיף כא, ילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב עמ' שעב, בשם הגר"ע יוסף. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף ח, וארחות שבת פרק ח סעיף עה, שסתמו להתיר פתיחת מכסה של בור ניקוז שיש לו ידית, בלי לחלק בין רגילים לפותחו לאין רגילים לפותחו. • עיין דור המלקטים (תשע"ו) שבת חלק ג סימן שח סעיף י אות פח עמ' 1693, בשם הגר"א נבנצל שליט"א, ועמק התשובה חלק ח סימן כא, שמותר לפתוח את מכסה מיכל המים שבשירותים (ניאגרה), ועיין דור המלקטים שם, שטעם ההיתר הוא משום שניכר שהוא מכסה [ודינו כדן מכסה שיש לו ידית], ועיין עמק התשובה שם, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף טו, ועיין הערה 48, שיש חולקים.

51. עיין מאמר מרדכי פרק פג הערה יט ד"ה ומה.

פרק מה בניין וסתירה בכלים

חיבור חלש (רפוי)

מלאכת בונה שייכת גם בכלים, אך יש הבדל בין בנייה בקרקע לבנייה בכלים. בבנייה בקרקע חיבור דבר לקרקע או למבנה אסור גם אם החיבור חלש (רפוי), אך בבנייה בכלים רק חיבור חזק אסור, וחיבור חלש אינו נחשב בנייה והוא מותר¹. לדוגמה אסור להדק בורג שמחבר את לוח השולחן לרגליו, כיוון שחיבור בבורג הוא חיבור חזק², אך מותר להאריך שולחן אוכל נפתח על ידי הוספת לוחות עץ ייעודיים³, כיוון שלוחות העץ אינם מחוברים לשולחן בחוזקה, ואפשר לפרקם בקלות⁴.

1. עיין שו"ע סימן שיד סעיף א וסימן שח סעיף ט, ומשנ"ב שם ושם, ארחות שבת פרק ח הקדמה לסעיף מ. ועיין בית שבת עמ' 97: "בטעם הדבר יש לומר שהיסוד של קביעות הבניין הוא ממהותו של אב מלאכת בונה. קרקע היא האב לכל דבר יציב שישנו בעולם, ולכן כל בניין בקרקע הוא בעל חשיבות של בניין, וחייב גם אם לא נעשה כשלעצמו באופן יציב במיוחד. בכלי קיים אין תורת בניין, שכן הכלי כולו הוא דבר המיטלטל שאינו חשוב בעל קיום יציב ארוך טווח, וממילא תוספת בניין עראית בו אינה בעלת חשיבות של יצירת דבר קבע כלל. אבל אם עושה כלי מעיקרו חידש במציאות דבר חשוב, וכן גם אם חיבר חלקי כלי באופן שאינו מתפרק כלל יצר מצב קבע חדש וחייב מתורת בונה", ועיין בית האוצר (קופמן) הבונה עמ' 156-152, שכתב כעין זה. • עיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכב ד"ה והנכון. ועיין שו"ע שיג ו, ומשנ"ב שם, ופסקי תשובות שיג ז, שחיבור חזק ('תקיעה') אסור מהתורה, וחיבור שאינו חזק אך הוא מועיל וטוב ('הידוק') אסור מדברי חכמים, שמא יחברו אותו בחוזק. ועיין באור הלכה סימן שיג סעיף ו ד"ה דרכה, וכללי הפוסקים וההוראה (פרקש) עמ' קמג ציונים והערות הערה קמא, ודברי חכמים (גינזברג) עמ' קכח, בשם הגר"ח פ' שיינברג, ופסקי תשובות סימן שיג הערה 70.
2. עיין מאמר מרדכי פרק פד סעיף כ, פסקי תשובות סימן שיג הערה 66.
3. שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף כה, חוט שני חלק ב עמ' רמה, ארחות שבת פרק ח סעיף נא. ועיין מאמר מרדכי פרק פד סעיפים יח-יט, ושובות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' נה, בשם הגרי"ש אלישיב.
4. חוט שני חלק ב עמ' רמה, ארחות שבת פרק ח סעיף נא. ועיין אור לציון חלק ב פרק כז סוף

תקיעת דבר בכוח נחשבת חיבור חזק והיא אסורה⁵, לכן אסור לחבר חלקי בובה שהתפרקו, כגון יד או רגל, על ידי דחיפתם בכוח לגוף הבובה⁶, וכן אסור לדחוף בכוח לרגלי כיסא גומיות המונעות רעש בשעת הזזת הכיסא⁷.

חיבור רפוי של דבר שרגילים לחברו בחוזקה

דבר שרגילים לחברו בחוזקה אסור לחברו אף בחיבור רפוי, מחשש שאדם יחבר אותו בחוזקה כפי שהוא רגיל לעשות בדרך כלל⁸. לדוגמה אסור לחבר מקל של מטאטא למטאטא בחיבור רפוי, כיוון שרגילים לחברו אליו בחוזקה⁹. וכן אסור לחבר בחיבור רפוי עדשת משקפיים שיצאה ממקומה עקב התרופפות הבורג, כיוון שיש חשש שיחברוה בחוזקה, שכן זו היא הדרך הרגילה לחברה. אך מותר לחבר עדשת משקפיים שיצאה ממקומה עקב התרחבות המסגרת אם המסגרת התרחבה בצורה כזו שאי אפשר לחבר את העדשה בחוזקה, כיוון שבמצב זה אין חשש שהעדשה תחובר בחוזקה¹⁰.

- הערה א, טעם נוסף להיתר.
5. עיין באור הלכה שיג' ד"ה דרכה, עיין ארחות שבת פרק ח סעיף נד.
  6. ארחות שבת פרק ח סעיף נו.
  7. מאמר מרדכי פרק פד סעיף יז, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף נא.
  8. רמ"א שיג' ו, ומשנ"ב שם ס"ק מה-מו, מאמר מרדכי פרק פד סעיף ד. ועיין חזון איש סימן נ ס"ק י' ד"ה והמחבר, שחולק וסובר שמוותר לחבר בחיבור רפוי דבר שדרך לחברו בתקיעה. ועיין משנ"ב שם, שבמקום צורך אפשר להקל ולחבר בחיבור רפוי דבר שדרך להדקו אך אין דרך לתקעו (עיין הערה 1).
  9. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף א, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כא סעיף ה, בנין שבת (כהן) חלק א עמ' נה. ועיין פיה פתחה בחכמה שם, וחוט שני חלק ג עמ' קכא, שהמקל נחשב מוקצה, ואסור לטלטלו שמא יחברו.
  10. הליכות אבן ישראל פרק סו סעיף ז, ארחות שבת פרק ח סעיף נ. ועיין ארחות שבת פרק ח סעיף מט, שאסור לחבר בחזרה בורג שנפל מידית של משקפיים גם אם מחברים אותו באופן רופף, ועיין להלן בהלכות מוקצה, שפעמים במצב זה המשקפיים נחשבים מוקצה, ועיין ארחות שבת שם, בשם הגרש"ז אוירבך, שבמצבים שבהם המשקפיים אינם נחשבים מוקצה, מותר לחבר את הידית על ידי הכנסת סיכת ביטחון במקום הבורג.

חלקים העומדים לפירוק ולהרכבה לעיתים קרובות

מותר לחבר חלק לכלי אם הוא מיועד לפירוק ולהרכבה לעיתים קרובות, בתנאי שאפשר לחברו ולפרקו בקלות¹¹. לדוגמה מותר לחבר מגש אוכל לכיסא תינוק ולעגלת תינוק¹², מותר לחבר "סל-קל" לשלדת עגלה¹³, מותר לפרק מושב של עגלת תינוק ולחברו בחזרה¹⁴, ומותר לחבר משטח עם גלגלים שמתחבר לחלק האחורי של עגלת תינוק, ומאפשר לילד לעמוד ולנסוע עליו בנוסף לתינוק היושב בעגלה (תמונה 93)¹⁵, אם רגילים לחברם ולפרקם לעיתים קרובות.

11. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יא הערה קמז, בשם הגרש"ז אוירבך, וחזון עובדיה חלק ה עמ' רפז ואילך, וארחות שבת פרק ח הערה סד, פסקי תשובות סימן שיג הערה 92 והערה 104, עיין בנין שבת (כהן) חלק א עמ' מד ואילך. ביתר ביאור: עיין מגן אברהם שיג יב, ומשנ"ב שיג מה, שמותר לפתוח ולסגור בחזקת מכסה הברגה של כלי, כיוון שהמכסה עומד לפתיחה ולסגירה, ועיין חזון איש סימן נ ס"ק ט ד"ה והא, שהקשה מדין קנה של סידים (מוט המשמש לסיד שאפשר להאריך ולקצר אותו לפי הצורך) שאסור להאריכו ולקצרו אף שהוא עומד לכך, ותיירץ שדברי המגן אברהם אמורים בחלק כלי שאי פירוקו מונע את השימוש בכלי, כגון מכסה, אך חלק כלי שאי פירוקו אינו מונע את השימוש בכלי, אסור להרכיבו ולפרקו אף שהוא עומד לפירוק ולהרכבה, ועיין מנחת שלמה חלק א סימן יא אות ד סוף ד"ה גם נראה, שחולק וסובר שדברי המגן אברהם אמורים גם בחלק כלי שאי פירוקו אינו מונע את השימוש בכלי (וכן משמע מחזון עובדיה חלק ה עמ' רפז ואילך, ואור לציון חלק ב פרק כז שאלות א-ג, ועיין פסקי תשובות שיג ח, שזו היא דעת רוב הפוסקים), ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יא הערה קמז, בשם הגרש"ז אוירבך, שקנה של סידים הוא כלי שאינו "ערוך ומתוקן יפה" לפירוק ולהרכבה, אך חלק כלי ש"ערוך ומתוקן יפה" לפירוק ולהרכבה מותר להרכיבו ולפרקו, ועיין בנין שבת (כהן) חלק א עמ' נב, ש"ערוך ומתוקן יפה" היינו שניכר שהחלק עומד לפירוק ולהרכבה, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מט, שההיתר לפרק ולהרכיב חלק כלי שאי פירוקו אינו מונע את השימוש בכלי הוא רק אם אפשר להרכיבו ולפרקו בקלות, ואם עושים כן לעיתים קרובות, ועיין מנחת שלמה תנינא סימן יט אות ג עמ' מח, ושמירת שבת כהלכתה פרק יא הערה קמז, ופסקי תשובות סימן שיג הערה 104. • עיין פסקי תשובות סימן שיג הערה 92, שחלק שרגילים לפרק ולהרכיב פעם בשלושים יום נחשב חלק העומד לפירוק ולהרכבה לעיתים קרובות (ועיין שם אות ח והערה 82), ועיין שם אות ח, שדבר זה נקבע לפי המשתמש ולא לפי מנהג העולם.

12. שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מט, עיין פסקי תשובות סימן שיג הערה 96. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, שאם המגש אינו מתחבר בקלות או שנשאר מחובר לזמן ארוך, אסור לפרקו ולחברו בשבת.

13. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף נ. ועיין אור לציון חלק ב פרק כז שאלה א.

14. שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף נ, פסקי תשובות סימן שיג הערה 92.

15. שו"ת משנת יוסף חלק יד סימן רי. ועיין חזון איש סימן נ ס"ק ט ד"ה והא (והו"ט שני חלק ב עמ' 15).

שינוי גובהו של סטנדר

סטנדר שאפשר להגביהו או להנמיכו לפי הצורך בעזרת ברגים (תמונה 94), מותר להגביהו ולהנמיכו על ידי שחרור הברגים והידוקם בחזרה גם אם לא עושים זאת לעיתים קרובות¹⁶, כיוון שהסטנדר בנוי כך שחלקיו

תמונה 94

תמונה 93

רסה, וארחות שבת פרק ח הערה ד, שביארו דבריו, שחולק וסובר שההיתר לחבר ולפרק חלקי כלי שרגילים לפרקם ולחברם נאמר רק בחלקי כלי שמאפשרים את השימוש בכלי, כגון כיסוי של כלי, ועיין הרחב דעת (בונה) עמ' רכא, שלפי החזון איש אסור לפרק מושב של עגלה (טיולון) ולחבר במקומו משטח עריסה ('אמבטיה'), וכן אסור לחבר ולפרק משטח עם גלגלים שמתחבר לחלק האחורי של עגלת תינוק אף אם רגילים לפרקם ולחברם, ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' לו, בשם הגר"ש אלישיב, וחוט שני חלק ב עמ' רסה, שפסקו כחזון איש, ועיין פסקי תשובות שיג ח, שרוב הפוסקים חולקים על החזון איש, ועיין ארחות שבת פרק ח הערה סד, שחיבור שקל לחברו ולפרקו, כגון חיבור שנעשה על ידי תופסן קפיצי נחשב חיבור חלש, ומותר - גם לדעת החזון איש - לחבר על ידו חלקי כלי שרגילים לפרק ולהרכיב לעיתים קרובות, ועיין שבות יצחק שם עמ' לה, בשם הגר"ש אלישיב, שחולק, ועיין פסקי תשובות סימן שיג הערה 68.

16. שלחן שלמה סימן שיג סעיף ו אות ז, חזון עובדיה חלק ה עמ' רצא, עיין שבט הלוי חלק ו סימן לב, הליכות אבן ישראל פרק סו הערה 14, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף נ, אז נדברו חלק יד סימן יא, 'ירושלים במועדיה שבת חלק ב עמ' רסו, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין אור לציון חלק ב פרק כז שאלה ג, שחולק וסובר שאסור לשנות את גובה הסטנדר אם לא עושים זאת לעיתים קרובות, ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' לב, בשם הגר"ש

מחברים זה לזה תמיד ואפשר להשתמש בו גם כשהוא גבוה וגם כשהוא נמוך, ולכן שינוי גובהו אינו נחשב בנייה אלא שימוש רגיל בו¹⁷.

כלים מתקפלים

כשם שמותר לפתוח ולסגור דלת בשבת, כך מותר גם לפתוח ולקפל כלים שמתקפלים בעזרת צירים, כגון שולחן מתקפל, מיטה מתקפלת, עגלת תינוק וכדומה, גם אם החיבור בין חלקיהם חזק, וגם אם פותחים ומקפלים אותם לעיתים רחוקות. הטעם לכך הוא שכלים אלו נחשבים בנויים גם כאשר הם מקופלים, ולכן פתיחתם וקיפולם נחשבים שימוש בכלי ולא בנייה¹⁸.

משחקי הרכבה

אבני לגו, יש סוברים שמותר לחברן זו לזו¹⁹, כיוון שהן מיועדות לפירוק ולהרכבה²⁰, וגם כיוון שהחיבור ביניהן אינו חזק²¹. ויש חולקים וסוברים שאסור לחברן זו לזו, כיוון שלשיטתם החיבור ביניהן כן חזק²². ואף

- אלישיב, ומאמר מרדכי פרק פד סעיף ה, וחוט שני חלק ב עמ' רסו, שחולקים ואוסרים לשנות את גובה הסטנדרט גם אם רגילים לעשות זאת לעיתים קרובות (עיין הערה קודמת), ועיין מנחת יצחק סימן ט סעיף לח, ומנחת אהבה חלק ג פרק כג סעיף לט.
17. שבת הלוי חלק ו סימן לב. ועיין אז נדברו חלק יד סימן יא: "נראה דזה דומה לכיסוי כלים שאין עשויים לקיום, רק לפותח ולסוגר תמיד".
18. עיין ערוך השולחן שיג ל, פסקי תשובות שיג ט ד"ה ואותם כלים, מנחת איש חלק ב פרק לד סעיף צז.
19. שלחן שלמה סימן שיד סעיף א אות א (ב): "אין למנוע את הילדים מלבעות בקוביות ובאבני פלא למיניהם", ציץ אליעזר חלק יג סימן ל, חזון עובדיה חלק ה עמ' רצב: "מותר להרשות לבניו הקטנים שלא הגיעו למצוות לשחק בלגו", דור המלקטים (תשע"ו) סימן שטו סעיף ו אות כה עמ' 2195, בשם הגר"פ שיינברג, ארחות שבת פרק ח הערה פו, בשם הגר"נ קרליץ, פיה פתחה בחכמה פרק כב סעיף ד. ועיין אור לציון חלק ב פרק מב הערה ה.
20. אבני ישפה חלק ז סימן לה ענף ד. ועיין שלחן שלמה סימן שיד סעיף א אות א (ב), טעמים נוספים.
21. פיה פתחה בחכמה פרק כב סעיף ד.
22. עיין אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כב אות כז, אשרי האיש חלק ב פרק יח סעיף לב, מאמר מרדכי פרק פב סעיף יא, שבת הלוי חלק ט סימן עח, שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף יט.

שאבני לגו מיועדות לפירוק ולהרכבה, לשיטתם ההיתר לחבר חלקים העומדים לפירוק ולהרכבה נאמר בחיבור שיוצר צורה אחת מסוימת, אך לא בחיבור שאפשר ליצור בו צורות שונות, ובאבני לגו אפשר ליצור צורות שונות²³. למעשה מותר לחבר אבני לגו זו לזו, אך יש לפרקן בו ביום²⁴.

דגם לגו שמרכיבים אותו ומשאירים אותו מורכב זמן רב - לכל הדעות אסור להרכיבו, כיוון שהוא אינו עומד לפירוק ולהרכבה²⁵.
דין חלקי קליקס כדין אבני לגו²⁶.

ארון גדול

כמבואר לעיל ההבדל בין בנייה בקרקע לבנייה בכלים הוא שבבנייה בקרקע חיבור דבר לקרקע או למבנה אסור גם אם החיבור חלש (רפוי), אך בבנייה בכלים רק חיבור חזק אסור. ארון גדול נחשב מבחינה הלכתית כקרקע²⁷, כיוון שאין רגילים להזיזו והוא קבוע במקומו²⁸. לכן אסור להוסיף לו חלקים גם אם אין מחברים אותם בחוזקה, וכן אסור לפרק ממנו חלקים גם אם הם אינם מחוברים אליו בחוזקה²⁹. לדוגמה

23. עיין שלחן שלמה סימן שיד סעיף א אות א (ג), בביאור דעה זו.

24. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

25. פסקי תשובות ש"י. וכן משמע מציץ אליעזר חלק יג סימן ל, ושמירת שבת כהלכתה פרק טז הערה נט, בשם הגרש"ז אוירבך, וחזון עובדיה חלק ה עמ' רצב, שהתירו לחבר חלקי לגו משום שהם עומדים לפירוק ולהרכבה. ועיין אור לציון חלק ב פרק מב הערה ה, שחולק ומתיר להרכיב דגם לגו גם אם הוא עומד להיות מורכב זמן רב, ועיין שם, בנוגע לחשש ביטול תורה ולאסור מוקצה.

26. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף יט, פסקי תשובות סימן ש"י הערה 108, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כב סעיף ד, מנחת איש חלק ב פרק לד סעיף קו, הרחב דעת בונה עמ' קפג.

27. רמ"א ש"ד א, ומשנ"ב שם, שו"ע הרב ש"י יח, בן איש חי שנה שנייה פרשת ויקהל אות ב, כף החיים ש"ג ס, מאמר מרדכי פרק פג סעיף כג. ועיין כף החיים ש"ד ב-ג. ועיין רמ"א שם, שדין זה אינו מיוחד לארון, אלא לכל כלי גדול שהנפח שלו הוא ארבעים סאה לפחות.

28. עיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכב ענף ב ד"ה והנכון לע"ד, ושבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' ג הערה י.

29. עיין רמ"א ש"ד א, ומשנ"ב שם, ארחות שבת הקדמה לפרק ח, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יח סעיף ח.

אסור להוסיף לארון גדול מדפים, גם אם אין מחברים אותם בעזרת ברגים אלא מניחים אותם על גבי ווים³⁰.

ארון גדול הוא ארון שהנפח שלו הוא לכל הפחות ארבעים סאה³¹, שהם כשלוש מאות ושלושים ליטר³². לשם המחשה, הנפח של ארון בגדים סטנדרטי של שתי דלתות הוא כאלף ליטר, והנפח של עמודה אחת של ארון ספרים סטנדרטי הוא כשש מאות וחמישים ליטר. לכן דינם כדין מבנה המחובר לקרקע, כלומר אין להוסיף להם מדפים בשבת, ואין לפרק מהם מדפים בשבת.

30. ארחות שבת פרק ח סעיף י, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' ג, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יח סעיף ח, פסקי תשובות שיג ד חלוקה א. ועיין צ"ץ אליעזר חלק יח סימן לה. • עיין פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יח סעיף ט, וקובץ עטרת שלמה חלק י עמ' לג, בשם הגר"ע אוירבך שליט"א, שאסור להוציא ולהחזיר מדף של מקרר שנפחו ארבעים סאה, וכן משמע משבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' ג סעיף ב והערה י, בשם הגר"ש אלישיב, ועיין דור המלקטים (תשע"ז) שבת חלק ד סימן שיג סעיף ד עמ' 2037, בשם הגר"י נויבירט, שחולק, כיוון שרגילים להוציא את המדפים מפעם לפעם כדי לנקות אותם או כדי לנקות את המקרר, ועיין אליבא דשמואל שבת עמ' שפ, שאפשר שכלי העשוי ממטכת אינו נחשב כקרקע גם אם הנפח שלו הוא ארבעים סאה, "וצריך עיון הלכה למעשה". • עיין ארחות שבת פרק ח סעיף יג, וקובץ היכלא חלק ז עמ' קסג, ופיה פתחה בחכמה פרק יט סעיף יד, שמותר להצמיד דף (שאינו מוקצה) למקרר בעזרת מגנט, וכן מותר להצמיד למקרר מגנט שיש עליו תמונה או כיתוב, ועיין מאור השבת חלק ה עמ' תרעח, בשם הגר"ש אלישיב, שחולק, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מו: "אסור להצמיד כל דבר מגנטי על גבי גוף מתכתי (כגון מקרר). אם אומנם דעתו להשאיר אותו למשך זמן", וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. • עיין ארחות שבת פרק ח סעיף ט, שאסור להוציא מארון גדול מגירה שיש לה מעצור המונע את יציאתה ממקומה, וכן אסור להחזירה, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף כו, כעין זה, ועיין צ"ץ אליעזר חלק יח סימן לה, שחולק.

31. רמ"א שיד א.

32. עיין פסקי תשובות סימן שיג אות ד הערה 19.

פרק מו

יישור קרקע

יישור קרקע

כפי שכתבנו לעיל, גם הכשרת קרקע לדירה או לשימוש אחר כלולה במלאכת בונה. לדוגמה אסור ליישר קרקע לצורך בנייה או כדי שיהיה נוח להשתמש בה¹. לכן אדם שבנה את סוכתו על גבי אדמה ייזהר לא ליישר את האדמה בשבת². וכן חיילים השוהים בשטח, או נערים השוהים במחנה קיץ ביער – ייזהרו לא ליישר את הקרקע בשבת.

אדם שבועך נדבק בנעלו לא ישפשף את הנעל בקרקע שאינה מרוצפת כדי להסיר את הבוץ, מחשש שיעשה זאת במקום שיש בו גומה, ויישר את פני הקרקע תוך כדי השפשוף³.

טאטוא

אסור לטאטא בשבת קרקע שאינה מרוצפת, שמא תוך כדי הטאטוא יראה אדם גומה, ימלא אותה ויישר אותה, ויעבור בכך על איסור בונה⁴. אך מותר לטאטא קרקע מרוצפת, כיוון שבקרקע מרוצפת אין גומות, ואין חשש שאדם יישר אותה תוך כדי הטאטוא⁵.

1. משנ"ב הקדמה לסימן שלז, ואגלי טל מלאכת חורש ביאורים אות טז, ומנוחת אהבה חלק ג פרק כג מבוא למלאכת בונה.

2. ילקוט יוסף (תשע"ו) סוכה עמ' ערה.

3. שו"ע שב ו, ומשנ"ב שם, חזון עובדיה חלק ד עמ' נד. ועיין שו"ע שלז ד, ומשנ"ב שם, שאסור לייצב כלי כבד על קרקע שאינה מרוצפת, שמא יישר את הקרקע.

4. שו"ע שלז ב, ומשנ"ב שם. ועיין משנ"ב שם, טעמים נוספים.

5. באור הלכה שלז ב ד"ה ויש מחמירין, מאמר מרדכי פרק קיד סעיף ב, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף א. • עיין רמ"א שלז ב, שבמקום שבו רוב מקומות המגורים אינם מרוצפים, כגון מחנה אוהלים, אסור ליצאי אשכנז לטאטא גם את המקומות המרוצפים, מחשש שמתוך כך

שטיפת רצפה

אסור לשטוף בשבת קרקע מרוצפת, מחשש שאדם יטעה וישטוף מקום שאינו מרוצף, וישר את הקרקע תוך כדי השטיפה.⁶ ואף שמותר לטאטא קרקע מרוצפת, בשטיפה החמירו חכמים יותר מאשר בטאטוא, כיוון ששטיפה אינה נחוצה כמו טאטוא.⁷ אך אם הרצפה התלכלכה מאוד מותר לשוטפה בשבת,⁸ כיוון שחכמים לא אסרו את השטיפה במקום צורך גדול.⁹ וכן מותר לשטוף לכלוך נקודתי, כגון קפה שנשפך¹⁰, משום

אנשים יטעו ויטאטאו את המקומות שאינם מרוצפים, ועיין משנ"ב שלז ט, ובאור הלכה שלז ב ד"ה יש מחמירין, ושמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף ב, שכן נוהגים יוצאי אשכנז, ועיין שו"ע שלז ב, שחולק וסובר שמותר לטאטא מקום מרוצף בכל מקום, ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה עמ' סב, שכן נוהגים יוצאי ספרד. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף ב, שאסור ליוצאי אשכנז לטאטא חצר מרוצפת, כיוון שרוב חצרות הבתים אינן מרוצפות, ועיין נשמת שבת חלק ו סימן רפד, שחולק וסובר שמותר ליוצאי אשכנז לטאטא חצר מרוצפת, כיוון שבזמננו רוב חצרות הבתים מרוצפות, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה י, בשם הגרש"ז אוירבך, שיתכן שחצר מרוצפת הסמוכה לבית נחשבת חלק מהבית, ועיין פסקי תשובות סימן שלז אות ז: "המקילים לטאטא את החלק המרוצף שבחצר יש להם על מי לסמוך, ובפרט בסוכה העשויה בחצר הצמודה לבית וכו'. והמקילים לטאטא גם מדרכות ושבילים מרוצפים שסמוכים לביתם אין למחות בידם, כי בזמננו רוב הרחובות והמדרכות והשבילים בערים הגדולות המיועדים להילוך בני אדם מרוצפים המה", והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "בחצר הסמוכה לבית יש מקום להקל במקום שגם החצרות מרוצפות".

6. שו"ע שלז ג, ומשנ"ב שם. ועיין חוט שני חלק א עמ' צד, ומנוחת אהבה חלק ב פרק ב סעיף ה, ושו"ת מחזה אליהו חלק א סימן עא סוף אות ב ד"ה היוצא, וארחות שבת פרק יח סעיף מז, שאסור לשטוף קרקע מרוצפת גם במקום שרוב בתי העיר מרוצפים, ועיין פסקי תשובות שלז ט: "סתירת המשנ"ב וכל האחרונים מורה שגם בזמננו, שכל בתי העיר מרוצפים, לא התירו ההדחה", ועיין קצות השולחן סימן קמו בדי השולחן ס"ק נט, ושמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה כא, שהסתפקו בזה, ועיין אור לציון חלק ב פרק מג שאלה ח: "ראוי להחמיר, והמקל יש לו על מי לסמוך", ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' מט ואילך, וארחות שבת פרק יח הערה עו.

7. משנ"ב שלז יז.

8. עיין חזון עובדיה חלק ד עמ' מט הערה ו: "אם הקרקע נתלכלכה", אור לציון חלק ב פרק מג שאלה ח: "אם הרצפה מלוכלכת ביותר, או בבתי חולים, שהניקיון נחוץ בהם", עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף ו: "בשעת הדחק כגון בבתי חולים וכו' או גם בבית במקום של לכלוך רב אפשר להקל", מנוחת אהבה חלק ב פרק ב הערה 13: "במקום צורך גדול יש להקל בזה". ועיין שו"ת מחזה אליהו סימן עב אות כד ד"ה ולכן, שחולק. ועיין פסקי תשובות שלז ט.

9. חזון עובדיה חלק ד עמ' מט, אור לציון חלק ב פרק מג הערה ח, שמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה כד.

10. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה ל, בשם הגרש"ז אוירבך: "אפשר שמותר ליתן מים

שאיסור חכמים על שטיפת רצפה חל רק על שטח גדול, כפי שנהוג לשטוף בדרך כלל, ולא על שטח קטן¹¹.

מותר לגרוף בשבת מים שגשפכו על קרקע מרוצפת, ואין הדבר נחשב לשטיפה, כיוון שהמים לא ניתנו על הרצפה לשם שטיפתה¹².

במצבים שבהם מותר לשטוף רצפה אין לעשות זאת עם סמרטוט, מפני שטיפה עם סמרטוט גורמת לסחיתו, ואסור לסחוט בשבת, כפי שמבואר בפרק כג¹³.

משחקים על גבי הקרקע

משחקים שמשחקים על הקרקע, כגון כדורגל, גולות וחמש אבנים, אסור לשחק בהם בשבת על קרקע שאינה מרוצפת - כגון על אדמה או על דשא¹⁴ - מחשש שאדם יישור את הקרקע לצורך המשחק¹⁵. אך מותר

על המקום המלוכלך שברצפה בלבד, ולנגב באופן המותר, מאמר מרדכי פרק קיד סעיף יח, אור לציון חלק ב פרק מג סוף הערה ח, עם מקדשי שביעי חלק ב עמ' קצ, בשם הגר"ח קנייבסקי, משנ"ב עם הערות ביצחק יקרא על משנ"ב שלז יז, הגר"ע אוירבך שליט"א בתוך קובץ אליבא דהלכתא גיליון סט עמ' לג, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין חוט שני חלק א עמ' צז, ושו"ת מחזה אליהו סימן עב אות כד ד"ה ולכן, והלכות שבת בשבת חלק ב עמ' כ, שחולקים. 11. עיין אור לציון חלק ב פרק מג סוף הערה ח.

12. שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף ז, והערה ל, בשם הגרש"ז אוירבך, חזון עובדיה חלק ד עמ' מט, מנוחת אהבה חלק ב פרק ב סעיף ה והערה 14, ארחות שבת פרק יח סעיף מח. ועיין אשרי האיש פרק כח סעיף כ, שחולק.

13. שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף ו והערה כב, דרכי עוג חלק ב פרק עט סעיף ו. ועיין חזון עובדיה חלק ד סוף עמ' נ, ואור לציון חלק ב פרק כד הערה ח, ושמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה כה, שבמצבים שבהם מותר לשטוף את הרצפה מותר לעשות זאת בעזרת מגב גומי, ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, שאף שמגב גומי בולע קצת אין בכך חשש "דומיא דספוג שיש לו בית אחיזה".

14. שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף ו.

15. עיין שו"ע שלא ה, ומשנ"ב שם, וסימן שח ס"ק קנח, חזון עובדיה חלק ד עמ' נג, מאמר מרדכי פרק פב סעיף כח, שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף ה סעיף ו וסעיף יא. ועיין ארחות שבת פרק יח סעיף נג: "אין לשחק בכל משחק שזקוקים עבורו לקרקע שווה וחלקה". ועיין הליכות עולם חלק ד עמ' רמא, ושו"ת באר משה (שטרן) חלק ו סימן לג, שאין לקפוז בחבל על קרקע רכה מחשש שאדם יישור אותה לצורך הקפיצה. ועיין שאלי ציון חלק א סוף סימן יא, שאין למחות ביד המשחקים כדורגל במקום שאינו מרוצף, כיוון שיש מקום לומר שהחשש של השוואת גומות לא נאמר במשחקים שמשחקים ברגליים. ועיין קצות השולחן סימן קמו בדי

לשחק בהם בבית מרוצף, כיוון שאין חשש שאדם יישר בו את הקרקע¹⁶

לגבי משחק במשחקים אלו במקום מרוצף **שאינו בית**, כגון כביש או מגרש אספלט, למנהג יוצאי ספרד הדבר מותר, כיוון שאין חשש שאדם יישר בהם את הקרקע¹⁷. אך למנהג יוצאי אשכנז הדבר אסור, כיוון שעל פי רוב חצרות ומגרשים אינם מרוצפים, ולכן גזרו חכמים שלא לשחק בהם גם כשהם מרוצפים, מחשש שישחקו בהם כשאינם מרוצפים¹⁸.

אף שאין איסור לשחק בשבת במשחקים שאין בהם איסור מלאכה, ראוי שילדים הגדולים מגיל מצוות יימנעו מלשחק בשבת בכלל, כיוון שהשבת היא יום קדושה ומנוחה, שניתנה לעם ישראל כדי שיפנו ליבם מטרדות העולם ויעסקו בתורה¹⁹. וכן אמרו חכמים במדרש: "אמרה תורה לפני הקדוש ברוך הוא, ריבונו של עולם, כשייכנסו ישראל לארץ זה רץ לכרמו וזה רץ לשדהו, ואני מה תהא עליי? אמר לה יש לי זוג שאני מזווג לך

השולחן ס"ק ס סוף הדיבור הראשון, ופסקי תשובות שלח יב. ועיין קובץ בית אהרן וישראל גיליון לט עמ' צא: "היום בדרך כלל מכינים את מקום המשחק במיוחד שיהיה נוח לשחק בו, ואין חשש אשוויי גומות, והסכים לזה הגרש"ד אוירבך, ואולי כוונת האחרונים הוא בכדור קטן, כעין גולות, שמגלגלים אותו על הרצפה, והסכים לזה הגר"ש אלישיב", ועיין אשרי האיש חלק ב פרק יז סעיף ריז, שלא משמע כן, ועיין ללקוט שושנים (בחבוט) חלק ג נספח א ענף ב עמ' 19 ואילך. 16. שולחן שלמה סימן שלז סעיף ב ס"ק ד, אשרי האיש חלק ב פרק יז סעיף ריז, הליכות עולם חלק ד עמ' רמא, קובץ מבית לוי חלק טז עמ' פו, ושמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיפים ה-ו וסעיף יא, פסקי תשובות שלח יב. ועיין שביתת השבת מלאכת חורש סעיף כח, וקצות השולחן סימן קמו בדי השולחן סוף ס"ק ס, וחוט שני חלק ב עמ' רמד, שחולקים.

17. עיין שו"ע שלז ב, וחזון עובדיה חלק ד עמ' נג.

18. עיין רמ"א שלח ה, ושער הציון שם כג, שולחן שלמה סימן שלז סעיף ב ס"ק ד, עיין אשרי האיש חלק ב פרק יז סעיף ריז, עיין קובץ מבית לוי חלק טז עמ' פו, ושמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיפים ה-ו וסעיף יא. ועיין נשמת שבת חלק ו סימן תכד, שחולק וסובר שבעיירות גדולות מותר לשחק בכדור בכל מקום מרוצף, כיוון שכמעט כל המקומות מרוצפים. ועיין ערוך השולחן שלח יב, שחולק וסובר שמותר לשחק בכדור בכל מקום מרוצף (גם אם רוב המקומות בעיר אינם מרוצפים), כיוון שחכמים לא גזרו שלא לשחק במקום מרוצף שמא ישחקו במקום שאינו מרוצף, "דמשחק אינו דבר של קביעות". ועיין שלחן שלמה סימן שלז סעיף ב אות ד, שחצר מרוצפת הצמודה לבית אינה נחשבת חלק מהבית לעניין זה, כיוון שילדים אינם מבינים את ההבחנה בין חצר הסמוכה לבית לחצר שאינה סמוכה לבית.

19. עיין מאמר מרדכי פרק פב הקדמה וסעיפים א-ג, ושמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף א, ופסקי תשובות שלח יג. ועיין אור לציון חלק ב פרק מב שאלה ה, וחוט שני חלק ג עמ' קמו, ושו"ת דבר חברון אורח חיים חלק ב סימן רמה.

ושבת שמו, שהם בטלים ממלאכתם ויכולין לעסוק בכ"20, ועוד אמרו חכמים: "לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל, אלא כדי שיעסקו בהן בדברי תורה"21. וכתבו המקובלים שמעלת לימוד התורה בשבת היא פי אלף ממעלת הלימוד ביום חול22.

משחק שמזיעים בו ורגילים להחליף את הבגדים עבורו, אין ראוי לשחק בו בשבת. ובפרט נכון להימנע מלשחק בה בכדורגל, כיוון שמשחק זה מהווה סמל לחילול שבת, וראוי שגם ילדים קטנים יימנעו מלשחק בו בשבת23.

20. טור אורח חיים סימן רצ.

21. 'ירושלמי שבת פרק טו הלכה ג.

22. בן איש חי שנה שנייה פרשת שמות סוף ההקדמה.

23. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

פרק מז

קליעת צמה ופירוקה

קליעת צמה ופירוקה

אסור לקלוע את שערות הראש לצמה כיוון שהדבר דומה לבנייה¹ - כשם שבנייה מחברת חלקים שונים למבנה אחד, כך גם קליעת השערות מחברת את השערות הנפרדות לקליעה אחת².

דמיון זה בין קליעת השיער לבנייה נרמז בפסוק "וַיִּבֶן ה' אֱלֹקִים אֶת הַצֵּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה"³. יצירת האישה נקראה בלשון התורה בנייה, בשונה מיצירת האדם שנקראה בריאה, כדי ללמדנו שכאשר ה' יצר את האישה הוא קלע את שיערה⁴ כדי לנאותה בעיני בעלה⁵.

כשם שקליעת צמה נחשבת לבנייה, כך פירוקה נחשב סתירה והוא אסור⁶. אך מותר להסיר את גומיית השיער גם אם פעולה זו תגרום לקליעת השיער להתפרק מאליה בהמשך, כיוון שהסרת הגומייה אינה מפרקת את הצמה, אלא רק מאפשרת לה להתפרק מאליה⁷.

1. שו"ע שג כו, ומשנ"ב שם. ועיין ארחות שבת פרק יז הערה כ, בשם הגרש"ז אוירבך, ששתי קבוצות שיער הקלועות זו בזו אינן נחשבות צמה וקליעתן מותרת, ועיין עם מקדשי שביעי חלק ב פרק יב אות סח, בשם הגר"ח קנייבסקי, שחולק.
2. עיין אבן האזל שבת פרק י הלכה יז ד"ה ולפי האמור, הרחב דעת בונה עמ' רסז.
3. בראשית ב כב. משנ"ב שג פב.
4. עיין שבת צה א, ותורה תמימה בראשית ב כב הערה מה.
5. ילקוט שמעוני תהלים רמז תשכ: "אמר רבי שמלאי התורה תחילתה חסד וכו', מצינו שהקב"ה גומל חסד ומקשט כלות, דכתיב ויבן ה' אלוקים את הצלע, מלמד שקישטה וקלעה לחווה והביאה לאדם".
6. שו"ע שג כו, ומשנ"ב שם.
7. חוט שני חלק ב עמ' רסב ועמ' רסח. ועיין שם, שאין לחשוש לכך שתנודות הגוף תגרומנה לפירוק הצמה, כיוון שפירוק צמה על ידי תנודות הגוף נחשב פירוק בשינוי, ועיין מעין עולם הבא (לוי) חלק א עמ' תז הערה ה.

האיסור לקלוע צמה והאיסור לפרק אותה חלים הן על שיער טבעי של אדם, והן על שיער מלאכותי, כגון של פאה נוכרית או של בובה⁸.

סלסול שערות

אסור לסלסל שערות בשבת⁹, כיוון שנתנית צורה לשערות נחשבת בנייה¹⁰. אך אם השערות כבר מסולסלות מותר לסלסלן ולסדרן, כיוון שהסלסול רק מחזק את הסלסול הקיים, ולא יוצר אותו¹¹.

נתינת חומר המקשה את השערות

אסור בשבת לשים על השערות נוזל או ספריי המקשים אותן כדי שיעמדו במקומן, כיוון שפעולה זו מחברת את השערות זו לזו, והדבר דומה לבנייה¹². מריחת ג'ל אסורה גם משום מלאכת ממרח (מחליק)¹³.

8. משנ"ב שג פב, ושער הציון שם ס"ק עא, מאמר מרדכי פרק סד סעיף ג. ועיין משנ"ב שם ושער הציון שם, שקליעת צמה בפאה נוכרית אסורה משום מלאכת אורג, והרתת אסורה משום מלאכת פוצע.

9. חוט שני חלק ב עמ' רסח, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף נח, קובץ מבית לוי חלק יט עמ' נ, ילקוט יוסף (תשנ"ח) שבת חלק ב עמ' קו, תשובות והנהגות חלק א סימן רכט, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין שו"ת מהרש"ם חלק ח סוף סימן נד, ושו"ת באר משה חלק א סימן יט, ושו"ת להורות נתן חלק ב אורח חיים סוף סימן טז, שחולקים וסוברים שמותר לסלסל שערות בשבת.

10. תשובות והנהגות חלק א סימן רכט.

11. מכתב הגרש"ז אוירבך בתוך מאור השבת חלק ב עמ' תרכב, הלכות שבת בשבת חלק ב עמ' נב, בשם הגר"ש אלישיב, חוט שני חלק ב עמ' רסב, נשמת שבת חלק ז סימן שמ תשובה לח. ועיין קובץ מבית לוי חלק יט עמ' נ, ותשובות והנהגות חלק א סימן רכט, שחולקים. ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ח) שבת חלק ב עמ' קז סוף הערה יז, בשם הגר"ע יוסף: "אין להקל בזה, אך המקל יש לו על מי לסמוך".

12. באור הלכה שג כז ד"ה לחוף, מאמר מרדכי פרק סד סעיף ד, שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף נו. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף נו, והערה קמו, בשם הגרש"ז אוירבך, וארחות שבת פרק יא סעיף יט, ופסקי תשובות שג יט, שאסור להתיז על פאה נוכרית תרסיס המקשה את שערותיה, ועיין מגילת ספר סימן כ ס"ק ד, שחולק, כיוון שאין בניין בכלים. ועיין הלכות שבת (אידר) פרק ח עמ' 107 הערה רכ, בשם הגר"ם פיינשטיין: "אם מקפידים שלא לצאת בלא זה חשיב כמתקן ואסור, ואם לא מותר".

13. משנ"ב שג פא, מאמר מרדכי פרק סד סעיף ד.

פרק מח

בניית אוהל ופירווקו

בניית אוהל

בניית אוהל אסורה בשבת משום מלאכת בונה¹. בדרך כלל אוהל מורכב מוגג וממחיצות, אך גם גג בלבד, ללא מחיצות, נחשב לאוהל, כיוון שהגג הוא עיקר האוהל². לכן אסור בשבת לבנות גג כדי לסוכך מעל מקום מסוים גם אם אין תחתיו מחיצות³, וגם אם מתכוונים להשאירו לזמן קצר בלבד⁴. לדוגמה לאנשים היושבים במרפסת וחוס השמש מפריע

1. רמב"ם שבת כב כז, משנ"ב שטו א. ועיין פני יהושע סוכה טז ב ד"ה פרסו: "בניין מתקיים לימים רבים, מה שאין כן אוהל, שהוא בניין עראי, ואפילו הכי חייב משום תולדה דבונה כיון שדרך אוהל בכך". ועיין רמב"ם שם, שעשיית אוהל קבע אסורה מהתורה, ועשיית אוהל עראי אסורה מדרבנן, גזירה שמא יעשה אדם אוהל קבע, ועיין משנ"ב שטו א, ושער הציון שם ו, ושמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף א, שאוהל שנבנה לכמה ימים הוא אוהל קבע.

2. משנ"ב שטו ס"ק ב וס"ק ג.

3. משנ"ב סימן שטו ס"ק ב וס"ק כ, חזון עובדיה חלק ה עמ' רצז, מאמר מרדכי פרק פח סעיף ח. • עיין שו"ע שא מ, שאסור לחבוש כובע ששוליו רחבים טפח, כיוון ששולי הכובע נחשבים לאוהל, ועיין משנ"ב שא קנב, שבמקומות שבהם נהגו להקל בדבר אין למחות באנשי המקום הנהוגים כך, ועיין משנ"ב שם, שהאיסור הוא דווקא כששולי הכובע קשים ביותר ואינם נכפפים ואף אינם מוטים כלפי מטה, ורק כשלבישת הכובע היא כדי להגן מהשמש. ועיין מאמר מרדכי פרק פח סעיף עט, ופסקי תשובות שטו יז, שאסור לחבוש כובע מצחייה כאשר אורך המצחייה הוא טפח. • עיין חזון עובדיה חלק ה עמ' שכד, וארחות שבת פרק ט הערה סח, בשם הגרי"ש אלישיב, ופסקי תשובות שטו יז, שמותר לחבוש מגבעת שרוחב שוליה טפח, כיוון שלבישתה היא לכבוד ולא לצל, ועיין מאמר מרדכי פרק פח סעיף פא והערה עג, וחוט שני חלק ב עמ' רסג, שחולקים. • עיין חזון עובדיה חלק ה עמ' שכב, שהאיסור לחבוש כובע ששוליו רחבים טפח חל רק כאשר לפני הנחת הכובע על הראש שולי הכובע היו מקופלים, אך אם שולי הכובע היו פתוחים באורך טפח לפני הלבשה מותר לחבושו, כיוון שהאוהל כבר היה קיים קודם לכן. ומסתמת שאר הפוסקים לא משמע כן.

4. מאמר מרדכי פרק פח סעיף ג, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף ה. ועיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק ב אות ז, וחזון עובדיה חלק ה עמ' רצז, וארחות שבת פרק ט סעיף כג, שאוהל המוחזק ביד אינו נחשב אוהל, ולכן מותר לאדם להחזיק ביד בגד או ניילון כדי להגן על

להם אסור לקשור שמיכה שתצל עליהם, אף אם בכוונתם להסירה כעבור זמן קצר.

בניית אוהל לצורך משחק

תמונה 95

בניית אוהל אסורה אף אם האוהל נעשה לשם משחק⁵, לכן אסור לילדים לפרוס שמיכה על גבי שני כיסאות העומדים במרחק זה מזה או להניח עליהם כרית, כך שהחלל שתחת השמיכה או הכרית ישמש עבורם כאוהל לצורך משחק⁶ (תמונה 95).

אוהל קטן שגובהו טפח (שמונה סנטימטרים) נחשב אוהל⁷, כיוון

גופו מפני הגשם, ועיין ארחות שבת שם הערה לח, שעל אף זאת אסור להשתמש במטרייה, כיוון שהיא אוהל מצד עצמה אף בלא שיחזיקו אותה, ועיין ציץ אליעזר חלק י סימן ד, וקצות השולחן סימן קכ בדי השולחן ס"א, ומאמר מרדכי פרק פח הערה פ, ושמירת שבת כהלכתה פרק כד הערה כא.

5. שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף ה, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
6. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף מט ופרק כד סעיף ה, ארחות שבת פרק ט סעיף יב, עיין מחזה אליהו חלק א סימן סט אות ג ס"ק ח, הלכות שבת בשבת חלק ב עמ' עב, פסקי תשובות סימן שטו הערה 6, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כה סעיף ב, אהל עראי קיצור ההלכות סעיפים ז-ט*. ועיין הליכות אבן ישראל פרק עא סעיף כז, שחולק וסובר שאוהל הנעשה לשם משחק אינו נחשב אוהל, ועיין הערה 10. • עיין שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק ב סימן רנד, שאין למנוע מילדים לבנות אוהל לשם משחק, כיוון שאיסור בניית אוהל עראי הוא איסור דרבנן, ומותר לילד קטן לעבור על איסור דרבנן לצורך עצמו. • עיין הלכות שבת בשבת שם הערה 12, בשם הגר"ש אלישיב, שילדים שבנו אוהל לשם משחק, מותר לאביהם לפרק את האוהל במקום צורך כיוון ש"כל מעשיהם כמעשה קוף, ואין בכוחם לעשות אוהל מכלי בעל הבית", ועיין פסקי תשובות סימן שטו הערה 6, כעין זה.
7. עיין שו"ע שטו יג, מאמר מרדכי פרק פח סעיף ד, שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף ח. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף ג, שאסור לעשות אוהל בגובה טפח גם אם אורכו או רוחבו פחותים מטפח (ועיין פרק טז סעיף מט שכתב להיפך, וצ"ע), ועיין מאמר מרדכי פרק פח סעיף ה והערה ז, וארחות שבת פרק ט סעיף ב, ופיה פתחה בחכמה (תשע"ח) חלק ב פרק כד הערה ה, שחולקים.

שאפשר לשים בו חפצים⁸. לכן אסור לבנות בית בגובה טפח מאבני לגו או מקליקס⁹. ויש סוברים שבית מלגו או מאבני קליקס אינו נחשב אוהל¹⁰, כיוון שהוא אינו עשוי להגן על החפצים הנמצאים בו או להצניע אותם¹¹.

תוספת לאוהל קיים

מותר להאריך גג שכבר היה קיים מערב שבת¹², ובלבד שהארכת הגג נעשית לפחות משבעה ימים¹³. לדוגמה רשת להגנה מיתושים שפרוסה

8. עיין טעמו וראו (לסר) סוכה עמ' כז, קובץ אוצרות ירושלים (פרושים) גיליון יב עמ' שפה. ועיין משנ"ב שטו לד, ושער הציון שם לח.
9. ארחות שבת פרק ט סעיף יג, מחזה אליהו חלק א סימן סט אות ג ס"ק ח, פסקי תשובות סימן שיג אות י והערה 111, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כה סעיף א.
10. הליכות אבן ישראל פרק עא סעיף כז, דור המלקטים (תשע"ו) חלק ד סימן שטו אות כה עמ' 2195, בשם הגר"פ שיינברג, קובץ אליבא דהלכתא גיליון נט עמ' לז, בשם הגר"א גרינבלט.
11. עיין הליכות אבן ישראל פרק עא הערה 32, מחשבת השבת (כהן) עמ' עח. ועיין אליבא דהלכתא שם: "אין בהרכבת אבני לגו משום איסור מכה בפטיש ועשיית אוהל, דזה עשוי לפרק מייד".
12. שו"ע שטו ב. ועיין משנ"ב תרם כה, ושמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף יב, שמונת גמ' להוסיף כיסוי עראי מעל סוכר קיים, כגון לפרוס יריעת ניילון על הסוכה בעת גשם כדי למנוע את קלקול הקישוטים. • עיין שו"ע שטו ב, ומשנ"ב שם, שגג הנוצר על ידי לבד נחשב לגג קיים ומותר להאריכו בשבת, ולכן שני חוטים המתוחים זה לצד זה ויש ביניהם רווח של יותר משמונה ס"מ ופחות מעשרים וארבעה ס"מ נחשבים לגג, ומותר לשים עליהם או לפרוס בצידי יריעה או בד. • עיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק ח ד"ה כתב, וקצות השולחן סימן קכ כדי השולחן ס"ק יא ד"ה והנה לכה, ושמירת שבת כהלכתה פרק כד הערה לח, בשם הגרש"ז אוירבך, שהסתפקו אם מותר להאריך אוהל שנעשה בשבת בדרך היתר (עיין להלן בפרק זה), ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד הערה מד, בשם הגרש"ז אוירבך, שאם עשיית האוהל הייתה מתוך כוונה להאריך אותו אחר כך אסור להאריך אותו, ועיין שבט הלוי חלק ג סימן נד אות א, שאסור להאריך אוהל שנעשה בשבת בהיתר, ועיין פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כד הערה טו, שחולק. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף ו, והערה לח, בשם הגרש"ז אוירבך.
13. עיין שו"ע שטו ב, ומשנ"ב שם לה ושער הציון שם ו, והלכות שבת בשבת חלק ב פרק יז סעיף א עמ' סח. ביתר ביאור: עיין משנ"ב שטו א, שאוהל שעשוי לכמה ימים נחשב אוהל קבע, ועיין פסקי תשובות סימן שטו הערה 10: "אין הכרע ברור בדברי האחרונים בזה, וכפי שראויים אנו בדברי המשנ"ב בסימן זה בכמה מקומות שכותב 'כמה ימים' ואינו מפרט בהדיא", ועיין שם, שלדעת כמה מגדולי הפוסקים אוהל שעשוי לשבעה ימים נחשב אוהל עראי, וכן פסק בהלכות שבת בשבת שם, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין מנחת אהבה חלק ג פרק כג סעיף ח. ועיין משנ"ב שיג א, וארחות שבת פרק ט הקדמה לסעיף כד, שמונת להוסיף תוספת עראי לאוהל קבע. ועיין שו"ע הרב שטו יז, ופסקי תשובות שטו ז, שתוספת אוהל עראי מותרת רק

על חלק ממיטת תינוק - מותר בשבת לפרוס אותה על כל המיטה, משום שהיא הייתה פרוסה כבר מערב שבת, ופריסתה על כל המיטה נחשבת הארכה של גג קיים¹⁴. וכן מותר לפרוס שמיכה על גגון פתוח של עגלה, כך שתשתלשל מטה כדי להגן על התינוק מהשמש, כיוון שהגגון כבר היה פרוס מעל העגלה, ופריסת השמיכה היא הארכה של גג קיים¹⁵. דין זה נקרא בלשון הפוסקים "תוספת אוהל עראי", ומשמעותו היא שמותר להוסיף הוספה זמנית (עראית) לאוהל.

הטעם לכך שמותר להוסיף הוספה זמנית לאוהל הוא שמהתורה רק בניית אוהל לכמה ימים (אוהל קבע) אסורה משום בונה, אך בניית אוהל לזמן קצר (אוהל ארעי) מותרת. חכמים הם אלו שאסרו בניית אוהל ארעי, שמא יטעה אדם ויבנה אוהל קבע¹⁶. אולם חכמים סברו שכדי למנוע את החשש די באיסור על בניית האוהל העראי עצמו, ואין צורך להחמיר ולאסור גם תוספת זמנית לאוהל קיים¹⁷.

גג שאורכו טפח (שמונה סנטימטרים) נחשב אוהל, ומותר להוסיף עליו ולהאריך אותו, אך גג שאורכו פחות מטפח אינו נחשב אוהל, ואסור להוסיף עליו ולהאריך אותו¹⁸. לכן כאשר יש צורך לפרוס יריעה כדי

כשניכר עליה שהיא עשויה בדרך ארעי.

14. עיין מאמר מרדכי פרק פח סעיפים כט-ל, שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף ט.

15. ארחות שבת פרק ט סעיף כח. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף יג, והערה מד, בשם הגרש"ז אוירבך, וארחות שבת פרק ט סעיף כח והערה מד, בשם הגר"י קרליץ, שגגון של עגלה שמותר לפותחו בשבת מותר לאחר פתיחתו לפרוס עליו שמיכה כדי להאריך אותו, ועיין שבת הלוי חלק ג סימן נד אות א, שחולק.

16. משנ"ב שטו א.

17. הגר"ד לאו שליט"א בתוך שו"ת הראשון לציון חלק ב סימן נה ד"ה האגלי טל. ועיין הרחב דעת אוהל פרק א סימן ד אות ב. • עיין משנ"ב תרלז א, שאסור להחזיר בשבת מעט סכך שזז ממקומו, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד הערה קלד, בשם הגרש"ז אוירבך, שהטעם לכך הוא שהנחת סכך מחשיבה את החלל שתחתיו לסוכה, ולכן דינה חמור יותר, ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' ש, וארחות שבת פרק ט סעיף לא והערה מז, שיש מתירים, ועיין חזון עובדיה שם, שבשעת הצורך המקל בכך יש לו על מי לסמוך. ועיין פסקי תשובות שטו ז ד"ה ולדבריהם.

18. שו"ע שטו ב. ועיין שו"ע שטו ב, ושער הציון שם כ, שיריעה מגולגלת אינה נחשבת אוהל אף אם רוחבה הוא יותר מטפח, כיוון שיריעה מגולגלת אינה נראית כאוהל.

לעשות צל בשבת אפשר לפרוס את היריעה לאורך טפח ביום שישי, ולהמשיך בשבת את פריסתה לכל השטח הרצוי¹⁹.

סככה מתקפלת וגגון של עגלת תינוק

מותר לפתוח בשבת גג הנע על גבי מסילה או סככה מתקפלת המחוברת לבית, כגון סוכך זרועות (תמונה 96) או סוכך מרקזה (תמונה 97)²⁰. ואף

תמונה 97

תמונה 96

שאסור לפרוס יריעה כדי לעשות צל, פתיחת סוככים אלו מותרת כיוון שהם נפתחים ונסגרים בעזרת צירים, והרי הם דומים לדלת של בית, שפתיחתה וסגירתה אינן נחשבות בניין וסתירה אלא צורת השימוש בבית²¹. וכן מותר לפתוח גגון של עגלת תינוק, כיוון שגם הוא נפתח ונסגר בעזרת צירים²². ויש מי שסובר שאסור לפתוח סככה מתקפלת

תוספת אסורה	תוספת מותרת	תוספת אסורה
	גג קיים	

19. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד הערה לה, בשם הגרש"ז אוירבך, ופסקי תשובות שטו ז, שההיתר להאריך גג קיים הוא רק כנגד הג הקיים.

20. עיין רמ"א תרכו ג, שו"ע שטו ה, ומשנ"ב שם, ארחות שבת פרק ט סעיף ג, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' קיא.

21. דרכי משה תרכו א, חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק ו ד"ה דברי, ארחות שבת פרק ט סעיף ג.
22. חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק ו ד"ה מן האמור, שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף יג, חוט שני חלק ב עמ' רנח, ארחות שבת פרק ט סעיף ה, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, שהיתר זה נאמר גם ביחס לשמשייה המחוברת לעגלת ילדים או לקרקע, אך שמשייה שאינה מחוברת לכלי או לקרקע אסורה בשימוש, ודינה כדין מטרייה. • עיין

המחוברת לבית²³ או גגון של עגלת תינוק²⁴, אלא אם כן הם היו פתוחים בערב שבת בשיעור של לפחות טפח²⁵. למעשה אפשר להתיר את פתיחתם כדעה הראשונה²⁶.

פתיחת מטרייה ושימוש בה בשבת

גדר גדרו גדולי הדורות, ופסקו שאין לפתוח מטרייה בשבת, כיוון שפתיחתה נראית כעשיית אוהל, ואנשים עלולים ללמוד מכך שמותר לבנות אוהל בשבת²⁷. ועוד שיש חשש שאנשים ישתמשו בה במקום

ארוחת שבת פרק ט סעיף יג, בשם הגר"ש אלישיב, שאסור לפתוח אוהל משחק לילדים העשויה מבד מתוח על חישוקי מתכת גמישים, אשר מתקפל בקלות ונפתח מעצמו לצורת אוהל כאשר משחררים אותו (תמונה 98), כיוון שכאשר הוא מקופל צורתו העיקרית אינה קיימת, ועיין פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כה סעיף כא, שחולק.

תמונה 98

23. אור לציון חלק ב פרק כח שאלה ג. ועיין נדע ביהודה תניינא אורח חיים סימן ל"ד"ה עוד יש לדון, על פי רמ"א תרכ"ג, שמותר לפתוח סככה מתקפלת המחוברת לבית, כיוון שהסככה בטלה לבית ופתיחתה וסגירתה הם שימוש בבית, ועיין פסקי תשובות סימן שטו הערה 141, שתמה על האור לציון מדברי הנודע ביהודה.

24. מאמר מרדכי פרק פח סעיף לז והערה לב, אור לציון חלק ב פרק כח שאלות א-ב, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' קכ, בשם הגרש"ז אורבך והגר"ש אלישיב. ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן קה סוף אות ג: "יש להחמיר", ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' שב: "יש מי שאומר שמותר וכו' ויש אוסרים, לכן הנכון שיפתח מערב שבת", ועיין מעיין אומר חלק ב פרק ג סימן כ. ועיין מנחת יצחק חלק י סימן כו.

25. אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן קה סוף אות ג, חזון עובדיה חלק ה עמ' שב, מאמר מרדכי פרק פח סעיף לז. ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' שב, ומאמר מרדכי פרק פח סעיף לז והערה לג, שגגון מקופל נחשב אוהל, ואם רוחבו הוא טפח מותר להאריכו.

26. כן כתב לנו הגר"א אריאל שליט"א.

27. עיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק ו ד"ה דברי: "יש לדון וכו' וגם אוושא מילתא טפי וניכר בו עובדא דחול וגורם פרצה, והרי אסרו כילה מפני שאינם בני תורה", ושמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף טו. ועיין חזון איש שם, שמעיקר הדין פתיחת מטרייה צריכה להיות מותרת, כיוון שיש

שאינן בו עירוב, ויעברו בכך על איסור טלטול חפץ ארבע אמות ברשות הרבים²⁸. וכך כתב החזון איש על עניין זה: "הרי הדבר מסור לחכמים לגדור גדר במקום הפרצה, וזה יותר חמור מאיסור פרטי ליחיד, כי זה גדר לעם כולו ולדורות"²⁹. ויש סוברים שפתיחת מטרייה אסורה מן הדין, כיוון שהיא נחשבת בניית אוהל³⁰. ואף שמותר לפתוח סככה מתקפלת, מטרייה אינה דומה לה כיוון שסככה מתקפלת מחוברת לבית ונחשבת חלק ממנו, אך מטרייה אינה מחוברת לשום דבר, ובזמן שהיא סגורה אין כל מבנה או דבר שאפשר לראותה כחלק ממנו, ולכן פתיחתה נחשבת יצירה חדשה של אוהל³¹.

כשם שגדולי הדורות אסרו לפתוח מטרייה בשבת, כך גם אסרו להשתמש בשבת במטרייה שנפתחה לפני שבת³².

עשיית גג לשם שימוש על גביו

האיסור לבנות גג בשבת נאמר רק כאשר הוא נעשה עבור החלל שתחתיו, אך מותר להניח משטח כדי להשתמש בחלל שעל גביו, כגון לשכב עליו או להניח עליו חפצים, אף שנוצר תחתיו חלל שהמשטח משמש לו כגג³³. הטעם לכך הוא שגג של אוהל נעשה עבור החלל שתחתיו, ולכן

לה צירים והיא עומדת לפתיחה ולסגירה.

28. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין באור הלכה שטו ח סוף ד"ה טפח, ופסקי תשובות סימן שטו הערה 145, ושו"ת הראשון לציון חלק ב סוף סימן נד.

29. חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק ו ד"ה דברי.

30. נודע ביהודה תניינא אורח חיים סימן ל, חזון עובדיה חלק ה עמ' שט, מאמר מרדכי פרק פח הערה סד, אור לציון חלק ב פרק כח הערה א.

31. עיין נודע ביהודה תניינא אורח חיים סימן ל ד"ה עוד יש לדון, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' קיט. ועיין שבות יצחק שם עמ' קכ, ואהל עראי (קנייבסקי) סימן כו ס"ק יג, שדנו אם גגון של עגלה דומה לסככה המחוברת לבית או למטרייה.

32. שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף טו. ועיין קיצור שולחן ערוך (גאנצפריד) סימן פ סעיף פב, ומאמר מרדכי פרק פח סעיף עב, ומנוחת אהבה חלק ג פרק כג סעיף יד, שחולקים וסוברים שהשימוש במטרייה שנפתחה לפני שבת אסור מן הדין כיוון שהרמתה מעל ראש האדם נחשבת עשיית אוהל, ועיין נודע ביהודה תניינא אורח חיים סימן ל ד"ה ועד כאן, ומאמר מרדכי שם, שיש גם לחשוש שאדם הרואה את חברו הולך עם מטרייה בשבת יחשוב שהוא פתח אותה בשבת.

33. עיין שו"ע שטו ג, ומשנ"ב שם. • עיין באור הלכה שטו ג ד"ה מטות, שלדעת הרשב"א אסור להניח משטח כדי להשתמש בחלל שעל גביו אם נוצר תחתיו חלל המשמש להנחת חפצים או

משטח שאינו נעשה עבור החלל שתחתיו אינו נחשב אוהל, והנחתו מותרת³⁴. לדוגמה מותר להניח קרש על רגלי מיטה (תמונה 99), וכן מותר להניח פלטה של שולחן על רגלי שולחן (תמונה 100), כיוון שמטרת הנחת הקרש היא שישתמשו בחלל שעל גביו³⁵.

תמונה 100

תמונה 99

לשימושים אחרים, ועיין בית יוסף סימן שטו ד"ה ופירשו בשם הרשב"א, ובאור הלכה שם, שלפי הרשב"א אסור להניח קרש של מיטה על רגלי המיטה, כיוון שמשתמשים בחלל שתחת המיטה להנחת נעליים (אך אם יש לאורך המיטה מוטות שמרחקם זה מזה פחות משלושה טפחים מותר להניח עליהם את הקרש של המיטה, כיוון שהאוהל כבר קיים מדין לבדו - עיין שו"ע סימן שטו סעיף ב וסעיף ד), אך מותר להניח קרש של שולחן על גבי רגליים, כיוון שאין משתמשים בחלל שתחת השולחן, ועיין באור הלכה שם, ומאמר מרדכי פרק פח סעיף יט, שלכתחילה טוב לחשוש לדברי הרשב"א, ועיין שער הציון תקב יז, ושמירת שבת כהלכתה פרק כד הערה סו: "אנו נוהגין להקל כפסק השולחן ערוך, ודלא כרשב"א".

34. עיין שו"ע הרב שטו ט, ופיה פתחה בחכמה (תשע"ח) חלק ב פרק כד הערה ח.
35. שו"ע שטו ג, ומשנ"ב שם, חזון עובדיה חלק ה עמ' שיט, מאמר מרדכי פרק פח סעיף נא. • עיין שו"ע שטו ג, ומשנ"ב שם, שאסור לעשות גג כדי להשתמש בחלל שעליו כאשר בנוסף לכך האדם מעמיד מחיצות בשבת, ומשתמש גם בחלל שתחת הגג. • עיין פסקי תשובות סימן שטו הערה 125, בשם הגרש"ז אוירבך, שלא כל שימוש בחלל שמתחת לגג אוסר את עשייתו, אלא רק שימוש שבו הגג מספק הגנה לחפצים שתחתיו או מסייע להצנעתם, ולכן מותר להניח משטח של שולחן על גבי מחיצות אף שרגלי האדם נמצאות תחתיו, משום שהנחת הרגליים תחת שולחן אינה נחשבת שימוש האוסר, שכן השולחן אינו מגן עליהן ואין צורך להצניען. • עיין משנ"ב שטו כב, ושמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף יח, ומאמר מרדכי פרק פח סעיף טז, שנוכח לחשוש לדעת הט"ז הסובר שאסור לעשות גג כדי להשתמש על גביו אם יש תחת הגג ארבע מחיצות, אף כאשר לא נעשה שימוש בחלל שמתחת הגג, ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' שטז, שחולק וסובר שאין צריך לחשוש לדעת הט"ז. • עיין פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כד הערה יג, שטעמו של הט"ז הוא שחלל המוקף בארבע מחיצות וגם מסתמא עומד לשימוש, ולכן כאשר ברור שהחלל אינו עומד לשימוש, כגון כשהוא סתום לגמרי, מותר להניח את הגג אף אם יש תחתיו ארבע מחיצות. • עיין משנ"ב שטו כב, שלדעת הט"ז מותר לעשות גג שיש

הקמת אוהל בשינוי

מותר להקים בשבת אוהל באופן שונה מהדרך המקובלת להקמתו. הדרך הרגילה היא להעמיד תחילה את המחיצות ולאחר מכן להניח מעליהן את הגג, ודרך זו אסורה בשבת. אך מותר להחזיק תחילה את הגג באוויר ולאחר מכן להניח תחתיו את המחיצות, שכן אין זו הדרך המקובלת לבניית אוהל, וחכמים לא אסרו אותה³⁶.

תחתיו ארבע מחיצות כאשר הופכים את סדר עשיית האוהל, דהיינו שמחזיקים את הגג באוויר תחילה, ולאחר מכן מניחים תחתיו את המחיצות. • עיין שו"ע שטו יג, שאסור לכסות כלי שיש בו חלל טפח, ועיין משנ"ב שם ס"ק מח, שאיסור זה נאמר בכלי רחב מאוד או כשהכלי הוזה ממקומו ללא כיסוי, כיוון שהזזתו נחשבת לעשיית מחיצות, והנחת הכיסוי נחשבת לעשיית גג. • עיין חזון עובדיה חלק ה עמ' שה, ומאמר מרדכי פרק פח סעיף נח, ושמירת שבת כהלכתה פרק כד הערה עב, שמותר לכסות כלי שהוזה ממקומו בכיסוי המיועד לו, כיוון שהדבר אינו נראה כעשיית אוהל, ועיין מאמר מרדכי שם סעיף נט, שצלחת המשמשת לפעמים לכיסוי קנקן נחשבת כיסוי המיועד לו. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד הערה עב, בשם הגרש"ז אורבך, שמותר לכסות כלי שהוזה ממקומו בכיסוי שיש לו ידית, כיוון שהדבר אינו נראה כעשיית אוהל.

36. שו"ע שטו ג, ומשנ"ב שם, חזון עובדיה חלק ה עמ' שיט, מאמר מרדכי פרק פח סעיף יד. עיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק ב, ושמירת שבת כהלכתה פרק כד הערה סד, וארחות שבת פרק ט סעיף יא, ופיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כד סעיף ז, שההיתר לעשות אוהל באופן שונה מהדרך המקובלת נאמר בכל סוגי האוהלים, בין באוהל שגגו עשוי כדי להשתמש על גביו ובין באוהל שגגו עשוי כדי להשתמש תחתיו, ועיין פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כד הערה יט: "ואף דאוהל העשוי להגן הרי עשייתו אסורה אף בלי מחיצות, ואם כן לכאורה לא שייך אצלו שינוי בסדר עשייתו, שהרי פריסת הגג בלבד כבר יש בה משום אוהל, מכל מקום ביארו האחרונים דכיוון שלא חלה על גג תורת אוהל עד שיניחנה על גבי עמודים (שהרי אוהל המוחזק בידי אדם אינו בגדר אוהל), לכן פריסת הגג לפני הבאת העמודים שפיר הווי שינוי בסדר עשייתו, שהעשייה הרי לא נגמרה עדיין עד שהיא קבועה על גבי העמודים", ועיין קצות השולחן סימן קכ בדי השולחן ס"ק יא ד"ה והנה מבואר, ואבני ישפה חלק א סימן עט ענף ד אות ג, ושבת כהלכה (פרקש) חלק ד פרק ל סעיף ב, שחולקים וסוברים שההיתר לעשות אוהל באופן שונה מהדרך המקובלת נאמר רק באוהל שגגו עשוי כדי להשתמש על גביו, אך הוא לא נאמר ביחס לאוהל שגגו עשוי כדי להשתמש תחתיו, ועשיית אוהל כזה אסורה גם כאשר הגג מוחזק באוויר תחילה והמחיצות מונחות תחתיו לאחר מכן.

פירוק אוהל

כשם שהקמת אוהל אסורה משום מלאכת בונה, כך פירוקו אסור משום מלאכת סותר³⁷. לכן כל אוהל שאסור להקימו בשבת - אסור לפרקו בשבת³⁸, וכל אוהל שמותר להקימו בשבת - מותר לפרקו בשבת³⁹. לדוגמה אסור להסיר בשבת שמיכה הפרוסה על גבי עמודים כדי לעשות צל, כיוון שאסור לפרוס כך שמיכה בשבת⁴⁰. אך מותר לקפל בשבת גגון של עגלת תינוק, כיוון שמותר לפתוח אותו בשבת⁴¹.

37. רמב"ם שבת פרק י הלכה טו, ופרק כב הלכה כז, משנ"ב שטו א, חזון עובדיה חלק ה עמ' שכח, מאמר מרדכי פרק פח הקדמה לדיני אוהל. ועיין משנ"ב שם, שסתירת אוהל קבע אסורה מהתורה, וסתירת אוהל עראי אסורה מדרבנן, ועיין לעיל, שאוהל שעשוי ליותר משבעה ימים נחשב אוהל קבע. ועיין הלכות שבת בשבת חלק ב עמ' עב הערה 12, בשם הגר"ש אלישיב, שילדים שעשו אוהל לשם משחק, מותר לאביהם לפרק את האוהל במקום צורך, כיוון ש"כל מעשיהם כמעשה קוף, ואין בכוחם לעשות אוהל מכלי בעל הבית", ועיין פסקי תשובות סימן שטו הערה 6, כעין זה.

38. עיין שו"ע שטו ד, ומשנ"ב שם לח, חזון עובדיה חלק ה עמ' שכח, שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף ד.

39. משנ"ב שטו לח, שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף ד. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד הערה יז, בשם הגרש"ז אורבך, בדעת שער הציון שטו לא, שישנו מצב שבו איסור סתירת אוהל חמור מאיסור בנייתו. מצב זה מתקיים באוהל שגגו מיועד לשימוש על גביו. בניית אוהל זה אסורה רק כאשר בנוסף לגג מוקמות גם מחיצות בשבת, ואילו פירוקו אסור אף כאשר הגג מוסר והמחיצות נותרות במקומן, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין הגר"ח קנייבסקי בתוך מנחת אריאל (שצ"ג) שבת עמ' תרצ ד"ה ושלחתי, שמפרש דברי שער הציון באופן אחר, ועיין אבני נזר חלק אורח חיים סימן רכג אות יא, וחזון עובדיה חלק ה עמ' רצט הערה ב, שחולקים וסוברים שפירוק הגג מותר כאשר המחיצות נשארות במקומן. ועיין אבני נזר אורח חיים סימן ריא אות לד, וחזון עובדיה חלק ה עמ' שכט, שכשם שמותר להאריך בשבת גג שהיה קיים בערב שבת, כך גם מותר לקצר ולגלגל חזרה גג שהיה קיים בערב שבת, אם משאירים ממנו לפחות טפח פרוס, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק ז, וארחות שבת פרק ט סעיף לד, שחולקים וסוברים שאסור לקצר ולגלגל חזרה גג שנפרס בערב שבת גם אם משאירים ממנו טפח פרוס (אך מותר לגלגל חזרה גג שנפרס בשבת אם משאירים ממנו לפחות טפח פרוס), ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד הערה לג.

40. עיין פרק מח.

41. עיין פרק מח. ועיין שם, שיש סוברים שאסור לפתוח גגון של עגלה, ולדבריהם אסור לקפל אותו.

פירוק אוהל בשינוי

כשם שמותר להקים אוהל באופן שונה מהדרך המקובלת, כך מותר גם לפרקו באופן שונה מהמקובל. הדרך הרגילה היא לפרק את הגג תחילה ולאחר מכן את המחיצות, ודרך זו אסורה בשבת. אך מותר להחזיק את הגג באוויר, לפרק את המחיצות, ורק לאחר מכן להוריד את הגג, שכן אין זו הדרך המקובלת לפרק אוהל, וחכמים לא אסרו אותה⁴².

42. שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף כב, מנחת אהבה חלק ג פרק כג סעיף נד, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) חלק ב פרק כד סעיף ז, אהל עראי קיצור ההלכות הערה רעד, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק ז ד"ה תוד"ה אף (ועיין ארחות שבת פרק ט הערה נה, ואהל עראי קיצור ההלכות אות עד והערה רעד, שבארו דבריו), וחוט שני חלק ב עמ' רנז: "במלאכת בניין יש סדר היאך דרך העולם לבנות, אבל לסתירה אין דרך מסוימת לסתור, שהרי סתירה הוא לבטל את הבניין שהיה, וכל דרך שסותר זוהי סתירה וממילא לא שייך בזה שינוי".

פרק מט

העמדת מחיצה והסרתה

העמדת מחיצה

אסור להעמיד בשבת מחיצה קבועה, אך מותר להעמיד מחיצה עראית¹. מחיצה קבועה היא מחיצה שנועדה להישאר במקומה יותר משבעה ימים, ומחיצה עראית היא מחיצה שנועדה להישאר במקומה פחות מכך². לדוגמה אסור להעמיד ארון באמצע חדר גדול כדי לחלקו בקביעות

1. שו"ע שטו א, ומשנ"ב שם, מאמר מרדכי פרק פח סעיף קח, שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף כח. • עיין שער הציון שטו ו, ומאמר מרדכי שם, ושמירת שבת כהלכתה שם, שעשיית מחיצה קבועה אסורה מהתורה. • עיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' קט ואילך, בשם הגרי"ש אלישיב, שאסור להעמיד מחיצה אקוסטית (קיר נייד המורכב מפנלים התלויים על מסילה, שמאפשר חלוקה של חלל גדול לכמה חללים), ואף שמותר לפתוח דלת ולסגורה, אין זה דומה לסגירת דלת, כיוון שדלת נועדה לפתיחה ולסגירה, ואם היא תישאר סגורה לעולם היא תבטל את שימוש הפתח, אך מחיצה אקוסטית יכולה להישאר סגורה לעולם ואין היא מבטלת את השימוש בחלל, ועיין פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כ סעיף ב, והגר"מ רובין (מחבר הספר ארחות שבת) בתוך קובץ היכלא גיליון ז עמ' קעח ואילך, וקובץ אור השבת גיליון לא עמ' קנ, בשם הגר"ש קליין והגר"ע אוירבך, שחולקים, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "אם המחיצה נעה על מסילה קבועה והיא עשויה לפתיחה ולסגירה היא כמו דלת וחלון".

2. עיין שער הציון שטו ו, והלכות שבת בשבת חלק ב פרק יז סעיף ה עמ' ע. ביתר ביאור: עיין משנ"ב שטו לה, שאוהל שעשוי לכמה ימים נחשב אוהל קבע, ועיין פסקי תשובות סימן שטו הערה 10: "אין הכרע ברור בדברי האחרונים בזה, וכפי שרואים אנו בדברי המשנ"ב בסימן זה בכמה מקומות שכותב 'כמה ימים' ואינו מפרט בהדיא", ועיין שם, שלדעת כמה מגדולי הפוסקים אוהל שעשוי לשבעה ימים נחשב אוהל עראי, וכן פסק בהלכות שבת בשבת שם, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין מנחת אהבה חלק ג פרק כג סעיף ח. • עיין שמירת שבת כהלכתה שם הערה צז, שמחיצה שרגילים להשאירה במקומה ימים רבים, אסור להעמידה אף לזמן קצר. • עיין משנ"ב שם, ופיה פתחה בחכמה (תשע"ח) חלק ב פרק כד הערה לח, ואהל עראי (קנייבסקי) סימן ג עמ' יג, שבארו מדוע אסרו חכמים להקים אוהל עראי ולא אסרו להעמיד מחיצה ארעית.

לשני חדרים קטנים³, אך מותר להעמיד מזרן כנגד חלון שזוגיתו נופצה, כדי לסתום זמנית את הפרצה שנוצרה⁴, וכן מותר לפרוס כיסוי זמני על חלון כדי לחסום את כניסת קרני השמש, או כדי למנוע ראייה מן החוץ אל הבית⁵.

מובן מאליו שההיתר להעמיד מחיצה עראית מותנה בכך שלא יעברו על מלאכה אסורה תוך כדי העמדתה, כגון שלא יקשרו אותה בקשר האסור בשבת, ושלא יעמידו אותה באמצעות ברגים או מסמרים וכיוצא באלה

מחיצה ניידת ומחיצה שאינה מונעת את המעבר דרכה

תמונה 101

מחיצה ניידת, כלומר מחיצה ייעודית המשמשת ליצירת חלוקה פנימית של חלל, שאפשר להזיזה בקלות ממקום למקום (תמונה 101), היא מחיצה עראית במהותה, ומותר להעמידה אף אם היא מיועדת להישאר במקומה יותר משבעה ימים⁶. וכן מחיצה שאינה מונעת את המעבר דרכה, כגון וילון המחובר בחלקו העליון בלבד, נחשבת למחיצה שאינה קבועה, ומותר להעמידה בשבת אף אם היא מיועדת להישאר במקומה זמן רב⁷.

3. עיין קונטרס באורים ובירורים בהלכות שבת (בונה) עמ' פט.
4. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף כט.
5. מאמר מרדכי פרק פח סעיף קל.
6. פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כד הערה לז, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
7. רמ"א שטו א, ומשנ"ב שם. ועיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק יג, שחולק ואוסר לתלות וילון שאינו מונע את המעבר דרכו, כגון שחלקו התחתון נע ונד, כיוון שחיבור דבר למבנה באופן קבוע אסור משום מלאכת בונה. ועיין פרק מד הערה 21. • עיין שו"ע שטו יב, ומשנ"ב שם, ושמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף ל, שכאשר תולים וילון גדול, צריך ששני אנשים ימתחו את הווילון כראוי כך שלא ייווצר גג ברוחב טפח תוך כדי התלייה, ועיין חזון איש אורח חיים סימן נב ס"ק ה,

מחיצה המתרת

מחיצה המתרת - כלומר מחיצה שהעמדתה מתירה לעשות מעשים שהיו אסורים לפני העמדתה⁸ - אסור להעמידה בשבת אף לא לזמן קצר, כיוון שהעובדה שהיא יוצרת היתר הלכתי מקנה לה חשיבות⁹. לדוגמה סוכה שיש לה שתי דפנות - אסור להעמיד לה בשבת דופן שלישית אף לא לזמן קצר, כיוון שדופן זו מכשירה את הסוכה, ומתירה לאכול ולישון בה¹⁰. וכן אסור להקיף במחיצות מקום פתוח כדי להתיר את הטלטול בו¹¹.

מחיצה הנעשית לשם צניעות, כגון מחיצה המפרידה בין גברים לנשים לצורך תפילה או לצורך שיעור תורה, אינה נחשבת למחיצה המתרת,

שדין זה אינו מובן לנו, ואף על פי כן "אנו חייבים לעשות כדברי רבותינו אשר דבריהם מפורשים לנו, כי אנו תלמידיהם בהלכות אלו".

8. שו"ע שטו א, ומאמר מרדכי פרק פח סעיף קיד. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף מ, וחוט שני חלק ב עמ' רסא, וקובץ מבית לוי חלק ב עמ' כג, וארחות שבת פרק ט סעיף מא, וספר הסוכה (תשע"ח) חלק ב פרק סה סעיף ג, שמותר לפתוח דלת ולסגור אותה גם כאשר היא משמשת מחיצה המתרת, כגון שהיא משמשת דופן שלישית לסוכה, ועיין צ"ץ אליעזר חלק כא סימן יח אות א, שחולק, ועיין חזון עובדיה סוכות עמ' יג: "טוב להחמיר". • עיין רמ"א שטו א, ומשנ"ב שם, ומאמר מרדכי פרק פח סעיף קכא, ושמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף לח, שכשם שמותר להאריך גג שהיה פרוס מערב שבת, כך גם מותר להאריך מחיצה מתרת שהוקמה לפני שבת, ובלבד שאורכה היה לפחות טפח. • עיין פסקי תשובות שטו ה, שמותר לעשות מחיצה המתרת אם היא נעשית באופן שלא ניכר שהיא משמשת כמחיצה, כגון על ידי הנחת רהיט גבוה ורחב שיש בו שיעור מחיצה, בצורה שלא ניכר שהוא הונח כדי לשמש כמחיצה.

9. עיין משנ"ב שטו ד. ועיין שו"ע הרב שטו ג, וערוך השולחן שטו ב. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף כח וסעיף לג, שהעמדת מחיצה מתרת בשבת אסורה מדברי חכמים.

10. שו"ע שטו א, ומשנ"ב שם.

11. שו"ע שטו א, ומשנ"ב שם. • עיין רמ"א שטו א, ובן איש חי שנה שנייה פרשת שמות סעיף ב, ושמירת שבת כהלכתה פרק כד הערה קיג, שאין להעמיד מחיצה בחדר שיש בו ספרי קודש כדי להתיר תשמיש המיטה, ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' רפ, שחולק, כיוון שאפשר להתיר את התשמיש על ידי כיסוי הספרים, ועיין שם טעמים נוספים. • עיין משנ"ב שטו י, שמותר לכסות ספרי קודש בשני כיסויים כדי להתיר תשמיש המיטה.

ומותר להעמידה בשבת¹², משום שתפקידה אינו לתחום את המקום, אלא לשמור על הצניעות ולמנוע קלות ראש¹³.

הסרת מחיצה

כל מחיצה שמותר להעמידה בשבת - מותר גם להסירה בשבת, וכל מחיצה שאסור להעמידה בשבת - אסור להסירה בשבת¹⁴. לדוגמה מותר להסיר מחיצה זמנית, כיוון שמותר להעמידה בשבת, אך אסור להסיר מחיצה מתקנת, כיוון שאסור להעמידה בשבת.

12. עיין משנ"ב שטו ה: "מחיצה הנעשית להפסיק בין אנשים לנשים כששומעין הדרשה", מכתב הגרש"ז אוירבך בתוך ועלהו לא יבול חלק א עמ' רפג, ארחות שבת פרק ט הקדמה לסעיף לח, והערה נו, אז נדברו חלק יג סימן ט, דור המלקטים (תשע"ו) עמ' 2172, בשם הגר"ח קנייבסקי, פסקי תשובות סימן שטו אות ד הערה 39. ועיין מסורת משה חלק ב עמ' עא, ואבני ישפה חלק ה סימן סג ענף ד, שחולקים וסוברים שמחיצה המפרידה בין אנשים לנשים לצורך תפילה נחשבת מחיצה המתרת.

13. עיין פסקי תשובות סימן שטו הערה 39, וארחות שבת פרק ט הערה נו.
14. שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף לב. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף מד, והערה קמג, בשם הגרש"ז אוירבך, וחזון עובדיה חלק ה עמ' שכח, שמותר להסיר מחיצה המתרת כאשר כבר אין כוונה לעשות את הפעולה שהמחיצה התירה את עשייתה.

פרק נ דיני מלאכת סותר

מלאכת סותר היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן בזמן שבני ישראל היו במדבר והיו צריכים לעבור ממקום חניה אחד לאחר, ולפני צאתם פירקו הלוויים את המשכן כדי לבנותו מחדש במקום החניה הבא².

משמעותה הרעיונית של מלאכת סותר

שלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת הן כולן מלאכות של יצירה ושל בניין. אם כן – מדוע מלאכת סותר, שלכאורה אינה עוסקת ביצירה או בבניין, אלא רק בפירוק של דבר קיים, נחשבת מלאכה? התשובה לכך היא שמלאכת סותר נחשבת מלאכה רק כאשר היא נעשית לצורך בנייה, כגון כאשר מפרקים מבנה על מנת להקים מבנה אחר במקומו³.

מרב הרב קוק זצ"ל מסביר שזהו עיקרון יסודי בבריאה כולה – העולם נבנה בתהליך של "בונה עולמות ומחריבן", כלומר לפני בריאת העולם ברא הקב"ה עולמות אחרים והחריבם, עד שיצר את העולם השלם והמתוקן שלנו. מתוך חורבן העולמות הקודמים נבנה עולמנו זה, ובזה מתגלה התהליך של הרס לצורך בנייה כבר בבריאה עצמה.

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.

2. עיין שבת לא ב, וחיי אדם כלל ט סעיף א.

3. רמב"ם שבת פרק א הלכות יז-יח, ופרקי הלכה טו. ועיין באור הלכה סימן שם סעיף ג סוף ד"ה המוחק, שסתירה שנעשית לשם תיקון אסורה מהתורה, גם אם היא אינה נעשית לשם בנייה.

השבת היא זכר למעשה בראשית, וכשם שהקב"ה ברא את העולם בתהליך של "סותר על מנת לבנות", כך מלאכת סותר נחשבת מלאכה משום שהתיקון הגלום בבניין העתידי מעניק משמעות חיובית למעשה הסתירה.

אפשר לראות זאת גם בתהליך הצמיחה הרוחנית של האדם: לעיתים תהליך הבניין מתחיל דווקא בסתירה, בהסרה ובפירוק של הקיים, כדי לאפשר בניין שלם ומעמיק יותר. דוגמה לכך אפשר למצוא בדברי הגמרא שכאשר העובר נמצא במעי אימו מלמדים אותו את כל התורה כולה, אך עם לידתו משכחים אותה ממנו, והוא מאבד את האור הגדול שלמד. דבר זה נראה לכאורה כקלקול, אך למעשה זוהי הדרך שבה זוכה האדם לבנות את עצמו מתוך בחירה ומתוך רצון חופשי, והמדרגה שהוא משיג בעצמו גבוהה יותר מהמצב הראשוני, של ידיעת התורה ללא עמל ומאמץ⁴.

סתירה שאינה לשם תיקון

אף שסתירה שאינה נעשית לשם תיקון מותרת מהתורה, חכמים אסרו אותה⁵ מחשש שאדם יטעה ויסתור לשם תיקון, ובכך יעבור על איסור תורה⁶.

דברים שאסורים משום מלאכת סותר

כל דבר שבנייתו אסורה משום מלאכת בונה, סתירתו אסורה משום מלאכת סותר⁷. לכן לא רק סתירת מבנה שלם אסורה, אלא גם סתירת חלק ממנו, או סתירת דברים המחוברים לו ונחשבים חלק ממנו. לדוגמה

4. עיין טוב ראי' יבמות עמ' יב.

5. משנ"ב שיד' ז.

6. עיין ריטב"א שבת קמו א סוף ד"ה אבל, ובתי משה (מלאכות שבת) עמ' רפט ד"ה ויש.

7. חיי אדם כלל לט סעיף א, עיין מאמר מרדכי הקדמה לפרק פג, מנוחת אהבה חלק ג פרק כג הקדמה וסעיף נב.

הוצאת דלת מצירה⁸, הוצאת חלון ממסילתו⁹, פירוק מתלה מהקיר¹⁰, פירוק צינור ניקוז (סיפון) שתחת הכיור¹¹, פירוק מסגרת המחוברת לברז¹² והוצאת נורה מבית הנורה¹³ - כל אלה אסורים משום מלאכת סותר.

סתירה בקרקע וסתירה בכלים

כפי שהתבאר בפרק מה, יש הבדל בין בנייה בקרקע ובמבנה לבנייה בכלים. בבנייה בקרקע חיבור אסור גם אם הוא חלש (רפוי), ובבנייה בכלים רק חיבור חזק אסור, אך חיבור חלש מותר. הבדל זה נכון גם במלאכת סותר - פירוק דבר המחובר לקרקע או למבנה אסור גם אם חיבורו חלש, אך בכלים פירוק של חיבור חלש מותר, ורק פירוק של חיבור חזק אסור¹⁴.

לדוגמה אסור להוציא חלון ממסילתו אף שהוא רק מונח עליה¹⁵, כיוון שהחלון מחובר למבנה, והוצאתו נחשבת לסתירה בקרקע. אך מותר להקטין שולחן אוכל נפתח על ידי הסרת לוחות העץ הייעודיים להגדלתו¹⁶, כיוון שפירוק הלוחות הוא סתירה בכלים, ולוחות העץ אינם מחוברים לשולחן בחוזקה, ואפשר לפרקם בקלות¹⁷.

8. שו"ע שח ט, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף לז.
9. משנ"ב שח לט, חזון עובדיה חלק ה עמ' רפג, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף לז.
10. שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מד. ועיין משנ"ב שיב יח, שהוצאת אבן קטנה מגדר אבנים אסורה משום שהיא נראית כסתירה. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מ, שהוצאת שברי זכוכית מחלון שבור אסורה משום מלאכת סותר, ועיין שם, שאם יש חשש סכנה אפשר להוציא את הזכוכית על ידי גוי או בשינוי.
11. ארחות שבת פרק ח סעיף לא, פסקי תשובות סימן שיג הערה 30.
12. מנוחת אהבה חלק ג פרק כג סעיף נו.
13. שמירת שבת כהלכתה פרק יג סעיף לד.
14. עיין משנ"ב שיג נד, וארחות שבת פרק ח סעיף מב, ובנין שבת (כהן) חלק ב עמ' קס.
15. עיין משנ"ב שח לט, ובנין שבת (כהן) חלק א עמ' ז.
16. שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף כה, חוט שני חלק ב עמ' רמה, ארחות שבת פרק ח סעיף נא. ועיין מאמר מרדכי פרק פד סעיפים יח-יט, ושבועת יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' נה, בשם הגרי"ש אלישיב.
17. חוט שני חלק ב עמ' רמה, ארחות שבת פרק ח סעיף נא. ועיין אור לציון חלק ב פרק כז סוף הערה א, טעם נוסף להיתר.

אסור לפרק מקל מטאטא מראש המטאטא¹⁸, וכן אסור לפרק בורג המחבר את ידית הסיר לסיר¹⁹, כיוון שהם מחוברים בחוזקה.

ארון המחובר למבנה וארון גדול

ארון המחובר למבנה נחשב מבחינה הלכתית כקרקע²⁰, ולכן אסור לפרק ממנו חלקים גם אם הם אינם מחוברים אליו בחוזקה²¹. לדוגמה אסור לפרק מדפים מארון המחובר לקיר, גם אם הם אינם מחוברים בעזרת ברגים, אלא מונחים על גבי ווים²².

כמבואר בפרק מה - ארון גדול שהנפח שלו הוא כשלוש מאות ושלושים ליטר נחשב כקרקע גם כאשר הוא אינו מחובר למבנה, כיוון שאין דרך להזיזו והוא קבוע במקומו. משום כך אף מארון כזה אסור לפרק חלקים שאינם מחוברים אליו בחוזקה²³.

18. מאמר מרדכי פרק קיד סעיף ח.

19. עיין מאמר מרדכי פרק פד סעיף כ.

20. עיין שו"ע שח ט, ושמירת שבת כהלכתה פרק כ הערה קסט, ארחות שבת פרק ח סעיף י.

21. ארחות שבת הקדמה לפרק ח, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) חלק ב פרק יח סעיף ח.

22. ארחות שבת פרק ח סעיף י, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יח סעיף ח. ועיין הלכות שבת בשבת חלק ב פרק טו סעיף כה עמ' לא: "נראה דאין בזה [בהנחת מדף על גבי ווים] משום בונה, וצ"ע". ועיין ציץ אליעזר חלק יח סימן לה.

23. ארחות שבת פרק ח סעיף י, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' ג, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יח סעיף ח, פסקי תשובות שיג ד חלוקה א. ועיין ציץ אליעזר חלק יח סימן לה. • עיין פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק יח סעיף ט, וקובץ עטרת שלמה חלק י עמ' לג, בשם הגר"ע אוירבך שליט"א, שאסור להוציא ולהחזיר מדף של מקרר שנפחו ארבעים סאה, וכן משמע משבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' ג סעיף ב והערה י, בשם הגר"ש אלישיב, ועיין דור המלקטים (תשע"ז) שבת חלק ד סימן שיג סעיף ד עמ' 2037, בשם הגר"י נויבירט, שחולק, כיוון שרגילים להוציא את המדפים מפעם לפעם כדי לנקות אותם או כדי לנקות את המקרר, ועיין אליבא דשמואל שבת עמ' שפ, שאפשר שכלי העשוי ממטכת אינו נחשב כקרקע גם אם הנפח שלו הוא ארבעים סאה, "וצריך עיון הלכה למעשה". • עיין ארחות שבת פרק ח סעיף ט, שאסור להוציא מארון גדול מגירה שיש לה מעצור המונע את יציאתה ממקומה, וכן אסור להחזירה, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף כו, כעין זה, ועיין ציץ אליעזר חלק יח סימן לה, שחולק.

שבירת כלי

שבירת כלי נחשבת סתירה והיא אסורה²⁴. לדוגמה אסור לשבור מנעול של מזוודה שהמפתח שלו אבד כדי לפתוח את המזוודה²⁵, וכן אסור לפרק דגם לגו שמשאירים אותו מורכב זמן רב²⁶.

שבירת כלי חד פעמי

שבירת כלי רעוע, כגון כלי חד פעמי שרגילים להשליכו לאשפה לאחר השימוש, אסורה גם היא²⁷. אולם חכמים הקלו בה, והתירו לעשותה לצורך השבת²⁸. לכן מותר לדרוך על אשפה שנמצאת בפח כדי למעוך אותה, אף על פי שעל ידי זה נשברים כלים חד פעמיים שנזרקו לפח, משום שהשבירה נעשית לצורך פינוי מקום בפח האשפה²⁹.

24. שו"ע שיד א, ומשנ"ב שם.

25. שו"ע שיד ז, ומשנ"ב שם.

26. פסקי תשובות סימן שיג אות י והערה 109.

27. פרי מגדים סימן שיד משבצות זהב סוף ס"ק א, עיין שמירת שבת כהלכתה מבוא להלכות שבת פרק א סעיף יט, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' קסד, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) חלק ב פרק א סעיף ב.

28. עיין שו"ע שיד א, ופרי מגדים סימן שיד משבצות זהב ס"ק א, שמירת שבת כהלכתה מבוא להלכות שבת פרק א סעיף יט, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק א סעיף ב. ביתר ביאור: עיין שו"ע שיד א, שמותר לשבור כלי רעוע, כגון כלי העשוי משברי חרס המודבקים בזפת ('מוסתקי'), ועיין פרי מגדים שם משבצות זהב ס"ק א, שאין לשבורו שלא לצורך, ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' קסח, בשם הגר"ש אלישיב, שהטעם לכך שאסור לשבורו שלא לצורך הוא ששבירתו דומה למלאכת סותר. ועיין פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) חלק ב פרק א הערה ה, מדוע כלי חד פעמי נחשב כלי רעוע לעניין זה. ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' קסד, שחולק וסובר שההיתר לשבור כלי רעוע הוא רק לצורך אכילה.

29. מחזה אליהו חלק ג סימן כז אות נג, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) חלק ב פרק א הערה ב. ועיין מכתב הגר"ח קנייבסקי בתוך מאור השבת חלק ה עמ' תת, שמתיר משום שאין כוונת האדם לשבור את הכלים, ואין לו שום תועלת מכך ('פסיק רישיה דלא ניחא ליה'), וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א: "שבירת הכלים נעשית כלאחר יד, וזהו דבר שאינו מתכוון ואין זה פסיק רישיה כיוון שלא ברור שהכלים יישברו, וגם אם זה פסיק רישיה לא אכפת לו אם הכלים יישברו, ולכל היותר זו מלאכה דרבנן". ועיין הליכות אבן ישראל פרק סד סעיף טז, ומאור השבת חלק ה עמ' תתח, בשם הגר"נ קרליץ, ושבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' קסח, שחולקים ואוסרים.

פרק נא דיני מלאכת מבעיר

מלאכת מבעיר היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. במשכן נעשתה מלאכה זו כאשר הבעירו אש לבישול חומרי הגלם שמהם הפיקו את הצבע ליריעות המשכן ולבגדי הכהונה².

מלאכת מבעיר היא כמעט המלאכה היחידה שכתובה במפורש בתורה, שנאמר: "לֹא תִבְעְרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת"³. רוב המלאכות לא נאמרו במפורש בתורה, אלא הן כלולות באיסור "לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה"⁴. אחד הטעמים לכך שהאיסור להבעיר אש בשבת נאמר בפירוש הוא שמלאכת מבעיר הייתה מצויה בעבודת המשכן בשבת - בהקרבת הקורבנות, בהדלקת נרות המנורה ובהקטרת הקטורת - והיה מקום לטעות ולחשוב שהיא מותרת, ולכן הדגישה התורה במפורש שהיא אסורה⁵.

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. רש"י שבת עג א ד"ה מכבה ומבעיר.
3. שמות לה ג.
4. שמות כ י.
5. פירוש רס"ג על התורה בתחילת פרשת ויקהל. ועיין אוצר מפרשי התורה שמות לה ג, טעמים נוספים.

סיוע לבעירת אש קיימת, וחימום מתכת

לא רק הדלקת אש חדשה אסורה, אלא גם סיוע לבעירה של אש קיימת,

תמונה 102

כגון ליבוי אש, הוספת שמן לנר, או הטיית נר שמן כדי שהשמן יתקרב אל הפתילה והיא תדלוק טוב יותר (תמונה 102).⁶

גם חימום מתכת עד שהיא נעשית אדומה או לבנה נחשב להבערת אש,⁷ כיוון שמתכת שלוהטת בשיעור זה נחשבת כאש. לכן הפעלת מכשירי חשמל שיש בהם חוט להט או גוף חימום, כגון מגורת ליבון או תנור

חשמלי, אסורה מן התורה משום מלאכת מבעיר,⁸ וזאת מלבד האיסור הכללי שבהפעלת מכשירי חשמל בשבת.⁹

6. רמב"ם שבת יב ב, ומשנ"ב סימן רנט ס"ק כא וסימן רסד ס"ק א. ועיין ציץ אליעזר חלק ז סימן י, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף עו והערה רמג, בשם הגרש"ז אורבך, וחזון עובדיה חלק ו עמ' קז, שמותר ללבוש בגד סיתנטי, אף כאשר בלבישתו נוצרים ניצוצות מחשמל סטטי.

7. עיין רמב"ם שבת יב א, ומגיד משנה שם, ושער הציון שיח א, ומנחת שלמה חלק א סימן יב אות א. ועיין מנחת אהבה פרק כו סעיף ט: "גם מתכת שחימומה עד ששורפת קש או נייר שנותנים עליה, אסור לכבותה ולצננה בשבת אף על פי שאינה אדומה כאש", ועיין שבות יצחק (דיני מיקרוגל) עמ' קעו.

8. מנחת שלמה חלק א סימן יב אות א ד"ה ולכן, עמוד הימיני סוף סימן כז, עיין חזון עובדיה חלק ו עמ' קה, אור לציון חלק ב פרק לו הערה טז, מנחת אהבה חלק א פרק כד סעיף ג, באהלה של תורה חלק ב סימן נג עמ' 78. ועיין ארחות שבת פרק טז סעיף ח, שנותר לך אינה נחשבת לאש, והדלקתה אינה אסורה משום מלאכת מבעיר, ועיין ארחות שבת שם סעיף ז, שהדלקת נורת פלורוסנט אסורה משום מלאכת מבעיר, כיוון שהיא נדלקת באמצעות ניצוץ.

9. עיין פרק נז.

פרק נב דיני מלאכת מכבה

מלאכת מכבה היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. מלאכה זו נעשתה במשכן בהכנת פחמים להתכת הזהב והכסף למלאכת המשכן².

במלאכת מכבה כלול כיבוי של כל דבר שנחשב לאש. מבחינה הלכתית מתכת שהתחממה עד שנגעשתה אדומה או לבנה נחשבת כאש³, ולכן כיבוי של נורת ליבון, של תנור אפייה, של כיריים חשמליות ושל מצנע אסורים גם משום מלאכת מכבה⁴, בנוסף לאיסור הכללי של כיבוי מכשיר חשמלי בשבת.

1. רמב"ם שבת ז א.
2. ערוך השלחן שיג ו.
3. עיין רמב"ם שבת יב א, ומגיד משנה שם, ושער הציון שיח א, ומנחת שלמה חלק א סימן יב אות א. ועיין מנחת אהבה פרק כו סעיף ט, ושבות יצחק (דיני מיקרוגל) עמ' קעו.
4. עיין יביע אומר חלק א סימן יט אות יד, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יג סעיף א, עיין ארחות שבת פרק טז סעיף יב. ועיין ארחות שבת פרק טז סעיף יב והערה יא, שכיבוי מתכת שהתחממה אסור רק מדרבנן, כיוון שהוא אינו גורם ליצירת גחלת, וכיבוי אסור מהתורה רק כאשר הוא גורם ליצירת גחלת.

הקטנת אש

לא רק כיבוי האש לגמרי אסור משום כיבוי, אלא גם הנמכת עוצמתה⁵.
לכן אסור להנמיך את האש בכירת
גז או בכיריים חשמליות⁶, וכן אסור
להנמיך את עוצמת האור של מנורה
בעזרת מתג סיבובי ('דימר')⁷ (תמונה
103).

תמונה 103

הטיית נר והזתו

הרחקת פתילה מהשמן שמזין אותה
נחשבת כיבוי, כיוון שהיא גורמת
להקטנת האש⁸. לכן אסור להטות
או לנענע נר שמן או נרוני שעווה
שהשעווה שבהם הפכה להיות
נוזלית⁹.

למנהג יוצאי ספרד לא רק הטיית נר שמן גורמת להגדלת האש, אלא
אף ההזתו בעדיניות, וגם היא אסורה¹⁰. אך למנהג יוצאי אשכנז הזזת נר

5. עיין שו"ע רעז א, ומשנ"ב שם, שמירת שבת כהלכתה פרק יג סעיף א, ארחות שבת פרק טז סעיף יג.
6. מנוחת אהבה חלק ג פרק כו סעיף י.
7. עיין אמת ליעקב (קמנצקי) על ארבעת חלקי השלחן ערוך סימן תקב הערה 471, עיין חוט שני חלק ד עמ' עז, עיין מנוחת אהבה פרק כו סעיף י: "אף על פי שאינו מכבה את חוטי הלהט הבוערים, שהרי עדיין הם לוחטים, מכל מקום אסור להנמיך את עצמת החום, דמיחלף לאינשי בכיבוי גמור", תורת השבת (עובד) פרק מ סעיף ה. ועיין מנחת שלמה חלק א סימן יב ד"ה אולם ראיתי.
8. עיין שו"ע רעז א, ומשנ"ב שם ס"ק יז וס"ק יח, ארחות שבת פרק טז סעיף יג.
9. ארחות שבת פרק טז סעיף יג, ושמירת שבת כהלכתה פרק כ הערה רנה. ועיין חזון עובדיה חלק ו עמ' קמו, ארחות שבת שם, שדין זה לא נאמר בנרות מוצקים, ועיין אור לציון חלק ב פרק יח הערה יט.
10. חזון עובדיה שבת חלק ג עמ' שפג וחנוכה עמ' קפב ו, אור לציון חלק ב פרק יח שאלה יט, הלכה ברורה סימן רעז סעיף כ. ועיין חזון עובדיה שבת שם: "במקום צער יש להתיר". ועיין נשמת שבת חלק ו סימן נח (ו).

שמן בעדינות אינה גורמת להגדלת האש והיא מותרת¹¹, וזאת בתנאי שההזזה אינה אסורה משום מוקצה, כגון שהנר נמצא על מגש שהונח עליו סידור בערב שבת, ומזיזים את המגש כשהסידור עליו¹².

פתיחת דלת או חלון סמוך לנר דולק

אסור לפתוח דלת או חלון סמוך לנר דולק, כאשר קרוב לוודאי שהרוח תכבה אותו¹³. אך מותר לפתוח אותם מעט, כך שהרוח לא תכבה את הנר¹⁴.

מותר לעבור ליד נר דולק אף על פי שההליכה תגרום ללהבה לשנות את צורתה, כיוון ששינוי צורת הלהבה אינו נחשב כיבוי או הדלקה¹⁵.

כיבוי שרפה

מותר לחלל שבת כדי לכבות שרפה שפרצה באזור מגורים אף על פי שאסור לחלל שבת כדי למנוע נזק כספי, כיוון שדלקה באזור מגורים עלולה לגרום לסכנת נפשות - האש עלולה להתפשט לבתים סמוכים

11. עיין משנ"ב סימן רעז ס"ק יז-יח, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כ הערה רנה, עיין ארחות שבת פרק טז סעיף יג.

12. ארחות שבת פרק טז הערה יג.

13. שו"ע רעז א, ובאור הלכה שם ד"ה שמא, וארחות שבת פרק טז סעיף יד, והלכה ברורה סימן רעז סעיף א. • עיין מנחת אברהם פרק כו סעיף ב, שהאיסור הוא רק כאשר הרוח תכבה את הנר מייד. • עיין משנ"ב רעז ג, בשם המגן אברהם, שהאיסור הוא גם כאשר לא נושבת רוח, כיוון שיש חשש שהיא תתחיל לנשב, ועיין משנ"ב שם, בשם כמה אחרונים, וחזון עובדיה חלק ו עמ' קיב, שחולקים וסוברים שכאשר לא נושבת רוח אין צריך לחשוש שמא הרוח תתחיל לנשב, ועיין משנ"ב שם: "במקום הדחק יש להקל בזה", ועיין הלכות שבת בשבת חלק ג פרק ס הערות 24-26, שגם לדעת המגן אברהם אין לחשוש שרוח שאינה מצויה תתחיל לנשב, אלא רק שרוח מצויה תתחיל לנשב (וכן משמע ממחצית השקל על מגן אברהם תקיד י, ועיין מגן אברהם שם, ומשנ"ב רעז ג: "שבכל רגע ורגע הרוח מנשב", ועיין ערוך השלחן סימן רעז סעיפים ב-ז), והצורך לחשוש לכך הוא רק כאשר הרוח המצויה מנשבת בעוצמה כזו שכאשר הדלת פתוחה קרוב לוודאי שהיא תכבה את הנר.

14. מנחת אברהם פרק כו סעיף ב.

15. חזון עובדיה חלק ו עמ' קיג, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יג סעיף לח, פסקי תשובות רעז א.

שבהם עלולים להימצא תינוקות, חולים או זקנים, שלא יספיקו להימלט קודם שתגיע לשם האש¹⁶. כמו כן יש לחשוש שמא תגיע האש למכלי גז ותגרום לפיצוץ, או שתגיע לעמודי חשמל ותגרום לקריסתם ולנפילת חוטי חשמל, ודברים אלו עלולים לגרום לסכנת נפשות¹⁷.

כיבוי שרפה שאינה עלולה לסכן חיי אדם

אסור לכבות שרפה שידוע בוודאות שהיא אינה עלולה לסכן חיי אדם, אף אם היא תגרום נזק גדול לממון¹⁸. עם זאת, מותר לגרום לכיבוי בעקיפין (גרמא)¹⁹, כגון להניח סמוך לאש שקיות ניילון מלאות במים שכאשר תגיע אליהן האש הן ישרפו, ואז המים יישפכו ויכבו את האש²⁰, כיוון שכיבוי בגרמא אסור מדברי חכמים בלבד, והם התירו אותו כדי למנוע הפסד ממון²¹.

כיבוי גחלת שעלולה לגרום נזק לרבים

גחלת שידוע בוודאות שהיא אינה עלולה לסכן חיי אדם, והיא נמצאת במקום שמצויים בו יותר משני אנשים ואי אפשר להרחיקם מהמקום - מותר לכבותה כדי שלא ייכוו ממנה²². לדוגמה מדורת ל"ג בעומר שנותרו בה גחלים בוערות, וילדים נמצאים בסביבתה ואי אפשר להרחיקם מהמקום - מותר לכבותה, כדי שהילדים לא ייכוו מהגחלים²³. הטעם

16. עיין משנ"ב שלד עג, ציץ אליעזר חלק ז סימן כ אות ג ואילך, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק מא סעיף א. ועיין משנ"ב שלד עז, שמצווה להודיע ברבים שמותר לכבות שרפה שעלולה לסכן נפשות. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם: "דלקה שנפלה, הרי במקום שיש חשש לפיקוח נפש, ויהא החשש אפילו רחוק ביותר, מותר לכבותה". ועיין הערה 23.

17. עיין חזון עובדיה חלק ו עמ' קמג, עיין חוט שני חלק ב עמ' רלו, שו"ת מנחת אשר חלק א סימן כז.

18. רמ"א שלד כו, ומשנ"ב שם, שמירת שבת כהלכתה פרק מא סעיף ג.

19. שו"ע ורמ"א שלד כב, חזון עובדיה חלק ו עמ' קלט, שמירת שבת כהלכתה פרק מא סעיף טז.

20. חזון עובדיה חלק ו עמ' קלט, שמירת שבת כהלכתה פרק מא סעיף טז.

21. שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף כה.

22. שו"ע שלד כז, ומשנ"ב שם, ושמירת שבת כהלכתה פרק כה סעיף ט ופרק מא סעיף ד. ועיין

שמירת שבת כהלכתה פרק כה סעיף י, שאין הבדל בעניין זה בין גחלים לאש בוערת.

23. שמירת שבת כהלכתה פרק מא סעיף ד. ועיין ערוך השלחן שלד ט, וציץ אליעזר חלק ז סימן

להיתר זה הוא שכיבוי גחלת שלא כדי להשתמש בה אסור רק מדברי חכמים ('מלאכה שאינה צריכה לגופה'), וחכמים התירו אותה כדי למנוע נזק מרבים²⁴.

מדין זה יש ללמוד שמותר לעבור על איסור דרבנן כדי למנוע נזק מרבים. לכן מותר לפנות שברי זכוכית שעלולים לגרום נזק לרבים, אף שהם מוקצים. וכן מותר לפזר חול על מדרכה שמכוסה בקרח כדי שהעוברים והשבים לא יחליקו, אף שחול הוא מוקצה²⁵.

כ אות ד, וחזון עובדיה חלק ו עמ' קמג, שעל סמך דין זה ישנו היתר נוסף לכבות שרפות בזמן הזה, משום שהבתים בנויים צמוד לרשות הרבים, וכאשר פורצת שרפה גיצי אש מתפזרים ברשות הרבים, ואין אפשרות לכבות את כולם במהירות, ולכן מותר לכבות את הדלקה עצמה כדי למנוע נזק של רבים.

²⁴ משנ"ב שלד פד.

²⁵ שמירת שבת כהלכתה פרק כה סעיפים ט-י.

פרק נג

דיני מלאכת מכה בפטיש

הגדרת המלאכה

מלאכת מכה בפטיש היא אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת¹. עניינה של מלאכה זו הוא השלמת יצירת כלי, והיא נקראת כך משום שלאחר שאומן שיוצר כלי מסיים ליצור את עיקר הכלי, הוא מיישר את העקמומיות הקטנות שנותרו בו בהכאות פטיש קלות, ובכך הוא גומר את המלאכה². במשכן נעשתה מלאכה זו כאשר גמרו האומנים את עשיית כלי המשכן³.

מלאכת מכה בפטיש כוללת כל גמר מלאכה אף אם הוא לא נעשה בפטיש, כגון שיוף והחלקה של הכלי⁴, או הטבעת קישוט המייפה אותו⁵. ואף פעולות קלות שאינן חשובות מצד עצמן, אם על ידן מסתיימת יצירת הכלי הן הופכות למשמעותיות, ואסורות משום מלאכת מכה בפטיש⁶.

1. שבת עג א, רמב"ם שבת ז א.
2. פירוש המשנה לרמב"ם שבת פרק ז משנה ב ד"ה והמכה בפטיש, משנ"ב סימן שב ס"ק ט וסימן שיג ס"ק ח.
3. תוספות שבת קב ב ד"ה מכה בפטיש.
4. רמב"ם שבת י טז, פירוש המשנה לרמב"ם שבת פרק ז משנה ב ד"ה והמכה בפטיש.
5. רמב"ם שבת י טז, משנ"ב שב ט.
6. עיין ר"ן שבת לא ב (בדפי הרי"ף) ד"ה והמכה בפטיש, בנין שבת (כהן) מבוא למלאכת מכה בפטיש עמ' פו, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק טו סעיף ב והערה ו. • עיין בנין שבת שם אות ה עמ' ק, שמותר להסיר קצוות של שיירי פלסטיק קטנים שנותרים לפעמים בכלים חד פעמיים, כיוון שתיקון שאין מקפידים לעשותו לפני מכירת הכלי אינו נחשב גמר מלאכה, ועיין מעשה השבת פרק ט הערה קי, שחולק וסובר שתיקון שאין מקפידים לעשותו לפני מכירת

תמונה 104

לדוגמה אסור להפריד זה מזה דפי ספר שלא נחתכו כראוי בבית הדפוס⁷, אסור לקפל בפעם הראשונה הזמנה או עלון במקום שמיועד לקיפולם⁸, אסור להשחיל שרוך בנעל חדשה שמעולם לא הושחל בה שרוך⁹, אסור להשחיל בשמלה חדשה חגורה המיועדת להישאר בה בקביעות¹⁰, ואסור לקפל קרטון בקפלים הייעודיים וליצור ממנו קופסה¹¹. לעומת זאת מותר להסיר תווית המחוברת לבגד חדש (תמונה 104)¹², כיוון שהיא חוברה לבגד אחר שנגמרה יצירתו¹³.

הכלי כן נחשב גמר מלאכה והוא אסור.

7. משנ"ב שם מה, ובאור הלכה שם ד"ה וחייב, מאמר מרדכי פרק ק"ז סעיף יט, שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף א.
8. ארחות שבת פרק ח הערה מו, בשם הגרש"ז אוירבך, מאור השבת חלק ד עמ' תקנו, בשם הגר"ש אלישיב והגר"י פישר, חוט שני חלק ב עמ' ר"ג, פיה פתחה בחכמה פרק כג סעיף ו, הלכה ברורה סימן שב סעיף ל עמ' שפט.
9. משנ"ב שיז טז, חזון עובדיה חלק ה עמ' עח, מאמר מרדכי פרק צג סעיף א, אור לציון חלק ב פרק כט שאלה ד. ועיין חזון עובדיה שם: "יש מתירים להשחיל שרוך במנעל חדש שבזמנו, לפי שמסביב לנקבי המנעל יש טבעות קטנות של ברזל, ובנקל אפשר להעביר השרוך דרך אותם נקבים, והמקילים בזה יש להם על מה שיסמוכו". • ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה ר"ד, בשם הגרש"ז אוירבך, וארחות שבת פרק ח סעיף סג, ששרוך שמושחל בחורים התחתונים של הנעל, מותר לסיים את השחלתו ולהשחילו בחורים העליונים.
10. שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף סו, והערה ר"ח, בשם הגרש"ז אוירבך. ועיין משנ"ב שיז טז, ומאמר מרדכי פרק צג סעיף טו, שנתנית חגורה במכנסיים חדשים אינה נחשבת גמר מלאכה, כיוון שהחגורה אינה נשארת במכנסיים בקביעות.
11. פסקי תשובות שב יב, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כג סעיף טז.
12. ארחות שבת פרק יא סעיף יד, פסקי תשובות סימן שיז הערה 78, בנין שבת (כהן) מכה בפטיש פרק יב אות ג, בשם הגרש"ז אוירבך. ועיין חוט שני חלק ב עמ' רלב ("תווית של בית חרושת שאי אפשר ללבוש את הבגד עימה"), ותשובות אביגדר הלוי עמ' שכא, שחולקים. • ועיין שרגא המאיר חלק ג סימן סח אות א. • ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף סח, שמותר להסיר סיכות שניתנו בחולצה חדשה כדי לשמור על צורתה, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "מותר כשהכין בגד חדש וגילה שיש בו תווית או סיכות, אך כאשר אין צורך בכך, כגון כשיש לאדם בגד חדש ויפה אחר שאין בו תווית וסיכות, עדיף להימנע".
13. עיין ארחות שבת פרק יא הערה כ. • עיין מנחת שלמה חלק ב סימן יג, וחזון עובדיה חלק ג עמ' שעד, שמותר לחבר מחט למזרק, כיוון שדרך העולם לחבר את המחט למזרק סמוך לשימוש

מלאכת מכה בפטיש שייכת גם בדבר שעומד לשימוש חד פעמי¹⁴. לדוגמה אסור לשבור קיסם שיניים מחתיכת עץ, אף שהשימוש בקיסם הוא חד פעמי¹⁵. וכן אסור לחתוך נייר כסף¹⁶, מפת ניילון¹⁷, חוט דנטלי¹⁸ וכיוצא באלו, כיוון שפעולת החיתוך מתאימה אותם לשימוש הרצוי, ומשלימה בזה את הכשרתם¹⁹.

עניין פתיחת אריזות ובקבוקי שתייה בשבת, והדיון האם פעולה זו אסורה משום מלאכת מכה בפטיש, יתבארו בפרק נו.

קיפולי נייר ומפיות שולחן

גם כלי חלש ורועע נחשב כלי לעניין מלאכת מכה בפטיש. לכן אסור להכין בשבת כלים מנייר, כגון קופסה, אונייה וכובע²⁰. וכן אסור לקפל מפיות שולחן בצורה מיוחדת²¹, כיוון שהצורה הנאה שמתקבלת נחשבת יצירה משמעותית²². אך מותר לקפל מפיות בקיפול פשוט שאינו יוצר

ולהשליכם מייד לאחר מכן, לכן אין לראות בהרכבה זו מעשה יצירה חשוב של כלי, אלא חלק מצורת השימוש במזרק, ועיין ארחות שבת פרק ח הערה קה, בשם הגר"ש אלישיב, כעין זה, ועיין אור לציון חלק ב פרק לו שאלה יט, שחולק. • עיין ארחות שבת פרק ח סעיף עג, ופיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כא סעיף ב, שאסור להרכיב בפעם הראשונה גביע חד פעמי המורכב משני חלקים, ועיין תשובת הגר"ע יוסף בתוך מעשה השבת חלק א בירורי הלכה סימן ט, שחולק וסובר שמותר להרכיבו אם החיבור בין שני החלקים רפוי.

14. עיין רמב"ם שבת פרק כג הלכות ו-ז, ובנין שבת (כהן) מכה בפטיש פרק יח.
15. שו"ע שכב ד, ומשנ"ב שם, מאמר מרדכי פרק פד סעיף עא.
16. בנין שבת (כהן) מכה בפטיש פרק יח אות ג, פסקי תשובות שם לד.
17. שמירת שבת כהלכתה פרק ט סעיף כו.
18. שמירת שבת כהלכתה פרק יד סעיף לט.
19. עיין שו"ע שם יג, באור הלכה שם ד"ה אין שוברין. ועיין פרק לו, שלעיתים פעולות אלו אסורות גם משום מלאכת קורע.
20. שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף כא, ארחות שבת פרק ח סעיף לז, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כג סעיף ה, מעשה השבת פרק ט סעיף עא, פסקי תשובות שב יב. ועיין הלכה ברורה שב ל.
21. שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף מא והערה קסג, בשם הגר"ש אוירבך, שבט הלוי חלק ה סימן לה אות ב, חוט שני חלק ב עמ' ריג, ארחות שבת פרק ח סעיף לז, פסקי תשובות שב יב, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
22. שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' פה.

צורה מיוחדת בעלת משמעות, כיוון שאין בכך כל יצירה²³.
ויש סוברים שמותר לקפל מפיות שולחן בצורה מיוחדת, כיוון שהצורה
שמתקבלת קיימת לזמן קצר ואין לה חשיבות²⁴.

תיקון כלי שהתקלקל

תיקון כלי שהתקלקל אסור משום מלאכת מכה בפטיש²⁵, כיוון שכלי
מקולקל אינו שלם, ותיקונו נחשב לגמר יצירתו²⁶. לכן אין ליישר מזלג או
כפית שהתעקמו אף עיקום קל²⁷, וכן אסור ליישר משקפיים שהתעקמו²⁸

23. עיין שבת הלוי חלק ה סימן לה אות ב, ארחות שבת פרק ח סעיף לז. ועיין שולחן שלמה סימן
שג סעיף כו ס"ק יח: "אין לקפל מפיות נייר בצורות מיוחדות, ולכן לא טוב לעשות כעין כיס - כגון
להכניס בהם מצות וכדו', אבל לקפלן קיפול רגיל מותר", ועיין עם מקדשי שביעי חלק ב פרק
י הערה מא, בשם הגר"ח קנייבסקי: "סתם לקפל שהנייר יהיה יפה אין איסור, ורק אם מקפלים
בצורות של אותיות או צורות זה השאלה", ועיין פסקי תשובות שב יב, כעין זה, ועיין שמירת שבת
כהלכתה פרק יא סעיף מא ופרק טז הערה סא.
24. תשובת הגר"ע יוסף בספר מעשה השבת בירורי הלכה סוף סימן ט, שו"ת רבבות אפרים חלק א
סימן רכג ס"ק ח, בשם הגר"מ פיינשטיין, שו"ת באר משה (שטרן) חלק ח סימן קלד ד"ה וראיתי,
פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק כג סעיף ה, נשמת שבת חלק ז סימן עו.
25. רמב"ם שבת פרק כג הלכה ד. • עיין חזון עובדיה חלק ה עמ' שסא, ושמירת שבת כהלכתה
פרק כח סעיף כו, ושלמי יהודה פרק ב הערה יט, בשם הגר"ש אלישיב, שמותר לכוון שעון
מחוגים בשבת אם כיוונו אינו גורם להפעלת מעגל חשמלי או להפסקת פעולתו, ועיין כף החיים
שח רפ, שנהגו להחמיר ולהימנע מכיוון שעון מחוגים בשבת, ועיין פסקי תשובות שלח ט.
26. בנין שבת (כהן) מכה בפטיש פרק כג אות א ד"ה וביאור, פיה פתחה בחכמה (תשע"ח) פרק טו
הערה טז. ועיין בנין שבת שם, שכלי שהתקלקל עד שאינו ראוי למלאכתו, תיקונו אסור מהתורה,
וכלי שהתקלקל רק מעט והוא ראוי למלאכתו, תיקונו אסור מדרבנן.
27. עיין משנ"ב תקט ז, מאמר מרדכי פרק פד סעיף כד, שמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף כז.
28. בן איש חי שנה שנייה פרשת ויקהל אות יב, מאמר מרדכי פרק פד סעיף נט, שמירת שבת
כהלכתה פרק טו סעיף פב. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מג, שנתנית שמן בצירי
דלת חורקת אסורה משום מלאכת מכה בפטיש. • עיין אשרי האיש פרק לג אות ט, שאסור
לחבר אבזם של חגורה שנפל, אלא אם כן חיבורו רפוי והוא עתיד ליפול שוב לאחר זמן, ועיין
הלכות שבת בשבת חלק ב עמ' נח, וארחות שבת פרק ח סעיף נג והערה ע, ובנין שבת (כהן)
מכה בפטיש פרק כג אות ב ס"ק ה, ושבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' ע.

קלקול קל שקורה בדרך שגרה ואפשר לתקנו בקלות - אינו פוגם בשלמות הכלי, ותיקונו אינו נחשב לגמר מלאכה²⁹. לכן מותר ליישר כוס חד פעמית, בקבוק פלסטיק³⁰ או מגבעת שהתקמטו³¹.

ניפוח כדור שיצא ממנו אוויר

אסור לנפח כדור שיצא ממנו אוויר³², כיוון שהניפוח מתקן את הכדור ומשלים את צורתו³³. אך מותר לנפח כדור ים או מזרן ים³⁴, כיוון שדרך

29. בנין שבת (כהן) מכה בפטיש פרק כו.

30. מאור השבת חלק ה עמ' שמ, בשם הגרש"ז אוירבך, בנין שבת (כהן) מכה בפטיש פרק כו אות א, פסקי תשובות שמ כו. ועיין הלכות שבת בשבת חלק ב עמ' נד, ופסקי בושם פרק יג סעיף עד, שאוסרים. ועיין פיה פתחה בחכמה פרק כא סעיף יב, שמחלק בין כלי חד פעמי שהתקמט מאוד, שאסור ליישרו, לבין כלי חד פעמי שהתקמט מעט, שמותר ליישרו.

31. מאור השבת חלק ה עמ' שמ, בשם הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז אוירבך, חזון עובדיה חלק ה עמ' שנא, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף נ, בנין שבת (כהן) מכה בפטיש פרק כג אות ב, פסקי תשובות שמ כו. ועיין חוט שני חלק ב עמ' ריג, שאוסר לתקן מגבעת שהתקמטה והתקלקלה צורתה, ועיין אור לציון חלק ב פרק כז שאלה ט, שמחלק בין מגבעת שהתקמטה מעט ושעדיין אפשר ללבושה ולצאת בה בשעת הדחק, שמותר ליישרה בשבת, לבין מגבעת שהתקמטה לגמרי ואינה ראויה לשימוש, שיש להימנע מליישרה בשבת. • עיין בנין שבת מכה בפטיש פרק כד אות ב, בשם הגרש"ז אוירבך, וחזון עובדיה חלק ה עמ' שנג, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף עח, שחוט שנתקע ברוכסן ומונע את פתיחתו ואת סגירתו מותר להוציאו בשבת, כיוון שאין זה תיקון הרוכסן עצמו, אלא הסרת דבר חיצוני שמפריע לשימוש בו.

32. מנחת יצחק חלק ו סימן ל, חוט שני חלק א עמ' קמ, הלכות שבת בשבת חלק ב עמ' נד, בשם הגר"ש אלישיב, אור לציון חלק ב פרק מב שאלה ד, שו"ת מחזה אליהו חלק א סימן סט אות ב ס"ק ו ד"ה לנפוח. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף ז: "כדורים שאין הדרך לקושרם מותר לנפח אותם, ומכל מקום לא ינפחם אלא אם כן ניפחו אותם כבר לפחות פעם אחת מבעוד יום", ועיין תשובת הגר"ע יוסף בספר מעשה השבת חלק א בירורי הלכה סוף סימן ט: "ניפוח כדור - טוב להחמיר", ועיין חזון עובדיה חלק ג עמ' שעב, ושו"ת באר משה (שטרן) חלק ב סימן כ.

33. אור לציון חלק ב פרק מב הערה ד.

34. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף פט ופרק לד סעיף כד, עיין שו"ת באר משה (שטרן) חלק ב סימן כ אות א, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין מנחת יצחק חלק ו סימן ל, וחוט שני חלק א עמ' קמ, והלכות שבת בשבת חלק ב עמ' נד, שחולקים. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טז הערה כג, שמותר לנפח את הכדור או את המזרון גם במשאבה ידנית. ועיין פרק לג, שאסור לנפח בלון בשבת, כיוון שרגילים לקשור אותו אחר הניפוח, ויש חשש שאדם יקשור אותו בטעות ויעבור על איסור קושר.

השימוש הרגילה בהם היא לנפחם, להוציא מהם את האוויר בסיום השימוש, ולשוב ולנפחם לשימוש נוסף.³⁵

ההיתר לנפח כדור ים או מזרן ים קיים רק אם הם כבר נופחו לפחות פעם אחת לאחר ייצורם, אבל אם הם לא נופחו מעולם אין לנפחם בשבת, כיוון שהניפוח הראשוני הוא גמר עשייתם.³⁶

השחלת שרוך בנעל

אסור להשחיל שרוך בנעל³⁷, כיוון שנעל בלי שרוך אינה נוחה לשימוש, והשחלת השרוך מתקנת אותה ומשלימה את עשייתה.³⁸

מותר להחזיר לנעל שרוך שהיה בה ויצא ממנה, בתנאי שאפשר לעשות זאת בקלות, כגון שנקבי ההשחלה רחבים ונוחים³⁹, כיוון שכאשר אפשר להחזיר את השרוך בקלות הנעל אינה נחשבת מקולקלת בלעדיו.⁴⁰

ויש מי שחולק, וסובר שבכל מקרה מותר להשחיל שרוך בנעל, כיוון שלשיטתו נעל ללא שרוך ראויה לשימוש, ואין בכך כל תיקון.⁴¹

35. שמירת שבת כהלכתה פרק לד הערה צז.

36. עיין שבט הלוי חלק ט סימן עח, שמירת שבת כהלכתה פרק לד סעיף כד, ארחות שבת פרק ח סעיף סח.

37. עיין משנה ברורה שיז יח, וחוט שני חלק ב עמ' רלב, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף סד, ארחות שבת פרק ח סעיף סג, שו"ת משנה הלכות חלק ז תשובה מט ד"ה ולפענ"ד, פיה פתחה בחכמה פרק כב סעיף יג, פסקי תשובות שיז ו. • עיין אשרי האיש חלק ב פרק לג סעיף יב, ושמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף סד, ופסקי תשובות סימן שיז הערה ו והערה 59, שהאיסור להשחיל שרוך בנעל לא נאמר כאשר ברור שהשרוך יישאר בנעל רק זמן קצר, ולכן מותר להשחיל שרוך רק בחורים העליונים של הנעל, או תוך דילוג על חלק מהחורים, כיוון שכך ברור שיוציאו את השרוך מהנעל וישחילו אותו מחדש כראוי לאחר השבת, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף סד, שהיתר זה לא נאמר כאשר השחלת השרוך כרוכה בטרחה, ועיין ארחות שבת פרק ח הערה צה, ופיה פתחה בחכמה פרק כב הערה כח, שחולקים.

38. עיין שו"ת משנה הלכות חלק ז סימן מט ד"ה גם. ועיין בנין שבת (כהן) מכה בפטיש פרק יט אות ב ד"ה ועיין.

39. עיין שו"ע שיז ב, ומשנ"ב שם כ, מאמר מרדכי פרק צג סעיף ז.

40. עיין משנ"ב שיז יח, ושו"ת משנה הלכות חלק ז סימן מט ד"ה גם.

41. עיין חזון עובדיה חלק ה עמ' עח, עיין מנוחת אהבה חלק ג פרק כג סעיף מב. ועיין קצות השלחן סימן קמו בדי השלחן ס"ג, ומאמר מרדכי פרק צג סעיף ו, שמחלק בין שרוך חדש, שאסור להשחילו, לשרוך שהיה בשימוש בנעל אחרת, שמותר להשחילו, ועיין אור לציון חלק ב פרק כט

השחלת שרוך בבגד

בגד שיש בו שרוך, כגון מעיל, חצאית או קפוצ'ון, דינו כדין נעל, ואסור להשחיל בו שרוך, אלא אם כן השרוך היה בבגד ויצא ממנו, ואפשר להחזירו בקלות⁴². ואם רגילים לקשור את קצה השרוך כדי שלא ייכנס בחזרה לבגד - אסור להשחיל אותו בכל מקרה, מחשש שאדם יקשור אותו ויעבור על מלאכת קושר⁴³.

מתיחת קפיץ שמפעיל צעצוע

מתיחת קפיץ שמפעיל צעצוע, כגון במכונית צעצוע שמתחת הקפיץ גורמת לה לנסוע, יש סוברים שהיא אסורה כיוון שהמתיחה יוצרת כוח שמפעיל את הכלי, ולשיטתם היא נחשבת לגמר עשיית הכלי⁴⁴. ויש חולקים וסוברים שהיא מותרת, כיוון שלשיטתם מתיחת הקפיץ אינה גמר עשיית הכלי, אלא דרך השימוש בו⁴⁵. למעשה יש להימנע ממתחת קפיץ שמפעיל צעצוע, אך אין למחות בילדים קטנים שעושים כך⁴⁶.

הערה ד, שטעם דעה זו הוא שהשחלת שרוך חדש לנעל נחשבת תיקון השרוך. ועיין הערה 37 שאסור להשחיל שרוך בנעל חדשה שמעולם לא הושחל בה שרוך.

42. עיין מאמר מרדכי פרק צג סעיף יב, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף סג. ועיין פסקי תשובות שיז'ו, שאם יש צורך בסיכה או במחט כדי להשחיל את החוט אסור להשחילו, כיוון שההשחלה אינה נעשית בקלות. ועיין מאמר מרדכי פרק צג סעיף יד.

43. עיין משנ"ב שיז'ו כ, מאמר מרדכי פרק צג סעיף יב וסעיף יד, שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף סג.

44. מנחת שלמה חלק א סימן ט אות ג ד"ה אך ראיתי, בדעת החזון איש אורח חיים סימן נ ס"ק ט ד"ה כתב הח"א, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' צב, בשם הגר"ש אלישיב, חוט שני חלק ב עמ' ערה, קובץ מבית לוי חלק יט עמ' נא: "ראוי להימנע", מאמר מרדכי פרק פב סעיף י'.

45. מנחת שלמה חלק א סימן ט אות ג ד"ה ברם נראה, הליכות עולם חלק ד עמ' רמא, אור לציון חלק ב פרק מב שאלה ג, שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף יד: "אין למחות בילדים המשחקים בצעצוע הממונע על ידי קפיץ".

46. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

פרק נד

השמעת קול בשבת, ריקוד ומחיאת כפיים

השמעת קול בכלי נגינה

חכמים אסרו לנגן – או להשמיע קול¹ – בכלי נגינה בשבת, מחשש שהכלי יתקלקל והאדם יתקן אותו, ויעבור על מלאכת מכה בפטיש². משום כך אסור בשבת לחלל בחלילית, לתופף על דרבוקה ולהכות במצלתיים, אף אם הכוונה אינה לשם ניגון, אלא כדי להעיר אדם משנתו או מסיבה אחרת³.

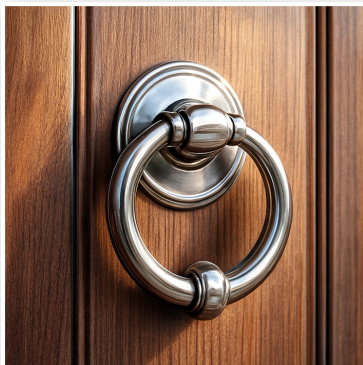
תמונה 105

כלים שעשויים להשמיע קול נעימה או קול שמחה נחשבים לעניין זה ככלי נגינה, ואסור להשמיע בהם קול בשבת⁴. לכן אסור להשמיע קול בפעמון רוח⁵ (תמונה 105)

1. ציץ אליעזר חלק ג סימן טז פרק ב אות ט, סידור השולחן סימן שלט סעיף ג אות ב עמ' קלט, שלמי יהונתן סימן שלח סעיף א עמ' רכ.
2. רמב"ם שבת כג ד, ושו"ע שלח א, ומשנ"ב שם, וציץ אליעזר חלק ג סימן טז פרק ד אות ג, חזון עובדיה חלק ה עמ' רסה ואילך. ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' רמה, שתקיעה בשופר אסורה בשבת משום גזרה זו.
3. סידור השולחן סימן שלט סעיף ג אות ב עמ' קלט.
4. עיין משנ"ב שלח א, ושלמי יהונתן סימן שלח סעיף א עמ' רכ.
5. מאמר מרדכי פרק קטו סעיף ט. • עיין משנ"ב שלח ו, ומאמר מרדכי פרק קטו סעיף ט והערה י, ושמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף נז, שלכתחילה יש להסיר לפני שבת כלים המותקנים סמוך לדלת או עליה ומשמיעים קול בעת פתיחתה, ובשעת הדחק, אם לא הסירום, מותר לפתוח את הדלת אף שפתיחתה תגרום לכלים אלו להשמיע קול, כיוון שפתיחת הדלת נעשית

בפעמון רגיל, בצפצפה ובמשרוקית⁶.

השמעת קול בכלים שנועדו להשמעת קול שאינו קול נעימה או שמחה

תמונה 106

נחלקו הפוסקים האם אסרו חכמים להשמיע קול בכלים שנועדו להשמעת קול שאינו קול נעימה או שמחה, כגון בטבעת המחוברת לדלת כניסה של בית ומשמשת להקשה עליה (תמונה 106). יש סוברים שאף על השמעת קול בכלים אלו גזרו חכמים, ולשיטתם דינם כדין כלי נגינה⁷, וכן נוהגים יוצאי אשכנז וחלק מיוצאי ספרד⁸. למנהגם אין להקיש בשבת בטבעת המחוברת

כדי להיכנס לבית ולא כדי להשמיע קול, ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה עמ' עה, ומונחת אהבה חלק ג פרק כד סעיף כה, שחולקים וסוברים שמעיקר הדין אין צורך להסירם, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

6. עיין באור הלכה שא כג ד"ה דוקא ושער הציון שלח ח, וחזון עובדיה חלק ה עמ' רלו, ואור לציון חלק ב פרק כו הערה ח: משרוקית. ועיין הלכות שבת בשבת חלק ב עמ' קיב, שחולק וסובר שפעמון, משרוקית וצפצפה אינם כלים המיועדים להשמיע קול נעימה או קול שמחה, ועיין סידור השולחן סימן שלח סעיף א אות ח, כעין זה. • עיין משנ"ב שלח ו, בשם הט"ז, שאין לתלות פעמונים על כתר של ספר תורה, כיוון שנשיאת ספר התורה גורמת להשמעת קול הפעמונים, ועיין משנ"ב שם, בשם המגן אברהם, וחזון עובדיה חלק ה עמ' רנג, שחולקים, כיוון שאין כוונת נושא הספר להשמיע קול, ועיין שבט הלוי חלק א סימן סא אות ד, שבזמננו מקובל לחבר לכתר ספר התורה פעמונים קטנים שנועדו לנוי בלבד וקולם כמעט ואינו נשמע, ולדעת כולם מותר לשאת את ספר התורה כאשר הם מחוברים לכתרו.

7. רמ"א שלח א. ועיין משנ"ב שלח ד, ושער הציון שם ו, ובאור הלכה שלח א ד"ה הואיל.

8. רמ"א שלח א, ומשנ"ב שם, שו"ת טוב עין לחיד"א סימן יח סעיף סח: "בדין זה שלמים וכן רבים מיראי ה' חוששין לדעת הרמ"א", כף החיים שלח י: "ומכל מקום היכא דאפשר יש לזהר", מאמר מרדכי פרק קטו סעיף ו: "מותר להקיש בטבעת נחושת שעל גבי דלת סגורה בשבת, אם לולא כך לא היו שומעים את דפיקתו", שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף לט, מונחת אהבה חלק ג פרק כד סעיף כד: "לכתחילה נכון להחמיר בזה, אבל במקום צורך יש להקל". ועיין באור הלכה שלח א ד"ה הואיל, שבשעת הדחק אפשר לסמוך על הדעה שבהערה הבאה, וטוב לעשות זאת בשינוי.

לדלת, אלא יש לדפוק עליה ביד⁹. ויש סוברים שחכמים לא אסרו להשמיע קול בכלים אלו, וכן נוהגים חלק מיוצאי ספרד¹⁰, ולמנהגם מותר להקיש בטבעת המחוברת לדלת¹¹.

צעצועי תינוקות המשמיעים קול

תמונה 107

אסור להשמיע קול בצעצועים של תינוקות כגון קשקשן (תמונה 107)¹², כיוון שצעצועים אלו נועדו להשמעת קול¹³. ואף יוצאי ספרד שנוהגים להקל ולהתיר השמעת קול בכלים שאינם מיועדים להשמעת קול נעימה או שמחה אינם רשאים להשתמש בצעצועים אלו¹⁴, כיוון שיש לחשוש שקול שמופק כדי להרגיע ילד קטן נחשב קול נעימה ושמחה¹⁵. אך מותר

9. רמ"א שלח א. ועיין להלן ושמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף מא, שאין לעשות זאת בקצב מסוים.
10. עיין חזון עובדיה חלק ה עמ' רנה, אור לציון חלק ב פרק לט הערה א. ביתר ביאור: עיין רמ"א שלח א, שאסור להשמיע קול בכלי שנועד להשמעת קול שאינו קול נעימה או שמחה, כגון בטבעת המחוברת לדלת כניסה של בית ומשמשת להקשה עליה, ועיין חזון עובדיה שם, ואור לציון שם, שהשולחן ערוך חולק על הרמ"א וסובר שמותר להשמיע קול בכלי שנועד להשמעת קול שאינו קול נעימה או שמחה, ועיין באור הלכה שלח א ד"ה על, ושו"ת שערי יושר חלק ד סימן ע אות ב, בדעת כף החיים שלח י, ועוד אחרונים, שחולקים וסוברים שהשלחן ערוך מודה לרמ"א ואוסר להשמיע קול בכלי שנועד להשמעת קול שאינו קול נעימה או שמחה.
11. חזון עובדיה חלק ה עמ' רנה, אור לציון חלק ב פרק לט שאלה א.
12. שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף ג, ארחות שבת פרק כא סעיף כג, הלכות שבת בשבת חלק ב עמ' קטז.
13. ארחות שבת פרק כא סעיף כג, הלכות שבת בשבת חלק ב עמ' קטז.
14. עיין חזון עובדיה חלק ה עמ' רסא: "ולכן יש לסמוך עליהם על כל פנים להקל בילדים". ועיין שו"ע שלט ג, ושו"ת נחלת לוי חלק ב סימן מד אות ח.
15. שו"ת נחלת לוי חלק ב סימן מד עמ' שלד ד"ה ואשר.

פרק נד - השמעת קול בשבת, ריקוד ומחיתא כפיים

לתת צעצועים אלו לילדים קטנים¹⁶, כיוון שמותר לגרום לילד קטן לעשות פעולה שאסורה מדרבנן כאשר הפעולה נעשית לצורכו¹⁷.

השמעת קול באיברי הגוף או בחפצים שאינם מיועדים להשמעת קול

בנוסף לאיסור השמעת קול בכלים המיועדים לכך, אסרו חכמים להשמיע קול גם באיברי הגוף או בכל חפץ שהוא אף אם אינו מיועד להשמעת קול, **כאשר מטרת ההשמעה היא להפיק צליל נעים, ליצור קצב, או ללוות שירה**. הטעם לאיסור זה הוא החשש שאדם ייצור כלי לשם השמעת הקול. לדוגמה אסור להכות במזלג על כוס¹⁸, להכות ביד על שולחן¹⁹, לרקוע ברגל או למחוא כפיים²⁰, כדי ליצור קצב או כדי ללוות שירה²¹. (בהמשך הפרק יבואר מה דין פעולות אלו כאשר הן נעשות לשם מצווה).

ההבדל בין איסור השמעת קול בכלים המיועדים לכך לאיסור השמעת קול בכלים שאינם מיועדים לכך הוא שבכלים שאינם מיועדים להשמעת

16. שמירת שבת כהלכתה פרק טז הערה י', בשם הגרש"ז אוירבך, חזון עובדיה חלק ה עמ' רנט, שבת הלוי חלק ט סימן עח, אור לציון חלק ב פרק כו שאלה ח.

17. שמירת שבת כהלכתה פרק טז הערה י', אבני ישפה חלק ג סימן מז. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, וחזון עובדיה חלק ה עמ' רס ואילך, טעמים נוספים.

18. סידור השלחן סימן שלט סעיף ג אות ד עמ' קמא.

19. מאמר מרדכי פרק קטו סעיף ב, שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף מא, סידור השלחן סימן שלט סעיף ג אות ד עמ' קמא.

20. שו"ע שלט ג, שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף מב. ועיין ערוך השולחן שלט ט: "סיפוק וריקוד שלנו לא נאסרו מעולם, דבזמן חז"ל היה זה בעת שמזמרים בכלי שיר והיו מטפחים ומספקים ומרקדים על פי סדר השיר, אבל עכשיו אין זה כלל בעת שמזמרים בכלי שיר, אלא בעת ששוררים בפה שירי שמחה מטפחים כף אל כף טיפוח בעלמא ולא על פי סדרי השיר", ועיין פסקי תשובות שלט ב, שדעה זו אינה מקובלת על הפוסקים. ועיין דברי חכמים (גינזברג) עמ' קו, בשם הגר"פ שיינברג: "אפשר לכתחילה לסמוך על ערוך השלחן, ואפילו למי שנוהג כל מנהגיו כבעל המשנה ברורה, אך כבר נהגו הבני תורה להחמיר על עצמם".

21. עיין שו"ע שלט ג, וסידור השלחן סימן שלט סעיף ג אות ד. ועיין שו"ע שם, ומשנ"ב שם, שאסור להכות באצבע צרידה (לחיצת האמה על הבהון) ושמיתת האמה בחוזקה לתוך כף היד) כדי ליצור קצב או כדי ללוות שירה. ועיין רמ"א שלט ג, שאין למחות במקילים למחוא כפיים בשבת, כיוון שמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים, ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' רסט.

קול האיסור קיים רק כאשר מטרת השמעת הקול היא ליצור קצב, ללוות שירה או להפיק צליל נעים. לעומת זאת בכלים שמיועדים להשמעת קול האיסור חל בכל מצב²².

לכן מותר להקיש ביד על דלת כדי שיפתחו אותה, כיוון שמטרת ההקשה היא להסב את תשומת לב השוהים בבית לכך שמישהו מבקש להיכנס לבית, ולא יצירת קצב או ליווי לשירה²³. וכן מותר לדפוק על שולחן ביד או בכוס כדי להשתיק את המסובים, כיוון שמטרת ההקשה היא השגת שקט, ולא יצירת קצב או ליווי לשירה. וכן מותר למחוא כפיים לאחר נאום או דרשה, כיוון שמטרת מחיאות הכפיים היא להביע הערכה והסכמה לדברים שנאמרו²⁴. אך אסור להכות על דרבוקה אף אם המטרה היא להעיר אדם משנתו, כיוון שדרבוקה היא כלי נגינה, והשמעת קול בכלי נגינה אסורה בכל מקרה.

מחיאת כפיים בשינוי

מותר למחוא כפיים באופן שונה מהמחיאה הרגילה בימי חול, כגון בהכאת כף היד על גב היד השנייה, או בסגירת יד אחת לאגרוף והכאה עליה ביד השנייה²⁵. הטעם לכך הוא שהצורך למחוא כפיים בשינוי

22. ציץ אליעזר חלק ג סימן טז פרק ב ס"ק ט, סידור השולחן סימן שלט סעיף ג אות ב עמ' קלט, שלמי יהונתן סימן שלח סעיף א עמ' רכ.

23. שו"ע שלח א. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף מא, ומנוחת אהבה חלק ג פרק כד סעיף כג, וסידור השולחן סימן שלט סעיף ג אות ד עמ' קמא, שאסור לתופף על דלת כדי שיפתחו אותה, ונראה שהטעם לכך הוא שהעובדה שאדם מתופף על הדלת במקום לדפוק עליה מוכיחה שכוונתו היא להסב את תשומת לב השוהים בבית לכך שהוא בפתח בהשמעת קול נעים.

24. אז נדברו חלק יג סימן יד אות ב, ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה עמ' סט, פסקי תשובות שלח ה. ועיין סידור השולחן סימן שלט סעיף ג אות ח, בשם הגר"י קרליץ, שחולק, משום שמחיאת כף לאחר נאום או דרשה היא "דרך שמחה".

25. שו"ע שלט ג, וחזון עובדיה חלק ה עמ' רעא, ופסקי תשובות שלט ב. ועיין באור הלכה שם ד"ה ולספק, שרק מחיאת כפיים מותרת כאשר היא נעשית בשינוי, אך השמעת קול בכלי שיר אסורה תמיד, אף כאשר היא נעשית בשינוי. ועיין ויאמר משה (ירדני) סוף סימן כ, בשם הגר"מ מזוז, ופסקי תשובות סימן שלח אות א סעיף ג, שמותר לתופף ביד על השולחן בשינוי (ועיין פסקי תשובות שם, שהוא הדין בתיפוף בשינוי בסכין או במזלג על השולחן), ועיין אבני ישפה חלק ב סימן לה ענף ז, וקובץ אליבא דהלכתא גיליון עב עמ' רל, בשם הגר"ש דבליצקי, והלכות

פרק נד - השמעת קול בשבת, ריקוד ומחירת כפיים

מזכיר למוחא שעכשיו שבת, וכך אין חשש שהוא ישכח ששבת ויתקן בטעות כלי נגינה.²⁶

השמעת קול בפה

מותר להשמיע קול בפה, ואין בכך איסור אף אם הקול דומה לצליל של כלי נגינה.²⁷ הטעם לכך הוא שהסיבה לאיסור השמעת קול היא שחכמים חששו שכאשר אדם יעסוק בפעולה הקשורה להשמעת קול הוא יגיע מתוך עיסוקו ליצירת כלי שיר, אולם כאשר אדם משמיע קול בפיו בלבד ואינו עושה שום מעשה, אין מקום לחשש זה.²⁸ לכן מותר לשרוק בפה בשבת,²⁹ וגם שריקה שנועשית בהכנסת האצבעות לפה נחשבת כשריקה בפה והיא מותרת.³⁰

ריקוד

חכמים אסרו לרקוד בשבת,³¹ כיוון שפעמים רבות הריקוד מלווה בכלי נגינה, וחכמים חששו שאדם ייצור כלי נגינה כדי ללוות את הריקוד בניגון.³²

- שבת בשבת חלק ב פרק יח סעיף ד עמ' קי, ומשנה ברורה למעשה סימן שלט סעיף ג תשובה כב, בשם הגרש"ד גרוס, שחולקים.
26. עיין מנחת יצחק על התוספתא שבת פרק יח הלכה טו ד"ה שעושה בחול, וירושלמי ביצה מהדורת שוטנשטיין מה א (1) הערה 4.
27. רמ"א שלח א, ושו"ע הרב סימן שלט סעיף ב, ומשנ"ב שלח ג.
28. שו"ע הרב סימן שלט סעיף ב.
29. רמ"א שלח א.
30. ערוך השולחן שלח ז, שמירת שבת כהלכתה פרק טז הערה ט, תשובות אביגדר הלוי עמ' שטז. ועיין שו"ת משנה הלכות חלק ד סימן נב, שחולק.
31. שו"ע שלט ג. ועיין רמ"א שלט ג, שאין למחות במקילים לרקוד בשבת, כיוון שמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים, ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' רסט. • עיין ערוך השולחן אורח חיים סימן שלט סעיף ט: "ולענ"ד נראה דריקוד שלנו לא נאסר מעולם, דבזמן חז"ל היה זה בעת שמזמרים בכלי שיר והיו מרקדים על פי סדר השיר וכו', והריקוד שלנו בעת השמחה אינו כריקוד שלהם בסדר כריקודי נשים, אלא מרקדים בלא סדרים, ואין כאן גדר שמא יתקן כלי שיר, דאין להם שייכות זה לזה כלל, ולא על זה גזרו חכמים", ועיין פסקי תשובות שלט ב: "לא מצאנו לו חבר בשאר הפוסקים". ועיין הערה 33.
32. שו"ע שלט ג, וערוך השולחן שלט ז.

הגדרת ריקוד היא תנועה שבה יש רגעים שבהם שתי הרגליים מורמות מן הקרקע בו זמנית. אך תנועה שבה אחת הרגליים נותרת על הקרקע בכל עת אינה נחשבת לריקוד, והיא מותרת³³.

ריקוד ומחיאית כפיים בשמחה של מצווה

חכמים התירו לרקוד ולמחוא כפיים לכבוד התורה, ולכן מותר לרקוד ולמחוא כפיים בשמחת תורה לכבוד התורה³⁴.

יש סוברים שכשם שמותר לרקוד ולמחוא כפיים בשבת לכבוד התורה, כך מותר לעשות זאת בכל שמחה של מצווה³⁵, וכן נוהגים יוצאי אשכנז³⁶. לפי מנהגם מותר לרקוד ולמחוא כפיים בברית מילה, בבר מצווה ובשמחת שבע ברכות של חתן וכלה³⁷. ויש סוברים שאסור למחוא כפיים ולרקוד

33. נשמת שבת חלק ו' סימן תס, עיין ארחות שבת פרק כא הערה מט, הלכות שבת בשבת חלק ב עמ' קיז, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין מאור השבת חלק ה עמ' תשעב בשם הגר"ש אלישיב, וארחות שבת שם, בשם הגר"ש אורבך, ואבני ישפה חלק ב סוף סימן לה, שחולקים. ועיין דבר יהושע חלק ב סימן מב אות ד ד"ה ובעיקר: "הריקוד הנהוג עכשיו בין החסידים אינו בגדר ריקוד כלל, אלא תנועת הגוף שמגביה ומשפיל גופו והולך ומסתובב במחול מבלי שום סדר וקצב שיוכלו לתקן שיר כנגדן - אינו בגדר ריקוד הנזכר בש"ס ופוסקים, ואינו ראוי לקרוא בשם ריקוד, רק בשם הליכה במחול, וזה מעולם לא נאסר" (ועיין הערה 31). ועיין הליכות שלמה תפילה פרק יח דבר הלכה כב: "בשבת יום טוב אין איסור בעשיית מעגל וכו', כי אין זה אלא הליכה בעלמא רק שההליכה היא בעיגול, ורק המפזז ומקפץ בריקודו יש מקום לאסור, דהוי כעין אומנות ריקדה שאסרו חז"ל", ועיין שו"ת יחיה דעת חלק ב סימן נח: "ומכל מקום נראה שההליכה במחול סביב עם שירות ותשבחות, אין זה בכלל ריקוד שאסרו חז"ל", ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה עמ' פו: "ומכל מקום אפשר להקל על ידי הליכה במחול בלבד בשירות ותשבחות, שדווקא כשעוקר רגלו אחת ומניח חברתה חשיב כריקוד האסור בשבת, אבל לא בהליכה במחול. והמחמיר גם בזה תבוא עליו ברכה". ועיין מאמר מרדכי פרק קטו סעיף ג.

34. משנ"ב שלט ח, חזון עובדיה חלק ה עמ' ער, מאמר מרדכי פרק קטו סעיף ז. ועיין חזון עובדיה שם, שלנגן בכלי שיר אסור אף לכבוד התורה.

35. ים של שלמה ביצה פרק ה סימן ו, עיין שער הציון שלט ז, שלחן מנחם לאדמו"ר מלובביץ' אורח חיים חלק ב סימן קצ: "מכבר התירו פרושים את הדבר בשמחה של מצווה, ומנהג ישראל תורה". ועיין שער הציון שם, בשם מהרש"ל, שהטעם לכך הוא שכיוון שמדובר בריקוד של מצווה סומכים על הסוברים שבימינו אנשים אינם בקיאים בעשיית כלי שיר, ואין לחשוש שריקוד יגרום ליצירת כלי בשבת.

36. שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף מד, אשרי האיש חלק ב פרק יב סעיף ל. ועיין הלכות שבת בשבת חלק ב עמ' קיח, וארחות שבת פרק כא סעיף כה, שחולקים.

37. אשרי האיש חלק ב פרק יב סעיף ל, עיין פסקי תשובות שלט ז, אבני ישפה חלק ב סימן לה

פרק נד - השמעת קול בשבת, ריקוד ומחירת כפיים

בשבת בשמחה של מצווה³⁸, וכן נוהגים יוצאי ספרד³⁹, ולפי מנהגם אסור לרקוד ולמחוא כפיים בברית מילה, בבר מצווה ובשמחת שבע ברכות של חתן וכלה⁴⁰.

ריקוד ומחירת כפיים לכבוד שבת

יש סוברים שריקוד ומחירת כפיים לכבוד השבת, כגון בקבלת שבת, נחשבים ריקוד ומחירת כפיים של מצווה, ולשיטתם הם מותרים לדעת הפוסקים שמתירים ריקוד של מצווה בשבת⁴¹. ויש חולקים וסוברים שריקוד ומחירת כפיים לכבוד שבת אסורים לכל הדעות⁴², כיוון שהם פוגעים בכבוד השבת, שכן כבוד השבת הוא שישמרו את הלכותיה, ושייזהרו מכל פעולה שעשויה לגרום לחילולה⁴³. לדעת המתירים אין בדברים אלו פגיעה בכבוד השבת, אלא להפך - יש בהם כבוד לשבת, שרוקדים ומוחאים כפיים לכבודה כמו שעושים לפני כלה⁴⁴.

אך אף לדעת המתירים למחוא כפיים לכבוד שבת אין לתופף בידיים על השולחן לכבודה, כגון בעת שירת שירי שבת⁴⁵, כיוון שתופף בידיים דומה לניגון בכלי נגינה, שאסור אף לצורך מצווה⁴⁶. ויש מי שחולק וסובר

ענף ד.

38. פרי מגדים סימן שלט אשל אברהם ס"ק א, שו"ע הרב שלט ב. ועיין משנ"ב שלט ח.
39. כף החיים סימן שלט ס"ק י' וס"ק יג, חזון עובדיה חלק ה עמ' רעא, שו"ת מאמר מרדכי חלק ד סימן קה, קיצור שלחן ערוך (טולידאנו) סימן שטז סעיף ד, מנחת אהבה חלק ג פרק כד סעיף כב. ועיין אור לציון חלק ב פרק מג שאלה ט: "המקל למחוא כפיים בשבת חתן יש לו על מה לסמוך, אבל לא בשבת שקודם החתונה".
40. חזון עובדיה חלק ה עמ' רעא, מאמר מרדכי פרק קטו הערה ח.
41. אשל אברהם (בוטשאטש) סימן שלט ס"ק ג, נשמת שבת חלק ו סימן תסג.
42. אשרי האיש חלק ב פרק יב סעיף ל.
43. אבני ישפה חלק ב סימן לה ענף ג.
44. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
45. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיפים מא-מב, ומכון לשבתך חלק ה סימן שלט סעיף א הלכתא גבירתא עמ' רי, עיין אבני ישפה חלק ב סימן לה ענף א. ועיין פסקי תשובות שלט ד: "יש להימנע מלהכות בשתי הידיים על השולחן באופן קצבי כעין תיפוף, אבל מותר להכות ביד אחת על השולחן תוך כדי ההתלהבות מהשירה והזמרה, ואפילו כשמחזיק בידו כף או כוס וכדומה ומכה בהם, אך בלבד שלא יכה באופן שמלווה את השירה בצליל נעים וערב".
46. מכון לשבתך שם, וסעיף ג ביאורים סימן ג עמ' ריג.

שהדבר מותר, כיוון שלשיטתו תיפוף בידיים אינו דומה לניגון בכלי נגינה, והוא מותר לצורך מצווה⁴⁷.

47. עיין שו"ת שלמת חיים (תשע"ח) מהדורת קרן רא"ם הלכות שבת סימן רצ (עיין פסקי תשובות סימן שלח הערה 16 וסימן שלט הערה 36), נשמת שבת חלק ו סימן תסג.

פרק נה

דברים האסורים כיוון שהם דומים לתיקון כלי

הפרשת תרומות, מעשרות וחלה

אסור להפריש תרומות ומעשרות בשבת, כיוון שהפרשתן דומה לתיקון כלי¹, שכן פירות שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות אסורים באכילה, וההפרשה מתקנת אותם ומתירה את אכילתם². מאותה סיבה אסור גם להפריש חלה בשבת, כיוון שההפרשה מתקנת את העיסה ומתירה את אכילתה³. לכן אם התברר שלא הפרישו חלה מהעיסה של חלות השבת אסור להפריש מהן בשבת, ומשום כך אסור לאכול אותן⁴ ואסור גם לטלטל אותן, כיוון שדבר שאינו ראוי לאכילה נחשב מוקצה בשבת⁵.

1. שו"ע שלט"ד, ומשנ"ב שם. ועיין רמב"ם שבת כג יד, טעם נוסף.
2. חזון עובדיה חלק ה עמ' שפד, ושמירת שבת כהלכתה מבוא פרק ב סעיף ב ופרק יא סעיף טז.
• עיין שמירת שבת כהלכתה פרק יא הערה קא, בשם הגרש"ז אוירבך, ומאמר מרדכי פרק ח סעיף כו, שאדם המתארח בשבת אצל חברו וקיים חשש שהמארח אינו מקפיד על הפרשת תרומות ומעשרות, רשאי לומר בערב שבת נוסח הפרשה מיוחד, וההפרשה תחול בשבת, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין שמירת שבת כהלכתה שם סעיף יח ואילך מהו הנוסח שיש לומר ופרטים נוספים בעניין, ועיין שמירת שבת כהלכתה שם סעיף כו והערה קא, שיש חולקים על זה.
3. משנ"ב שלט"ד, חזון עובדיה חלק ה עמ' שפד. ועיין חזון עובדיה שם, ואשרי האיש יורה דעה פרק ע סעיף יב, שאישה שקיבלה שבת ונזכרה שלא הפרישה חלה, יכולה להפריש חלה עד שקיעת החמה.
4. מאמר מרדכי פרק עג סעיף יא, שמירת שבת כהלכתה פרק יא סעיף כט. ועיין פסקי תשובות שלט"ד.
5. עיין שער הציון תקו ל, שמירת שבת כהלכתה פרק כ סעיף לא.

טבילת כלים

כלי סעודה העשויים ממתכת או מזכוכית שהיו שייכים לגוי ועברו לרשות יהודי חייבים בטבילה במקווה⁶, כדי שתצא מהם רוח הטומאה ששרתה עליהם בהיותם אצל הגוי, ותיכנס בהם רוח קדושה⁷, בדומה לגר שצריך לטבול במקווה כדי לקבל את קדושת ישראל⁸. אך אין להטבילם בשבת⁹, משום שטבילתם דומה לתיקון כלי, שהרי כלי שלא הוטבל אסור בשימוש, והטבילה מתירה את השימוש בו¹⁰.

6. שו"ע יורה דעה קכ א.
7. עיין ירושלמי עבודה זרה פרק ה הלכה טו, ועלי תמר שם, וירושלמי מהדורת שוטנשטיין שם הערה 53.
8. שו"ת מהר"ח אור זרוע סימן סג.
9. דרכי משה שכג ג, משנ"ב שכג לג, עיין כף החיים שכג נו, ושמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף לא, מאמר מרדכי פרק פד סעיף לה. ועיין שו"ע שכג ז: "מותר להטביל כלי חדש הטעון טבילה, ויש אוסרים. וירא שמיים יצא את כולם וייתן הכלי לגוי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו, ואין צריך טבילה", ועיין שו"ע יורה דעה קכ טז: "אם שכח ולא הטביל כלי בערב שבת, יתנו לעובד כוכבים במתנה ואחר כך ישאלנו ממנו, ומותר להשתמש בו", ועיין זבחי צדק יורה דעה סימן קכ ס"ק פט, וערוך השולחן יורה דעה קכ סא, ומאמר מרדכי פרק פד הערה לו, שמסקנת השלחן ערוך היא כפי שכתב ביורה דעה, שאסור להטביל כלים בשבת, ועיין חזון עובדיה חלק ד עמ' תמא, שחולק וסובר שמסקנת השלחן ערוך היא כפי שכתב באורח חיים, שמעיקר הדין מותר להטביל כלים בשבת וירא שמיים יחמיר, ועיין שם עמ' תלה, שהטעם לכך שטבילת כלי אינה נחשבת תיקון הוא שאפשר להתיר את השימוש בו גם ללא טבילה, על ידי הקנייתו לגוי, ועיין באור הלכה שכג ז ד"ה מותר, טעם אחר. • עיין רמ"א שכג ז, שמותר להטביל כלי אם נראה שהטבילתו אינה לשם מצווה, כגון על ידי מילוי במים, באופן שייראה שמטרת ההטבילה היא להשתמש במים שבכלי, ועיין משנ"ב שכג לו, שאין לעשות כן לכתחילה, כיוון שכאשר עושים כן אין לברך על הטבילה, כדי שלא יהיה ניכר שהיא נעשית לשם מצווה, ואין ראוי לקיים מצווה ללא ברכה, ועיין לוי' חן סימן שכג ס"ק עה, שחולק וסובר שיש לברך על הטבילה, אך יש לומר אותה בשקט כדי שלא יהיה ניכר שטבילת הכלי נעשית לשם מצווה, ועיין מאמר מרדכי פרק פד סוף הערה לו, ופסקי תשובות שכג ט, שבזמננו היתר זה של הרמ"א אינו שייך, כיוון שאין דרך להשתמש במי המקווה לצרכים שונים, וניכר שטבילת הכלי היא לשם מצווה, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, ועיין ערוך השולחן שכג יא, וקצות השולחן חלק ח סימן קמו בדי השולחן ס"ק ז. • עיין חזון עובדיה חלק ג עמ' מז, ושלמי יהודה פרק ו סעיף יט והערה לו, בשם הגר"ש אלישיב והגר"י זילבר, וחו' שני טבילת כלים עמ' לד, וארחות שבת פרק יט הערה תקנח, שכלי שאינו טבול אינו נחשב מוקצה, כיוון שאפשר לתת אותו במתנה לגוי ולהשתמש בו, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יב הערה פט, בשם הגר"ש ז' אורבך, ופסקי תשובות שכג ט.
10. משנ"ב שכג ל.

פרק נה - דברים האסורים כיוון שהם דומים לתיקון כלי

שחייה

אסור לשחות בשבת בים או בנהר, מחשש שאדם יכין לעצמו כלי שיסייע לו לצוף, ויעבור על מלאכת מכה בפטיש¹¹.

11. עיין רמב"ם שבת פרק כג הלכות ד-ה, ושו"ע שלט ב, ומשנ"ב שם. ועיין משנ"ב שם, שמצב שבו האדם מרים את רגליו מהקרקע מוגדר כשחייה והוא אסור. ועיין פרק יא, בעניין המנהג שלא להתרחץ בים ובבריכה אף בלי לשחות.

פרק נו

פתיחת קופסאות ואריזות

פתיחת בקבוקים, קופסאות שימורים ואריזות עלולה להיות כרוכה באיסורים שונים, כגון בונה, מכה בפטיש, קורע, מחתך ועוד. בפרק זה נבאר את הדינים הנוגעים לכך, מתוך פירוט סוגים שונים של קופסאות ואריזות, ומתוך בירור הדין הנוגע לכל סוג לפי צורתו ולפי דרכי פתיחתו

פתיחת הבקבוקים והקופסאות בערב שבת

לכתחילה ראוי לפתוח לפני שבת את כל הבקבוקים, הקופסאות והאריזות שמתכוונים להשתמש בהם בשבת, משום שיש פוסקים הסוברים שאסור לפתוח בשבת בקבוקים, קופסאות ואריזות, ולכתחילה ראוי לחשוש לדבריהם¹.

פתיחת קופסאות שימורים

נחלקו הפוסקים האם מותר לפתוח קופסאות שימורים בשבת. יש סוברים שהדבר אסור², משתי סיבות – הסיבה הראשונה היא שפתיחת קופסת שימורים נחשבת ליצירת כלי חדש, משום שכל עוד הקופסה

1. עיין מנחת יצחק חלק ד סימן פב אות לח, שמירת שבת כהלכתה פרק ט סעיף א, עיין ירושלים במועדיה שבת חלק ב עמ' רלב, עיין שו"ת דבר חבון אורח חיים חלק א סימנים שיט-כ, עיין תשובות והנהגות חלק א סימן רלא, פסקי תשובות שיד א.
2. חזון איש אורח חיים סימן נא ס"ק יא, וחוט שני חלק ב עמ' רעג, דעה א בשמירת שבת כהלכתה פרק ט סעיף ג, אשרי האיש פרק יח סעיף מט, תשובות והנהגות חלק א סימן רלא, אז נדברו חלק יא סימן יב ד"ה ודברי החזו"א.

אטומה מכל צדדיה אי אפשר להשתמש בה, ופתיחתה היא זו שמאפשרת את השימוש בה.³ והסיבה השנייה היא שיצירת פתח בכלי אסורה משום מלאכת מכה בפטיש.⁴

למרות זאת, דעת רוב הפוסקים היא שמותר לפתוח קופסאות שימורים בשבת,⁵ כיוון שקופסת שימורים נחשבת כלי גם כשהיא סגורה, שכן ייצרו אותה כדי שתשמש מכל לאחסון המזון עד שיפתחו אותה ויאכלו את תכולתה. ומאחר שהקופסה כבר נחשבת לכלי, מובן שפתיחתה אינה נחשבת יצירת כלי.⁶ וגם יצירת הפתח בקופסה מותרת, כיוון שקופסת שימורים מוגדרת 'כלי שאינו חשוב' (מוסתקי), שהרי זורקים אותה לאשפה מייד לאחר השימוש. ואומנם אסור ליצור פתח גם בכלי שאינו

3. חזון איש אורח חיים סימן נא ס"ק יא, וחוט שני חלק ב עמ' רעג, ארחות שבת הקדמה לפרק יב עמ' שסט.

4. חזון איש אורח חיים סימן נא ס"ק יא. ביתר באור: עיין שו"ע שיד א, שאסור לעשות פתח או נקב בכלי רגיל, אך מותר לעשות פתח או נקב ב'מוסתקי' (חבית גרועה העשויה משברי חרס שמודבקים זה לזה), ובלבד שהפתח לא יהיה פתח נאה, ועיין חזון איש שם, שקופסת שימורים אינה נחשבת מוסתקי, ולכן אסור לפתוח בה כל פתח, אף אם אינו נאה, ועיין שולחן ערוך המבואר מתיבתא בירור הלכה סימן שיד סעיף א אות ז. ועיין הלכות שבת בשבת חלק א עמ' תשנ"ד הערה 75, בשם הגר"ש אלישיב, שפתיחת קופסת שימורים בעלת מנגנון פתיחה הכולל טבעת מתכת קטנה המחוברת למכסה הקופסה שמשיכתה יוצרת פתח בקופסה, אסורה גם משום מלאכת מחתך, כיוון שהפתח נעשה באופן מדויק לאורך קו חיתוך שנקבע מראש, ועיין מנחת שלמה חלק ב סימן יב אות ג, שחולק.

5. שולחן שלמה סימן שיד סעיף א ס"ק ה, חזון עובדיה חלק ה עמ' שעה, מאמר מרדכי פרק פו סעיף ד, אור לציון חלק א פרק כד ד"ה ויסוד, מנוחת אהבה חלק ג פרק כד סעיף ט, ועיין פסקי תשובות שיד ב.

6. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה י, בשם הגר"ש אירבך, אבן ישראל חלק ז סימן טז ד"ה עוד כתב. ועיין מאמר מרדכי פרק פו סעיף ד, ושמירת שבת כהלכתה פרק ט סעיף

ג, שאסור לפתוח קופסת שימורים שמתכוונים להשתמש בה שימוש חוזר, כיוון שהיא אינה נחשבת מוסתקי. ועיין פסקי תשובות סימן שיד אות ב הערה 37, שאין לפתוח קופסת פח של מטהר אוויר שהחומר הריחני שבתוכה מתפזר בהדרגה לאוויר במשך זמן רב (תמונה 108), כיוון שהקופסה נחשבת כלי חשוב, שכן היא מיועדת לעמוד כך זמן רב. ועיין בנין שבת (כהן) חלק א עמ' קמו ועמ' רח.

תמונה 108

חשוב, אך איסור זה נאמר רק כאשר הפתח הוא 'פתח נאה', והפתח הנעשה בעת פתיחת קופסת שימורים אינו פתח נאה⁷, וכן הלכה⁸.

אף על פי שמעיקר הדין מותר לפתוח קופסת שימורים בשבת בדרך הרגילה, הרוצה להחמיר יעשה תחילה חור בתחתית הקופסה או בצידה, ולאחר מכן יפתח אותה מצידה השני. כך יוכל לפתוח את הקופסה ללא חשש גם לדעת המחמירים, כיוון שקופסה מחוררת אינה נחשבת כלי, ולכן פתיחתה אינה נחשבת עשיית כלי⁹ ומותר ליצור בה פתח¹⁰.

פתיחת פחית שתייה

פתיחת פחית שתייה חמורה מפתיחת קופסת שימורים רגילה, משתי סיבות – הסיבה הראשונה היא שבפתיחת פחית שתייה נעשה פתח נאה, וכפי שביארנו עשיית פתח נאה אסורה גם בכלי שאינו חשוב¹¹. והסיבה השנייה היא שחיתוך הפתח בפחית הוא חיתוך מדויק, ויש סוברים שיש בכך גם איסור מחתך. לכן יש פוסקים האוסרים לפתוח פחית שתייה בשבת¹².

7. שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה י בשם הגרש"ז איירבך, חזון עובדיה חלק ה עמ' שפ, מאמר מרדכי פרק פו הערה ו ד"ה סיכומו של דבר. ועיין שו"ע שיד ח, שמותר לפתוח פתח בחותלות של תמרים, ועיין משנ"ב שם, שחותלות הם כלים העשויים מכפות תמרים, ומותר לעשות בהם פתח כיוון שהם כלים גרועים, ועיין מאמר מרדכי פרק פו הערה ו, ואור לציון חלק א פרק כד ד"ה ולעצם, שקופסאות שימורים נחשבות כחותלות כיוון שרגילים להשליכן לאשפה לאחר השימוש, ולכן מותר לעשות בהן פתח, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכב ענף י ד"ה נמצא וד"ה וכל זה.

8. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

9. שמירת שבת כהלכתה פרק ט סעיף ג והערה כב, בשם הגרש"ז איירבך, אשרי האיש פרק יח סעיף מט, ארחות שבת פרק יב סעיף ב. ועיין מכתב הגר"ח קנייבסקי בתוך מאור השבת חלק ה עמ' תתמד, וארחות שבת פרק יב הערה ח, בשם הגר"נ קרליץ, ומנוחת אהבה חלק ג פרק כד סעיף ט, שחולקים. ועיין חוט שני חלק ב עמ' רעג. ועיין שמירת שבת כהלכתה שם, שמותר לעשות חור בתחתית קופסת השימורים גם אם יצאו ממנה נזלים שהאדם אינו מעוניין בהם, ואין בכך איסור בורר.

10. שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה כב, בשם הגרש"ז איירבך, מנחת יצחק חלק ד סימן פב אות ל.

11. שו"ע שיד א, ומאמר מרדכי פרק פו סעיף ח והערה י, קובץ מבית לוי חלק ו עמ' מה.

12. ארחות שבת פרק יא הערה סא, בשם הגר"ש אלישיב, קובץ מבית לוי חלק ו עמ' מה, חוט שני

אך יש סוברים שהדבר מותר¹³, כיוון שלדבריהם אין איסור לעשות פתח נאה בכלי חד פעמי שזורקים לאחר השימוש¹⁴. בנוסף לשיטתם אין בפתיחה זו איסור מחתך, משום שהחיתוך המדויק לא נעשה כדי ליצור פתח בגודל מסוים, אלא רק כדי להקל על פתיחת הפחית¹⁵, וכן הלכה¹⁶.

פתיחת בקבוק

נחלקו הפוסקים האם מותר לפתוח בשבת פקק של בקבוק שתייה

תמונה 109

חדש. יש סוברים שהדבר אסור, כיוון שלחלקו התחתון של הפקק מחוברת טבעת דקה המשמשת סימן לכך שהבקבוק לא נפתח עד כה (תמונה 109), ובעת פתיחת הבקבוק נפרדת הטבעת מהפקק. לשיטתם הפרדה זו נחשבת גמר עשיית כלי, והיא אסורה משום מלאכת מכה בפטיש, כיוון שכל

עוד הטבעת מחוברת לפקק אי אפשר להשתמש בו לסגירת בקבוקים ולפתיחתם, והפרדת הטבעת מהפקק היא זו שמאפשרת זאת¹⁷.

- חלק ב עמ' רעד, תשובות אביגדר הלוי עמ' רצג: "ראוי להימנע". ועיין מאמר מרדכי פרק פו סעיף ח, ומנחת אהבה חלק ג פרק כד סעיף ה, שמותר לפתוח פחית שתייה אם מעבירים את תכולתה לכלי אחר, ועיין אור לציון חלק ב פרק כז הערה ו, שחולק.
13. מנחת שלמה תנינא סימן לב אות ג, חזון עובדיה חלק ה עמ' שפד, הליכות אבן ישראל חלק ב פרק סה סעיף ח, תשובות והנהגות חלק ג סימן קו ד"ה ולענין. ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב עמ' תקכג, בשם הגר"ע יוסף, שכאשר הדבר אפשרי טוב להחמיר ולהשאיר חלק מהפתח סגור כדי שהפתח לא יהיה נאה.
14. עיין מנחת שלמה (תשנ"ט) חלק ב סימן יב אות א, וארחות שבת פרק יב הערה יא, ובנין שבת (כהן) חלק א עמ' רי הערה 7.
15. מנחת שלמה חלק ב סימן יב אות ג.
16. כן שמענו מהגר"י אריאל שליט"א.
17. שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' קעה, בשם הגר"ש אלישיב, קובץ מבית לוי חלק א עמ' נט, חוט שני חלק ב עמ' רעד, מנחת אשר חלק א סימן כח. • עיין אשרי האיש חלק ב פרק לא סעיף א, שפתיחת הפקק אסורה גם משום שהפרדת הפקק מהטבעת נעשית בדיוק בנקודות החיבור שביניהם, והדבר נחשב חיתוך מדויק האסור משום מלאכת מחתך, ועיין מכתב הגרש"ז אוירבך בתוך מאור השבת חלק ב עמ' תקנ, ויחזה דעת חלק ב סימן מב, שחולקים כיוון

לעומתם יש סוברים שמותר לפתוח פקק של בקבוק שתייה חדש. לדעתם הפרדת הפקק מהטבעת אינה נחשבת יצירת כלי¹⁸, כיוון שהפקק נחשב כלי גמור כבר לפני הפרדת הטבעת. הסיבה לכך היא שהפקק נועד לשני שימושים: האחד, לשמור על תכולת הבקבוק עד שירצו להשתמש בו, והשני בתור פקק הברגה הראוי לסגירת בקבוקים ולפתיחתם (על ידי פעולה קלה של הפרדת הטבעת)¹⁹.

למעשה יש להבחין בין פקק פלסטיק לפקק מתכת. פקק פלסטיק נחשב כלי קודם פתיחתו, כיוון שייצורו מושלם לפני הברגתו על הבקבוק. אך פקק מתכת אינו נחשב כלי קודם פתיחתו, כיוון שבשעת הלבשתו

על הבקבוק הוא עדיין רחב וחלק, ללא חריצי הברגה. רק כאשר מצמידים אותו בחוזקה לבקבוק הוא מקבל את מידתו המדויקת, נוצרים בו חריצי ההברגה, והטבעת מקבלת את צורתה (תמונה

110). ומכיוון שכל עוד הטבעת מחוברת אליו אין אפשרות לסגור בו בקבוקים, הפרדת הטבעת ממנו היא זו שמשלימה את יצירתו²⁰.

שהחיתוך נעשה באותה נקודה לא מפני שיש חשיבות עקרונית שהחיתוך יהיה דווקא שם, אלא מפני שההפרדה באותו מקום נוחה יותר.

18. ציץ אליעזר חלק יד סימן מה, חזון עובדיה חלק ה עמ' שסח: "וטוב להחמיר לפתוח מערב שבת היכא דאפשר", מאמר מרדכי פרק פו סעיף יג, אור לציון חלק ב פרק כז שאלה ח, הליכות אבן ישראל חלק ב פרק סה סעיף ה, להורות נתן חלק ז סימן כא ס"ק ד-ה.

19. ציץ אליעזר חלק יד סימן מה אות א, חזון עובדיה חלק ה עמ' שעג, מאמר מרדכי פרק פו סעיף יג. ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' שעד, והליכות אבן ישראל חלק ב הקדמה לפרק סה עמ' רלד, ומנחת אברהם חלק ג פרק כד סעיף יא, טעם נוסף: שאין כוונת האדם לתקן את הפקק אלא רק להוציא את המשקה, והואיל והפקק הוא כלי שאינו חשוב, ואין לאדם כוונה להפכו לכלי, פתיחתו אינה נחשבת עשיית כלי.

20. מנחת שלמה תנינא סימן לב אות ב, ושמירת שבת כהלכתה פרק ט סעיף יח והערה עג, בשם הגרש"ז אוירבך, ופסקי תשובות שיד ו. ועיין מנחת שלמה שם, שהטבעת המחוברת לפקק הפלסטיק אינה חלק מהפקק, אלא תוספת נפרדת שנועדה לוודא שהבקבוק לא נפתח לפני מכירתו, והפרדתה מהפקק אינה נחשבת השלמת יצירת הפקק, אך הטבעת המחוברת לפקק המתכת נחשבת חלק ממנו, כיוון שהיא עשויה באותו עובי של הפקק, והפרדתה ממנו נחשבת

אדם שלא פתח את פקק המתכת לפני שבת רשאי לפתוח את הפקק בשבת ולהשליך אותו לפח, כיוון שהפרדת הפקק מהטבעת נחשבת תיקון כלי רק אם מתכוונים להשתמש בפקק²¹. כמו כן, מותר לעשות חור בפקק באמצעות סכין או מזלג, ולאחר מכן לפתוח את הפקק, משום שפקק מנוקב אינו ראוי לשמש כפקק, וכך הפרדת הטבעת ממנו אינה יוצרת כלי²². אך יש להיזהר שלא לחתוך אותיות או ציורים תוך כדי

תמונה 111

עשיית החור, כיוון שחיתוך אותיות או ציורים נחשב למחיקתם, ואסור למחוק אותיות או ציורים בשבת²³.

מותר לפתוח פקק מסוג כתר (כגון פקקים של בקבוקי בירה - תמונה 111)²⁴, כיוון שהוא נחשב כלי גמור לפני פתיחתו²⁵.

השלמת יצירת הפקק. ועיין במאמרו של הרה"ג חנן כהן (מחבר הספר בנין שבת) בתוך קובץ מוריה גיליון תכא-תכג שבט תשע"ח עמ' רסא ואילך, שהאריך לבאר את דברי הגרש"ז בעניין זה. ועיין ירושלים במועדיה חלק ב עמ' רלא: "מעט לעת ישנם שינויים באופן ייצור הפקקים והטבעות, ובהתאם לכך גם משתנה דינם", ועיין קובץ מוריה שם עמ' רעד, והלכתא דמלכתא קונטרס עמק הפתח פרק ל הערות י-יא, בשם הגר"י רובין והגרש"י גלבר (מחבר הספר ארחות שבת), והליכות שבת (מלכא) סימן שיד הערה פט עמ' קו ד"ה והנה. ועיין בנין שבת (כהן) חלק א עמ' קיא, בשם הגרש"ז אורבך, שאין לנתק בשבת חלקי מתכת שנשארו תלויים על גבי הפקק שנפתח מערב שבת, ועיין ארחות שבת פרק יב הערה לב.

21. עיין מנחת שלמה חלק ב סימן יא אות ג, ושמירת שבת כהלכתא פרק ט הערה עב, בשם הגרש"ז אורבך, וציץ אליעזר חלק יד סימן מה אות ז. ועיין שמירת שבת כהלכתא שם, שמוותר לפתוח פקק מתכת אם יש לאדם פקק אחר שאיתו הוא יכסה את הבקבוק, ועיין שו"ת מנחת אשר חלק א סימן כט אות ג, שחולק, ועיין מכתב הגרש"ז אורבך בתוך מאור השבת חלק ב עמ' תקפד, שלמעשה לא כדאי לנהוג כך.

22. עיין שמירת שבת כהלכתא פרק ט סעיף יח, שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' קעט. ועיין ארחות שבת פרק יב סעיף יז, שיש להקפיד לנקב גם את חלק הפלסטיק הפנימי שבתוך הפקק, כיוון שאם הפלסטיק יישאר שלם, הפקק עדיין יהיה ראוי לשימוש.

23. שמירת שבת כהלכתא פרק ט סעיף יח.

24. מנחת שלמה חלק ב סימן יא אות ה, חזון איש אורח חיים סימן נא סוף ס"ק יא, מאמר מרדכי פרק פו סעיף יב, שמירת שבת כהלכתא פרק ט סעיף כא.

25. מנחת שלמה חלק ב סימן יא אות ה.

פתיחת מכסה פלסטיק המחובר לטבעת ברצועת פלסטיק דקה

מותר לפתוח אריזות שיש להן מכסה פלסטיק המחובר לטבעת ברצועת

תמונה 112

פלסטיק דקה (תמונה 112), כגון מכסה של טחינה או של מטרנה וכיוצא באלו. דין מכסים אלו הוא כדין פקק פלסטיק של בקבוק שתייה. טעם הדבר הוא שהמכסה נחשב לכלי גמור גם לפני הפרדת

הרצועה, משום שהטבעת המחוברת אליו אינה חלק מן המכסה עצמו, אלא תוספת חיצונית שנועדה לשמש סימן לכך שהאריזה לא נפתחה עד כה²⁶. בנוסף, בדרך כלל אפשר לפתוח את האריזה ולסגור אותה גם כשהטבעת המחוברת למטה לא הוסרה. אומנם הפתיחה והסגירה באופן זה אינן נוחות, אך כיוון שהן אפשריות אין בהפרדת הרצועה משום עשיית כלי²⁷.

פתיחת אריזות

מותר לקרוע אריזה של מאכל או של מוצר, כגון שקית של חטיף, קרטון קורנפלקס, אריזה של כלים חד פעמיים וכיוצא באלו²⁸. ואף שאסור

26. מכתב הגרש"ז אוירבך בתוך מאור השבת חלק ב עמ' תרכ, ארחות שבת פרק יב סעיף כ, פסקי תשובות שיד ד"ה ודע.

27. פסקי תשובות סימן שיד הערה 78.

28. עיין אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכב ענף י ד"ה נמצא לדינא (ועיין שם ד"ה וכל זה, שלמעשה אסור מחשש שיבואו להקל יותר), ציץ אליעזר חלק יד סימן מה אות ה ד"ה אבל, שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה יב, בשם הגרש"ז אוירבך (ועיין שם: "וכל זה הוא למי ששכח לחתוך מבעוד יום, אבל לא לסמוך על זה לכתחילה"), חזון עובדיה חלק ה עמ' ששה, מאמר מרדכי פרק פו סעיף יז, אור לציון חלק ב פרק כז תשובה ז, הליכות אבן ישראל חלק ב פרק סד סעיפים ז-ח, משנה הלכות חלק י סימן נט, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין מנחת יצחק חלק ו סימן כז אות ב, משנה ברורה למעשה סימן שיד סעיף ט אות ג תשובה ב, בשם הגר"ש וזנר, פיה פתחה בחכמה חלק א פרק ט סעיף א, שחולקים. • עיין חזון איש אורח חיים סימן נא ס"ק יג, וחוט שני חלק א עמ' קמד, שקריעת אריזה בצורה שמקלקלת אותה לגמרי מותרת לדעתם כולם. • עיין שמירת שבת כהלכתה שם, שעדיף לקרוע את האריזה כדי להוציא את תכולתה, ולא לפתוח את מקום ההדבקה שבו נסגרה האריזה במפעל, כיוון

לקרוע בשבת, קריעת אריזות אלו מותרת משום שאין להן כל חשיבות, והראיה לכך היא שהן נזרקות לאשפה מייד בתום השימוש בתכולתן. לכן הן נחשבות כקליפה העוטפת את האוכל, שהיא טפלה למאכל ומותר לקרועה²⁹.

אך יש להיזהר לא לקרוע אותיות או ציורים במהלך פתיחת האריזה, כיוון שקריעת אותיות נחשבת למחיקה, ואסור למחוק אותיות בשבת³⁰. ויש מפוסקי ספרד המתירים לקרוע אריזה של מאכל או של מוצר גם אם ידוע שבמהלך הפתיחה ייקרעו אותיות, כיוון שבפתיחת האריזה האדם אינו מתכוון למחיקת האותיות ('אינו מתכוון'). ואף שברור שהאותיות

שהפרדת שני דברים שהודבקו זה לזה נחשבת קריעה לדעת כולם, אך קריעת דבר שהוא גוף אחד, כמו שקית ניילון, אינה נחשבת קריעה לדעת שו"ע הרב, לכן קריעת השקית עדיפה על פני הפרדת מקום ההדבקה. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה רעב, בשם הגרש"ז אוירבך, שכשם שמותר לקרוע אריזות של אוכל כך מותר לקרוע אריזות של מוצרים שאינם אוכל, וכן שמענו מהגר"א אריאל שליט"א, ועיין שבות יצחק (בדיני י"ד מלאכות שבת) עמ' קסה, בשם הגר"ש אלישיב, שחולק. • עיין אשרי האיש פרק יח סעיף מב, ותשובות והנהגות חלק א סימן רלא, וארחות שבת פרק יב סעיף ו, שאין לפתוח שקית חלב בעזרת סכין או מספריים, כיוון שפתיחה בעזרתם יוצרת פתח נאה, ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' שסה, ומאמר מרדכי פרק פו סעיף יט, והליכות אבן ישראל חלק ב פרק סד סעיף ח, שחולקים. • עיין חזון עובדיה שם עמ' שסז, שמותר לפתוח שקית חלב על ידי קנקומט (קנקן ייעודי לשקית חלב שיש בקצהו להב קטן לחיתוך קל של שקית החלב), ועיין מאמר מרדכי פרק פו סעיף יט, שחולק. • עיין שולחן שלמה סימן שיד סעיף א ס"ק ה, ואור לציון חלק ב פרק כז תשובה ז, וארחות שבת פרק יב סעיף ח, שמותר לנעוץ קשית בטרופית, כיוון שהנקב שנוצר אינו נחשב פתח נאה, ועיין אשרי האיש חלק ב פרק יח סעיף מה, שחולק. • עיין מנחת שלמה (תשנ"ט) חלק ב סימן יב אות א, שמותר לעשות פתח נאה באריזה שנזרקת מייד לאחר השימוש. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה כז, שאריזות שיש בהן מקום מיוחד שמיועד לפתיחה נוחה, מותר לפותחן באותו מקום ואין בכך איסור מחתך, כיוון שהפתיחה במקום זה אינה בשביל ליצור פתח בגודל מסוים, אלא לשם נוחות, ועיין תשובת הגר"ח קנייבסקי בתוך עם מקדשי שביעי חלק ב עמ' קעז, שחולק.

29. אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכב ענף ט ד"ה ולכן הנכון, שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה יב, בשם הגרש"ז אוירבך. ועיין בנין שבת (כהן) חלק ב עמ' קמז ד"ה נמצא, שהאריך בביאור טעם זה. ועיין שולחן שלמה סימן שיד סעיף א ס"ק ז (ה), ובנין שבת (כהן) חלק א עמ' ר, שזהו הטעם לכך שפתיחת אריזה גם אינה נחשבת עשיית כלי.

30. עיין רמ"א שם ג, ומשנ"ב סימן שם ס"ק טז וסימן תקיט ס"ק יא, כף החיים שם לד, מאמר מרדכי פרק קטז סעיף יח, שמירת שבת כהלכתה פרק ט סעיף יג. ועיין מאמר מרדכי פרק פו סעיף טז, שאדם שהשתדל שלא לקרוע אותיות תוך כדי פתיחת אריזה, ובסופו של דבר נקרעו אותיות, אין בידו עוון.

ייקראו ('פסיק רישיה') הדבר מותר, כיוון שהאיסור לקרוע אותיות הוא איסור דרבנן, ולדעתם מותר לעשות איסור דרבנן כאשר האדם אינו מכוון לו ואין לו תועלת ממנו ('פסיק רישיה דלא ניחא ליה')³¹.

הפרדת גביעי מעדן

נחלקו הפוסקים אם מותר להפריד זוג מעדני חלב המחוברים זה לזה (תמונה

תמונה 113

113). יש הסוברים שהפרדתם אסורה³², משתי סיבות: הסיבה הראשונה היא שההפרדה נחשבת כגמר עשיית הכלי, כיוון שאכילה מגביע המחובר לגביע נוסף אינה נוחה³³. והסיבה השנייה היא שהפרדת הגביעים נעשית בכוונה דווקא בחריץ שבין הגביעים, וחיתוך שנעשה מתוך הקפדה שיעשה במקום מסוים אסור משום מלאכת מחתך³⁴.

לעומת זאת יש הסוברים שהפרדת הגביעים זה מזה מותרת³⁵, משום שלדבריהם ההפרדה אינה נחשבת לגמר עשיית הכלי, שכן מחברים את הגביעים רק כדי להקל על העברתם ממקום למקום, ומלאכתם נגמרה

31. אור לציון חלק ב פרק כז שאלה ז, ילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב עמ' תקיט, מנחת אהבה חלק ג פרק כב סעיף לו: "צריך לזהר שלא לקרוע ולחתוך במקום שכתובים אותיות, ואם אי אפשר להיזהר וכו' יש להקל לפותחן אף על פי שהאותיות נקרעות". ועיין משנ"ב שמ"ז, שאוסר פסיק רישיה דלא ניחא ליה באיסור דרבנן.

32. מאמר מרדכי פרק פו סעיף כא, אשרי האיש פרק לא סעיף יא, קובץ מבית לוי חלק ו עמ' מה, חוט שני חלק א עמ' קכח.

33. מאמר מרדכי פרק פו הערה כד ד"ה ואמנם.

34. אשרי האיש חלק ב פרק לא סעיף יא, קובץ מבית לוי חלק ו עמ' מה, חוט שני חלק א עמ' קכח.

35. שמירת שבת כהלכתה פרק ט סעיף יא והערה מ, בשם הגרש"ז אוירבך, הליכות עולם חלק ד עמ' רנד, אור לציון חלק ב פרק כז הערה ז. ועיין ילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק ב עמ' תקכז, בשם הגר"ע יוסף, שהמחמיר תבוא עליו ברכה, ועיין תשובות אביגדר הלוי עמ' רצב, בשם הגרש"ז אוירבך, שלכתחילה יש להפרידם לפני שבת.

כבר קודם לכך³⁶. בנוסף, הגביע הוא כלי גרוע הנועד לשימוש חד פעמי, ולכן אין חשיבות לתוספת תיקון בו³⁷. לשיטתם גם אין בכך איסור מחתך, כיוון שהכוונה לחתוך דווקא בחריץ אינה לשם יצירת גביע בגודל מסוים, אלא משום שהחיתוך בחריץ נוח יותר³⁸. למעשה מותר להפריד מעדני חלב זה מזה בשבת, אך לכתחילה מומלץ לעשות זאת לפני שבת, כיוון שיש סוברים שהדבר אסור³⁹.

קריעת מעטפה

אסור לקרוע מעטפה כדי להוציא מתוכה מכתב⁴⁰. ואף שמותר לקרוע אריזה של מאכל או של מוצר, קריעת מעטפה אסורה כיוון שההיתר לקרוע אריזה נאמר ביחס לדברים הנצרכים בשבת, ואילו קריעת מעטפה כדי להוציא מכתב אינה נצרכת בשבת, שהרי אפשר לקרוא את המכתב לאחר השבת⁴¹.

36. בנין שבת (כהן) חלק א עמ' קפו, בשם הגרש"ז איירבך.
37. בנין שבת (כהן) חלק א עמ' קפו, בשם הגר"ע איירבך שליט"א.
38. שמירת שבת כהלכתה פרק ט הערה מ והערה כז, בשם הגרש"ז איירבך, אור לציון חלק ב פרק כז הערה ז.
39. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
40. משנה ברורה סימן שז ס"ק נו וסימן שמ ס"ק מא, אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכב ענף ח, שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף ו, מחזה אליהו חלק א סימן ע אות ו ס"ק טז, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין חזון איש אורח חיים סימן סא ס"ק ב ד"ה ובקריעת המעטפה, ואבן ישראל חלק ז סימן טז ד"ה והנה הפר"ח וד"ה תבנא לדינא, שחולקים ומתירים לקרוע מעטפה באופן שלא תהיה ראויה לשימוש, כדי להוציא ממנה את המכתב. ועיין משנ"ב שמ מא, וחזון איש אורח חיים סימן סא ס"ק ב, שנייר שכותבים עליו מכתב ומקפלים אותו כך שישמש גם כמעטפה (תמונה 114) אסור לכל הדעות לפתוח, שכן קריעת המעטפה אינה מקלקלת אותה, אלא מתקנת אותה.
41. אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכב ענף ח, מחזה אליהו חלק א סימן ע סעיף ו ס"ק טז. ועיין מחזה אליהו שם, ופסקי תשובות שם לז, טעמים נוספים. ועיין באור הלכה סימן שמ סעיף יג ד"ה הנייר.

תמונה 114

פרק נז

הפעלת מכשירים חשמליים בשבת

עם המצאת מכשירי החשמל החלו הפוסקים לדון בשאלה האם הפעלתם מותרת בשבת. כולם הסכימו שהפעלת מכשיר חשמלי שיש בו חוט להט או גוף חימום, כגון תנור או נורת ליבון, אסורה מהתורה משום מלאכת מבעיר, כיוון שהיא נחשבת להדלקת אש¹. אולם לגבי הפעלת מכשירים חשמליים שאין בהם גוף חימום, כמו מאוורר או מקרר, נחלקו הפוסקים מהו תוקף האיסור ומה טעמו.

הראשון שהתייחס לשאלה זו היה רבי יצחק שמלקיש, מגדולי חכמי גליציה ורבה של לבוב. הוא סבר שהפעלת מכשיר חשמלי אסורה משום איסור מוליד. איסור מוליד הוא האיסור מדברי חכמים ליצור בשבת דבר חדש, והוא מובא בגמרא בכמה הקשרים: ריסוק קרח והפיכתו למים², הוצאת ניצוצות אש על ידי הקשת עצים או אבנים זה בזה³, ובישום

1. שו"ת מלמד להועיל אורח חיים חלק א סימן מט, עיין ציץ אליעזר חלק א סימן כ פרק ו ס"ק א וחלק יט סימן טו ס"ק ב, שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן יב אות א ד"ה ולכן, עמוד הימיני סימן כז, עיין חזון עובדיה חלק ו עמ' קה, אור לציון חלק ב פרק לו הערה טז, באהלה של תורה אורח חיים חלק ב סימן כג תשובה ב, פסקי תשובות רעז ד. עיין שו"ת אחיעזר חלק ג סימן ס.

2. שבת נא ב, שו"ע שכ ט.

3. ביצה לג א, שו"ע תקב א.

בגדים⁴. לפי רבי יצחק שמלקיש יצירת הכוח החשמלי בכלי היא הולדת דבר חדש, ולכן היא אסורה⁵.

פוסקים רבים הסכימו לדעה זו, והיא הייתה הדעה המקובלת בקרב הפוסקים בראשית התפתחות השימוש בחשמל⁶.

לאחר כמה עשרות שנים הוציא החזון איש את ספרו על הלכות שבת, וחידש שהפעלת מכשיר חשמלי אסורה מהתורה ולא מדרבנן. לדבריו, הזרמת החשמל בחוטים נחשבת כנתינת חיים בהם, ולכן היא נחשבת כבניית כלי והיא אסורה משום מלאכת בונה, וגם החיבור הפיזי של חלקי המעגל, שהופך אותם מחלקים נפרדים ליחידה אחת בעלת מהות חדשה, אסור משום מלאכת בונה, משום שאף שמבחינה מכנית חיבורם חלש, הוא נחשב חיבור משמעותי והוא אסור מהתורה⁷.

פוסקים רבים חלקו על החזון איש⁸. לדבריהם זרם החשמל העובר בחוטים אינו שונה מהותית מזרם של מים או של אוויר שעוברים בצינור, ואין לראות בו נתינת חיים בחוט החשמל⁹. בנוסף, לדבריהם זרימת החשמל בחוטים אינה מציאות יציבה, שכן היא תלויה במקור חשמל המזרים חשמל בכל רגע מחדש, ולכן היא אינה יכולה להיחשב כבניית כלי¹⁰. לדבריהם גם החיבור הפיזי של חלקי המעגל אינו אסור

4. ביצה כג א, רמ"א תקיא ד.

5. שו"ת בית יצחק יורה דעה חלק ב מפתחות והגהות (בסוף הספר) סימן לא.

6. אחיעזר חלק ד סימן ו, שו"ת מנחת אלעזר חלק ב סימן עב ד"ה אך בשבת, מנחת יצחק חלק ג סימן לח אות י, עיין חזון עובדיה יום טוב עמ' נג הערה פח, עיין מנחת אהבה חלק א פרק כד הערה 7.

7. עיין חזון איש אורח חיים סימן נ ס"ק ט ד"ה עוד וסימן קנו בהשמטות לסימן שיג מכתב שני.

8. ציץ אליעזר חלק יט סימן טו אות ב: "דבר זה שיהא בהדלקת חשמל חיוב משום בונה ובכיבוי משום סותר הוא חידוש שנתחדש בבית מדרשו של הגאון החזון איש ז"ל, אבל כל גדולי הפוסקים שלפניו שדנו בזה לא עלה על דעתם כלל לחשוב ולומר שיהא בכגון דא חיוב משום בונה וסותר", מנחת שלמה חלק א סימן יא, יביע אומר חלק ט אורח חיים סימן קח אות קפה: "דעת כל האחרונים אינה כן, דכלהו סבירא להו שאין בזה משום בונה או סותר, שלא כחידושו של החזון איש", שו"ת משנה הלכות חלק יא סימן רעב: "והאמת דגם בעיקר דין דהחזון ז"ל חלקו עליו האחרונים דאין בזה דין בניין וסתירה", פסקי תשובות סימן רעז הערה 33.

9. מנחת שלמה חלק א סימן יא אות ב.

10. מנחת שלמה חלק א סימן יא סוף אות ד. ועיין הגר"י אריאל שליט"א בתוך תחומין מא עמ' 19

משום מלאכת בונה, כיוון שהוא חיבור רפוי והוא עומד לחיבור ולניתוק תדיר¹¹.

דעה נוספת שהוזכרה אצל חלק מהפוסקים היא שהפעלת מכשיר חשמלי אסורה משום מלאכת מכה בפטיש¹², משום שמלאכה זו כוללת כל פעולה שיש בה יצירה והיא אינה כלולה באחת משלושים ושימונה המלאכות האחרות, וסגירת מעגל חשמלי נחשבת פעולה שיש בה יצירה, שכן היא מאפשרת פעולות גדולות ומשמעותיות¹³.

למעשה, לדעת רוב הפוסקים הפעלת מכשיר חשמלי אסורה מדברי חכמים¹⁴. עם זאת, כיוון שפוסקים רבים חוששים שהפעלתם אסורה מהתורה¹⁵, יש לחשוש לדעה זו, ורק במקום חולי אפשר להקל ולסמוך על הדעה שהפעלת מכשיר חשמלי אסורה רק מדברי חכמים¹⁶.

- ואילך, ובניין שבת (כהן) בונה פרק ז, וקרני אורה (תשפ"ד) חלק א עמ' 189 ואילך, ובית שבת עמ' 680, שביארו את מחלוקת החזון איש והגרש"ז איירבך.
11. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן יא אות ד.
12. משפטי עוזיאל חלק ג אורח חיים סימן לו אות ב, שו"ת מנחת אשר חלק א סימן ל.
13. שו"ת מנחת אשר חלק א סימן ל.
14. ציץ אליעזר חלק יט סימן טו אות ב, מנחת שלמה חלק א סימן יא, יביע אומר חלק ז אורח חיים סימן לו אות ג, אבן ישראל חלק ט סימן כב, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק מ הערה סו, דבר חברון חלק א סימן תכט, עיין באהלה של תורה חלק ב סימן כג שאלה א. ועיין מנחת שלמה חלק א סימן ט אות ב ד"ה ועדיין, ובניין שבת (כהן) בונה פרק ז עמ' ד"ה נמצא, שהזנת נתונים על דיסק אסורה מהתורה גם לדעת הגרש"ז איירבך.
15. אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן פד, אשרי האיש חלק ב פרק יט סעיף ס, שבט הלוי חלק ח סימן מז ד"ה מ"מ, חוט שני חלק ב עמ' רנב, מאמר מרדכי פרק קיח סעיף א, אור לציון חלק ב פרק מא הערה א. ועיין שו"ת מנחת אשר חלק א סימן ל ד"ה ולגופן: "כאילו בת קול יצאה מן השמיים שיש בזה [בהפעלת מכשיר חשמלי בשבת] חשש מלאכה דאורייתא".
16. אשרי האיש חלק ב פרק יט סעיף ס: "לצורך", עיין כתבי מהר"ם איררה עמ' 388, בשם הגרש"ז איירבך: "לצורך חולה", באהלה של תורה חלק ב סימן כג אות א: "לצורך גדול". עיין באהלה של תורה שם סימן כג פתיחה: "אלו שאלות הנוגעות לכלל ישראל, ורק גדולי הדור הם המוסמכים להכריע בהן". ועיין שו"ת מנחת אשר חלק א סימן ל: "כל מי שירצה להקל בזה [בהפעלת מכשיר חשמלי בשבת], הוציא עצמו מן הכלל", ועיין שם חלק ג סימן כה אות ג: "זה יותר ממאה שנה מאז חדר החשמל לכל בית וכו', נשמע וכו' קול המון כקול ש-די שקדושת השבת דורשת במפגיע הימנעות בכל צורה ודרך של סגירת מעגל חשמלי בשבת. ואף שרבים פלפלו ורבים יפלפלו בשאלה מה מלאכה יש בשימוש בחשמל וכו', לא מעלה איש על דעתו שיש צד להקל בזה למעשה, וכאילו בת קול יצאה מן השמיים היזהרו בקדושת השבת". עיין ישא יוסף אורח חיים חלק ג סימן עח אות ד, בשם החזון איש ובשם הגר"ח קנייבסקי, ואגרות משה אורח חיים

יש להוסיף שגם הפוסקים שסוברים שהפעלת מכשיר חשמלי אסורה רק מדרבנן התכוונו להפעלה מקרית של מכשיר בודד, אך הפעלת מכשירים חשמליים רבים פוגעת בצביון השבת, והיא אסורה מהתורה על פי דברי הרמב"ן שלהלן¹⁷. על הציווי "שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שִׁבְתָּ שַׁבָּתוֹן קָדֵשׁ לַה" ¹⁸ אומר הרמב"ן שיש להימנע בשבת גם מעשיית דברים שאינם מלאכה, אם הם שוללים מהשבת את מהותה כיום מנוחה אפשר, לדוגמה, לנהל חיי מסחר ענפים בשבת - למדוד, לשקול, לקנות, למכור ולהעביר סחורות ממקום למקום - בלי לעבור אף לא על מלאכה אחת משלושים ותשע המלאכות. אך מי שעושה כן עובר על הציווי "שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שִׁבְתָּ שַׁבָּתוֹן קָדֵשׁ לַה", שכן בכך הוא מבטל את השבת מלהיות יום מנוחה¹⁹.

דברים אלו מקבלים משנה תוקף בדורנו, שבו ההתפתחות הטכנולוגית מאפשרת לרוב בני האדם לבצע את מלאכתם בימות החול באמצעים טכנולוגיים. רק ההימנעות מהפעלת מכשירים חשמליים בשבת מאפשרת לשבת להיות יום מנוחה, להתנתק מטרדות החול, ולהפנות את הלב

חלק ד סימן פד אות ב, ואשרי האיש חלק ב פרק יט סעיף א, וחוט שני חלק א עמ' רה, ושמירת שבת כהלכתה פרק לח סעיף ז, שאסור לשנות עוצמת זרם חשמלי בשבת, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, והוסיף שלצורך חולה מותר לשנות עוצמת זרם חשמלי, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק לח הערה לג, בשם הגרש"ז אוירבך, שלאדם שסובל מכאב בטן חזק והרופא דורש לחמם את אזור בטנו, מותר להגביר או להחליש את הזרם בכך חשמלי שהופעל מערב שבת, אם הגברת הזרם לא גורמת לגוף החימום להיות אדום, ועיין מנחת שלמה חלק ב סימן כא אות ה, ויביע אומר חלק א אורח חיים סימן יט אות יט, וחוות בנימין חלק א סימן כו עמ' רטו, וספר צומת חלק א עמ' 82. • עיין ישא יוסף שם אות ג, בשם הגר"ש אלישיב, ומנחת אשר חלק א סימן לג, שמותר לגרום לשינוי זרם כשאין להגברת הזרם כל משמעות, ולכן מותר לעמוד סמוך למאוורר דולק אף שהדבר גורם להגברת הזרם במאוורר. • עיין אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן פה, וציץ אליעזר חלק ו סימן ו אות יג, ושמירת שבת כהלכתה פרק לד סעיף כח והערה כט, בשם הגרש"ז אוירבך, וחזון עובדיה חלק ה עמ' רמד, ומנחת יצחק חלק ב סימן קיב אות ה, שמותר לכבד שמיעה להשתמש במכשיר שמיעה המופעל לפני שבת, ועיין אשרי האיש פרק יט סעיף ג, וחוט שני חלק א עמ' רה, שחולקים ואוסרים לדבר עם אדם המרכיב מכשיר שמיעה, כיוון שהדיבור גורם להגברת זרם החשמל בו.

17. באהלה של תורה חלק ב סימן כג אות א.

18. שמות לא טו.

19. עיין רמב"ן ויקרא כג כד.

לתורה ולקדושה. מצוות "זכור את יום השבת לקדשו"²⁰ מתקיימת לא רק בהימנעות ממלאכה, אלא גם בשמירת האווירה המיוחדת של השבת²¹. לכן בזמננו יש לגדור גדרים כדי שלא יבואו חלילה להתיר הפעלת מכשירי חשמל בשבת, שאם לא כן תיהפך השבת לחול חלילה²²

הרמת מפסק אוטומטי זעיר

הרמת מפסק אוטומטי זעיר ('פיוז') אסורה מהתורה משום מלאכת מכה בפטיש, כיוון שהרמתו מתקנת את רשת החשמל, והוא לא נועד להדלקה ולכיבוי באופן תדיר²³.

20. שמות כ ח.

21. באהלה של תורה חלק ב סימן כג אות א, והגר"י אריאל שליט"א בקובץ המעין גיליון 210 עמ' 74. ועיין הלכה בימינו עמ' 166, ומכתב הגר"י אריאל שליט"א בתוך ספר בינת שבת עמ' 683.

22. עיין הגר"י אריאל שליט"א בקובץ המעין גיליון 210 עמ' 74.

23. שמירת שבת כהלכתה פרק יג סעיף לו והערה קכא, בשם הגרש"ז אוירבך, ופסקי תשובות סימן רעז הערה 32, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, שיש בזה חשש איסור דאורייתא.

פרק נח חיישנים

הפעלת מכשיר חשמלי המופעל על ידי חיישן

בשנים האחרונות נעשה נפוץ השימוש בחיישנים, ובמקומות רבים מותקנות מערכות המבוססות עליהם, כגון דלתות הנפתחות אוטומטית כאשר אדם מתקרב אליהן, ברזי מים הנפתחים בהושטת יד, מנורות הנדלקות בעת תזוזה, ומכשירים שונים המופעלים על ידי קול או מחיאת כף. הפעלת מכשיר חשמלי שמותקן בו חיישן – על ידי תנועת גוף או השמעת קול – נחשבת כהפעלה בידיים, והיא אסורה בשבת¹. לכן אסור להתקרב לדלת אוטומטית ולגרום לפתיחתה², אסור להושיט את היד לעבר ברז הנפתח בהושטת יד³, ואסור למחוא כף סמוך למנורת לילה הנדלקת בהשמעת קול⁴.

1. אגרות משה יורה דעה חלק א סוף סימן קעג, עיין שולחן שלמה (תשס"ב) סימן שכח סעיף ד הערה ל, חוט שני חלק א עמ' רד, ארחות שבת פרק כו סעיף כה.
2. שבט הלוי חלק ט סימן סט, מאמר מרדכי פרק קיח סעיף נח, חוט שני חלק א עמ' רד, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף סב, ילקוט יוסף (תשנ"ב) שבת חלק א עמ' שלב. • עיין ארחות שבת פרק כו סעיף כו, שאם גוי פתח דלת אוטומטית הפועלת על ידי חיישן תנועה מותר להיכנס או לצאת דרך הפתח, כיוון שמותר ליהנות ממלאכה שגוי עשה לצורך עצמו, ועיין ארחות שבת פרק כה הערה סב, בשם הגר"מ פיינשטיין, שאם יהודי פתח דלת אוטומטית באיסור אסור להיכנס או לצאת דרך הפתח, כיוון שאסור ליהנות ממלאכה שיהודי עשה בשבת, ועיין שם הערה סא, בשם הגר"ש אלישיב, שחולק, כיוון שההנאה אינה מדבר חיובי אלא מסילוק מניעה, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "אפשר לסמוך על הגר"ש אלישיב, אבל לסמוך על יהודי מחלל שבת יש בכך חשש לחילול השם".
3. מאמר מרדכי פרק קיח סעיף סג, צומת חלק ב עמ' 156. ועיין אשרי האיש חלק ב פרק יט סעיף יא, שאדם שצריך להתפנות, ולא יכול לעשות זאת בשום מקום אלא בשירותים שמותקנים בהם חיישנים אוטומטיים להדלקת התאורה ולהורדת המים – רשאי להתפנות בהם, כיוון שחכמים התירו לעבור על איסור דרבנן מפני כבוד הבריות, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
4. מאמר מרדכי פרק קיח סעיף סה.

הליכה מול חיישן תנועה המפעיל גוף תאורה

אחד השימושים הנפוצים בחיישני תנועה הוא בהפעלת גופי תאורה הנדלקים מעצמם כאשר אדם הולך לידם. ברור שאין ללכת במקום שבו מותקן גוף תאורה שהאדם מעוניין להפעיל אותו ונדלק אוטומטית כשהוא מתקרב אליו, כגון שהוא התקין בכניסה לביתו או בחדר המדרגות⁵. השאלה היא האם מותר לאדם ללכת לתומו במקום שבו מותקן גוף תאורה שהוא אינו מעוניין בהפעלתו, כגון הליכה ברחוב שגורמת להפעלת גוף תאורה בכניסה לבית אחד השכנים.

הדין הוא שאם יש לאדם תועלת מהדלקת התאורה, כגון שהמקום חשוך והתאורה מסייעת לו לא להיתקל באבנים או במכשולים, אסור לו ללכת באותו מקום⁶. אך אם אין לו תועלת מהדלקת התאורה, לכתחילה עליו לבחור דרך חלופית כדי להימנע מהדלקת התאורה, אך אם אין דרך אחרת מותר לו ללכת באותו מקום⁷, כיוון שהוא אינו מתכוון להדלקת התאורה ואינו נהנה ממנה, ובמקום צורך אפשר לצרף שתי סברות היתר – סברת מיעוט הפוסקים שמותר לעשות פעולה לשם מטרה מותרת – אף שהיא תגרום למלאכה אסורה, כל עוד האדם אינו מעוניין במטרה האסורה ואין לו תועלת בה ('פסיק רישיה דלא ניחא ליה'). והסברה שמעשה ההדלקה אינו מיוחס להולך, כיוון שהוא הולך לתומו ואינו מתכוון להפעיל את התאורה, וגם אין לו תועלת ממנה⁸.

5. חוט שני חלק א עמ' רד, שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף סה, ארחות שבת פרק כו סעיף כח. ועיין שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק ב סימן קעז.

6. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף סה.

7. מאמר מרדכי פרק קיח סעיף ג. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף סו: "מן הראוי להחמיר ולא לעבור שם גם אם אין לו כל אפשרות אחרת".

8. עיין שו"ת חשב האפוד חלק ג סימן פג, עיין מאמר מרדכי פרק קיח הערה מג (בעניין הליכה ברחוב שמותקנת בו מצלמה שמופעלת כאשר עוברים ברחוב): "יש להיזהר מלעבור שם בשבת, אומנם במקום שאי אפשר להיזהר מותר לעבור שם בשבת כיוון שבפסיק רישיה דלא ניחא ליה נחלקו הראשונים. דעת הערוך שמותר, ודעת רוב הראשונים שאסור מדרבנן, וכן פסק השו"ע, ומכל מקום יש לצרף את שיטת הערוך. ועוד יש לומר שאדם ההולך ברחוב אינו בכלל עושה מלאכה, כיון שאינו מתכוון לכך כלל וכו', ועוד יש לומר כיון דהוי מילתא דרבנן ואי אפשר להיזהר לא גזרו בכהאי גוונא וכו'". ועיין ארחות שבת פרק כו סעיף לא והערה מד, בשם הגר"ש אלישיב, הגר"ש ווזנר, והגר"נ קרליץ: "ההולך ברחוב ויודע שבעבורו ליד כניסה לבנין מסוים

מצלמות אבטחה

מותר ללכת במקום שמצולם במצלמה אף שבהליכה זו נוצרת על גבי מסך תמונה של ההולך,⁹ כיוון שהאדם הולך כדרכו ואין כוונתו ליצור

יידלק אור ואין בדעתו להיכנס לשם אלא הולך הוא לדרכו, מן הדין אין בזה איסור, כיוון שהאדם אינו מעוניין באור הזה כלל, ואין לו קשר ישיר למלאכה אלא היא נפעלת בריחוק ממנו, ואין כאן תועלת המיוחסת אליו כלל, אין זו מלאכת מחשבת וכו', והוא יסוד גדול ודק העיין במלאכות שבת, ויש להיזהר מלדמות בזה מילתא למילתא אלא בהסכמת גדולי ההוראה, ועיין שבת הלוי חלק ט סימן סט, כעין זה. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף סו והערה קפ, בשם הגרש"ז אוירבך: "מן הראוי להחמיר ולא לעבור שם גם אם אין לו כל אפשרות אחרת להגיע למקום הרצוי לו". ועיין צומת חלק ב עמ' 213: "יש להימנע ממעבר ליד גופי תאורה כאלה גם כשהדבר נעשה ללא כוונה להדליק ואף ללא הנאה. בשעת הדחק, כשאין דרך אחרת, יש מקום להתיר, ובלבד שאכן אין כוונה ואין הנאה". • עיין אשרי האיש חלק ב פרק יט אות י, שאדם שנקלע לחדר שמוחק בו חישן הגורם לכיבוי האור בעת היציאה מן החדר - אינו רשאי לצאת ממנו, ועיין חוט שני חלק א עמ' רד, שמסתפק אם יש להתיר את היציאה כאשר ההישארות בחדר עד מוצאי שבת כרוכה בצער, כיוון שאין כוונת האדם לכבות את האור, ואין לו תועלת מהכיבוי ('פסיק רישיה דלא ניחא ליה'), ועיין אשרי האיש שם אות יא, שבשירותים יש להקל, כיוון שהשהות בשירותים כל השבת כרוכה בצער רב, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף סה ופרק לב סעיף מג.

9. שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף סד והערה קעה, בשם הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז אוירבך, חזון עובדיה חלק ו עמ' קנא, בצל החכמה חלק ו סימן סה ס"ק ב, חוט שני חלק ד עמ' קסז, תשובות והנהגות חלק ו סימן צה, דבר חברון חלק ה סימן פא, שמע שלמה חלק ו סימן ג. ועיין ישא יוסף אורח חיים חלק א סימן עח, בשם הגר"ש אלישיב, שחולק, ועיין ארחות שבת פרק טו הערה נה, בשם הגר"ש אלישיב, שיש להקל בזה במקום הצורך. ביתר ביאור: עיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה קעה, בשם הגרש"ז אוירבך, שטעם ההיתר ללכת במקום שמצולם במצלמה הוא "כי אין כאן כל כתיבה, ורק גלי זרם החשמל הם שגורמים לתמונה להיווצר, וגם כיוון שכל כוונתו רק מטעמי בטיחות, ודאי דאין לחוש לאסור", וכעין זה במאמר מרדכי פרק קיח סעיף נא והערה לח, ולפי זה כתב השמירת שבת כהלכתה שם: "אומנם אם התמונה נשמרת בתוך מנגנון המצלמה, ישתדל לא לעבור דרכה", וכעין זה במאמר מרדכי שם סעיף נג (ועיין צומת חלק ב עמ' 223, שבזמנו רוב ככל המצלמות מחוברות למערכות השומרות את הצילומים בזיכרון). ועיין חזון עובדיה חלק ו עמ' קנה ואילך, וחוט שני חלק ד עמ' קסו, וש"ת דבר חברון חלק ה (בארבעת חלקי שו"ע) סימן פא, ושמע שלמה חלק ו סימן ג, שטעם ההיתר הוא משום שאין לייחס את הפעולה הנעשית על ידי המצלמה לאדם ההולך כדרכו, ולפי דבריהם אין לחלק בין מצלמה שהתמונה הנקלטת בה נשמרת בזיכרון, למצלמה שהתמונה הנקלטת בה אינה נשמרת בזיכרון, ועיין חזון עובדיה שם, ושמע שלמה שם, טעמים נוספים להתיר. • עיין מאור השבת חלק ד עמ' קצט, בשם הגר"מ פיינשטיין, וש"ת באר משה חלק ז קונטרס עלעקטריק ב סימן כא, ורבבות אפרים חלק ג סימן רמז, ומנחת איש חלק ב פרק לו סעיף קו, שבמקום צורך מותר להתקין מצלמת אבטחה המצלמת בשבת, ועיין צומת חלק ב עמ' 226, שיש לדאוג לכך שהמצלמה תצלם בריציפות, ולא תופעל מכניסת אדם לסביבתה או תתמקד

תמונה, וגם אין לו עניין בה¹⁰. דין זה קל יותר מהליכה במקום שיש בו חיישן המפעיל גוף תאורה, כיוון שבהפעלת גוף תאורה התוצאה האסורה ניכרת להולך, אך בהליכה במקום שמצולם במצלמה התוצאה האסורה אינה ניכרת לו, ולכן הדעת נותנת שאין לייחס לו את התוצאה. משום כך אדם שנדרש לעבור במקום שמצולם במצלמה יכול לעבור בו ואין הוא צריך לחפש דרך חלופית, אך אדם שנדרש לעבור במקום שיש בו חיישן תנועה המפעיל גוף תאורה, לכתחילה צריך לחפש דרך חלופית כמבואר לעיל¹¹.

הדלקת נורות חיווי של מערכות אזעקה

במערכות אזעקה מותקנים חיישני תנועה, שתפקידם לזהות תנועה במרחב. לעיתים כאשר החיישן מזהה תנועה נדלקת נורת חיווי קטנה,

בו בעת מעברו, ועיין שו"ת מעשה חושב חלק ח סימן א. ועיין בצל החכמה חלק ו סימן סה ס"ק ב, ותשובות והנהגות חלק ב סימן קפט, שמותר להיכנס לבניין שמוצבת בפתחו מצלמה המציגה את הנכנסים ושומר גוי פותח את הדלת על פי התמונה שהוא רואה, שכן תמונה זו אינה נחשבת לכתיבה אלא להשתקפות של האדם, כדוגמת תמונתו של אדם הניצב מול מראה ונראה בה, ועיין ארחות שבת פרק טו הערה נה, בשם הגר"ש אלישיב, ושבת הלוי חלק י סימן ס, חוט שני חלק ד עמ' קסז, שחולקים, ועיין צומת חלק ב עמ' 224-225, וקרני אורה (תשפ"ד) נספח למאורי אש השלם חלק א עמ' 468 וחלק ב עמ' 667. • עיין חוט שני מזוה וברכות עמ' שעח, ותשובות אביגדר הלוי עמ' שכד, שאסור להפעיל לפני שבת מצלמה שתצלם אירוע שעתיד להתרחש בשבת. • עיין שו"ת אבני דרך חלק ו סימן נו, בשם הגר"י אריאל שליט"א, שיש להימנע מלהשתמש בתמונות שצולמו בשבת במצלמות אבטחה, כיוון שהדבר עלול לגרום לכך שאנשים יפעילו מצלמות בערב שבת לצלם אירועים בשבת, ועיין שם, בשם הגר"ד ליאור שליט"א, שחולק. • עיין מאמר מרדכי פרק קיח סעיף נט, ושמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף סז, וארחות שבת פרק כו סעיף לז, שאדם שצריך לעבור בשער בידוק לגילוי מתכות ללא התקן שבת, יסיר את כל חפצי המתכת מן הגוף ומהבגדים לפי המעבר, ועיין ארחות שבת שם הערה נד, שאין צורך להסיר חלקי מתכת קטנים כגון אבזם חגורה, כיוון שהם אינם מפעילים את מערכת ההתראה, אלא רק גורמים לשינוי קל בזרם החשמל שאין לו כל משמעות.

10. עיין חוט שני חלק ד עמ' קסו, עיין שו"ת דבר חברון חלק ה (בארבעת חלקי שו"ע) סימן פא, ארחות שבת פרק טו הערה נה. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה קעו, ומאמר מרדכי פרק קיח סעיפים נא-נד.

11. עיין חוט שני חלק ד עמ' קסו. ועיין רב פעלים חלק א אורח חיים סוף סימן כג ד"ה ועוד נ"ל בס"ד. והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "יש הבדל נוסף: כאשר אדם גורם להפעלת חיישן הוא סוגר מעגל חשמלי, אך מצלמה פועלת כל הזמן, וכאשר אדם עובר לידה יש אולי הגברה של זרם, אך אין סגירת מעגל חשמלי".

והדבר מתרחש גם כאשר מערכת האזעקה אינה דרוכה. נמצא שכאשר אדם הולך בסביבת החיישן בשבת הוא גורם להדלקת נורת החיווי. לכתחילה יש לנטרל את נורות החיווי או לכסות את החיישנים לפני שבת, כדי לא לגרום להדלקת הנורות¹², אך אדם ששכח לעשות זאת רשאי ללכת בסביבת החיישנים אף שהליכתו תגרום להדלקת הנורה¹³, כיוון שאין כוונתו לכך ('אינו מתכוון'), ואין לו תועלת מכך ('פסיק רישיה דלא ניחא ליה'). בנוסף לכך יש מקום לומר שהדלקת הנורה אינה מיוחסת אליו, כיוון שהוא הולך כדרכו, בלא כוונה להדליק את הנורה ובלא הנאה מהדלקתה¹⁴.

12. קדושת השבת (הררי) חלק א עמ' קב, בשם הגר"ש אלישיב, עיין מאמר מרדכי פרק קיח סעיף נה, ספר צומת חלק ב עמ' 243.

13. עיין מאמר מרדכי פרק קיח סעיף נו: "יש להיזהר מלעבור שם, אך במקום צורך יש להקל", ספר צומת חלק ב עמ' 243. ועיין שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק א סימן תלב.

14. עיין מאמר מרדכי פרק קיח הערה מה.

פרק נט

שימוש במקרר ובשעון שבת

פתיחת מקרר בשבת

עם המצאת המקררים החשמליים התעוררה שאלה האם מותר להשתמש בהם בשבת. במהלך השנים הלכה הטכנולוגיה והשתכללה, ודגמי המקררים השתנו בהתאם, שינוי שהשפיע גם על הדיון ההלכתי בעניינם. נעסוק תחילה בדינם של המקררים הישנים, ואחר כך בדינם של המקררים המצויים בזמננו.

כבר במקררים הישנים הותקנה נורה שנדלקה בעת פתיחת דלת המקרר כדי להאיר את תכולתו. משום כך הסכימו הפוסקים שפתיחת דלת מקרר אסורה בשבת¹. השאלה שנידונה בפוסקים היא האם לאחר נטרול הנורה מותר לפתוח את דלת המקרר. הסברה לאסור היא שבמקררים מותקן וסת חום (תרמוסטט) השולט על פעולת המדחס - כאשר טמפרטורת המקרר עולה מעבר לטווח הרצוי, וסת החום מפעיל את המדחס; וכשהיא יורדת, הוא מפסיק את פעולתו. פתיחת הדלת גורמת לאוויר חם להיכנס אל חלל המקרר, ואם באותו זמן המדחס אינו עובד - פתיחת הדלת גורמת בעקיפין להפעלתו².

יש סוברים שאף על פי כן פתיחת הדלת מותרת³, כיוון שהאדם אינו מכניס את האוויר למקרר בידיו, אלא רק פותח את הדלת, והאוויר החם

1. שמירת שבת כהלכתה פרק י' סעיף יד.

2. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן י' הקדמה ד"ה לתועלת המעינים.

3. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן י' ד"ה סוף דבר, ציץ אליעזר חלק יב סימן צב, חזון עובדיה חלק

נכנס למקרר מאליו. בנוסף לכך השפעת האוויר החם על וסת החום אינה מיידית, אלא מתרחשת לאחר זמן. צירוף שתי עובדות אלו מחשיב את הפעלת המדחס כפעולה שנעשית בגרמא, ולא ישירות על ידי האדם⁴. עשיית מלאכה בגרמא אסורה בדרך כלל, אך במקרה זה היא מותרת, כיוון שלדעת רוב הפוסקים הפעלת המדחס אסורה רק מדרבנן⁵, ובנוסף לכך פתיחת הדלת נעשית כדי להכניס מוצרים למקרר או להוציאם, ולא כדי להכניס אוויר חם למקרר. ולא זו בלבד שאין כוונת האדם להכניס אוויר חם למקרר, אלא שגם לא נוח לו בכך ('פסיק רישיה דלא ניחא ליה')⁶.

ויש חולקים, וסוברים שאסור לפתוח את דלת המקרר בשעה שהמדחס אינו עובד⁷, מחשש שפתיחתה תגרום לכך שהמדחס יופעל תוך זמן קצר⁸. לדעתם הפעלת המדחס אינה נחשבת פעולה הנעשית בגרמא, כיוון שמייד עם פתיחת הדלת נכנס אוויר חם לחלל המקרר ומתחיל לחמם את וסת החום. ואף שהמדחס מתחיל לפעול רק לאחר זמן מה, אין זה מחשיב את הפעולה כפעולה הנעשית בגרמא. הדבר דומה ליריית חץ שנע לאט, פוגע בגוף בעל חיים, וחודר לתוכו באיטיות עד שהוא ממיתו. אף שהמוות מתרחש לאחר זמן, יריית החץ נחשבת הריגה

1 עמ' קטז: "מן הדין מותר וכו', אך יותר נכון שלא לפתוח אלא בשעה שהמנוע פועל" (ועיין הלכה ברורה חלק יז סימן רעז סעיף ל' עמ' רלט: "ואאמור מרן זצוק"ל היה מורה בשיעוריו להקל לפתוח את דלת המקרר אפילו לכתחילה, והורה כן גם לבני ביתו, אלא שהיה מחמיר על עצמו בזה"). אור לציון חלק ב פרק מא שאלה ב: "מעיקר הדין מותר גם כשהמנוע לא פועל, וטוב להחמיר לפתוח רק כשפועל, או זמן קצר אחר שפסק".

4. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן י ס"ק י ד"ה ועוד נלענ"ד.

5. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן י ס"ק י ד"ה ומעתה.

6. עיין שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן י ס"ק ד, וס"ק י ד"ה אולם, ועיין שם שהרחיב בעניין.

7. חוט שני חלק א עמ' קצט, בשם החזון איש, עיין ישכיל עבדי חלק ה סימן לו, עיין מנחת יצחק חלק ב סימן טז ס"ק יח, עיין אשרי האיש חלק ב פרק יט סעיף מו, עיין מאמר מרדכי פרק קיח הערה יז, תשובות והנהגות חלק א סימן רכ. ועיין שו"ת הר צבי אורח חיים סימן קנא, ואגרות משה אורח חיים חלק ב סימן סח.

8. אשרי האיש חלק ב פרק יט סעיף מו, ושבות יצחק (בגדרי איסור יצירת זרם) עמ' קיב, בשם הגרי"ש אלישיב: "גם אם התרמוסטט מפעיל כעבור דקה יש להניח שזה מכוח ראשון שלו". ועיין חוט שני חלק א עמ' קצט: "אם על ידי פתיחתו יתחיל המנוע לפעול מייד, יש בזה חשש איסור דאורייתא, ואם המנוע לא יתחיל לפעול מייד אין בזה איסור דאורייתא, אך אסור מדרבנן".

בידיים. כך גם כאן, אף שהמדחס מתחיל לפעול לאחר זמן מה, הפעלתו נחשבת פעולה הנעשית בידיים⁹.

ההלכה נפסקה כדעה הראשונה, ולכן פתיחת דלת מקרר ישן מותרת בתנאי שהיא אינה גורמת להדלקת נורה¹⁰.

מערכות נוספות במקרר

עם התפתחות הטכנולוגיה נוספו למקררים מגנונים שונים, ושניים מהם משמעותיים מבחינת השימוש במקרר בשבת: האחד – כיבוי אוטומטי של המאוורר הפנימי בעת פתיחת הדלת, שמטרתו למנוע בריחת אוויר קר, והשני – מגנון התראה המופעל מייד עם פתיחת הדלת, המשמיע צפצוף כאשר דלת המקרר נותרת פתוחה במשך זמן מה. שינויים אלו גררו שינוי בדין פתיחת המקרר בשבת, וההיתר לכך הותנה בכך שגם מערכות אלו ינוטרלו לפני שבת במתג מיוחד¹¹.

מקררים בעלי פיקוד דיגיטלי

במהלך השנים שוכללו המקררים עוד יותר, וכיום, בנוסף לכיבוי האוטומטי של המאוורר ולמגנון ההתראה, מותקנת בהם בדרך כלל גם מערכת פיקוד דיגיטלית שמתבססת על חיישנים המזהים את מצבו של המקרר. פתיחת הדלת מפעילה את החיישנים, החיישנים מעבירים אל יחידת הפיקוד המרכזית מידע על השינויים שחלו בעקבות פתיחת הדלת, ומידע זה משמש לקביעת זמני ההפעלה של מערכות שונות, כגון מערכות קירור והפשרה. פתיחת מקררים אלו אסורה בשבת, וכדי להתירה יש להתקין במקרר התקן שבת המאושר על ידי מכון הלכתי מוסמך¹².

9. שבות יצחק (בגדרי איסור יצירת זרם) עמ' קיב, בשם הגר"ש אלישיב.

10. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

11. עיין מאמר מרדכי פרק קיח הערה יד, ושמירת שבת כהלכתה פרק י סעיף יד, ותשובות והנהגות כרך א סימן רכ ד"ה ודע, ופסקי תשובות רעז ו ד"ה ולאחרונה, וספר צומת חלק א עמ' 145.

12. מאמר מרדכי פרק קיח סעיף טז, ספר צומת חלק א עמ' 154, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.

שימוש במתקן מים קרים (קולר)

מוותר להשתמש במתקן מים קרים אף שפתיחת הברז עלולה לגרום להפעלת המדחס¹³, כיוון שכוונת האדם היא להוציא מים, ולא להפעיל את המדחס ('אינו מתכוון'), וייתכן שפתיחת הברז לא תגרום להפעלתו ('אינו פסיק רישיה')¹⁴. אך אם הוצאת המים נעשית בלחיצה על כפתור חשמלי, או שיש במתקן מערכות חשמליות שמופעלות בזמן הוצאת המים, אסור להשתמש בו בשבת¹⁵.

מקור ששכחו להעבירו למצב שבת

לעיתים קורה ששוכחים להעביר את המקור למצב שבת, ובמצב זה מותר לומר לגוי לפתוח את דלת המקור. ואף שאסור לומר לגוי לעשות מלאכה בשבת, במקרה זה הדבר מותר, כיוון שכוונת הגוי בפתיחת הדלת

• עיין גילוי דעת של הגר"ל שטיינמן, הגר"ש ווזנר, הגר"נ קרליץ, הגר"ח קנייבסקי והגר"ש בעדני, בתוך קובץ בית הלל חלק נ עמ' ריד, שאסור לגרום לרישום דיגיטלי של השינויים שחלו בעקבות פתיחת דלת המקור אף כשאין ברישום כל תועלת, ולכן כדי להתיר פתיחת מקור עם חיישנים בשבת לא די לבטל את הקשר בין הרישומים הדיגיטליים למערכות שבמקור, אלא יש לבטל את כל פעילות החיישנים המושפעים מפתיחת המקור, כך שבעקבות הפתיחה לא ייווצר שום רישום דיגיטלי, ועיין מנחת אשר חלק א סימן לב, וחלק ב סימן לג אות ב, שחולק וסובר שמותר לגרום ליצירת רישום דיגיטלי שאינו מורגש בחושים ואין בו תועלת, ועיין ספר צומת חלק א עמ' 154, שלפי דבריו די לבטל את הקשר בין הרישומים הדיגיטליים למערכות במקור, ואין צורך לבטל את עצם פעילות החיישנים, כיוון שלאחר ביטול הקשר בין החיישנים למערכות המקור אין לרישומים הדיגיטליים כל משמעות. ועיין ספר צומת חלק א עמ' 154, שישנם התקני שבת המבוססים על הדעה הראשונה, וישנם התקני שבת המבוססים על הדעה השנייה. ועיין שו"ת נחלת לוי חלק ג סימן טו עמ' צד ד"ה אולם, וקובץ ישורון גיליון לו עמ' תרמב, ושו"ת מנחת אשר חלק א סימן לב וחלק ב סימן לג אות ב.

13. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק י סעיף יג, וארחות שבת פרק כו סעיף יג, והערה 10, עלוני ממרא גיליון 108 עמ' 144, בשם הגר"ד ליאור שליט"א. ועיין מאמר מרדכי פרק קיח סעיף כה, שחולק, ועיין גיליון הלכות מים חיים (שבת) עמ' 63, בשם הגר"נ קרליץ, שאף אלו שנהגים לפתוח את המקור בשבת אינם רשאים להשתמש במתקן מים קרים, כיוון שהוצאת המים בוודאי תגרום להפעלת המדחס, ועיין צומת חלק א עמ' 255.

14. שמירת שבת כהלכתה פרק י סעיף יג, וארחות שבת פרק כו סעיף יג, קובץ אלוני ממרא גיליון 108 עמ' 144, בשם הגר"ד ליאור שליט"א. ועיין מאמר מרדכי פרק קיח סעיף כה, וגיליון הלכות מים חיים שבת עמ' 63, בשם הגר"נ קרליץ, וצומת חלק א עמ' 255, שחולקים.

15. ארחות שבת פרק כו סעיף יג.

היא לא להדליק את הנורה, אלא לאפשר את הוצאת המוצרים מהמקרר, ומותר לומר לגוי לעשות פעולה לשם תכלית מותרת, אף אם תוך כדי הפעולה תיעשה מלאכה אסורה¹⁶. כאשר אין גוי בקרבת מקום מותר לומר לילד קטן שאינו מודע לכך שפתיחת הדלת תדליק את הנורה, שיש במקרר מאכל שהוא רוצה בו, והוא יפתח את הדלת ויטול את המאכל. הדבר מותר כיוון שפתיחת הדלת במצב זה אסורה רק מדרבנן, ומותר לקטן לעבור על איסור דרבנן לצורך עצמו. לאחר שהקטן פתח את הדלת, מותר להוציא מהמקרר את שאר המאכלים הנצרכים¹⁷.

16. אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן סח, חזון עובדיה חלק ו עמ' קיג, אור לציון חלק ב פרק מא שאלה ג, שמירת שבת כהלכתה פרק לא סעיף א. • עיין אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן סח, שבמקום צורך גדול מותר לומר לגוי שיפעיל את מצב השבת. • עיין שמירת שבת כהלכתה פרק י סעיף יד, שבמקרים החדישים אין היתר להוציא את התקע מהשקע בשעה שהמקרר אינו פועל, כיוון שיש בהם מערכות שפועלות כל הזמן.

17. שמירת שבת כהלכתה פרק י הערה מא, בשם הגרש"ז אוירבך, אור לציון חלק ב פרק מא הערה ג: בשעת הדחק, וליוצאי אשכנז אף שלא בשעת הדחק, חוט שני חלק א עמ' רב: בקטן שלא הגיע לחינוך, הלכה ברורה חלק יז סימן רעז סעיף ל עמ' רמ: יש מתירים, קובץ אליבא דהלכתא גיליון עא עמ' כב, בשם הגר"ם שטרנבוך שליט"א. ביתר ביאור: עיין באור הלכה שמג א ד"ה מדברי סופרים, בשם הרשב"א ורבי עקיבא איגר, שמוותר לקטן לעבור על איסור דרבנן לצורך עצמו, ועיין באור הלכה שם, שהשלחן ערוך חולק על כך, ועיין אור לציון שם: "ואף שמרן לא פסק כדעת הרשב"א, מכל מקום כאן שאינו מתכוין ולא נחא ליה, אף דהוי פסיק רישיה, יש לצרף להתיר בשעת הדחק", (ועיין מכתב הגרש"ז אוירבך בתוך מאורי אש השלם חלק ב עמ' תרלז, ויביע אומר חלק ט סימן קח אות קפז, שחולקים וסוברים שהדלקת הנורה נחשבת פסיק רישיה דנחא ליה), ועיין שו"ת אוצרות יוסף בתוך הלכה ברורה חלק יז סימן ב עמ' כ, בשם הגר"א אהרן דגן, "שאם המנורה הנדלקת במקרה היא נורת לד, שאיסור הדלקתה אינו אלא מדרבנן, יש לומר דשרי לקטן שעושה לצורך עצמו, דהא הוי פסיק רישיה בדרבנן, שנחלקו בו הפוסקים אי שרי, ובקטן יש להקל, בצירוף שיטת הראשונים הסוברים דבאיסורא דרבנן שרי למספי ליה בידיים". • עיין דור המלקטים (תשע"ו) חלק ו עמ' 3863, בשם הגר"ם פיינשטיין, ומנוחת אהבה חלק א פרק כד סעיף כ, שאם יש ספק אם מצב השבת הופעל מותר לפתוח את דלת המקרר, כדין ספק פסיק רישיה לשעבר (עיין פרק סב), ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק י סעיף טו: "יש מקום להקל לפתוח את המקרר, ויש מן הפוסקים שמחמירים בדבר", ועיין שו"ת נשמת שבת (בעניני עלעקטער) סימן מב: "על ידי שינוי יש להקל", ועיין הלכה ברורה חלק יז סימן רעז סעיף ל עמ' רמ, שמתיר כאשר הנורה שבמקרר היא נורת לָד, ועיין ארחות שבת פרק כו סעיף יב, שחולק, כיוון שיש לחשוש לדעה שספק פסיק רישיה לשעבר אסור, ולדעה שהדלקת הנורה על ידי פתיחת דלת המקרר אינה נחשבת אינו מתכוון, ועיין שו"ת רבבות אפרים חלק ז סימן קו, שאוסר, וצריך ביאור אם דעתו לאסור גם כאשר הנורה שבמקרר היא נורת לָד, ועיין שמירת שבת כהלכתה שם הערה מה, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "הגרש"ז חשש שיש לנורה חזקת דולקת, וייתכן שבנורת לָד היה מתיר. עדיף לפתוח על ידי קטן".

לאחר פתיחת המקרר אסור לסגור את הדלת, כיוון שסגירתה תכבה את התאורה¹⁸. הפתרון הטוב ביותר לכך הוא להניח מגבת על דלת המקרר, כדי שהדלת לא תיסגר לגמרי, וכך הנורה לא תידלק ותיכבה בכל פעם שיתחוו את הדלת ויסגרו אותה¹⁹. בדרך זו אפשר להשתמש במקרר במשך השבת בלי לחזור בכל פעם ולבקש מגוי לפתוח את הדלת.

הפעלת מכשיר חשמלי בשבת באמצעות שעון שבת

מוותר לכוון שעון שבת בערב שבת כדי שבמהלך השבת הוא ידליק או יכבה מכשיר חשמלי כגון פלטה, מזגן או תאורה. ואף שהפעלת השעון גורמת לכך שתיעשה מלאכה בשבת, אין בכך כל איסור כיוון שמותר לעשות בערב שבת פעולה שתגרום לעשיית מלאכה בשבת²⁰. אך אין להפעיל באמצעות שעון שבת מכשיר שמשמיע קול, כגון רדיו ומערכת סטריאו²¹, כפי שיבואר בעזרת ה' בהלכות ערב שבת.

הקדמת שעת ההדלקה והכיבוי או איחורה

אסור להזיז בשבת את שיני השעון כדי להקדים את שעת ההדלקה או הכיבוי של המכשיר החשמלי²². ואף שהזזת השיניים אינה מדליקה או

18. אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן סח, חזון עובדיה חלק ו עמ' קיג.

19. חזון עובדיה חלק ו עמ' קטו, ארחות שבת פרק כו סעיף יא. • עיין חזון עובדיה שם, שאם אי אפשר להניח מגבת על דלת המקרר, כגון שהאוכל שבמקרר יתקלקל, מותר לסגור את דלת המקרר בשינוי, או לומר לקטן לעשות זאת (עיין שו"ת אוצרות יוסף בתוך הלכה ברורה חלק יז עמ' כא), ועיין אז נדברו חלק ג סימן כט אות ב, שחולק, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק י הערה מח. ועיין חזון עובדיה שם, שמותר לעזוב את הדלת והיא תיסגר מאליה, כיוון שכיבוי התאורה בצורה זו נחשב כיבוי בגרמא, ועיין ארחות שבת פרק כו סעיף טז, שחולקים. • עיין אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן סח, שבמקום צורך גדול מותר לומר לגוי שיפעיל את מצב השבת.

20. חזון עובדיה חלק א עמ' קמ, מאמר מרדכי פרק קיח סעיף ה, שמירת שבת כהלכתה פרק יג סעיף כו.

21. חזון עובדיה חלק ה עמ' רלח, מאמר מרדכי פרק קיח סעיף יג.

22. עיין שו"ת מנחת שלמה חלק ב סימן כג אות ב (ועיין ארחות שבת פרק כו הערה כו), יביע אומר חלק ג אורח חיים סימן יח אות ח, שמירת שבת כהלכתה פרק יג סעיף כח. • עיין יביע אומר שם,

מכבה את המכשיר, אלא רק גורמת לכך שהוא יידלק או ייכבה לאחר זמן, עשיית מלאכה בצורה כזו נחשבת עשייה בגרמא, והיא אסורה בשבת²³. אומנם **לאחר** את זמן ההדלקה או הכיבוי מותר²⁴, כיוון שהזזת השיניים אינה גורמת להדלקת המכשיר או לכיבוי, אלא רק מעכבת אותן²⁵, אך אין לעשות זאת סמוך למועד ההדלקה או הכיבוי, כיוון שבזמן זה כל נגיעה בשעון השבת עלולה לגרום לכיבוי המכשיר או להדלקתו²⁶.

ההיתר ל**אחר** את זמן ההדלקה או הכיבוי נאמר רק בשעון שבת מכני, שבו שינוי הזמנים נעשה באמצעות הזזת שיניים. אך בשעון שבת דיגיטלי אין לשנות בשבת את זמני ההפעלה בשום מצב, כיוון שכל שינוי כרוך בהפעלת מעגלים חשמליים²⁷.

ושמירת שבת כהלכתה שם סעיף לג והערה קא, שלצורך חולה, לצורך מצווה או לצורך גדול, מותר להקדים את זמן ההדלקה והכיבוי. ועיין להלן, שיש פוסקים שחולקים ואוסרים עשיית כל שינוי בשעון השבת.

23. עיין רמ"א שלד כב, וביע אומר חלק ג אורח חיים סימן יח אות ז-ח, שמירת שבת כהלכתה פרק יג סעיף כח. ועיין פרק סו.

24. יביע אומר שם, שמירת שבת כהלכתה שם. ועיין שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן י אות ג, ושמירת שבת כהלכתה פרק יג סעיף ל, שמותר להקדים את שעת הכיבוי העתידית אם כעת השעון מכובה והוא עתיד להידלק ולשוב ולהיכבות, וכן מותר להקדים את שעת ההדלקה העתידית אם כעת השעון דולק והוא עתיד להיכבות ולהידלק שוב.

25. עיין שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן יג, עיין יביע אומר חלק ג אורח חיים סימן יח אות א, שמירת שבת כהלכתה פרק יג הערה ק. ועיין אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן מז אות ד, ואשרי האיש חלק ב פרק יט סעיף לא, וחוט שני חלק א עמ' רד, ומאור השבת חלק ד עמ' שנה, בשם הגר"ש ווזנר, ומאמר מרדכי פרק קיח סעיפים ג-ד, ואור לציון חלק ג פרק כ הערה יא, שחולקים ואוסרים לעשות כל שינוי בשעון שבת. ועיין אז נדברו חלק ח סימן לב, ומאמר מרדכי פרק קי הערה מז, שהארכת זמן ההדלקה נחשבת כנתינת שמן בנר, שאסורה. • עיין אשרי האיש חלק ב פרק יט סעיף לא, ומאמר מרדכי פרק קיח סעיף ו, ואז נדברו חלק ח סימן לב, שהזזת השיניים של שעון השבת אסורה גם משום איסור מוקצה. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כג הערה עה, בשם הגר"ש אוירבך, שחולק וסובר שהשיניים אינן מוקצות, כיוון שמותר להזיז אותן כדי לאחר את זמן ההדלקה והכיבוי.

26. הגר"א אריאל שליט"א בתוך ספר צומת חלק ב עמ' 181.

27. שמירת שבת כהלכתה פרק יג סעיף לב.

פרק ס

מד מים, משאבת מים ומשאבה לסילוק שופכין

פתיחת ברז מים במקום שמותקן בו מונה מים מכני

בכל בית בישראל מותקן מונה מים, שמודד את צריכת המים כדי שספק המים יוכל לחייב את הצרכן בתשלום בהתאם לשימוש. במהלך השנים השתנו מוני המים, והשינויים הללו השפיעו על הדיון ההלכתי בעניינם. נבאר תחילה כיצד פועלים המונים הישנים ומהי ההלכה ביחס אליהם, ולאחר מכן נתייחס למונים החדשים.

פעולת מוני המים הישנים היא מכנית – זרימת המים מסובבת גלגלי שיניים זעירים, ואלו מניעים את ספרות המונה, שמציגות את צריכת המים. אחת לתקופה שולח ספק המים נציג שקורא את הנתונים מן המונה, ומחייב את הצרכן בתשלום בהתאם לשימוש. צריכת מים במקום שבו מותקן מונה מים מכני מותרת בשבת אף שהיא גורמת למדידה¹, האסורה בשבת, כיוון שפתיחת ברז המים נעשית כדי להשתמש במים ולא כדי למדוד את כמותם, ומדידה שנעשית ללא כוונה מותרת בשבת².

1. שמירת שבת כהלכתה פרק יב סעיף כ.

2. עיין שו"ע ורמ"א שכג א, שולחן שלמה סימן שכג סעיף א אות ב, ושמירת שבת כהלכתה פרק יב הערה נה, פסקי תשובות שכג ב.

פתיחת ברז מים במקום שמותקן בו מונה מים דיגיטלי

בשנים האחרונות מוני המים המכניים הולכים ומוחלפים במוני מים דיגיטליים. היתרון המשמעותי של מוני המים הדיגיטליים הוא שנתוני הצריכה משודרים מהמונה ישירות אל ספק המים, וכך נחסך הצורך בשליחת נציג שיקרא את הנתונים ויעביר אותם לספק. אך מאחר שצריכת המים גורמת לפעולות חשמליות במונה, דנו הפוסקים האם מותר לצרוך מים בשבת במקום שמותקן בו מונה מים דיגיטלי³.

ישנם שני סוגים עיקריים של מוני מים דיגיטליים, וההבדל ביניהם משמעותי מבחינה הלכתית. הסוג הראשון הוא מונה מים מכני-חשמלי, שבו בדרך כלל צריכת המים אינה מפעילה מנגנון חשמלי. מונה זה מבוסס על מנגנון מדידה מכני, ורק לאחר שנשלמת צריכה בכמות מסוימת, לדוגמה מאה ליטר, היא נרשמת דיגיטלית. בנוסף לרישום, אחת לכמה זמן, במועדים קבועים, נתוני הצריכה משודרים לספק המים ללא קשר לצריכת המים.

פתיחת ברז מים במקום שבו מותקן מונה מכני-חשמלי מותרת⁴, כיוון שהיא נעשית כדי להשתמש במים ולא כדי לבצע רישום דיגיטלי ('אינו מתכוון'), וייתכן שבפתיחה זו לא תושלם הצריכה הדרושה להפעלת הרישום הדיגיטלי והוא לא יתרחש ('אינו פסיק רישיה')⁵. בנוסף לכך,

3. קרני אורה (תשפ"ד) חלק ב עמ' 647 ואילך, צומת חלק ב פרק כו, שבות יצחק (בגדרי איסור יצירת זרם, מעשה ופסיק רישיה) נספח בסוף הספר: פועלם של גדולי ישראל בעניין מדי המים.
4. עיין מכתב הגרש"ז אוירבך בתוך קובץ ישורון חלק טו עמ' קלה, עיין תשובת הגר"ד יוסף שליט"א בתוך שו"ת ושב ורפא חלק ה עמ' פג, ושם, בשם הגר"ע יוסף, שו"ת הראשון לציון חלק א סימן לח: "מעיקר הדין יש להקל, מכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה", פסקי תשובות שגב ב. ועיין שבות יצחק (בגדרי איסור יצירת זרם, מעשה ופסיק רישיה) עמ' פז, בשם הגר"ש אלישיב והגר"ח קנייבסקי, שחולקים, ועיין קובץ תל תלפיות סח עמ' רסט, בשם הגר"ש אלישיב, להפך. ועיין שבת הלוי חלק יא סימן סד.
5. תשובת הגר"ד יוסף שליט"א בתוך שו"ת ושב ורפא חלק ה עמ' פג, תשובות והנהגות כרך ו סימן פג, שו"ת הראשון לציון חלק א סימן לח, ארחות שבת פרק כו הערה עב, פסקי תשובות סימן שגב הערה 14. ועיין שבות יצחק (בגדרי איסור יצירת זרם, מעשה ופסיק רישיה) עמ' פו, שחולק וסובר שהפעלת הרישום הדיגיטלי נחשבת פעולה הנעשית בכוונה. והגר"י אריאל שליט"א כתב

גם אם פעולת הרישום תתרחש, הפעלת מנגנון הרישום אינה נעשית ישירות על ידי האדם, אלא נגרמת על ידו בעקיפין ('גרמא')⁶.

הסוג השני של המונים הוא מונה מים חשמלי. בניגוד למונה מכני-חשמלי, שבו מדידת המים נעשית באמצעים מכניים, במונה חשמלי המדידה נעשית באמצעים אלקטרוניים. פתיחת ברז מים במקום שבו מותקן מונה חשמלי מותרת רק אם מנגנון המדידה פועל ברציפות ללא קשר לצריכת המים, ושידור הנתונים מתבצע ביחידות זמן קבועות שאינן תלויות בצריכה. אך אם צריכת המים היא זו שמפעילה את מנגנון המדידה או גורמת לשידור הנתונים, פתיחת הברז אסורה⁷. נוסף על כך יש לוודא שלא מותקן במונה צג דיגיטלי שהכיתוב בו משתנה עם פתיחת הברז, ואם קיים צג כזה יש לוודא שפעולתו מבוטלת בשבת⁸.

יש לציין שעל פי החוק כאשר תאגיד מים מתקין לראשונה מונה מים, אפשר לדרוש ממנו להתקין מונה עם מנגנון שבת ללא עלות נוספת. משום כך תאגידי המים מתקינים בדרך כלל מונים המותאמים לשימוש בשבת, כדי לחסוך את העלות ואת הטרחה שבהחלפתם לאחר מכן.

משאבת לחץ מים בבניינים רבי קומות

בבניינים רבי קומות מותקנות משאבות להגברת לחץ המים בקומות העליונות. ללא משאבות אלו היו המים בברזי הקומות העליונות יוצאים לאט ובזרם דק. פתיחת ברז בבניינים אלו עלולה לגרום להפעלת המשאבה, כיוון שפתיחת הברז מורידה את לחץ המים בצינורות הבניין, וכאשר הלחץ יורד מתחת לערך מסוים המשאבה נכנסת לפעולה

לנו: "על מנת שלא יהיה פסיק רישיה יש לוודא שהרישום נעשה לאחר צריכה של כמות גדולה, ולא מייד לאחר כל צריכה קטנה".

6. עיין מכתב הגרש"ז אוירבך בתוך קובץ ישורון חלק טו עמ' קלה, וקרני אורה (תשפ"ד) חלק ב עמ' 659. ועיין שבות יצחק (בגדרי איסור יצירת זרם, מעשה ופסיק רישיה) עמ' פז, בשם הגרי"ש אלישיב, שחולק וסובר שהפעלת מנגנון הרישום נעשית ישירות על ידי האדם, ואין היא נגרמת על ידו בעקיפין.

7. צומת חלק ב עמ' 202.

8. ישא יוסף אורח חיים חלק ג עמ' קח, צומת חלק ב עמ' 202.

ומחזירה את הלחץ לרמה התקינה. על אף זאת פתיחת ברז בבניינים אלו מותרת⁹, כיוון שהיא אינה נעשית כדי להפעיל את המשאבה, אלא כדי להוציא מים מן הברז ('אינו מתכוון'), וייתכן שהמשאבה כלל לא תופעל ('אינו פסיק רישיה'), שכן ייתכן שדיירים נוספים צורכים מים באותו זמן, ובמצב כזה השפעת הפתיחה של ברז יחיד אינה משמעותית, והסיכוי שהיא תגרום להפחתת הלחץ עד כדי הפעלת המשאבה – נמוך. כמו כן, ייתכן שהמשאבה כבר הופעלה בעקבות שימוש של דייר אחר, ופתיחת הברז אינה מפעילה אותה מחדש אלא רק מאריכה את זמן פעולתה, ובכך אין איסור.¹⁰

אומנם, כאשר צריכת המים מועטה, כגון בשעות הלילה המאוחרות או לפנות בוקר, השפעתה של פתיחת ברז בודד משמעותית, והסיכוי שהיא תגרום להפעלת המשאבה גבוה במיוחד. לכן יש להתקין בבניינים רבי קומות מערכת פיקוד שבת, המבטיחה שפתיחת ברז לא תגרום להפעלת המשאבה גם כאשר צריכת המים מועטה¹¹.

9. עיין שו"ת משנה הלכות חלק ח סימן מז, שו"ת בית אבי (ליעבעס) חלק ב סימן נו. ועיין תשובת הגרש"ז אורבך בתוך רבבות אפרים חלק ג סימן רסב, והליכות עולם חלק ד עמ' ע, שנימקו את ההיתר לפתוח ברז מים בבניין רב קומות שיש בו משאבת לחץ בכך שהמשאבה אינה מתחילה לפעול מייד אלא לאחר זמן, ולכן האדם לא מפעיל את המשאבה ישירות אלא בגרמא, ועיין צומת חלק ב עמ' 151, שבמשאבות הקיימות היום, פתיחת ברז עשויה להפעיל את המשאבות מיידית.

10. עיין שו"ת משנה הלכות חלק ח סימן מז, שו"ת בית אבי (ליעבעס) חלק ב סימן נו, צומת חלק ב עמ' 151, בשם הגר"י יוסף שליט"א, וקרני אורה (תשפ"ד) חלק ב עמ' 644 ד"ה כפי'.

11. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א. ועיין מכתב הגר"ש אלישיב, הגרא"ל שטיינמן, הגר"נ קרליץ, הגר"ח קנייבסקי, הגר"ש אורבך, והגר"י רצאבי בתוך חוט שני מזוזה וברכות עמ' שפ: "באשר ישנו סידור התקן של שבת במשאבת מים בבתים משותפים, שבו אין השפעה של האדם כלל על הפתיחה והסגירה של המשאבות, ולעומת זאת ישנם התקנים אחרים שבהם יש השפעה של האדם על הפתיחה והסגירה של המשאבות, ויש בזה חששות גדולים של חילול שבת ח"ו, על כן חובה להתקין את ההתקן שאין בו שום חשש". ועיין שו"ת מעשה חושב חלק א סימן לב, וצומת חלק ב עמ' 153.

משאבה לסילוק מי שופכין

משאבה לסילוק מי שופכין היא מערכת שמתקינים בבתים שגמוכים ממערכת הביוב הראשית של הרחוב. בבתים אלו מי השופכין אינם יכולים לזרום בעזרת כוח המשיכה אל קו הביוב העירוני, ולכן מתקינים בהם מכל ייעודי שאליו נאספים המים, וכאשר המכל מתמלא יש משאבה שדוחפת אותם כלפי מעלה עד שהם מגיעים לרשת הביוב הראשית.

כאשר המכל קטן וקרוב לוודאי שהורדת המים בשירותים תגרום להפעלה מיידית של המשאבה, יש להתקין למשאבה מגננון שבת¹², שמפעיל אותה כל כמה דקות לזמן קצר. בזמן שהמשאבה פועלת המערכת בודקת אם יש במכל מי שופכין, ואם כן המשאבה ממשיכה לפעול עד לריקון המכל. באופן זה הורדת המים בשירותים אינה גורמת להפעלת המשאבה, אלא רק להמשכת פעילותה לאחר שהיא כבר הופעלה אוטומטית¹³. כאשר המכל גדול, וישנו ספק אם הורדת המים תפעיל את המשאבה, מותר להוריד את המים בשבת, כיוון שהורדת המים נעשית כדי לסלק את הפסולת מהשירותים ולא כדי להפעיל את המשאבה ('אינו מתכוון'), וייתכן שהורדת המים לא תגרום להפעלת המשאבה ('אינו פסיק רישיה')¹⁴.

גם כאשר המכל קטן ואין בו מגננון שבת, אם הורדת המים נצרכת כדי למנוע פגיעה בכבוד הבריות מותר להורידם בשינוי, כגון במרפק¹⁵.

12. נשמת שבת חלק ו (נספח אלקטרי) סימן עה, ארחות שבת פרק כו סעיף מג, וצומת חלק ב עמ' 162.

13. צומת חלק ב עמ' 161.

14. נשמת שבת חלק ו (נספח אלקטרי) סימן עה, ארחות שבת פרק כו סעיף מג והערה סג.

15. ארחות שבת פרק כו סעיף מג.

פרק סא

רכב אוטונומי

בשנים האחרונות מפותחים רכבים אוטונומיים, המסוגלים לנסוע ללא נהג. ברכבים אלו נקבע מסלול הנסיעה מראש, וכל המערכות פועלות בהם אוטומטית. האדם נכנס לרכב, והרכב מסייע אותו למחוז חפצו על פי התכנון שנקבע מראש, בלי שיצטרך לעשות דבר. פיתוח טכנולוגי זה מעלה את השאלה האם מותר לאדם לנטרל בערב שבת את כל המערכות החשמליות המופעלות בעת כניסת נוסע, כגון האורות הנדלקים בפתחת הדלת, ואז לקבוע מסלול נסיעה מערב שבת, ובשבת להיכנס לרכב, והרכב יסייע אותו למחוז חפצו בלי שיצטרך לעשות כל פעולה שהיא.

כבר לפני כמאתיים שנה - לאחר המצאת עגלת הקיטור, וביתר שאת לאחר המצאת הרכבת - נדונה בפוסקים שאלה דומה מאוד - האם מותר לאדם לעלות לעגלת קיטור או לרכבת, כאשר הנהג ושאר הנוסעים גויים. הסברה להתייר זאת הייתה שאת הנהיגה ואת המלאכות הכרוכות בנסיעה עושה גוי לצורך גויים, והיהודי לא עושה כל מלאכה, אלא רק נכנס לעגלה או לרכבת ומתיישב במקומו.

גדולי ישראל פסקו שהדבר אסור¹, וכן התקבל בכל תפוצות ישראל שאין לעלות בשבת לרכבת חשמלית או לאוטובוס אף אם הנהג והנוסעים גויים². ואף נסיעה באופניים - שמבחינה הלכתית היא קלה ופשוטה

1. שו"ת חתם סופר חלק ו (ליקוטים) סימן צז, שו"ת יהודה יעלה (אסאד) חלק א אורח חיים סימן נח, שו"ת שואל ומשיב מהדורה חמישאה סימן ג, שו"ת בית יצחק (שמלקס) יורה דעה חלק ב מפתחות והגהות בסוף הספר סימן לא, שו"ת חלקת יעקב אורח חיים סימן קמד, שו"ת ציץ אליעזר חלק א סימן כא אות כא ואילך. ועיין חזון עובדיה חלק א עמ' קל, והלכה ברורה אמירה לנוכרי חלק ג עמ' מד, ושו"ת עטרת פז חלק ב סימן ב עמ' כז ד"ה ובאמת.

2. שו"ת חלקת יעקב אורח חיים סימן קמד: "והלכה זו נתקבלה בכל תפוצות ישראל, דאסור

יותר מנסיעה ברכב אוטונומי - נאסרה בשבת³, ולכן קל וחומר שנסיעה ברכב אוטונומי אסורה בשבת, אף שהאדם אינו עושה בה כל מלאכה⁴.

הטעם הראשון לאיסור הוא הציווי לשמור על השבת בתור יום שביתה ומנוחה, ונסיעה ברכב ממקום למקום מבטלת את השביתה, והופכת את השבת לחול. המקור לציווי זה הוא הפסוק "שְׁשַׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שְׁבִתוֹן קִדָּשׁ לָהּ"⁵. משמעות הביטוי "שבתון" הוא יום של שביתה ומנוחה, ולכן אין לעשות בשבת דברים ששוללים ממנה מהות זו, אף אם הם אינם כלולים בשלושים ותשע המלאכות האסורות. לדוגמה אפשר לנהל בשבת חיי מסחר ענפים בלי לעבור אף לא על מלאכה אחת משלושים ותשע המלאכות, אך מי שעושה כן מבטל את היות השבת יום מנוחה, ועובר על הציווי האמור⁶. גם נסיעה ברכב ממקום למקום מבטלת את שביתה השבת והופכת אותה ליום חול, ולכן היא אסורה⁷.

לאחר המצאת עגלת הקיטור כתב רבי יוסף שאול נתנזון - בעל שו"ת 'שואל ומשיב' ומגדולי הפוסקים בדורו - את הדברים הבאים: "אם חס ושלום נתיר את ההליכה בשבת בעגלה החדשה, אשר מקרוב נתגלה התחבולה להוליכה על ידי קיטור ואש, לא ייודע אפוא עניין שבת כלל,

לנסוע ברכבת חשמלית בשבת ויום טוב", שו"ת עטרת פז חלק ב סימן ב עמ' כט ד"ה ועל כן: "מנהג ישראל בכל המקומות החרדים לדבר ה' לאסור את הנסיעה בתחבורה ציבורית בשבת, וחלילה לפרוץ גדר", הגר"י אריאל שליט"א בקובץ המעין גיליון 229 עמ' 72.

3. ציץ אליעזר חלק ז סימן ל אות א, חזון עובדיה חלק ד עמ' מ, שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף יח, פסקי תשובות רמח ג.

4. הגר"י אריאל שליט"א בקובץ המעין גיליון 229 עמ' 69 ואילך.

5. שמות לא טו.

6. עיין רמב"ם שבת כא א, ומגיד משנה שם, עיין רמב"ן ויקרא כג כד.

7. עיין שו"ת חתם סופר חלק ו (ליקוטים) סימן צד ד"ה וצריך, עיין ציץ אליעזר חלק א סימן כא אות כג, הגר"י אריאל שליט"א בקובץ המעין גיליון 229 עמ' 69 ואילך. ועיין הגר"י אריאל שם: "ואם ישאל השואל, לכאורה מה ההבדל בין מעלית שבת בבתי הגבוהים לבין מכונית אוטונומית? התשובה היא שההבדל כפול, בהכרח ובפרהסיה. א. בהכרח - מי שגר בקומה העשירית אינו מסוגל לעלות ברגליו מאות מדרגות, ובפרט זקנים, נשים הרות, ילדים וכד'. ב. בפרהסיה - מעלית היא מתקן צנוע בתוך הבתים, בעוד שהמכונית מתרוצצת בפרהסיה, ואוושא מילתא. וגם אין בה הכרח, בריאים יכולים ללכת ברגל, וזקנים ונכים יכולים להשתמש בקלנועית, שאין בה כל אותם חששות שיש במכונית".

כי לא ישובות המסחר אף בשבת, כי יוכל לנסוע גם בשבת, ומתוך כך יבואו להיתר כל המלאכות חס ושלוש, ועל כן אין להתיר⁸.

לפי הרמב"ם הצורך לשמור על צביון השבת ולא להופכה חלילה ליום חול הוא היסוד לאיסור מוקצה, וכך הוא כותב: "אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול. ומפני מה נגעו באיסור זה? אמרו ומה אם הזהירו נביאים וציוו שלא יהיה הילוך בשבת כהילוך בחול ולא שיחת השבת כשיחת החול, קל וחומר שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול, **כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו**..."⁹

טעם נוסף לאיסור השימוש ברכב אוטונומי הוא שנסיעה ברכב עלולה לגרום לאדם לצאת מחוץ לתחום שבת. תחום שבת הוא מרחק של אלפיים אמה (כ-960 מטר) מקצה העיר, ואין לצאת ממנו בשבת, כמו שנאמר: "שְׁבוּ אִישׁ תְּחִתּוֹ, אֶל יְצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי"¹⁰. לדעת חלק מהפוסקים לא רק יציאה מחוץ לתחום אסורה, אלא גם פעולה שיש בה חשש שתגרום לכך. לדוגמה יש סוברים שהטעם לכך שאסור לנסוע באופניים בשבת הוא שאדם עלול לצאת בהן מחוץ לתחום¹¹. חשש זה קיים ביתר שאת ברכב אוטונומי, שהנסיעה בו אינה כרוכה בשום מאמץ, והאדם יכול לנסוע בו בקלות למרחקים גדולים¹².

סיבה נוספת לאיסור הנסיעה ברכב אוטונומי היא משום עובדין דחול, כלומר שאסור לעשות בשבת פעולות שלהן אופי של חול. לדוגמה אסור לשאת אדם נכבד ממקום למקום כאשר הוא יושב על כיסא המונח על בימה קטנה¹³, כיוון שזהו מעשה חולי, ועשייתו היא זלזול בקדושת

8. שואל ומשיב מהדורה חמישה סימן ג.

9. רמב"ם שבת כד יב.

10. שמות טז כט. עיין רמב"ם שבת כז א, וטור אורח חיים סימן שצז.

11. ציץ אליעזר חלק א סימן כא אות כב.

12. הגר"י אריאל שליט"א בקובץ המעין גיליון 229 עמ' 73.

13. עיין שו"ע תקכב ב, ומגן אברהם שא כז, משנ"ב שא סו. ועיין נודע ביהודה קמא אורח חיים סימן יא, וציץ אליעזר חלק א סימן כא אות כז ד"ה וכן מצינו.

השבת¹⁴. ואם נשיאת אדם בדרך זו נחשבת מעשה חולין, קל וחומר שנסיעה ברכב אוטונומי היא מעשה חולין האסור בשבת¹⁵.

14. עיין ט"ז תקכב ד, ומשנ"ב שא סו, מאמר מרדכי פרק נט סעיף יב.
15. עיין שו"ת בית יצחק (שמלקס) יורה דעה חלק ב מפתחות והגהות בסוף הספר סימן לא, עיין שו"ת פני יצחק (אבולעפיא) חלק ה סימן א ד"ה הרי להדיא, עיין שו"ת הרב"ז חלק ג סימן סט, עיין שו"ת שאילת יעקב חלק א סימן מה ד"ה ובלא"ה, עיין ציץ אליעזר חלק א סימן כא אות כו, עיין שרגא המאיר חלק ז סימן כז, עיין שו"ת מנחת אשר חלק ב סימן מב אות ב, עיין מסורת משה חלק ג עמ' קז, עיין ארחות שבת פרק כג הערה צח, עיין פסקי שלמה עמ' 200. ועיין חזון עובדיה חלק א עמ' קל וחלק ד עמ' מג.

פרק סב אינו מתכוון

לעיתים יש לפעולה שאדם עושה יותר מתוצאה אחת. לדוגמה לרחיצת ידיים מעל עשבים יש שתי תוצאות - גם ניקיון הידיים, וגם השקיית העשבים. גם לסירוק שיערות יש שתי תוצאות - גם סידור השיערות, וגם תלישת חלק מהן.

נחלקו התנאים בשאלה האם מותר לעשות בשבת פעולה שאחת מתוצאותיה אסורה והאחרת מותרת, אם כוונת האדם היא לתוצאה המותרת, אך ייתכן שגם התוצאה האסורה תתרחש. מעשה כזה נקרא 'דבר שאינו מתכוון', כיוון שבעשיית הפעולה האדם אינו מתכוון לתוצאה האסורה. לדוגמה לגרור כיסא כשהמטרה היא להעבירו ממקום למקום, כשייתכן שבמהלך הגרירה ייווצר חריץ באדמה, דבר האסור משום מלאכת חורש.

לדעת רבי שמעון גרירת הכיסא מותרת, כיוון שכוונת האדם היא להעביר את הכיסא ולא לחרוץ את החריץ¹; ולדעת רבי יהודה היא אסורה, כיוון שהגרירה עלולה ליצור חריץ². ההלכה נפסקה כדעת רבי שמעון, שדבר שאינו מתכוון מותר³, לכן למעשה מותר לעשות פעולה המותרת בשבת

1. רמב"ם שבת א ה, שו"ע שלז א.

2. ביצה כג ב.

3. רמב"ם שבת א ה, שו"ע שלז א. ועיין חדושי רבנו חיים הלוי שבת פרק י הלכה יז ד"ה והנה בכריתות, ונתיבות שלום (גלבר) סימן א ס"ק ג, שדבר שאינו מתכוון מותר גם כאשר האדם מודע לכך שיייתכן שהתוצאה האסורה תתרחש.

אף אם ייתכן שהיא תגרום לתוצאה אסורה, כל עוד כוונת העושה אינה לתוצאה האסורה⁴. לדוגמה מותר ללכת בשבת על עשבים אף שייתכן שההליכה תגרום לתלישתם - דבר האסור משום מלאכת קוצר - כיוון שאין זו כוונת ההולך⁵.

סברתו של רבי שמעון היא שישנן פעולות שהגדרתן אינה תלויה רק בתוצאה המעשית שלהן, אלא בכוונת האדם. לדוגמה צביטה בלחי של ילד יכולה להיות פעולה של חיבה, ויכולה להיות פעולה של הכאה - אף שהמעשה עצמו נראה זהה, כוונת העושה היא שמגדירה את מהות הפעולה. ולכן כאשר אדם עושה פעולה למטרה מותרת, גם אם תיגרם ממנה תוצאה אסורה - לא תהיה לפעולה שם של המלאכה האסורה כל עוד האדם לא התכוון אליה. לדוגמה כשאדם גורר כיסא - אם כוונתו להעביר את הכיסא ממקום למקום, מעשהו אינו נחשב מעשה חרישה אף אם הגרירה יוצרת חריץ באדמה, אלא מעשה של העברת כיסא ממקום למקום; אך אם כוונתו לעשות חריץ, מעשהו נחשב מעשה חרישה והוא אסור⁶.

'פסיק רישיה'

ההיתר של 'דבר שאינו מתכוון' נאמר רק כאשר ייתכן שהתוצאה האסורה לא תתרחש, אך אם ברור שהתוצאה האסורה תתרחש אסור לעשות את הפעולה אף אם האדם אינו מתכוון אליה⁷. לדוגמה אסור

4. רמב"ם שבת א ה.

5. רמב"ם שבת א ה, שו"ע שלו ג.

6. שערי יושר שער ג פרק כה ד"ה ובעיקר הענין עמ' רסו. ועיין חזון איש סימן נ ס"ק א: "העדר הכוונה מבטל את המעשה, ואף אם יעשה חריץ אין זו מלאכה ידידיה, אלא כנעשה מאליו". ועיין מתיבתא שבת חלק ד אוצר עיונים מערכה מא אות ג, סיכום הטעמים השונים שנאמרו באחרונים לביאור דין דבר שאינו מתכוון. • עיין שבת נ ב, ואנציקלופדיה תלמודית חלק ו ערך דבר שאינו מתכוין פרק ב עמ' תרלז, שהיתר זה נאמר בכל האיסורים ולא רק בשבת.

7. רמב"ם שבת א ו, שו"ע שלו א. • עיין שערי ישר שער ג פרק כה ד"ה ובעיקר עמ' רסו, וחלקת יואב חלק א אורח חיים סימן ח ד"ה אבל, וחוט שני חלק ב עמ' רד אות ג, ומאור השבת חלק ד עמ' קה, בשם הגרי"ש אלישיב, שההיתר לעשות פעולה מותרת כאשר יש ספק אם תיגרם ממנה תוצאה אסורה נאמר רק כאשר הספק תלוי בדבר שעדיין לא התרחש, אך כאשר הספק נובע מאי ידיעה אם דבר מסוים כבר התרחש (ספק פסיק רישיה לשעבר), עשיית הפעולה

לשטוף ידיים מעל צמחייה, משום שוודאי שהמים ישקו את הצמחים, דבר האסור משום מלאכת זורע⁸.

דין זה נקרא 'פסיק רישיה', על שם הביטוי "פסיק רישיה ולא ימות?" שפירושו: האם ייתכן לחתוך ראש של בעל חיים והוא לא ימות?! כלומר כאשר התוצאה ברורה ובלתי נמנעת המעשה מוגדר על פיה, גם אם אין היא כוונת העושה. לדוגמה גרירת ספסל **כבד** על הקרקע תיצור

אסורה (ועיין נתיבות שלום סימן י"ט"ק, ומנחת אשר שבת סימן מ' אות ג ד"ה ובזה נחלקו, שבארנו טעם דעה זו). לדוגמה מותר לגרור כיסא על גבי קרקע, כיוון שהספק אם ייווצר חריץ תלוי בגורמים עתידיים, כגון בזווית שבה ייגרר הכיסא ובעוצמת הכוח שיפעיל האדם בגרירתו, אך אסור לסגור דלת של בית כאשר לא ידוע אם יש בתוכו צבי, כיוון שספק זה נובע מחוסר ידיעה על דבר שכבר התרחש - האם נכנס צבי לבית. ועיין ט"ז שט"ז, ושלחן שלמה סימן רע"ז סעיף ב אות ה (ג) עמ' רצג, וחזון עובדיה חלק ד עמ' יא, ושמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף טז, וילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה עמ' רלא, ופסקי תשובות שט"ז ח, שחולקים וסוברים שאין הבדל בין שני המצבים, ולשיטתם הפעולה מותרת בשניהם כיוון שספק אם התוצאה האסורה תתרחש, וכן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א, וכן משמע מהבאר הלכה שט"ז ג ד"ה ולכן, ומהבן איש חי שנה שנייה פרשת וארא אות ו. • עיין מנחת שלמה חלק א סימן י' סוף אות ט, שספק שנובע מאי ידיעה אם דבר מסוים כבר התרחש, ואי אפשר לברר זאת, נחשב כספק שתלוי בדבר שעדיין לא התרחש, והוא מותר לדעת כולם. • עיין שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א הערה נו, בשם הגרש"ז אוירבך, ופסקי תשובות שלו ז, שמותר לעשות פעולה פעמים רבות אף שהחזרה המרובה עליה גורמת בוודאות לתוצאה אסורה, כל עוד כל פעולה בפני עצמה אינה גורמת בוודאות לתוצאה האסורה, ועיין חוט שני חלק א עמ' קפד, וארחות שבת פרק ל הערה ח, שחולקים, ועיין משנ"ב שכח קנא, ובאר הלכה שם סוף ד"ה לשום. • עיין שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א הערה נו, וארחות שבת פרק ל הערה ט, שכאשר קרוב לוודאי שמעשה ההיתר יגרום לתוצאה האסורה אך אין בכך ודאות, יש מקורות בראשונים ובמשנה ברורה שנראה מהם שמצב זה נחשב אינו פסיק רישיה, ויש מקורות שנראה מהם להיפך, ועיין יביע אומר חלק ד אורח חיים סימן לז אות ח, שמצב שבו הסיכוי שהתוצאה האסורה לא תתרחש הוא "מיעוטא דמיעוטא" - נחשב פסיק רישיה. • עיין חוט שני חלק ב עמ' ריא: "מי שבגדו מאובק או מלוכלך, ושוכב על המיטה בשבת ועל ידי זה יתנקה הבגד, נראה דאף אם הוא פסיק רישיה מותר, דאין על זה שם מלאכה כלל. והביאור בזה דגדר אינו מתכוין ופסיק רישיה היינו מעשה שדרכו לעשות את המלאכה בו, או שהוא באופן של כלאחר יד, אבל מכל מקום הוא האופן שכשרוצים לעשות המלאכה עושים כן, אלא שהוא עושה את הפעולה לשם תכלית אחרת, מה שאין כן הכא - אין זה כלל צורת טיפול בבגד להורדת האבק ממנו. והוא כלל לכל העניינים במלאכות שבת".

8. שו"ע שלו ג.

9. רש"י סוכה לג ב ד"ה והא.

בה חריץ בוודאות, ולכן פעולת הגרירה נחשבת כמעשה חרישה, אף אם אין כוונת האדם לחרוש¹⁰.

'פסיק רישיה דלא ניחא ליה'

לדעת רוב הראשונים במקרה של פסיק רישיה הפעולה אסורה בין אם יש לאדם תועלת מהתוצאה האסורה ובין אם אין לו תועלת ממנה¹¹, אך לדעת רבי נתן בעל ספר הערוך כאשר אין לאדם תועלת מהתוצאה האסורה הפעולה מותרת, אף אם התוצאה האסורה תתרחש בוודאות¹².

לדוגמה כאשר אדם שוטף את ידיו מעל צמחים ששייכים לו - נוח לו שהתוצאה האסורה תתרחש, כיוון שהוא נהנה מהשקיית הצמחים. אך כאשר הוא שוטף את ידיו מעל צמחי הפקר אין לו כל תועלת מכך שהתוצאה האסורה תתרחש, כיוון שהצמחים אינם שייכים לו¹³. לדעת רוב הראשונים אין הבדל בין שני המקרים האלו ושניהם אסורים, אך לדעת בעל הערוך שטיפת ידיים מעל צמחי הפקר מותרת, כיוון שאין לאדם תועלת מהשקייתם.

מצב שבו יש לאדם תועלת מהתוצאה האסורה נקרא בלשון הפוסקים 'פסיק רישיה דניחא ליה' (שנוח לו), ומצב שבו אין לו תועלת מהתוצאה האסורה נקרא 'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' (שלא נוח לו).

10. שו"ע שלז"א, ומשנ"ב שם, שערי יושר שער ג פרק כה ד"ה ובעיקר הענין עמ' רסו. ועיין מתיבתא שבת חלק ד אוצר עיונים מערכה מא אות ד, טעמים נוספים לדין זה.

11. בית יוסף סימן שכ ד"ה ובריש, בשם תוספות, רא"ש, ר"ן ועוד ראשונים. ועיין משנ"ב סימן שכ ס"ק נב וס"ק נג, ושער הציון שם ס"ק נג, שפסיק רישיה דניחא ליה אסור מהתורה, ופסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור מדרבנן.

12. טור סימן שכ בשם בעל הערוך. ועיין מתיבתא שבת חלק ו אוצר עיונים מערכה נד, שהאריכו בביאור מחלוקת הערוך והראשונים.

13. משנ"ב שלו כז: "בגיה שאינה שלו ולא של אדם האוהבו".

להלכה נפסק כדעת רוב הראשונים שפסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור¹⁴,
אולם במקרים שיש בהם צדדים נוספים להיתר, מצרפים הפוסקים את
שיטת בעל הערוך להקל¹⁵.

14. עיין שו"ע שכ יח, עיין באור הלכה רעז ג ד"ה אי אפשר, שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף יד. • עיין מגן אברהם שיד ה, ומשנ"ב שיד יא, ויביע אומר חלק ו סימן לה אות ח, ושמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף טו, ואור לציון חלק א אורח חיים סימן כה ד"ה ולפי דברינו, ומנוחת אהבה חלק ב פרק א סעיף ו, שפסיק רישיה דניחא ליה אסור גם כאשר התוצאה האסורה אסורה מדרבנן. • עיין משנ"ב שיד כ ושער הציון שם כג (ועיין שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א הערה נה, מקורות נוספים מדברי המשנ"ב לכך), ובן איש חי שנה שנייה פרשת וארא אות ו, וכף החיים שטז ד, ושמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א הערה נה, שפסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור גם כאשר התוצאה האסורה אסורה מדרבנן, ועיין חזון עובדיה חלק ה עמ' קי, שהמקל בזה יש לו על מי לסמוך, וטוב להחמיר, ועיין מנוחת אהבה חלק ב פרק א סעיף ז, כעין זה, ועיין משנ"ב שכא נז, ושער הציון שם ס"ק סח, שבמקום צורך אפשר להקל בזה. • עיין משנ"ב שטז טו, ושער הציון סימן שטז ס"ק יח וסימן שלז ס"ק ב, ושמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א הערה נה, ופסקי תשובות שטז ח, שפסיק רישיה דלא ניחא ב'תרי דרבנן' - כלומר כאשר יש שתי סיבות לכך שהתוצאה האסורה אינה אסורה מהתורה אלא רק מדרבנן - מותר. לדוגמה מותר לסגור תיבה גדולה שיש בה זבובים כדי לשמור על האוכל שבתוכה, כיוון שצידת הזבובים אינה אסורה מהתורה משתי סיבות: הראשונה - שאין דרך לצוד זבובים, והשנייה - שקשה לתפוס זבובים שנמצאים בתוך תיבה גדולה, ועיין שער הציון סימן שלז ס"ק ב וס"ק י, ועיין דור המלקטים שבת חלק ו (תשע"ו) עמ' 3887 ואילך, שהאריכו בביאור שיטת המשנ"ב בעניין זה. • עיין שער הציון שלז ב, ופסקי תשובות שטז ח, שאין להתיר פסיק רישיה דניחא ליה בתרי דרבנן, ועיין יחזה דעת חלק ה סימן כט, שחולק.

15. משנ"ב שטז ה.

פרק סג

מלאכה שאינה צריכה לגופה

מלאכה שאינה צריכה לגופה

לכל אחת משלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת הייתה תכלית מסוימת שלשמה היא נעשתה במשכן. תכלית זו נקראת 'גוף' המלאכה. מלאכה הנעשית לשם אותה תכלית נקראת "מלאכה הצריכה לגופה", ומלאכה הנעשית לשם תכלית אחרת - נקראת "מלאכה שאינה צריכה לגופה"¹. לדוגמה התכלית שלשמה צדו בעלי חיים במשכן הייתה להשתמש בהם, לכן צידת בעל חיים כדי להשתמש בו היא מלאכה הצריכה לגופה, וצידת בעל חיים כדי למנוע ממנו להזיק (ולא כדי להשתמש בו) היא מלאכה שאינה צריכה לגופה².

עשיית מלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה בשבת, אך נחלקו תנאים אם איסור זה הוא מן התורה או מדרבנן. לדעת רבי יהודה עשיית מלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה מהתורה, ולדעת רבי שמעון היא אסורה מדרבנן³.

1. תוספות שבת צד א ד"ה רבי. ועיין רמב"ן שבת קו א, שחולק וסובר שגוף המלאכה הוא התועלת הישירה והעיקרית שנובעת ממנה (אף אם אין זו התכלית שלשמה נעשתה המלאכה במשכן), ולא תועלת צדדית שמתקבלת בעקבותיה. ועיין נתיבות שלום (גלבר) סימן כג ס"ק נג, שלהלכה יש לחשוש הן לשיטת התוספות והן לשיטת הרמב"ן.
2. משנ"ב שטז כז. ועיין שם, שלדעת הרמב"ם צידת בעל חיים כדי למנוע ממנו להזיק אינה נחשבת מלאכה כלל. ועיין כסף משנה שבת א ז, בשם רבי אברהם בן הרמב"ם.
3. שבת צג ב, ורש"י שם יב א ד"ה הא, ותוספות שם צד א ד"ה את.

מחלוקתם של רבי שמעון ושל רבי יהודה נובעת מכך שמלאכות שבת נלמדות ממלאכות המשכן, שנקראו בתורה "מְלָאכֶת מַחֲשָׁבֶת"⁴, שפירושה הוא מלאכה הנעשית מתוך מחשבה על תכלית המלאכה⁵. בעשיית המשכן עשו האומנים את כל המלאכות מתוך מחשבה על התכלית שנצרכה לעבודת המשכן. לכן לדעת רבי יהודה די בכך שתהיה למלאכה תכלית כלשהי (כפי שהיה במשכן, שהמלאכה נעשתה לשם תכלית), ואין צורך שתכלית זו תהיה דווקא התכלית שהייתה במשכן⁶. אך לדעת רבי שמעון יש ללמוד מכך שרק מלאכות הנעשות לשם אותה תכלית שנצרכו לה בבניין המשכן אסורות מן התורה⁷. אך אף שלדעת רבי שמעון מלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה מהתורה – מכל מקום אסרו אותה חכמים⁸, שמא יבוא לעשות מלאכה הצריכה לגופה⁹. ההלכה נפסקה כרבי שמעון שמלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה מדרבנן¹⁰. אך איסור זה חמור יותר משאר איסורי דרבנן, ולכן גם במקרים שבהם הקלו חכמים באיסורי דרבנן אחרים, באיסור זה לא הקלו¹¹. לדוגמה מותר לעבור על איסור דרבנן כדי למנוע פגיעה בכבוד הבריות, אך אסור לעשות מלאכה שאינה צריכה לגופה כדי למנוע פגיעה בכבוד הבריות¹².

ישנם שני טעמים לכך שאיסור מלאכה שאינה צריכה לגופה חמור יותר משאר איסורי דרבנן. טעם אחד הוא שלדעת הרמב"ם הלכה כרבי יהודה,

4. שמות לה לג.
5. עיין חגיגה י ב, ומשנ"ב שטז לד, ועיין רש"ר הירש שמות פרשת ויקהל פרק לה פסוק לג.
6. רש"י שבת לא ב ד"ה לעולם, ונתיבות שלום (גלבר) סימן כד, ומעשה במחשבה (מלאכת מחשבת בשבת) סימן כז אות ד.
7. עיין דברות משה שבת חלק ב סימן כט ענף ב אות ב עמ' כב ד"ה שגם.
8. משנ"ב רעח ג.
9. עיין ר"ן שבת סא א (בדפי ה"ר"ף) ד"ה ובמקום, ארחות שבת פרק ל סעיף י.
10. עיין שו"ע שטז ח, ומשנ"ב שם, חזון עובדיה חלק ה עמ' קכב, מאמר מרדכי פרק צ סעיף ג, שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף יא. ועיין אגרות הראיה חלק ג אגרת תשסה עמ' לב, שחולק וסובר שמחלוקת זו אינה מוכרעת.
11. באור הלכה רעח א ד"ה מותר, ארחות שבת פרק ל סעיף י, מנוחת אהבה חלק ב פרק א סעיף י.
12. משנ"ב שיא י, וארחות שבת פרק ל סעיף י.

ולשיטתו מלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה מהתורה¹³. והטעם שני הוא שההבדל בין מלאכה שאינה צריכה לגופה למלאכה הצריכה לגופה הוא הבדל דק שתלוי במחשבה בלבד, ופעמים שאינו ניכר כלל במעשה, ולכן בקלות עלול אדם להגיע מתוך כך לעשיית המלאכה באופן שהיא צריכה לגופה, ולעבור בכך על איסור תורה¹⁴.

13. משנ"ב שיא י'.

14. באור הלכה רעח א ד"ה מותר, ארחות שבת פרק ל סעיף י'.

פרק סד מקלקל ושינוי

מקלקל

גרימת הרס או קלקול אינה אסורה מן התורה. לדוגמה אדם שקורע בגד או שורף אותו אינו עובר על מלאכת קורע או על מלאכת מבעיר, כיוון שהוא מקלקל את הבגד. וכן אדם שחופר בור בחצר ללא תועלת אינו עובר על מלאכת בונה, כיוון שהוא מקלקל בכך את החצר¹. הטעם לכך הוא שמלאכות שבת נלמדות ממלאכות המשכן, שנקראו "מְלָאכָת מִחֻשְׁבֵּת"², כלומר מלאכת אומנות, ופעולה שגורמת להרס ולקלקול אינה נחשבת מלאכת אומנות, ולכן היא מותרת מהתורה³. אך חכמים אסרו לעשות מלאכה הגורמת להרס ולקלקול⁴, כדי שאנשים לא יבואו לעשות מלאכה של יצירה ושל בניין⁵.

קלקול הנעשה לשם תיקון

פעולת קלקול הנעשית לשם תיקון אסורה מהתורה, כיוון שהיא חלק מתהליך התיקון⁶. לדוגמה אדם שקורע כפתור רופף על מנת לתופרו מחדש עובר על איסור תורה, כיוון שהסרת הכפתור מאפשרת את תיקונו ואת חיבורו מחדש⁷. וכן אדם שסותר קיר או מבנה כדי לבנות

1. רמב"ם שבת א יז.

2. שמות לה לג.

3. רש"י שבת לא ב ד"ה לעולם, ומלאכת מחשבת (אקער) עמ' כא.

4. משנ"ב שם מג.

5. עיין רמב"ם שבת פרק א הלכה ג והלכה יז, מי טל צד סימן ח הערה ב.

6. רמב"ם שבת א יח.

7. שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף יט.

מבנה טוב יותר עובר על איסור תורה, כיוון שהסתירה נעשית בשביל הבניין⁸.

עשיית מלאכה בשינוי

עשיית מלאכה בדרך שונה מהרגיל מותרת מהתורה⁹. לדוגמה אדם שלוחץ על מתג החשמל במרפק או בכתף ומדליק כך את האור אינו עובר על איסור תורה, כיוון שהדרך הרגילה ללחוץ על מתג חשמל היא ביד¹⁰. וכן אדם שתולש את שערות ראשו ביד אינו עובר על איסור תורה, כיוון שהדרך הרגילה להסיר את שערות הראש היא במספריים¹¹. הטעם לכך הוא ש"מְלָאכָת מַחְשָׁבֶת"¹², כלומר מלאכת אומנות, נעשית בדרך הרגילה¹³. אך חכמים אסרו לעשות מלאכה בשינוי, כדי שאנשים לא יבואו לעשותה בדרך הרגילה¹⁴.

שינוי קל

עשיית מלאכה בשינוי קל שאינו מקשה על עשייתה אינה נחשבת עשייה בשינוי, והיא אסורה מהתורה¹⁵. לדוגמה הדלקת אור בלחיצה על מתג החשמל ביד שמאל במקום ביד ימין אינה נחשבת עשייה בשינוי, כיוון שהיא אינה מקשה על עשיית המלאכה, והיא אסורה מהתורה¹⁶. אך

8. רמב"ם שבת א יח.

9. שו"ע הרב שא ב, שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף י.

10. שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף י.

11. משנ"ב שם ב.

12. שמות לה לג.

13. עיין רש"י ביצה יג ב ד"ה אלא, וחלקת מחוקק סימן קכג ס"ק ה, ושבות יצחק (בדיני מיקרוגל) עמ' קו ואילך.

14. שו"ע הרב שא ב.

15. עיין משנ"ב שם כב אות ח, וארחות שבת פרק ל סעיף מב, וחוט שני שבת חלק א עמ' קנד: "קושי משמעותי", ותורת היולדת פרק מד הערה ז.

16. עיין משנ"ב שם כב אות ח, כתבי מהר"ם איררה עמ' שנח, בשם הגר"מ אליהו, משנ"ב למעשה סימן שם סעיף ה תשובה פז.

כתיבה ביד שמאל נחשבת עשייה בשינוי כיוון שהיא מקשה על הכתיבה,
והיא מותרת מהתורה¹⁷.

17. רמב"ם שבת יא יד, משנ"ב שמ כב אות ח. • עיין משנ"ב שם: "כל המלאכות חוץ מכותב חייב בין בימינו בין בשמאלו", ועיין אשרי האיש פרק יט סעיף נא: "אין כוונת המשנה ברורה לפטור רק כותב, אלא כוונתו לפטור מלאכות הצריכות דייקנות". • עיין ארחות שבת פרק ל סעיף מה, שהקלדה במקלדת ביד שמאל אינה נחשבת כתיבה בשינוי, ועיין אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן עג אות ד ד"ה הנה, ושמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א הערה כו. • עיין תשובות והנהגות חלק ז סימן לז אות צח, שחתימה ביד שמאל נחשבת כתיבה בשינוי גם אם החתימה היא קשקוש, ועיין באהלה של תורה חלק ב סימן נ אות ג.

פרק סה מתעסק

'מתעסק' - פעולה הנעשית ללא כל כוונה

מלאכה שנעשית בשבת ללא כל כוונה - מותרת מהתורה¹. לדוגמה אדם שנשען על קיר, ובלי לשים לב לחץ בגופו על מתג החשמל והדליק את האור², או אדם שיצא מרשות היחיד לרשות הרבים ולא ידע שיש בכיסו חפץ שהוא מוציא איתו, לא עבר בכך על איסור מהתורה³. הטעם לכך הוא שמלאכות שבת נלמדות ממלאכות המשכן, שנקראו "מְלָאכָת מִחֻשְׁבֵּת"⁴, כלומר מלאכה הנעשית מתוך מחשבה ומודעות, ומלאכה שנעשית ללא כוונה לא נקראת מלאכת מחשבת, והיא מותרת מהתורה⁵. עשיית פעולה בלי כל כוונה נקראת 'מתעסק', כיוון שהיא נעשית מתוך עיסוק בדבר אחר⁶.

אומנם מלאכה הנעשית בשבת בדרך של מתעסק מותרת מהתורה, אך היא אסורה מדברי חכמים⁷, ולכן הרואה את חברו עומד לעשות מלאכה בדרך של מתעסק צריך למונעו מכך כדי שלא ייכשל באיסור⁸.

1. עיין רמב"ם שבת פרק א הלכות ח-יא, שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף ל.
2. שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף ל, פסקי תשובות שיח טו.
3. משנ"ב שא יט, שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף ל.
4. שמות לה לג.
5. רמב"ם שבת א ט, שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף ל.
6. מתיבתא שבת חלק ד אוצר עיונים מערכה לב פתיחה.
7. שו"ת מנחת שלמה תנינא סימן ל ד"ה ומה שסובר, יביע אומר חלק י אורח חיים סימן נה אות יב, ארחות שבת פרק ל סעיף טו. ועיין תורה לשמה סימן פד, ובאהלה של תורה חלק ב סימן לו וסימן נד.
8. עיין שולחן שלמה סימן רצט סעיף י ס"ק יד עמ' תיז, עיין שבועת יצחק (בגדרי מעשה ופסיק רישיה ואיסור יצירת זרם) עמ' נב, בשם הגר"ש אלישיב, עיין חוט שני חלק א עמ' קעג, ארחות שבת פרק ל סעיף כא. ועיין מסורת משה חלק ב אורח חיים אות קיח: "אף שפטור על מתעסק,

פעולה הנעשית מתוך מחשבה שהיא מותרת

פעולה הנעשית מתוך מחשבה שהיא מותרת על סמך טעות **מציאותית**, נחשבת גם היא למתעסק⁹. לדוגמה אדם שהניח על גבי פלטה סיר עם אוכל שאינו מבושל מתוך הנחה שהפלטה כבויה, ולבסוף התברר שהפלטה עבדה והמאכל התבשל, או אדם שפתח מקרר בשבת מתוך הנחה שהנורה מנותקת, והתברר שהנורה לא נותקה ופתיחת הדלת הדליקה אותה, נחשבים למתעסק¹⁰. לעומת זאת פעולה הנעשית מתוך מחשבה שהיא מותרת על סמך טעות **הלכתית** אינה נחשבת למתעסק אלא לשוגג, והיא אסורה מהתורה. לדוגמה אדם שִׁבֵּר בשבת כי לא ידע שאסור לברור בשבת, אינו נחשב מתעסק אלא שוגג, ובזמן שבת המקדש קיים עליו להביא קורבן חטאת לכפר על חטאו¹¹. ההבדל בין שוגג למתעסק הוא שבשוגג האדם התכוון לעשות את המעשה ורק לא ידע שהוא אסור, ובמתעסק האדם לא התכוון לעשות את המעשה האסור אלא מעשה אחר, והמעשה האסור נעשה על ידו שלא מדעתו¹².

9. מכל מקום נחשב כמעשה עבירה. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק יז סעיף לד.
10. שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף ל, ארחות שבת פרק ל סעיף יד. • עיין שמירת שבת כהלכתה שם הערה קמא, וארחות שבת שם הקדמה לסעיף יד, שפטור סוג זה של מתעסק נלמד מהדרשה "אשר חטא בה - פרט למתעסק", ועיין שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורה קמא סימן ח, שסוג זה של מתעסק אסור מהתורה, והדרשה הנזכרת לעיל מלמדת רק על פטור מקורבן חטאת, ועיין מקור חיים (לר"י מליסא) סימן תלא ביאורים ס"ק א, ואגלי טל מלאכת קוצר ביאורים אות כד ס"ק יב, שחולקים, ועיין שבות יצחק (בגדרי מעשה ופסיק רישיה ואיסור יצירת זרם) עמ' נב, בשם הגר"ש אלישיב, וחוט שני חלק א עמ' קעג, ובאהלה של תורה חלק ב סימן לו, שלהלכה יש לחשוש לשיטת רבי עקיבא איגר. ועיין מועדים וזמנים חלק ז סימן קמ הערה א, בשם הגאון רבי חיים מבריסק.
11. ארחות שבת פרק ל סעיף יט.
12. עיין רמב"ם שגגות ז ג.
12. נתיבות שלום (גלבר) סימן יז ס"ק א. ועיין מתיבתא שבת חלק ד אוצר עיונים מערכה לב אות ה, דרכים נוספות לביאור ההבדל שבין שוגג למתעסק. ועיין נתיבות שלום שם, שרק טעות מציאותית שקשורה למעשה מחשיבה את האדם למתעסק, אך טעות מציאותית שאינה קשורה למעשה, כגון שאדם חשב שהיום לא שבת ולכן עשה את המלאכה, אינה מחשיבה את האדם למתעסק.

פרק סו גרמא

עשיית מלאכה בגרמא

פעולה שהאדם אינו עושה ישירות אלא נגרמת על ידו בעקיפין נחשבת פעולה הנעשית בגרמא, והיא מותרת מהתורה. לדוגמה מחיקת אותיות הכתובות על היד על ידי הכנסתה לגיגית מים נחשבת מחיקה בגרמא, וכן הנחת כלי מלא מים סמוך לאש, כדי שכאשר תגיע האש לכלי הוא ייבקע והמים יישפכו ויכבו את האש, נחשבת כיבוי בגרמא. מקור ההיתר לעשיית מלאכה בגרמא הוא הפסוק "לא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה"¹, שממנו למדו חכמים שרק עשייה ישירה של מלאכה אסורה בשבת, אך פעולה הגורמת לה בעקיפין מותרת.²

חכמים אסרו לעשות מלאכה בגרמא³ כדי שאנשים לא יבואו לעשותה

1. שמות כ'.
2. שבת קכ ב, שו"ע שלד כב, וביאור הלכה שלד כב ד"ה שודאי, ערוך השולחן שלד לו.
3. רמ"א שלד כב, אור לציון חלק ב פרק ל הערה ב ד"ה ולעניין, מנוחת אהבה חלק ב פרק א סעיף יג, שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף כה, ילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה עמ' רלה. ועיין מאמר מרדכי פרק נב סעיף לד. • עיין שמש ומגן חלק ג סימן ה, ומשנ"ב מהדורת ביצחק יקרא על משנ"ב שלד כב, שיוצאי ספרד רשאים לעשות מלאכה בגרמא, ועיין אור לציון חלק ב פרק ל הערה ב ד"ה ולעניין, ומנוחת אהבה חלק ב פרק א סעיף יג, וילקוט יוסף (תשנ"ד) שבת חלק ה עמ' רלה, שחולקים, ועיין חזון עובדיה חלק ו עמ' קמא: "ההיתר של גרם כיבוי משום דעשייה הוא דאסור הא גרמא שרי, הוא אף שלא במקום פסידא, כמו שסתם השולחן ערוך, ודלא כרמ"א", ועיין יביע אומר חלק ג אורח חיים סימן יח אות ח, שסותר דבריו ומתיר עשיית מלאכה בגרמא רק במקום הפסד, ועיין חזון עובדיה חלק ו עמ' קמג: "ענייני גרמא איכא בהו עיקולי ופשרי טובא וכו', ולא התירו גרמא אלא רק באקראי על פי הוראת מורה הוראה מומחה דאתמחי גברא ואתמחי קמיעא ולצורך חולה". והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו: "אומנם לספרדים בעיקרון גרמא מותר, אך כשהדבר עלול לגרום לזילותא דשבתא גם הם אוסרים". • עיין מנוחת אהבה חלק ב פרק א סעיף טו, שבמקום צורך מותר לעשות מלאכה האסורה מדרבנן על ידי גרמא, ועיין מנחת שלמה חלק א סימן י אות ו ד"ה ומעתה, ואור לציון חלק ב

בדרך הרגילה⁴, אך במקרים מיוחדים התירו חכמים לעשות מלאכה בגרמא, כגון לצורך חולה⁵, במקום הפסד ממון⁶ או לצורך מצווה⁷.

מלאכה שהדרך הרגילה לעשייתה היא בגרמא

מלאכה שהדרך הרגילה לעשותה היא בגרמא, עשייתה בדרך זו אסורה מהתורה⁸. לדוגמה הפרדת גרגרי חיטה מהקליפות המעורבות בהם נעשית תמיד בדרך של גרמא – זורקים אותם כלפי מעלה כדי שהרוח תעזף את הקליפות הקלות, וגרגרי החיטה ייפלו לקרקע – כלומר האדם אינו מפריד את הקליפות מהגרגרים בידי, אלא גורם לרוח לעשות זאת,

פרק ל' הערה ב', כעין זה. • עיין מנחת שלמה חלק א' סימן י' ושמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א' הערה קו', שעשיית מלאכה בדרך של 'אינו מתכוון' מותרת אף כשהתוצאה האסורה ודאי תתרחש ('פסיק רישיה'), אם התוצאה האסורה נעשית בגרמא, ועיין מנחת אהבה חלק ב' פרק א' סעיף טז, כעין זה.

4. מנחת אהבה חלק ב' פרק א' הערה 53, שו"ת מעשה חושב חלק א' עמ' קנ'.
5. חזון איש אורח חיים סימן לח ס"ק ט ד"ה ליתן, מנחת שלמה תנינא סימן כז, יביע אומר חלק ג' אורח חיים סימן יח אות ה', שמירת שבת כהלכתה פרק יג הערה קא. • עיין שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק ב' סימן רכח, שאדם מוגבל הזקוק לכיסא גלגלים נחשב לעניין זה כחולה, ועיין אגרות משה אורח חיים חלק ד' סימן צ סוף ד"ה אבל לע"ד, וחצוצרות בית ה' עמ' 419, והגר"י אריאל שליט"א כתב לנו שמי שאינו יכול ללכת ברגליו כדרך רוב בני האדם נחשב חולה שאין בו סכנה.
6. רמ"א שלד כב. ועיין יביע אומר חלק ג' אורח חיים סימן יח אות ו', שהכוונה להפסד משמעותי, אך השארת מכשיר חשמלי דולק במשך כמה שעות אינה נחשבת להפסד. ועיין מנחת שלמה חלק א' סימן יג, שעשיית מלאכה בגרמא מותרת לצורך גדול.
7. מנחת שלמה תנינא סימן כז, יביע אומר חלק ג' אורח חיים סימן יח אות ה', שמירת שבת כהלכתה פרק יג הערה קא. • עיין ביאור הלכה רנב ה' ד"ה להשמעת קול, וארחות שבת פרק כט הקדמה לסעיף י' וסעיף יא, שפתיחת ברז מים ישירות על צמחים אינה נחשבת השקיה בגרמא אלא השקיה בידיים, אף שהאדם אינו שופך את המים על הצמחים, אלא מסיר את המחסום שמונע מהם מלזרום על הצמחים, ועיין שו"ע רעז א', ומשנ"ב שם. • עיין ארחות שבת פרק כט סעיף טז והערה לח, שדלת מקרר הנסגרת מאליה מכוח המשיכה, עזיבתה פתוחה נחשבת כסגירתה בידיים, אך דחיפתה קלות לכיוון הפוך מכיוון הסגירה, כך שלאחר הפתיחה היא תשוב ותיסגר מכוח המשיכה, נחשבת סגירה בגרמא. ועיין יביע אומר חלק ד' אורח חיים סימן לד אות לו, וחזון עובדיה חלק ו' עמ' קטו.
8. עיין משנ"ב שטז י' ושער הציון שם יג, ערוך השולחן שטז יא. ועיין ארחות שבת שם הערה יב, שיש חולקים וסוברים שדין זה נאמר רק במלאכת זורה, כיוון שהדרך העיקרית לעשותה היא בעזרת הרוח, כדלהלן.

אך כיוון שזו הדרך הרגילה להפרדתם היא אסורה מהתורה בשבת משום זורה.⁹

מכשירי גרמא

בעשורים האחרונים פותחו מכשירי חשמל שונים הפועלים במגנון גרמא, כדי לאפשר את השימוש בהם בשבת לצורכי ביטחון או לצורכי חולים. במכשירים אלו ישנו מתג שכאשר לוחצים עליו הוא אינו מפעיל את המכשיר, אלא גורם לחיבור מכני של מעגל חשמלי שאין בו זרם. המכשיר מתוכנת לבדוק מדי כמה שניות אם המעגל מחובר, וכאשר הוא מזהה שהמעגל מחובר, הוא מפעיל את המכשיר בעצמו.

יש סוברים שאסור להשתמש במכשירים אלו אף לצורך חולה¹⁰, ולשיטתם הפעלת מכשירים אלו נחשבת מעשה ישיר ולא גרמא, כיוון שהם מיועדים לפעול בדרך זו בקביעות¹¹. בנוסף הם סוברים ששימוש במכשירים אלו עלול לפגוע בקדושת השבת, ולגרום להפעלת מכשירי חשמל באופן נרחב¹². ויש חולקים וסוברים שהפעלת מכשירים אלו אינה נחשבת מעשה ישיר אלא גרמא, כיוון שפעולת האדם אינה מפעילה את המכשיר, אלא רק מאפשרת את הפעלתו בהמשך¹³. ולשיטתם אף אין

9. רא"ש בבא קמא פרק י סימן יא, ארחות שבת פרק כט סעיף א.

10. עיין צ"ץ אליעזר חלק כא סימן יג אות א, קובץ תשובות לגר"ש אלישיב חלק ה סימן כא אות ב, עיין חוט שני חלק א עמ' רז.

11. צ"ץ אליעזר חלק כא סימן יג, קובץ תשובות לגר"ש אלישיב חלק ה סימן כא אות ב, שו"ת מנחת אשר חלק ג סימן כה אות ב ד"ה והנראה ברור.

12. קובץ תשובות לגר"ש אלישיב חלק ה סימן כא אות ב, חוט שני חלק א עמ' רז, מנחת אשר חלק ג סימן כה אות ג. ועיין גילוי דעת של הגר"י קנייבסקי, הגר"מ שך, הגר"י וייס, והגר"ש וזנר, בתוך עשה לך רב חלק ז סימן כג: "איסור השימוש בהיתרים האלו חמור מאוד, משום שיש בזה הרס השבת ועקירתה חס ושלום, והפיכתה ליום של חול".

13. עיין שולחן שלמה (תשס"ב) סימן שא סעיף טז אות יג (ג) עמ' תלא, הליכות עולם חלק ד עמ' קצו, מאמר מרדכי פרק קיח סעיף סט, בחצוצרות בית ה' עמ' 38, בשם הגר"י נויבירט, הסכמת הגר"י אריאל שליט"א לספר בחצוצרות בית ה', שו"ת דבר חברון אורח חיים חלק ב סימן רכה, פסקי שלמה חלק ו עמ' 53. ועיין תשובות והנהגות חלק ד סימן פה, ומכתב הגר"א וייס שליט"א בתוך ספר מקראי קודש (הררי) סוכות עמ' 891, ושמע שלמה חלק ח סימן ג, שחולקים וסוברים שמותר להשתמש במכשירי גרמא רק בבתי חולים ולצורכי ביטחון, למניעת סכנה, אך לא לשום צורך אחר, ועיין שמע שלמה שם, בשם הגר"ע יוסף: "אני מסכים בכל לב לכל מה שנאמר לעיל

בכך פרצה בקדושת השבת, כיוון שהשימוש במכשירים אלו הוא אך ורק לצורכי ביטחון ולצורכי חולים¹⁴, וכן הלכה¹⁵. אך השימוש במכשירים אלו מותר רק אם צורת השימוש בהם בשבת שונה מצורת השימוש השגרתי בהם, ורק אם ניכר שהפעלתם נעשית בגרמא, כגון שיש שהייה ניכרת בין המעשה לבין התוצאה¹⁶.

מניעת הפסקת מצב קיים

מניעת הפסקת מצב קיים אינה נחשבת גרמא, והיא מותרת¹⁷. לדוגמה כאשר רוח נושבת דרך החלון ועומדת לכבות נר הדולק בבית, מותר לסגור את החלון בפני הרוח ולמנוע את כיבוי הנר, ואין זה נחשב הבערה בגרמא, כיוון שסגירת החלון אינה גורמת למלאכה להיעשות, אלא רק מונעת את הפסקתה¹⁸.

- על ידי ידיד נפשי וכו', שכל דבריו נאמרו בטוב טעם ודעת על דבר אמת וענווה צדק, לגדור גדר ולעמוד בפרץ", ועיין מעין אומר חלק ב פרק ה סימנים ד-ה.
14. עיין הסכמת הגר"י אריאל שליט"א לספר בחצוצרות בית ה'.
15. הסכמת הגר"י אריאל שליט"א לספר צומת, וספר צומת עמ' 97 ואילך. ועיין שו"ת מנחת אשר חלק ג סוף סימן כה: "אין הרשות נתונה [להכריע בעניין מכשירי גרמא] אלא לגדולי התורה, שליבים פתוח כאולם ושכלם צורף בכבשונה של תורה ובעמלה של תורה לשמה, להם משפט הבכורה לקרב ולרחק לדמות ולחלק, ובסייעתא דשמיא השורה עליהם שלא יצא מכשול מתחת ידם".
16. כן כתב לנו הגר"י אריאל שליט"א.
17. שמירת שבת כהלכתה מבוא פרק א סעיף כט.
18. עיין שו"ע רעז ב, ומשנ"ב שם.

הערות למעיין

- א. המשפט הראשון בכל הערת שוליים מציין את המקורות שמהם נלקחו הדברים.
- ב. כאשר מופיעים כמה מקורות המופרדים בפסיק (ללא וי"ו החיבור ביניהם), הדברים מופיעים **בכל אחד** מהמקורות המצוינים. לדוגמה: כאשר מצוין "חיי אדם קלח ב, משנ"ב תקנ"ד ה", הכוונה היא שהדברים מופיעים במלואם גם בחיי אדם וגם במשנה ברורה.
- ג. כאשר מופיעים כמה מקורות המופרדים בפסיק עם וי"ו החיבור ביניהם, הדברים אינם מופיעים במלואם בכל מקור בפני עצמו, אלא רק בצירופם יחד. לדוגמה: כאשר מצוין: "שו"ע תקנ"ד ב, ומשנ"ב שם יג", הכוונה היא שהמקור לדברים הוא בצירוף דברי השולחן ערוך והמשנה ברורה יחד.
- ד. כאשר מקור מופיע ללא המילה "עיין" לפניו, הדברים מפורשים במקור.
- ה. כאשר במשפט הראשון מופיעה המילה "עיין" לפני המקור, אפשר שהדברים אינם מפורשים במקור אלא קרובים לו.
- ו. עניינים שונים שמובאים באותה הערת שוליים מופרדים זה מזה באמצעות סימן זה: • .

